

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

58 NUMARALI AMASYA ŞER'İYYE SİCİL DEFTERİ'NİN
TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ
(H. 1194-1195)

HAZIRLAYAN
ELİF EYİBİL

DANIŞMAN
PROF. DR. AYŞE PUL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2022

ETİK BEYANI

Enstitünün hazırlamış olduğu tez yazım kurallarına uygun olarak ele aldığım bu çalışmada; araştırmış olduğum bütün bilgi, belge ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, bütün bilgi, belge değerlendirme ve sonuçlarını bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, bunun yanında çalışmamda kullandığım eserlerin tümüne uygun atıflarda bulunduğumu ve bilimsel çerçevelere uygun olarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, ele almış olduğum bu çalışmanın özgün olduğunu, aksi bir durumda aleyhime olabilecek bütün kayıpları kabullendiğimi ve ayrıca bu çalışmanın herhangi bir kısmını veya tamamını bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir bilimsel çalışma olarak sunmadığımı beyan ederim.

ELİF EYİBİL

TEZ KABUL SAYFASI

Elif EYİBİL tarafından hazırlanan “**58 NUMARALI AMASYA ŞER’İYE SİCİL DEFTERİNİN TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ**” başlıklı bu çalışma, **21.11.2022** tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Başkan	Unvanı, Adı ve Soyadı Üniversitesi / Fakültesi	İmza
Üye	Unvanı, Adı ve Soyadı Üniversitesi / Fakültesi	İmza
Üye	Unvanı, Adı ve Soyadı Üniversitesi / Fakültesi	İmza

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanması aőamasında zamanını ve bilgisini esirgemeyen, gerek transkripsiyon ve gerek değerlendirme aőamasında gerekse kaynaklara ulaőmamda yardımcı olan değerli tez danıőmanım Prof. Dr. Ayşe Pul'a, yazım ve araştırma aőamasında desteklerini esirgemeyen Sayın Ayşe KAVİLLİOğLU ve Kadir DEMİREL'e, bitti dediğim anda tekrar düőtüğüm yerden kaldıran her zaman başaracağıma inanan ailem ve eőim Mücahit EYİBİL'e, bütün duyguları bir arada yaőatan, ders alıőabilirmiyim dediğimde küçücük kalbiyle beni her zaman olmasa da anlamaya çalışan canım oğlum Alparslan EYİBİL'e teőekkürlerimi sunarım.

ELİF EYİBİL

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK BEYANI	ii
TEZ KABUL SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
KISALTMALAR VE SİMGELER	xi
TABLolar	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
1.1. KURULUŞUNDAN 18. YÜZYILA KADAR AMASYA	3
1.1.1. Amasya'nı Adı ve Osmanlı Dönemi'ne Kadar Amasya	3
1.1.2. Osmanlı Dönemi'nde Amasya	6
1.2. AMASYA'NIN COĞRAFI, FİZİKİ VE MİMARİ YAPISI	12
1.2.1. Coğrafi Yapısı	12
1.2.2. Fiziki Yapısı	13
1.2.2.1. Amasya Kalesi	13
1.2.3. Mimari Yapısı.....	17
1.2.3.1. Saraylar	17
1.2.3.2. Camiler.....	18
1.2.3.3. Medreseler.....	19
1.2.3.4. Mahalleler	21
1.2.3.4.1. Helkis Mahallesi.....	21
1.2.3.4.2. Gök Medrese Mahallesi.....	22
1.2.3.4.3. Kurşunlu Mahallesi	22
1.3. AMASYA SANCAĞININ İDARİ YAPI İÇERİSİNDEKİ YERİ	23
1.3.1. Eyalet Yönetimi ve Amasya Sancağı	23
1.3.2. İdari Yapı İçerisinde Bulunan Vazife Sahipleri	27
1.3.2.1. Askeri ve Ehli Örf'e Mensup Vazife Sahipleri	27
1.3.2.1.1. Sancakbeyi.....	27

1.3.2.1.2. Mütessellim.....	28
1.3.2.1.3. Subaşı	29
1.3.2.1.4. Şehir Kethüdası	31
1.3.2.1.5. Kale Dizdarı	32
1.3.2.1.6. Kethüda Yeri	33
1.3.2.1.7. Yeniçeri Serdarı.....	33
1.3.2.1.8. Mutasarrıf	35
1.3.2.1.9. Voyvoda	36
1.3.2.2. Ulema ve Ehl-i Şer'e Mensup Vazife Sahipleri.....	37
1.3.2.2.1. Kadı	37
1.3.2.2.3. Muhzır	38
1.3.2.2.4. Naip	39
1.3.2.2.4. Müftü	41
1.3.2.3. Ayan ve Eşraf.....	42
1.3.2.4. Esnaf Teşkilatı (Ahilik Teşkilatı).....	44
1.4. AMASYA İLE İLGİLİ YAPILAN ŞER'İYE SİCİL ÇALIŞMALARI	45
II. BÖLÜM	49
2.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE MAHKEME, KADI VE ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GENEL BAKIŞ	49
2.1.1. Osmanlı Devleti'nde Mahkeme.....	49
2.1.2. Kadı	51
2.1.3. Şer'iyye Sicillerinin Tanımı, Şekil, Biçim ve İçerik Özellikleri ve Amasya Şer'iyye Sicilleri.....	55
2.1.3.1. Şer'iyye Şicilleri'nin Tanım, Şekil ve Biçim Özellikleri.....	55
2.1.3.2. İçerik Bakımından Şer'iyye Sicil Defterleri	58
III. BÖLÜM	64
3.1. 58 NOLU AMASYA ŞER'İYE SİCİLİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	64
3.1.1. Defterin Tanıtımı	64
3.1.2 Defterin Diplomatik Açıdan İncelenmesi.....	65
3.1.3. Defterdeki Belge Türleri.....	65
3.1.3.1. Ferman	65
3.1.3.2. Berat	72
3.1.3.3. Hücet	76

3.1.3.3.1. Hücçetlerin Özellikleri	77
3.1.3.4. Buyuruldu.....	82
3.1.3.5. Mürâsele	87
4.1.3.6. Salyâne Kayıtları	88
3.1.3.6.1. Salyâne Defterlerinin Hazırlanışı ve Kontrolü	89
3.1.3.7. Tereke Kayıtları	93
3.1.3.8. Diğer Belgeler	104
3.1.4. Amasya Kazası'nın İdari ve Fiziki Yapısı.....	107
3.1.4.1. Merkez Amasya ve Mahalleler	107
3.1.4.2. Nahiyeler ve Köyler	110
3.1.4.2.1. Ezine Pazarı Nahiyesine Bağlı Karyeler	111
3.1.4.2.2. Akdağ Nahiyesine Bağlı Karyeler.....	113
3.1.4.2.3. Hakala Nahiyesine Bağlı Karyeler	113
3.1.4.2.4. Geldigelen Nahiyesine Bağlı Karyeler.....	114
3.1.5. Amasya'da Sosyal ve Kültürel Hayat.....	116
3.1.5.1. Aile	116
3.1.5.1.1. Miras Paylaşımı	117
3.1.5.1.2. Vasi Tayini	119
3.1.5.1.3. Nafaka	121
3.1.5.1.4. Mehir	122
3.1.5.2. Kullanılan Kadın-Erkek İsimleri ve Lakaplar.....	124
3.1.5.2.1. Kadın İsimleri.....	124
3.1.5.2.2. Erkek İsimleri	125
3.1.5.2.3. Lakaplar.....	125
3.1.5.3. Müslim ve Gayrimüslim İlişkileri.....	126
3.1.5.4. Seyyidler ve Şerifler.....	131
3.1.5.5. Hacıbaşılar.....	132
3.1.5.6. Mutfak Eşyaları.....	133
3.1.5.7. Ev Eşyaları	134
3.1.5.8. Kumaşlar	135
3.1.5.9. Ziyet Eşyaları	135
3.1.5.10. Silahlar	136
3.1.5.11. Kıyafetler.....	136

3.1.5.12. Gıda Malzemeleri.....	137
3.1.6. Din ve Eğitim Kurumları.....	138
3.1.5.13. Diğer Eşyalar.....	141
3.1.7. Vakıflar.....	141
3.1.8 Amasya'da Ekonomik Hayat.....	147
3.1.8.1. Tarım ve Hayvancılık.....	147
3.1.8.2. Vergiler.....	150
3.1.8.2.1. Tekâlif-i Şer'iyye.....	150
3.1.8.2.4. Salyâne Vergileri.....	152
3.1.8.2.2. Tekâlif-i Fevkalâde.....	153
3.1.8.2.3. Avarız-ı Divaniye.....	154
3.1.8.2.5. Cebelü Bedeliyesi.....	156
3.1.8.2.6. İmdadiyeler (Seferiye, Hazariye, Menzil).....	157
3.1.8.3. Sanayi ve Ticaret.....	163
3.1.9. Amasya'da Asayiş Durumu.....	172
IV. BÖLÜM	175
4.1.58 NUMARALI AMASYA ŞER'İYYE SİCİL DEFTERİ'NİN TRANSKRİPSİYONU VE BELGE ÖZETLERİ.....	175
4.1.1. 58 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu.....	175
4.1.2. 58 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicil Defterinin Belge Özetleri.....	382
SONUÇ	410
KAYNAKÇA	414
SÖZLÜK	423
EKLER	439
ÖZGEÇMİŞ	498

ÖZET

TARİH TEZLİ YÜKSEK LİSANS 58 NO'LU AMASYA ŞER'İYYE SİCİL DEFTERİ'NİN TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ

ELİF EYİBİL

Şer'iyeye sicilleri Osmanlı Mahkemeleri'nde kadı tarafından görülen davaların kayıt altına alınmasıyla meydana getirilen defterlerdir. Bu tez çalışmasında davalardan meydana gelen sicillerden olan 1780-1781 yıllarını ihtiva eden 58 Numaralı Amasya Şer'iyeye Sicil Defteri'nin transkripsiyonu yapılmış, belgelerin incelenmesiyle adı geçen dönemde Amasya'nın idari, sosyal, siyasi, ekonomik ve iktisadi yapısı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde defter Amasya şehrine ait olduğu için kuruluşundan, idarecilerine kadar ele alınmıştır. İkinci bölümde defterler, kadı tarafından mahkemelerde işlenen konuları içerdiği için Osmanlı'da mahkemeler, kadı ve şer'iyeye sicilleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde transkripsiyonunu yaptığımız defterden hareketle belge çeşitleri incelenmiş, defterin tanıtımı yapılmış, 1780-1781 yılları arasında Amasya şehrinin siyasi, sosyal, iktisadi, ekonomik ve idari yapısı belgeler ışığında ele alınmıştır. Son bölümde ise 58 Numaralı Amasya Şer'iyeye Sicil Defteri'nin transkripsiyonlu metni ve belgelerin özetleri yer almıştır. Ayrıca defter esas alınarak hazırlanan sözlük çalışmasına ve defterin orijinal sayfalarına tezin son kısmından ulaşmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Şer'iyeye Sicilleri, Amasya, Osmanlı, Kadı, Mahkeme.

ABSTRACT

MASTER'S GRADUATE WITH THESIS IN HISTORY TRANSCRIPTION AND EVALUATION OF AMASYA COURT BOOK NO. 58

ELİF EYİBİL

Court registers are the books created by recording the cases heard by the Judge in the Ottoman Courts. This thesis study consists of transcribing the Amasya Sharia Registry Book No. 58 containing the years 1780-1781, examining the documents and evaluating the administrative, social, political, economic and economic structure of Amasya in the aforementioned period.

This thesis consists of four parts. In the first part, since the book belongs to the city of Amasya, it is discussed from its foundation to its administrators. In the second part, the courts, judge and court registers in the Ottoman Empire are discussed, as the books contain the subjects handled by the judge in the courts. In the third part, the types of documents are examined based on the notebook that we have transcribed. The notebook has been introduced. Between the years 1780-1781, the political, social, economic, economic and administrative structure of the city of Amasya was tried to be revealed in the light of documents. In the last section, the transcribed text of the Amasya Sharia Registry Book No. 58 and the summaries of the documents are included. In addition, it is possible to reach the dictionary study prepared on the basis of the notebook and the original pages of the notebook from the last part of the thesis.

Key Worlds: Court register, Amasya, Ottoman, Judge, Court.

KISALTMALAR VE SİMGELER

AŞS	: Amasya Şer'îye Sicilleri
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
H.	: Hicri
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
S.	: Sayı
s.	: sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
vs.	: Ve saire
M.	: Miladi
Yay.	: Yayınlayan

TABLÖLÄR

Tablo 1. Amasya merkezine bağlı bulunan mahalleler.....	108
Tablo 2. 58 numaralı defterde Ezine Pazarı Nahiyesi'ne bağlı karyeler.	111
Tablo 3. 58 numaralı defterde Akdağ Nahiyesi'ne bağlı karyeler.....	113
Tablo 4. 58 numaralı defterde Hakala Nahiyesi'ne bağlı karyeler.	114
Tablo 5. 58 numaralı defterde Geldigelen Nahiyesi'ne bağlı karyeler.....	115
Tablo 6. Amasya Kazası'nda bulunan mutfak eşyaları. (1780-1781).....	133
Tablo 7. Amasya Kazası'nda ev eşyaları. (1780-1781).....	134
Tablo 8. Amasya Kazası'nda kumaş çeşitleri. (1780-1781).....	135
Tablo 9. Amasya Kazası'nda ziynet eşyaları. (1780-1781).....	135
Tablo 10. Amasya Kazası'nda silahlar. (1780-1781).....	136
Tablo 11. Amasya Kazası'nda kıyafetler. (1780-1781).....	136
Tablo 12. Amasya Kazası'nda gıda malzemeleri ve hayvan yemleri. (1780-1781)	138
Tablo 13. Amasya Kazası'nda diğer eşyalar. (1780-1781).....	141
Tablo 14. Amasya Kazası'nda camiler ve mescitler. (1780-1781).....	140
Tablo 15. Amasya Kazası'nda yer alan bazı bağlar. (1780-1781).....	148
Tablo 16. Amasya Kazası'nda yetiştirilen hayvanlar. (1780-1781).....	149
Tablo 17. Amasya Kazası'nda yer alan meslek gurupları. (1780-1781).....	166

EKLER

EK-1	439
EK-2	440
EK-3	441
EK-4	442
EK-5	443
EK-6	444
EK-7	445
EK-8	446
EK-9	447
EK-10	448
EK-11	449
EK-12	450
EK-13	451
EK-14	452
EK-15	453
EK-16	454
EK-17	455
EK-18	456
EK-19	457
EK-20	458
EK-21	459
EK-22	460
EK-23	461
EK-24	462
EK-25	463
EK-26	464
EK-27	465
EK-28	466
EK-29	467
EK-30	468
EK-31	469
EK-32	470

EK-33	471
EK-34	472
EK-35	473
EK-36	474
EK-37	475
EK-38	476
EK-39	477
EK-40	478
EK-41	479
EK-42	480
EK-43	481
EK-44	482
EK-45	483
EK-46	484
EK-47	485
EK-48	486
EK-49	487
EK-50	488
EK-51	489
EK-52	490
EK-53	491
EK-54	492
EK-55	493
EK-56	494
EK-57	495
EK-58	496
EK-59	497

GİRİŞ

XIV. yüzyıl ortalarına kadar sınır beyliği olmaktan öteye gidemeyen Osmanlı Devleti aynı yüzyılın ortalarından itibaren sürekli gaza ve Darülislam'ın bütün ülkeleri kapsayana denk yayılması ülküsünü kendisine görev edinmiştir. Ancak XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren meydana gelen savaşlar sonucunda yaşanan ekonomik sıkıntılar devleti bir hayli zor durumlara sürüklemiştir. Halktan yalnızca savaş ve barış dönemlerinde toplanan vergiler (imdad-ı seferiyye, imdad-ı hazariye) yaşanan sıkıntılar neticesinde sık sık toplanmaya başlanmıştır. Bu durum belgelere yansımaktan geri kalmamış olup, incelemiş olduğumuz H. 1194-1195 (M.1780-1781) tarih aralığına ait kayıtları içeren 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri de bunlardan bir tanesidir. I. Abdülhamid döneminde kayıt altına alınan defter, M.1780-1781 yılları arasında Amasya'nın siyasi, iktisadi, ekonomik, sosyal ve idari durumu hakkında bilgileri gözler önüne sermektedir.

Osmanlı mahkemelerinde, kadı tarafından tutulan defterlere *kadı sicili*, *mahkeme kayıtları* veyahut *sicillât-ı şer'iyye* adı verilmektedir. Bu defterler, mahkemede meydana gelen olaylar sonucunda verilen kararların ve tutulan kayıtların toplandığı, bazıları zarar görse dahi günümüze kadar ulaşmış ana kaynaklardır. İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri de tutulduğu dönemde Amasya şehrinin tarihine ışık tutmaktadır. Belgeler incelendiğinde bağ, bahçe, miras paylaşımı, mehir, vasi tayini, kumaş çeşitleri, gıda malzemeleri, hayvan isimleri, hallaçlara, ekmeğeçilere, kazazlara, kasaplara ve mumculara verilen narh fiyatları, defin masrafları, sadaka, nafaka, şehrin idari görevlileri, asayiş, savaş aletleri, kap-kacak, mutfak eşyaları, kıyafet, kadın-erkek ve gayrimüslim kadın-erkek isimleri, seyyid-şerif isimleri, ekonomi, cinayet, firar, alacak-verecek, Müslim-gayrimüslim ilişkisi, dönemin mütesellim isimleri, asayiş, dönemin kadısının ismi, lakaplar, unvanlar, vakfiyeler, vergiler, vergi çeşit ve dağılımları, görev sürelerinin sıklığı ve ilişkileri hakkında bizlere döneme ait değerli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca 1780-1781(H.1194-1195) yılları arasında timar sahibi olan kişiler arasında meydana gelen davaların bulunduğunu tespit ettik. Bu davalardan devlete ait olan toprakların belirli kurallar çerçevesinde askeri ve idari çalışanlara tahsis edildiği görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında transkripsiyon ve değerlendirmesini yapacağımız defter, 1780-1781 yılları arasında tarihin derinliklerinde kalmış olan bilgileri gn yüzüne çıkarıp okuyuculara ve araştırmacılara sunacağından özenle incelenmiş ve hazırlanmıştır.

58 Numaralı A.ř.S. Defteri'nin çalışması yapılırken defter ve Hüseyin Hüsameddin'in "*Amasya Tarihi*" adlı eseri esas alınarak şehrin tahlili yapılmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm "*KURULUşUNDAN 18. YÜZYILA KADAR AMASYA*", "*AMASYA'NIN COğRAFI, FİZİKİ VE MİMARİ YAPISI*", "*AMASYA SANCAğININ İDARİ YAPI İÇERİSİNDEKİ YERİ*" ve "*AMASYA İLE İLGİLİ YAPILAN şER'İYE SİCİL ALIşMALARI*" adlarını taşıyan dört ana başlık ve onları oluşturan alt başlıklardan meydana gelmektedir. İkinci bölüm "*OSMANLI DEVLETİ'NDE MAHKEME, KADI VE şER'İYYE SİCİLLERİNE GENEL BAKIş*" ana başlığı ve onu takip eden üç alt başlıktan meydana gelmektedir. nc bölüm "*58 NO'LU AMASYA şER'İYE SİCİLİNİN DEğERLENDİRİLMESİ*" ana başlığı ve onu oluşturan dokuz alt başlıktan oluşmaktadır. Son bölüm ise "*58 NO'LU AMASYA şER'İYYE SİCİL DEFTERİ'NİN TRANSKRİPSİYONU VE BELGE ÖZETLERİ*" ana başlığı ve onu takip eden iki alt başlıktan meydana gelmektedir.

1. BÖLÜM

1.1. KURULUŞUNDAN 18. YÜZYILA KADAR AMASYA

1.1.1. Amasya'nın Adı ve Osmanlı Dönemi'ne Kadar Amasya

Tarihi çok eskilere dayanan ve Karadeniz bölgesinin iç kesimlerinde bulunan¹ Amasya'nın en eski adı konusunda birçok görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden ilki “*Amas*”ın şehrin kurucusu olduğu daha sonra ise “*Amis*” adıyla anıldığı görüşüdür². Diğer bir görüş Strabon'a aittir. Strabon Amasya'ya Amazonların Kraliçesi “*Amesis*” “*Amaseia*” ismini vermiştir. Ayrıca Amasya dağlarında bulunan elmas madeni dolayısıyla “*Elmasiye*” isminin zamanla dönüşerek Amasya olduğu söylenmektedir³. Makdisi'nin yazdığı düşünülen “*Kitabü'l-Bedaî ve Târîhi bi-Tamâmihi* ve “*Kemâlihi*” adlı eserde asıl adının “*Harşena*” olduğu görülmektedir.⁴ Hüseyin Hüsameddin Yaşar'a ait olan diğer bir görüş ise tarih kayıtlarında adı geçen “*Amazis, Amasa, Amizus, Amazus, Amise ve Amasa*” kelimelerinin son harfinin atılınca *Amis ve Amas* kelimelerinin kalması dolayısıyla Amas'ın Amasya'nın kurucusu olduğu görüşüdür⁵. Bu görüş daha çok kabul görmekte ve bilinen en eski adının ise “*Amesia*” olduğu bilinmektedir⁶. Kuruluşu tam olarak bilinmemekle beraber, M.Ö. 4000'lerde bulunduğu söylenmektedir⁷.

Amasya tarihinin Hititler dönemine kadar uzandığı ve Büyük İskender döneminden önceki dönemlere kadar varlığının olabileceği tahmin edilmektedir⁸. Bu şehir ilk olarak Pontus Devleti'nin Başşehri olmuştur. Ancak M.Ö. 63 yılında Roma Devleti ile Pontus Devleti'nin arasındaki mücadele neticesinde Pontus Kralı Ermenistan'a

¹ İlhan Şahin-Feridun Emecen, “Amasya”, *DİA*, C. III., İstanbul 1991, s. 1.

² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Mesut Aydın (çev.) Amasya Belediyesi, 1911, C. 1 s.7.

³ Yılmaz Karadeniz, *H. 1182 Şer'iyeye Sicillerine Göre Amasya'nın İdari, İktisadi, Sosyal ve Siyasi Yapısı*, (Basılmış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1996, s. XII.

⁴ Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri*, Kültür Yayınları, Temmuz 2010, s.19.

⁵ Hüsameddin, 1911, 8.

⁶ Şahin-Emecen, 1991, 1.

⁷ Hüsameddin, 1911, 8.

⁸ Şahin-Emecen, 1991, 1.

kaçarken Amasya, Roma Devleti'nin sınırları içerisine dâhil olmuştur⁹. İdari ve dini bir merkez haline getirilmiştir¹⁰.

M.S. 3. yüzyılda ise Amasya kenti piskoposluk merkezi olarak önemini korumuştur. 712 tarihinde Araplar tarafından ele geçirilse bile bu durum uzun sürmemiş. Bizans İmparatoru III. Leo kenti ele geçirmiştir¹¹. Şehir 798 yılına kadar Arap-Bizans çatışmaları arasında kalmıştır¹². Bu devletlerin yanında Hattiler, Hititler, Frigler ve Kimmerler gibi devletler de Amasya'da kısa sürede olsa hâkimiyet sürmüşlerdir¹³.

Türk devletlerinin hâkimiyet dönemi Malazgirt zaferinin ardından Emir Artuk Bey'in Amasya'yı feth etmesiyle başlamıştır. Fakat Artuk Bey'in Arap memleketlerini fetih için görevlendirilmesi üzerine şehir XI. yüzyılda Danişment Gazi'nin hâkimiyeti altına girmiştir¹⁴. Hüseyin Hüsameddin eserinde bu konu hakkında şu sözlere yer veriyor: *“Dânişmend Gâzi Amasya kal’-asını muhâsara eylediği esnâda müdâfiler pek ziyâde isrâr ve mukâvemet eylediklerinden bahâdirân-ı İslâmdan kırk kişi bu dağda topladıkları bir kaç sürü koyunun boynuzlarına mumlar diküb gice sabaha karşı dağdan aşağı kal’aya doğru asker nizâmı üzre sürdüklerini gören müdâfiler azîm bir kuvve-i imdâdiye geldiğine zâhib olarak kal’a kapusunu açmışlar ve kırk bahâdir bilâ ifâte-i zaman kal’aya girüb müdâfileri teslim-i nefse icbâr iderek kal’ayı bu sûretle feth itmişlerdir.”*¹⁵.

Böylece Amasya merkezli Danişment Devleti kurulmuştur¹⁶. Bu hâkimiyet XII. yüzyılda II. Kılıçaslan'ın Amasya'yı ilhak etmesine ve Danişmentli Devleti'nin Selçuklu karşısında zayıflamasına kadar devam etmiştir¹⁷. Selçuklu Devleti 1193

⁹ Ahmet Şimşirgil, “XVI. Yüzyılda Amasya Şehri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 11, sayı 1, 1991, s.78.

¹⁰ Ayşegül Kuş, “Henry John Van Lennep’e Göre Amasya”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 11, S. 1, 2016, s. 255

¹¹ Şahin-Emecen, 1991, 1.

¹² Karadeniz, 1996, XIII.

¹³ Sibel Kavaklı Kundakçı, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya*, Hiperlink Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016, s. 50.

¹⁴ Abdülkerim Özeydin, “Danişmentliler”, *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 469.

¹⁵ Hüsameddin, 1911, 37.

¹⁶ Özeydin, 1993, 469.

¹⁷ Şahin-Emecen, 1991, 1.

yılına gelindiğinde II. Kılıçaslan'ın on bir oğlu arasında paylaştırılmıştır. Amasya on bir oğuldan Nizameddin Argun Şah'a düşmüştür. Fakat Rükneddin Süleyman bütün eyaletleri kendi hâkimiyeti altında toplayınca Amasya da onun hâkimiyetine geçmiştir¹⁸. Ayrıca Amasya şehri Selçuklular döneminde “*Dârü'l-İzz*” unvanı almıştır¹⁹. Bu dönemde iki önemli olay meydana gelmiştir. Bu olaylardan ilki 1240 yılında Babai ayaklanmasının meydana gelmesidir²⁰. Baba İshak Amasya'da yakalanarak idam edilmiştir²¹. İkincisi ise 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra meydana gelen Moğol istilasıdır²². Moğol hükümdarı Cengiz Han ölünce Moğol Devleti altı hükümete bölünmüştür. Bu hükümetlerden İlhanlı Devleti'ni temsil eden Hülağu Han Tebriz merkezli İran, Irak ve Anadolu'yu işgal etmiştir. Böylece XIV. yüzyılın ilk yarısında bu istila sonucunda Amasya Moğol İlhanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Hatta Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus ve ardından Rükneddin Kılıçaslan Tebriz'e giderek Hülağu Han'a tabii olduklarını bildirmişlerdir²³. 1344 yılında ise bağımsızlığını ilan eden Eratna Beyliği'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Böylece Kayseri ve Sivas merkezli Eratna Devleti kurulmuştur²⁴. Bu beyliğin içerisindeki kargaşadan yararlanmak isteyen Amasya Emiri Hacı Şahgeldi 1360 yılında Tokat, Canik ve Amasya şehirleri dâhilinde müstakil bir beylik konumuna gelmiştir²⁵. Daha sonra Eratna Beyi olan Sivas Emiri Kadı Burhaneddin Ahmet tarafından bertaraf edilmiştir. Osmanlı Devleti ise bu dönemde Sivas Emiri Kadı Burhaneddin Ahmet'e karşı Hacı Şahgeldi'nin oğlu Emir Ahmet'in yanında yer almıştır. Amasya da bu durumda Emir Ahmet'in hâkimiyetinde bulunmaktadır²⁶. Şehzade Sancağı görevi gören Amasya ile Osmanlı ilişkileri tamda burada başlamaktaydı. Bu ilişkileri ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz.

¹⁸ Şimşirgil, 1991, 79.

¹⁹ Hüsameddin, 1911, 13.

²⁰ Selim Özcan, “Amasya’da Sancak Beyliği Yapan Şehzadeler Döneminde Amasya Şehri, Amasya Üniversitesi, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 0, sayı 5, 2015, s. 71.

²¹ Ahmed Yaşar Ocak, “Baba İshak”, *TDVİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 369.

²² Şahin-Emecen, 1991, 1.

²³ Hüsameddin, 1911, 236.

²⁴ Kavaklı Kundakçı, 2016, 52.

²⁵ Özcan, 2015, 71.

²⁶ Kavaklı Kundakçı, 2016, 52.

1.1.2. Osmanlı Dönemi'nde Amasya

“*Medinetü'l-Hükema, Bağdâdü'r-Rum, Rumiyye-i Suğra, Ermeniyye-i Kübra, Hısnü'l-Mirat, Kubbetü'l-ulema ve Türbetü'l-Evliya, Dârü'n-Nasr, Dârü'l İzz, Dârü'l-Fütûh ve Kasrü's-Selâtin unvanlarıyla anılan*”²⁷ Amasya XVI. yüzyıl sonlarına kadar²⁸ Osmanlı döneminde şehzadelerin tecrübe edinmeleri için gönderildiği sancakların başında yer almıştır²⁹.

XVI. yüzyıl sonlarına kadar şehzadeler taşra da idarecilik yapmak için görevlendirildiler. Ancak bu yüzyıl sonlarından itibaren bu usul kaldırılarak saraya kapatılmışlardır. Sancaklara gitmeden önce siyaset, teşrifat, astronomi, Arapça, Farsça, matematik, edebiyat, tarih, İslam tarihi, felsefe, fen, Yunan tarihi ve Latin tarihi gibi dersleri yani sarayda teorik dersleri tamamladıktan sonra sünnetleri yapılır ve sancaklara pratik eğitimlerini tamamlamak için gönderilme yoluna gidilmiştir³⁰.

Şehzadelerin ve beylerin sancakbeyliği yaptığı en önemli bölgeler uç bölgelerdi. En uç bölgede padişahın büyük oğlu görev yapmaktadır. Şehzade böylece askeri güçlerin başında kalarak padişah oldukları zamana kadar hazırlık yapmaktaydı. Bu durum sancakta devletin temsilcisi olarak giden sembolik bir hâkimiyet göstergesiydi. İşte bu sancaklardan biri olan Amasya Sancağı 'da Yıldırım Bayezid tarafından ilhak edilirken bununla beraber şehzadeler bu sancağa sancakbeyi olarak gönderilmeye başlanmıştır. İkinci ön plana çıkan sancak Manisa merkezli Saruhan Sancağı idi. Bu sancaklara Trabzon, Konya ve Kütahya'yı da ekleyebiliriz. Ayrıca bu sancakların kültür, tarih, ticaret ve medeniyet merkezi olması gereken özelliklerden bir tanesidir³¹.

Osmanlı Devleti ile Amasya münasebeti Candaroğulları'nın, Karamanoğullarının ve Kadı Burhaneddin'in Osmanlı aleyhine hareket etmesi neticesinde 1386 yılında

²⁷ Hüsameddin, 1911, 10.

²⁸ Şahin-Emecen, 1991, 1.

²⁹ Özcan, 2015, 73.

³⁰ Haldun Eroğlu, “Şehzade”, *TDVİA*, C. 38, İstanbul 2010, s.480.

³¹ Eroğlu, 2010, 481.

I. Murat'ın Anadolu hareketine başlaması ile birlikte ortaya çıkmıştır³². I. Murat Candaroğulları'nın Beyliği'ne son vermiş, ardından Gümüş, Osmancık ve Amasya'nın Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini kabul etmelerini bildirmesi için haber göndermiştir. Hâkimiyeti kabul edince bu bölgeye Şehzade Yıldırım Bayezid'i göndermiştir. Böylece 1386 yılında Amasya ve bölgesinin ilhakı sağlanmıştır. Amasya şehri şehzade Bayezid döneminde itibarını arttırmış³³. Bununla birlikte Amasya merkezli "*Rum Eyaleti*" nin ilk valisi Şehzade Yıldırım Bayezid olmuştur³⁴. Padişah olunca Amasya Sancak Beyliği'ni Çelebi Mehmet'e bırakmıştır. Çelebi Mehmet fetret devrinde 1413 yılına kadar burada kalmış olup Amasya'yı hareket merkezi olarak görmüştür³⁵.

1400 yılının ilk yarısında Anadolu'ya doğru hareket eden Timur'a karşı doğu sınırı olarak kabul edilen Amasya ve Sivas'a şehzadelerin gönderilmesi kararlaştırılmıştır³⁶. Bu karar neticesinde Amasya'ya şehzade Çelebi Mehmet gönderilirken Sivas'a Şehzade Mustafa gönderilmiştir³⁷. Çelebi Mehmet kardeşleri İsa ve Süleyman'a karşı Amasya şehrini hareket üssü olarak kullanmıştır. Ayrıca 1402 yılında Yıldırım Bayezid'in Timur'a Ankara Savaşı'nda esir düşmesiyle beraber Çelebi Mehmet birliklerini hareket üssü olan Amasya'ya çekmiştir. 1413 yılında padişah olan Çelebi Mehmet Amasya Beylerbeyliği 'ne lalası olan Yörgüç Paşa'yı atamıştır³⁸. Ancak burada bulunan kara tatarlar, Canik, Kastamonu ve Erzincan beyleri karışıklık çıkartınca burada doğan II. Murad on iki yaşında lalasıyla beraber sancakbeyi olmuştur³⁹. 1421 yılında babasının ölümü üzerine Amasya Sancakbeyliği'ne Hamza Bey'i, bir yıl sonra ise yine Yörgüç Paşa'yı beylerbeyi olarak atamıştır. 1421 yılında Yörgüç Paşa Edirne muhafızlığına gönderilmiş. II. Murad'ın şehzadesi Ahmet Çelebi sancakbeyi olarak tayin edilmiştir. Üç yıl kadar sancakbeyliği yaptıktan sonra 1438 yılında Amasya'da

³² Kavaklı Kundakçı, 2016, 52-53.

³³ Şimşirgil, 1991, 79.

³⁴ Kavaklı Kundakçı, 2016, 53.

³⁵ Şimşirgil, 1991, 79.

³⁶ Karadeniz, 1996, 41.

³⁷ Kavaklı Kundakçı, 2016, 53.

³⁸ Halil İnalıcık, "Mehmet I", *TDVİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 397.

³⁹ Halil İnalıcık, "Murad II", *TDVİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 164.

vefat etmiştir. 1438 yılına gelindiğinde II. Mehmet sancakbeyi olmuştur. Ancak bu bilgi şüpheli ve tartışmalı bir konudur⁴⁰.

1440 yılında II. Murad'ın oğlu Şehzade Alâeddin on beş yaşında sancakbeyi olmuştur. 1443 yılında Karamanoğulları ile girdiği savaştan sonra Amasya Sancağı'na dönmüştür. Burada vefat etmiştir. 1453'den sonra 1454 yılında yedi yaşında olan II. Bayezid sancakbeyliği için görevlendirilmiştir⁴¹.

XVI. yüzyıl sonlarında şehir Osmanlıların doğu sınırlarında stratejik merkezi olarak varlığını korumuştur. Nahcivan Seferi dönüşünde Kanuni Sultan Süleyman bir süre şehirde konaklamıştır. Bu sırada 1555 yılında İran ile Amasya Anlaşması imzalanmıştır⁴². Ancak bu anlaşma iki hükümdar arasında dostluk anlaşması olmaktan öteye gidemeyip 25 yıl boyunca yürürlükte kalmıştır⁴³. Bunun yanında Avusturya elçilik heyetinde bulunan Busbech Amasya'da Kanuni Sultan Süleyman tarafından kabul edilmiştir⁴⁴.

XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyıl başlarında Amasya ve çevresindekiler Safevilerin kışkırtmalarıyla doğu bölgesinde meydana gelen isyanların yanında yer almışlardır. XVI. yüzyıl ortalarına kadar şehzadelerin tecrübe kazanmaları için görevlendirildikleri, Osmanlı tarihine yön veren önemli şehirlerden bir tanesi olmuştur⁴⁵. Ayrıca şehzadeler arasında meydana gelen saltanat mücadelelerine (II. Bayezid'in oğulları ve Kanuni'nin oğulları olan II. Selim ve Bayezid) de tanıklık etti. Çelebi Mehmet'ten başlayarak⁴⁶ II. Murad⁴⁷, Fatih Sultan Mehmet⁴⁸, II. Bayezid⁴⁹ gibi padişahlar idari açıdan tecrübe edinmeleri açısından Amasya Sancağı'na gönderilen şehzadeler olarak bilinmektedirler.

⁴⁰ Özcan, 2015, 75.

⁴¹ Şerafettin Turan, "Bayezid II", *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 234.

⁴² Şahin-Emecen, 1991, 1.

⁴³ İlhan Şahin- Feridun Emecen, "Amasya Anlaşması", *DİA*, İstanbul 1991, III, s. 4.

⁴⁴ Şahin-Emecen, 1991, 1.

⁴⁵ Özcan, 2015, 74.

⁴⁶ İnalçık, 2003, 391.

⁴⁷ İnalçık, 2006, 164.

⁴⁸ Halil İnalçık, "Mehmet II", *TDVİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 395.

⁴⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bayezid II", *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 234.

1435 yılında II. Murad'ın oğlu Şehzade Ahmet Çelebi Amasya'ya vali olarak görevlendirilmiştir. Çelebi Ahmet'in üç yıllık görev süresinin ardından vefat etmesi üzerine Alâeddin Ali Çelebi Amasya valisi olarak görevlendirilmiştir. 1443 yılında onunda ölümü üzerine Lala Şahin Paşa sonrasında Hayreddin Paşa valilik görevine getirilmiştir. İstanbul'un alınmasından sonra ise 1454 yılında II. Bayezid vali olarak görevlendirilmiştir. Bu dönemde II. Bayezid tahta çıkmış yerine yeğeni Şehzade Ahmet'i bırakmıştır. Şah İsmail'in halifelerinden Nur Halife ve müritlerinin yardımıyla 1511 yılında Şahkulu İsyanı çıkmıştır. 1516 yılında Aleviler, Baba Zünnun ve Baba Celal liderliklerinde bulunanlar Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'ne katılmasını fırsat bilerek Amasya şehrine girmiş ve şehri yağmalamışlardır⁵⁰. Fakat Yavuz Sultan Selim isyancıları Amasya şehrinden çıkartmıştır. I. Selim'in tahta çıktığı sırada Mustafa Paşa beylerbeyi olarak atanmıştır. Ancak onun görevi uzun sürmemiş. Mustafa Paşa, Şehzade Ahmet Amasya'da idareyi ele geçirmiştir. Ahmet'in de ölümüyle tekrar bey ve paşaların devri başlamıştır. İlk olarak Şadi Paşa beylerbeyi görevine getirilmiş. Şadi Paşa'nın aslında 1516'da bu ikinci beylerbeyliği olmuştur.

Celali isyanları nedeniyle Eyalet-i Rum'un merkezi Amasya'dan Sivas'a alınmış ve Amasya Sivas'a bağlı sancak merkezi olmuştur⁵¹. Amasya'nın bu durumu 1538 yılında Şehzade Mustafa'nın sancakbeyi tayin edilmesine kadar devam etmiştir. Sivas'tan ayrılarak müstakil bir eyalet haline gelmiştir. 1553'te Şehzade Mustafa'nın öldürülmesiyle Rum Eyaleti'ne bağlı sancak haline getirilmiştir⁵².

1557 yılında Kütahya'da bulunan Şehzade Bayezid Amasya'ya vali tayin edilmiştir. Bu sıralarda Amasya, Çorum ve Tokat civarında medrese öğrencilerinin çıkardığı karışıklıklarda bulunmaktaydı. Bu karışıklıklar Kuyucu Murad Paşa'nın çabaları sayesinde 1608 yılında önlendi⁵³. 1568-1638 yılları arasında Amasya "Bey" ünvanlı sancakbeyleri tarafından yerlerine görevlendirilen mütesellimler tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Fakat meydana gelen savaşlar ve isyanlarla

⁵⁰ Kavaklı Kundakçı, 2016, 54.

⁵¹ Kavaklı Kundakçı, 2016, 55.

⁵² Özcan, 2015, 73.

⁵³ Kavaklı Kundakçı, 2016, 55-56.

mücadele edilmesinden dolayı 1568-1599 yılları arasında 18 sancakbeyi Amasya’da sancakbeyliğine atanmıştır⁵⁴.

XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başlarında kısada olsa bazı eşkıya liderleri Amasya’yı idare etmişlerdir. Örnek olarak ise 1599-1600 yılları arasında Amasya da isyan halinde bulunan Deli Tahir Bey, Deli Zülfikar Bey, Yıldızlı İbrahim gibi eşkıya liderleri verilebilmektedir. 1599-1636 yılları arasında Amasya şehri 23 sancakbeyi, 9 paşa tarafından yönetilmiştir. 1636-1772 yılları arasında 129 kez paşaların, 20 kez de sancakbeylerinin görevlendirildiği mütesellimler tarafından yönetilmiştir. Daha sonra ise sancak, “paşa” unvanı alan kişiler tarafından arpalık usulüyle yönetilmeye başlanmıştır⁵⁵. Şehzade Mustafa’nın katledilmesinin ardından şehzade sancaklarının İstanbul’a yakın olanlarının önem kazanmasının ardından Amasya’nın İstanbul’a uzak olması sebebiyle XVI. yüzyıl ortalarından itibaren Amasya şehzade sancağı olma özelliğini kaybetmiştir. Amasya yerine Manisa şehzade sancağı olarak tek başına önem kazanmıştır⁵⁶. Amasya ise merkez tarafından gönderilen sancakbeyleri tarafından idare edilmeye başlanmıştır. XVII. yüzyılın ikinci yarısında ise Sivas’a bağlı sancak merkezi olarak varlığını sürdürmüştür⁵⁷. Amasya daima şehzade, beylerbeyi, kral ve eyalet valileri gibi donanımlı idareciler tarafından yönetilmiştir. Böylece 182 yıl boyunca Osmanlı Devleti’ne ev sahipliği yapmıştır⁵⁸. Ziya Paşa XIX. yüzyıl sonlarında Amasya’da kısa süreliğine mutasarrıf olarak görev yapmıştır⁵⁹.

XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu hiç iç açıcı bir durumda değildi. Devlet adli, idari, iktisadi yani her açıdan zayıflamaya başlamıştı. Buna sebep olarak ise padişahların devlet işlerini kendilerinin yürütmemesi, memuriyetlerin rüşvetle elde edilmesi, liyakatsizlik, vezirlerin işe sokulması, iltizam ve mali işlerin bey ve ağalara bırakılarak onların halkı perişan etmesi gösterilmiştir. Bu olaylar

⁵⁴ Kavaklı Kundakçı, 2015, 56.

⁵⁵ Kavaklı Kundakçı, 2015, 56.

⁵⁶ Şahin-Emecen, 1991, 1.

⁵⁷ Kavaklı Kundakçı, 2015, 57.

⁵⁸ Özcan, 2015, 73.

⁵⁹ Şahin-Emecen, 1991, 1.

sonucunda Celali İsyancıları Anadolu şehirlerinde baş göstermiştir⁶⁰. Hatta Amasya ve çevresinde isyana neden olan Abaza Hasan Paşa örnek olarak gösterilebilmektedir⁶¹.

Abaza Hasan Ağa ilk mütesellimlik göreviyle Amasya'ya gönderilmiştir. Bu sırada Haydaroğlu eşkıyasını yakalamış ve İstanbul'a göndermiştir. Abaza'ya mükâfat olarak ise Sokullu Mehmet Paşa tarafından üç yıllığına Yeni-il Voyvodalığı verilmiştir. Fakat bir yılın sonunda sadrazamın azli üzerine Abaza Hasan Paşa'nın voyvodalığı elinden alınmıştır. Bunun sonucunda ise Abaza Hasan Paşa etrafında topladığı sipahilerle eşkıyalık hareketlerine başlamıştır. Amasya'ya ise Sivas valisi İbşir Paşa vali olarak gönderilmiştir. Ancak İbşir Paşa sadrazam olmak istediğı için Abaza Hasan ile birlikte hareket etmiştir. Gücü artınca Abaza'ya Türkmen Ağıalığı verilmiştir. Böylece memleketi soymak ve adam öldürmek suretiyle bu görevi sus payı olarak almıştır. Bu konu sicillere ise kendisinin ve yandaşlarının yakalanması konusunda yansımıştır⁶².

Ticaret yolu üzerinde bulunan Amasya, Osmanlı Dönemi'nde ticari ve iktisadi açıdan merkez konumunda olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Ayrıca ilkçağda büyük coğrafyacı Strabon'un yetiştiğı Amasya kültür merkezi olma konusunda da ön planda kalmayı sürdürmüştür. Bilhassa şehzadelerin sancakbeyliğı döneminde âlimlerin, şairlerin ve sanatkârların bir araya geldiğı kültür şehri olarak adını öne çıkarmıştır. Şehir XVI. yüzyıl ortalarından itibaren önemini kaybetse de kültür zenginliğini korumuştur⁶³. Anadolu'nun İslamlaşması ve Türkleşmesinde önemli rol oynamıştır⁶⁴.

Asıl konumuna Çelebi Mehmet'in sancakbeyi olduğu dönemde ulaşmıştır. Ayrıca Amasya II. Murad, oğlu Ahmet Çelebi, II. Bayezid, oğlu Şehzade Ahmet ve I. Selim'in doğdukları şehir olarak değer kazanmıştır⁶⁵.

⁶⁰ Kavaklı Kundakçı, 57-58.

⁶¹ Kavaklı Kundakçı, 58.

⁶² Kavaklı Kundakçı, 58.

⁶³ Şahin-Emecen, 2.

⁶⁴ Olcay, 2010, 29-42.

⁶⁵ Özcan, 2015, 74.

1.2. AMASYA’NIN COĞRAFI, FİZİKİ VE MİMARİ YAPISI

1.2.1. Coğrafi Yapısı

Canik Dağları’nın güney taraflarından başlayan, Karadeniz bölgesinin iç kesimlerinde bulunan ve denizden 400 m yükseklikteki, kültür merkezi⁶⁶ olan Amasya şehri, “*İris*” ve “*Nehr-i Amas*” isimleri ile de anılan Yeşilırmak⁶⁷ ile Tersakan Irmağı’nın birbirine birleştiği yerin batısında bulunmakta yer almaktadır. Sarp, yüksek ve dar bir vadide iki tarafı yüksek kayalıklarla çevrili bir alana kurulmuştur. Bununla beraber bu vadinin dar bir kısmı yerleşime uygun olmadığından dolayı şehir büyüme gösterdikçe yerleşim, Yeşilırmak boyunca fazla yükselme olmayınca doğu-batı yönlerinde gerçekleşmiştir⁶⁸. Bu ırmak belirli aylarda çoğalır bazende kenarlarından taşmakta idi. Irmak taşkınları halk tarafından bereket olarak nitelendirilmektedir. Sivas ve Tokat sancaklarını dolaşarak Karadeniz’e dökülen bu ırmak Amasya şehrinin yeme içme ihtiyacı kadar önem arz etmektedir. Bağlar bahçeler buradan beslenmektedir ve üzerinde altı adet köprü yer almaktadır⁶⁹. 39.50-41.02 kuzey enlemleri ile 35.03-36.02 doğu boylamları arasında yer almaktadır⁷⁰.

Birçok güçlü devletin uğruna mücadele ettiği Amasya şehri ırmak kenarına kurulu olduğu için meyvelik ve ağaçlık bir şehirdir. Elması, cevizi, bamyası, kavunu, arpası, mısırı, ayvası, karpuzu, pirinci, kirazı, eriği, böcek-haneleri, dutları, kozası, üzümleri, vişnesi, buğdayı, yulafı, pamuğu ve kendiri gibi gümüş, bakır, altın, gaz, tuz ve kömür gibi madenleri de bulunmaktadır⁷¹. İncelediğimiz defterde bu zenginliklere şu örnekleri verebiliriz. “*Bâzur bâğlarda vâki’ bir kıt’a dutluk ve böcüklük bâğ sümünden mâ’adadır.*”, “*Sevincir önünde vâki’ üç bârca dutluk ma’ böcüklük bâğ*”, “*Sevincir önünde üzümlük bâğ*”⁷², “*... taraftan Gedikoğlu bağı*

⁶⁶ Kuş, 2016, 254.

⁶⁷ Hüsameddin, 1911, 47.

⁶⁸ Kavaklı Kundakçı, 59-60.

⁶⁹ Hüsameddin, 1911, 47-48.

⁷⁰ Kuş, 2016, 254.

⁷¹ Hüsameddin, 1911, 52.

⁷² A.Ş.S., 58; 52-53-54/1.

ve bir taraftan Boyacı kefere bağı ve bir taraftan dahi hark [ile] mahdûd olan bir kıt'a mülk üzümlük deşti bağı ...”⁷³, “Kal'a Dağı'nda vişne bağı”⁷⁴ ve “... ve Sulu-Ova nâm mahallede Gazganlı çiftliği ma'a-hayevânât ve Amasya'da vâki' ...”⁷⁵.

1.2.2. Fiziki Yapısı

1.2.2.1. Amasya Kalesi

“Kal” kökünden türeyen “kalaa” kelimesi zor tırmanılması ya da “dağ gibi büyük bulut” anlamına gelmektedir. Yüksek yerlere inşa edilen ve eteklerinde yerleşim birimleri yer alan sağlam yapılara kal'a (kale), bu kelimesinin ise kalaa kelimesinden geldiği kaydedilmektedir⁷⁶. Ulaşılması zor olan yerlere inşa edilmekle beraber duvarları belirli prensipler doğrultusunda kulelerle sağlamlaştırılmıştır. Tehlikeli görülen duvar kenarlarına hendekler kazılarak ulaşılması engellenmeye çalışılmıştır⁷⁷.

Osmanlı şehirleri hamam, cami, tekke, vakıf, kitaplık, mescit, kale ve çarşı etrafında şekillenmiştir⁷⁸. Osmanlı-Türk şehirlerinde şehre giriş, çıkış kapıları, sur ve kale en dikkat çeken yerlerdir. Amasya şehrinin fiziki unsurları Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi pazar yeri, sur ve yönetim kurumlarıdır. Şehrin kuruluşundan Osmanlı'ya kadar gelen kaleler, Osmanlı döneminde varlıklarını korumuşlardır. Bunun yanında XVII. yüzyılda baş merkez olma görevini de üstlenmişlerdir. Kaleler görev itibari ile ikiye ayrılmaktadır. Birincisi *iç kale*'dir. İçerisinde zindan, barut, mühimmat, cephane, silah, tahıl malzemeleri, hazine ve resmi evraklar yer almaktadır. İkincisi ise *dış kale*'dir. Yani şehri saran, şehre giriş çıkışların yapıldığı kısımdır⁷⁹.

⁷³ A.Ş.S., 58; 98/1.

⁷⁴ A.Ş.S., 58; 23/1.

⁷⁵ A.Ş.S., 58; 8/1.

⁷⁶ Semavi Eyice, “Kale”, *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 234.

⁷⁷ Eyice, 2001, 235.

⁷⁸ Nagehan Üstündağ, *Osmanlıda Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)*, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, S. 2, Bahar 2005, s. 155.

⁷⁹ Karadeniz, 1996, 1.

Amasya şehrinin kuruluşu *kale-şehir* şeklinde oluşurken⁸⁰ bu şehirlerde meydana gelen en belirgin özellik şehrin büyük bir kısmının sur içine kurulmasıdır. Bu şekilde meydana gelmiş olan Amasya Şehri surun sahip olduğu alanın küçük olması dolayısıyla zaman içerisinde kalenin dışına taşmıştır. Bu durum Amasya'ya “açık şehir” olma özelliği kazandırmıştır. Ayrıca Yeşilirmak'ın sağ tarafına doğru yerleşim artınca iki taraf arasında köprü sayısı artmıştır⁸¹. İlk yerleşim yeri kalenin kuzeyinde yer alan Kırklar Dağı eteklerinde gerçekleşirken⁸² asıl yerleşim güneyde yer alan yaylalar ve bağların bulunduğu Ferhad Dağı'nın eteklerinde meydana gelmiştir⁸³. Bu adı, incelediğimizde kayıtlarda Ferhat Kaya'sı adında bir kaya ile aynı adı taşıdığı görülmektedir. Şöyle ki; “... kendi mülk malımdan olub Ferhâd Kayası demekle ma 'rûf nâm mahalde vâki' bir taraftan ... bâğı ve bir taraftan ... Alime Efendi Bâğı ve bir taraftan tarîk-i 'âmm ve bir taraftan dahî ... ile mahdûd olan bir kıt'a dutluk ma ' Göklük? Bâğı 'ma ve Amasya ... ”⁸⁴ şeklinde yer aldığını görmekteyiz⁸⁵.

Amasya Kalesi Harşena Dağı adındaki bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Kim tarafından ve ne zaman inşa edildiğine dair kesin bilgiler bulunmamaktadır. Hüseyin Hüsameddin'in eserinin ilk cildinde⁸⁶ Harşena adının kaleyi inşa eden kişinin adının olduğunu söylemektedir. Ancak incelemeler sonucunda eski çağlarda inşa edilmiş olacağı bilgilerine ulaşılmıştır. İlk çağlarda büyük bilim insanlarına ev sahipliği yapmış olan Amasya şehri ile ilgili ünlü coğrafyacı Strabon'un verdiği bilgilerde Amasya Kalesi'ni ilk olarak Pontus Kralı Mithridates'in yaptırmıştır demektedir⁸⁷. Kale M.Ö. 69 yılında birçok devletin saldırısına uğrayıp tahrip olmuştur. Önce Romalıların eline geçen Amasya Kalesi sırasıyla Dânişmend Ahmed Gazi (1075), I. Mesud (1146), I. Alaaddin Keykubad (1222), Gümüşlü-zade Taceddin Mahmud Çelebi, Şemseddin Şahgeldi, II. Murad, Şehzade Ahmed

⁸⁰ Şahin-Emecen, 1991, 2.

⁸¹ Kavaklı Kundakçı, 2016, 60.

⁸² Hüsameddin, 1911, 37.

⁸³ Kavaklı Kundakçı, 2016, 60.

⁸⁴ A.Ş.S., 58; 68-69/1.

⁸⁵ Kavaklı Kundakçı, 2016, 61.

⁸⁶ Hüsameddin, 1911, 34.

⁸⁷ Kavaklı Kundakçı, 2016, 64.

(1511)'in valilik yaptıkları esnada, Amasya'da muhafız olan Mustafa Bey'in görev yaptıkları sırada tamir edilmiştir⁸⁸. Ayrıca Çelebi Sultan Mehmet 16 sene Sultan II. Murad 20 sene Sultan Bayezid Han 26 sene Amasya şehrinde ikamet etmişlerdir⁸⁹.

XVI. yüzyıl başlarında kalede 57 nefer muhafızı, bir dizdar ve bir kethüda bulunmaktaydı. Kale hizmetlileri kalenin iç kısmında yer alan kerpiçten evlerde oturuyorlardı⁹⁰. Kale, "Yukarı Kale" ve "Kal'a-ı Bâla" adlarıyla anılan Harşena⁹¹ ve "Aşağı Kal'a", "Bâtın-ı Amasya" ve "İç Kale" isimleriyle anılan Enderun Kalesi olarak ikiye ayrılıyordu⁹².

İncelediğimiz kayıtlarda "Kal'a-i Bâlâ Dizdârı Ahmed Efendi el-mukayyid dermahkeme-i medine-i mezbûr ..." ⁹³ şeklinde yer almaktadır. Bu kayıt hüccet kaydının Şuhudü'l-Hâl kısmında Harşena Kale'sinde görevli olan dizdara dair bilgiler içermektedir. Ancak kayıtlar sınırlı olduğundan başka bilgilere ulaşılmamaktadır.

Kundakçı'nın eserinde XVI. Yüzyılda Amasya'da bulunan H. Dernschwan Harşena kalesinin iç kısmında kerpiçten evler olduğunu, bu evlerde hizmetlilerin ve kale komutanının oturduğunu ve surların ince bir yapıya sahip olduğu şeklinde ifadelere yer vermiştir. Ayrıca kalenin içerisinde yer alan sarayın çadır dokuma yeri ve depo olarak kullanıldığına değinmiştir. Yine aynı eserde Dernschwam'ın verdiği bilgileri Evliya Çelebi doğrulamakta olup⁹⁴ Amasya kalesinden, şehrin zenginlerinin kıymetli eşyalarını Celali saldırılarına karşı sakladıkları yer olarak bahsetmektedir⁹⁵. Devam eder. Kırk bir kulesi olan, taştan, beş köşeli, içerisinde saray, ırmağa giden gizli yollar, su sarnıcı, cephanelik⁹⁶, Yıldırım Bayezid Cami, buğday ambarı, barut depolarının bulunduğunu eklemiştir⁹⁷. Hüseyin Hüsameddin

⁸⁸ Hüsameddin, 1911, 42.

⁸⁹ Hüsameddin, 1911, 27.

⁹⁰ Şahin-Emecen, 1991, 2.

⁹¹ Hüsameddin, 1911, 33.

⁹² Hüsameddin, 1911, 29.

⁹³ A.Ş.S., 58; 59/1.

⁹⁴ Kavaklı Kundakçı, 2016, 65.

⁹⁵ Şahin-Emecen, 1991, 3.

⁹⁶ Karadeniz, 1996, 2.

⁹⁷ Kavaklı Kundakçı, 2016, 65-66.

Yaşar “*Amasya Tarihi*” eserinde kaleden bahsederken camisi, sarayı, iki hamamı, zaviyesi, imarethanesi ve medresesinin olduğundan, iki mahalle genişliğinde oluşundan, burçlarının birinin kuzeye birinin doğuya baktığından, kapısının birinin batıdaki Hızır Paşa Mahallesi⁹⁸ne, diğerinin kuzeydoğuda yer alan Şamlılar Mahallesi’ne ve Şamlılar Mahallesi⁹⁹ne bakan kapının taştan yapıldığından bahsetmektedir¹⁰⁰. Kalenin kuzeyinde yüksek bir dağ olan Kırklar Dağı yer alırken, doğusunda kapı yanında cami yıkıntısı yer almaktadır. Kalenin ortasında Celanbolu adında yüz elli basamaklı derinlikte görenleri korkutan bir su kuyusu yer almaktadır¹⁰¹. Gayet parlak ve sakın akmaktadır. Suyun derinliğini anlamak için birçok farklı yöntem denenmiştir. Ancak bir sonuca ulaşılamamıştır. Su eşraf tarafından içilmeye devam edilmiştir¹⁰². Enderun Kalesi’nin ise Helkis tarafında bir, Saray Kapısı, Mağdinus Kapısı ve Meydan Kapısı olmak üzere dört tane kapısı bulunmaktadır. İki burcu bulunmaktadır¹⁰³.

XVII. yüzyıla gelindiğinde kale için artık tehlike oluşturacak şartların ortadan kalktığı ve kalede bulunan erlerin seferlerde hizmet etmediklerini gerekçe göstererek 1657 emir ile Sinop kalesine nakletmişlerdir. 1832 yılına gelindiğinde top ve savaş malzemelerinin hepsi kaleden kaldırılmıştır. Meydana gelen bu gelişmeler neticesinde bugün kalenin duvarlarından ve sur parçalarından başka hiçbir şeyi kalmamıştır¹⁰⁴.

Bu iki kale haricinde *Fon*, *Zemendu*, *Kelkis*, *Arguma* ve *Balus* adlarında kalelerin de olduğu ancak günümüze gelemediğinden bahsedilmektedir¹⁰⁵.

⁹⁸ A.Ş.S., 58; 23/1.

⁹⁹ A.Ş.S., 58; 6/1.

¹⁰⁰ Hüsameddin, 1911, 36.

¹⁰¹ Hüsameddin, 1911, 33.

¹⁰² Hüsameddin, 1911, 38-39.

¹⁰³ Hüsameddin, , 1911, 29-30.

¹⁰⁴ Kavaklı Kundakçı, 2016, 66.

¹⁰⁵ Hüsameddin, 1911, 29.

1.2.3. Mimari Yapısı

1.2.3.1. Saraylar

Amasya’da Selçuklular döneminden kalma iki tane saray bulunmaktadır. Bu saraylardan ilki sur içinde bulunan Selçukluların verdiği ad ile *Beyler Sarayı*’dır. Osmanlı döneminde ise sancakbeyleri ve şehzadelerin konakladıkları Şehzadeler *Sarayı* adını almıştır¹⁰⁶. Türklerin eline geçmeden önceki durumu hakkında bilgiler mevcut değildir. İslam’dan sonra Amasya’ya hâkim olan devletlerin ikamet merkezi olmuştur. Halk tarafından “*Pir İlyas*” ve “*Saray Düzü*” isimleri ile de anılmıştır¹⁰⁷. Adı geçen sarayın selamlığı, büyükçe bir haremi, iki hamamı, büyük iki adet bahçesi, iki adet mutfağı ve kapısının önünde ağaların kendisine ait olan büyükçe üç dairesi yer almaktadır. Güneybatısında başka bir saray yer almaktadır. Bu saray ile beraber duvarları, büyük ve tuğlalarla çevrili bulunmaktadır. Beyler Sarayı 350 yıl boyunca Osmanlı Devleti’ne ev sahipliği yapmıştır. Asıl şekline Çelebi Sultan Mehmet’in valiliği sırasında kavuşmuştur. II. Murad ve Yavuz Sultan Selim bu sarayda dünyaya gelmişlerdir¹⁰⁸. Kanuni döneminde bir elçilik heyeti ile Amasya’ya giden ve Kanuni’nin Amasya’da bulunduğu sırada Şehzadeler Sarayı’nda kalan Hans Dernschwan’ın, Kundakçı’nın eserinde saray hakkında verdiği bazı bilgilere rastlanmaktadır. “*Şehzadelerin ve padişahların ikamet ettiği saray, dağın eteğinde yer almaktadır. Girişte kenarları kerpiçle örülü tahta kapı yer alırken. Sade, bahçeli, büyük bir saraydır. Kapının yanında yer alan odalar köy odaları gibidir. Avluda uzun, kaba, basit, işlenmemiş, tek katlı bir bina yer almaktadır. Bunun yanında bahçe sınırları içerisinde fırınlanmamış bir bina daha bulunmaktadır. Yakın mesafeli, padişahın kaldığı, kerpiçten yapılma büyük kapı ve kapı önünde tahtadan çardak buluyordu.*” şeklinde anlatmıştır¹⁰⁹.

Yeşilirmak kenarında sur içinde yer alan diğer bir saray *Kızlar Sarayı*’dır. Hüseyin Hüsameddin Yaşar eserinde Kızlar Sarayı’ndan şu sözlerle bahsetmektedir. İç

¹⁰⁶ Kavaklı Kundakçı, 2016, 62-63.

¹⁰⁷ Hüsameddin, 1911, 26.

¹⁰⁸ Hüsameddin, 1911, 27.

¹⁰⁹ Kavaklı Kundakçı, 2016, 63

kalenin arkasında yer alan mağaraların hizasında bulunan bir saraydır. İki hamamı, iki kapısı, bahçesi, mutfuğı, iç ve dış avlusu bulunmaktadır. Ancak bu yapılardan dış avlu duvarı ile kapısı hariç hepsi toprağın altında kalmıştır¹¹⁰. Kundakçı ise eserinde Dernschwan'ın *Aşağı Saray* olarak betimlediğı yapı hakkında verdiği şu bilgileri aktarmaktadır. Duvarları taşlarla inşa edilmiş. İç kısımları pişirilmiş tuğlalarla döşenmiş. Ancak tahta çitler ve kalaslar ile döşenmiş yerlerde mevcuttur. Pencereleer yüksekte, çatısı toprak ile örtülmüştür. Düz damdır. Tam ortada bir ev bulunmaktadır. Üzerine çıkıla bilindir. Etraf izlenebilir. Üzeri kurşunla örtülü, çok odalı, padişahın çadırı dahi bu sarayda bulunmaktadır¹¹¹.

İncelediğimiz kayıtlarda Beyler ve Kızlar Sarayı ile ilgili bilgilere rastlanmamaktadır. Ancak “... *Acem ilçisini getüren tatara virilen beş buçuk gurus Amasya mütesellimi Ali Ağa'nın teşriflerinde saray ta'mîri ve hasır bahâ ve matbah ta'mîri ve sâ'ir masrûfât için ...*”¹¹² şeklinde yer alan salyâne defterinde, vilayet masrafları için yapılan taksimatın içerisinde saray tamiri olarak dikkat çekmektedir.

1.2.3.2. Camiler

Camiler içerisinde cuma namazı kılınan ve hatiplerin hutbe okuyabilmesi için minberi bulunan ibadet mekanları olarak anılırken secde edilen yer anlamını ifade eden mescitler ise cuma namazı kılınmayan ve hutbe okunmayan ibadet mekanları olarak anılmıştır¹¹³.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defter'de yer alan kayıtlarda Sultan Bayezid Cami, “*Medîne-i Amasya' da vaki' Sultan Beyazid Câmî'-i şerîfde sakin olan yetimlere ve hala sakin olan yetim Mehmed bin Süleyman'a şehriye kırk beşer akçe beher şehriye çerâğ için ve hala hâkimü'l-vakt olan ...*”¹¹⁴ şeklinde, Yörgüç Paşa Cami, “*Çeri Bâşı Mahallesi'nden Murad oğlunun zevi'l-erhâm tarafından bundan akdem fevt olan Yörgüç Paşa Cami'sherîfin imâmı Mehmed Efendi vârisligin ...*”¹¹⁵

¹¹⁰ Hüsameddin, 1911, 30.

¹¹¹ Kavaklı Kundakçı, 2016, 63.

¹¹² A.Ş.S., 58; 71-72-73-74-75/1

¹¹³ Ahmet Önkâl, Nebi Bozkurt, “Cami”, *TDVİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 46.

¹¹⁴ A.Ş.S., 58; 119/1.

¹¹⁵ A.Ş.S., 58; 59/1.

şeklinde, Kavak Cami “... *Edremât ve Kavâk Câmî bâğlarından iki yüz kırk beş gurûş cem’ân yekûn dokuz bin iki yüz seksân altı gurûş olur ...*”¹¹⁶ şeklinde ve Mirza Bey Cami “... *Hakala ve Kuşcu karyelerinde vâki’ ecdâdları müteveffâ Mustafa Beğ ibni el-Hâcc Mirza Beğ câmî’-i şerîfi vakfından Amasya sancağında Argoma nâhiyesinde Câmeşûy nâm ...*”¹¹⁷ şeklinde yer almıştır. Ek olarak Devehane Mahallesi Orman Bağlarında yer alan mescit imamlığı başlığına rastlanmıştır¹¹⁸.

1.2.3.3. Medreseler

İslam dininin koyduğu esaslar çerçevesinde ilim okutulan yer anlamlarını taşıyan medreselerde hadis ilminde kendisini yetiştirmiş olan alimler müderrislik yapmaktadır. Bu darülhadislerde, meşhur hadis ve hadis usulü kitapları, hadis ilminde önde gelen alimlerin hayatları ve hadis ilminde ortaya çıkarılmış olan diğer eserler okutulmaktadır. Bunların yanında bazı sınıflarda Arapça ve edebiyat ile ilgili müderrisler ilim öğretmekteydi. 1826 yılına kadar Amasya’da bu medreselerde eğitim görmüş ve müderrislik yapmış donanımlı hocaların olduğu görülmektedir. Bu tarihten sonra darülhadislerde¹¹⁹ çocuk yaşta kişilerin hoca olmasıyla beraber donanımlı hadisçilere nadir rastlanmaktadır¹²⁰. Dersini tamamlayan talebeye icazet verilmekteydi. İcazet alan kişi müderrisin¹²¹ yanında asistan olarak çalışmaya başlar iki yıl sonra ise ileri gelen hocalar tarafından sınava tabi tutulurdu. Hocalar ilim öğretebileceğini tasdik ederlerse talebeye, medreseliye ve herkese ders verme yetkilisi olan dersiam olmaya hak kazanırlardı.¹²² Kayıtlarda dersiam ve müderrislere Abdülkadir, Hafız Osman Efendi¹²³ ve Mevlânâ Osman

¹¹⁶ A.Ş.S., 58; 102/1.

¹¹⁷ A.Ş.S., 58; 38/1.

¹¹⁸ A.Ş.S., 58; 66/1.

¹¹⁹ A.Ş.S., 58; 48/2.

¹²⁰ Abdi-Zâde Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, Ali Yılmaz ve Mehmed Akkuş(sad.), Amasya Belediyesi Kültür Yayınları No 1, C. 1, Ankara 1986, s. 219.

¹²¹ A.Ş.S., 58; 36/1.

¹²² Hüsameddin, 1986, 220.

¹²³ A.Ş.S., 58; 48/1.

ibni el-Hâc Ahmed¹²⁴, Müderrisin Ahmed Efendi¹²⁵, Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi¹²⁶, Müderris Osman Efendi¹²⁷ örnek olarak verebiliriz.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan kayıtlarda medrese ismine rastlanmamıştır. Ancak müderris ve dersiamlara dair kayıtlara rastlamak mümkündür. Bu kayıtlardan ilki berat kayıdır. Amasyavî Hafız Osman'ın Divân-ı Hümâyûnuma arz-ı hâl ederek Abdülkadir'in ehliyeti esnasın başka bir topluluğun içerisinde yer alması nedeniyle bahçe derunu dâhilinde el-Hâc Abdurrahman bağı vakfında vazifeli olduğu dersiâmlığa kendisinin dersiam olmasını istemiştir. Böylece Hafız Osman'ın dersiâmlığa mutasarrıf olup edayı hizmet eylemesine karar verilmiştir¹²⁸. Diğer bir berat kaydında ilim öğrenmek için dershanelerin bina edildiği açıkça görülmektedir. Medîne-i Amasya'da Hacı Osman Bey Evkâfi'ndan olmak üzere yaptırdığı darülhadis dershanesinde vazife-i muayyene ile dersiam olan Hafız Osman kendi rızasıyla görevini başkasına teslim etmiştir¹²⁹.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan kayıtlarda Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi'nin vefatından sonra mirasının küçük oğlu Ataullah'a kalmasıyla beraber Ataullah'a Emin Efendi'nin vasi tayin edilmesi¹³⁰. Başka bir kayıta “... Amasya'da vâki' müteveffâ Yörgüç Paşa Vakfı mahsûlünden almak üzere vazîfe-i mu'ayyene [ile] müderris-i medrese ciheti müftî-i Amasya Kâşif Mehmed mahlûlünden merfû'ü'l-vezâret Mikdad Ahmed Paşa'nın kuvvetiyle ...”¹³¹ şeklinde medrese müderrisi ibaresini açıkça görmekteyiz. Yine aynı kayıta “... es-Seyyid Osman varub ref' olunan merkûm yerine müderris olub edâ-yı hizmet eyledikten sonra bundan evvel müderris olanlar vazîfe-i mu'ayyenesini ne vechile mutasarrıf olagelmiş ise merkûm dahi ...”¹³² şeklinde Seyyid Osman'ın müderris

¹²⁴ A.Ş.S., 58; 48/2.

¹²⁵ A.Ş.S., 58; 18/3.

¹²⁶ A.Ş.S., 58; 36/1.

¹²⁷ A.Ş.S., 58; 49/1.

¹²⁸ A.Ş.S., 58, 48/1.

¹²⁹ A.Ş.S., 58, 48/2.

¹³⁰ A.Ş.S., 58, 36/1. (belgenin devamı 70/2 hüccet kaydı, 96/1 tereke kaydı)

¹³¹ A.Ş.S., 58, 49/1.

¹³² A.Ş.S., 58, 49/1.

olduğuna dair bilgiler elde edilmektedir. Başka bir kayıтта *şühûdü'l-Hâl*¹³³ kısmında müderrislerin yer aldığı görülmektedir. Son olarak ise “*Kıdvetü's-sâdâti'l-kirâm kâimmakâm-ı esbak müderrisîn-i kirâmdan Çorumlu es-Seyyid Ali efendinin akrabâsından Hâcı Efendizâde Es-seyyid Ebu Bekir Çelebi dâme ...*” şeklinde yer alan kayıтта müderris soyundan olan Çorumlu es-Seyyid Ali Efendi'nin yer aldığını görmekteyiz.

Kayıtlarda yer aldığı üzere müderrislerin görev beratları, terekesinden mal, ziynet eşyaları, ev eşyaları, hayvanları, mutfak eşyaları, mirasının toplamı, zorunlu harcamaları, mirasın paylaşımı, kime ne kadar kuruş kaldığı, gıda malzemeleri ve bağları, hüccet kayıtlarından çocukları eşi varsa ikinci eşi, varisleri, varsa vasisi, şeklinde bilgilerin elde edildiğini görmekteyiz.

1.2.3.4. Mahalleler

58 Numaralı Amasya şer'iyye Sicil Defteri'nde yer alan, H.1194-1195(M.1780-1781) yıllarını kapsayan kayıtları incelediğimizde 70¹³⁴ adet mahalle isminin geçtiği görülmektedir. Bu mahalle adlarına üçüncü bölümde yer alan “*Amasya Kazası'nın İdari ve Fiziki Yapısı*” başlığından ulaşabilirsiniz.

Kayıtlar incelendiğinde konuların farklılık gösterdiği bunlara bağlı olarak olayların meydana geldiği mahalle adlarının değiştiği görülmektedir. Bu kısımda incelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.ř.S Defteri'nde yer alan bazı mahalleleri Hüseyin Hüsameddin'in “*Amasya Tarihi*” eseri dahilinde açıklamaya çalışacağız.

1.2.3.4.1. Helkis Mahallesi¹³⁵

Alçak Köprü'nün kuzey yönünden Leğen Kaya'ya kadar uzanan şehir kuzeyden Harşena Dağı, batıdan Saray Mahallesi, doğudan ve güneyden Yeşilırmak ile sınırlı kalmıştır. Hüsameddin Efendi adının Rum âyanlarından Helkis'den aldığı zamanla Helkis'e dönüştüğünü. Ayrıca eserinde eskiden Bağ-ı Helkis ve Sâde

¹³³ A.ř.S., 58, 52/1, 84/1, 85/1, 91/1, 94/1, 98/1, 99/1, 100/1.

¹³⁴ 3. Bölümde mahallelere yer verdiğimiz tabloda 72 adet mahalle ismi bulunmaktadır. Ancak bu mahallelerden Sade ve Bağ Helkis Mahalleleri Helkis Mahallesi'nin iki kısmıdır.

¹³⁵ A.ř.S., 58, 6/1, 26/1, 62/1, 72/1.

Helkis¹³⁶ olarak ikiye ayrıldığındanda bahsetmiştir. İncelediğimiz M. 1780-1781 yılları arasında tutulan defterde yer alan salyâne¹³⁷ kayıtlarında mahallenin adı açıkça görülmektedir¹³⁸.

1.2.3.4.2. Gök Medrese Mahallesi¹³⁹

Kılıç Arslan Türbesi'nin doğusundadır. Kuzeyden Yeşilirmak ve batıdan mezarlık ile sınırlıdır. 1267'de Amasya Valisi Beylerbeyi Emir Seyfeddin Torumtay şehirde medrese ve cami yaptırmıştır. Medrese, Gök Medrese namıyla ünlendiğinden mahalleye bu ad koyulmuştur¹⁴⁰. İncelediğimiz M. 1780-1781 yılları arasında tutulan defterde yer alan salyâne kayıtlarında ve diğer belgelerde bu mahalle ismine rastlanmaktadır. Örnek olarak "*Amasya mahallâtından Gökmedrese Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât iden hafız Mehmed Efendi bin Abdullah nâm müteveffânın zâhirde vâris-i ma'rûf ve ma'rûfesi olmayub ...*"¹⁴¹, "*Medine-i Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan Yörgüç Paşa Cami' şerîf imâmı el-Hâc Mehmed Efendî'nin zevi'l-erhâm cihetden hazırân vârisi Murad oğlu dimekle ...*"¹⁴², "*... medine-i mezbûre mahallâtından Gök Medrese Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan İmam el-Hâc Mehmed Efendi'nin işbu müvekkilim mezbûr Ömer zevi'l-erhâm cihetinden vârisi olub verâseti için kenduye ...*"¹⁴³ şeklinde devam eden kayıtlar verilebilmektedir.

1.2.3.4.3. Kurşunlu Mahallesi

İçeri şehirde yer alan Kurşunlu Mahallesi¹⁴⁴ Yukarı Hamam'ın batı tarafında bulunmaktadır. Güneyden Yeşilirmak, kuzeyden dağ, doğudan Karatay, batıdan Ahi Saadettin ile sınırlıdır. Diğer bir adı ise *Yağıbasaniye*'dir. Yağıbasan Gazi bu

¹³⁶ A.Ş.S., 58, 6/1, 26/1, 62/1, 72/1.

¹³⁷ A.Ş.S., 58, 62/1, 93/1, 98/1(Sade/Bağ), 6/1, 26/1, 71/1.

¹³⁸ Hüsameddin, 1986, 137.

¹³⁹ A.Ş.S., 58; 6/1, 26/1, 62/1, 71/1.

¹⁴⁰ Hüsameddin, 1986, 132.

¹⁴¹ A.Ş.S., 58; 22/1.

¹⁴² A.Ş.S., 58; 99/1.

¹⁴³ A.Ş.S., 58; 59/1, 65/1, 67/1.

¹⁴⁴ A.Ş.S., 58; 6/1, 26/1, 62/1, 71/1.

mahallede *Han-ı Yağlıbasan* adında büyük bir han inşa etmiştir. Bu han 1165 yılından itibaren ünlenmiştir. Sonra ise torunu Cemal Gazi Bey'in hanı tamir etmesi ve tavanını kurşun ile örttürmesiyle beraber *Kurşun Han* olarak anılmıştır. Daha sonra ise *Han* kısmı atılarak *Kurşunlu* kalmıştır. Bu mahallenin adının ise buradan geldiği kayıtların incelenmesi sonucu ortaya çıkmıştır¹⁴⁵.

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan kayıtlarda "*Medine-i Amasya da Kurşunlu Mahallesi 'nde sâkin Mehmed bin Ali nâm kimesne zevcesi Emine binti Abdullah nâm hâtun hüsn-i rızâsıyla hul' eylediği ...*",¹⁴⁶ "*Medine-i Amasya'da Kurşunlu Mahallesi sükkanlarından iken fevt olan Alime Ebû Bekir Ağâ'nun sulbî oğlu Ali nâm mecnûnun vasî mensûbu cedd-i olan Alime bint-i el-Hâc Ahmed Ağâ ...*",¹⁴⁷ şeklinde yer alan kayıtlarda açıkça Kurşunlu Mahallesi'nin ismine rastlanmaktadır.

Kayıtlarda yer alan diğer mahallelere Gök Medrese¹⁴⁸, Şeyh Garik¹⁴⁹, Devehane¹⁵⁰, Mehmet Paşa, Sofiler, Üçler, Şamice¹⁵¹ ve Temenna¹⁵² gibi mahalleleri örnek verebiliriz.

1.3. AMASYA SANCAĞININ İDARİ YAPI İÇERİSİNDEKİ YERİ

1.3.1. Eyalet Yönetimi ve Amasya Sancağı

Türklerin devlet anlayışını Osmanlı Devleti devam ettirmiştir. Türkler feth edilen yerlerin idari bölümleri içerisinde yer alarak eyaletler meydana getirilmiştir. Amaç ise siyasi, askeri ve iktisadi açıdan kendi kendine yetebilmektir. Her eyalet payına düşen askeri yetiştiriyor ve böylelikle sistemin işlerliği korunuyordu¹⁵³.

¹⁴⁵ Hüsameddin, 1986, 129.

¹⁴⁶ A.Ş.S., 58; 37/3.

¹⁴⁷ A.Ş.S., 58; 90/2.

¹⁴⁸ A.Ş.S., 58; 59/1, 65/1, 67/1.

¹⁴⁹ A.Ş.S., 58; 67/1.

¹⁵⁰ A.Ş.S., 58; 66/1.

¹⁵¹ A.Ş.S., 58; 55/1, 59/1.

¹⁵² A.Ş.S., 58; 54/3.

¹⁵³ Karadeniz, 1996, 40.

Osmanlı İmparatorluğu, idari açıdan merkez ve taşra teşkilatından meydana gelmektedir. Merkezin kararlarını tatbik eden, merkezi otoritenin tamamlayıcı kolu olan ve merkezin hükümlerini haklarını koruyan mahalli idare, merkeze siyasi, askeri, hukuki, idari ve kültürel açıdan bağlı bulunmaktadır¹⁵⁴. Bu sistemin en yukarısında eyaletler ve onlara bağlı bulunan sancaklar bulunmaktadır. Sancaklar kazalara, kazalarda nahiyelere ayrılmaktadır¹⁵⁵. Bu sistem içerisinde eyalet ve sancakların başında “*bey*” ünvanlı idareciler bulunurken kazaların başında idari yetkilerle donatılmış “*kadılar*” bulunmaktadır¹⁵⁶. Sancakların tımarlı sipahi kumandanı olan ve eyaletin idaresinden sorumlu bulunan beylerbeyi ayrıca tımar tevcihinde de bulunmaktaydı. Eyaletlere göre yaptığı görevin önemi değişmektedir. Bunun yanında eyaletlerde toprağın idare edilme şekline göre salyâneli, salyânesiz, yurtluk-ocaklık sancakları ve serbest mir-i miranlık şeklinde kısımlara ayrılmıştır¹⁵⁷. Salyâneli eyalet tımar sisteminin uygulanmadığı idari bölgelerde gerekli paranın ayrıldıktan sonra artan paranın merkez hazinesine aktarıldığı bir sistemdir¹⁵⁸. Bu sistem çerçevesinde bu eyaletlerin gelirleri beylerbeyi, sancak beyi ve maaş alan askerlere tahsis edilmektedir. Bu durum incelemiş olduğumuz 58 No’lu A.Ş.S. Defteri’nde yer alan “*Bin yüz doksan dört senesi Muharremü’l-harâmının gurreinden Recebü’l-mürreccebe gelinceye dek vilâyet umûruna dokuz bin kırk bir guruşun salyâne defteridir ki işbu mahalle kayd şod.*”¹⁵⁹ şeklinde yer alan kayıttaki mahallelere ve nahiyelere ait tevzi ve taksim defteri yer almaktadır. Bunun yanında salyânesiz eyaletler ise tımar has ve zeamet sisteminin yürütüldüğü eyaletlerdir. Bu eyaletlerde cebelü ve tımarlı sipahileri yetiştirilerek ordunun asker ihtiyacı karşılanmaktaydı. Bu eyaletlere örnek olarak Eflak, Kırım ve Boğdan eyaletleri hariç bütün Rumeli topraklarının tamamını örnek olarak verebiliriz¹⁶⁰.

¹⁵⁴ Karadeniz, 1996, 39.

¹⁵⁵ İasha Bekadze, “Osmanlı’da Kullanılan Vilayet Tabiri Üzerine”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C. 36, S. 36, 2017, s. 240.

¹⁵⁶ Kavaklı Kundakçı, 2016, 78.

¹⁵⁷ Karadeniz, 1996, 40.

¹⁵⁸ İdris Bostan, “Salyâne”, *TDVİA*, C. 36, İstanbul 2009, s.59.

¹⁵⁹ A.Ş.S., 58; 54/3.

¹⁶⁰ Bostan, 2009, 59.

Eski Türk devletlerinden Osmanlı'ya miras geçen Taşra Teşkilatı içerisinde bulunan Amasya şehri¹⁶¹ Sivas eyaletine bağlı Amasya merkez kazası olarak teşkilatlandırılmıştır. Amasya şehrinin idari yapısını anlayabilmek için öncelikle İlhanlılar ve Selçuklular dönemlerindeki yerini incelemek gerekmektedir. Öncelikle Selçuklular dönemlerinde “*Darül-izz*” olarak nitelendirilen Amasya 1350 yılında “*Memleket-i Rum*”un *Vastaniye: Orta Memleketler*” kısmında Necmettin el-Hoyi'nin uhdesinde bulunmaktadır. 1390 yıllarında ise Bezmü Rezm'de “*Vilayet-i Aksaray*” ve “*Vilayet-i Kalaçuk*” isimlerinde kaleme alınmıştır. 1398 yılında Osmanlı eline geçen Amasya 1413 yılında üçüncü olarak kurulan beylerbeylik olan “*Rum Beylerbeyliği'ne*” bağlanmıştır. İlk başlarda bu beylerbeyliğe Tokat ve Sivas'ta dâhil olurken II. Murad'ın dönemlerinde Çorum ve Canik bölgeleri ardından Karahisar-ı Şarki bölgesi de dâhil edilerek eyaletin sınırları büyütülmüştür¹⁶². XIV. yüzyılların sonlarına gelindiğinde *Amasya, Tokat, Sivas Memleket-i Rum* olarak anılırken *Vilayet-i Rumiye-i Suğra* adlandırıldığı isimlerden bir tanesidir. XV. yüzyıla gelindiğinde Şehzade Sancağı olarak Rum Beylerbeyliği'nin merkezi olan Amasya¹⁶³ beylerbeyinin Amasya'da oturması sebebi ile *Paşa Sancağı* unvanını almaya hak kazanmıştır. Fakat 1520 yılında Paşa Sancağı Sivas olurken Amasya Sivas'a bağlı duruma getirilmiştir. Bu durum Şehzade Mustafa'nın 1538 yılında Amasya valisi olarak tayin edilmesine kadar devam etmiştir. Bu atamanın gerçekleşmesiyle Amasya Sivas'tan ayrılarak idari bakımdan müstakil bir eyalet olmuştur. Ancak Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi ile birlikte Amasya eskisi gibi bey ve paşa unvanlarıyla anılan görevliler tarafından idare edilmeye başlanınca tekrar Rum Beylerbeyliği 'ne bağlanmıştır¹⁶⁴.

1455 ve 1554 yıllarında Amasya tahrire tabi tutulmuştur. Bunun yanında Canik'i feth eden Yörgüç Paşa'nın kardeşi Hızır Paşa 1455'te Umur Bey ve 1576 yılında son tahriri ise Trabzon'un Sancakbeyi Ömer Bey yaptırmıştır. II. Bayezid

¹⁶¹Ahmet Şimşirgil, “Osmanlı Taşra Teşkilatında Rum Beylerbeyliği”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 19, S. 5, İstanbul 1990, s. 290.

¹⁶²Kavaklı Kundakçı, 2016, 79.

¹⁶³Şimşirgil, 1990, 289-290.

¹⁶⁴Kavaklı Kundakçı, 2016, 80.

döneminde tahrir emini Taceddin Bey Zile ve Mecitözü'nü ayrı nahiyeler olarak göstermişti¹⁶⁵. XV. yüzyıllarda kaza adı geçmezken şehir, köy ve nahiyelerin adı belirtilmiştir. XVI. asırda ise kaza adı geçerken Rum Eyaleti idari ve mali taksimatla kazalara ayrılmıştı¹⁶⁶. Ancak doğu hududundaki askeri üs görevi gören Amasya XVI. asrın ikinci yarısında devletin çöküntü içine girmesiyle önemini yitirmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda çöküntünün hızlanmasıyla beraber bu durumdan yönetimde bulunan kadroda etkilenmiştir. Beylerbeyinin yanında beslediği asker sayısı artmıştır. Bu artış üzerine sancaklardan vergi toplama yoluna gidilmiştir. Kapı halkıda bu karışıklıklardan faydalanarak halka zulüm etmeye başlamıştır¹⁶⁷.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sivas, Amasya, Çorum, Bozok, Divriği, Canik ve Arapgir Vilayet-i Rum'u meydana getiren sancaklardır. XVII. ve XVIII. yüzyıllara gelindiğinde bu durum aynı yerini korumuştur¹⁶⁸. Ancak Amasya XVII. yüzyıldan itibaren önemini yitirip Sivas eyaletine bağlanmıştır¹⁶⁹. Rum Beylerbeyliği içerisinde yer alan Amasya, Canik, Sivas, Çorum ve Divriği değişmez sancaklar olarak yerlerini korumuş ve 1527 yılında sınırlar en geniş boyutlara ulaşmıştır¹⁷⁰. 1510 yılına ait tahrir defterlerinde Amasya, Gümüş, Merzifon, Zeytun, Gedegra ve Lâdik kazalarından oluşurken 1576 tarihli tahrir defterlerinde bunlara Simre-i Lâdik kazasının da dâhil edilmesiyle bu kazaların sayısının yediye ulaştığı bilgisi elde edilmiştir. 1642 tarihli nüfus defterlerinden edinilen bilgiler ışığında kaza sayısı on olmuştur. Ayrıca 1653/1654 yıllarından itibaren bu kazalara kayıtlarda geçen Veray kazasında eklenmiştir. Böylelikle Amasya Sancağı'nın on bir kazadan meydana geldiği¹⁷¹ XVIII. yüzyılda kayıtlara geçen, incelemiş olduğumuz 58 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicil Defteri'nden (H.1194-1195/M.1780-1781) edindiğimiz bilgilerle bu kazaların *Amasya, Zeytun,*

¹⁶⁵ Karadeniz, 1996, 41.

¹⁶⁶ Tayyib Gökbilgin, "15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum", *Vakıflar Dergisi*, C. 6, 1965, s. 53-54.

¹⁶⁷ Karadeniz, 1996, 41.

¹⁶⁸ Üçler Bulduk, "Çorum Sancağının Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri-1", *OTAM*, S. 3, 1992, s.131.

¹⁶⁹ Karadeniz, 1996, 41.

¹⁷⁰ Kavaklı Kundakçı, 2016, 81.

¹⁷¹ Kavaklı Kundakçı, 2016, 82-83.

Gelingiras, Gedegra, Zünnunabad, Havza, Gümüş ma' Hacı Köy, Merzifonabad, Veray, Merzifon ve Lâdik şeklinde sıralandığını açık bir şekilde görmekteyiz¹⁷².

Bazı kayıtlarda bakım ve ilgi anlamlarına gelen timar ile ilgili davaların yer aldığını tespit ettik. Terim anlamı olarak, idari yapı içerisinde yer alan görevli kişilerin devlete ait olan toprakları belirli kurallar çerçevesinde tahsisatını ifade etmektedir¹⁷³. Mesela 1000 akçeden başlayan, 2000 akçenin altında kalan timar sahipleri savaş zamanlarında 1 cebelü asker ile hazır bulunmaktadır. 2000 akçeye geldiğinde ise timar sahibi kendisi ile bir gulam ve cebelü getirmekle sorumlu tutulmuştur¹⁷⁴. İncelediğimiz defterde timar sahibi olan bazı idarecilerin isimlerine rastlanmaktadır.¹⁷⁵ Bazı kayıtlarda ise timar sahiplerinin bazı vergilerden muaf olduğu tespit edilmiştir¹⁷⁶.

1.3.2. İdari Yapı İçerisinde Bulunan Vazife Sahipleri

1.3.2.1. Askeri ve Ehli Örf'e Mensup Vazife Sahipleri

1.3.2.1.1. Sancakbeyi

Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatından sancağın yönetimine *bey* ünvanlı kişiler atanmaktadır. Başlarda Amasya Sancağı şehzadelerin tecrübe edinmeleri için gönderildikleri şehirlere bir tanesi iken sonraya doğru bey ünvanlı kişiler atanmaya başlanmıştır¹⁷⁷. Başka eyalet ve sancaklarda görev yapan sancakbeyi ve beylerbeyiler görev yerlerini değiştirilmesi ile Amasya Sancağına atanmışlardır. Genellikle sancakbeyi olarak paşa ünvanlı kişiler seçilmiştir. Bu kişilerin en önemli görevi reyanın korunması ve himaye edilmesidir. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren idari anlamda sancakbeylerin kimliğinde ve sancağın tevcihinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir¹⁷⁸. XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyılın ilk yarısında dergâh-ı ali müteferrikaları, defter kethüdaları gibi kişiler bey unvanıyla sancakbeyi

¹⁷² A.Ş.S., 58, 5/2, 14/1, 20/2.

¹⁷³ Halil İncılık, "Timar", TDVİA, C. 41, İstanbul 2012, s. 168.

¹⁷⁴ İncılık, 2012, 171

¹⁷⁵ A.Ş.S., 58, 79/2.

¹⁷⁶ A.Ş.S., 58, 88-89/1.

¹⁷⁷ Kavaklı Kundakçı, 2016, 99.

¹⁷⁸ Kavaklı Kundakçı, 2016, 99-102.

olarak Amasya'ya atanmıştır. XVII. yüzyılın ikinci yarısında *paşa* ünvanlı kişiler atanmaya başlanmıştır. Sancaklar artık bu yöneticilere “*ber- vech-i arpalık*” olarak tevcih olunmuştur. 1780-1781 yıllarını incelediğimizde “... *Sivas Valisi Dağıstânî Ali Paşa edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû ber-vech-i arpalık ilhâkan tevcih ve ihsdân-ı mulûkânem olub Amasya sancağında vâki' kazâlardan mutasarrıfîçün senede üç taksît ile tertîb ve ta'yîn kılınan üç bin guruş imdâd-ı hazariyeden ...*”¹⁷⁹ şeklinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum ise klasik döneme göre yeni bir sistemdir. Yine aynı yüzyılda devlet beylerbeyleri desteklemiş ve arpalık uygulamasını devam ettirmeyi amaçlayarak taşra denetimini sağlamıştır.

İncelediğimiz kayıtlardan 1780-1781 yılları arasında (XVIII. yüzyılda) Sivas'da idare adamı olarak beylerbeylerin görevlendirildiğini “*Sivas beylerbeyisi Dârendeli İbrahim Paşa'nın hazariye taksît-i emr-i 'âlişândır.*” şeklinde yer alan belgeden açıkça görmekteyiz¹⁸⁰.

1.3.2.1.2. Mütesellim

Mütesellim kelimesinin manası teslim edilen şeyi kabul eden anlamındadır¹⁸¹. Görev süreleri bir yıl olmakla beraber valilerin idarede rahat davranmaları üzerine bu süre uzayabilmektedir¹⁸². Mütesellim kelimesi Osmanlılarda idari görevliler için kullanılmıştır. Mütesellimler sancakbeyi veya beylerbeyinin sefere gitmeleri ve görevli buldukları yere gitmemeleri durumunda onların vekili olarak yerlerine bakan, vergi toplayan kişilerdir¹⁸³. Ayrıca mütesellimlere, düzeni bozan, halkın mallarını yağmalayan eşkıyaları def etme görevi de verilmiştir.

Bu müessesese XVI. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmakta olup XVII. yüzyıla geldiğinde Amasya'da sancakbeyinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bunların sebepleri ise sancakbeylerinin sancağa uğramaması, sefere gidip uzun kalmalarına bağlanmıştır. Bu durum mütesellimlerin sancaklarda etkinliklerinin artmasına

¹⁷⁹ A.Ş.S., 58; 13/1.

¹⁸⁰ A.Ş.S., 58; 82/1.

¹⁸¹ Yücel Özkaya, “Mütesellim”, *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, s.203.

¹⁸² Karadeniz, 1996, 54.

¹⁸³ Özkaya, 2006, 203.

neden olmaktadır¹⁸⁴. Bu kişiler Amasya’da yaşayan ayanlar, sancakbeyinin akrabası, kethüda veya kapıkululardan seçilmektedir.

İncelediğimiz kayıtlarda Sivas Beylerbeyi’nin İbrahim Paşa, mütesellimlerin ise sırasıyla el-Hac Abdullah Ağa (1)¹⁸⁵, el-Hac Ali Ağa¹⁸⁶, el-Hac Abdullah Ağa (2)¹⁸⁷ ve El-Hac Abdülkadir Ağa¹⁸⁸ şeklinde olduğunu görmekteyiz. Bu durum kayıtlarda “... *hâlâ livâ-i Amasya mütesellimi sa’âdetlü Abdullah Beg’in mahdûmları Mehmed Beg yediyle teslîm-i hazîne-i hazret-i veliyyi’n-ni’amî olmağla ...*”¹⁸⁹ ve Abdullah Ağa’nın azl edildiğini ve sonrasında yine göreve getirildiğini “... *Amasya’da mütesellimimiz olan enderûn çukâdârımız Ali Ağa’nın tarafımızdan bulunması muktezi olmağın hasebiyle iktizâ merkûm ‘azl ve yerine mücerreb-i muma-ileyh el-Hac Abdullah Ağa mütesellim nasb u ta’yin ...*”¹⁹⁰ şeklinde yer alan kayıttta açıkça görmekteyiz. Diğer bir kayıttta “*Dağüstâni Ali Paşa ser-maktû-i Der-Sa’âdetime irsâl inâyetlü Mirâlay Mehmed Emir Begin hazretlü Sivas’a mütesellim-i nasb olunduğu işbu mahalle kayd şod.*”¹⁹¹ şeklindeki kayıttta ise Miralay Mehmet Emir’in Sivas’a mütesellim tayin edildiği görülmektedir. Ayrıca 1780-1781 yılları arasında mütesellimlerin sıkça değiştiğini de söyleyebiliriz.

1.3.2.1.3. Subaşı

Türk devletlerinde “*sü-başı*” olarak geçen kelime Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde idari yapısını korumuş olsa da XVI. yüzyıl başlarından itibaren “*subaşı*” şeklinde değişmiştir¹⁹². Subaşılar Osmanlı Devleti’nin ilk zamanlarında şehir muhafızlığı yapmaktaydılar. Osmanlıda yeni feth edilen topraklarda kadı ve dizdar görevlendirilirken beraberinde subaşılar da görevlendirilirdi¹⁹³. Ayrıca subaşılar beylerbeyi ve sancakbeyinin görevli buldukları bölgelerde güvenliği

¹⁸⁴ Karadeniz, 1996, 53.

¹⁸⁵ A.Ş.S., 58; 20/2.

¹⁸⁶ A.Ş.S., 58; 26/1.

¹⁸⁷ A.Ş.S., 58; 40/1.

¹⁸⁸ A.Ş.S., 58; 50/1.

¹⁸⁹ A.Ş.S., 58; 12/2.

¹⁹⁰ A.Ş.S., 58; 40/1.

¹⁹¹ A.Ş.S., 58; 54/2.

¹⁹² Mücteba İlgüleri, “Subaşı”, *TDVİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 447.

¹⁹³ İlgüleri, 2009, 448.

sağlamakla sorumlu bulunan kişilerdir. XVI. yüzyıl sonlarından itibaren ise sancakbeyi ve beylerbeyi tarafından kadıya subaşının tayini bildirilir ve kendilerine bağlı görevliler olarak atanmaya başlanırlar¹⁹⁴.

Günlük hayatın işleyişinde önemli yer edinen ve sancaklarda güvenlikten sorumlu amir niteliğinde olan subaşılar köy ve kasabalarda “*il subaşılar*” ve büyük şehirlerde ise “*şehir subaşılığı*” adını almıştır. Sancakbeyi ve mütesellimden sonra gelen subaşılardan en önemli görevi, yöneticinin şehirdeki gelirlerini toplamak ve takip etmektir. Bunun yanında kadılar tarafından yerlerine getirilmesi gereken mali hususlardaki kolluk görevini kadı adına yerine getirmektedirler. Suçluları yakalar, suç işlenmesini önler, kadıların suçlu gördüklerinin cezalandırır, kadının hükümlerini ve merkezden gelen emirleri uygulatmakta görevleri arasında yer almaktadır¹⁹⁵.

Amasya’da asayişten sorumlu olan subaşılar üç ay gibi kısa süreli görevlerde bulunmuşlardır. “*Bed-ı heva*”, “*resm-i arusane*” ve “*cürm-i cinayet*” gibi gelirleri şehirden toplamakla sorumlu bulunmaktaydılar¹⁹⁶. Ağa ve bey unvanı alan kişilerdir. Genellikle mahkemelere cerime ve suçlara göre asayiş bozan para alabileceği hususları yansıtmıştır. XVII. yüzyılda subaşılarda usulsüzlük yapmaya başlamıştır. XVI. yüzyıl sonlarına doğru asayişin bozuk olması nedeniyle destek olmak üzere subaşılara “*yasakçılar*” verilmiştir. Bu görevi yapanlar klasik dönemde subaşı ve kadının yardımcısı olarak şehrin asayişinden sorumlu bulunmuşlardır. Amasya’da ise yasakçılar yeniçerilerden olmak üzere yeniçeri kethüdasının kadıya gönderdiği mektuplar aracılığıyla atanmaktadır. Bu bilgilere sicillerden ulaşılmaktadır¹⁹⁷.

1780-1781 yılları arasında kayıt altına alınan A.Ş.S. defterinde subaşı ve yasakçılara dair kayda rastlanmamıştır.

¹⁹⁴ Kavaklı Kundakçı, 2016, 111.

¹⁹⁵ Kavaklı Kundakçı, 2016, 111.

¹⁹⁶ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Kronik Kitap, B. 14, İstanbul 2021, s. 49.

¹⁹⁷ Kavaklı Kundakçı, 2016, 114.

1.3.2.1.4. Şehir Kethüdası

Osmanlı Devleti'nde kazanın merkezi olarak adlandırılan şehirlerde sancakbeyi ve mütesellime, yönetimde yardımcı olan *şehir kethüdası*, vergilerin ve harcamaların halka dağıtılması ve tahsil edilmesi, mali konularda reaya ve devlet arasındaki bağı sağlamakla görevliydi. Daha çok seçimlerle yönetici olmakta olup¹⁹⁸ XVI. ve XVII. yüzyıllarda görülmüşlerdir. Ancak XVII. yüzyıl sonlarında ise ayanlığın ortaya çıkmasıyla önemini yitirmiştir¹⁹⁹.

Şehir kethüdalarından halka eşit davranmaları, vergi talep etmemeleri, fazla para almamaları istenmektedir. Hatta bu durumu önlemek için şehir kethüdalarının masrafları kadı sicillerinde kayıt altına alınmıştır. Maaşlar ise sancakta bulunan halk tarafından karşılanırdı. Mahkemelerde bilirkişi olarak yer almaktadırlar. Ancak yaptıkları suistimaller artınca XIX. yüzyılda kaldırıldılar²⁰⁰.

Amasya'da şehir kethüdalığı ağa unvanlı, soylu olan belirli ailelerde kalmıştır. Bu ailelere hem mütesellimlik hem de şehir kethüdalığı görevlerinde bulunan Kadızadeler, Nasuhzadeler, Mumcuzadeler ve Taşcızadeler aileleri örnek olarak verilmektedir²⁰¹. Diğer bir husus yaşlı olanlarda görevden alınıp yerine başkası görevlendirilmektedir²⁰². İncelediğimiz defterde Mehmed Ağa ve el-Hâc İbrahim Ağa'nın²⁰³ Amasya'da (1780-1781 yılları arasında) kethüda olarak görev yaptığını görmekteyiz.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. defterinde yer alan kayıtlarda şehir kethüdası adına "*Mahfel-i Peyğamberî câ(y)-i latîf-i sermedî olsun icrâ' dâ'imâ şer'-i şerîf-i Ahmedî El-fakîr Hâfiz Mehmed mahrûse-i kethudâ(y)-i bi-medîne-i Amasya el-İstanbulî el-kâdî-i Anadolu el-mahrûse*"²⁰⁴ şeklinde rastlanmaktadır. Ancak kayıtlarda *kethüda akşesi* karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki; "... *koyun sâhibleri ve*

¹⁹⁸ Şenol Çelik, "Şehir Kethüdası", *TDVİA*, C. 38, İstanbul 2010, s.451.

¹⁹⁹ Karadeniz, 1996, 56-57.

²⁰⁰ Karadeniz, 1996, 56-57.

²⁰¹ Kavaklı Kundakçı, 2016, 111.

²⁰² Kavaklı Kundakçı, 2016, 118.

²⁰³ A.Ş.S., 58; 91/1.

²⁰⁴ A.Ş.S., 58; 1/1.

celepleri bâlâda mezkûr bahâne-i aliyye ve kethüdâ akçesi ve metâlibân-ı sâire ile zerre kadar iz'âc ve tekdîr etdirmeyüb istihsâl-i emniyet ve mâhiyetlerine bezl-i celb-i minnet ve İstanbul'a gelecek ağnâmi kat'an eğlendirmeyüb ...”²⁰⁵ şeklinde yer almıştır.

Diğer bir kayıta “Bin yüz doksan dört senesi Muharremü'l-harâmının gurrasinden Recebü'l-mürreccebe gelinceye dek vilâyet umûruna dokuz bin kırk bir guruşun salyane defteridir ki işbu mahalle kayd şod.” denildikten sonra vilayet masrafları sıralanmıştır. Bu masraflardan biri de mütesellim ağanın kethüdâsı Mehmed Ağa'ya zahîre buyuruldusu hizmeti için verilen 100 kuruştur. Bu masraflar Amasya mahallelerine ve nahiyelerine tevzi ve taksim edilmiştir²⁰⁶.

1.3.2.1.5. Kale Dizdarı

Sancakbeyi, kadı ve mütesellimlerin yardımcıları konumundadırlar²⁰⁷. Kale muhafızlarının kumandanı olarak görev yapmakta olup şehrin güvenliğinden, asayişinden, kalede bulunan değerli eşyaların korunmasından, şehir için askeri, adli ve idari hususlarda önemli bir yere sahiptir²⁰⁸. Ayrıca kalelerde zindanların bulunması durumunda dizdarların görevleri artmıştır. Bu kişiler merkezde bulunan cebeci, sipahi ve yeniçeri gibi kişiler arasında beratla seçilirler ve atanırlardı²⁰⁹. Diğer bir konu zindana götürülen suçlu hapsedildiği yerden kaçarsa kale dizdarı sorguya çekilir ve araştırmalar yapılırdı. Dava dosyalarında isimleri yer alırken, şahit olarak da yer almaktadırlar.²¹⁰ XVIII. yüzyıla gelindiğinde askeri görevlerde etkinlikleri azalmış ve sınırlardaki kalelerde görev yapmaya devam etmişlerdir.²¹¹

1780-1781 yılları arasında kayıt altına alınan A.Ş.S. defterinde kale dizdarlarına bir adet hüccet kaydının Şuhudü'l-Hâl kısmında rastlanmıştır. Kayıta Amasya kalesinin dizdarı Ahmed Efendi yer almaktadır²¹².

²⁰⁵ A.Ş.S., 58; 64-65/1.

²⁰⁶ A.Ş.S., 58; 71/1.

²⁰⁷ Kavaklı Kundakçı, 2016, 118.

²⁰⁸ Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, *TDVİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 480-481.

²⁰⁹ Oğuzoğlu, 1994, 481.

²¹⁰ Kavaklı Kundakçı, 2019, 119.

²¹¹ Kavaklı Kundakçı, 2016, 63.

²¹² A.Ş.S., 58; 59/1.

1.3.2.1.6. Kethüda Yeri

Osmanlı döneminin kuruluş yıllarından bu yana olan kâya ve kehaya şekillerinde geçip halk ağzıyla kâhya şeklini alan kethüda kelimesinin menşei hala açıklığa kavuşturulmuş değildir. Osmanlı döneminden önce ortaya çıktığı ve kuruluş yıllarından itibaren Osmanlı’da ortaya çıktığı görülmüştür. XV. yüzyıla gelindiğinde ise kaynaklarda en eski kullanımına rastlanmaktadır²¹³. Yine aynı yüzyıldan itibaren devlet içerisinde en üst kademedeki en alt kademeye kadar görev alan bazı memurların ve esnaf teşkilatında yer alan kişilerin işlerini yürüten yardımcı anlamını taşımaktadır.²¹⁴ Bu durum kayıtlarda “... mütesellim ağanın kethüdâsı Mehmed Ağa’ya zahîre buyuruldu hıdmetiçün virilen yüz guruş ...”²¹⁵ şeklinde açıkça görülmektedir.

İncelediğimiz buyuruldu “... *Amasya mütesellimi izzetlü ağâ zîde mecduhû mefâhiri’l-emâsil ve’l-akrân alây beğisi ve kethüdâ yerleri ve yeniçeri serdârı ve ayân-ı vilâyet ve iş erleri zîde kadruhûm sizler inhâ olunur ki ...*”²¹⁶ şeklinde devam etmektedir. Kayıta bu görevlilere dua edilip onlara hitap edilmiştir. Başka bir kayıt ise “... *mefâhiri’l-emâsil ve’l-akrân mütesellimleri voyvodalar ve kethüdâ yerleri ve yeniçeri serdârları ve zâbitân ve sâ’ir zîde kadruhûm inhâ olunur ...*”²¹⁷ şeklinde devam etmektedir. Bu kayıta gönderilen buyuruldu yer alan görevlilere hitap etmiştir. Ayrıca görevlilere dua edilmiştir.

1.3.2.1.7. Yeniçeri Serdarı

Orhan Bey döneminde fetihler sebebi ile daha fazla askere ihtiyaç bulunmaktaydı. Bu ihtiyaç Candarlı Halil’in fikriyle savaşta ele geçirilen esirlerden faydalanma yoluna gidilerek çözüme kavuşturulmuştur. Bu yöntemle sayılarının 1000 kadar olduğu maaşlı ve daimî hizmet verecek olan bu askerlere ise *yeniçeri* adı verilmiştir. Ancak merkezi teşkilat olarak meydana getirilen Yeniçeri Ocağı’nın sayıları artınca

²¹³ Mehmet Canatar, “Kethüda”, *TDVİA*, C. 25, Ankara 2002, s.33.

²¹⁴ Canatar, 2002, 33.

²¹⁵ A.Ş.S., 58; 71/1.

²¹⁶ A.Ş.S., 58; 54/2, 46/1.

²¹⁷ A.Ş.S., 58; 99/2.

merkezde onları zapt etmekte zorlanmıştı²¹⁸. İşte tamda burada sayıları çoğalan yeniçeriler eyalet ve sancaklara gönderilmişlerdir. Başlarında ise “*yeniçeri serdarı*” adında bir görevli bulunmaktaydı. Yeniçeri serdarları ise şehrin güvenliği ve yeniçerilerin ihtiyaçlarını karşılamakla görevlendirilmişlerdir. Şehzade Bayezid’in olayı sonucunda taşraya giden yeniçeriler, devletin asayişinin sağlanması amaçlarını gütmüşlerdir²¹⁹.

Merkezde yer alan yeniçeri serdarını yeniçeri ağası mektupla göreve tayin etmektedir. Bu kişiler taşraya gönderilir. Hazineye belli miktarda katkıda bulunur ve göreve gönderildiği taşrada gelirin bir kısmını almakta serbest bulunmaktadır²²⁰. Yeniçeri serdarları savaş zamanlarında askerini toplayarak istenilen yerde bulunmakla yükümlüdürler. Ayrıca seferlerde at, deve, temini, avarız, imdad-ı seferîye ve nüzul vergilerinin toplanması, kaza ve köylerde eşkıyaların kovulması, eşkıya saldırısını merkeze haber verme ve onlara halk tarafından yiyecek verilmesini önlemek de görevlerinden bir tanesidir²²¹.

İncelediğimiz defterde yer alan buyuruldu kaydında “... *Amasya mütesellimi izzetlü ağâ zîde mecduhû mefâhiri’l-emâsil ve’l-akrân alây beğisi ve kethüdâ yerleri ve yeniçeri serdârı ve ayân-ı vilâyet ve iş erleri zîde kadruhûm sizler inhâ olunur ki ...*”²²² şeklinde devam etmektedir. Kayıtta bu görevlilere dua edilip Dağıstâni Ali Paşa’nın yerine Miralay Mehmed Emir Bey’in hazretli Sivas’a mütesellim tayin olunduğu bildirilmiştir. “...*Musul cânibinden Âsitâne-i Sa’âdet’ime gelince yol üzerinde vâki’ kazâların kâdîları ve nâ’ibleri zîde fazluhum ve kıdvetu’l-’emâsil-i ve’l-akrân kethudâ yerleri ve yeniçeri serdârlar ve a’yân-ı vilâyet ve iş erleri zîde ...*”²²³ şeklinde devam eden ferman kaydında ise yine bu görevlilere hitaben Musul canibinden Âsitâne-i Saadete gelecek olan mirî hazinenin hangi kazaya uğrar ise o kazalarda yer alan kadılar, naipler, kethüda yerleri, yeniçeri serdarları, iş erleri ve ayanı vilayet tarafından korunup ve yollarda yanlarına yeteri kadar tüfekliyle

²¹⁸ Karadeniz, 1996, 58-59.

²¹⁹ Karadeniz, 1996, 58-59.

²²⁰ Karadeniz, 1996, 59.

²²¹ Karadeniz, 1996, 60.

²²² A.Ş.S., 58; 54/2.

²²³ A.Ş.S., 58; 46/1, 5/1, 54/2, 35/1, 76/2, 88-89/1.

birbirlerine ulaştırması emredilmiştir. Diğer bir mektup kaydında ise hala Amasya serdarının es-Seyyid Sefir Salih Ağa olduğu, Amasya’da misafir ve yerleşik olan yeniçeriler, cebeci ve topçu gibi görevlilerin es-Seyyid Sefir Salih Ağa’yı serdar olarak bilmeleri ve ona karşı itaat etmeleri gerektiği söylenmiştir²²⁴.

1.3.2.1.8. Mutasarrıf

Osmanlı Devleti’nin idari yapısı içerisinde XVII. yüzyıl başlarında sancak ya da livaya gönderilen tasarruf yapan, bir makamı ya da görevi elinde bulunduran manasını taşımaktadır²²⁵. Bu durum kayıtlarda “... *firârî-i merkûm Ali Paşa’nın Köprü kazâsı kurbünde vâki ‘ Kayalu çiftliğinde mutasarrıf olduğu sulusân hisseyi ...*”²²⁶ şeklinde görülmektedir.

Mutasarrıflar görev için gittikleri yerlerde istedikleri konakları seçerlerdi. Tayin işlemi gerçekleştikten sonra görevinin başına geçene kadar yerine mütesellimler bakmaktaydı. Ayrıca bir sefer yapma kararı alınınca askerleriyle beraber istenilen yerde orduya katılmak zorundaydı²²⁷. 1780-1781 yılları arasında Amasya’da Ali Paşa’nın²²⁸, Beyrut’ta Mehmed es-Seyyid Ağa’nın²²⁹, Hotin Sancağı’nda es-Seyyid el-Hâc Mehmed Paşa’nın²³⁰ mutasarrıf olduğuna rastlanmaktadır.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri’nde yer alan tahrir defter kaydında Amasya sancağı mutasarrıflarına gönderilen ferman doğrultusunda üç taksit ile mukasem olan imdâd-ı hazariyenin beher taksitinde tahsis buyurulan 1000 kuruşun Amasya Sancağı’nda vâki’ kazalara taksiminin yapıldığı görülmektedir²³¹. Ayrıca kayıtlardan bu mutasarrıflara “*ber-vech-i arpalık*” tevcih edildiği, kazalardan kendilerine isabet eden imdad-ı hazariyenin taksitinin toplanmasında görev aldıkları ve göreve gelmedikleri günlerin hesaplanıp kendilerine isabet eden

²²⁴ A.Ş.S., 58; 15/2, 56/2.

²²⁵ Ali Fuat Örenç, “Mutasarrıf”, *TDVİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 377.

²²⁶ A.Ş.S., 58; 10/1, 13/1

²²⁷ Karadeniz, 1996, 51.

²²⁸ A.Ş.S., 58; 60/1.

²²⁹ A.Ş.S., 58; 79/2.

²³⁰ A.Ş.S., 58; 70/1, 75-76/1, 76/1.

²³¹ A.Ş.S., 58; 14/1, 20/2, 38/1, 46/2, 76/3.

hazariyenin öyle hesaplandığı görülmektedir²³². Amasya Sancağı'nda Geldigelen Nahiyesi'nde vâki' gözlü Viran nâm karye ve gayrinden 13.350 akçe tımara hasıl olan Beyrut mutasarrıfı olan Mehmed es-Seyyid Ağa'nın doksan dört senesine mahsuben iltizamında olan tımara Amasya sükkanlarından Fazlızâde Feyzullah Efendi'nin ancak bir sene mutasarrıfa olduğu senenin iki cebelü bedeliyesi olan 100 kuruşun tahsili için Osman Ağa'nın memur edildiği görülmektedir²³³.

1.3.2.1.9. Voyvoda

“*Asker sürücü*” anlamını taşıyan voyvoda kelimesi, Eflak, Erdel ve Boğdan beyleri için kullanılmaktadır. Bu kelimedden hareketle bir memleketin idarecisi ve başkumandanı manasına gelmektedir. Bu unvanı alan kişiler görevli buldukları memleketin en üst yargı mercidir²³⁴. Voyvoda oğulları arasından boyarlar/beyler tarafından seçilmektedirler. Seçimlerde en kuvvetli olan boyar hangisi ise onun adayı voyvoda olmaktadır. Voyvoda olabilmek için sağlıklı ve en az 15 yaşında olmak gibi özelliklere sahip olmak gerekmektedir²³⁵.

Müstakil hükümdar gibi kabul gören voyvodalar XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı hakimiyetindeki bazı voyvodalar, tabilik şartlarını, görevlerini devletli olan padişahın onayını alması şartı getirilmiştir²³⁶.

Boğdan/Eflak'ta isyan eden ve tahttan inen voyvodanın tekrar tahta çıkmasını önlemek amacıyla burnu kesilmektedir. Kanunlarda ömür boyu olan görev süreleri, XVI. yüzyılın ikinci yarısında boyarlar arasındaki çekişme ve iktidar savaşları nedeniyle kısaltılmıştır. Ancak rüşvetin önüne geçilememiştir. XVII. yüzyıl başlarından itibaren her yıl voyvoda değişimine karar verilmiştir. Osmanlı arşivlerinde yer alan Eflak/Boğdan voyvodası *kapı kethüdası* ismiyle yer alan *başkethüda* idi. Ayrıca bazı vergilerden muaf olma hakkına sahiptirler²³⁷. Bu durum

²³² A.Ş.S., 58; 75-76/1.

²³³ A.Ş.S., 58; 79/2.

²³⁴ Mihai Maxim, “Voyvoda”, *TDVİA*, C. 43, İstanbul 2013, s. 127.

²³⁵ Maxim, 2013, 128.

²³⁶ Maxim, 2013, 128.

²³⁷ Maxim, 2013, 128.

kayıtlarda “... *erbâb-ı timâr ve mültezimleri ve alay beğleri ve çeribaşuları ve havâss-ı hümayûn voyvodaları ve yeniçerileri ve beytü’l-mâl emînleri ve sâ’ir ehl-i örf tâifelerinin bi-gayri hakkın aldıkları mu’âf ve gayr-ı mu’âf tekâliflere dâhillerdir ...*”²³⁸ şeklinde yer almaktadır. Bu kayıta bazı voyvodaların bazı vergiden muaf oldukları gibi olmadıklarını göstermektedir.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri’nde yer alan kayıtlarda “... *Amasya sancağı’nın muhtevî olduğu kazâların kuzât ve nuvvâbı efendiler zîde fazluhum ve mefâhiri’l-emâsil-i ve’l-akrân voyvodaları ve a’yân-ı vilâyet ve zâbitân-ı sâire ve iş erleri zîde kadruhum ve kurâ ihtiyarları inhâ olunur ...*”²³⁹ şeklinde yer almaktadır. Bu kayıta Amasya Sancağı’nın kazalarının görevlilerine buyuruldu gönderilmiştir.

İncelediğimiz defterde bu görevlilerin dışında alay beyi, iş erleri, kapı kethüdası, mübaşir, müstelzim, çeribaşı, koru ağası, müteveli, beytülmal eminleri, muhızırbaşı, ihram ağası, kapıcıbaşı, tüfenkci başı, kaftan ağası, sofracıbaşı, çukadarbaşı, çukadar ve silahdar ağa gibi görevlilerin yer aldığı da görülmektedir.

1.3.2.2. Ulema ve Ehl-i Şer’e Mensup Vazife Sahipleri

1.3.2.2.1. Kadı

Osmanlı Devleti içerisinde şer’i ve hukuki görevleri yerine getirmekle yükümlü olan ilmiye sınıfı mensubu kadılar²⁴⁰, beylikler döneminden itibaren yeni feth edilen topraklarda hukuku temsilen gönderilen adliye ve mülkiye görevlisidir²⁴¹. Kadıların yargı görevinin yanında halk ile devlet arasında aracılık etme²⁴², mahkeme kayıtlarının geçirilmesi, tereke paylaşımı, vasi tayini, kefalet, borçlanma, mukata paylaşımı, noterlik, vakıf denetçisi, miras paylaşımı, teftiş, evlenme, boşanma, vekalet, senet ve mukavele²⁴³, asayiş kuvvetleri, zabıta görevlilerinin ve

²³⁸ A.Ş.S., 58; 88-89/1.

²³⁹ A.Ş.S., 58; 15/1, 17/1, 20/1, 42/1, 50/1, 57/2, 64/1, 99/2, 108/1.

²⁴⁰ Ortaylı, 2021, 41.

²⁴¹ İlber Ortaylı, “Osmanlı Devleti’nde Kadı”, *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 69.

²⁴² Ortaylı, 2001, 69.

²⁴³ Ümit Kılıç, “İlmiye Teşkilatı”, Tufan Gündüz (ed.), *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Grafiker Yayınları, B. 4., Ankara 2016, s. 302-303.

beledi hizmetlilerin amiri olma gibi çeşitli görevleri bulunmaktadır²⁴⁴. İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan hüccet, salyâne ve tereke kayıtlarından hareketle Derviş Mustafa'nın kadı olduğu açıkça görülmektedir. Şöyle ki; kayıtlarda Amasya Kadısının “*Ücret-i 'ani' s-sicilli 'l-mahfûz nemekahu' l-fakir 'ileyhi 'azze şanuhû Derviş Mustafa el-kâdî-i medîne-i Amasya 'ufiye 'anh*”²⁴⁵ ve Erzurum Kadısı'nın “*Hatibzâde nemekahu el-fakîr ileyhi azze şânuhu Mahmud el-kâdî bi-medîne-i Erzurum el-mahrûse gufîra lehu.*”²⁴⁶ şeklinde yer aldığı görülmektedir.

Amasya mahkemesinde en çok işlenen suçlar, öldürme, darp, zina, yaralama ve hırsızlık olarak sıralanabilmektedir. İkinci olarak satış özellikle menzil satışları mahkemelerde konu olmuştur²⁴⁷. Bu bölümde kısaca değinilen kadılara II. Bölüm' de görüleceği üzere Kadı başlığı adı altında daha genişçe yer verilmiştir.

1.3.2.2.3. Muhzır

Kelime anlamı olarak “*huzura getiren, hazır bulunduran*”²⁴⁸ anlamını taşıyan muhzırlar için şahane ve müthiş adları da kullanılmaktadır²⁴⁹. Adli polislik görevi yapan ve kadınların mahkemelerde sorumluluklarını alan muhzırların, mahkeme düzenini sağlamak, duruşma ile ilgili şeyleri takip etmek gibi görevleri bulunmaktadır²⁵⁰. Ayrıca mahkemeye getirip götürdükleri kişilerden dolayı “*ihzariyye ücreti*” alırlardı. Bu durum kayıtlarda Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem vefât iden hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın terekesinden 1 kuruş²⁵¹, Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed'in terekesinden 5 kuruş²⁵² ve Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid Muhammed Efendi

²⁴⁴ Kılıç, 2016, 302-303.

²⁴⁵ A.Ş.S., 58; 83/2.

²⁴⁶ A.Ş.S., 58; 57/1.

²⁴⁷ Kavaklı Kundakçı, 2016, 95-96.

²⁴⁸ Recep Ahışalı, “Muhzır”, *TDVİA*, C. 31, İstanbul 2006, s.85.

²⁴⁹ Ahışalı, 2006, 85.

²⁵⁰ Karadeniz, 1996, 77.

²⁵¹ A.Ş.S., 58; 22/1.

²⁵² A.Ş.S., 58; 100/1.

bin Mehmed'in terekesinden 3 kuruş ihzariyye ücreti alınması şeklinde görülmektedir²⁵³. Genellikle altı bölük halkından seçilirlerdi. Gerekli bulunan durumlarda ise yerlerine vekil bırakırlardı²⁵⁴.

XVI. yüzyıl sonlarına kadar bu görev padişah tarafından berat ile altı bölük halkına verilmektedir. Sonralarda ise yeniçerilerin fazla yer edinmesi sebebi ile onlarda bu göreve yoğunlaşmıştır. XVIII. yüzyıla gelindiğinde yerlerine bakması için vekil gönderen muhızr başılar görevlerini bir yıl yapmakta olup yerlerine gönderdikleri vekilleri de belirtmektedir²⁵⁵. XVII. yüzyılda taşrada bulunan kadıların İstanbul'daki resmi görevlerini takip ederek kapı kethüdalığı görevlerini de yapmaktaydılar.²⁵⁶ Yine aynı yüzyılda yerli olan kişilere vermeye özen gösterilmiştir. Aldıkları ücretlerde değişmekte olup padişah beratı ile mukataa olarak saray kapıcılarına verilmekteydi. Ancak onlar bu görevi bir yıl süreyle iltizama verip sonra mukataa hazinesine devretmektedir²⁵⁷. Ayrıca mahkemelerde hazır halde bulunmaktadırlar. Muhızrbaşı ve muhızr kadının en önemli yardımcılarında olup maaşları önceki yıla göre verilmektedir.

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan hüccet kayıtlarından Ser-muhızrân Molla Mehmed²⁵⁸'in Şuhudü'l-Hâl kısmında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bu kayıtlardan hareketle Amasya'da 1780-1781 yılları arasında Molla Mehmed'in muhızr olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir salyâne defter kaydında ise muhızr beyinin oğluna verilen 1 kuruşun²⁵⁹ ve diğer masrafların temini için mahallelere ve nahiyelere dağıtıldığı görülmektedir.

1.3.2.2.4. Naip

Osmanlı Devleti fetih geleneği sebebiyle yeni fethedilen yerlerde idareyi yürütebilmek için kadı ya da naip görevlendirilmektedir. Özellikle fıkıh alanında

²⁵³ A.Ş.S., 58; 103/1.

²⁵⁴ Karadeniz, 1996, 77.

²⁵⁵ Karadeniz, 1996, 77.

²⁵⁶ Ahışhalı, 2006, 85.

²⁵⁷ Karadeniz, 1996, 78.

²⁵⁸ A.Ş.S., 58; 37/2, 39/1, 43/1, 49/2, 54/3, 55/1, 66/1, 67/1, 61/1, 80/1, 81/1, 84-85/1, 94/1.

²⁵⁹ A.Ş.S., 58; 71-72-73-74-75/1.

ders gören kadı tarafından seçilen naipler medrese eğitimi almışlardır. XVII. yüzyılda Üsküdar, Galata ve Eyüp kazalarına bağlı olan nahiyelerde birçok naib bulunmaktadır²⁶⁰. Ayrıca mahkemelerde dini şartlar doğrultusunda davalara bakmakla görevliyidiler. Kaza ne kadar büyükse o kadar çok atanırlardı²⁶¹. Ayak, bab, mevali, kaza, kadı ve arpalık naipleri olmak üzere 5'e ayrılmaktadırlar. Kadılar istedikleri gibi onları atayıp görevden alamamaktadır. Ancak görevini yolsuzluk yapar ve kötüye kullanırsa kadı tarafından görevden alınmışlardır. Sayılarının artması gerekirse kadı bunu merkeze bildirmektedir²⁶².

Naiplik XVIII. yüzyılda kazaları yöneten bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Görevlerini itina ile yerine getirmeye özen göstermişlerdir²⁶³. Sefere giderken gerekli olan deve ve katır kadınlarda olduğu gibi naiplerden de istenmektedir. EşkİYaların yok edilmesi için merkezden gelen fermanın uygulanmasını sağlamaktadırlar. Nüzul ve avarız vergisinin toplanmasında yine naipler iletişime geçilmektedir²⁶⁴.

III. Selim'in yayınladığı fermanla eziyetleri ortadan kaldırmak sebebiyle insafli naiplere emanet usulüyle iltizamları verme yoluna gidilmiştir. Ayrıca medreselerde düzen bozulmuş kadı ve naipler servet biriktirme çabasıyla devletin çöküşünü de hızlandırma da rol almışlardır. Bu durum önlenmeye çalışılsa da kadı ve naipler verilen emirleri uygulamamıştır²⁶⁵. 1780-1781 yılları arasında tutulan 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde Naibi Sabık İbrahim Efendi²⁶⁶'nin adına rastlanmaktadır.

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan kayıta Gümüş ma'a Hacı Köy naibi tarafından ulaştırılan ilâm sonucunda Kasaba-i Gümüş ve naiplerin kuralarında yaşayanlar mahkemeye gidip kapusuz eşkıyası arzuhalinde kazaların perişan olduğundan kaza-i mezbure naibi Köprülü Zâde vakfı olan Hacı karyesi ve nüvvâbı karyeleri 1500 haneden saldıran ve ahâli reayasına memur iken kazalarına

²⁶⁰ Mehmet İpşirli, "Naib", *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 312.

²⁶¹ Karadeniz, 1996, 73.

²⁶² İpşirli, 2006, 312.

²⁶³ Karadeniz, 1996, 73-74.

²⁶⁴ Karadeniz, 1996, 75.

²⁶⁵ Karadeniz, 1996, 76.

²⁶⁶ A.Ş.S., 58; 51/1.

vârid olan tekâlifin 5 sehimde 2 sehimi Gümüş kazasına ve 3 sehimi Hacı karyesi'ne taksim edildiği görülmektedir²⁶⁷.

1.3.2.2.4. Müftü

Ehli sünnet mezhebine dâhil olan²⁶⁸ kendisine sorulan şer'i ve hukuki konular hakkında dini kurallar çerçevesinde fetva veren bilgin kişilere "müftü" denilmektedir. Kadı dini hükmünü bilmediği konuları, birlikte çalıştığı müftüye başvurarak fetva istiyordu²⁶⁹. Veziriazamlıktan sonra Fatih Kanunnamesi'nde ulemanın başı ve veziriazamın üzerinde sayılan "müftiyü'l-enam"ın dini hususlardan dolayı üst kısımda yer almaktadır. Bu müessesenin büyük yarar sağlaması ise II. Bayezid döneminde gerçekleşmiştir. Kurulan medreseler müftülere verilmiştir²⁷⁰.

Müftüler XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra bütün ilmiyenin başı olmuştur. Şeyhülislamın devlet işlerinin yanında müftülere eyalet ve sancaklarda verilmiştir. Şeyhülislamın teklifi ve padişahın onay vermesi ile atanmışlardır²⁷¹. Mahkemelerde şahit olarak bulunmuşlardır. Şöyle ki incelediğimiz defterde yer alan kayıtlar da (1780-1781 yılları arasında) Şuhudü'l-Hâl kısmında es-Seyyid Hasan Efendi el-Müftü bi-medine-i Amasya²⁷², Müftü el-Hâc Hüseyin Efendi, Kâtibi'l Müftü Ali Efendi, Müftü-i Sabık el-Hâc İsmail Efendi, Müftü es-Seyyid el-Hâc Hüseyin Efendi ve Kâtibü'l-müftü Ömer Efendi gibi müftü isimlerinin yer aldığı görülmektedir.

Müftüler ilmi kişiliği ve bilgisi olan kişiler arasından seçilmektedir²⁷³. XVIII. yüzyıla gelindiğinde yolsuzluklara başlayan müftüler halkı soymaya başlamışlardır. Yolsuzluk yapan bu müftüler şeyhülislam tarafından cezalandırılmışlardır.

²⁶⁷ A.Ş.S., 58; 49/1.

²⁶⁸ Karadeniz, 1996, 80.

²⁶⁹ Kavaklı Kundakçı, 2016, 125.

²⁷⁰ Karadeniz, 2016, 50-51.

²⁷¹ Karadeniz, 2016, 81.

²⁷² A.Ş.S., 58; 18/3

²⁷³ Karadeniz, 1996, 81.

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan bu kayıtlarda müftülere dair bazı kayıtlar yer almaktadır. Bunlardan ilki berat kayıdır. “*Müftü el-Hâc Hüseyin Efendi'nin karındaşı Osman Efendi'nin dersiâmlık beratı.*”²⁷⁴ denildikten sonra devam eder. Amasyavî Hafız Osman'ın Divân-ı Hümâyûnuna arz-ı hâl ederek Abdülkadir'in ehliyeti esnasın başka bir topluluğun içerisinde yer alması nedeniyle bahçe derunu dâhilinde el-Hâc Abdurrahman bağı vakfında vazifeli olduğu dersiâmlığa kendisinin dersiâm olmasını istemiştir. Böylece Hafız Osman'ın dersiâmlığa mutasarrıf olup hizmet eylemesine karar verilmiştir²⁷⁵. Başka bir kayıтта medrese müderrisi cihetinden olan müftü-i Amasya Kâşif Mehmed Efendi'nin yerinin boş kalmasından dolayı Mikdad Ahmed Paşa'nın kuvvetiyle divan kâtibi es-Seyyid Ahmed'e tevcih olunmuştur. Ancak hizmet ve ibâdullâha tecavüz üzere olduğundan bahsedilmektedir²⁷⁶. Kayıtlarda görevlerine dair bir kayıt yer almamaktadır.

İncelediğimiz defterde Müftü el-Hâc Hüseyin Efendi'nin karındaşı Osman Efendi'nin Şeyhü'l-islâm Mevlânâ Mehmed Şerif'in²⁷⁷ kararı doğrultusunda dersiâm olmasına dair kayıt yer almaktadır²⁷⁸. Ayrıca kayıtlarda El-fakîr es-Seyyid Ali İbrahim el-Hüseyini en-nakîbü'l-eşrâf ismine de rastlanılmıştır²⁷⁹.

1.3.2.3. Ayan ve Eşraf

Arapçada göz anlamını ifade eden “*ayn*” kelimesi anlamındadır²⁸⁰. Osmanlı Devleti içerisinde “*vücuu-u Memleket*” olarak adlandırılmaktadır. Taşra yönetimi içinde yer alan eşraf ve ayan (memleketin ileri gelenleri) halk ve devletle arasında aracılık yapmaktadır. Bu kişiler şehrin fiili yöneticisi konumundadırlar. Emirlerin halka ulaşması ile görevli bulunmaktadırlar. Esnafın gün görmüş olanlarından, zengin tüccarlar, imam, kâtip, ulema, zaviye ve tekke şeyhlerinden meydana

²⁷⁴ A.Ş.S., 58; 48/1.

²⁷⁵ A.Ş.S., 58; 48/1.

²⁷⁶ A.Ş.S., 58; 49/1.

²⁷⁷ A.Ş.S., 58; 49/1.

²⁷⁸ A.Ş.S., 58; 48/1.

²⁷⁹ A.Ş.S., 58; 56/1.

²⁸⁰ Özcan Mert, “Ayan”, *TDVİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 195.

gelmektedirler²⁸¹. XV. ve XVI. yüzyıldan bu yana sosyal ve ekonomik sıkıntılardan dolayı güç kazanmışlardır²⁸².

Devlet tarafından görev alan ayanlardan halkı koruması, zimmetine para çevirmemesi ve adil olması istenmiştir. XVII. yüzyıl sonlarında ise zengin olan kişiler arasında rekabete dönüşmüştür. İltizamı ele geçiren ayanlar daha da güçlenmiş. Halkı baskı altına almışlardır²⁸³. Ayrıca güçlenmelerine eyaletlerde görev yapan beylerbeyi ve sancakbeylerinin yetkilerinin kısıtlanması da sebep olmuştur²⁸⁴. Bunun yanında aralarında daha güç olanlarda bulunmaktadır²⁸⁵.

Osmanlı Devleti 1683 yılında ayanlardan meydana gelen eşkıya faaliyetlerinin durdurulması için yardım istemiştir. Bu durum onları daha da güçlü duruma getirmiştir²⁸⁶. 1726 yılına gelindiğinde sancakbeylerinin merkez tarafından atanması durdurulup, taşrada iltizama sahip ileri gelen aileler valilik görevini üstlenmişlerdir²⁸⁷. Yine sefer zamanlarında asker desteğinde bulunmaktadırlar. XVI. ve XVII. yüzyıllarda yaşanan savaşlardan dolayı güçlenmeleri devam etmiştir. 1683-1718 yılına kadar meydana gelen savaşlarda devletin ayanlardan borç aldığı ve onları güçlü konuma getirdiği bir dönem yaşanmıştır²⁸⁸.

XVIII. yüzyıllara gelindiğinde yolsuzluklara karışmışlar ve özerk yöneticiler gibi davranmaya başlamışlardır. Ayrıca ayan ve eşraf yaptıkları hizmetler sonucunda halktan “*ayaniye*” adında vergide almaktadır²⁸⁹.

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri’nde yer alan kayıtlarda eşraf ve ayanın merkezin belirlediği vergilerin tevzi ve taksim edilmesinde görev aldıkları görülmektedir. Amasya Sancağı mutasarrıflarına üç taksit ile toplanacak olan

²⁸¹ Karadeniz, 1996, 83.

²⁸² Veysel Dinler, *Osmanlı Devleti'nin İdari Yapısı*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s.36.

²⁸³ Karadeniz, 1996, 83.

²⁸⁴ Dinler, *Osmanlı Devleti'nin İdari Yapısı*, s. 36.

²⁸⁵ Tamer Güven, “Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlar, Sermaye Birikimi ve Girişimcilik”, *Türkiye İslam İktisadi Dergisi*, C. 3, S. 1, Şubat 2016, s. 65.

²⁸⁶ Dinler, *Osmanlı Devleti'nin İdari Yapısı*, s. 36.

²⁸⁷ Güven, 2016, 69.

²⁸⁸ Güven, 2016, 69.

²⁸⁹ Karadeniz, 1996, 85.

imdâd-ı hazariyenin beher taksitinde tahsis buyurulan 1000 kuruşun a'yân ve eşrâf aracılığıyla Amasya Sancağı'nda bulunan kazalara taksimi gerçekleştirilmiştir²⁹⁰.

1.3.2.4. Esnaf Teşkilatı (Ahilik Teşkilatı)

Ortaçağ kentlerinden gelen “loncalar” uygulaması, XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti içerisinde varlığını korumuştur²⁹¹. Anadolu’da Ahilik Teşkilatı, XIII. yüzyılın ilk yarısına kadar varlığını sürdüren sanatkâr ve esnaf gruplarına verilen isimdir. Arapça kökenli olan bu kelime sözlükte “kardeşim” anlamına gelmektedir. Bu teşkilat Anadolu’da var oldukları yüzyıllar arasında şehir, kasaba ve köylerde esnaf ve sanatkâr grupların eleman yetiştirmesini, kontrollerini ve işleyişini düzenleyen bir kurum olmuştur²⁹².

Ahilik Teşkilatı’ndaki kişilerin merkezi otoritenin bozulduğu zamanlarda nüfuzları taşrada hat safhaya ulaşmıştır. Bu teşkilatta kişiler eğitime tabi tutulup, bu eğitimi dışarda ve içerde devam ettirmiştir. Bu teşkilatın Osmanlı’nın zanaatkârı ve esnafı üzerindeki etkisi XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etti. Ancak bu yüzyıldan sonra daha da güçlendiler²⁹³.

Değişik işlerle ilgilenen esnaf grupları oluşturulmuştur. Bu meslek gruplarına atlar, debbağ, terzi, kuyumcu, dikici ve bakkal gibi meslekler örnek verilmektedir. Her gurubun başında ayrı ayrı bir şeyh, bir yiğitbaşı ve bir kethüda yönetici konumunda bulunmaktadır. Kalfa ve usta olan şakirtler tören eşliğinde ahilik geleneğine uygun şekilde terfi edilmektedir. Törende ise başta bulunan şeyh yer almaktadır²⁹⁴. Dayanımcı bir yapıya sahip olan ahilerin amaçları, insanların dünya ve ahirette mutlu ve huzurlu olmalarını sağlamaktır. Zengin-fakir, üretici-tüketici, emek-sermaye, devlet-millet gibi toplumun bütün kurum ve fertleriyle iyi ilişkiler kurup

²⁹⁰ A.Ş.S., 58; 48/14/1, 20/2, 71-72-73-74-75/1, 79/3.

²⁹¹ Selahattin Bayram, “Osmanlı Devleti’nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 21, 2012, s. 82.

²⁹² Bayram, 2012, 83-84.

²⁹³ Karadeniz, 1996, 87.

²⁹⁴ Karadeniz, 1996, 87.

bütün milletin huzurla yaşamasını sağlamaktadırlar. Ayrıca güçsüzü kimsenin ezmesine izin vermemektedirler²⁹⁵.

İncelediğimiz kayıtlarda terzi, attar²⁹⁶, mumcu, ekmekçi, kavukçu, hallaç²⁹⁷, celepler²⁹⁸, nalbant, kazaz²⁹⁹, mumcu, katırcı, helvacı, sarrac³⁰⁰ kadayıfçı, boyacı, menzilci, basmacı, tokmakçı, mumciyan, kasap, kahveci ve, duhancı³⁰¹ gibi meslek gruplarının yer aldığı görülmektedir.

1.4. AMASYA İLE İLGİLİ YAPILAN ŞER'İYE SİCİL ÇALIŞMALARI

58 NUMARALI AMASYA ŞER'İYYE SİCİL DEFTERİ'NİN TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ şeklinde hazırlanmış olduğumuz tezi destekleyen diğer çalışmaları aşağıda sıralamaya çalışacağız.

YILMAZ, Fikret, Amasya'nın Bir numaralı Şer'iyye Sicili, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1987³⁰².

TUNCEL, Yakup, Amasya Şer'iyye Sicili (8 ve 9 numaralı), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2001. Çalışmanın giriş kısmında Amasya ile alakalı genel bilgiler verildikten sonra birinci bölümde; kadılık kurumu ve şer'iyye sicilleri açıklanmıştır. İkinci bölümde; şer'iyye sicillerindeki belgelerin özetleri, üçüncü bölümde; belgelerin konularına göre tasnifi, dördüncü bölümde ise; sicildeki belgelerin idarî, askerî, sosyal ve iktisadî yönden değerlendirilmesine yer verilmiştir³⁰³.

²⁹⁵ Bayram, "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları", s. 85.

²⁹⁶ Aktar.

²⁹⁷ Pamuk veya yünü bir alet ile kabartan kişi, pamuk satıcısı.

²⁹⁸ Celepler, koyun, keçi ve sığır gibi kasaplık hayvan ticareti yapan ve hayvanları canlı olarak satan kişilere verilen addır.

²⁹⁹ Ham ipeği işleyen, iplik ve ibrişim durumuna getiren ve satan kişilere verilen addır.

³⁰⁰ At takımları, koşum ve eyer satan ve yapan kişilere verilen addır.

³⁰¹ Tütüncü.

³⁰² Fikret Yılmaz, Amasya'nın Bir numaralı Şer'iyye Sicili, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1987.

³⁰³ Yakup TUNCEL, Amasya Şer'iyye Sicili (8 ve 9 numaralı), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2001.

ÖZDEMİR, Yılmaz, H. 1109-1110 (M. 1697-1699) tarihli ve 22 no'lu Amasya Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Tahlili, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2003. Çalışmanın giriş bölümünde Osmanlı Devleti'ndeki adalet teşkilatını, şer'i mahkemeleri, şer'iye sicillerinin önemi ve şer'iye sicillerindeki belge çeşitleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde, 22 no'lu sicil transkripsiyonu yapılmış, ikinci bölümde sicildeki belgelerin, fihristi ile sicil içeriği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise, Amasya'nın idarî, askerî, iktisadî ve sosyal yapısı adı geçen Şer'iyye Sicili doğrultusunda değerlendirilmeye çalışılmıştır³⁰⁴.

ÇAKMAK, Şener, 39 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ 1996, çalışmanın başında Osmanlı Adli Teşkilatı hakkında genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra, 39 Numaralı Şer'iyye Siciline dayanılarak 1736-1739 yılları arasında Amasya'nın idarî, askerî, sosyal ve iktisadî yapısı hakkında bilgiler verilmiştir³⁰⁵.

ÖZKAN, Bünyamin, 49 ve 50 Numaralı Şer'iyye Sicillerine Göre Amasya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1994. Bu çalışma sicillerde yer alan belgeler doğrultusunda 1757-1763 yılları arası Amasya'nın sosyal, iktisadî ve idarî durumun hakkında bilgiler verilmiştir³⁰⁶.

KARADENİZ, Yılmaz, H. 1182 Şer'iyye Siciline Göre Amasya'nın İdari, Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yapısı, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1996. Bu çalışmanın ilk bölümde, Amasya'nın fiziki yapısı, İkinci bölümde Amasya'nın İdari Yapısı, Üçüncü ve

³⁰⁴ Yılmaz ÖZDEMİR, H. 1109-1110 (M. 1697-1699) tarihli ve 22 no'lu Amasya Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Tahlili, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2003.

³⁰⁵ Şener Çakmak, 39 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ 1996.

³⁰⁶ Bünyamin Özkan, 49 ve 50 Numaralı Şer'iyye Sicillerine Göre Amasya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1994.

Dördüncü bölümde ise Amasya'nın Sosyal ve İktisadi yapısı üzerinde durulmuştur³⁰⁷.

BAYER, Seniha Saadet, 61 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili (Hicri 1198–1199/1783–1785), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ 1999. Bu çalışma üç bölümden meydana gelmektedir³⁰⁸.

KÖK, Mustafa, H. 1200-1201 (m.1785-1787) Tarihli Şer'iyye Siciline Göre Amasya'nın İdari, Sosyal ve İktisadi Yapısı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006. 63 numaralı Amasya Şer'iyye Sicili'ne dayanılarak yapılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Amasya'nın idarî, tarihî ve coğrafi yapısı hakkında değerlendirmelere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Amasya'nın ticarî ve iktisadî durumu hakkında bilgiler verilmiştir³⁰⁹.

ULUERLER Sıtkı, 71 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili (H. 1234–1236/1818–1821), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ 1999.³¹⁰

YAVUZ, Hasan Ali, 1777 – 1780 Yılları Arasında Amasya (56. ve 57. şer'iyye sicillerine göre), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1999. Bu çalışmadan 1777-1780 yılları arasında 56. ve 57. Şer'iyye sicillerine göre Amasya Sancağı'nın idarî yapısı ve idarecileri üzerinde durulmuştur³¹¹.

³⁰⁷ Yılmaz Karadeniz, H. 1182 Şer'iyye Siciline Göre Amasya'nın İdari, Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yapısı, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1996.

³⁰⁸ Seniha Saadet Bayer, 61 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili (Hicri 1198–1199/1783–1785), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ 1999.

³⁰⁹ Mustafa KÖK, H. 1200-1201 (m.1785-1787) Tarihli Şer'iyye Siciline Göre Amasya'nın İdari, Sosyal ve İktisadi Yapısı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

³¹⁰ Sıtkı Uluerler, 71 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili (H. 1234–1236/1818–1821), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ 1999.

³¹¹ Hasan Ali, 1777 – 1780 Yılları Arasında Amasya (56. ve 57. şer'iyye sicillerine göre), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1999

GÜNGÖR, Birol Bayram, H. 1226 -1229 (M. 1811- 1814) Tarihli Şer'iyye Sicil Defterine Göre Amasya'nın İdari, İçtimai ve İktisadi Durumu, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2000³¹².

KILINÇ, Hidayet, 72 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ 2005. Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, Osmanlı adli teşkilatı ve şer'iyye sicilleri hakkında genel bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, sicilde yer alan belgelerin konularına göre tasnifi ve belge özetleri yapılmıştır³¹³.

³¹² Birol Bayram GÜNGÖR, "H. 1226 -1229 (M. 1811- 1814) Tarihli Şer'iyye Sicil Defterine Göre Amasya'nın İdari, İçtimai ve İktisadi Durumu", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2000.

³¹³ Hidayet KILINÇ, 72 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ 2005.

II. BÖLÜM

2.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE MAHKEME, KADI VE ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GENEL BAKIŞ

2.1.1. Osmanlı Devleti'nde Mahkeme

Sözlükte *yargılama* ve *hüküm verilen yer* anlamına gelen mahkeme kelimesi, Arapçada ise yer adı olan “*hüküm*” kökünden oluşmaktadır. Daha anlaşılır olmak gerekirse içinde kadılarında bulunduğu davalara bakılan makam demek daha anlaşılır olacaktır³¹⁴.

Devletler varlığını korudukça ve yeryüzünde insanlar var oldukça, bir yargıç bu düzeni devam ettirmek için varlığını hep koruyacaktır³¹⁵. Dünyanın en köklü devletlerinden Osmanlı Devleti 600 yıllık bir geçmişe sahip olmakla beraber din, dil, mezhep ve ırk farkı gözetmeden insanlarla barış içinde yaşamayı başarmıştır. Bunu adil devlet anlayışına ve Osmanlı hukuk sistemine borçludur. Bu sistem kendisinden önceki Türk-İslam devletlerinden miras alınmıştır. Fakat Osmanlı Devleti zamanın ilerlemesi ve yeni ihtiyaçların dogmasıyla beraber bu sistemi dahada geliştirmiştir. Modern bir yapıya kavuşturmuştur. Orta Asya Türk Devletleri'nden Osmanlıya kadar gelen Türk Hukuku'nun Osmanlı da dini boyutunu *Şer'i Hukuk*, sultanın kendi koyduğu kurallar kısmını ise *Örfi Hukuk* oluşturmaktaydı. Ancak devletin İslami yapısı Şer'i Hukuk'un baskın olmasına neden olmuştur³¹⁶.

Klasik Osmanlı Mahkemeleri “*mahfil'-i şer'*, *meclis-i şer'*” olarak adlandırılmıştır. Mahkeme tek dereceli ve tek idarelidir. Padişahlar kadılar vasıtasıyla yargı yetkisini Osmanlı topraklarının her köşesinde kullanmaktadır. Kadılar bu mahkemelerde önlere gelen şer'i davaları fikhi, örfi davaları ise kanunnamelerdeki kurallar

³¹⁴ Fahrettin Atar, “Mahkeme”, *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 338.

³¹⁵ Ortaylı, 2021, 11.

³¹⁶ Arif Sarı, “Osmanlı Hukuku ve Adliye Teşkilatı”, Tufan Gündüz (ed.), *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Grafiker Yayınları, B. 4., Ankara 2016, s. 345.

neticesinde sonuçlandırmıştır³¹⁷. Osmanlıda ilk defa Osman Gazi döneminde halkın haklarını korumak için kadılar tayin edilmiştir³¹⁸. I. Murad döneminde kazaskerlik kurumu kurulmuştur. Bu kurum ise fetva, kaza ve öğrenim işleriyle ilgilenmiştir. Başlarında ilmiye sınıfının başı olan Kazaskerler bulunmaktadır. Kadılar vakıf veya mahkemelerden elde ettikleri gelirler ile geçinmektedir. Başkanlık ettikleri mahkemenin hukuk mercii ise Divan-ı Hümayun ve Veziriazam Divanı'dır³¹⁹. Fatih Sultan Mehmet dönemine gelindiğinde oda kendinden önce ki padişahlar gibi şer'i mahkemelere ayrı bir özen göstermiştir.³²⁰ Sancakların merkezlerine ve kazalara kadılar İstanbul tarafından tayin e.dilmektedir. Bu dönemde Kazaskerlik Anadolu ve Rumeli olmak üzere ikiye ayrılmıştır³²¹. Ayrıca kanunnamelerde kadılara ait olan kurallar adalete ne kadar özen gösterildiğini gözler önüne sermektedir. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman gibi padişahlarda aynı özeni ve titizliği göstermişlerdir³²². XVI. yüzyıl ortalarına kadar kazasker tarafından tayin olunurken XVI. yüzyıl ortalarından itibaren büyük kadılıklar şeyhülislam tarafından sadrazam vasıtasıyla padişaha sunularak tayin edilmeye başlanmıştır. Daha az gelirli olanları ise kazasker tayin etmeye devam etmiştir. Ancak bu görev yine şeyhülislam tarafından padişaha arz edilerek gerçekleştirilmektedir. Görev süreleri başlarda süresiz iken XVI. yüzyıl sonlarında üç, XVII. yüzyıl içinde iki yıla ardından büyük kadılıklara bir yıl diğerlerine yirmi ay olarak kararlaştırılmıştır. Mahkeme için özel bir bina bulunmamaktadır. Kazadaki faaliyetler kadının evinin alt katında gerçekleştirilirken aynı zamanda merkez camisinin yanındaki kadı mahkemelerinde de gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca bilirkişi heyeti olan *şühûdü'l hal* mahkeme esnasında orada bulunur ve sayıları mahkemenin konusuna göre değişiklik

³¹⁷ M. Akif Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Mahkeme", *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s.342-343.

³¹⁸ Kılıç, 2016, 302.

³¹⁹ Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi ve İslam Hukuku Kürsüsü, B. 2 (Gözden Geçirilmiş), İstanbul 2010, s. 9-10. (Bu kitabın esasını 1999 yılında yazılan bir doçentlik tezi teşkil etmektedir. Daha sonra kitap haline getirilen bu çalışma, 2002 yılında Atatürk Araştırma Merkezi yayını olarak çıkacaktı. Raportörün müsbet raporuna rağmen, kolayca tahmin edilebilecek idarî, malî ve teknik aksaklıklar sebebiyle basımı gecikti. Bundan dolayı kitabın geri çekilmesi zarureti hâsıl oldu. Bilahare aktüelleştirilerek basılması imkânı doğdu.)

³²⁰ Kılıç, 2016, 304.

³²¹ Ortaylı, 2021, 11.

³²² Kılıç, 2016, 304.

göstermektedir. Mahkemelerde fetva kurumu olan ve kendilerine sorulan dini ve hukuki boyuttaki sorulara teorik cevaplar veren müftülerinde yerinin önemini unutmamak gerekmektedir³²³.

Osmanlı mahkemelerinde en köklü değişiklik 1839 yılında ilan edilen Tanzimat'tan sonra meydana gelmiştir. Tek hâkimli mahkemeler yerini toplu hakimlerden oluşan mahkemelere bırakmıştır. İlk olarak ticaret hukuku alanında değişiklikler meydana gelmiştir. 1840 da kurulan *Ticaret Nezareti*'ne bağlı olan ticaret meclisi, ticaret mahkemelerine dönüştürülmüştür. 1860 da karma mahkemeler meydana gelmiştir. Divan-ı Hümayun işlevselliğini kaybetmiştir³²⁴. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştır. Meydana gelen yolsuzluklar için önlem alma ve şer'iyeye mahkemelerinin gayretlerini daha verimli hale getirmek amacıyla birbiri ardına mahkemeler kurulmuştur. Bunlardan ilki II. Mahmut döneminde *Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye (1837)*' ve *Şura-yı Bab-ı Ali'dir*³²⁵. Ancak bu mahkeme Abdülaziz döneminde (1861-1876) Fransızlar örnek alınarak *Divan-ı Ahkâm-ı Adliye ve Şûra'yı Devlet* adında iki organa ayrılmıştır. Yine *Tetkikat-ı Şer'iyeye Mahkemesi* boşluğu doldurmak adına dönemin gözde mahkemelerinden olmayı başarmışlardır³²⁶.

2.1.2. Kadı

“*Hükmeden*” ve “*yerine getiren*” anlamlarını taşıyan kadı kelimesi Osmanlılarda³²⁷, fethedilen yerlere beylikler döneminden itibaren şer'i ve hukuki kaidelerin uygulanmasını sağlamak amacıyla gönderilen memur anlamını ifade etmektedir³²⁸. Padişah tarafından berat ile atanan kadı³²⁹, atandığı kaza işleriyle ilgilenirken ihtiyaç duyduğu durumlarda kazanın büyüklüğüne göre birden çok

³²³ Aydın, 2003, 342-343.

³²⁴ Aydın, 2003, s.344.

³²⁵ Münir Atalar, “Şer'iyeye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe”, Ankara Üniversitesi, *İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, S.4, Ankara 1980, s. 306.

³²⁶ Ekinci, 2010, 18.

³²⁷ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, dizi VII, S. 127, Ankara 1991, s. 109.

³²⁸ Ortaylı, 2001, 69.

³²⁹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Ruşen Sezer (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, B. 20, İstanbul Ocak 2015, s.81.

naibe sahip olabilmekteydi. Bunun yanında ölen kişilerin mal paylaşımı için “*kassam*” adındaki memurlar kadiya yardım etmektedir³³⁰. İncelediğimiz kayıtlarda “*Kâtib Ahmed Efendi'nin kassâm defteri işbu mahalle kayd şod.*”³³¹ denildikten sonra Üçler Mahallesi sükkanlarından iken vefat eden Es-Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed'in mal paylaşımına kassam defter kaydı yer almaktadır.

Kadınların yargı görevinin yanında miras paylaşımı, evlenme, boşanma, mahkeme kayıtlarının geçirilmesi, tereke paylaşımı, vasi tayini, kefalet, borçlanma, vekalet, senet, mukavele, mukata paylaşımı, noterlik ve vakıf denetçisi gibi görevleri de bulunmaktadır. Mahkemelerde kadı gözetiminde gerçekleştirilen herşey kadı sicili adındaki defterlerde kayıt altına alınmaktadır. Savaş zamanlarında buldukları yerden ayrılmayarak ordunun araç ve gereç ihtiyacını da temin etmektedirler³³². Ayrıca halk ile merkez arasında bir aracıdır³³³. Asayiş kuvvetleri, zabıta görevlilerinin ve beledi hizmetlilerin amiri olma gibi görevleri de bulunmaktadır³³⁴. Kadı ticaret yapamaz, kendisine hediye gelir ise kabul edemez, borç alamaz ve veremez, ziyafet yapamaz ve kendini şüpheli bulunduracak hiçbir konunun içinde bulunamazdı.

Osmanlı Devleti'nde kadılık en yüksek mevkilerden birisidir. Yetkileri tayin oldukları görev yerleri içerisinde geçerli olmaktadır³³⁵. Kendilerine ait bir mahkemeleri bulunmamakla beraber, kullandıkları konakları ve gerektiğinde başka yerleri mahkeme olarak kullanmışlardır³³⁶.

Osmanlı Devleti içerisinde kadı kelimesine ilk defa Osman Gazi döneminde rastlanılmıştır³³⁷. Osman Gazi kadılık görevine Şeyh Edebalı'nın damadı Tursun Fakih'i getirmiş ve Karacahisar'a atamıştır. Daha sonra Bilecik kadısı olarak Çandarlı Kara Halil Paşa atanmıştır. Bu kişi Orhan Bey döneminde İznik ve Bursa

³³⁰ Halaçoğlu, 1991, 113.

³³¹ A.Ş.S., 58; 52/1.

³³² Kılıç, 2016, 302-303.

³³³ Ortaylı, 2001, 69.

³³⁴ Kılıç, 2016, 302.

³³⁵ Kılıç, 2016, 304.

³³⁶ Aydın, 2003, 343.

³³⁷ Halaçoğlu, 1991, 110.

kadısı, I. Murad döneminde ise kazaskerlik görevlerinde bulunmuştur³³⁸. Ayrıca iyi hukuk bilgisine sahip, imanlı, soyu temiz ve tarafsız olan erkekler kadı olabilmektedir³³⁹.

Kadılar ilk başlarda medreseden mezun olmaktadır³⁴⁰. XV. yüzyılda Fatih medreseleri genç kadıların mesleki eğitim gördükleri ve icazet aldıkları kurum olma görevini, XVI. yüzyılda Süleymaniye Medresesi'nin kuruluşuna kadar üstlenmiştir. Yine aynı yüzyılda maaşları az olan kadıların maaşları arttırılmıştır³⁴¹. Okulunu bitiren kadılardan, mülazımlık hakkı elde edenlerin isimleri istekleri üzerine *matlap defterine* yazdırılır ve sıraları gelene kadar beklerlerdi. Kadıların tayini, azil, nakil ve terfi gibi işleri ruzname adındaki defterlerde kayıt altına alınıyor ve herhangi bir olayda bu defterlere başvuruluyordu. Sırası gelen görevini tamamlayıp üç ya da beş yılın sonunda İstanbul'a geri dönmekteydi. XVI. yüzyılda mevleviyet kadılıkları veziriazam tarafından yapılmaya başlanmıştır³⁴². Kadılar adaleti tam anlamı ile sağlamak amacı ile maaş almazlardı³⁴³. XVIII. yüzyılda sınavını geçen kadılar en alttaki kazaya tayin edilir. Böylece memurluğa ilk adımını atmış olurdu. Tayinler padişahın beratı ile gerçekleşmekteydi. Beratsız kadı göreve gelir ise tayin işlemi *malül ve butlan* olmaktadır. Yine aynı yüzyılda merkezi otoritenin zayıflamasıyla beraber mahalli güçlerce kadıların görevlerine müdahale etme hakkı doğmuştu³⁴⁴.

Mahkemelerde kadılara yardım eden *şuhudü'l-hâl*³⁴⁵ de bulunmaktadır. Bu kişiler mahkemenin adil ilerleyişi ve aleniliğinden sorumludur. İsimleri şer'iyeye defterlerinde buldukları davanın kaydı altına yazılmaktadır³⁴⁶. Bu durum incelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. defterinde yer alan hüccet ve salyâne kayıtlarında “*Ücret-i 'ani's-sicillil mahfûz nemekâhü'l-fâkir 'ileyhi 'azze şânuhu ve te'âla*

³³⁸ Kılıç, 2016, 302.

³³⁹ İbrahim Solak, “Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı”, Tufan Gündüz(ed.), *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Grafiker Yayınları, B. 4., Ankara 2016, s. 96.

³⁴⁰ Kılıç, 2016, 304.

³⁴¹ Ortaylı, 2001, 70.

³⁴² Kılıç, 2016, 304.

³⁴³ Kılıç, 2016, 305.

³⁴⁴ Ortaylı, 2001, 70-71.

³⁴⁵ A.Ş.S. 58; 18/3, 19/1, 23/1, 29/1, 42/2, 80/1.

³⁴⁶ Aydın, 2003, 343.

Derviş Mustafa el-kâdi bi-medine-i Amasya”³⁴⁷, “*El-emru hasbemâ hurrîre fimâ nemekahü’l-fakîr ‘ileyhi şânuhu ve te‘âlâ Derviş Mustafa bi-medine-i Amasya el-mahrûse ‘ufiye ‘anhu*”,³⁴⁸ “*Mâ fîhi en-nasbü’l-vasî nemekahü’l-fakîr ‘ileyhi ‘azze şânuhu Derviş Mustafa el-kâdi be-medine-i Amasya el-mahrûse ‘ufiye ‘anhu*”³⁴⁹ ve “*El-emru’l-mastûr hasbemâ yahvihi’s-sutûr nemekahu el-fakîr ‘ileyhi subhânehu ve te‘âlâ Derviş Mustafa el-kâdi bi-medîne-i Amasya el-mahrûse ufiye anh*”³⁵⁰ şeklinde yer almaktadır. Bu kayıtlardan 1780-1781 yılları arasında Amasya Kadısı’nın Derviş Mustafa olduğu açıkça görülmektedir.

Kadılarının adı, sanı ve mahkemenin tarihi sicil defterlerinin ilk sayfasına yazıldığı gibi görev süresi son bulunca yerine gelen hâkime sorumlu olduğu defter devir ve teslim edilmektedir. Bu durum incelediğimiz defterin ilk sayfasında “... *sehlen ve ente tec‘alu’l-hazne sehlen iza şî’te sehle(n) allâhumme Rabbi sehhil umûr-i Derviş Mustafâ el-kâdi yevme’izin bi-medînet-i Amasya el-mahrûse(t)-i kad vaka‘a’l-ibtidâ’ü ... Fî 3 Cemâziye’l-Evvel sene 1194*”³⁵¹ şeklinde kadının adı ve tarih yer aldığı görülmektedir. Defterler ise *mukayyid* adındaki görevliler tarafından tutulmaktadır.³⁵² Hiçbir sanık kadının izni olmadan en ufak para cezası dahi alamazdı. Kadı sorumlu olduğu yasama buyruklarını yalnızca resmi olan şer’iyye sicil defterlerine ya da kanunnamelerde kayıt altına almaktadır. Görüleceği üzere kadı Osmanlı Devleti içerisinde hem şer’i hem de devletin emrettiği kanunları uygulayan en yetkin memur olma görevini³⁵³ üstlenmiştir.

İncelediğimiz defterde yer alan kayıtlarda merkezden kadılara gelen buyurulduların yer aldığı görülmektedir. Şöyle ki; Amasya kadısına gelen buyuruldu da memur olan serdarın yerine el-Hâc Mehmed Ağa’nın serdar tayin edildiği³⁵⁴, başka bir kayıтта merkezden gelen mütesellim buyuruldusunda Amasya kadısına Amasya

³⁴⁷ A.Ş.S. 58; 14/1.

³⁴⁸ A.Ş.S. 58; 29/1.

³⁴⁹ A.Ş.S. 58; 36/1, 43/1.

³⁵⁰ A.Ş.S. 58; 55/1.

³⁵¹ A.Ş.S. 58; 3/1.

³⁵² Ergin Baş, *62 Numaralı Amasya Şer’iyye Sicil Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2008, s. 1.

³⁵³ İnalçık, 2015, 81.

³⁵⁴ A.Ş.S., 58; 56/1.

mütesellimi Ali Ağa'nın azl olunup tekrardan yerine el-Hac Abdullah Ağa'nın mütesellim olması gibi kayıtlara rastlanmaktadır³⁵⁵. "... *Zeyd fevt olub veresesi mütevellî ile kadiya müürâfa'a olduklarında kâdî-i imâm Ebû Yusuf kavli üzere bâğın vakfına hükm ile vakf-ı mezbûr lâzım olur ...*"³⁵⁶ şeklinde yer alan kayıтта ise ölen kişilerin verasetinin mütevellisi ile kadiya bildirildiği açıkça görülmektedir. Safer 1195 (Şubat 1780) tarihli kayıтта Amasya' da vaki' Sultan Beyazid Câmî'-i şerifte sakin olan yetimlere ve hala sakin olan yetim Mehmed bin Süleyman'a aylık kırk beşer akçe her bir aylık yağ kandili için ve hala vaktin hâkimi olan faziletli Derviş Mustafa Efendi hazretleri meblağ-ı sadaka için aylık kırk beşer akçe verilmesine karar vermiştir³⁵⁷.

Son olarak ise şu hususa değinmeden geçemeyeceğim. 1826 yılına kadar şeyhülislam, kadılar ve kazaskerler evlerinin selamlıklarını resmi işlerini halletmek amacıyla kullanmışlardır. Uygun yerleri yok ise konak kiralayıp resmi daire olarak kullanmışlardır. 1826 yılına gelindiğinde *Yeniçeri Ocağı*'nın kaldırılmasıyla beraber II. Mahmud Ağa Kapısı'nı *Fetvahane (Bab-ı Meşihat)* olarak şeyhülisamlığa tahsis etmiştir. Taşınma yangın çıkması nedeni ile gecikse de 1827 yılında *Bab-ı Meşihat Ağa Kapısı*'na tekrar tahsis edilmiştir. 1836 yılında resmi daire olarak kullanılan *Bab-ı Meşihat'e* İstanbul kadıları ve kazaskerler taşınmıştır. Bu taşınma şeyhülislam, kazasker ve İstanbul kadısının konaklarını arayan halka kolaylık olmuştur. Böylece Şer'i ve Hukukî kurumlar bir araya getirilmiştir³⁵⁸.

2.1.3. Şer'iyye Sicillerinin Tanımı, Şekil, Biçim ve İçerik Özellikleri ve Amasya Şer'iyye Sicilleri

2.1.3.1. Şer'iyye Sicilleri'nin Tanım, Şekil ve Biçim Özellikleri

*"Osmanlı mahkemelerinde verilen kararların ve tutulan kayıtların toplandığı defterlere Şer'iyye Sicili adı verilmektedir"*³⁵⁹. Ana kaynak olan bu defterlere, *kadı*

³⁵⁵ A.Ş.S., 58; 40/1.

³⁵⁶ A.Ş.S., 58; 67/1.

³⁵⁷ A.Ş.S., 58; 119/1.

³⁵⁸ Mehmet İpşirli, "Bab-ı Meşihat", *TDVİA*, C.4, İstanbul 1991, s. 362-363.

³⁵⁹ Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", *DİA*, C. 39, İstanbul 2010, s. 8.

sicilleri, sicilat-ı şer'iyye, kadı divanı ve mahkeme kayıtları adı da verilmektedir. Kadının yardımcısı olan naib, kadının bulunmadığı durumlarda görevi kendisi üstlenmektedir³⁶⁰.

Kadılar mahkemede defter bulunduracak ve defterin korumalığını üstlenecektir. Göreve başlayan kadı mahkemede defter bulundurma, defterin ilk sayfasına adını yazma ve tarih atma sorumluluğunu üstlenmiştir. Görevi son bulunca tuttuğu yapraklar toplanarak şer'iyye sicil defterleri meydana getirilmektedir. Kadı yerine gelen memur kadıya görevini devir ve teslim etmektedir. Kadı ister yeni bir defterden başlar ister ise kalınan yere adını ve berat örneğini geçirdikten sonra defteri devam ettirebilirdi. Defterlere baktığımızda genelde boyları değişiklik göstermektedir³⁶¹. En eski defterler kadıların cübbesinin ceplerine girecek ölçülere sahip, uzun, dar ve küçük olurken bazen de hakimlere göre eni ve boyu değişiklik göstermektedir³⁶². Sayfa sayıları 10 ila 20'den 200 ila 300'e kadar çıkabilmektedir. Ortalama 100 sayfa civarı ve 400-500 kadar belge içermektedir³⁶³. Kronolojik sıraya özen gösterilmiş ancak bu özen her zaman böyle devam etmemiştir³⁶⁴. Ancak Tanzimat'ın ilanından sonra tutulan şer'iyye sicillerinde mahkemede şahitlik eden kişilerin isimlerine, adreslerine ve alınan kararların nedenlerine daha geniş yer verildiği için hüccetler ve ilamlar daha geniş bir yere sahip olmuştur. İncelediğimiz defterde bu kayıtlara "*Medîne-i Amasya mahallâtından Fethiye mahallesi sakinlerinden erbâb-timârdan işbu sahibi'l-kitab Mahmud Ağa bin Ali Ağa nâm kimesne meclîs-i şer'-i şerîfi enverde şöyle ikrâr ve takrir-i kelâm idüb ...*"³⁶⁵, "*... Amasya mahallâtından Gökmedrese Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât iden hafız Mehmed Efendi bin Abdullah nâm müteveffânın zâhirde vâris-i ma'rûf ve ma'rûfesi olmayub cümle terekesi cânib-i beytü'l-mâla â'id ü râci' olub ...*"³⁶⁶

³⁶⁰ Uğur, 2010, 8.

³⁶¹ Baş, 2008, 7.

³⁶² Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyye Mahkemeleri ve Şer'iyye Sicilleri, Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları*, Hollanda s. 8.

³⁶³ Uğur, 2010, 9.

³⁶⁴ Pelin İskender, "Bir Yerel Tarih Araştırması: 17. Yüzyıl Şer'iyye Siciline Göre Kastamonu", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 13, No 2, Ekim 2005, s. 565.

³⁶⁵ A.Ş.S., 58; 19/1.

³⁶⁶ A.Ş.S., 58; 22/1.

ve “... *Amasya mahallâtından Hâcî Hamza Mahallesi sâkinlerinden Hanım Vanete? nâm nasraniyye meclis-i şer‘-i şerîf-i enverde yine medine-i mezbûre mahallâtından Sofîler Mahallesi mütemekkinlerinden işbu ...*”³⁶⁷ şeklinde rastlanmaktadır. Defterlerin ölçüleri de bunları takiben büyümüştür³⁶⁸.

Kullanılan dil ise başlangıçtan XVI. yüzyıl sonlarına kadar Arapça iken zamanla Türkçe kullanılmaya başlanmıştır. Fakat yine de bazı tereke, aile hukuku kayıtları, vakfiyeler, kadının göreve başladığı tarihin yer aldığı kısım ve defterlerin içerisindeki bazı belgeler de Arapça yazımlara rastlanmıştır. Divani, talik ve rika³⁶⁹ kırması gibi yazı çeşitleri de kullanılmıştır³⁷⁰.

Osmanlı döneminde bu defterlerde birçok kayıt türü yer almaktadır. Bu kayıt türlerinden ilki doğrudan mahkemede işlemler sonucu oluşan ilam, tereke³⁷¹ ve hüccet³⁷² kayıtları ikincisi ise İstanbul’dan gönderilen emirler, fermanlar³⁷³, buyuruldular³⁷⁴, tezkereler ve berat³⁷⁵ kayıtları gibi belge türleridir. Bu belgelerden ilk türü oluşturanlar defterlerin ön kısmına kayıt edilirken merkezden gelenlerin suretleri ise sicil defterlerinin arka sayfasına kayıt edilmiştir. Ayrıca bu defterlerden fetva örnekleriyle kadıların şahsi notlarına da ulaşmak mümkündür³⁷⁶. Bu değerli kayıtların tutulması evrakta sahteciliği önlemek amacıyla ihtiyaçlar dahilinde ortaya çıkmıştır. Kadılar ilam ve senetleri defterlere kayıt ettirmiş ve meydana gelen herhangi bir sorun dahilinde yine bu kayıtlara başvurulmuştur³⁷⁷.

³⁶⁷ A.Ş.S., 58; 29/1.

³⁶⁸ Akgündüz, *İslam Hukukunun*, s. 8.

³⁶⁹ Divani, talik ve rika yazı çeşitleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, B. 2. (Gözden geçirilmiş), İstanbul, 1998.

³⁷⁰ Fethi Gedikli, “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer‘iyye Sicilleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, s. 188-189.

³⁷¹ A.Ş.S., 58; 22/1, 23/1, 52-53/1, 80/1, 85/1, 100/1, 103/1.

³⁷² A.Ş.S., 58; 37/2, 37/3, 39/1, 42/2, 43/1, 51/1, 55/1, 59/1, 65/1, 66/1.

³⁷³ A.Ş.S., 58; 38/1, 48/1.

³⁷⁴ A.Ş.S., 58; 17/1, 21/1.

³⁷⁵ Ferman, berat, tezkere, ilam, hüccet, tereke, emirler ve buyuruldular hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, B. 2. (Gözden geçirilmiş), İstanbul, 1998.

³⁷⁶ Uğur, 2010, 9.

³⁷⁷ Baş, 2008, 8.

Defterde merkez ve taşradaki her kesimden insanın arasındaki hukuki konuları içeren, Osmanlı hayatıyla ilgili hukuki, toplumsal, ekonomik, ictimai, idari, mali, kültürel, aile hayatı, beratlar, halk dilekleri, devletin çıkardığı yasaklar, devlet merkezi ile yazışmalar, hüccetler, vakıf müessesesi, devlet düzeni, tımar teşkilatı, beledi ve inzibati hususlar hatta şiddetli soğuklar³⁷⁸ hakkında bilgiler yer almaktadır. Görüleceği üzere içerik bakımından zengin olan şer'iyye sicillerinin eksiksiz tutulabilmesi amacıyla defterde tutulan belge türlerinin bir usul çerçevesinde kaleme alınacağı *sakk mecmuaları* adı verilen rehber kitaplarda anlatılmıştır³⁷⁹. Günümüzde ise Osmanlı arşivlerinde yer alan belgeleri okurken çekilen zorlukları çözebilmek adına Said Öztürk³⁸⁰ ve Mübahat Kütükoğlu³⁸¹ paleografik ve diplomatik kılavuz kitaplar ele almışlardır.³⁸²

2.1.3.2. İçerik Bakımından Şer'iyye Sicil Defterleri

Osmanlı Devleti'nde şer'iyye sicillerinin ilk örneğine 1455 tarihiyle Bursa'da rastlanılmıştır. Aynı tarihten XIX yüzyılın ikinci yarısına kadar zengin içeriğe sahip olan sicil defterlerinde XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni mahkemelerin açılması nedeniyle konular daralmaya uğramıştır. Ancak XX. yüzyıl başlarına kadar düzenli bir şekilde tutulmasına gayret gösterilmiştir³⁸³. Osmanlı İmparatorluğu'nun aydınlatılması ve günümüzde yapılan araştırmalarda ana kaynak olarak kullanılmıştır.

Zengin içeriğe sahip bu defterlerde yer alan konuları şöyle sıralayabiliriz:

1. Merkezden gelen fermanlar, emirler ve tebliğler,
2. Kadı ve naib tarafından devlet merkezine gönderilen ilamlar,

³⁷⁸ Mücteba İlgüleri, "Şer'iye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", İstanbul Üniversitesi, *Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 28, S. 29, İstanbul. 1975, s. 123-124.

³⁷⁹ Akgündüz, *İslam Hukukunun, Hollanda s. 7.*

³⁸⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Said Öztürk, *Osmanlı Belgelerinde Siyakat Yazısı*, Ankara 1994.

³⁸¹ Daha geniş bilgi için bkz. Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, B. 2. (Gözden geçirilmiş), İstanbul, 1998.

³⁸² Gedikli, 2005, 189.

³⁸³ Uğur, 2010, 9.

3. Görev yerlerinde meydana gelen anlaşmazlıkların çözümüne dair verdikleri hüccetler,
4. Şehir nüfusu mahalle listeleri³⁸⁴,
5. Dini, sosyal, kültürel, ekonomik, diplomatik, siyasi yapılar,
6. Salgın hastalıklar, meydana gelen yangın, sel, deprem, şiddetli soğuklar³⁸⁵,
7. Ümeranın yayınladığı muhtelif konu buyruvduları, gereğinin yapıldığına dair kayıtlar³⁸⁶,
8. Anadolu'daki isyanlar, eşkıyalık, hırsızlık, kalpazanlık³⁸⁷,
9. Narh uygulamaları³⁸⁸, alım-satım, lonca davaları,
10. Vakıfların muhasebe ile alakalı bilgileri,
11. Tayinler³⁸⁹, göreve başlama tarihi³⁹⁰,
12. Kız kaçırma, evlenme, boşanma, mehir,³⁹¹ kefalet senetleri, öldürme, yaralama³⁹²,
13. Şehir halkından alınan örfi ve avarız vergilerinin hane dökümleri ve miktarları, para ya da altın ile ilgili veriler,
14. Tereke, yaylak, kışlak, eşkıya takibi³⁹³,
15. Savaşa katılan halk ile göçebelerin vazife yerleri, posta, menzilhane işleri³⁹⁴, tuzla, darphane ve maden işletmeleri,
16. Bazı şair, kadı ve naiplerin şiirleri, dini günlerin ilanı, tezkere suretleri³⁹⁵,

³⁸⁴ Baş, 2008, 4.

³⁸⁵ İlgüleri, 1975, 123.

³⁸⁶ Baş, 2008, 4.

³⁸⁷ İlgüleri, 1975, 123.

³⁸⁸ A.Ş.S., 58; 117/3.

³⁸⁹ A.Ş.S., 58; 15/2, 36/1.

³⁹⁰ Uğur, 2010, 9.

³⁹¹ A.Ş.S., 58; 30/1.

³⁹² A.Ş.S., 58; 54/1.

³⁹³ A.Ş.S., 58; 88-89/1.

³⁹⁴ A.Ş.S., 58; 40/2, 62/1.

³⁹⁵ Baş, 2008, 5.

17. Bölgenin ekonomik durumu hakkında bilgiler, sancak ve kazaya bağlı olan köylerin isimleri, unvanları, sayıları, lakapları, halkın kullandığı eşyalar, müslim ve gayr-ı müslim arasındaki bağ,

18. Savaşlar, zahire temini, ihtiyaç duyulduğunda halktan oluşturulan birliklerin temini ve yaşanan güçlükler³⁹⁶ şeklinde sıralanmaktadır.

Mahkeme teşkilatı içerisinde yer alan miras davalarında, tahkikat yapan, davayı hükme bağlayıp varisler arasında tereke paylaşımını gerçekleştiren şer'i memur olan *kassam*³⁹⁷, hukuki bir anlaşmazlık ve kanıtlama durumunda teknik bilgi içermesi halinde o alanda uzmanlığına müracaat edilen *ehl-i vukûf*³⁹⁸, kadı tarafından görev yaptığı bölgelerde, ulema sınıfına mensup adil olan kişiler arasından seçilen ve mahkemenin işleyişine şahitlik eden *şühûdü'l-hâl*'in³⁹⁹ nasıl seçildiği, kimler arasından seçildiği ve işlevlerine dair verilere yine sicillerden ulaşılabilmektedir. Bazen de sicil defterleri, merkez ve taşra teşkilatı arasında tamamlayıcı bir göreve sahip olmuştur. Daha açık olmak gerekirse divanda tutulan defter dizilerinin eksik olduğu durumlarda, eksikliğin yeri doldurulmuştur⁴⁰⁰. Şeyhülislam ve müftülerin verdiği fetvaların mahkemelerin kararlarını nasıl yönlendirdiği, hangi hususlarda fetva verildiği ve kadının durumu gibi fetva ve kaza arasındaki ilişkiyi içerdiği bilgiler sayesinde anlayabilmemize yardımcı olmaktadır. İslam hukukunun şer'i hukuk ile olan ilişkisi, nasıl uygulandığı, değişime uğrayıp uğramadığı, sorunların çözülüp çözülemediği sicil defterleri vasıtasıyla hukuk tarihimizi aydınlatmak için önemli bir yer tutmaktadır. Mühimme ve tahrir defterlerine göre konu bakımından içerdiği zenginlik her zaman diri kalmasını sağlamıştır⁴⁰¹.

³⁹⁶ Baş, 2008, 6.

³⁹⁷ Said Öztürk, "Kassam", *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 579. (Daha geniş bilgi için b.k.z.)

³⁹⁸ Ali Şafak, "Ehl-i vukuf", *TDVİA*, C. 10, İstanbul 1994, s. 531. (Daha geniş bilgi için b.k.z.)

³⁹⁹ İsmail E. Erünsal, "Osmanlı Mahkemelerinde Şâhitler: Şühûdü'l-'udûl'den Şühûdü'l-hâle Geçiş", *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, C. XX, S. XX, LIV 2018, s. 305. (Daha geniş bilgi için b.k.z.)

⁴⁰⁰ Gedikli, 2005, 190.

⁴⁰¹ Gedikli, 2005, 191.

Şer'iyeye sicil defterleri yukarıda bahsettiğimiz üzere hukuki tarih, sosyal tarih, askeri tarih,⁴⁰² yerel tarih, şehir tarihi, iktisat tarihi, kişi adları ve yer adları bilimleri, diplomasi tarihi, tıp tarihi ve adli teşkilat gibi birçok tarih alanında ana kaynak olarak kullanılabilir⁴⁰³.

Tanzimat'ın ilanına kadar tutulan şer'iyeye sicillerinin içerikleri, kadı ve naiplerin görev ve yetkilerine paralel olarak Osmanlı Devleti'nin siyasi, iktisadi, hukuki, ictimai ve askeri hayatı hakkında değerli bilgiler içeren en büyük hazinelerdir. Bu belgeler üzerinde yazılı olan kurum ve merciler, belgenin konusunun ve türünün (hüccet, ilam, mürâsele, ma'ruz, narh, müsadere, terike, ferman, berat, buyruldu, tezkire, mektup, temassük) anlaşılmasına yardım etmektedir. Tanzimat'a kadar geçen sürede defterlerdeki belge türleri pek değişime uğramamıştır⁴⁰⁴. Ancak 1839 tarihin Tanzimat'ın ilanı ile beraber yapılan değişiklikler ve getirilen yenilikler her şeyde olduğu gibi⁴⁰⁵ merkez ve taşradaki mahkemelerde etkilemiştir. Buna bağlı olarak şer'iyeye sicil defterlerinin içeriği ve diplomatik özellikleri biranda gerçekleşmemek kaydıyla zamanla değişime uğramıştır⁴⁰⁶. Yukarıda bahsedildiği üzere tanzimat öncesi defterler uzun, dar, küçük, yazı talik, su yolu filigranlı ve kâğıdı aharlıdır. Tanzimat sonrası defterlerde şahitlerin isimleri, adreslerine alınan kararların nedenlerine yer verildiği için defter hacimleri büyük olmuştur. İlam ve hüccetlere genişçe yer verilmiştir⁴⁰⁷. Klasik dönemde olduğu gibi yine bu dönemde de siyasi, iktisadi, ictimai, askeri ve hukuki hayatı aydınlatacak bilgiler bulunabilmektedir. Şer'i Mahkemeler'in yanında *Nizamiye Mahkemeleri* açılmıştır. Bu iki mahkeme arasında görevler paylaştırılmıştır. Buda şer'iyeye defterlerine kayıt edilen konuların değişikliğe uğramasına neden olmuştur. Bu değişiklik sicillerden içinde bulunulan kurumların, adli ve idari işleyişi ve daha birçok konu hakkında

⁴⁰²Daha geniş bilgi için b.k.z. Mehmet Kayıran, "Şer'iyeye Sicillerinin Askeri Tarih Bakımından Önemi", *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler I*, Ankara, 1983, s. 131-143.

⁴⁰³Gedikli, 2005, 190.

⁴⁰⁴Muhammet Ceylan, "Tanzimat Dönemi Sonrası Şer'iyeye Sicil Defterlerinin Muhteva ve Diplomatik Açısından Tahlili", *OTAM*, S. 29, Ankara 2011, s. 54.

⁴⁰⁵Yaşar Baytal, "Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları", *OTAM*, S. 11, Ankara 2001, s. 24.

⁴⁰⁶Ceylan, 2011, 62.

⁴⁰⁷Akgündüz, *İslam Hukukunun*, s. 8.

bilgi elde edilebilmektedir⁴⁰⁸. Tanzimat öncesi defterlerde konu ayrımı yapılmamıştır. Tanzimat sonrası görev ve yetki alanı farklı olan *Şer'i ve Nizamiye Mahkemeleri'nin* şer'iyye sicilleri birbirinden ayrı tutulmuştur. Şöyle ki Şer'i Mahkemeler'de hüccet, tereke, merkezden gelen evrak, ilam vs. gibi belge türleri yer almıştır. Fihrist uygulaması görülmekte olup zamanla meydana gelen ihtiyaçlar doğrultusunda bahsi geçen mahkemelerde tutulan defterlerin konularına göre ayrı ayrı tutulduğu, yapılan düzenlemelerin oturduğu ve konu alanlarına göre uzmanlaştıkları görülmektedir. Ancak bunların yanında karışık usulde tutulmalar yine de görülmektedir⁴⁰⁹.

Şer'iyye sicilleri hakkında asıl hukuki karar 1874 tarihli "*Sicillât-ı Şer'iyye ve Zabtı De'âvî Cerideleri Hakkında Ta'limât*" ile çıkarılmıştır. Öncelikle merkezde ve taşrada yer alan bütün şer'i mahkemelerde kayıt altına alınan sicillerin, ilk sayfasından son sayfasına kadar sayfa numarası konulacaktır. Yine aynı mahkemeler tarafından ele alınan her çeşit belgenin aslı sicil defterlerine kayıt edilecektir⁴¹⁰. Yazılar anlaşılır olacaktır. Defterlerde kazıntı ve silinti bulunmayacak. Satır aralarına bir şey yazılır ise kadı onayı ile olacak harici bir şey yazılmayacaktır. Kişilere verilen asıl belgeler sicillerdeki kaydı ile karşılaştırılacak eğer bir usulsüzlük var ise sorumlu olanlar cezalandırılacak. Çürük olan siciller onarılacak. Sicilleri korumak adına bütün Şer'i Mahkemeler'de şer'iyye defterlerine özel sandık bulundurulacak. Her gün akşam siciller bu sandığa bırakılacak. Sicillere belgelerin aslını kayıt eden mukayyid efendi sandığı mühürleyecektir⁴¹¹. 26 Nisan 1879 tarihine gelindiğinde ise Şer'iyye Mahkemeleri'nde ilam ve hüccetlerin kesin delil olacak şekilde nasıl düzenleneceği hususunda "*Bila-Beyyine Mazmûnuyla Amel ve Hüküm*" caiz olabilecek surette "*Senedât-ı Şer'iyyenin Tanzimine Dair Ta'limat*" yayınlanmıştır⁴¹².

⁴⁰⁸ Ceylan, 2011, 63.

⁴⁰⁹ Ceylan, 2011, 65.

⁴¹⁰ Baş, 2008, 5.

⁴¹¹ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 9.

⁴¹² Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 10.

Eyalet, liva ve kazalar, Osmanlı Devleti'nin idari yapısı içerisinde müstakil yargı merkezleri olup buna bağlı olarak şer'iyeye sicilleri tutulmaktadır. Sınırların daraldığı zamanlarda dahi 653 yargı merkezi (55 eyalet) bulunmaktadır. Buda 653 merkezde şer'iyeye sicil defteri bulunmaktadır⁴¹³. Ancak bu defterlerin korunmasına özen gösterilmesine rağmen yangınlar, savaşlar, su basmaları, çürümeler, insanlar tarafından yapılan tahripler, düşman işgalleri ve aşınmalar nedeniyle maddi ve manevi kültürümüzün tarihi kaynakları yok olup gitmiştir⁴¹⁴. Ülkemizde mevcut olan sicillerin ise çok az sayıda oldukları bilinen bir gerçektir. Osmanlı Devleti'nin dağılmasıyla beraber ülke sınırları dışındaki şer'iyeye sicillerinin akıbetleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Sofya, Kahire, Selanik, Üsküp, Makedonya, Şam, Basra ve Kıbrıs gibi şehirlerde Osmanlı Dönemi'nden kalma kadı sicillerinin olduğu bilinmektedir. Tarihin gün yüzüne çıkarılması ve aydınlatılması için son derece mühim olan zengin konu içeriğine sahiptirler⁴¹⁵.

Şer'iyeye sicillerinin araya getirilip saklanması konusuna gelirsek Kadı başlığı altında bahsettiğimiz üzere şeyhülislamlık, İstanbul kadıları ve kazaskerlere tahsis edilen “*Bab-ı Meşihat*’de⁴¹⁶” uygun bir yer seçilecektir. Burada beş bin şer'iyeye sicili alabilecek bir bina inşa etme kararı alınmıştır. Bu binada sadece İstanbul ve çevresinde bulunan mahkemelerin şer'iyeye sicilleri saklanacaktır. Kaza ve livaların sicilleri için ayrı bir arşiv inşa edildiğine dair bir bilgi yoktur⁴¹⁷.

⁴¹³ Baş, 2008, 7.

⁴¹⁴ Atalar, 1980, 306.

⁴¹⁵ Baş, 2008, 7.

⁴¹⁶ İpşirli, 1991, 363.

⁴¹⁷ Baş, 2008, 7.

III. BÖLÜM

3.1. 58 NOLU AMASYA ŞER'İYE SİCİLİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.1. Defterin Tanıtımı

58 No'lu Amasya Şer'iyye Sicili H. 1194-1195, M. 1780-1781 tarih aralığını kapsamaktadır. Sayfa başında ve sonunda Poz No 59 olarak yer alırken, toplamda 119 sayfa ve 128 belgeden oluşmaktadır. Defterde 2, 4, 24, 92, 105, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116. ve 118. sayfalar boş olmakla beraber 58. sayfada yer alan belgenin üzeri çizilmiştir. Ayrıca sayfaların numaralandırılması sağ ve sol üst köşelere yazılırken, 62. ve 63. sayfaların sayfa numaralandırılması sağ ve sol alt köşelere ters bir şekilde yazılmıştır. Defterde yer alan bazı kayıtların tarihlerinde gün⁴¹⁸ ve ay⁴¹⁹ olmamakla beraber bazı kayıtlarda tarihe hiç yer verilmemiştir⁴²⁰. Bazı belgelerde kelimelerin bazı belgelerde ise belgenin tamamı çizilmiştir. Kayıtların içerisinde cümle araları boş bırakılmıştır. Bu boşluklar [] şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca bazı bağlaçlar ve kelimeler unutulmuştur. Bunlar ise parantez () içine alınarak belgeye eklenmiştir. Defterde yer alan belgeler dipnotta A.Ş.S., 58; 55/3 şeklinde belirtilmiştir. Bu gösterim şekli ise 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nin 55. sayfasındaki 3. belgeyi ifade etmiştir. Ayrıca ek olarak transkripsiyon kısmında harflerin ayırt edilebilmesi ve okurlara yardımcı olması adına ξ harfi (´) işareti şeklinde, uzatması olan harfler ise (^) işareti ile gösterilmiştir. Belgeler içerisinde okunamayan kelimeler (...) olarak işaretlenmiştir. Okunmuş ancak emin olunmayan kelimelerin yanına ise (?) işareti koyulmuştur.

⁴¹⁸ AŞS 58; 6-7/1, 20/1, 20/2, 31/2, 68-69/1, 79/3, 88-89/1, 119/1.

⁴¹⁹ AŞS 58; 31/1.

⁴²⁰ AŞS 58; 30/1, 56/1.

3.1.2 Defterin Diplomatik Açıdan İncelenmesi

58 No'lu Amasya Şer'iyye Sicil Defteri'nde belge çoğunluğunu hüccetler, fermanlar ve buyuruldular oluştururken en az berat, temessük, narh, mürâsele, vusul ve diğer kayıtlara yer verilmiştir.

Bu kayıtlar dönemin alimleri tarafından belirlenen şartlar ve rükünler çerçevesinde tutulmuştur. Bu şartlar *davet, tuğra, elkab, dua, nakil/iblağ, emir/hüküm, te'kid/tehdit, tarih ve mahal-i tahrir*'dir. Her görevli için ayrı ayrı elkab ve dua rükünü kullanılmıştır. Ayrıca hüccet kayıtlarının sonunda *Şuhudü'l-Hal*'e yer verilmiştir. İncelediğimiz kayıtlarda katiplerin bu şartları titizlikle uyguladığı açıkça görülmektedir.

58 No'lu Amasya Şer'iyye Sicil Defteri'nde yer alan belge türlerini 23 adet ferman, 4 adet berat, 25 adet buyruldu, 33 adet hüccet, 9 adet salyâne, 11 adet tereke, 5 adet mürâsele, 7 adet vusul, 4 adet narh, 3 adet temessük ve 2 adet diğer şeklinde sıralayabiliriz.

3.1.3. Defterdeki Belge Türleri

3.1.3.1. Ferman

Ferman Osmanlı Devleti'nin en önemli karar organı olan Divân-ı Hümâyun⁴²¹ veya Paşa Kapısı'ndaki divanlarda karara bağlanan konulara uygun olarak yazılan ve üzerlerinde tuğrası bulunan padişah emirlerine verilen genel addır. Fermanlar askerlerin sevk edilmesi, sefer açılması vergi gibi devlet işlerini ilgilendiren durumlarda doğrudan padişahın emri ve Divân-ı Hümayun'un kararı üzerine hazırlanır ve ilgili kişilere iletilirdi⁴²². Adaletnameler gibi doğrudan emri alan kişiye hitap etmektedirler⁴²³. Birkaç kadiya; bir beylerbeyi ile bir kadiya veya bir sancakbeyi ile bir voyvodaya hitaben yazılırlardı. Bunlara ek olarak iş erleri ve yeniçeri serdarları gibi makam sahibi olan kişilere hitaben de yazılırlardı⁴²⁴.

⁴²¹ Ahmet Mumcu, "Divân-ı Hümâyun", *TDVİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 430.

⁴²² Mübahat S. Kütükoğlu, "Ferman", *TDVİA*, C. 12, İstanbul 1995, s. 400.

⁴²³ Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*, Kronik Kitap, B. 12, İstanbul 2020, s. 159.

⁴²⁴ Kütükoğlu, 1998, 101.

Ferman, çoğunlukla halktan birinin arzuhali ya da sancakbeyi, beylerbeyi ve kadı gibi makam sahibi olan kişilerin mektubu veya arzı üzerine konunun Divân'da görüşülmesi üzere hazırlanırdı. Divana gelen, içerisinde önem arz eden meseleler yazılı ya da sözlü olarak padişaha bildirilmekte olup padişahın kararı üzerine kendi hattı ile buyurduğu emir, ayrıca Divân-ı Hümâyün'da alınan karar doğrultusunda fermanın müsveddesi hazırlanmaktaydı⁴²⁵. Bu hususların yanında İslam Hukuku'nun padişaha verdiği yasama yetkisi yine fermanların hazırlanışını etkilemektedir⁴²⁶.

Fermanların *davet*, *tuğra*, *elkab*, *dua*, *nakil/iblağ*, *emir/hüküm*, *te'kid/tehdit*, *tarih* ve *mahal-i tahrir* isimleriyle yer alan rükün ve şartları bulunmaktadır. Bu rükün ve şartların ilki bütün belgelerin başında yer alan *davet rüknü*'dür. Osmanlı diplomatik dilinde temcit ve tahmid adını almıştır. Bu kısımda "hüve" ya da "hü" gibi sade bir şekilde Allah'ın adı zikredilmiştir⁴²⁷. Diğer rükün *tuğra rüknüdür*. Ferman, berat, hüküm ve benzeri belgelerin padişah emri olduğunu belirten nişan ve alâmetlerdir. Tuğra üzerinde dönemin padişahının adı, baba adı, "han" unvanı ve "el-muzaffer" sıfatı yer almaktadır⁴²⁸. Ancak şer'iyye sicil defterlerinde yer alan fermanlarda padişah tuğrası yer almamaktadır. Çünkü bu kayıtlar asıllarından çoğaltılmış olan kopyalardır. Fermanlara tuğralar genelde nişancılar tarafından çekilmekte idi. İhtiyaç halinde vezirler yardımda bulunabilirdi⁴²⁹. Nişancılığın kaldırılması üzerine "tuğrakeş" adı verilen görevliler tarafından çekilmeye başlanmışlardır⁴³⁰. Diğer bir rükün *elkab*'dir. Fermanlar, fermanın hitap ettiği kişilerin elkabı ile başlamaktadır. Osmanlı Devleti diplomatiğinde yabancı devletlerin hükümdarlarına olsun, devlet adamlarına veya devlet erkanına olsun ferman yazılırken kullanılacak elkabları ayrı

⁴²⁵ Kütükoğlu, 1995, 400.

⁴²⁶ Akgündüz, İslam Hukuku, s. 20.

⁴²⁷ Kütükoğlu, 1998, 100.

⁴²⁸ Mustafa Alkan, "Osmanlı Devleti'nde Merkez Teşkilatı", Edt. Tufan Gündüz, *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Tufan Gündüz (Ed.), Grafiker Yayınları, B. 4., Ankara 2016, s. 33.

⁴²⁹ Kütükoğlu, 1995, 401.

⁴³⁰ Uğur M. Derman, "Tuğra", *TDVİA*, C. 41, İstanbul 2012, s. 337.

ayrı belirlemiştir. Hatta birden fazla mevki sahibine yazılan fermanlarda mertebe sıralamasına göre elkablara yer verilmiştir⁴³¹. Bazı elkabları şöyle sıralayabiliriz:

Vezir Rütbesindeki Beylerbeyi elkabı "*Düstûr-ı mükerrerem, müşîr-i müfahham, nizâmü'l-âlem, müdebbir-i umûri'l cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb, mütemmim-i mehâmî'l-enâm bi'r-reyi's-sâ'ib, mümehhid-i bünyâni'd-devleti ...*"⁴³² İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nden bu elkaba 16/Belge 1'i örnek verebiliriz. Dergâh-ı Âlî Müteferrikaları elkabı "*Kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim ... hâlâ Dergâh-ı muallâm müteferrikalarından ...*". Dergâh-ı Ali Çavuşları ve Sipahi elkabı "*Kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân ... Çavuş*". Haslar Voyvodaları elkabı "*Kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân ... hassı voyvodası*". Bunlardan üçüne hitaben yazıldığı zaman ise "*Mefâhirü'l-emâcid ve'l-a'yân ... ve ... ve ...*" şeklinde kullanılırdı.

Kadırlara aid elkablar, beşyüz akçelik taht kadırlarına "*Akzâ-yı kuzâti'l-müslimîn, evlâ-yı vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazl ve'l-yakîn vâris-i ulûmi'l-enbiyâ ve'l-mürselîn, hüccetü'l-hakkı ale'l-halkı tecma'în el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti'l-meliki'l-mu'în*". İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nden bu elkaba 34/Belge 1'i örnek verebiliriz. Yüz elli akçelik kadırlara "*Kıdvetü'l-kuzâti'l-islâm, umdet-i vülâti'l-enâm, mümeyyizü'l-helâl ani'l-harâm*". Kadı elkabında XV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar değişme yaşanmıştır. Ancak bundan sonra değişmemiştir. "*Kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm, ma'denü'l-fazl ve'l-keîâm, Mevlânâ ... Kadısı*" şeklinde devam ederken incelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. defterinden bu elkaba 8/Belge 1, 10/Belge 1, 11/Belge 1'i örnek verebiliriz. Bu elkab üç kadı olduğu zaman "*Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm, me'âdinü'l-fazl ve'l-keîâm ... ve ... ve ... kadırları*"⁴³³ şeklinde devam ederken incelemiş olduğumuz A.Ş.S. defterinden bu elkaba 13/Belge 1, 46/ Belge 1, 76/Belge 1'i örnek verebiliriz.

⁴³¹ Kütükoğlu, 1998, 101.

⁴³² Kütükoğlu, 1998, 102.

⁴³³ Kütükoğlu, 1998, 104-106.

Elkabdan hemen sonra *dua rûknü* yer almaktadır. Elkab da olduğu gibi kişilerin makamlarına göre dualar ayrı ayrı tespit edilmiştir. Bu dua rûkünlerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Beylerbeyiler için kullanılan dua rûkünleri, bir beylerbeyi için : "*dâme ikbâlühû*"⁴³⁴, iki beylerbeyi için: "*dâme ikbâlühümâ*"; üç beylerbeyi için: "*dâme ikbâlühüm*"⁴³⁵, Sadrazam, Mütekaid Sadrazam ve Üç Tuğlu Vezirler için kullanılan dua rûkünleri "*edâma'llahü te'âlâ iclâlehû*"; iki vezir için: "*edâma'llahü te'âlâ iclâlehümâ*"; üç vezir için: "*edâma'llahü te'âlâ iclâlehüm*", Reisülküttab, Müteferrikalar ve Voyvodalar için "*zîde mecdühû*"⁴³⁶, Dergâh-ı Âlî Çavuşları, Dîvan Kâtipleri, Sipahilere için "*zîde kadruhû*", Kadılar için "*zîde fazluhû*"⁴³⁷ gibi dualar kullanılmaktadır⁴³⁸.

Duadan sonra *nakil/iblağ rûkünü* yer almaktadır. Bu kısımda fermanın yazılış nedeni açıklanmaktadır. Bu açıklama bazen kısa bazen ise fermanın büyük bir kısmı bu rûküne ayrılabilir. Ayrıca dua ve nakil kısmının ortasında ikisini birbirine bağlayan "*tevkî'-i refî'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki*"⁴³⁹ ibaresi yer almaktadır.⁴⁴⁰ İncelediğimiz defterden "... *tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki firâr Canikli Ali Paşa avanesinden olub bundan akdem katlen fevt olan Molla Musa nâm kimesnenin üç nefer zevc[e] ve iki nefer yetimleri taraflarından Dîvân-ı Hümâyûnum[a] takdîm olunan bir kıt'a arz-ı hâl ...*"⁴⁴¹ şeklinde devam eden belgeyi örnek verebiliriz. Bu kısımdan sonra fermanda yer alan konu ile alakalı *emir/hüküm rûkününe* geçilmektedir. Bu kısım ikiye ayrılmaktadır. Birinci kısım çoğu kez "*imdi vech-i meşrûh üzere amel olunmak bâbında*" ibaresiyle başlarken "*fermân-ı âlişânım sâdır olmuşdur.*" ibaresiyle bitmektedir. Padişahın nakil kısmında belirtilen konu hakkındaki görüşü burada

⁴³⁴ A.Ş.S., 58; 46/2.

⁴³⁵ A.Ş.S., 58;104/1.

⁴³⁶ A.Ş.S., 58;11/1.

⁴³⁷ A.Ş.S., 58;15/1.

⁴³⁸ Kütükoğlu, 1998, 107-108.

⁴³⁹ A.Ş.S., 58; 32/1, 44/1, 57/2.

⁴⁴⁰ Kütükoğlu, 1995, 402-403.

⁴⁴¹ A.Ş.S., 58;30/1.

belirtilmektedir. Verilecek olan ceza, doğru ve gerekli olan herşey burada açıklanmaktadır. İkinci kısım ise “*buyurdum ki hükm-i şerîfim/hükm-i şerîfimle vardıkda*” cümlesi ile başlar. Ancak bazı fermanlarda “*buyurdum ki*” olmayıp “*gerekdir ki*” kelimesi kullanılmıştır. Yine “*hükm-i şerif*” kullanılmayıp “*buyurdum ki*”den sonra “*vusûl buldukda*” gibi devam eden fermanlarda mevcuttur⁴⁴². Diğer bir rükün ise *te'kid/tehdid rüknü*'dür. Bu rükün “*Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe itimâd kılasız*”⁴⁴³ şeklindedir. Ancak bazı fermanlarda “*Şöyle hilesiz, ana göre amel eylesiz, bir dürlü dahi etmeyesiz*”, “*Bir dürlü dahi etmeyesiz, ve tekrar arza muhtaç eylemeyesiz*”, “*İhmâl ü müsâhale etmeyesiz, şöyle hilesiz*”, “*Özr ü bahâne etmeyesiz, şöyle hilesiz*”, “*İmdi siz dahi ana göre amel edesiz*” gibi ibarelere dahi rastlanmaktadır.⁴⁴⁴ Ardından “*tahrîren fi*”, bazen de “*hurrire fi*” ibâreleri ile tarih rüknü yer almaktadır. Tarihler Arapça olarak gün, ay ve yıl sırasına özen gösterilerek yazılmaktadır. Bazı tarihler ayın onar günlük dilimlerini ifade eden “*evâil(1-10)*”, “*evâsıt(11-20)*” ve “*evâhir(21-30)*” gibi adlarla belirtilmiştir⁴⁴⁵. Ayların ilk ve son günleri ise “*gurre*”⁴⁴⁶ ve “*selh*” şeklinde gösterilmiştir⁴⁴⁷. Son rükün ise fermanın nerede yazıldığını göstere *mahall-i tahrir* adı verilen rükündür. Sol alt köşede yer alan bu rükünde ferman eğer padişahın devamlı ikamet ettiği yerlerden birinde yazılmış ise başına “*be-makam*”, “*be-medine*”, sonuna ise “*el-mahmiye, el-mahrûsa*” kelimeleri eklenerek İstanbul için “*Be-makam-ı Konstantiniyye el-mahrûse*”⁴⁴⁸, Edirne için “*Be-makam-ı Edirne el-mahrûse*” gibi ibareler kullanılmıştır⁴⁴⁹.

Fermalar içerik bakımından çok çeşitli konuları içermektedir. İncelediğimiz 58 No'lu Şer'iyye Sicil Defteri'nde ise toplamda 23 adet ferman bulunmaktadır. Bu fermanların genel olarak konularını şöyle sıralayabiliriz: Dekkâkîn, konak, konak yeri, ağnâm ve bağın fûruhtu ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [8/Belge 1]), Terzi

⁴⁴² Kütükoğlu, 1998, 109-110.

⁴⁴³ A.Ş.S., 58; 34/1, 44-45/1.

⁴⁴⁴ Kütükoğlu, 1998, 111.

⁴⁴⁵ Kütükoğlu, 1995, 405.

⁴⁴⁶ A.Ş.S., 58; 44/1.

⁴⁴⁷ Kütükoğlu, 1998, 113.

⁴⁴⁸ A.Ş.S., 58; 32/1, 87/1.

⁴⁴⁹ Kütükoğlu, 1998, 113.

Çiftliğinde bulunan zahîre ve hayevânât ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [10/Belge 1]), Mikdad Ahmed Paşa'nın emval ve eşya nukûdundan zimmetlerinde olan yiğirmi dokuz bin beş yüz seksen kuruş alacağın biran evvel tahsil ve Derse'âdetime irsâl ve tesyîri ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [11/Belge 1]), Dağıstâni Ali Paşa arpalık ilahken tevcih ve ihsandan olup Amasya sancağındaki kazalardan mutasarrıfı için senede üç taksit ile tertip ve tayin kılınan üç bin kuruş imdâd-ı hazariyeden tevcih hissesine isabet edenlerden tahsili ve bunun eda ve teslim edilmesi için El-Hâc Ali'nin memur edilmesi ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [13/Belge 1]), Doksan bir ve doksan iki senelerinin 'avarız, cebelü bedeliyesi ve menzilciyân avarız mallarının tahsili ve hususa mübâşir tayin olunan sadrazam çukadarı Kır Hasan'ın bu hususa mübâşir tayin olunması ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [16/Belge 1]), Maktûlen fevt olan Molla Musa'nın evlâdına iyilik olunması ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [30/Belge 1]), Kapusuz eşkıyası saldırıları sebebiyle Gümüş ve nüvvâbı' kuraların üç yüz haneye indirildiği yine naip Köprülü Zâde vakfı olan Hacı Karyesi ve nüvvâbı' karyelerinin bin beş yüz haneden saldırılar sebebiyle ulaşan verginin beş sehimde iki sehimi Gümüş kazasına ve üç sehimi Hacı Karyesine edâ olunduğu ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [32/Belge 1]), Lehü ğulâmı olan ğulâmların teftişi ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [34/Belge 1]), Metropolitler ve papazlar ve sâ'ir zimmîyânlar ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [44/Belge 1]), Asitâne-i Seâdetime irsâl olunan hazine ve cebelü ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [46/Belge 1]), Kars muhafızı olan Halil Paşa Der-Sa'âdetime irsâl eylediği tahriratı gerek firarî Canikli Ali Paşa ve gerek oğlu Mikdad Ahmed Paşa olmak üzere cem'ân zimmetinde olan bin beş yüz kuruş hassa silahşörlerinden El-Hâc Mehmed Bey marifet-i ve marifeti şer'le kendiden tahsil ve Der-Sa'âdetime irsali ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [46/Belge 2]), Medîne-i Tokat mütemekkinlerinden iken bundan esbak medîne-i Amasya'da Serdarhânı'nda müsâfereten mutavattın iken mürd olan Haçadur nâm hâlikin zahirde vâris-i maruf ve ma'rûfesi olmayıp medîne-i mezbure de emin-i beytülmal olan Ömer Ağa marifetiyle tahrir ve sûk-ı sultânîde fûrûht ve hâsıl olan akçenin Kayabaşızâde Ömer Ağa'ya teslim olunduğu ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [57/Belge 2]), Firari el-Hâc Ali Paşa ve oğlu Mikdad Ahmed Paşa'nın zimmetinde kalan bin beş yüz kuruşun tahsili için Amasya sancağında mütesellim nasb olunan Halil

Paşa'ya gönderilen ferman (A.Ş.S., 58; [60/Belge 1]), Dârü's-saltanat-ı seniyyemde sakın ibadullahın et hususunda zaruretten vikayeleri zımnında Anadolu çavuşlarından aşâ'ir ve kabâ'il ve sâ'irleri yedlerinde bulunan satılık koyunları koyun satıcıları ve ashabı marifetleriyle pey-a-pey Der-aliyyem'e îsâl olunmaları ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [64/Belge 1]), Yeğen Zâde İbrahim Bey'in mütesellimliği ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [70/Belge 1]), Amasya Sancağı hâlâ kal'ası muhafızı şartıyla Hotin Sancağı'na mutasarrıf vezirim beyin es-Seyyid el-Hâc Mehmed Paşa doksan dört senesinin şevvalinin dördüncü gününde ber-vech-i arpalık ilahaken tevcihi olunmakla Amasya Sancağı'nda vaki' kazalardan mutasarrıfları için verile gelen hazariyeden sene-i mezkûre mahsuben tevcihi tarihine gün kıste'l-yevm hesabı üzerine hazariyesine isabet iden hazariye şurût mucibim tahsil ve kabzına memura teslim olunması ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [75/Belge 1]), Amasya Sancağı'nda vaki' kazalardan ... mutasarrıfı için tertip u tayin olunan üç bin kuruş imdâd-ı hazariye bin yüz doksan beş senesine mahsuben re's-i sene gurre-i muharrem i'tibâr olunarak senede üç taksit ve beher taksit-i zamaniyla vâki' kazalara tevzî' ve taksim olunması ve el-Hac Seyyid Mehmed Paşa tarafından kabzına memure edâ ve teslim olması ve gönderilmesi ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [76/Belge 1]), Hâlâ Sivas beylerbeyisi Dârendeli İbrahim Paşanın hazariye taksit-i ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [82/Belge 1]), Amasya sancağında Ladik kasabasının ve kura ahalileri mâ-tekaddemden beri beylik çayırı ve koru-i hümâyûnum hizmetlerinde olup otun biçip ve taşıyıp mukâbelesinde ulaktan, araba sürgününden, yaya, azeb harcı ve sekban, hisar yapma, zahîre, nal'bahâ, devriye, kuddûmiye, kaftan baha, salyâne, tekâlif-i örfiye, şâkka ve 'avarız-ı divaniye gibi vergi ve yükümlülüklerden affedilmiş üzere olup ancak avarız bedeli senevî ceyb-i hümâyûnum için elli bin akçe ve menzilhanesine kırk bin akçe ianet ve kırk bin akçe irsaliyeden hazine-i âmirem için tamamen edâ-i eyledikleri ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [86/Belge 1]), Havâss-ı hümâyûnum korularından Amasya sancağında ve Ladik korusu ağası Ömer koru-i ahalileri mâ-tekaddemden beri beylik çayırı biçip, taşıyıp hizmetleri karşılığında ulaktan, araba sürgününden, yaya, azeb harcı, sekban, hisar yapma, zahîre, nal'bahâ, devriye, kuddûmiye, kaftan baha ve tekâlif-i örfiye ve şâkka gibi yükümlülüklerden muaf olmaları ancak bazı ehli örf tarafları

muafiyetlerine karşı zulüm ve saldırı meydana gelmesi, koru-i hümayun reayasının dağılmasına ve perişan olmasına sebep vermişlerdir, avarız vermeyip, karşılıklı senevî ceyb-i hümayûn malına dahi saldırı tertip etmeleri sebebiyle saldırıları def etmek bâbında emr-i âlişan ısdâr olunmuş iken yine ferman aykırı hareket edip saldırılara devam ettiklerinden ötürü koru-i hümayûn hizmetlerinin tatiline sebep oldukları ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [87/Belge 1]), Ladik koru ağası Ömer divanı hümayûnuma arz-ı hâl edip Ladik karyesinin ceyb-i hümayûnuma mahsus olan mahsulat ve rüsumat-ı muayyene olan dokuz yüz kırk beş nefer hademe ile serbestiyet üzere el koymaya müdahale olunmak icap etmez iken Sitti Hatun Vakfı mütevellîsi bundan akdem fevt olduk da yerine Canik muhassılı firari Hacı Ali Paşa tarafından tayin olunan kimesne kendiye ait olan mahsulat ve rüsumatı teslim aldığına bazen koru-i hümayûnuma ait olan hasıllattan alma ve bazen dahi zikir olunan koru-i hümayûnuma hâsıl kayıt olunan çayırlara saldırı eylediğinden ceyb-i hümayûnum malına zarar verme ve noksan olmasına neden olduğundan def olunması ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [88/Belge 1]), Sivas valisi Ali Paşa'nın hayvanatına mübaşiriyle kapûcu başından es-Seyyid Ahmed aracılığıyla der'aliyyeme nakil olunacak emval ve eşyasının bir saat evvel-i ulaştırmak istenilen mülûkâneme olduğuna eşyanın gerek yollarda ve gerek konakladığı mahallelerde koruma ve özen gösterilmesi ile irsali ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [104/Belge 1]), Maktul Dağıstanî Ali Paşa'nın Amasya sancağı kazalarından kılınan ikramiye ile ilgili ferman (A.Ş.S., 58; [106/Belge 1]).

3.1.3.2. Berat

Diğer adı nişan olan berat, bir şeyin kullanılma hakkını, bir memuriyete tayini, bir gelirden tahsisi, bir imtiyazın veya muafiyetin verildiğini gösteren padişahın tuğrasını bulunduran belgelerdir. Bu belgeler sadece padişahın saltanat süresi boyunca geçerli olabilmekte, tahta yeni çıkan padişahın döneminde geçerli olabilmesi için yeni beratların verilmesi gerekmektedir⁴⁵⁰.

⁴⁵⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, "Berat", *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 472.

Fermanlarda olduğu gibi beratlar da *davet*, *tuğra*, *elkab*, *dua*, *nakil/iblağ*, *emir/hüküm*, *te'kid/tehdit*, *tarih* ve *mahal-i tahrir* isimleriyle yer alan rükün ve şartlar çerçevesinde yazılmaktaydı⁴⁵¹. Bu rükünlerden ilki *davet rüknü*'dür. Fermanlarda bu rükün "*hüve*" veya "*hü*" olurken beratlarda daha uzun ibarelerden oluşmaktadır. Kendi içerisinde bu ibareler farklılık göstermektedir. "*Hüve*" ve "*zikrullah*" ile başlayanlar olarak iki guruba ayrılmaktadır. İlk grup "*Hüve'l-bâkî*", "*Hüve'l-mu'izz*", "*Hüve'l-mu'in*" gibi kısa olanlar, "*Hüve'llahü'l-azîzü'l-mu'îni'l-fettah*", "*Hüve'l-ganiyyü'lmugni'lmu'in*", "*Hüve'l-ganiyyü'l-mugnü'l mu'ti'l-mu'in*", "*Hüve'l-azîzü'l-ganiyyü'l-mugni*" gibi hüve ile başlayan uzun ibarelerden meydana gelmektedir⁴⁵². İkinci grup ise "*zikru'llahi te'âlâ a'lâ ve bi't-takdîm ehakk u elyakk u evlâ*" ve "*zikru'llahi'l-azîzü'l ganiyyi'l-mu'in ve bâ-hayrû'n-nâsirîn*" gibi zikrullah ile başlayan ve sayıları az olan ibarelerdir⁴⁵³.

Davet rükününden sonra *tuğra rüknü* gelmektedir. Beratlar veren padişahın tuğrasını taşımaktadır⁴⁵⁴. Diğer rükün *nişan rüknü*'dür. Bu rükün padişaha ait olan diğer belgelerden beratı ayırmak için kullanılır. Önceleri "*Tevki'-i refi'-i hümâyûn oldur ki*" gibi basit bir ibareden oluşurken zamanla farklı ibareler meydana gelmiştir. "*Nişan*" ile başlayanlar ve "*Sebeb (vech)-i tahrir*" ile başlayanlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. İlk grup en çok kullanılan "*Nişân-ı hümâyûn hükmü oldur ki...*"⁴⁵⁵, "*Nişân-ı hümâyûn ve hükm-i nâfiz-i meymûn enfezehu'llahu te'âlâ ilâ yevm-isa'âdet hükmü oldur kim..*", "*Nişân-ı hümâyûn ve tuğrâ-yı meymûn hükmü oldur ki...*", "*Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hâkanî hükmü oldur ki...*"⁴⁵⁶, "*Nişân-ı şerîf-i âlişân ve fermân-ı vâcibi'l-iz'ân hükmü oldur ki...*" ve "*Nişân-ı şerîf-i âlişân ve tuğrâ-yı garrâ-yı vâcibi'l-iz'ân bi-avni'l-meliki'l-müste'ân ilâyevmi'l-haşr ve'l-m izân hükmü oldur ki...*" gibi formüller kullanılmaktadır. Ayrıca nişan formülleriyle başlayan beratlarda beratın

⁴⁵¹ Kütükoğlu, 1998, 124.

⁴⁵² Kütükoğlu, 1998, 124-125.

⁴⁵³ Kütükoğlu, 1998, 125.

⁴⁵⁴ Kütükoğlu, 1998, 125.

⁴⁵⁵ Kütükoğlu, 1998, 125.

⁴⁵⁶ A.Ş.S., 58; 38/1, 48/1, 49/1.

hamili için “*râfi’-i tevki’-i refi’-i ş-şân-ı hâkanî*”⁴⁵⁷ ibaresi yer almaktadır⁴⁵⁸. Nişan ile başlayan formüller kale gediklileri, azeb beratları ve mustahfiz gibi bazı vazifelilerin beratlarında kullanılmaz. Bu nedenle ikinci grup az kullanılan “*Sebeb-i tahrîr-i tevki’-i re fi’-i hümayûn oldur ki..*”, “*Sebeb-i tahrîr-i takrîr-i kişver-küşâ ve tevki’-i münîf-i âlem-ârâ enfezehu’llahü’l-meliki’l-müsle’ân ilâ yevmi’l-ba’si ve’l-mîzân oldur ki...*”, “*Sebeb-i tahrîr-i misâl ve müceb-i tastîr-i hükm-i vâcibi’l-ittibâ’ ve’l-imtisâl enfezehu’llahü’l-meliki’l-müte’âl ilâ yevmi’l-haşr v e’s-suâl oldur ki...*”, “*Sebeb-i ihtirâ-i tevki’-i. refi’-i hâkanî-i cihan-mutâ ve müceb-i ibdâ-i hükm-i bed’i-i cihan-sitânî-i vâcib’l-ittibâ’ hükmü oldur ki..*” ve “*Vech-i tahrîr-i kalem ve müceb-i terkîm-i rakam oldur ki...*” gibi formüllerden meydana gelmektedir⁴⁵⁹.

Diğer bir rükün *unvan rüknüdür*. Bu rükün “*çün*” kelimesiyle başlamakta olup hepsi böyle başlamamaktadır. Bazı beratlar unvan rüknü olmadan doğrudan nakil/iblağ rüknüne geçmektedir. Ayrıca makam sahiplerinin mevkilerine göre farklılık göstermektedir⁴⁶⁰. Başka bir rükün *elkab rüknü*’dür. Nakil bölümünün içerisinde yer alan ve berat verilen kişilerin makamlarına göre ayrı ayrı elkabları bulunmaktadır. Kişi halktan ise “*el-Hâc Mehmed, Halife Ahmed, Derviş Mustafa*” ...⁴⁶¹ gibi yalın bir şekilde yazılmaktadır⁴⁶². *Nakil/iblağ rüknü* ise iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım da beratın kimin arzı üzerine yazıldığı, neden düzenlendiği ve ne şartla verildiği belirtilirken ikinci kısımda berata konu olan şeyin yani bu konu vakıf tevliyeti ile ilgiliyse vakfın ait olduğu kişi, yeri, ne kadar vazife yapılacağı, işletme şartları gibi vakfı ilgilendiren konular açıklanırdı. Tımar beratı olan beratlarda, berat sahibinin nitelikleri sayılır. Vazife beratında ise beratın geçerlilik tarihi yer almakta idi⁴⁶³. Diğer bir rükün *emir/hüküm rüknü*’dür. Çünkü bu rükünde berat verilen imtiyaz, vazife yahut muafiyetin nasıl yerine getirileceği

⁴⁵⁷ A.Ş.S., 58; 38/1, 48/1, 48/2.

⁴⁵⁸ Kütükoğlu, 1998, 126.

⁴⁵⁹ Kütükoğlu, 1998, 127.

⁴⁶⁰ Kütükoğlu, 1998, 128.

⁴⁶¹ A.Ş.S., 58; 48/1.

⁴⁶² Kütükoğlu, 1998, 128-129.

⁴⁶³ Kütükoğlu, 1998, 129.

açıklanmaktadır. Beylerbeyi beratlarında “*Ba'de'l-yevm vilâyet-i mezbûrede beğlerbeği olup şöyle ki vezâif-i hıdemât-ı mebrûre-i Pâdişâhı ve şerâit-i mesâ'î-i asâkir-i mansûre-i şehinşâhîdir*”, timar beratlarında “...*taht-ı yedinde olup tasarruf kılup şöyle ki, vezâif-i hıdemât-ı mebrûre ve mesâ'î-i meşkûre-i asâkir-i mansûredir ber-mûceb-i defter-i hâkanî mü'eddî kıla*”, şikk-ı evvel defterdarı beratında “*Mûmâileyh ba'de'l-yevm taht-ı yedinde olup tasarruf kılup sâlik-i mesâlik-i emânet ü istikamet ve zâhib-i mezâhib-i fart-ı diyânet olup Anadolu defterdarlığına müte'allik olan*” gibi başlama ibareleri kullanılmaktadır⁴⁶⁴. Diğer rükün *tekit/tehdit*'dir. Burada ilgililere beratta yazanlara uyması gerektiği “*Şöyle bileler, bu babda hiç ahad mâni'ü dâfi' olmaya, dahi u ta'arruz kılmaya, alâmet-i şerîfe i'timad kılalar*”, “*Zabt u rabtına taraf-ı âhardan hiç ferd mâni' ü müzâhim olmayup dahi u ta'arruz kılmayalar...*” gibi ibareler kullanılarak dile getirilmiştir⁴⁶⁵. Tehdit rükününden sonra yazı ve rakam ile *tarih* atılır. Fermanda olduğu gibi en sonda sol alt köşede *mahal-i tahrir* yani “*be-makam-ı Konstantiniyye*”⁴⁶⁶ ibaresi yer almaktadır⁴⁶⁷.

Atanan görevlilere işlerini yerine getirirken karşı durulmaması emredilmektedir. Teslime hazır beratlar, sahipleri İstanbul'da ise elden teslim edilebilmektedir. Valilik veya yüksek mertebelere tayin edilen kişilerden ise adam gönderip beratlarını aldirmaları istenmektedir. Ayrıca beratlar yazılırken ahârsız kâğıt kullanılmıştır. Kağıtların cinsleri beratların mühimmiyetine göre değişiklik göstermektedir⁴⁶⁸.

İncelemiş olduğumuz 58 No'lu A.Ş.S. Defteri'nde 4 adet berat kaydı yer almaktadır. Bunlar: müteveli tayini ile ilgili berat (A.Ş.S., 58; [38/Belge 1]), Dersiamlık ile ilgili berat (A.Ş.S., 58; [48/Belge 1]), Mevlânâ Osman ibni el-Hâc Ahmed feragat ve beratı teslimi ile ilgili berat (A.Ş.S., 58; [48/Belge 2]), Müderrislik ile ilgili berat (A.Ş.S., 58; [49/Belge 1]).

⁴⁶⁴ Kütükoğlu, 1998, 130.

⁴⁶⁵ Kütükoğlu, 1998, 130.

⁴⁶⁶ A.Ş.S., 58; 38/1, 48/1, 48/2.

⁴⁶⁷ Kütükoğlu, 1992, 473.

⁴⁶⁸ Kütükoğlu, 1998, 140.

Beratlar incelendiğinde görevleri hak edecek olan kişilere vermeye özen gösterildiği ve atanan memurlara işlerini yaparken zorluk çıkarılmaması ve özen gösterilmesinin emir olunduğu açık bir şekilde görülmektedir.

3.1.3.3. Hüccet

Arapça asıllı olan kelime *delil, senet ve burhan* anlamını taşımaktadır.⁴⁶⁹ Osmanlı hukuk terminolojisinde kadı huzurunda Şer'i Mahkemeler'de tarafların anlaşıklarını belirten kadının onayını taşıyan, kadı hükmü taşımayan ve ilamlardan farklı olan hukuki belgelerdir. Bu belgeler çeşitli konuların tespiti için hazırlanmışlardır⁴⁷⁰. Belgelerin üst kısımlarında kadıların imza ve mührü yer almaktadır. Bunların yanında hüccetler ikrar, yemin, şahitlik ve yeminden nükül gibi bir davayı ispatlamaya yarayan hukuki delil niteliği de taşımaktadır⁴⁷¹.

Hüccetler, verilen kişinin karşısındakinin aleyhine verilmiş karar niteliği taşımaktadır⁴⁷². Diğer yandan şer'iyeye sicil defterlerine işlenmektedir. Yapılan incelemelerde sicillerde kira, nafaka, vekâlet, vasiyet, alım-satım, şahadet, ferağ, borç, rüştün ispatı, hibe, sulh, irsaliye, keşif ve nezir gibi konularda hüccetlerin yer aldığı verilerine ulaşılmaktadır⁴⁷³. Konularına göre çeşitlilik gösteren hüccetlerin, Şer'i Mahkemeler'de ele alınan her türlü hukuki meseleler konusu olmuştur. Bu konuları şöyle sıralayabiliriz: mehir, terbiye vekaleti, rehin, karşılıklı rıza ile boşanma, köle ve köle azadı, evlenme, boşanma, nafaka, miras, nikahın feshi, alım-satım, borçla ilgili anlaşmazlıklar, kadının vasi tayini, satım akdi, sulh, ibra, iflas, kısas, şahadet, ikrar, havale, emanet, gasp ve diyet hüccetleridir. Noterlik belgeler olarak da kabul edilmektedirler. Diğer bir çeşidi ise *vakfiyeler*'⁴⁷⁴dir. Bu hüccetler şekil ve içerik bakımından diğer hüccetlerden ayrılmaktadır. Şer'i Mahkemeler tarafından hazırlanıp, onaylanmaktadır. Ayrıca bu hüccetler vakıf tüzel kişiliğinin tüzüğü niteliğindedir. Bunlara ek olarak mutlaka başında boşluk-

⁴⁶⁹ Mustafa Oguz-Ahmet Akgündüz, "Hüccet", *TDVİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 446.

⁴⁷⁰ Kütükoğlu, 1998, 350.

⁴⁷¹ Oguz-Akgündüz, 1998, 446.

⁴⁷² Oguz-Akgündüz, 1998, 446.

⁴⁷³ Kütükoğlu, 1998, 350.

⁴⁷⁴ A.Ş.S., 58; 91/1.

başlangıç kısmı yer almaktadır. Bu kısımda yer alan ifadeler vakfedene ve vakfa göre değişiklik göstermektedir. Her vakfiye bir dava dosyası olma özelliği taşımaktadır. Bunlar menkul vakfiyeleri, nakit para vakfiyeleri, gayri müslim vakfiyeleri, gayrimenkul vakfiyeleri ve vakıf mallarının değiştirilmesine ait hüccetlerdir⁴⁷⁵.

3.1.3.3.1. Hüccetlerin Özellikleri

Kadı tarafından taraflara verilen hüccetlerin üst kısmında kadının mührü ve imzası mutlaka yer almaktadır. Ancak şer'iyeye sicillerinde yer alan hüccetlerin başında imza ve mühür bulunmamaktadır. Çünkü sicillerde kadıların imza ve mührü, sicilin baş kısmında veya yeni başlayan kadının başladığı kısımda tarihin üzerinde yer almaktadır⁴⁷⁶.

Diğer belgelerde olduğu gibi hüccetlerde belirli rükünler çerçevesinde hazırlanmaktadır. Öncelikle baş kısmında diğer belgelerde olduğu gibi "hüve" formülü yer almaktadır. Ardından hüccet metnine geçilmeden önce Arapça olan ve mevkilerine göre değişiklik gösteren tasdik ibarelerine yer verilmektedir. Bu ibarelerden kadı tarafından tasdik edilen hüccetlerde "*El-emru hasbemâ hurrire fiha, nemmekahû el-fakîr, ileyhi azze şânuhû Derviş Mustafal, el-kadı bi-medîneti Amasya, gufira leh*"⁴⁷⁷, "*El-emru kemâ-rusime fihi nemmekahû el-fakîr Elhac Ali, el-kadı bi-medîne-i Amasya*" ve "*El-emru alâ mâ hurrire fihi nemmekahû el-hakîr Mehemed bin Ali el-kadı bi-medîne-i Amasya, ufiye anhumâ*", naibler tarafından tasdik edilen hüccetlerde "*Sahha mâ-fîhi indî harrerehu el-hakîr Ali bin Yusuf, el-müvellâ bi-kazâyı Yoros hilâfeten, ufiye anhumâ*", "*El-emru hurrire fihi, cerâ'l-fakîr Mir Ali el-müvellâ hilâfeten bi-medînei İzmir ufiye anhu*" gibi tasdik ibareleri kullanılmaktadır⁴⁷⁸. Sonra ise hüccetler incelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde de görüldüğü üzere hangi şehrin mahkemesinde düzenlendi ise o şehrin adıyla "*Medîne-i Amasya mahallâtından Receb mahallesinde sâkin iken bundan*

⁴⁷⁵ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 13.

⁴⁷⁶ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 11.

⁴⁷⁷ A.Ş.S., 58; 51/1, 65/1.

⁴⁷⁸ Kütükoğlu, 1998, 350-351.

*akdem fevt olan Hamza Bey Zâde İbrahim bin Hacı Ahmed nâm müteveffânın ...*⁴⁷⁹ şeklinde zikredilerek başlamaktadır⁴⁸⁰. Bunun ardından davalı ve davacı olan tarafların isimleri ve açık adreslerine belirtilmiştir. Hüccete konu olan mal veya hak bütün özellikleriyle belirtilirken hukuki işlemlerin şartları ve şekli açıklanır. İkrarda bulunan kişinin karşı tarafı ibra ettiği ve konunun çekişme konusu olmayacağına onayı alınmaktadır⁴⁸¹. Ardından şahitlerin kadı huzurunda şahadetleri “... *bu husûsa bu vech üzere şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyu her birleri edâ-i şehâdet-i şer‘iyye eylediklerinde ...*”⁴⁸² şeklindeki ibare ile ifade edilmektedir⁴⁸³. Yapılan ikrar mahkemece onaylandıktan sonra sicil defterlerine kayıt edilmektedir. Bu durum hüccetlerde “... *mâ-vak‘a bi’t-taleb ketb olundu ...*”⁴⁸⁴ ibaresi ile belirtilmektedir⁴⁸⁵. Diğer belgelerde olduğu gibi hüccetlerin son kısmında tarih gün, ay ve yıl veya onar günlük dilimlerle belirtilmiştir. Ayrıca belge sonunda mutlaka mahkemede şahit bulunan *Şuhudü’l Hal’in* isimleri ve unvanlarına sırasıyla “*Hasan Ağa bin Mehmed, Arpacı Zâde İbrahim, İsmâ’il bin Ahmed, Abdullah bin Yusuf, Uzun İbrahim Ağa ve Mehmed bin Abdullah*”⁴⁸⁶ şeklinde yer verilmektedir⁴⁸⁷.

İncelemiş olduğumuz 58 No’lu Sicil Defteri’nde 33 adet hüccet kaydı bulunmasıyla beraber defterde en fazla hüccet kaydı yer almaktadır. Bunlar; mübâşir tayin olunması ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [19/Belge 1]), Harput kazasında Kal’a derûnunda sakin Ömer İbn-i Ahmed’in Amasya’da Çakmakçı Mehmed oğlu Molla İbrahim’de alacağı olup Amasya’da mütesellimliği ile ilgili (A.Ş.S., 58; [19/Belge 2]), Medine-i Amasya mahallâtından Hacı Hamza Mahallesi sakinlerinden Hanım Vanete nâm nasraniyye yine medine-i mezbûre mahallâtından Sofiler Mahallesi mütemekkinlerinden Artin veled-i Andon nâm zimmî muvâcehesi üzerine dava ve

⁴⁷⁹ A.Ş.S., 58; 43/1.

⁴⁸⁰ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 11.

⁴⁸¹ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 11.

⁴⁸² A.Ş.S., 58; 29/1.

⁴⁸³ Baş, 2008, 34.

⁴⁸⁴ A.Ş.S., 58; 55/1, 66/1.

⁴⁸⁵ Baş, 2008, 34.

⁴⁸⁶ A.Ş.S., 58; 23/1, 29/1, 51/1.

⁴⁸⁷ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 11.

bundan akdem mürd olan babamız Serkiz nâm zimmînin mesfûr Artin zimmînin babası halik Andon nâm zimmî zimmetinde altı senelik ücret beher seneliği yigirmi beşer kuruştan cem'ân yüz elli kuruş alacağı olduğu ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [29/Belge 1]), Kahveci Başî oğlu Mustafa Paşa marifetiyle el-Hacı Kayabaşı Zâde Ömer Ağa bumiyye altışar pare nafaka ile mezbûr Ömer Ağa'ya tenbîh ve olan cerâhına dahi hizmet ettirmek üzere teslim olunduğu ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [31/Belge 2]), Amasya'da Mehmed Paşa mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat iden müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed Efendi'nin mahtûmi üzerine kebir oğlu Emin Efendi'ye vasi nasbı ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [36/Belge 1]), Medine-i Amasya'da Çıkırık mahallesinde sakin Aişe bint-i Ali nâm hâtun zevci Musa bin Süleyman mahzarında zevcem merkûm ile aralarında güzel geçinemedikleri için zimmetinde karar verilmiş olan mehr-i müeccel ve nafaka ile ilgili hücceti (A.Ş.S., 58; [37/Belge 2]), Medine-i Amasya'da Kurşunlu Mahallesi'nde sakin Mehmed bin Ali nâm kimesne zevcesi Emine binti Abdullah nâm hâtun hüsn-i rızasıyla hul' eylediği ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [37/Belge 3]), Medine-i Amasya mahallâtından Şamice Mahallesi'nde Emir Hasan'ın min ciheti'l-usûbeti'n-nesebiyye bağı hususiye ile ilgili hücceti (A.Ş.S., 58; [39/Belge 1]), Medine-i Amasya mahallâtından Gümüşlüzâde Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Nefşî Softa oğlu Hasan Ağa'nın vasi ile ilgili hücceti (A.Ş.S., 58; [42/Belge 2]), Medine-i Amasya mahallâtından Recep mahallesinde sakin iken vefat eden Hamza Beyzâde İbrahim bin Hacı Ahmed'in vasi ile ilgili hücceti (A.Ş.S., 58; [43/Belge 1]), Abdülgani Efendi'nin Mehmed Efendi'nin ibra ile ilgili hücceti (A.Ş.S., 58; [51/Belge 1]), Medine-i Amasya mahallâtından Şamice mahallesinde sakin iken vefat eden Ali Efendi bin Hüseyin nâm müteveffanın veraseti ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [55/Belge 1]), Çeri Başî Mahallesi'nden Murad oğlunun zevi'l-erhâm tarafından bundan akdem fevt olan Yörgüç Paşa Cami 'şerifin imamı Mehmed Efendi'nin vârisliği ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [59/Belge 1]), Medine-i Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden el-Hâc Mehmed Efendi bin Abdullah'ın ihsan-ı veraseti ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [65/Belge 1]), Devehâne Mahallesi'nde sakin orman bağlarında mescit imamlığı ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [66/Belge 1]), Medine-i Amasya

mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sükkânından es-Seyyid Hasan bin İsmail nâm orman bağları mahallede mescit-i şerifin imamı olan Salih Efendi bin Ahmed nâm kimesne mahzarında üzerine dava ve Şeyh Garik Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Alime binti Abdullah'ın min-ciheti'l-usûbeti'n-nesebiye hasrân vârisi olup ve veraseti bana münhasıra olduğu ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [67/Belge 1]), Mehmed Ağa'nın emâmlı Hamide Hâtun emâmlı mezbûr Mehmed Ağa'ya Ferhat Kayası'nda vâki' bağını vakf eylediği ile ilgili vakfiye hücceti (A.Ş.S., 58; [68/Belge 1]), Medine-i Amasya mahallâtından Mehmed Paşa Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid Hasan Ağa bin Abdullah nâm müteveffânın sülbîye-i sağîre kızı Aişe'ye babası müteveffây-i merkumdan ve mukaddem fevt olan validesi Aişe'den ırs-i şerle isabet ve intikal iden emval, emlâk ve eşya ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [69/Belge 1]), Medine-i Amasya mahallâtından Mehmed Paşa mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed Efendi'nin sulbî sağîre oğlu Ataullah nâm sağîre babası müteveffâ(y)-i merkumdan ve fevt olan li-beveyn er-karındaşı Tematullah ve badehu fevt olan validesi Emine nâm hâtundan ırsi şerle isabet ve intikal iden emvâl, emlâk ve eşya ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [70/Belge 2]), Medine-i Amasya mahallâtından Acem Ali mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer nâm müteveffânın emicesi olup diyar-ı aharda hayavâtı ve memât-ı nâ-malum olan Hüseyin bin Ebû Bekir, er-karındaşı oğlu müteveffâ(y)-i merkumun emvâl, eşya ve emlâk-i ve terekesinden ırs-i şerle şerifle isabet ve intikal eden ve hisse-i mezbûrun hâl-i mütebeyyin oluncaya dek zabt u rabt u hıfz ve hırâset-i nasb u tayin olunması ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [81/Belge 1]), Yörgüçzâde Hasan Ağa Hilyaslıoğluyla müdafaada muarızdan men' olunması ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [84/Belge 1]), Medine-i Amasya'da Kurşunlu Mahallesi sükkanlarından iken fevt olan Alime Ebû Bekir Ağa'nın sulbî oğlu Ali nâm mecnunun oğlu Emir Hacı Zâde Seyyîd Ali Ağa'yı yerine vasi nasb tayini ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [90/Belge 2]), Emir Hacı oğlu Ali Ağa'nın tevliyet vakfiye hücceti (A.Ş.S., 58; [91/Belge 1]), Amasya mahallâtından Bazar-ı Süflî mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem mahmiyye-i İslambol'da müsâfereten fevt olan Mücellidzâde Mehmed Emin bin Mehmed nâm müteveffânın min ciheti'l-

usûbeti'n-nesebiye vâris isbâtı ile ilgili hücceti (A.Ş.S., 58; [94/Belge 1]), Medine-i Amasya mahallâtından Mehmed Paşa mahallesinde sakin Kürd Hasan bin İsmail nâm kimesne yine mahalle mezbûre sükkânlarından es-Seyyid Mehmed Emin Efendi bin Hacı Mustafa Efendi takrîr-i kelâm edip bundan akdem fevt olan zevcem Emine bint-i Hasan evvelden kocası olup Hacı Mustafa Efendi'den olan oğlu Te'matullah ve benden olan çocukları Akrumiyye ve Ataullah'a isabet ve intikal iden miras ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [95/Belge 1]), Medîne-i Amasya mahallâtından Bağ Helkisi'nde sakin Emine binti Mustafa Bey nâm hânımın hüccetine vekil olacak olan, es-Seyyid el-Hâc Ömer Ağa bin Mehmed ve Molla İbrahim bin Ali'nin şahitliği üzerine vekâletin gerçek ve doğruluğu ortaya çıkmış olan es-Seyyid Mustafa Efendi bin Alinin vekâleti ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [98/Belge 1]), Medine-i Amasya mahallâtından Gökmedrese Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Yörgüç Paşa Cami' şerif imamı el-Hâc Mehmed Efendi'nin yakın akrabalarından mirasında pay sahibi olan vârisi Murad oğlu es-Seyyid Ömer bin Ahmed yine mahalle mezbûr sükkânından Hâfız el-Hâc Halil'in ifade etmesiyle hâlâ miras kalmış mülkü olduğu ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [99/Belge 1]), Amasya kazasının idareye bakmakla görevli Hacı Paşa nâmına fukara vekilleri olan Hacı Efendi Zâde Ahmed Ağa aracılığıyla ve Emin Şehr-i Ali Efendi yine Zeyne'l-'âbidîn yediyle beş bin kırk bir kuruş ve Edremit ve Kavak Câmi bağlarından iki yüz kırk beş kuruş cem'ân yekûn dokuz bin iki yüz seksen altı kuruş olur mahallât ve kurada olmakla tahsil olunmayan yalnız üç yüz on sekiz kuruş ihracı olunmak bâki sekiz bin dokuz yüz altmış sekiz kuruşun hisse-i merkûm ser-hâciyân Ahmed Ağa ve Emin Şehr-i Ali Efendi ile yüzleşme ile araştırılmasına, araştırmalar sonucunda zimmetlerinde fukaradan mal bir akçe ve bir hibe kalmadığı ve her şeyin meydanda olduğu ile ilgili hüccet (A.Ş.S., 58; [102/Belge 1])

Osmanlı devleti içerisinde kuruluşundan itibaren Müslüman olmayan gayri müslim tebaa yaşamaktadır. Gayri müslimler İslam hukukunun zimmet ve eman kurumları çerçevesinde yönetilmişlerdir. İslam hukuku prensiplerine dayanarak inanç özgürlüğü tanınmıştır. Bu ifadeler ışığında incelediğimiz defterde gayri Müslimlerin kendi istekleriyle Müslüman olduğu görülmektedir. 58 Numaralı A.Ş.S. defterinde yer alan hüccetler içerisinde yer alan numaralı kayıta "... bin yüz

*doksan dört senesi mâh-ı Cemâziye'l-ahirenin on sekizinci günü Maryem nâm nasrâniyye şeref-i İslam ile müşerrefe olub ismi Rabia tesmiye olunduğu ...*⁴⁸⁸ açıkça ifade edilmiştir. Bu konu ile ilgili diğer hüccet kayıtlarını şu şekilde sıralayabiliriz; “*Erzurum sakinlerinden olub Hammâlî oğlu Manâs nâm zimmî-i kebîr hâlen bi-hidâyetillâhi te‘âlâ şeref-i İslâm ile müşerref olub ismi Mehmed tesmiye olmağla...*” şeklinde yer alan hüccet (A.Ş.S., 58; [39/Belge 2]), “*Medine-i Amasya mahallâtından Temennâ Mahallesi’nde ... sekiz yaşında olan Kerhor oğlu Haçâdur nâm zimmî Hasan rızâsıyla şeref İslam ile şeref olub terk ... kabûl ve resm-i dahi tesmiye olunduğu ...*” şeklinde yer alan hüccet (A.Ş.S., 58; [54/Belge 3]), “*Mehmed Pâşa Mahallesi’nde mütemekkin Haçadur nâm Noyân ... terk ve hak dîni kabul-u şeref-i İslam ile müşerred olub ismine İbrahim tesmiyye olduğu ...*” şeklinde yer alan hüccet (A.Ş.S., 58; [77/Belge 3]) kayıtlarıdır.

Ayrıca incelemiş olduğumuz defterde başının üzerinden yaralanan ve ölen kişinin ölümü üzerine keşif yapılması ile ilgili olan “*Hakala Karyesi’nden Ali Cân oğlu Ahmed’in yerinden işbu karye-i mezbûre karînede habs-i arbede üzerinden murûr ve başının üstünden mecruh ... şer’an fevt olduğu ser-kitâb mahkeme-i medine-i Amasya üzerine verub ba‘de’l-... keşfü... ve oğlu Ahmed ve zevcesi Aişe ber-minvâl üzere ikrâr ve beyân virilmesinden ...*” (A.Ş.S., 58; [54/Belge 1]) hüccet kaydı yer almaktadır.

3.1.3.4. Buyuruldu

Buyuruldu kelimesi Türkçe “*buyurmak*” fiilinden yapılmış olan bir isimdir⁴⁸⁹. Osmanlı Devleti içerisinde padişahın mutlak vekili olan şer’i ve kanuni hükümlerin yürütülmesi ve takibi ile görevli olan kişiler sadrazamlardır. Sadrazam padişah emri ile kadınlara bazı konuları yazılı olarak hatırlatabilmektedir. İşte bu yazılı emirlere buyuruldu adı verilmekte olup şer’iyye sicillerinde yer almaktadırlar. Bunun yanında kaptan-ı derya, vezir, defterdar beylerbeyi ve kazasker gibi devlet adamlarının alt mevkide yer alan görevlilere gönderdikleri yazılı emirlere de

⁴⁸⁸ A.Ş.S., 58; 18/3.

⁴⁸⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, “Buyuruldu”, *TDVİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 478.

buyuruldu adı verilmektedir⁴⁹⁰. Özel yazılış şekilleri bulunan ve yazıldıkları yere göre merkez ve taşrada yazılanlar, şekil itibarı ile “beyaz üzerine buyurulduklar ve telkis/takrir, arz üzerine buyurulduklar olarak ikiye ayrılmaktadır⁴⁹¹.

Diğer belgelerde olduğu gibi buyuruldu da rükünlerden oluşmaktadır. Önce her görevli için ayrı ayrı kullanılan elkab rüknü yer almaktadır. Bu elkablar, kadı için “şerî‘at-şi‘âr Amasya kadısı fazîletli efendi”, şeklinde kullanılırken incelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri’nde “Şerâyi‘-şi‘âr Amasya kâdîsî fazîletlî efendi ve Amasya sancağının muhtevî olduğu kazâların kuzât ve nuvvâbî efendiler zîde fazluhum ve mefâhiri‘l-emâsil-i ve‘l-akrân kazâhâ(y)-i mezkûrenin...”⁴⁹² şeklinde görmek mümkündür. “İzzet-me‘âb şerî‘ât-nisâb”, mütesellim için “kıdvetü‘l-emâsil ve‘l-akrân”⁴⁹³, a‘yân, zabitan ve iş erleri için “mefâhirü‘l-emâsil ve‘l-akrân”⁴⁹⁴ ve kaymakam için “kıdvetü‘s-sâdâti‘l-kirâm” elkabının kullanıldığı incelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri’nde “Kıdvetü‘s-sâdâti‘l-kirâm kâimmakâm-ı esbak müderrisîn-i kirâmdan Çorumlu es-Seyyid Ali efendinin akrabâsından Hâcî Efendizâde Es-seyyid Ebu Bekir Çelebi dâme şerefe siyâdetehû ba‘de‘t-tahiyyeti‘l...”⁴⁹⁵ şeklinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca fermanlarda olduğu gibi birden fazla kişiye hitap ettiği görülmektedir⁴⁹⁶.

Elkabdan sonra “zîde mecduhû”, “zîde fazluhûm”⁴⁹⁷ ve “zîde ilmühû” gibi her vazife sahibi için ayrı ayrı ibarelerden oluşturulmuş dua rüknü yer almaktadır. Dua rüknünü nakil/iblağ bölümü takip eder. Ancak dua ve nakil kısmı “inhâ olunur ki”⁴⁹⁸, “ba‘de‘t-tahiyyeti‘l-vâfiye inhâ olunur ki”⁴⁹⁹ yada “ba‘de‘s-selâm inhâ olunur ki” gibi ibareler ile birbirine bağlanır.⁵⁰⁰ Bu kısımda buyuruldunun yazılma

⁴⁹⁰ Akgündüz, *İslam Hukuku*, s. 20-21.

⁴⁹¹ Kütükoğlu, 1998, 198.

⁴⁹² A.Ş.S., 58; 12/1.

⁴⁹³ A.Ş.S., 58; 15/2.

⁴⁹⁴ A.Ş.S., 58; 15/1.

⁴⁹⁵ A.Ş.S., 58; 56/1.

⁴⁹⁶ A.Ş.S., 58; 15/2.

⁴⁹⁷ A.Ş.S., 58; 20/1, 21/1.

⁴⁹⁸ A.Ş.S., 58; 17/1.

⁴⁹⁹ A.Ş.S., 58; 56/1.

⁵⁰⁰ Kütükoğlu, “Buyuruldu”, 1992, 479-480.

nedeni açıklanır. Ardından konu hakkında verilen *emir rüknüne* geçilmektedir⁵⁰¹. Bu rüknün başında “*eylemeniz bâbında Divân-ı Rum ’dan işbu buyuruldu tahrir ve ısdâr ve...*”⁵⁰² gibi veya benzer ifadeler kullanılarak belgenin buyuruldu olduğu belirtilmiştir.⁵⁰³ Bunun yanında beylerbeyi buyuruldularında emredilen konunun mahalli divanın kararı olduğu “*işbu buyuruldu tahrir...*” formülünden önce “*Dîvân-ı Lefkoşe ’den*”, “*Dîvân-ı Kayseriyye ve Bozok ve Yeni-il ’den*”, “*Dîvân-ı Eyâlet-i Sivas ’dan*” ve “*Dîvân-ı Rumeli ve ... Ordu-yı Yanya ’ dan*” ibarelerinin yer almasıyla anlaşılmaktadır⁵⁰⁴. Bu ibarenin incelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri’nde “... *fukârama bi’l-ittifâk ihtimâm u dikkat eylemeniz bâbında Divân-ı Rum ’dan işbu buyuruldu. Tahrir ve ısdârû ile [] irsâl olunmuşdur inşâ-allahü te’âlâ vusûlünde gerekdir ki vech-i meşruh üzere...*”⁵⁰⁵ şeklinde yer aldığı görülmektedir.

Emir rüknünün ardından “*inşâ’allahü te’âlâ vusûlünde gerekdir ki...*”⁵⁰⁶ ve “*bi-mennihî te’âlâ vusûlünde vech-i meşrûh üzere ...*” ibarelerle emredilen konu tekrarlanır⁵⁰⁷.

Emir rüknünden sonra emrin yerine getirilmesi, geciktirilmemesi, emre titizlik, özen ve dikkat gösterilmesi ve hilafına hareket edilmesinin istendiği *tekid rüknü* yer alırken “...*ber-mûcib-i buyuruldumuz ile amel ü hareket eyliyesiz ...*”⁵⁰⁸ formülü ile son bulmaktadır. Belge sonuna ise “*deyu buyuruldu*” eklenir ve tarih atılır. Beylerbeyi buyuruldusu dışında bütün buyuruldular değişiklik göstermektedir. Bu belgelerde daha kısa ve açık şekilde karşı tarafa aktarım amaçlanmıştır. Bazen “*deyu*” ile bazen ise “*amel ve hareket*” ibareleriyle son bulduğu görülmektedir. Ayrıca sadrazam buyuruldularının suretlerinin kayıt altına alındığı defterlerde belge

⁵⁰¹ Kütükoğlu, 1998, 199.

⁵⁰² A.Ş.S., 58; 17/1, 18/1.

⁵⁰³ Kütükoğlu, 1998, 200.

⁵⁰⁴ Kütükoğlu, 1998, 200.

⁵⁰⁵ A.Ş.S., 58; 18/1, 36/2.

⁵⁰⁶ A.Ş.S., 58; 40/1.

⁵⁰⁷ Baş, 2008, 31.

⁵⁰⁸ A.Ş.S., 58; 108/1.

“*eyleyesiz deyu*”⁵⁰⁹ ibaresiyle bitirilmiştir⁵¹⁰. İncelemiş olduğumuz A.Ş.S. defterinde bazı belgeler “*dikkat eyleyesun*”⁵¹¹ ibaresi ile sonlandırılmıştır.

İncelemiş olduğumuz 58 No’lu Sicil Defteri’nde 25 adet buyuruldu yer almaktadır. Bunlar; Sivas Kaymakamı olan Sarı Zâde Mehmed Miralay tarafından görevlendirilen eyalet-i Sivas Valisi devletli Ali Paşa Efendi’nin isabet eden 48,5 akçe, 1103,5 kuruş imdâd-ı hazariye taksit-i sânisini tahsil etmesine dair buyuruldu (A.Ş.S., 58; [5/Belge 1]), Mütessesimlik ile ilgili buyuruldu (A.Ş.S., 58; [12/Belge 1]), Sivas Valisi devletli Ali Paşa’nın adâlet buyuruldusu (A.Ş.S., 58; [15/Belge 1]), Bir önceki belgede Sivas Valisi devletli Ali Paşa’nın doksan bir ve doksan iki senelerinin ‘avarız, cebelü bedeliyesi ve menzilciyân avarız mallarının tahsili hususuna dair ferman mucibince gelen buyuruldu sureti (A.Ş.S., 58; [17/Belge 1]), Liva-i mezbûre kazaların kuralarına misafir olan gerek kapısız ve gerek halktan bazı memuriyetler verildikten sonra fukaradan kirası ve ‘avâyidât mir ve kul akçesi ve gelgeç ve kurban ve konak akçesi ve bunların emsali olan ağır vergilerin inat ve ısrar ile fukaradan alınmaması, dikkat ve ihtimâm gösterilmesi ile ilgili buyuruldu (A.Ş.S., 58; [18/Belge 1]), Selam oğlu hakkında sâdır olan Sivas Valisi’ne buyuruldu (A.Ş.S., 58; [18/Belge 2]), Sivas Valisi Ali Paşa efendimizden Hacı Paşa eşyasına memur olan Serkçavuşbâşı, Kapıcıbaşı devlet-i ‘aliyyeye irsâl olduğu ile ilgili buyuruldu (A.Ş.S., 58; [20/Belge 1]), Rişvân tarafından devlete dönen Keleşlü hazinesine gönderilen hazinenin güvenli bir şekilde ulaştırılması ile ilgili buyuruldu (A.Ş.S., 58; [21/Belge 1]), Osman Efendi’miz hazretlerinin Bâş Çukadarı Ağa hazretleri Behşet Abâd tarafından Amasya’ya nüzulünde mahallât ve kuralardan konaklama için menzilci el-Hâc İsmail Ağa tarafına verilen yüz kırk adet beygire dair buyuruldu (A.Ş.S., 58; [33/Belge 1]), Sivas Valisi devletli Ali Paşa efendimizin adalet buyuruldusu (A.Ş.S., 58; [36/Belge 2]), Amasya mütessesimi Ali Ağa’nın azl olunup yine müceddeden el-Hac Abdullah Ağa’nın mütessesimliği ile ilgili buyuruldu (A.Ş.S., 58; [40/Belge 1]), Sivas Valisi devletli Ali Paşa

⁵⁰⁹ A.Ş.S., 58; 5/1.

⁵¹⁰ Kütükoğlu, “Buyuruldu”, 1992, 480.

⁵¹¹ A.Ş.S., 58; 20/1.

efendimizden dahi tüfenkci ve kapusuz için adâlet buyuruldusu (A.Ş.S., 58; [41/Belge 1]), Sivas Valisi devletli Ali Paşa Efendimizin buyuruldusu şevketli efendimiz seri çukadar Ağa hazretleri ‘azimetinde Bağdat’tan rahî oldukları ile ilgili beygir buyuruldusu (A.Ş.S., 58; [42/Belge 1]), Taksit-i sâlis için Sivas Valisi devletli Ali Paşa efendimizden buyuruldu (A.Ş.S., 58; [50/Belge 1]), Amasya’da serdar olan ref’ olunup, sabık üzere altıncı bölüğün el-Hâc Mehmed Ağa serdar nasb u tayin olunmasına buyuruldu (A.Ş.S., 58; [50/Belge 2]), Dağıstâni Ali Paşa ser-maktû-i Der-Sa’âdetime irsâl Miralay Mehmed Emir Bey’in Sivas’a mütesellim-i nasb olunduğuna dair buyuruldu (A.Ş.S., 58; [54/Belge 2]), Amasya ve Zünnunabâd kazalarında olan sâdât-i kirâm-ı zevî’l-ihtirâm üzerlerine sene erba’ tis’in ve mi’ete ve elf şevvâli’l-mükerreremi guresinden cenabınızı kaymakam nasb u tayinine dair buyuruldu (A.Ş.S., 58; [56/Belge 1]), Firari Ali Paşa ve oğlu Mikdad Ahmed Paşa’nın zimemât-ı emvalinden olup Amasya Sancağı mütesellimi nasb olunan Halil Paşa’nın bin beş yüz kuruş zimmetinin tahsili için sudûr iden ferman mucibince, tahrir ve mübâşir tayin olunduk da paşay-i mûmi-ileyh ızdırâb hâlinde tahsile istimhâl-i dâ’iyyesinde olduğunu ... vurûd iden ilam-ı şer’iyye mûcibince der-‘aliyyeye tahrir ve inhâ, ‘acilen Der-Sa’âdetime irsâl ve tesyîr ile ilgili buyuruldu (A.Ş.S., 58; [61/Belge 1]), Eyâlet-i Sivas’a uhde ihtimâm ‘âcizânemize tevcih ve ‘inâyet ve ihsân-ı ihtimâm üzerine buyuruldu (A.Ş.S., 58; [76/Belge 2]), Amasya ve Zünnun Abâd kazalarına kaymakam es-Seyyid Ebû Bekir’in kaymakamlığının cenâbınıza ibkâsı ile ilgili buyuruldu (A.Ş.S., 58; [77/Belge 2]), Amasya Sancâğı’nız dâhilinde serseri geşt ü güzâr iden kapusuz divane-i kâne ve tüfenkçiyân vesâ’ir konak verilmeyip def’a ruhsat muamele olunarak fukaray-i zu’afâ üzere girenlerin ihtimâm olup eğer gelineli olup güçleri birleşmediği hâlde birbiriniz ile haberleşip üzerine varılıp yine hifâ ve menî mümkün olmadığı hâlde tarafımıza inhâ ve ihbâr eylenmesine dair buyuruldu (A.Ş.S., 58; [78/Belge 1]), Divân-ı Erzurum’dan önceki validen önce vali olan Erzurum Valisi İbrahim Paşa merkumun eşyâ, kethüda ve hazinedarın tabi olmaları gereken Asitâne-i devlet bâbında ferman-ı ‘âlişân’ın gerekli kıldığınca gönderilmesi gereken yem vereceklerine yardım ve misafir hakkına itibarına cebelü koşup emin-i ve sâ’im birbirlerine yollamak, özen gösterilmesi ve vaktinde ulaştırılmasına dair buyuruldu

(A.Ş.S., 58; [99/Belge 2]), Maktûl Dağıstanî Ali Paşa'nın Amasya sancağı kazalarından kılınan ikramiye ile ilgili buyuruldusu (A.Ş.S., 58; [106/Belge 1]), Sivas Valisi olup katilen fevt olan Dağıstâni Ali Paşa'nın devlet malına zuhur iden ve ileri gelenlerin mukabele ettiği Sivas canibinde yanında bulunan emval ve eşya ve mükâfatıyla sâ'ir mahallelerde olan borçlar konusunda açık hükümlerle alacağı olduğu dergâh-ı 'âli Kapûcu başlarından Seyyid Ahmed Ağa marifetiyle devlet malı için zabt u tahrir olunmasına dair buyuruldu (A.Ş.S., 58; [107/Belge 1]), İzzet Mehmet Paşa Efendi'mizin medine-i Erzurum'dan hareket ve serian ve 'acilen halkından bazen durgunlukları ve ihmalleriçün kazalarınızdan üç yüz re's tûvana beygir tedarikine ve memure teslimine vakit geçmeden başlanmasına dair bargir buyuruldusu. (A.Ş.S., 58; [108/Belge 1]).

3.1.3.5. Mürâsele

Arapça bir kelime olan mürâsele *mektuplaşmak* ve *haberleşmek* anlamına gelmektedir⁵¹². Kadılar merkezden gelen buyuruldu veya ferman üzerine gerekli durumlarda mahalın voyvodasına ve kethüdasına herhangi bir suçlunun yakalanması konusunda resmi yazılar yazabilirlerdi⁵¹³. Bunun yanında Anadolu ve Rumeli kazaskerleri tarafından kadı ve naiplerin tayinleri için gönderilen yazılı resmi emirler, kadılar tarafından yazılan nüvvâb nasbı ve kadının görevini naibe devretmesi gibi meseleler için yazılan resmi yazılara *mürâsele* adı verilmektedir⁵¹⁴. Yine kadıların kendisine denk veya kendisinden aşağı olan makamlara yazdığı ve şer'iyye sicillerine kayıt edilen belgelere de *mürâsele* veya çoğulu olan *mürâselât* adı verilmektedir⁵¹⁵. İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. *deFTERinde* “Şerî'at-şî'âr Amasya kâdîsî zîde kadruhû fazluhû ba'de's-selam inhâ olunur ki taht-ı hukûmetinizde serdar ... alınub Seyyid Salih Ağa zîde kadruhû serdar nasb ve ta'yîn olunmağın işbu mektûb tahrîr ve irsâl olunmuşdur...”⁵¹⁶ şeklinde mürâsele kaydı olduğu görülmektedir.

⁵¹² Baş, 2008, 44.

⁵¹³ Akgündüz, *İslam Hukuku*, 20.

⁵¹⁴ Baş, 2008, 45.

⁵¹⁵ Akgündüz, *İslam Hukuku*, 20.

⁵¹⁶ A.Ş.S., 58; 15/2.

İncelemiş olduğumuz 58 No'lu A.Ş.S. Defteri'nde 5 adet mürâsele kaydı yer almaktadır. Bunlardan ilki; Serdarlık mektubu (A.Ş.S. 58; [15/Belge 2]), Fermân-ı 'âlî-şân mûcibince sadrazam efendimizin kasaplara verilen narh fiyatına dair mektup (A.Ş.S. 58; [25/Belge 1]), Ferman-ı 'âlî-şân mûcibince devletlû sadrazam vezir asaf efendimizin, maktûlen fevt olan, imzalanan tereke-i defter suretine dair mektup (A.Ş.S. 58; [31/Belge 1]), Şikâyet mektubu (AŞS 58; [56/Belge 1]), Serdarlık mektubu (AŞS 58; [56/Belge 2]) numaralı kayıtlardır.

4.1.3.6. Salyâne Kayıtları

Salyâne terimi Osmanlı Devleti'nin malî teşkilatından bazı memurlara yapılan senelik ödemeler ve taşra teşkilatı içerisinde gelirleri yıllık, hazineye verilen eyaletler için kullanılmaktadır⁵¹⁷. Aynı adı taşıyan maliyede yer alan kalem ise Bağdat, Yemen, Lahsa, Habeş, Şehr-i Zor, Mısır, Tunus, Cezayir, Trablusgarp gibi salyâneli eyaletlerin ve bu eyaletlere bağlı sancakların yıllık maaşlarıyla ilgilenmekteydi. Bu eyaletlerde tahrir yapılmamaktadır. Beylerbeyi, sancakbeyi ve diğer vazife sahiplerinin maaşları verildikten sonra, artan para *irsaliye* olarak hazineye gönderilmektedir⁵¹⁸. Bu uygulamanın ilk örneklerine Fatih Kanunnamesi'nde rastlanmaktadır. XV. yüzyılda miktar 240-350.000 akçe arasında değişime uğramıştır⁵¹⁹.

XVI. yüzyıl başlarında Karlı-İli, İzvornik ve Karadağ gibi Rumeli eyaletlerinde salyâne sistemi uygulanmakta idi. İlk salyâneli eyalet Mısır olmakla beraber aynı yüzyılın ortalarında salyâneleri 5 milyon akçedir⁵²⁰. XVII. yüzyıl ortalarına gelindiğinde *Maden Kalemi* bünyesinde yer alan *Salyâne Kalemi* aynı yüzyıldan sonra müstakil olarak çalışmaya başlamıştır. Tanzimattan önce 1833 tarihinde *Aklâm-ı Seb'a* adı verilen birimin içerisine dahil edilmiş ve ortadan kaldırılmıştır⁵²¹.

XVII. yüzyıldan 1839 Tanzimat'ın ilanına kadar olan dönemde Osmanlı Devleti hem merkezde hem de taşrada idari ve mali yapı içerisinde önemli

⁵¹⁷ Bostan, 2009, 59.

⁵¹⁸ Solak, 2016, 86-87.

⁵¹⁹ Bostan, 2009, 59.

⁵²⁰ Bostan, 2009, 59.

⁵²¹ BOA., B. 2, İstanbul, s.218.

değişimlere ve dönüşümlere uğramıştır. Taşrada meydana gelen bu mali değişimlerden en önemlisi “*vilayet masraflarının*” salyâne defterleri (tevzi defterleri) aracılığıyla örfi vergiler şeklinde toplanacak olmasıdır⁵²². Ayrıca Arapça olan “*tevzi*” kelimesi ise “*dağıtmak ve taksim etmek*” anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti içerisinde ise buna bağlı olarak örfi vergiler adı altında, eyalet masrafları için toplanacak olan vergilerin devletçe kayıt edildiği defterlere de *tevzi defterleri* adı verilmiştir⁵²³.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde, öncesinde yaşanan savaşlar, yenilgiler, askeri harcamalar, iltizam sisteminin getirilmesi, tımar sisteminin bozulması, celali isyanları, gelir-gider eşitsizliği, imdâdiye adı altında yeni vergilerin alınması, sanayileşme alanında yeterli çabanın olmaması, ülke içerisinde yeterli üretimin olmaması ve paranın değer kaybetmesi gibi benzeri sebeplerden ötürü sıkıntıları gidermek amacıyla halktan olağan vergiler haricinde “*vilayet masrafları*” adı altında vergiler alınmaya başlanmıştır⁵²⁴. Bu vergilerin düzenli bir şekilde halktan toplanması için ise “*salyâne defteri*” uygulamasına başvurulmuştur. Aynı yüzyılın sonlarında ise salyâne defterleri merkez tarafından kontrol edilmediği için çıkarı olan kişiler istediği kadar akçe miktarı koyabilmektedir. Böylece çıkar elde eden kişiler bu yolsuzluklara izin vermeye devam etmiştir⁵²⁵.

3.1.3.6.1. Salyâne Defterlerinin Hazırlanışı ve Kontrolü

Masârifât defterleri veya salyâne defterleri şer‘iyye sicillerine kayıt edilirken zaman içinde değişime uğramaktadır. Ancak genel belgeler sicillerde şu şekilde ele alınmaktadır. Önceleri yıllık olarak hazırlanan defterler sonraları altı ayda bir hazırlanmaya başlanmıştır. Bu defterlerin yılda iki kez yani “*rûz-ı hıızardan ve rûz-ı kasımına kadar*” düzenlendiğini gösteriyordu. Bu durum incelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri’nde “*Bâ‘is-i nemika budur ki iş bu bin yüz doksan dört*

⁵²² Ali Açık-Abdurrahman Sağır, “Tokat Şer‘iyye Sicillerine Göre Salyâne Defterleri (1771-1840)”, *Tarih Dergisi*, S.41, 2005, s. 9596.

⁵²³ Açık-Sağır, 2005, 96.

⁵²⁴ Mustafa Sakal-Ali G. Gölçek, “Osmanlı Devleti’nde Mali Bunalım ve Reform”, *Sosyoekonomi*, C. 25, S. 134, 2017, s. 14.

⁵²⁵ Yücel Özkaya, “XVIII. Yüzyıl Sonlarında Tevzi Defterlerinin Kontrolü”, Selçuk Üniversitesi, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 1981, s. 144.

senesi rûz-ı Hızır'ından rûz-ı Kasım'ına kadar altı ayda Amasya'dan murûr ve 'ubûr iden ulaklara muzâyaka çekdirmemek...''⁵²⁶ şeklinde açıkça görülmektedir. Ancak olağanüstü durumlarda ise "aralık tevzi" adında salyâne defterleri düzenlenmiştir⁵²⁷.

"Defter-i oldur ki"⁵²⁸ ve "Bais-i nemika"⁵²⁹ cümleleriyle başlayan belgeler de bulunduğu dönemin tarihi ve dönemin masraflarını içeren bir genel giriş özeti yapılırdı. Bu giriş özeti altında masraf kalemleri ile bunların kuruş ve para olarak, ayrıntılı listesine yer verilmiştir. Bunların altında genel toplamın kaza merkezi ehl-i hıref ve bazen mahalleler ile kazaların nahiyeleri için ayrılan hisselerine yer verilmiştir. Daha sonra esnaf ve zanaatkârlara, hânât ve han tüccarlarına nahiye hisselerinin köylere taksim edilmesi sıralanmıştır. Bunların yanında hânât ve hıref taksim listelerinin alt kısmına "Bâlâda mastûr olan ehl-i hıref ve hânât ahâlileri ba'de's-selâm inhâ olunur ki", nahiye taksim listelerinin alt kısmına ise "Bâlâda mastûr olan kûra ahâlileri ba'de's-selâm inhâ olunur ki" ibareleri ile başlayan kadınlara ait olan mürâsele suretlerinin yerleştirildiği paragraflar yazılmıştır⁵³⁰.

Defterlerin hazırlanması ve vergilerin toplanabilmesi için takip edilen belirli bir sıraya bulunmaktadır. Öncelikle kadı başkanlığında vali, voyvoda, mütesellim, ayân, esnaf kethüdaları, şehir kethüdaları ve ileri gelen bazı kişilerin yer aldığı bir toplantı düzenlenir ve "masârifât-ı belde" kontrol edilir. Kamu hizmetinde bulunan ancak hakkını alamamış olan görevlilerin harcamaları gider olarak mahkeme sicillerinde kayıt altına alınırdı. "Masârifât-ı belde" masrafları tespit edildikten sonra voyvoda ve menzilcilerin yaptığı harcamalar kayda geçirildikten sonra genel toplam tespit edilip kadı ve naibe "harc-ı defter ve imza" ile mahkemede yer alan diğer görevli için "ihzâriyye, hüddâmiyye ve kâtibiyye" gibi adların altına da bazı ücretler eklenirdi. Ayrıca önceki dönemden kalma vergi alacakları, yeni vergi tahsiline eklenerek kaza merkezi ve nahiyelerdeki halka bölüştürülerek toplam

⁵²⁶ A.Ş.S., 58; 6/1.

⁵²⁷ Açikel-Sağırılı, 2005, 100.

⁵²⁸ A.Ş.S., 58; 90/1.

⁵²⁹ A.Ş.S., 58; 79/3.

⁵³⁰ Açikel-Sağırılı, 2005, 95-100.

sayıya ulaşılmaktadır⁵³¹. Bu düzenle hazırlanan salyâne defterlerinin bir sureti yolsuzlukları ve halka yasa dışı vergi yükleme gibi sıkıntıları ortadan kaldırmak amacıyla III. Selim döneminde merkeze kontrole gönderilmeye başlanmıştır. Defterler kontrol edildikten sonra tastik ibaresi yazılır ve mühürlenirdi. Padişah onayına sunulan defterler kabul edilir ise gönderen kazaya geri iade edilerek verginin toplanmasına izin verilirdi. Ancak bu kontrollerin düzenli yapılmadığı göstermelik kaldığı görülmektedir⁵³². Defterlerden, ismi ve nereye harcama yapıldığı belirtilmeyenlerin dağıtılmamasına ve sicilden bir kopyasının çıkartılarak merkeze gönderilmesine ve yolsuzluk yapan kişilerin cezalandırılmasına karar verilmiştir⁵³³.

Genel olarak salyâne defterleri, vilayet masraflarını ve merkezden gelen bazı vergilerin kayıtlarını ihtiva etmektedir. Bu vergilerin hangi masraf kalemlerini kapsadığı zorluk çekilerek belirlense de şu şekildedir. En önemlilerinin başında yer alan askeri harcamalar, merkez görevlilerinin giderleri, imdadiyeler (imdadı hazariye, imdad-ı menzil ve imdadı seferiye), bakır ve çeşitli mallar (askeri elbiseler, mühimmat, develer, mal taşınması için sürücüler), harçlar ve tahsildariye ücretleri (kadı ve naiplerin mühim konularda verdiği ilâmât, mürâselât ve masarif harçları; mahkeme masarifi; kaydiye, eminiyye, hüddâmiyye, kethüdâiyye ücretleri; defter harcı; mübaşir ve muhzıra, muhzırıyye veya ihzariyye), menzil ücretleri, eyalet ve kazalardan gelen masrafları (sancak- beyi, mütesellim, kethüda ve ağa ünvanlı üst düzey görevliler gibi), eyalet ve kazalarda bulunan diğer görevlilerin ücretleri (serdar çukadarı, ceride nazırı, serdar ağa, şehir güvenlik görevlileri, nahiye yüzbaşısı, şehir kethüdası, hancılar kethüdası, jurnal katibive sandık emini gibi), borçlar ve faiz masrafları, hazinenin İstanbul'a nakli sırasında güvenlikten sorumlu olan memurların giderleri (cebelü, bekçi ve evend gibi), salyâne bakiyeleri, merkezden eyalet ve kazalara emirler getiren memurların masrafları, vergi veremeyen ahaliye yapılan ianeler (yardımlar), âdet-i ağnam

⁵³¹ Açikel-Sağırılı, 2002, 95-101-102.

⁵³² Açikel-Sağırılı, 2005, 95-102-103.

⁵³³ Açikel-Sağırılı, 2005, 95-102.

bedeli (koyun, keçi ve develerden alınan vergiler gibi), elçiler ve konsolos giderleri, mekkâreci ücretleri (savaş zamanlarında at, deve ve katır gibi binek hayvanlarıyla ilgilenen görevliler), alt yapı masrafları (kamu binalarının bakımı, donanımı, yapımı, kirası, yıkılan yolların yapımı, tamiri gibi bayındırlık işlerine yapılan masraflar) ve çeşitli belde giderleri gibi sıralayabiliriz⁵³⁴.

İncelemiş olduğumuz 58 No'lu Sicil Defteri'nde 9 adet salyâne kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlar; Amasya Kazası'na tevzî' ve taksim toplamda 1103,5 kuruş ve 48,5 akçenin imdâd-ı hazariye taksit-i sâni defterine dair salyâne (A.Ş.S., 58;[5/Belge 2]), Medîne-i Amasya'da Ruz-ı Hızırdan Ruz-ı Kasım'a kadar 6 aylık 10,5 haneden olmak üzere ocaklık ve dört yüz elli bir kuruş menzilhanelerinden, harç-ı defter ve kalemiye harç-ı derûnunda dâhil olmak üzere Mahallelerden: 2182,5 kuruş, Nahiye-i Ezinebazarı: 657,5 kuruş, Nahiye-i Akdağ: 569,5 kuruş ve 1 rub', Nahiye-i Hakala: 278 kuruş, Nahiye-i Geldigelen: 313,5 kuruş, toplamda 4001 kuruşun cümle marifetiyle oğlu ve İsmail Ağa'ya tefviz olunmasına dair salyâne (A.Ş.S., 58; [6/Belge 1]), Medîne-i Amasya'nın üç taksit ile imdâd-ı hazariyesinin taksit-i sâni defteri ile ilgili salyâne (A.Ş.S., 58; [14/Belge 1]), Amasya Sancağı mutasarrıflarına, üç taksit ile muayyen olan imdâd-ı hazariyenin beher taksitinde tahsis buyurulan bin kuruşun Amasya Sancağında vaki' kazalara cümle ayân ve eşrâf marifetiyle beher kazaya isabet iden 1000 kuruşun taksit-i sâlis defterine dair salyâne (A.Ş.S., 58; [20/Belge 2]), Amasya kazasından defter-i mevkufât yüz yetmiş sekiz ve bir rub' hane-i 'avarız ve bedel-i menzilden yüz kırk dokuz buçuk hane mevcut olup mâl-ı miriye mevcut zam olunup hissesi mevcudundan tahsil olunmak ve harç defter-i ve kalemiyede iki bin doksan üç kuruş baliğ olup mevcut her hane-i mevcûdeye dörder kuruş isabet edip bu göreve Amasya mütesellimi Ali Ağa hazretlerinin getirilmesine dair salyâne (A.Ş.S., 58; [26/Belge 1]), Amasya Kazası'ndan altı aylık doksan dört senesine ruz-ı kasımına, doksan beş senesi ruz-ı hızırına kadar altı aylık imdad-ı menzil-i üç bin beş yüz kuruşun tevzî' ve taksim olunduğuna dair salyâne defteri (A.Ş.S., 58; [62/Belge 1]), Bin yüz doksan dört senesi muharremü'l-harâmının guresinden Recebü'l-mürreccebe gelinceye dek

⁵³⁴ Açikel-Sağırılı, 2005, 110-121.

vilâyet umûruna dokuz bin kırk bir kuruşa dair salyâne defteri (A.Ş.S., 58; [71/Belge 1]), Amasya Sancağı mutasarrıflarına bâ-ferman-ı ‘ali üç taksit ile tayin olan imdad-ı hazariyenin beher taksitinde tahsis buyurulan bin kuruşun Amasya Sancağı’na vâki’ kazalarda a’yân ve eşrâf marifetiyle beher kazaya isabet iden meblağa dair salyâne (A.Ş.S., 58; [79/Belge 3]), Sivas Valisi İbrahim Paşa hazretlerine senevî iki taksit ile eyalet-i Sivas’tan ba-ferman-ı ‘âlî muayyen olan imdâd-ı hazariyelerinden bin yüz doksan beş senesine mahsuben taksit-i sâni olmak üzere Sivas mahallerinde marifeti şer’ cümle marifeti ile tevzî’ taksim ve sicil-i mahfuzdan muhrec mümzî pusula mantığı üzere Amasya Sancağı’na bin yüz üç buçuk kuruş kırk sekiz buçuk akçe isabet edip pusula ve tahsil beyanına dair salyâne (A.Ş.S., 58; [83/Belge 1]).

3.1.3.7. Tereke Kayıtları

Tereke Osmanlı hukuk sisteminde ölen kişilerin, miras hukuku çerçevesinde geride bıraktığı mallar, vasiyet, borç alacaklar ve hibeye verilen addır. Sözlükte *muhallefin* çoğulu olan *muhallefât* kelimesi yerine belgelerde *terike (tereke)* ve *metrûkât* kelimelerine yer verilmektedir. Osmanlı hukuk sisteminde malların ve eşyaların tespiti ve taksim edilmesi kadıların görevleri arasında yer almaktadır⁵³⁵. Vefat etmiş olan kişilerin, varisleri arasında mal paylaşımını yapan şer’i memurlara “*kassâm*” adı verilmektedir⁵³⁶. Miras taksim işi ise mahkemeye varislerden birinin başvurması sonucu ya da mahkemenin terekeye karışma hakkının ortaya çıkması halinde mahkeme tarafından ele alınmaktadır. Ancak mahkeme varisi olmayan küçük mirasçılarının haklarını korumak ve mirîye borcu olan terekelere müdahale etme gibi haklarla sınırlı kalmaktadır⁵³⁷.

Kadılar, şer’i hükümler çerçevesinde ölen kişinin terekesini paylaşmak ve eğer kişinin mirasçısı yok ise mallara beytülmal adına el koymakla görevliydi. Bu durum H. 1194-1195 tarihini kapsayan 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri’nde yer alan belgede “... vefât iden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah nâm müteveffânın zâhirde vâris-

⁵³⁵ Tahsin Özcan, “Muhallefât”, *TDVİA*, C. 30, Ankara 2020, s. 405.

⁵³⁶ Said Öztürk, “Kassâm”, *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 579.

⁵³⁷ Öztürk, 2001, 579-582.

*i ma'rûf ve ma'rûfesi olmayub cümle terekesi cânib-i beytü'l-mâla â'id ü râci' olub ...*⁵³⁸ şeklinde ifade edilmiştir. Vefat eden erkeğin terekesi, varsa çocukları, eşi ve validesi arasında paylaştırılırdı. Bu kayıtlarda “... *fevt olan es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed nâm müteveffânın verâseti zevce-i menkûha-i metrûkesi Şerife binti Seyyid Muhammed Ağa nâm hâtun ile sulbî sağır oğlu Abdalbaki ve sulbîye-i sağıre kızı Hadice ve vâlidesi Hadice ...*”⁵³⁹ şeklinde ifade edilmiştir. Vefat eden kadın ise terekesi eşi, çocukları ve validesi arasında paylaştırılırdı. Bu durum belgelerde “... vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa nâm müteveffânın verâset-i zevcesi Halil bin Hüseyin ile sulbi sağır oğlu Mehemmed ve babası merhum Hüseyin Ağa'yı ve validesi Emine'ye ...”⁵⁴⁰ şeklinde ifade edilmiştir.

Kadının yardımcısı olan *kassâmlar, ehl-i hibre (bilirkişi) ve kâtip* tereke neredeyse oraya gider ve terekeyi en ince ayrıntısına kadar tespit ettirirdi. Mallar *kassâm* huzurunda çeşitlerine göre *kassâm defterlerinde*⁵⁴¹ kayıt altına alınmaktadır. Ayrıca incelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde bu memurlara dair “*Kâtip Ahmed Efendi'nin kassâm defterine dair gurre-i Ramazân 1194 (Eylül 1780) tarihli tereke kaydı...*”⁵⁴² yine diğer bir belgede “... *kendiden mukaddem fevt olan zevce-i Hâcî İbrahim'den ber-mûceb-i defter-i kassâm yemin hissedir, yine kendiden mukaddem fevt olan Sadri oğlu Halid'den ber-mûceb-i defter-i kassâm isâbet iden ...*”⁵⁴³ şeklinde kayıtlara yer verildiği görülmektedir. Bilirkişi ve mirasçılarının eşliğinde, mirasa konu olan malların değerleri, belirli bir sıra takip edilmeden yazılan eşya ve malların altına yazılır ve toplamları “*cem'ân yekûn*” ibaresi ile bir çizgi çekilerek belirtilir. Örnek olması bakımından 58 No'lu Amasya Şer'iyye Sicil Defteri'nde bulunan şu tereke kayıtlarına bakılabilir: (A.Ş.S., 58; [22/Belge 1], [23/Belge 1], [31/Belge 1], [52/Belge 1] [80/Belge 1], [85/Belge 1], [90/Belge 1], [93/Belge 1], [96/Belge 1], [97/Belge 1], [100/Belge 1], [103/Belge 1]). Bunun yapılmasının nedeni ise fazla para alımını veya mirasçılarının zarar etmesini

⁵³⁸ A.Ş.S., 58; 22/1.

⁵³⁹ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁵⁴⁰ A.Ş.S., 58; 93/1.

⁵⁴¹ A.Ş.S., 58; 52/1.

⁵⁴² A.Ş.S., 58; 52/1.

⁵⁴³ A.Ş.S., 58; 100/1.

önlemektir. Tereke tespitinden sonra *resm-i kısmet, hüddâmiyye, kalemiyye ve eminiyye*⁵⁴⁴ gibi vergiler bu toplamdan alındıktan sonra geriye kalan varisler arasında bölüştürülmektedir. Deftere kayıt edilenlerin bir kopyası mirasçılara da verilmektedir. Vefat eden kişinin mirasçısı ile aynı şehirde olmaması durumunda ise terekesi vefat ettiği yerdeki memleketin kassâmı tarafından tespit edilir ve mühürlenirdi. Ardından varisçilerin bulunduğu memleketlere gönderilirdi⁵⁴⁵.

Tereke kayıtlarında vefat eden kişinin vefat ettiği yer, adı, mirasçıları olan eşi ve eşinin baba adı, çocukları, kız ve erkek kardeşleri ve diğer mirasçıların isimlerine yer verilmiştir. Vefat eden kişinin kız evladı için “*sulbiye*” erkek evladı için “*sulbi*” ifadeleri kullanılırken, yaşı küçük olan kız evlat için “*sağire*” ve yaşı küçük olan erkek evlat için “*sağir*” ifadeleri kullanılmıştır. Adı geçen A.Ş.S. defterinde yer alan “... *Helkıs Mahallesinde ... vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa ... zevcesi Halil bin Hüseyin ile sulbi sağir oğlu Mehmed ve babası merhum Hüseyin Ağa 'yı ve validesi Emine 'ye ba 'de 'l-inhisâri 'ş-şer ' tereke-i ...*”⁵⁴⁶ belgede açıkça gözler önüne serilmektedir. Belgelerde yaşı büyük olan kız evlatlar için “*kebire*”, erkek evlatlar için ise “*kebir*” ifadelerine yer verilmiştir. Adı geçen A.Ş.S. Defteri'nde yer alan “*Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi 'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed nâm müteveffânın verâseti sadrî kebir oğlu es-Seyyid Mehmed ve sadri sağîr oğlu Abdülbâki ve sadriye-i kebir kızı şerife ve sadriye-i sağîre kızı Hadice ...*”⁵⁴⁷ şeklinde yer alan kayıta açıkça görülmektedir. Vefat eden kişinin çekirdek ailesi (eşi ve çocukları) var ise bunların isimleri belgelerde “*verâset-i zevce-i menkûha-i metrûkesi Emine binti Hüseyin nâm hâtun ile sulbi oğulları Ta 'matullah ve Atâullah nâm ...*”⁵⁴⁸ şeklinde geçmektedir. Ayrıca belgelerden tereke sahibinin terekesi paylaştırılırken eşine en az hisse düştüğü en büyük hissenin erkek evladına verildiği kız evlada ise erkek evlada verilenin yarı hissesi düştüğü görülmektedir. Örneğin Hızır Paşa Mahallesinde vefat eden Osman

⁵⁴⁴ A.Ş.S., 58; 22/1, 90/1, 93/1.

⁵⁴⁵ Öztürk, 2001, 581-582.

⁵⁴⁶ A.Ş.S., 58; 93/1.

⁵⁴⁷ A.Ş.S., 58; 100/1.

⁵⁴⁸ A.Ş.S., 58; 96/1.

bin Ömer'in terekesinden zorunlu masraflar ödendikten sonra geriye kalan 214 kuruş mal varlığı eşi Sultan, oğlu Ahmed ve kızları Ümmü Gülsüm, Fatıma ve Rafia arasında taksim yapılmaktadır. Yapılan bu taksimattan tereke sahibi Osman'ın eşi Sultan'a 26 kuruş 30 pare, oğlu Ahmed'e 75 kuruş 4 pare ve kızları Ümmü Gülsüm'e 37 kuruş, Fatıma'ya 37 kuruş 22 pare ve Rafia'ya ise 37 kuruş hisse düşmüştür⁵⁴⁹. Ayrıca vefat eden tereke sahibinin eşine mehir borcu var ise oda terekesinden masraflar karşılandıktan sonra eşine verilmektedir. Kayıtlarda Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken vefat eden es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed'in terekesinde mal varlığının toplamı 2888 kuruş olup masraflar ödendikten sonra eşi Şerife'ye 318 kuruş olan mehr-i müecceli ödenmiştir⁵⁵⁰.

Miras, eş ve çocuklar arasında paylaştırılmaktaydı. Eğer çocuklar küçük ise büyüyünceye kadar mirasını gözetmek adına, uygun bulunan bir kişi vasi tayin edilirdi. Adı geçen A.Ş.S. Defteri'nde yer alan "... Şerife'nin terekesinden olub bihasbe'l-iktizâ bâ-ma'rifeti şer' ve vasi-i sağîrân ve verase-i sâ'irede ma'rifetleriyle sûk-ı sultânide furûht ve sahâ olan emvâl ve emlâkin ve eşyâ-i sâ'irede ve tereke-i ..."⁵⁵¹ belgede açıkça görülmektedir. Hatta bazı kayıtlarda vasi olan kişinin ismine yer verilmektedir. Vefat edenin şehir dışında mevcut bir malı var ise buda yine hak sahipleri arasında vekil atanarak paylaştırılmaktadır⁵⁵². Vefat eden kişinin mal varlığı ile ilişkisi kesilirken zorunlu harcamalardan olan kefin ve defin işlemleri, borç alımları, rehin, vasiyet ve miras paylaşımı gibi işler devam etmektedir. Kişinin vefatı veya kaybolması sonucu ölmüş kabul edilmesi dahilinde mirasından önce⁵⁵³ zorunlu olan teçhiz ve tekfin harcamaları temin edilmektedir. Eğer kişinin borcu fazla ise teçhiz ve tekfin masrafı olabildiğince düşük tutulurdu. Vefat eden kişinin hiç terekesi yok ise bu masraf, vefat edenin nafakası üzerinde olan kişi tarafından ödenirdi. Bu kişi ödeyemez veya bulunmaz ise teçhiz ve tekfin masrafı beytülmal

⁵⁴⁹ A.Ş.S., 58; 23/1.

⁵⁵⁰ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁵⁵¹ A.Ş.S., 58; 100/1.

⁵⁵² Baş, 2008, 39.

⁵⁵³ Özcan, 2020, 405.

tarafından karşılanırdı⁵⁵⁴. Örneğin Gök Medrese Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın varisi olmadığı için beytülmale kalan mirasından 100 kuruş⁵⁵⁵, Hızır Paşa Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Osman bin Ömer için 15 kuruş⁵⁵⁶, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Mustafa bin Hasan için 30 kuruş⁵⁵⁷, Bağ-ı Helkis Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Fatıma binti Hüseyin Ağa'nın vasiyeti üzerine 50 kuruş⁵⁵⁸ ve Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Şerife binti es-Seyyid Mehmed için 63,5 kuruş⁵⁵⁹ cenaze ve defin masrafları için harcanmıştır. Bazı belgelerde ise techiz ve tekfin masrafına hiç yer verilmemiştir⁵⁶⁰, Vermiş olduğumuz örneklerden görüleceği üzere cenaze ve defin masrafları belgelerin hepsinde değişiklik göstermekte olup, vefat eden kimsenin maddi durumu ve vasiyeti gibi durumlardan etkilenmektedir. Ayrıca hiç kimse zor durumda bırakılmayıp maddi durumu olmayan vatandaşa yardım edildiği görülmektedir.

Terekenin hazırlanmasında görev alan memurlar için terekeden düşülen harcamalar vardır. Bu harcamaları şu şekilde sıralayabiliriz; Kadı veya kassâmların tereke işlemlerinden sonra talep ettiği "*resm-i kısme*"⁵⁶¹ ücreti incelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde karşılaştığımızda şu şekildedir. Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi'nde sakinlerinden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın terekesinden 18 kuruş⁵⁶², Amasya mahallâtından Hızır Paşa mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer'in terekesinden 6 kuruş⁵⁶³, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken vefat eden Es-Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed'in terekesinden 125 kuruş⁵⁶⁴, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken bundan akdem vefat eden es-

⁵⁵⁴ Baş, 2008, 40.

⁵⁵⁵ A.Ş.S., 58; 22/1.

⁵⁵⁶ A.Ş.S., 58; 23/1.

⁵⁵⁷ A.Ş.S., 58; 90/1.

⁵⁵⁸ A.Ş.S., 58; 93/1.

⁵⁵⁹ A.Ş.S., 58; 100/1.

⁵⁶⁰ A.Ş.S., 58; 52/1, 80/1, 85/1, 96/1, 97/1, 103/1.

⁵⁶¹ Ahmet Tabakoğlu, "Resim", *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 583.

⁵⁶² A.Ş.S., 58; 22/1.

⁵⁶³ A.Ş.S., 58; 23/1.

⁵⁶⁴ A.Ş.S., 58; 52/1.

Seyyid İsmail bin Mehmed'in terekesinden 76,5 kuruş⁵⁶⁵, Amasya mahallâtından Bağ-ı Helkis Mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa'nın terekesinden 14 kuruş⁵⁶⁶, Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed nâmın terekesinden 128 kuruş⁵⁶⁷ ve Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed'in terekesinden 71,5 kuruş⁵⁶⁸ alındığı ve bu ücretin bütün belgelerde kişinin terekesine göre farklılık gösterdiği gözler önündedir. Adı geçen defterden mahkemeye çağırma masrafı olan "*ihzâriyye*" ücretlerini incelemiş olduğumuzda Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi'nde sakinlerinden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın terekesinden 1 kuruş⁵⁶⁹, Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed nâmın terekesinden 5 kuruş⁵⁷⁰ ve Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed'in terekesinden 3 kuruş⁵⁷¹ alındığı görülmektedir. Bu ücretlerin bütün belgelerde farklılık gösterdiği ve kuruşu en az olan ücretlerden olduğu görülmektedir. Yazıcı ücreti olan "*kâtibiyye*" ve "*eminiyye*" ücretlerini incelediğimizde Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sakinlerinden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın terekesinden 3 kuruş⁵⁷², Amasya mahallâtından Hızır Paşa mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer'in terekesinden 1 kuruş⁵⁷³, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken vefat eden Es-Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed'in terekesinden 10 kuruş⁵⁷⁴, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken bundan akdem vefat eden es-

⁵⁶⁵ A.Ş.S., 58; 85/1.

⁵⁶⁶ A.Ş.S., 58; 93/1.

⁵⁶⁷ A.Ş.S., 58; 100/1.

⁵⁶⁸ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁵⁶⁹ A.Ş.S., 58; 22/1.

⁵⁷⁰ A.Ş.S., 58; 100/1.

⁵⁷¹ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁵⁷² A.Ş.S., 58; 22/1.

⁵⁷³ A.Ş.S., 58; 23/1.

⁵⁷⁴ A.Ş.S., 58; 52/1.

Seyyid İsmail bin Mehmed'in terekesinden 7 kuruş⁵⁷⁵ ve Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed nâmın terekesinden 15 kuruş⁵⁷⁶ alındığı ve bu iki ücretin aynı olduğu ancak incelemiş olduğumuz Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken vefat eden es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed'in terekesinden katibiyye için 6, eminiyye için 7 kuruş⁵⁷⁷ alındığı görülmektedir. Yazı yazılması karşılığı alınan "*kalemiyye*" ve "*eminiyye*" ücretlerini incelediğimizde bu iki masrafın da bazı belgelerde aynı olduğu görülmektedir. Kayıtlarda Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi'nde sakin iken bundan vefat eden Mustafa bin Hasan'ın kalemiyye masrafı için 6 kuruş⁵⁷⁸, alınırken Amasya mahallâtından Bağ-ı Helkis Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa'nın terekesinden 1,5 kuruş⁵⁷⁹, Amasya mahallâtından Mehmet Paşa Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed'in terekesinden 3 kuruş, oğlu Nimetullah'ın terekesinden 2 kuruş kalemiyye ve eminiyye ücretinin alındığı ancak zevcesi Emine'nin terekesinden kalemiyye için 1,5 kuruş, eminiyye için 1 kuruş⁵⁸⁰ alındığı açıkça görülmektedir. Kayıt karşılığı alınan "*kaydiyye*" ücreti Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sakinlerinden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın terekesinden 1 kuruş⁵⁸¹, Amasya mahallâtından Hızır Paşa mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer'in terekesinden 10 pare⁵⁸², Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken vefat eden Es-Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed'in terekesinden 2 kuruş, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken bundan akdem vefat eden es-Seyyid İsmail bin Mehmed'in terekesinden 1,5 kuruş⁵⁸³, Amasya mahallâtından

⁵⁷⁵ A.Ş.S., 58; 85/1.

⁵⁷⁶ A.Ş.S., 58; 100/1.

⁵⁷⁷ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁵⁷⁸ A.Ş.S., 58; 90/1.

⁵⁷⁹ A.Ş.S., 58; 93/1.

⁵⁸⁰ A.Ş.S., 58; 96/1 .

⁵⁸¹ A.Ş.S., 58; 22/1.

⁵⁸² A.Ş.S., 58; 23/1.

⁵⁸³ A.Ş.S., 58; 85/1.

Bağ-ı Helkis Mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa'nın terekesinden 30 kuruş⁵⁸⁴, Amasya mahallâtından Mehmet Paşa Mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed'in terekesinden 1 kuruş, Nimetullah'ın terekesinden 0,5 kuruş⁵⁸⁵, Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed nâmın terekesinden 4 kuruş⁵⁸⁶ ve Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken vefat eden es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed'in terekesinden 1,5 kuruş⁵⁸⁷ alındığı görülmektedir. Hademe için alınan "*hüddâmiyye*" ve hizmetçiler için alınan "*çukadâriyye*" masraflarının belgelerde aynı olduğu sırasıyla Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sakinlerinden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın terekesinden 4 kuruş⁵⁸⁸, Amasya mahallâtından Hızır Paşa mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer'in terekesinden sadece hüddamiyye için 1 kuruş⁵⁸⁹, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken vefat eden Es-Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed'in terekesinden 15 kuruş⁵⁹⁰, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken bundan akdem vefat eden es-Seyyid İsmail bin Mehmed'in terekesinden 11 kuruş⁵⁹¹, Amasya mahallâtından Bağ-ı Helkis Mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa'nın terekesinden hüddamiyye için 1,5 kuruş⁵⁹², Amasya mahallâtından Mehmet Paşa Mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed'in terekesinden 5 kuruş, oğlu Nimetullah'ın terekesinden 3,5 kuruş, eşi Emine'nin terekesinden 2 kuruş⁵⁹³, Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed nâmın terekesinden 20

⁵⁸⁴ A.Ş.S., 58; 93/1.

⁵⁸⁵ A.Ş.S., 58; 96/1.

⁵⁸⁶ A.Ş.S., 58; 100/1.

⁵⁸⁷ A.Ş.S., 58; 103.

⁵⁸⁸ A.Ş.S., 58; 22/1.

⁵⁸⁹ A.Ş.S., 58; 23/1.

⁵⁹⁰ A.Ş.S., 58; 52/2.

⁵⁹¹ A.Ş.S., 58; 85/1.

⁵⁹² A.Ş.S., 58; 93/1.

⁵⁹³ A.Ş.S., 58; 96/1.

kuruş⁵⁹⁴ ve Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken vefat eden es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed'in terekesinden 12 kuruş⁵⁹⁵ alındığı görülmektedir. *Yine "Muhziriyeye"* masrafları terekeden karşılanan ücretlerdendir.⁵⁹⁶ Adı geçen defterde yer alan belgelerden Amasya mahallâtından Hızır Paşa mahallesinde sakin iken vefat eden Osman bin Ömer'in terekesinden 30 pare⁵⁹⁷, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken bundan akdem fevt olan Es-Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed'in terekesinden 3 kuruş⁵⁹⁸, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid İsmail bin Mehmed'in terekesinden 1,5 kuruş⁵⁹⁹, Amasya mahallâtından Bağ-ı Helkis Mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa'nın terekesinden 30 kuruş⁶⁰⁰, Amasya mahallâtından Mehmet Paşa Mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed'in terekesinden 1,5 kuruş, oğlu Nimetullah'ın terekesinden 0,5 kuruş, eşi Emine'nin terekesinden 0,5 kuruş⁶⁰¹ muhziriyeye ücreti için terekeden ayrılan ücretlerdendir. Bu ücretlerin yanında incelediğimiz defterde yer alan Amasya mahallâtından Acem Ali Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer'in terekesinden 23 kuruş⁶⁰², Amasya mahallâtından Mehmet Paşa Mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed'in terekesinden 35 kuruş, oğlu Nimetullah'ın terekesinden 20 kuruş, eşi Emine'nin terekesinden 1 kuruş⁶⁰³, "*resmi adi*", Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sakinlerinden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın terekesinden 6 kuruş⁶⁰⁴, Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed

⁵⁹⁴ A.Ş.S., 58; 100/1.

⁵⁹⁵ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁵⁹⁶ Baş, 2008, 43.

⁵⁹⁷ A.Ş.S., 58; 23/1.

⁵⁹⁸ A.Ş.S., 58; 52/1.

⁵⁹⁹ A.Ş.S., 58; 85/1.

⁶⁰⁰ A.Ş.S., 58; 93/1.

⁶⁰¹ A.Ş.S., 58; 96/1.

⁶⁰² A.Ş.S., 58; 80/1.

⁶⁰³ A.Ş.S., 58; 96/1.

⁶⁰⁴ A.Ş.S., 58; 22/1.

nâmın terekesinden 40 kuruş⁶⁰⁵ “*dellalara*”, Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi’nde sakin iken vefat eden es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed’in terekesinden 16 kuruş⁶⁰⁶ “*dellalara ve hamallar*” için terekeden ayrılan ücretlerdir. Ayrıca Amasya mahallâtından Acem Ali Mahallesi’nde sakin iken vefat eden Osman bin Ömer’in terekesinden 285 kuruş ise “*akl-i duyûn*” için ayrılmıştır. Bu ücretlerin hepsi birbirinden bağımsız ücretlerdir. Ayrıca terekenin sahibi olan kişinin mal varlığının büyüklüğüne göre hisse ve masrafların miktarının değiştiği görülmektedir⁶⁰⁷.

Terekeden ödenen masrafların ardından vefat eden kimsenin borçları ödenmektedir. Vefat edenin mal varlığı borçlarını ödemeye yetmiyor ise alacaklılar terekeden borçları karşılığında hak sahibi olabilmekteydi⁶⁰⁸. Ayrıca vakıfların alacağına da özen gösterilir. Borçlar ödenirdi. Vasiyetler yerine getirilir ve kalan mal varisler arasında paylaştırılırdı⁶⁰⁹. Bunların yanında askeri zümrenin tereke paylaşımı ise kazaskerler tarafından gerçekleştirilmekteydi⁶¹⁰.

Kişinin mirasına konu olan giyim eşyaları, hayvanlar, gıda malzemeleri, ev eşyaları ve başkalarının zimmetinde olan paralar tereke defterlerine belirli bir sıra takip edilmeden karışık yazılmıştır. Bu mallar kassamlar tarafından özen ve ihtimam gösterilerek tespit edilmekte, miktarları ve bilirkişi yardımıyla değerleri belirlenerek mirasa konu olan malın altına kayıt edilmektedir. Bu kayıtların toplamından sonra “*cem’an yekûn*” yazılır, bir çizgi çekilerek altına mal varlığının toplam değer tutarı sayı ve yazı ile kayıt edilmektedir. Ardından tereke sahibinin mal varlığından ödenmesi gereken zorunlu harcamalar verildikten sonra kalan mal varlığı varsa mirasçıları (eşi, çocukları, kardeşi, validesi) arasında paylaştırılmaktadır. Örneğin A.Ş.S. 58; [52/Belge 1] numaralı belgede Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken vefat eden Es-Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed’in terekesinden 5000 kuruş mal varlığı elde edilmiş. 155 kuruş

⁶⁰⁵ A.Ş.S., 58; 100/1.

⁶⁰⁶ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁶⁰⁷ A.Ş.S., 58; 23/1, 52/1.

⁶⁰⁸ A.Ş.S., 58; 22/1.

⁶⁰⁹ A.Ş.S., 58; 93/1.

⁶¹⁰ Özcan, 2020, 405.

ile zorunlu harcamalar ödenmiş. Geri kalan 4845 kuruş ise mirasçıları arasında paylaştırılmıştır⁶¹¹. A.Ş.S. 58; [100/Belge 1] numaralı diğer bir belgede ise Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sakinlerinden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın terekesinde 720 kuruş mal varlığının olduğu zorunlu olan 180 kuruşun ödenmesinin ardından geriye kalan 540 kuruş sonra olan vasiyeti ve Emmizadesi arasında bölüştürülmüştür⁶¹².

Tereke kayıtlarında ölen kişinin kimliği, eşi ve çocuk sayısı, aile durumu, unvanı, meslek ve görevleri, menşei, menkul ve gayri menkul malları, mirasın miktarı ve paylaşımı, kitapları, köle ve cariyeleri, mehir, nakit para, zinet eşyaları, kredi ve borçları, nafaka, giyim ve kullanım eşyaları ve para rayiçleri gibi konular hakkında bilgiler elde edilmektedir. Verdiği bu bilgiler Osmanlı içtimai ve iktisadi tarihine yönelik yapılan çalışmalara kaynak niteliği taşımaktadır⁶¹³.

İncelediğimiz 58 No'lu Sicil Defteri'nde 11 adet tereke kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlar şu şekildedir. Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sakinlerinden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın 720 olan mal varlığının tespit edilmesi ve emmizadesinin mirasından hak talebinde bulunmasına dair belge (A.Ş.S., 58; [22/Belge 1]), Amasya mahallâtından Hızır Paşa mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer'in 239 kuruş olan mal varlığının zorunlu masraflar, eşi, çocukları arasında paylaşımına dair belge (A.Ş.S., 58; [23/Belge 1]), Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken vefat eden Es-Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed'in terekesinin tespiti üzerine 5000 kuruşun zorunlu harcamalar, eşi, çocukları ve validesi arasında paylaşımına dair belge (A.Ş.S., 58; [52/Belge 1]), Tokat mütemekkinlerinden iken Amasya'da Serdarhânı'nda misafir iken mürd olan Haçadur nâm hâlikin zahirde vâris-i maruf olmadığı için terekesi hâlen medîne-i mezburede beytülmal emini olan Ömer Ağa tarafından ilgili yerlere ulaştırılmasına dair belge (A.Ş.S., 58; [57/Belge 1]), Amasya mahallâtından Acem Ali Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Osman bin

⁶¹¹ A.Ş.S., 58; 52/1.

⁶¹² A.Ş.S., 58; 22/1.

⁶¹³ Özcan, 2020, 406.

Ömer'in terekesinin tespiti üzerine 596 kuruşun zorunlu harcamalar, eşleri ve çocukları arasında paylaşımına dair belge (A.Ş.S., 58; [80/Belge 1]), Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken bundan akdem vefat eden es-Seyyid İsmail bin Mehmed'in terekesinin tespiti üzerine 3059,5 kuruşun zorunlu olan masraflar, eşi, çocukları ve haml-i mevkufa paylaştırılmasına dair belge (A.Ş.S., 58; [85/Belge 1]), Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Mustafa bin Hasan'ın terekesinin tespiti üzerine 666 kuruşun zorunlu harcamalar, eşi ve çocukları arasında paylaşımına dair belge (A.Ş.S., 58; [90/Belge 1]), Amasya mahallâtından Bâğ-ı Helkıs Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa'nın terekesinden 575 kuruşun zorunlu harcamalar ve mirasçıları arasında pay edilmesine dair belge (A.Ş.S., 58; [93/Belge 1]), Amasya mahallâtından Mehmet Paşa Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed'in terekesinin 1901,5 kuruş, oğlu Nimetullah'ın terekesinin 1406 kuruş 30 pare, eşi Emine'nin terekesinin 862 kuruş olarak tespiti üzerine bu üç terekeden zorunlu masraflar karşılanmış ve kalan mal varlığının mirasçıları arasında paylaştırıldığına dair belge (A.Ş.S., 58; [96/Belge 1]), Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed nâmın terekesinin tespiti üzerine 5129,5 kuruşun zorunlu masraflar ve mirasçılar arasında kalan mal varlığının paylaştırılmasına dair belge (A.Ş.S., 58; [100/Belge 1]), Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken vefat eden es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed'in terekesinin tespiti üzerine 2888 kuruşun zorunlu harcamalar ve mirasçıları arasında paylaştırılmasına dair belge (A.Ş.S., 58; [103/Belge 1]).

3.1.3.8. Diğer Belgeler

“*Vüsûl*” kelimesi sözlükte “*ulaşmak, erişmek ve kavuşmak*” anlamlarını taşımaktadır. Devlete ait olan hazine, eşya ve mal bir yerden bir yere giderken yol üzerinde vaki olan kazaların menzilhanelerine uğramaktaydı. Burada yolların güvenliği kontrol edildikten sonra yola devam edilmekteydi. Bu durum defterlere “*vüsul kaydı*” olarak kaydedilirdi. Bu hususta incelemiş olduğumuz 58 Numaralı

Amasya Şer'iyye Sicil Defteri'nde vusul kaydı diyebileceğimiz 7 adet belge bulunmaktadır. Bunlar A.Ş.S., 58; [35/Belge 1], [40/Belge 2], [40/Belge 3], [45/Belge 1], [50/Belge 3], [78/Belge 2], [79/Belge 1]) numaralı belgelerdir. Bu belgelerden A.Ş.S., 58; 40/ 3 numaralı belgede “... *Kebân ve Ergani ma'denlerine sermâye olmak üzere bâ-emr-i âlişân isâline me'mur darbhâne emîni ser-çukadâr Hasan Ağa yediyle emnen ve sâlimen medine-i Amasya menziline ba'de'l-vusûl mikdâr kifâye cebelûler ta'yin olunub...*” şeklinde ifade edilmiştir.

Narh devletçe, mal ve hizmet fiyatları için belirlenmiş üst sınırı ifade etmektedir. Osmanlılar döneminde narh işine büyük önem ve titizlik gösterilmiştir. Sadrazamlar çarşamba günleri esnafı teftişe çıkar kalite, sağlık ve belirlenen narh fiyatlarına uyulup uyulmadığını kontrol etmektedir. Fiyatlara ve kurallara uymayan esnaf cezalandırılmaktadır. Narh verilirken esnafın görüşü alınmaktadır. Yaz ve kış aylarına göre fiyatlar değiştirilirken savaş, kıtlık, abluka, sikke tahsisleri ve afet gibi olaylardan sonra yeni fiyat tespiti yapılmaktaydı⁶¹⁴..

İncelediğimiz defterde 4 adet narh kaydı bulunmaktadır. Belgelerde kasaplara, mumculara, hallaçlara, ekmekçilere ve kazazlara verilen narh fiyatlarının yer aldığı görülmektedir. “*Çiğ penpe*” için 1 batman ve 1 miktar için 5 kuruş, 1 pâre, “*Ayrılmış penpe*” için 1 batman ve 1 miktar için 7 kuruş *hallaçlara* narh verilmiştir⁶¹⁵. Kayıtlarda *kasaplara* verilen narh fiyatlarını görmekte mümkündür. Şöyle ki; Keçi eti ve koyun eti için fiyat 1 kıyyede 16 kuruş olarak belirlenmiştir⁶¹⁶. 13 Şaban 1194 tarihli kayıta *mum fitili* için *mumculara* verilen narh fiyatları “*Ayrılmış yâğ*” için 1 kıyyede 15 kuruş, “*çerağ mumu*” için 1 kıyyede 17 kuruş olarak belirlendiği görülmektedir⁶¹⁷. Diğer kayıt *kavukçulara* verilen narh fiyatları ile ilgilidir. Şöyle ki; “altı kısım kavuk için 1 kıyyede 75 guruş, beş kısım kavuk için 1 kıyyede 70 guruş ve efendi kavuğu için 1 kıyye 75 kuruş” şeklinde narh fiyatları verilmiştir⁶¹⁸. Diğer bir kayıta *kazaz esnafı* için belirlenen narh fiyatlarının

⁶¹⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlı'da Narh”, *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 390.

⁶¹⁵ A.Ş.S., 58; 117/3.

⁶¹⁶ A.Ş.S., 58; 25/1.

⁶¹⁷ A.Ş.S., 58; 37/1.

⁶¹⁸ A.Ş.S., 58; 117/1.

“*Hâsır göz ibrişim ve ipek ve sâ’irler hâsır olmak üzere 1 dirhem için 12 guruş ve mecmu’ elvân olmak üzere 1 dirhem için 10 guruş*”⁶¹⁹ şeklinde olduğu açıkça görülmektedir. Yine aynı kayıta *ekmekçi esnafı* ile ilgili belirlenen *buğday fiyatları* ‘*alâ 1 kile için 1 altın, evsat 51 kile için 100 pare, evsat 1 kile için 80 pare ve nân-ı aziz için ise 115 dirhemde 1 guruş fiyat biçilmiştir*’⁶²⁰. şeklinde narh fiyatları yer almaktadır.

İncelediğimiz defterde imdad-ı hazariye ile ilgili olan “... *İmdâd-ı hazariyenin taksît-i evveli ve hizmet-i mubâşiriyesi ve da’vâ berâtı olmak üzere Amasya sancağına yalnız bin guruş hâlâ livâ-i Amasya mütesellimi sa’âdetlü Abdullah Bey’in mahdûmları Mehmed Bey yediyle teslimine ...*” (A.Ş.S., 58; [12/Belge 2]) şeklinde yer alan belge, sadaka ile ilgili Medîne-i Amasya’ da vaki’ Sultan Beyazid Câmî’-i şerifte sakin olan yetimlere ve hala sakin olan yetim Mehmed bin Süleyman’a aylık kırk beşer akçe her bir aylık yağ kandili için ve hala vaktin hâkimi olan Derviş Mustafa Efendi hazretleri meblağ-ı sadaka için aylık 45’er akçe verilmesine karar veriyor. (A.Ş.S., 58; [119/Belge 1])

Taksitin teslimi ile ilgili “*Halen Amasya mütesellim-i Hacı Abdullah Bey’in tahsis buyûrulan imdâd-ı hazariyenin taksid-i sâlisden nefsi-i Amasya’ya isâbet iden yüz seksen beş guruş üç rub’un tamamen tarafımıza teslim olunduğuna ...*” (A.Ş.S., 58; [21/Belge 2]), cebeli bedeliyesinin tahsili ile ilgili olan “... *Fazlızâde Feyzullah Efendi timâr-ı mezbûrun iltizâmına bir sene mutasarrıfa olub iki cebelü bedeliyesi yüz guruşa cebelü bedeliye-i mezbûre tahsiline ma’ mûr Osman Ağâ tarafından bi’l-vekâle ma’ mûr olduğum ...*” (A.Ş.S., 58; [79/Belge 2]) ve tarlayla kışlanın tapusunun Fazlı-zâde Seyyid Ali Efendi’ye verilmesi ile ilgili olan “... *târlalara ve kışlaya mutasarrıf olan Sâne bint-i Abbas nâm hâtûn bilâ veled fevt olan tâpuyla tasarrufunda olan tarlayla kışla, Fazlı-zâde Seyyid Ali Efendi’ye tarafımızdan izni tâleb olub resm-i tâpûsu alınub yedine işbu izin virilmiştir...*” şeklinde 3 adet temessük (senet, borç senedi) kaydı yer almaktadır. (A.Ş.S., 58; [83/Belge 2])

⁶¹⁹ A.Ş.S., 58; 117/3.

⁶²⁰ A.Ş.S., 58; 117/3.

Son olarak ise Yâkutiyye Mahallesi sakinlerinden İbrahim bin Mehmed nâm kimesnenin bundan sonra nefs-i Amasya'da kışlarda ve yaz vaktinde bulunmak için mumcu olduğuna hatta Acem Ali Mahallesi'nden Abdülkadir bin Mustafa ve Çeribaşı Mahallesi'nden es-Seyyid Ali Abdullah'ın mumciyân olduğuna dair kayıt yer almaktadır. (A.Ş.S., 58; [117/Belge 2])

3.1.4. Amasya Kazası'nın İdari ve Fiziki Yapısı

I. Bölüm'de geniş çaplı ele aldığımız bu konuyu III. Bölüm'de “AMASYA KAZASI'NIN İDARİ VE FİZİKİ YAPISI” adı başlığı altında, incelemiş olduğumuz 58 Numaralı Amasya Şer'iyeye Sicil Defteri'nde yer alan, H.1194-1195(M.1780-1781) yıllarını kapsayan kayıtlar ışığında tekrar ele almaya çalışacağız.

İncelemiş olduğumuz defterde yer alan *imdad-ı hazariye* taksitinin toplanması ile ilgili kayıtlarda Amasya Sancağı'nın kaza sayısının Amasya merkez kaza ile beraber 11 olduğu görülmektedir. Bu kazaları *Zeytun, Gelingiras, Gedegra, Zünnunabad, Havza, Gümüş ma'a Hacı Köy, Merzifonabad, Veray, Merzifon ve Lâdik* olarak sıralayabiliriz⁶²¹. Bu kazaların yanında sayfa no 106/1 1195 (1781) yılına ait olan kayıta Ezinebazarı, Suluabâd ve Köprü gibi kaza adlarına da yer verilmiştir⁶²².

3.1.4.1. Merkez Amasya ve Mahalleler

Abdizade Hüseyin Hüsameddin'in Amasya tarihine genişçe yer verdiği 1986 yılında basılan “*Amasya Tarihi*” adlı eserinin ilk cildinde 55 mahalle ve nahiyelere bağlı köyler hakkında bilgi elde edilmektedir. İncelediğimiz 58 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicil Defteri'nde (H.1194-1195/M.1780-1781) geçen mahalle sayısı 70⁶²³'tir. Bu mahalleler dönemin zorlu şartları ve nüfusun artması veya azalması gibi durumlardan etkilenerek ya azalıyorlar ya da artıyorlar. Günlük hayatta meydana gelen farklı olaylar defterde bulunan belge türlerinin çeşitliliğine, mahalle, nahiye ve köy isimlerinin farklı olmasına neden olmuştur. Bu durumu

⁶²¹ A.Ş.S., 58; 5/2 14/1 20/2.

⁶²² A.Ş.S., 58; 106/1.

⁶²³ Sade Helkis ve Bağ-ı Helkis Mahallesi Helkis Mahallesi'nin kısımlarındandır. Bunlarla 72 olan mahalle sayısı 70 olmaktadır.

incelemiş olduğumuz kayıtlardaki “*Medine-i Amasya mahallâtından Hızır Paşa mahallesinde sâkin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer nâm müteveffânın verâseti ...*”⁶²⁴ “*Amasya muzâfâtından Hakala ve Kuşcu karyelerinde vâki‘ ecdâdları müteveffâ Mustafa Beğ ibni el-Hâcc Mirza Beğ câmi‘-i şerîfi vakfından Amasya sancağında Argoma nâhiyesinde Câmeşûy nâm karye...*”⁶²⁵ ve “*... Gümüslüzâde Mahallesi’(nde) sâkin iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid Hasan bin Abdullah nâm müteveffânın ...*”⁶²⁶ bu belgelerle örneklendirebiliriz. Bunun yanında kayıtlardan müslim ve gayr-ı müslim halkın bazı mahallelerde beraber yaşadığını görmekteyiz. Bu durum incelediğimiz kayıtlarda Sofiler Mahallesi’de gerçekleşen “*Medine-i Amasya mahallâtından Hâcı Hamza Mahallesi sâkinlerinden Hanım Vanete nâm nasraniyye yine medine-i mezbûre mahallâtından Sofiler Mahallesi mütemekkinlerinden Artin veled-i Andon nâm zimmî muvâcehesi üzerine da ‘vâ ...*”⁶²⁷ ve yine diğer bir belge olan “*... Medine-i mezbûre mahallâtından Sôfiler Mahallesi sâkinlerinden işbu sâhibü’l-kitâb Mehmed bin Hasan nâm kimesne her vecihle umûr u vesâyet-i edâya ve rû‘yet ...*”⁶²⁸ şeklindeki iki belgeyle örneklendirilebilir. Bu belgelerin ilkinde Sofiler Mahallesi sakinlerinden Artin veled Andon’dan bahsederken ikincisinde Sofiler Mahallesi sakinlerinden Mehmed bin Hasan’dan bahsedilmektedir. Ayrıca incelediğimiz kayıtlarda yer alan diğer mahalle isimleri şu şekildedir.

Tablo 1. Amasya merkezine bağlı bulunan mahalleler.

Aşağı Suadiye	Köyceğiz	Hoca Süleyman
Bayezid Paşa	Kocacık	Kamerüddin
Darü’s-selam	Mehemmed Paşa	Kara Senir
Pervane Bey	Gümüslüzade	Yakub Paşa
Sofi Paşa	Hacı İlyas	Yakutiye

⁶²⁴ A.Ş.S., 58; 23/1.

⁶²⁵ A.Ş.S., 58; 38/1.

⁶²⁶ A.Ş.S., 58; 42/1.

⁶²⁷ A.Ş.S., 58; 29/1.

⁶²⁸ A.Ş.S., 58; 65/1.

Sofular	Hancı	Ziyâre
Sufi-zâde	İslam	Fethiye
Şeyh	Kala-i Bala	Gök Medrese
Uzun Mustafa	Karatay	Hacı Hamza
Kurşunlu	Üçler	Hâtuniye
Acem Ali	Savadiye	Köyceğiz
Bozahane	Kazgancı	Helkis
Cami-i Enderun	Kılıçcı	Hızır Paşa
Çırakçı	Köprübaşı	Saray
Çeribaşı	Kubâ	Savakca
Çıkrık	Pirinççi	Şamlılar
Dere	Recep	Saraçhane
Kayabaşı	Çökce	Suadiye
Devehâne	Sâbıkuddin	Tatar
Eski Kethüda	Sadeddin	Temenna
Yukarı Suadiye	Şamice	Çöke
Bazar-ı Sufli	Seyfeddin	Şeyh Garik
Ahi Sadettin	Şeyh Cu'î	Mimlice?
Çeri Paşa	Sade Helkis ⁶²⁹	Bağ-ı Helkis ⁶³⁰

Amasya Tarihi adlı eser incelendiğinde mahalleler hakkında genişçe bilgiye yer verdiği ve genellikle mahallelerin isimlerini saygın, köklü ve önde gelen kişilerin

⁶²⁹ Sade Helkis Mahallesi Helkis mahallesinin iki kısmından biridir.

⁶³⁰ Bağ Helkis Mahallesi Helkis mahallesinin iki kısmından biridir.

isimlerinden aldığı görülmektedir. Bu mahallelere örnek verecek olursak Bayezid Paşa⁶³¹, Ahi Saadettin, Çeri Paşa⁶³², Hacı İlyas, Mehmed Paşa⁶³³, Hoca Süleyman, Pervane Bey, Sofi Paşa, Uzun Mustafa, Hızır Paşa, Hacı Hamza, Pervane Bey ve Yakub Paşa vs. mahalleler. Bazı mahalleler buldukları yere göre adlandırılmışlardır. Bunlar Yukarı Suadiye, Kara Senir, Dere⁶³⁴, Köprübaşı, Bazarı Sufli, Kayabaşı, Kocacık, Aşağı Suadiye, Saray, Bağ-ı Helkis, Sade Helkis, Ziyare ve Eski Kethüda gibi. Kimi mahalleler ise Pirinçci, Saraçhane, Çırakçı, Devehâne⁶³⁵, Han, Çıkrıkçı, Kılıççı ve Kazgancı gibi yapılan ekonomik faaliyetlerden adını alırken kimisi mahallede yaşayan milletlerin memleketleri (Tatar, Şamlar) ile bazı mahalleler ise mahallelerde yer alan Cami-i Enderun, Kala-i Bala, Gök Medrese⁶³⁶ ve Şeyh Garik⁶³⁷ gibi cami, kale ve medrese isimleriyle anılmışlardır. Ayrıca incelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan kayıtlar incelendiğinde “*Mehmed Paşa Mahallesi'nde mütemekkin Haçadur nâm dîni kabul-i şeref-i İslam ile müşerref olub ismine İbrahim tesmiyye olduğu ...*”⁶³⁸, “*... Sofiler Mahallesi mütemekkinlerinden Artin veled-i Andon nâm zimmî muvâcehesinde üzerine da'vâ ve takrir-i kelâm idüb bundan akdem mürd olan babamız Serkiz nâm zimmînin ...*”⁶³⁹ ve “*Medine-i Amasya mahallâtından Temennâ Mahallesi'nde sekiz yaşında olan Kirkor oğlu Haçadur nâm zimmî Hasan rızâsıyla şeref-i İslâm ile müşerref olub ...*”⁶⁴⁰ şeklinde yer alan belgelerden mahallelerde zimmilerin yaşadığı açıkça görülmektedir.

3.1.4.2. Nahiyeler ve Köyler

Şer'iyye sicillerinde yer alan salyâne kayıtlarından, tutulduğu dönemin kaza ve mahalle isimleri hakkında bilgi edinildiği gibi dönemin nahiye ve köyleri ile ilgili

⁶³¹ A.Ş.S., 58; 49/1.

⁶³² A.Ş.S., 58; 59/1.

⁶³³ A.Ş.S., 58; 69/1, 70/2.

⁶³⁴ A.Ş.S., 58; 39/1.

⁶³⁵ A.Ş.S., 58; 66/1, 67/1.

⁶³⁶ A.Ş.S., 58; 65/1.

⁶³⁷ A.Ş.S., 58; 67/1.

⁶³⁸ A.Ş.S., 58; 77/3.

⁶³⁹ A.Ş.S., 58; 29/1.

⁶⁴⁰ A.Ş.S., 58; 54/3.

bilgiler de elde edilmektedir. İncelediğimiz 58 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili'nde 9 adet salyâne kaydı yer almaktadır. Bu kayıtlardan genellikle Amasya kaza merkezi ve kazaları, mahalleleri, nahiyeleri ve karyelerine taksim olunan imdad-ı hazariye, imdad-ı menzil ve mal-ı hazariyenin hane başına düşen taksimini görmekteyiz. Örneğin incelediğimiz bir salyâne kaydında senevi iki taksit ile 1103,5 kuruş ve 48,5 akçe olan imdad-ı hazariyenin Amasya kaza merkezi ve Zeytun, Gelingiras, Gedegra, Zünnunabad, Havza, Gümüş ma'a Hacı Köy, Merzifonabad, Veray, Merzifon ve Lâdik olmak üzere 11 kaza arasında taksimi⁶⁴¹ yapılırken diğer bir salyâne kaydında ise 1194 rûz-ı Hızır'ından rûz-ı Kasım'ına kadar 4000 kuruş olan imdad-ı menzilin Amasya'ya bağlı mahalleler ve nahiyelere bağlı olan köyler arasında ödeyecekleri kuruşun taksimatına⁶⁴² dair bilgiler elde edilmektedir. Adı geçen defterde yer alan salyâne kayıtlarını (1780-1781) incelediğimizde, Amasya kazasının 4 nahiye ve bu nahiyelere bağlı bulunan 157 köyden oluştuğu görülmektedir. 59 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nden edindiğimiz bilgilere göre Amasya kazasının yine 4 nahiyeden oluştuğu ancak bunlara bağlı bulunan 106 köyden oluştuğu görülmektedir. İncelediğimiz defterin devamı olan 59 Numaralı A.Ş.S. Defterleri'nden edindiğimiz bilgilere göre bazı köylerin yok olduğunu veya yeni köylerin kurulmuş olabileceğini söyleyebiliriz. Aşağıda incelediğimiz defterde adı geçen 4 nahiye ve bunlara bağlı bulunan 157 adet köyü tablolar halinde incelemeye çalışacağız. Ayrıca bazı köy adları farklı okumalardan dolayı parantez içinde yazılmıştır.

3.1.4.2.1. Ezine Pazarı Nahiyesine Bağlı Karyeler

Bu nahiyelerden ilki ve en büyük olanı Ezine Pazarı Nahiyesi'dir. Bu nahiyeye bağlı olan 52 adet karye bulunmaktadır. Bu karyeleri aşağıdaki tabloda incelemeye çalıştık.

Tablo 2. 58 numaralı defterde Ezine Pazarı Nahiyesi'ne bağlı karyeler.

Kerap	Sarı Alan	Böke
-------	-----------	------

⁶⁴¹ A.Ş.S., 58; 5/2.

⁶⁴² A.Ş.S., 58; 6/1.

Halifeler	Saz	Mahmudlar
Gökyük Abdalı	İmük (Omük)	Ovasaray
Zıgala	Keşlik	Pehlivan
Sevincir (Sevindir)	Moramul	Karataş
Verseke	Efte	Kara İbrahim
Dadi	Karsan (Karsın)	Yağcı Abdâl
Kalınpınar	Sarayözü ma'a Danişmend	Kızıoğlu Kapısı
Kal'a	Afşar	Bayat
İlyas	Tatar	Kız Oğlu Kız
Kürdler	Kızılca Sağır	Kayı
Uygur	Balalan	Sarı Gazi
Vermiş	Kara Ali	Ağılcak
Saraycık	Kızılca Kebir	Saray
Ebemi	Heneske (Hereske)	Keçili (Keçeli)
Ezine Bazarı	Sarı Tosun	Şeyh Sadi
Sadeddin	Ahi Abdal	Hakala
Üvesay		

Mahmudlar ve Moramul gibi köy adlarından anlaşılacağı üzere nahiyeye bağlı bulunan müslim ve gayr-i müslim köylerin olduğu görülmektedir. Ayrıca Kızılca-i Kebir / Kızılca-i Sağır gibi bazı köyler hane sayısının büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre adlandırılırken bazıları ise Tatar, Kürdler, Uygur ve Afşar gibi köylerde yaşayan kişilerin milletleri ile adlandırılmışlardır.

3.1.4.2.2. Akdağ Nahiyesine Bağlı Karyeler

Bu nahiyelerden ikincisi Akdağ Nahiyesi'dir. Bu nahiyeye bağlı olan 35 adet karye bulunmaktadır. Bu karyeleri aşağıdaki tabloda incelemeye çalıştık.

Tablo 3. 58 numaralı defterde Akdağ Nahiyesi'ne bağlı karyeler.

Yenice	Sarılar	Boyalıca
Zana	Kara Kise	Göndes
Ebemi	Kışlacık	Saraycık
Mürk (Mürg)	Kız Seki	Taşbaşı
Kâtır Kışla	Kürdler	Akviran
Sofu (Soku)	Tavare	Sofular
Yeklihân	Seyfe	Aktaş
Kuz Alanı (Koz Alanı)	Hakala	Çavuş
Baklakan	Eymir	Kara Seki
Derebaş	Kızıl Kışlacık	... Baş Alanı
Çapan	Ovacık	Suadiye
Divanlı	Derebaş Alanı	

Nahiyenin köy isimlerinin bazılarının memleketlere göre bazılarının buldukları mevkiye göre (Ovacık, Kara Seki, Derebaş, Kuz Alanı, Taşbaşı ve Kara Kise) adlandırıldığı görülmektedir. Ayrıca nahiyeye olan Hakala burada Akdağ Nahiyesi'ne bağlı bir karyedir.

3.1.4.2.3. Hakala Nahiyesine Bağlı Karyeler

Bu nahiyelerden üçüncüsü ve defterde en az köye sahip bulunan nahiyeye Hakala Nahiyesi'dir. Bu nahiyeye bağlı olan 33 adet karye bulunmaktadır. Bu karyeleri aşağıdaki tabloda incelemeye çalıştık.

Tablo 4. 58 numaralı defterde Hakala Nahiyesi'ne bağlı karyeler.

Hakala	Harman Ağılı	Kurnaz
Kazganlı	Ulvi	Mirahor
Kuşcu	Üyük (öyük)	Feyze
Dere	Arıcak	Değirmen Deresi
Deveci	Erâslan	Kayâcık
Gani	Hâcı Bayram	Senezî
Eymir	Boz Bey	Firûz
Çorlu	Bayurlu	Uzun Oba
Kudelez	Kulu	Kolay
Saluca	Gani	Barlu
Arslan	Ahi	Kürdler

Nahiyenin bazı köylerinin isimlerini bulunduğu yerdeki yapılardan aldığı (Degirmen Deresi) bazı köylerde Ermenilerin yaşadığı dikkate alınır bazı köylerin Ermeni köyü olduğu (Mirahor) görülmektedir. İncelediğimiz defterde Amasya mahallelerinde zımmilerin yaşadığını ifade eden “*Mehmed Pâşa Mahallesi'nde mütemekkin Haçadur nâm dîni kabul-i şeref-i İslam ile müşerref olub ismine İbrahim tesmiyye olduğu ...*”⁶⁴³ şeklinde yer alan kayıta görülmektedir. Bu kayıttan nahiyelerde de yaşayan zımmilerin yaşadığı söylenebilir.

3.1.4.2.4. Geldigelen Nahiyesine Bağlı Karyeler

Nahiyelerden sonuncusu ve defterde Akdağ Nahiyesi ile aynı karye sayısına sahip bulunan nahiyeye Geldigelen Nahiyesi'dir. Bu nahiyeye bağlı olan 35 adet karye bulunmaktadır. Bu karyeleri aşağıdaki tabloda incelemeye çalıştık.

⁶⁴³ A.Ş.S., 58; 77/3.

Tablo 5. 58 numaralı defterde Geldigelen Nahiyesi'ne bağlı karyeler.

Zâna	Yağmur	Orta
Morâmil	Köyceğiz	Kuvay (Kovay)
Girne	Amanuk	Boğa
Kürdler	Ulus	Bulduklı
Somâ	İlgâzi	Musa
Atâbey	Ilıca	İmrü
Yürdenik	Yavru	Bağlıca
Göne	Gökyük	Könü
Bağlıca	Ağurcuk	Orta
Atabey	Geldigelen	Karlı
...	Eymir	Bablacık
Kara Seki	Derbenciler	

İncelediğimiz bazı köylerde zımmilerin yaşadığı dikkate alınırsa bazı köy adlarının Türkçe olmadığı Rumca ve Ermenice'den (Moramil, Yürdenik, Könü) geldiği söylenebilir. Ayrıca incelediğimiz kayıtlarda mahallelerde zımmilerin yaşadığını Sofiler Mahallesi mütemekkinlerinden Artin Veled Andon ve Temenna Mahallesinde yaşayan sekiz yaşındaki Haçadur'un Müslüman olduğuna dair kayıta açıkça görmekteyiz.

1780-1781 (H.1194-1195) yılları arasında tutulan, salyâne kayıtlarından elde ettiğimiz Karsan, Keşlik, Karataş, Kayacık, Kara İbrahim, İlyas, Eymir, Mahmutlu, Arucak Bayat, Böke, Uygur, Saluca, Erarslan, Saz, Kovay, Bulduklı, İlgazi ve Halifeli gibi köy isimlerinin birçoğunun günümüz de kullanıldığını görmekteyiz.

3.1.5. Amasya’da Sosyal ve Kültürel Hayat

3.1.5.1. Aile

Aralarında akrabalık ilişkisi bulunan kişilerin oluşturduğu topluluk olarak adlandırılan aile kavramı sosyal yapı, iktisadi yapı, devirlere ve bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Bu aileler anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile, eş, çocuk, gelin, damat, torun, amca, dayı, hala ve teyzenin oluşturduğu geniş aile şeklinde ikiye ayrılmaktadır⁶⁴⁴. Bu aile yapılarını yakından ilgilendiren boşanma, çok eşlilik, miras paylaşımı, vasi tayini, nafaka, mehir ve nikah akdi gibi konuları incelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri’nden elde ettiğimiz kayıtlarla sırasıyla açıklamaya çalışacağız.

58 Numaralı Amasya Şer’iyye Sicili’nde yer alan hüccet ve tereke kayıtlarına göre aileler çoğunlukla anne, baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Aile nüfusu ise 4-5-7 kişi arasında değişirken bazı belgelerde mirasçı yoktur. Osmanlı Devleti içerisinde çok eşlilik serbest olması halinde incelediğimiz 11 adet tereke ve 33 adet hüccet kaydının çok azında *çok eşlilik* ile ilgili belge var iken çoğunluğu *boşanmalar* oluşturmaktadır. Buda bize 1780-1781 yılları arasında aile yapısının sağlam olmadığını boşanmaların fazla olduğunu ancak tek eşli evliliklerin yapıldığını göstermektedir. Örneğin; Bu durum tereke kayıtlarında Amasya mahallâtından Acem Ali Mahallesi’nde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer nâm müteveffânın boşandığı eşi Rafia binti Mustafa ve eşi Emine binti Mehmed nâm hâatunlar⁶⁴⁵, Üçler Mahallesi sükkanlarından iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid İsmail bin Mehmed nâm müteveffânın boşandığı eşi Cemile binti Mehmed⁶⁴⁶, Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi’nde sakin iken bundan akdem fevt olan Mustafa bin Hasan nâm müteveffânın boşandığı eşi Aişe bint-i Abdürrahim⁶⁴⁷, Amasya mahallâtından Bâğ-ı Helkis Mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa nâm müteveffânın eşi Halil bin Hüseyin⁶⁴⁸ ve

⁶⁴⁴ Mehmet A. Aydın, “Aile”, *TDVİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 196.

⁶⁴⁵ A.Ş.S., 58; 80/3.

⁶⁴⁶ A.Ş.S., 58; 85/1.

⁶⁴⁷ A.Ş.S., 58; 90/1.

⁶⁴⁸ A.Ş.S., 58; 93/1.

Mehmet Paşa Mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed nâm müteveffânın boşandığı eşi Emine binti Hüseyin nam ve Emine'nin eşi Hasan Ağa⁶⁴⁹ şeklinde ifade edilmiştir.

3.1.5.1.1. Miras Paylaşımı

Miras “Bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan tevarüs edilen şey” manasına gelmektedir⁶⁵⁰. İslam’da miras hukukuna son derece özen gösterilmiş, varisler arasın da mal paylaşımı dahi Kur’an’da yer almıştır. Bu durum Kur’an-ı Kerim’de de birçok ayette açıkça görülmektedir. Bu ayetlerden biri şöyledir; “Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. (Mirasçılar) ikiden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da anne babası ona vâris olmuşlarsa annesinin hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa annesinin payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır; şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir⁶⁵¹.” Miras paylaşımına verilen önem açıkça bu ayette de görülmektedir.

İncelediğimiz sicilin çoğunluğu *miras hukuku* üzerinedir. Tereke ve hüccet kayıtlarından ölen kişinin mirasının toplamı, mirasçıların kimler olduğu, kadın ve erkeğe düşen hissenin miktarı, zorunlu olan harcamaların miktarı, eşya ve hayvan adları (bez, gömlek, tas, iplik, kürk, kazan, altın, şalvar, entari, kuşak, çember, yemeni, cübbe, don, peçe, bürük, havlu örtü, ayna, seccade, yastık, yorgan, şamdan, sandık vs.), hak sahibi olan anne, baba, kardeş, eş, çocuğa ne kadar pay düştüğü, zorunlu harcamalardan olan defnedilmesinde görevli kişilerin, dellalların, hamalların, katibiyye, çukadariyye, kalemiyye, resm-i kısımet, muhzırıyye, hüddâmiyye gibi kişilerin aldıkları ücretler açıkça görülmektedir. Kayıtlarda yer alan miras paylaşımına dair bazı belgeleri şu şekilde sıralayabiliriz; Medîne-i

⁶⁴⁹ A.Ş.S., 58; 96/1.

⁶⁵⁰ Hamza Aktan, “Miras”, *TDVİA*, C. 30, Ankara 2020, s. 143.

⁶⁵¹ Kur’an-ı Kerim ve Muhtasar Meali, *Nisa Süresi*, 11. Ayet, s. 77

Amasya mahallâtından Recep mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Hamza Beyzâde İbrahim bin Hacı Ahmed'in mirasının oğlu Mehmed, kızları Halime ve Ümmü Gülsüm arasında paylaştırıldığı⁶⁵² Amasya'da Mehmed Paşa mahallesinde sakin iken bundan akdem vefât iden müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed Efendi'nin mirasının oğlu Atâullah, Nimetullah, eşi Emine bint-i Hüseyin arasında⁶⁵³, Medine-i Amasya mahallâtından Gümüşlüzâde Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Neşfi es-Seyyid Hasan bin Abdullah'ın mirasının kızı Fatıma'ya⁶⁵⁴, Amasya mahallâtından Bâğ-ı Helki Mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa'nın 575 kuruş olan terekesinden techiz ve tekfin, resm-i kısmet, kalemiyye, eminiyye, hüddâmiyye, muhzırıyye ve kâydiyye gibi zorunlu harcamalar için 70 kuruş öndendikten sonra kalan 505 kuruş varisleri arasında paylaştırılmıştır. Öncelikle Eşi Halil bin Hüseyin'e 126 kuruş 30 para, oğlu Mehmed'e 310 kuruş 50 para, babası Hüseyin Ağa'ya 84 kuruş 20 para ve validesi Emine'ye 84 kuruş 20 para hisse düşmüştür⁶⁵⁵. Mehmet Paşa Mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed'in 1901,5 kuruş olan terekesinden zorunlu harcamalar öndendikten sonra kalan 1844 kuruştan boşandığı eşi Emine'ye 230,5 kuruş oğulları Nimetullah'a 806 kuruş 30 para ve Atâullah'a 806 kuruş 30 para hisse kalmıştır⁶⁵⁶, paylaştırılacağına dair belgelerde açıkça görülmektedir. Ayrıca varisi olmayanların mirasından zorunlu olan masraflar öndendikten sonra kalan beytülmal'e gönderilmektedir. Bu durum kayıtlarda "*Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi'nde sâkin iken vefât iden hafız Mehmed Efendi bin Abdullah nâm müteveffânın zâhirde vâris-i ma'rûf ve ma'rûfesi olmayub 720 guruş olan terekesi cânib-i beytü'l-mâla â'id ü râci' olub ...*"⁶⁵⁷ ve Tokat mütemekkinlerinden iken Amasya'da Serdarhânı'nda misafir iken mürd olan Haçadur zahirde vâris-i ma'rûfu olmayıp emîn-i beytülmal olan Ömer Ağa

⁶⁵² A.Ş.S., 58; 43/1.

⁶⁵³ A.Ş.S., 58; 36/1.

⁶⁵⁴ A.Ş.S., 58; 42/2.

⁶⁵⁵ A.Ş.S., 58; 93/1.

⁶⁵⁶ A.Ş.S., 58; 96/1.

⁶⁵⁷ A.Ş.S., 58; 22/1 .

marifetiyle tahrir ve sük-ı sultânîde fûrûht ve hâsıl olan akçeden emîn-i mezbûr Kayabaşızâde Ömer Ağa'ya teslim olunan terekenin defteri⁶⁵⁸ şeklinde yer almaktadır. Ayrıca fevt olan kişinin malının kalacağı çocukları yok ise kardeşlerine kalabileceği Kur'an-ı Kerim'de ki ayette şu şekilde “*Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, annesi, babası ve çocukları bulunmadığı halde malı (diğer) mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, vasiyetten ve borçtan sonra her birinin payı altıda birdir. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. Kimse zarar görmesin; Allah'ın hükmü budur. Allah her şeyi bilendir, halimdir*⁶⁵⁹.” ifade edilmiştir.

İncelediğimiz sicilden mirasçılarının ölmeden önce mahkemeye başvurup şahitler huzurunda varislerinin kim veya kimin olduğunu kararlaştırdığı ve verasetini kime veya kimlere bıraktığını görmekteyiz. Örneğin; “... Çeribâşı Mahallesi'nde sâkin Murâd Oğlu Emir Ömer bin Ahmed nâm kimesne zevi'l-erhâm cihetinden hazırân vârisimdir ve verâsetim dahi ancak mezbûr Ömer'e münhasıradır ve cümle mâlik sülûsha ...”⁶⁶⁰ şeklinde yer alan bu kayıta açıkça görülmektedir.

3.1.5.1.2. Vasi Tayini

Bir kişi öldükten sonra adına yapılmasını istediği şeyleri yapan kimse anlamına gelmektedir⁶⁶¹. Daha açık bir dille anlatacak olursak çiftler arasında sona erecek olan evliliklerin veya ölen kişilerin mirasının buluğa ermeyen çocuklar ve akıl sağlığı bulunmayan kişiler arasında paylaşılacağı durumlarda hisselerine düşen malları himaye edemeyeceği ve yönetemeyecekleri sebebiyle kendilerine buluğa erene kadar miraslarını yönetmesi için mahkeme kararıyla akıllı, dürüst, güvenilir kimselerin “vasi tayin” edilmesidir. Bu çocukların ve akıl sağlığı olmayan kişilerin haklarının korunması için son derece önemli bir konudur. Vasilik, vasiyet üzerine

⁶⁵⁸ A.Ş.S., 58; 57/1.

⁶⁵⁹ Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali, *Nisa Süresi*, 12. Ayet, s. 78.

⁶⁶⁰ A.Ş.S., 58; 59/1.

⁶⁶¹ Mustafa Öz, “Vasi”, *TDVİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 546.

biri seçilmemişse mahkeme tarafından araştırılır kişinin yakın akrabası yok veya akrabalarından bu göreve layık biri yok ise bu görev mahalleden seçilen akıllı, güvenilir ve hür bir kimseye verilmektedir. İncelediğimiz kayıtlarda 12 adet vasi tayini kaydı yer almaktadır. Örneğin; Kayıtlarda yer alan bir hüccet kaydında Medine-i Amasya mahallâtından Gümürlüzâde Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Neşfi es-Seyyid Hasan bin Abdullah'ın mirası küçük oğlu ve küçük kızı Fatıma arasında paylaşılacaktır. Ancak ikisininde reşit olmadığı kendilerine buluşa erene kadar anneleri Emine'nin vasi tayin olunması⁶⁶². Diğer bir belgede Medine-i Amasya mahallâtından Recep mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Hamza Beyzâde İbrahim bin Hacı Ahmed'in mirası küçük oğlu Mehmed ve küçük kızları Halime ve Ümmü Gülsüm arasında paylaşılacaktır. Ancak reşit olmadıkları için kendilerine reşit olana kadar anneleri Şerife'nin vasi tayin olunması ve on sekiz akçe olmak üzere nafaka ve kisve baha verilmesi⁶⁶³ şeklinde kayıt yer almaktadır.

İncelediğimiz kayıtlarda işlediği günahlardan kurtulmak için ölen kişinin isteklerini yerine getirmek için kendisine mahkemece vasi tayin olunur. Bu durum kayıtlarda "*Medine-i Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât iden el-Hâc Mehmed Efendi bin Abdullah nâm müteveffânın verasetini bağışladığı es-Seyyid Ömer nâm mahkemeye gelip şöyle söyler techîz ve tekfîn ve iskât-ı salât ve kefâret-i savm ve kefâret-i yemîn ve tahfîr-i kabir ve fukarâ(y)-i müslimin it'âm yüz gurusâ adı geçen işler olunusız, vasi nasb olunması talebidir, bunun için Sôfiler Mahallesi sâkinlerinden Mehmed bin Hasan nâm mahkemece vasi nasb ve ta'yîn edilmiştir ...*"⁶⁶⁴ şeklinde yer almıştır. Ayrıca incelediğimiz diğer bir belgede vefat eden kişinin borçlu olduğu kişileri tespit etmek için dahi vasi tayin edilmiştir. Bu durum kayıtlarda "*... Mehmed Emin Efendi zimmetinde dîn-i müsbit vekili olan Ali Efendi bin İbrahim vasi merkûm ma'rifetiyle edâ olunan ...*"⁶⁶⁵ şeklinde ifade edilmiştir.

⁶⁶² A.Ş.S., 58; 42/2.

⁶⁶³ A.Ş.S., 58; 43/1.

⁶⁶⁴ A.Ş.S., 58; 65/1.

⁶⁶⁵ A.Ş.S., 58; 103/1.

Kişiler vefat etmeden önce kendilerine vasi tayin edebiliyor ve vefatından sonra terekesini vasisi himaye ediyordu. Ayrıca ek olarak vasi tayin olan kişi yerine başkasını vasi tayin etme hakkına sahipti. Örneğin; Medine-i Amasya’da Kurşunlu Mahallesi sükkanlarından iken fevt olan Alime Ebû Bekir Ağa’nın oğlu Ali nâm mecnunun vasi mensubu olan Alime bint-i el-Hâc Ahmed Ağa’nın oğlu Emir Hacı Zâde Seyyit Ali Ağa’yı yerime vasi nasb ettim⁶⁶⁶.

3.1.5.1.3. Nafaka

Sözlükte harcamak ve tüketmek anlamlarına gelen *nafaka* kelimesi, aile fertlerinin ihtiyaçların giderilmesi için giden para, kendini geçindirecek azık ve maddi değer anlamlarını taşımaktadır. İslam hukukunda sadece aile hukukuyla sınırlı kalmayıp günümüzde bütün canlıların ve hatta cansız varlıkların dahi varlıklarını devam ettirebilmeleri için yapılması gereken harcamalar olarak adlandırılabilir.

Evlilik akdinin hukuki çerçeve içerisindeki sonuçlarından olan nafaka sorumluluğu evlilik birliği devam ettiği sürece işlevde olmaktadır. Ancak evlilik birliğinin bitmesi sonucunda ödenip ödenmeyeceği evliliği bitiren sebebe bağlıdır⁶⁶⁷. Nafaka borcu olan koca, karısının boşandıktan sonra hayatını devam ettirebilmesi için yiyecek, içecek, giyim, mesken temini ve diğer ihtiyaçlarını temin etmek zorundadır. Ancak bu ihtiyaçlar kocanın ve karısının mali durumu dikkate alınarak karşılanmaktadır⁶⁶⁸. İncelediğimiz kayıtlarda 4 adet nafaka kaydına rastlanmıştır. Bu kayıtlar eşlerinin ölümü sonrası kadınların ihtiyaçları için mahkemeden talep ettiği ücret, anne ve babanın ölümü sonrası vasi tayin edilen kişinin talebi sonrası ve anlaşamayan eşlerin mahkemede anlaşıp nafakadan vazgeçmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki; defterde yer alan hüccet kaydında Amasya mahallâtından Recep mahallesinde sakin iken vefat eden Hamza Beyzâde İbrahim bin Hacı Ahmed’in varisleri olan oğlu Mehmed, kızları Halime ve Ümmü Gülsüm’ün küçük olmaları sebebiyle kendilerine anneleri Şerife vasi tayin edilmiştir. Şerife Hatun mahkemeden nafaka, kisve ve öteki zaruretleri için kendi

⁶⁶⁶ A.Ş.S., 58; 90/2.

⁶⁶⁷ Celal Erbay, “Nafaka”, *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, s.282.

⁶⁶⁸ Erbay, 2006, 282.

payına düşen yevmi altışar akçeden cümlesi için on sekiz akçe⁶⁶⁹ ve Amasya mahallâtından Mehmed Paşa Mahallesi'nde sakin iken vefat eden es-Seyyid Hasan Ağa bin Abdullah'ın küçük kızı Aişe'ye kalan mirasın yönetimi için kendisine annesininde vefat etmesi üzerine Mustafa Efendi vasi tayin edilmiştir. Mustafa Efendi nafaka ve kisve-baha ve zaruret-i sâ'iresiçün yevmi on beş akçe⁶⁷⁰ talep etmiştir. Diğer bir hüccet kaydında Medine-i Amasya'da vâki' Çıkrık mahallesinde sakin Aişe bint-i Ali nâm hâtun zevci Musa bin Süleyman ile aralarında güzel geçinemedikleri bu sebeple zimmetinde kararlaştırılmış ve üzerine akid yapılmış olan mehr-i müeccel ve nafaka ve yardımdan vazgeçmiş olup ilgili davadan aralarında anlaşıp temize çıktıkları⁶⁷¹ şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

3.1.5.1.4. Mehir

Mehir bir erkeğin nikah yaptıktan sonra karısına vermek zorunda olduğu para veya mala verilen addır. İslam hukuk kurallarına göre nikah kıyılırken kadına ödenecek olan mehirin miktarı ve ödeme şekli konusunda uzlaşmaya varılmakta idi. Bunun sonucunda da yazı ile tespit edilen nikah akitlerinde bu durum yer almaktadır⁶⁷². Kur'ân-ı Kerim'de de "Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül razısıyla verirlerse onu da âfiyetle yiyin."⁶⁷³ şeklinde ayetlere yer verilmiştir. Kendileriyle evlenecek olan hanımlara mehir verilmesi gerektiği açıkça ifade edilmiştir⁶⁷⁴. Mehir tamamen bir kadının malıdır. Onu istediği gibi kullanabilir ve karşı taraf karşılığında hiçbir şey talep edemezdi. Bir kısmı nikah akdi esnasında ödenebilir veya tamamı sonra ödenebildiği gibi kocanın daha sonra ödeme hakkı da bulunmaktadır. Bu durumda mehiri kendi arasında ikiye ayırmaktadır. Bunlardan ilki mehirin bir kısmının peşin ödenmesi halinde *mehr-i muaccel* adını alırken ikincisi ise daha sonra kalan kısmı ödenen mehiri ifade eden *mehr-i müeccel* şeklinde açıklanmaktadır. Mehir eşlerden birinin ölümü üzerine veya boşanmaya karar vermesi halinde bir kadının geleceğini garanti altına almak

⁶⁶⁹ A.Ş.S., 58; 43/1.

⁶⁷⁰ A.Ş.S., 58; 69/1.

⁶⁷¹ A.Ş.S., 58; 37/2.

⁶⁷² Mehmet Akif Aydın, "Mehir", *TDVİA*, C. 28, Ankara 2003, s.389.

⁶⁷³ Kur'ân-ı Kerim ve Muhtasar Meali, *Nisa Süresi*, 4. Ayet, s. 76.

⁶⁷⁴ Aydın, 2003, 389.

istememesi halinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca mehirin yüksek tutulması ile boşanmaların engellenmesi hedeflenmiş ve evli kadınlara belirli ölçüde ekonomik özgürlüklerini ellerinde bulundurma hakkı sunmuştur⁶⁷⁵. Ayrıca ölen zevcenin eşinde mehiri var ise buda terekesi hesaplanırken terekesinde belirtilmektedir. İncelediğimiz defterde 6 adet mehir kaydı yer almaktadır. Bu kayıtlar şu şekildedir; Medine-i Amasya mahallâtından Bâğ-ı Helkis Mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa nâm müteveffânın 100 kuruşluk olan mehr-i müeccel Halil bin Hüseyin'in zimmetinden alınıp terekesine eklenmiştir⁶⁷⁶. Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed nâm müteveffânın Mehmed Emin Efendi zimmetinde olan 180 kuruş mehr-i müeccel terekesine eklenmiştir⁶⁷⁷. Medine-i Amasya mahallâtından Mehmet Paşa Mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed nâm müteveffânın boşandığı eşi Emine fevt olunca ikinci eşi Hasan Ağa bin İsmail'in zimmetinde olan 60 kuruşluk mehiri terekesinde hesaplanmıştır⁶⁷⁸. Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde yaşarken ölen es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed'in boşandığı eşi Şerife'ye 2888 kuruş olan terekesinden 116 kuruş zorunlu harcamalar için ödendikten sonra kalan 2772 kuruştan 202 kuruş mehr-i müeccel olarak düşmüştür⁶⁷⁹. Medine-i Amasya'da vâki' Çıkrık mahallesinde sakin Aişe bint-i Ali nâm hâton zevci Musa bin Süleyman ile aralarında güzel geçinemedikleri bu sebeple zimmetinde kararlaştırılmış ve üzerine akid yapılmış olan mehr-i müeccel, nafaka ve yardımdan vazgeçmiş olup ilgili davadan aralarında anlaşıp temize çıktıkları⁶⁸⁰ ile ilgili belgelerdir. Kayıtlar daha çok mehr-i müeccel ile alakalıdır. Bu altı belgenin farklı farklı konuları içermesi nedeniyle Amasyalı kadınların 1780-1781 yılları arasında mehir kayıtlarının sınırlı olması nedeniyle mehrini nasıl aldığına dair kesin bir sonuç çıkaramayız. Ancak kayıtlardan ölen kadının mehr-i

⁶⁷⁵ Aydın, 2003, 390.

⁶⁷⁶ A.Ş.S., 58; 93/1.

⁶⁷⁷ A.Ş.S., 58; 100/1.

⁶⁷⁸ A.Ş.S., 58; 96/1.

⁶⁷⁹ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁶⁸⁰ A.Ş.S., 58; 37/2.

müccelinin eşinden veya eski eşinden alınıp terekesinde hesaplandığı, boşanmak isteyen kadının isteği üzerine mehr-i müccelinden vazgeçtiği ve ölen kocanın zimmetinde olan mehirin terekesinden alınıp eşine verildiğine dair kesin bilgiler elde edebiliriz. Meydana gelen olaylar çerçevesinde kocanın zimmetinde olan mehrin temin edilmesine karar verilmiştir. Bu kayıtlardan da görüleceği üzere çoğunlukla buluğa erişmeyen çocuklar için vasi tayin edilmiş olup çoğunlukla anneleri kendilerine vasi tayin edilmiştir. Çocukların haklarının korunmasına özen gösterilip mirasları buluğa erene kadar korunmuştur.

3.1.5.2. Kullanılan Kadın-Erkek İsimleri ve Lakaplar

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri 1780-1781 yıllarını kapsamaktadır. Bu yılları incelediğimizde meydana gelen olaylar doğrultusunda mahalle ve kişilerin değiştiği görülmektedir. Böylece sınırlı olsa da adı geçen tarih aralığında Amasya’da kullanılan erkeklerin, kadınların ve gayri Müslimlerin kullandığı bazı isimleri yakından inceleme fırsatımız olmuştur. Bu isimleri üç alt başlık altında inceleyeceğiz.

3.1.5.2.1. Kadın İsimleri

İncelediğimiz şer‘iyye sicili 1780-1781 yılları arasını kapsamaktadır. İncelediğimiz defterde yer alan isim ve lakapların başına genellikle “*Es-Seyyid*” ve “*El-Hâc*” sıfatları getirilmiştir. Bu durum kayıtlarda “... *yine mahalle-i mezbûre sâkinlerinden Nalçacı es-Seyyid Şeyh Ali Efendi ...*”⁶⁸¹, “... *ol-vekâlesi olan es-Seyyid Mustafa Efendi bin Ali nâm kimesne meclis-i şer‘-i şerîf-i garrâ ...*”⁶⁸², “... *düstur-ı mükerrrem müşir-i mufahham nizâmü’l-âlem vezirim beyin el-Hac Seyyid Mehmed Paşa edâma’llâhü ...*”⁶⁸³ ve “... *yine müceddeden el-Hac Abdullah Ağa’nın mütesellimliğine ...*”⁶⁸⁴ şeklinde kullanılmıştır. Ayrıca isimler genellikle baba adlarıyla beraber kullanılmıştır. Bu durum kayıtlarda “... *Mehmed Paşa mahallesinde sâkin Kürd Hasan bin İsmail nâm işbu sâhibü’l-kitâb es-Seyyid*

⁶⁸¹ A.Ş.S., 58; 55/1.

⁶⁸² A.Ş.S., 58; 98/1.

⁶⁸³ A.Ş.S., 58; 76/1.

⁶⁸⁴ A.Ş.S., 58; 40/1.

*Mehmed Emin Efendi bin Hâcı Mustafa Efendi mahzarında bi'r-rızâ ikrâr ve takrîr-i kelâm idub bundan akdem fevt olan zevcim Emine bint-i Hasan nâm ...*⁶⁸⁵ şeklinde ifade edilmiştir.

Müslüman kadın isimleri; Emine, Ayşe, Fatma, Hatice, Hamide, Saniye, Elmas, Şerife, Zeynep, Âlime, Akrumiye, Ümmü Gülsüm, Sultan, Safiye, Rafia, Sane, Rukiye, Hanife, Rahime, Zeynep, Rabia ve Raziye.

Gayrimüslim kadın isimleri; Maryem ve Vanete.

3.1.5.2.2. Erkek İsimleri

Müslüman erkek isimleri; Şaban, Ahmet, Mehmet, Nurullah, Ataullah, Tematullah, İsmail, İbrahim, Rişvan, Mustafa, Nimetullah, Abdullah, Hüseyin, Mikdad, Hasan, Ebubekir, İshak, Abdurrahman, İlyas, Feyzullah, Nefes, Mahmut, Yusuf, Ayas, Emin, Sabri, Abdülbaki, Nuh, Said, Rıdvan, Selam, Salih, Abdulkadir, Bektaş, Musa, Derviş, Kadir, Kasım, Mirza, Fazlızâde, Abdurrahim, Zeynel Abidin, Halil, Torsuz, Cüdi, Yahya, Hamza, Tufan, Lütfullah, Ömer, Osman, Halil, Süleyman, Cuma, Bekir, Şakir, Halid, Ali, Yunus, Murat, Abbas, Tahsin, Numan, Veli, Emir, Celil, Eyyüb, Mazhar ve İzzet.

Gayrimüslim erkek isimleri; Artin, Haçadur, Andon, Serkiz, Nahilal, Abraham, Agop, Manas, Kirkor, Hammail ve Nefes.

3.1.5.2.3. Lakaplar

Alemdar, Çinari, Malkoç, Kurt Bey Zade, Süruri, Yörgüçzâde, Cabizade, Nefşi, Kürt, Cuma, Emir, Cebeci Zade, Hacı, Yeğen, Kurudibek ve Rıdvan gibi lakaplar kullanılmıştır. Diğer lakapları Canikli, Ladikli, Gümüşhaneli, Turhal, Dağıstâni, Darendeli, Vanlı, Sazlı ve Köprülü gibi kişilerin memleketleri, Miralay, Tüfenkci, Kaşıköğlü, Kahveci, Katırcı, Kadayıfçı, Çukadar, Terzi, Alay Beyi, Molla, Kâtip, Tokmakçı, Hâcıyân, Arabacı, Duhancı, Sefir, Kavukçu, Kapıcıbaşı, Müftü, İmam, Hafız, Mütesellim, Mücellidzade, Basmacı, Pazarcı Başı, Müteveli, Çakmakçı, Kalender, Derviş, Menzilci, Nalbantçı, Yüzbaşı, Ekmekçi, Kasap, Silahşör, Serdar,

⁶⁸⁵ A.Ş.S., 58; 95/1.

ve Sarrac gibi kişilerin yaptıkları iş, Hilyaşlıoğlu, Halil oğlu, Türidi oğlu, Kaşıkçı oğlu, Sedat oğlu, Nahilal oğlu, Tuğlu oğlu, Kara Veli oğlu, Murat oğlu, Ali Can oğlu, Halzali oğlu, Sakallı oğlu, Cündi oğlu, Kızıoğlu, Pazar oğlu, Torsuzoğlu, Karalar oğlu ve Kerhor oğlu gibi babalarının soy adı veya Sakallı, Sarıklı, Doru Sakal, Ak, Ak Bıyık, Sarı, Kuru, Topal ve Kır gibi fiziki özelliklerine göre takıldığı görülmektedir. Daha yakından inceleyecek olursak A.Ş.S. defterinde yer alan "... Doru Sakâl İbrâhim Ağa bin Halil ve Malkoç İbn-i Mehmed ve Acem Ali Mahallesinde Ak Hasan Zâde Halil Ağa bin Hasan ve Mirâlây Yunus Ağa bin Hasan ...⁶⁸⁶ belgede bazı lakaplar açıkça görülmektedir. Bunların yanında Kayabaş Zade, Emir Hacı Zade, Zaralızâde, Fazlızâde, Emir Hafız, Emir Kızıoğlu, Şeyh, Şeyhzâde, Mumi Zade, el-Hafız, Serhâciyân, Rıdvan Zade, Kurt Bey Zade, Gözdaş Zade ve Bektaş Zade⁶⁸⁷ gibi lakapların isimlerin başında yer aldığı "Efendi", "Bey" ve "Ağa"⁶⁸⁸ gibi kelimelerin isimlerin sonunda sıkça kullanıldığı görülmektedir.

3.1.5.3. Müslim ve Gayrimüslim İlişkileri

İslam dini esaslarına dayanan Osmanlı Devleti zamanla çok geniş sınırlara ulaşmış ve içerisinde dini, etnik ve kültürel açıdan farklılık gösteren milletleri barındırmış ve onları tebası saymıştır. Ancak hiçbir zaman içerisinde yaşayan milletlere baskı yapılmamıştır. Yaşadıkları topraklarda kendilerine dinlerini ve kültürlerini rahatça yaşama hakkı sunulmuş, eşit davranılmış ve yerli halk ile kaynaşmalarına izin verilmiştir. Ayrıca "gayrimüslim" adı verilen bu milletlere devlet ile haklarını korumak için yaptıkları "zimmet anlaşması" sonucunda "zimmi" adı verilmiştir. Bu anlaşma zimmilere bazı sorumluluklar (borç ve hak) yüklemiştir⁶⁸⁹. Bunların yanında gayrimüslimler de İslam hukuk sisteminin çizdiği sınırlar çerçevesinde yaşamışlar ve meydana gelen olay karşısında hukuki bir durumda kendi mahkemelerine başvurabildikleri gibi şer'i mahkemelere de başvurabilmişlerdir⁶⁹⁰.

⁶⁸⁶ A.Ş.S., 58; 19/1.

⁶⁸⁷ A.Ş.S., 58; 18/3, 68-69/1, 70/2, 80/1, 84/1, 85/1, 94/1.

⁶⁸⁸ A.Ş.S., 58; 18/3, 68-69/1, 70/2, 80/1, 84/1, 85/1, 94/1, 103/1.

⁶⁸⁹ Gamze Nur Şahin, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Hukuki Durumu", Karadeniz Teknik Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Trabzon 2015, s. 2.

⁶⁹⁰ Şahin, 2015, VIII.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde gayrimüslimler ile ilgili 8 adet kayıt yer almaktadır. Bu kayıtlar şu şekildedir; Bin yüz doksan dört senesinde Maryem nam nasrâniyye şeref-i İslam ile müşerrefe olup isminin Rabia olduğu⁶⁹¹, Medine-i Amasya mahallâtından Hacı Hamza Mahallesi sakinlerinden Hanım Vanete nâm nasraniyye meclis-i şer'-i şerîf-i enverde yine medine-i mezbûre mahallâtından Sofiler Mahallesi mütemekkinlerinden Artin veled Andon nâm zimmî muvâcehesinde üzerine dava ve takrir-i kelâm idüb bundan akdem mürd olan babamız Serkiz nâm zimmînin işbu mesfûr Artin zimmînin babası Andon nâm zimmî zimmetinde altı senelik ücret beher seneliği yirmi beşer kuruştan cem'ân yüz elli kuruş alacağı olup mürd olmasıyla mesfûr Artin zimmînin dahi babasının terekesinde hak sahibi olduğunu talep etmesi⁶⁹², Erzurum sakinlerinden olup Hammail oğlu Manas nâm zimmînin İslam'ı kabul ettiği ve hala şeref-i İslâm ile müşerref olup isminin Mehmed olduğu⁶⁹³, beldelerin imarı ve devletin sınırları içerisinde yaşayan vergi veren halkın güvenliği hususuna bağlı olan, Osmanlı Devleti'ne tabi yaşayan askerlik hizmetine karşılık ödenen cizye sınıfı olan erkeklerin yüksek makamlı kişilerin zulmünden korunması ve onlara sahip çıkılması talebinde, piskoposların ellerine verilen beratların mantûkunca korunmaları, sahip çıkılması ve zararlarının icrası lazım iken merkeze yerleşen Malta Rum piskoposları tarafından takdim olunan yüksek mevkide bulunan bir kişi tarafından arz-ı hâl ortaya çıkması⁶⁹⁴, Amasya mahallâtından Temennâ Mahallesi'nde sekiz yaşında olan Kerhor oğlu Haçâdur nâm zimmî Hasan rızasıyla şeref İslam ile müşerref olduğu⁶⁹⁵, Tokat mütemekkinlerinden iken bundan esbak medîne-i Amasya'da Serdarhânî'nda misafir iken mürd olan Haçadur'un zahirde vâris-i ma'rûfesi olmayıp terekesi emini beytülmal olan Ömer Ağa marifetiyle tahrîr ve sûk-ı sultânîde fûrûht ve hâsıl olduğu⁶⁹⁶, Mehmed Paşa Mahallesi'nde mütemekkin Haçadur nâm hak dini kabul-ı şeref-i İslam ile müşerref olup isminin

⁶⁹¹ A.Ş.S., 58; 18/3.

⁶⁹² A.Ş.S., 58; 29/1.

⁶⁹³ A.Ş.S., 58; 39/2.

⁶⁹⁴ A.Ş.S., 58; 44/1.

⁶⁹⁵ A.Ş.S., 58; 54/3.

⁶⁹⁶ A.Ş.S., 58; 57/1.

İbrahim olduđu⁶⁹⁷ ve Patrik el-Hâc Mehmed Ağa'nın serdar tayin olunması ile ilgili mektup⁶⁹⁸ tahrir ve irsâl olunmuştur.

Kayıtlar sınırlı olduğundan elde ettiğimiz kadarını sizlere aktarmaya çalışacağız. Öncelikle zimmiler, Osmanlı topraklarında kendi din ve özgürlükleri kısıtlanmadan kanun karşısında, Müslüman olan halk ile istekleri doğrultusunda İslam hukuk kuralları çerçevesinde aynı mahkemede yargılanıp aynı defterde dava kayıtları yer almaktaydı. Kendileri isterlerse sıkıntılarını kendi mahkemelerinde çözebilirlerdi.

Bazı kayıtlardan anlaşılacağı üzere zimmilerin ve Müslümanların aynı mahallelerde iç içe yaşadıkları görülmektedir. Şöyle ki; Medine-i Amasya mahallâtından Hacı Hamza Mahallesi sakinlerinden Hanım Vanete nâm nasraniyye, Sofiler Mahallesi mütemekkinlerinden Artin veled-i Andon nâm zimmî muvâcehesi üzerine mahkemeye başvuruyor⁶⁹⁹. Bu hüccet kaydında Hacı Hamza ve Sofiler adında iki mahalle adı ve zimmilerin bu mahallelerde yaşadıklarına dair bilgiler elde edilmektedir. Defterde yer alan diğer bir kayıтта Medine-i Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden el-Hâc Mehmed Efendi bin Abdullah nâm müteveffânın veraseti için es-Seyyid Ömer nâm mahkemeye gelip vasi tayini edilmesini ister bunun üzerine Sofiler Mahallesi sakinlerinden Mehmed bin Hasan nâm kimesne vasi tayin edilir⁷⁰⁰. Buda kayıtlar ayrı olsa da iki mahallede Müslümanların ve gayrimüslimlerin beraber yaşadığını bizlere göstermektedir. Ayrıca bir kayıтта Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed'in terekesinde Nâhilâl oğlu Agop zimmiye 52 kuruş borcu olduğu görülmektedir⁷⁰¹. Buradan anlaşılacağı üzere zimmiler ve Müslümanlar barış içinde, sosyal ve ekonomik açıdan ihtiyaçları dahilinde birbirleriyle alışveriş içinde bulunup ayırım yapmadan birbirlerine yardım etmişlerdir.

⁶⁹⁷ A.Ş.S., 58; 77/3.

⁶⁹⁸ A.Ş.S., 58; 56/2.

⁶⁹⁹ A.Ş.S., 58; 29/1.

⁷⁰⁰ A.Ş.S., 58; 65/1.

⁷⁰¹ A.Ş.S., 58; 103/1.

Müslümanlarda olduğu gibi gayrimüslim kadınlar kendi paylarına düşeni mahkemeye başvurup talep etme hakkına sahiptir. Şöyle ki; “*Medine-i Amasya mahallâtından Hacı Hamza Mahallesi sakinlerinden Hanım Vanete nâm nasraniyye mahkemede yine Sofiler Mahallesi mütemekkinlerinden Artin veled-i Andon nâm zimmî yüzleşmesin üzerine dava ve takrir-i kelâm idiüb bundan akdem mürd olan babamız Serkiz nâm zimmînin , Artin zimmînin babası hâlik Andon nâm zimmî zimmetinde altı senelik ücret beher seneliği yigirmi beşer kuruştan cem’ân yüz elli kuruş alacağı olup mürd olmağla bana isabet idiüb mesfûr Artin zimmî dahi babası hâlik-i mersûmun terekesine ortak olması ...*”⁷⁰² şeklinde yer alan kayıta Müslümanlarda olduğu gibi mahkeme tarafından tarafların ifadelerine başvurulup şahitlerin huzurunda dava çözüme ulaştırılmıştır.

Osmanlı topraklarında yaşayan hiçbir zımmi kendi dininden başka bir dine geçmeye zorlanmayıp kendi hür iradesiyle başka bir dini kabul etmiştir. Halk ile iç içe yaşayan zımmilerin yaşadıkları yerdeki insanlar ile dostluk kurmaları, aralarındaki bağın kuvvetlenmesi ve kendilerini İslam’a yakın hissetmeleri onların kendi istekleriyle İslam’ı kabul etmelerine neden olmuştur. Bu durum kayıtlarda bin yüz doksan dört senesinde Maryem nam nasraniyye şeref-i İslam ile müşerrefe olup isminin Rabia olduğu⁷⁰³, Erzurum sakinlerinden olup Hammail oğlu Manas nâm zimmînin İslam’ı kabul ettiği ve hala şeref-i İslâm ile müşerref olup isminin Mehmed olduğu⁷⁰⁴, Amasya mahallâtından Temenna Mahallesi’nde sekiz yaşında olan Kerhor oğlu Haçadur nâm zımmi Hasan rızasıyla şeref-i İslam ile müşerref olduğu⁷⁰⁵, Mehmed Paşa Mahallesi’nde mütemekkin Haçadur nâm hak dini kabul-i şeref-i İslam ile müşerref olup isminin İbrahim olduğu⁷⁰⁶ şeklinde görülmektedir. İncelediğimiz kayıtlarda zımmiler ile ilgili belgelerin çoğunluğunu bu kayıtlar oluşturmaktadır. Kendi istekleriyle İslam’ı kabul edip isimlerini değiştirdikleri görülmektedir. Yaşı büyük olanlar kendi istekleriyle Müslüman olmaya karar

⁷⁰² A.Ş.S., 58; 29/1.

⁷⁰³ A.Ş.S., 58; 18/3.

⁷⁰⁴ A.Ş.S., 58; 39/2.

⁷⁰⁵ A.Ş.S., 58; 54/3.

⁷⁰⁶ A.Ş.S., 58; 77/3.

verebilmektedir. Ancak küçük olan kişilerin Müslüman olmak istemeleri dahilinde kendilerinden yaşça büyük kişilerin rızası alındığı görülmektedir⁷⁰⁷.

Osmanlı Devleti kendi sınırları içerisinde yaşayan gayrimüslim halkın yaşadığı beldelerin imarı, güven ve huzur içerisinde yaşamaları, zararlarının temini için özen göstermiştir. Hatta kayıtlarda askerlik hizmetine karşılık ödenen cizye sınıfı olan erkeklerin haksızlığa uğramaması için fermanlar gönderildiği görülmektedir. Şöyle ki; Beldelerin imarı ve devletin sınırları içerisinde yaşayan vergi veren halkın güvenliği hususuna bağlı olan, Osmanlı Devleti'ne tabi yaşayan askerlik hizmetine karşılık ödenen cizye sınıfı olan erkeklerin yüksek makamlı kişilerin zulmünden korunması ve onlara sahip çıkılması talebinde, piskoposların ellerine verilen beratların mantûkunca korunmaları, sahip çıkılması ve zararlarının karşılanması⁷⁰⁸ kayıta açık bir şekilde görülmektedir.

İncelediğimiz kayıtlarda ölen kişinin mirasçısı yok ise Müslümanlarda olduğu gibi terekesinden zorunlu harcamaları ödendikten sonra kalan mirası beytülmale kalmaktaydı. Tokat sakinlerinden iken Amasya'da Serdarhânî'nde misafir iken mürd olan Haçadur'un zahirde vârisi olmayıp terekesi beytülmal emini olan Ömer Ağa aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Haçadur'un 56 kuruş olan terekesinden 6 kuruş harcı mahkeme için, 3 kuruş katibiyye ve hüddâmiyye için ayrılmış olup kalan 47 kuruş ise beytülmale kalmıştır⁷⁰⁹. Ayrıca kayıtlardan başka memleketlerde de (Tokat, Erzurum)⁷¹⁰ zimmilerin yaşadığı çıkarımını yapabiliriz.

Bunlara ek olarak defterde Patrik El-Hâc Mehmed Ağa'nın serdarlık mektubu şeklinde bir berat kaydı⁷¹¹ yer almaktadır. Ancak bu Patrik Mehmet Ağa'nın Müslüman olduğuna dair defterde başka bir kayıt yer almamaktadır.

⁷⁰⁷ A.Ş.S., 58; 54/3.

⁷⁰⁸ A.Ş.S., 58; 44/1.

⁷⁰⁹ A.Ş.S., 58; 57/1.

⁷¹⁰ A.Ş.S., 58; 57/1, 39/2.

⁷¹¹ A.Ş.S., 58; 56/2.

3.1.5.4. Seyyidler ve Şerifler

Sözlükte Hz. Muhammed'in soyundan gelenler için kullanılan faziletli, sahip, kerim ve faziletli anlamlarına gelen *seyyid* kelimesi, mübarek, şerefli, soylu ve kutsal anlamlarına gelen *şerîf* kelimesi beraber kullanıldığında Hz. Muhammed'in soyundan gelenleri yüceltmek anlamlarını ifade etmektedir. Şöyle ki; Hz. Muhammed'in çocuklarından (Hz. Ali ve Hz. Fatma) olan torunları (Hasan ve Hüseyin) ve torunlarının da soyundan gelenler için kullanılmıştır⁷¹². Bu unvana sahip olan kişiler tarih boyunca Müslümanlar tarafından sevilen, saygı duyulan ve özen gösterilen kişiler olmuştur⁷¹³. Kadınlar için ise şerife ve seyyide unvanları kullanılmıştır⁷¹⁴. Seyyid ve şeriflere karşı bazı hizmetleri yerine getirmeleri için Yıldırım Bayezid zamanında önce makam sonra II. Bayezid devrinde kurum haline gelen *Nakibüleşraf Teşkilatı* oluşturulmuş ve görevliler memur edilmişti. Nakibler bu kişilerin şecereleri araştırılıp kaydedilirdi. Ön planda olmaları, seyyid ve şerif olmayanların çoğalmasında engellenmek için uğraşılırdı.⁷¹⁵ Bu teşkilat Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını korumuştur⁷¹⁶.

58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan belgeler de Es-Seyyid unvanı oldukça fazla zikredilirken, az bir kısmı ise Seyyid unvanı olan belgeler oluşturmaktadır. Şöyle ki; Medine-i Amasya'da Kurşunlu Mahallesi sükkanlarından iken fevt olan Alime'nin oğlu Ali nâm mecnunun vasi mensubu cedd-i olan Alime bint-i el-Hâc Ahmed Ağa'nın hâlâ huzur-i hâkimde oğlu Emir Hacı Zâde Seyyid Ali Ağa'yı yerine vasi nasb etmesi⁷¹⁷, Sivas valisi olup katlen vefat eden Dâgîstâni Ali Paşa'nın canip-i mirîye zuhur iden ve Sivas'ta bulunan emval ve eşya ve muhâfâtıyla-sâ'ir mahallelerde olan alacağı dergâh-ı 'âli kapûcu başlarından Seyyid Ahmed Ağa

⁷¹² Mustafa Sabri Küçükbaşcı, "Seyyid", *TDVİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 40.

⁷¹³ Küçükbaşcı, 2009, 40.

⁷¹⁴ Küçükbaşcı, 2009, 42.

⁷¹⁵ Küçükbaşcı, 2009, 41.

⁷¹⁶ Küçükbaşcı, 2009, 42.

⁷¹⁷ A.Ş.S., 58; 90/2.

tarafından el koyulması⁷¹⁸ gibi belgelerdir. Ayrıca seyyid ve şerifleri şühûdü'l hal içerisinde de görmekteyiz⁷¹⁹.

3.1.5.5. Hacıbaşılar

Hac görevi yerine getirmiş olan Hacıbaşılar, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde beldelerin önde gelen kişileri tarafından seçilen hacıların başkanıdır. Diğer adı Serhâciyân olan bu başkanlar mali harcamalar ile ilgili konularda şehir kethüdası ile beraber görev alır devlet adına bu harcamalar defterlerde kayıt altına almıştır⁷²⁰.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan 3 kayıta Hacıbaşı, 3 kayıta ise Serhâciyân adına rastlanmaktadır. Bu kayıtların 5 adedinde Şühûdü'l-hâl kısmında yer alan Hacıbaşı Ahmed Ağa'nın⁷²¹ 1780-1781 yılları arasında Amasya'da Hacıbaşı olduğu açıkça görülmektedir. Kalan bir kayıta ise Amasya kazasının hüccet ile işlerini görme idarede Hacı Paşa vekilleri olan Hacı Efendi Zâde Ahmed Ağa aracılığıyla ve beldede hâciyân olan Sarı Ahmed Zâde Seyyid Hacı Ömer, Seyyid Hacı Hüseyin, Hacı Derviş Mehmed Ağa, Hacı Ali Ağa, Hacı Latifullah Zâde Hacı Osman Ağa, Ali Ağa, Çukadar Ahmed Ağa ve Emin-i Şehr-i Ali Efendi bin Zeyne'l-âbidîn ve Seyyid el-Hâc Hüseyin Efendi ve Şeyh Zâde Abdullah Efendi ve Zaralızâde es-Seyyid Ahmed, İbrahim Efendi ve Arpacı Zâde Damadı Ali Efendi ve Rıdvânzâde İbrahim Bey'in ve es-Seyyid Abdullah Ağa'nın ve sâ'ir beldenin önde gelen ahalisi aracılığıyla herkesçe bilinen kişilerin mahzarında hala medine-i Amasya'da sakin Serhâciyân ve Emin-i Şehr-i Ali Efendi bin Zeynel Abidin kimesneler ile Molla Halil Zâde Hacı İbrahim Ağa eliyle 4000 kuruş Cemâziye'l-evveli guresinden doksan beş senesi Muharremü'l-harâm'ın gurre-i sene gelinceye kadar Hacı Efendi Zâde Ahmed Ağa marifetiyle ve Emin Şehr-i Ali Efendi bin Zeynel Abidin eliyle 5041 kuruş ve Edremit ve Kavak Câmi bağlarından 245 kuruş toplamda 9286 kuruş mahallât ve kuradan tahsil olunmasının

⁷¹⁸ A.Ş.S., 58; 107/1.

⁷¹⁹ A.Ş.S., 58; 19/1, 55/1, 85, 85/1.

⁷²⁰ Sadık Çetin, *Şer'iyye Sicillerine Göre III. Selime ve II. Mahmud Dönemleri Amasya'sında Merkez-Taşra Münasebetleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2018, s. 26.

⁷²¹ A.Ş.S., 58; 37/3, 51/1, 66/1, 95/1, 99/1.

imkansız olduğu yalnız 318 kuruşun ihraç olunması bâki olan giderlere verilen yalnız 8968 kuruşun hisse-i ser-hâciyân Ahmed Ağa ve Emin Şehr-i Ali Efendi ile yüzleşmesi, Ahmed Ağa'nın ve gerek Emin Şehr-i Ali Efendi'nin zimmetlerinde olan mallardan fukaradan 1 akçe ve 1 hibe kalmayıp meydanda olan dinin hükümlerine uyma ve hükümlerin emrettiği gibi davranma şeklinde yer aldığı görülmektedir⁷²². Burada Serhâciyân Ahmed Ağa ve Şehir Emimi Ali Efendi ile beraber hareket ettiği, gerekli olan masrafların deftere kayıt edildiği ve meydanda olan kurallar çerçevesinde zimmetlerinde 1 akçe dahi kalmadığı özenli davrandıkları görülmektedir.

3.1.5.6. Mutfak Eşyaları

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan belgelerden ve ağırlıklı olarak tereke kayıtlarından 1780-1781 yılları arasında Amasya'da kullanılan mutfak eşyalarının isimlerini öğrenmek mümkündür. Bu mutfak eşyalarını aşağıdaki tabloda göstermeye çalıştık.

Tablo 6. Amasya Kazası'nda bulunan mutfak eşyaları. (1780-1781)

Evani-i nühasiye	Bakraç	Tas
Şerit gügüm	Bakırlar	Kazan
Kahve ibriği	Bakır parça	Kepçe
Çorba sağanı	Leğen	Çiçekli tas
Fincan	Sini	İbrik
Kuzu kazanı	Bez	Tava
Yağlık	Çömlek	Desti

⁷²² A.Ş.S., 58; 102/1.

3.1.5.7. Ev Eşyaları

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan belgelerden ve ağırlıklı olarak tereke kayıtlarından 1780-1781 yılları arasında sınırlı olmakla beraber Amasya'da kullanılan ev eşyalarının isimlerini sunmaya çalıştık.

Tablo 7. Amasya Kazası'nda ev eşyaları. (1780-1781)

Yorgan	Yüzsüz yastık	Şamdan
Yastık	Bayburt seccadesi	Mürekkep
Döşek	Muska	Çamaşır kazanı
İğne	Şamdan	Ufak kazan
Çadır	Testere	İplik
Kilim	Çul	Bez
Köhne kilim	Baca perdesi	Müstamel kilim
Kürek	Dokuma yastık	Köhne yastık
Dişli kancalı sim kanca	Mum	Kapı perdesi
Balta	Cedit kilim	Bohça
Zarf	Halı	Peşkir
Minder	Çarşaf	İşli havlu
Örtü	Hırdavat	Müstamel beledi yastık
Yastık yüzü	Keten	Mitil
Sandık	Sincap bez	Kumaş döşek
Hurda	Peşkir	Çabrar sim
Mercan tesbih	Kutu	İbrişim
Yağ kandili	Sürmedan (kap)	Çakı bıçakları

Tecemmülat-ı beyt (ev süslemek için kullanılan eşya)	Hasır	Mum fitili
Arınmış yağ		

3.1.5.8. Kumaşlar

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan belgelerden ve ağırlıklı olarak tereke kayıtlarından 1780-1781 yılları arasında Amasya'da kullanılan kumaş isimlerini öğrenmek mümkündür. Bu kumaşları ve hammaddeleri aşağıdaki tabloda göstermeye çalıştık.

Tablo 8. Amasya Kazası'nda kumaş çeşitleri. (1780-1781)

Sincap Bez	Sof (yünlü kumaş)	Parça kumaş
Diyarbakir Alacası	Penbe (pamuk)	Keten
Alaca ipek	Çiçekli alaca kumaş	İpek (harîr)
Abâ (yünden dokunmuş kaba kumaş)		

Kumaşların hammaddesi olarak genellikle pamuk, ipek ve keten kullanılmıştır. Kıyafet yapımında ise genellikle alaca ve çiçekli kumaş kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Amasya'da pamuk üretimi yapılmamaktadır. Bu nedenle kumaşların ve hammaddelerinin başka şehirlerden temin edildiği söylenebilir.

3.1.5.9. Ziyet Eşyaları

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan belgelerden ve ağırlıklı olarak tereke kayıtlarından 1780-1781 yılları arasında Amasya'da kullanılan ziyet eşyalarının isimlerini öğrenmek mümkündür. Bu ziyet eşyalarını aşağıdaki tabloda göstermeye çalıştık.

Tablo 9. Amasya Kazası'nda ziyet eşyaları. (1780-1781)

Tombak	Altın yüzük	Yüzük
Küpe	İncili küpe	Gümüş altın
Melez inci	Boğaz altını	İnci
İncili okluk kuşak	Ayna	Sim çember
Sim kutu	Sim (gümüş)	

3.1.5.10. Silahlar

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan belgelerden ve ağırlıklı olarak tereke kayıtlarından 1780-1781 yılları arasında Amasya'da kullanılan silah isimlerini öğrenmek mümkündür. Bu silah isimlerini aşağıdaki tabloda göstermeye çalıştık.

Tablo 10. Amasya Kazası'nda silahlar. (1780-1781)

Tüfek	Kebir bıçak
Topuz	Salımlı kılıç

3.1.5.11. Kıyafetler

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan belgelerden ve ağırlıklı olarak tereke kayıtlarından 1780-1781 yılları arasında Amasya'da kullanılan kıyafet isimlerini öğrenmek mümkündür. Bu kıyafet isimlerini aşağıdaki tabloda göstermeye çalıştık.

Tablo 11. Amasya Kazası'nda kıyafetler. (1780-1781)

Şalvar	Çenber	Börk
Sarık	Çeyiz	Bürük
Aba şalvar	Dişi deve (nâka) kürkü	Köhne cebe kürk
Kaplan postu	Çakşır (pantolon)	Çuka miltan

Karalı fes	Çiçekli alaca entari	Sincap kürkü
Sade başlık	Halep kuşağı	Hatalı entari
Mardini fes	Köhne şal kuşak	Hatalı şalvar
Kuşak	Kavuk	Çiçekli şalvar
İncili kuşak	Şal	Çiçekli entari
Alaca top	Türbent örtüsü	Alaca entari
İşli çember	Köhne el çemberi	Köhne fes
Köhne yemeni	Kebir yemeni	Yeşil çember
Tunik	Cübbe	Fes
Peçe	Hamam elbisesi (esbabı)	Köhne çuka entari
Gömlek	Peştamal	Parça elbise
Don	Gömlek parçası	Kaftan
Ferace	Uçkur	İşli pabuç
Kopça	Astar	Takye

Tereke kayıtlarında yer alan kıyafet adlarını inceleyecek olursak bazı kıyafetlerin eski olduklarını bazılarının dişi deve ve sincap kürkünden yapıldığını bazılarının ise alaca, çiçekli, işli veya yünlü kumaşlardan yapıldığını görmekteyiz.

3.1.5.12. Gıda Malzemeleri

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan belgelerden ve ağırlıklı olarak tereke kayıtlarından 1780-1781 yılları arasında kayıtlar sınırlı olsa da olan bilgiler ışığında dutluk, üzümlük ve vişne bağlarının⁷²³ çokluğu Amasya'da halkın geçim kaynağının hayvancılık ve bu bağlar olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca hayvanların saman, arpa ve ot ile beslendiği, hayvan ve hayvan yemlerinin

⁷²³ A.Ş.S., 58; 52/1.

satılıp evlerini geçindirmek için kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu gıda malzemelerinin isimlerini aşağıdaki tabloda göstermeye çalıştık.

Tablo 12. Amasya Kazası'nda gıda malzemeleri ve hayvan yemleri. (1780-1781)

Hınta (buğday)	Asel (bal)	Çeşni
Şa'ir (arpa)	Pirinç	Yemişler
Kabak	Et	Saman
Ot	Dutluklar	Vişne bağı
Üzümlük	Koyun eti	Keçi eti

3.1.6. Din ve Eğitim Kurumları

Yan yana getiren, toplayan ve topluluk anlamlarını taşıyan cami kelimesi “*cem*” kökünden türemiştir⁷²⁴. Camiler içerisinde cuma namazı kılınan ve hatiplerin hutbe okuyabilmesi için minberi bulunan ibadet mekanları olarak anılırken secde edilen yer anlamını ifade eden mescitler ise cuma namazı kılınmayan ve hutbe okunmayan ibadet mekanları olarak anılmıştır⁷²⁵. Osmanlılarda eğitim ve öğretim yerleri olarak kullanılan camilerin etrafında şehirler kurulmuştur. Medreselerde tahsis edilen odalarda öğrenciler yaşamakta ve bu öğrencilere müderrisler tarafından dersanelerde eğitim verilmekteydi. Camilerde ise genel olan dersler öğretilmektedir⁷²⁶. Ayrıca camiler sadece ibadet edilen ve eğitim görülen yerler olarak kullanılmamış olup evsizler ve yetimler tarafından barınma amacıyla kullanılmıştır. Kayıtlarda yer alan “*Sultan Beyazid Câmî’-i şerîf de sakin olan yetimlere ve hala sakin olan yetim Mehmed bin Süleyman’a şehriye kırk beşer akçe ...*”⁷²⁷ şeklinde yer alan belgede bu durum açıkça gözler önüne serilmektedir.

⁷²⁴ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2013, s. 139.

⁷²⁵ Önkal-Bozkurt, 1993, 46.

⁷²⁶ Önkal-Bozkurt, 1993, 51.

⁷²⁷ A.Ş.S., 58; 119/1.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde 9 adet kayıt yer almaktadır. Kayıtlardan göreve getirilmiş olan müderrislerin görevlerini kötüye kullandıkları halka tecavüzde buldukları görülmektedir. Bu durum yetkili kişilerce gerekli makamlara bildirilip görevini kötüye kullanan kişilerin görevden alınıp yerine görevini layıkıyla yerine getirecek olan kişilerin memur edildiği görülmektedir. Şöyle ki; "... *Dârü's-sa'âde ağası Haremeynü's-şerîfeyn evkâfi nâzırı olan el-Hâc Çomak Ağa Dîvan-ı Hümâyûnuma arz gönderip taht-ı nezaretimde olan vakfedilmiş malların Amasya'da vâki Yörgüç Paşa Vakfı mahsulünden almak üzere vazifesi kararlaştırılmış olan medrese müderrisi müft-i Amasya Kâşif Mehmed'in ölümünden sonra sahipsiz kalan makamı Mikdad Ahmed Paşa'nın kuvvetiyle alt tabakadan divân kâtibi Es-seyyid Ahmed'e verildiğinden beri yol hizmeti ve ibâdullâha tecavüz üzere olduğundan bildirilmiş. Şeyhü'l-islâm Mevlânâ Mehmed Şerif işâret itmekle işareti mûcibince bin yüz doksan dört senesi Şaban-ı şerifin guresi gününden bu beratı hümâyûnu verdim ve buyurdum ki es-Seyyid Osman varıp gönderilen müderris yerine müderris olup edayı hizmet eyler ...*"⁷²⁸ şeklinde yer alan kayıta açıkça görülmektedir. İncelediğimiz "... *Gök Medrese Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Yörgüç Paşa Cami'-i şerîf imamı el-Hâc Mehmed Efendi'nin bilinen yakın akrabası olan vârisi es-Seyyid Ömer bin Ahmed nâm kimesne mahkemeye başvurmuş ve mahalle sükkânından Hâfız el-Hâc Halil mahzarında söyleyip hâlâ mülk-ü miras kalmış olup mahalle mezbûrde vâki' bir taraftan Sadık Ağa mülkü ve bir taraftan kal'a Küplü Tekkesi ve bir taraftan Hakkı oğlu mülkü ve bir taraftan herkese açık olan yol ve sınırları çizilmiş olan bir kıt'a mülki menzil ve ma' bahçesi tarafından icâp ve kabul olan şartlar dahilinde Hâfız el-Hâc Halil beş yüz altmış kuruşa satması ...*"⁷²⁹ şeklinde yer alan kayıta imamların vefatı üzerine varisine kalan mirasın sıralandığı ve kalan mülkün görevlendirilen Hâfız el-Hâc Halil tarafından 560 kuruşa satıldığı görülmektedir. Buradan imamların mirasının ölümleri dahilinde miras hukukunda olduğu gibi önce yakını varsa yakınlarına kaldığını söyleyebiliriz. Bunlara ek

⁷²⁸ A.Ş.S., 58; 49/1.

⁷²⁹ A.Ş.S., 58; 99/1.

olarak kayıtlardan Devehâne Mahallesi'nde sakin orman bağlarında mescit imamlığına⁷³⁰ dair bilgiler elde etmekte mümkündür.

İncelediğimiz kayıtlarda ilim öğrenmek için dersanelerin bina edildiği görülmektedir. Şöyle ki; “*Medîne-i Amasya’da Hacı Osman Bey Evkâfi’ndan almak üzere Hacı Osman Bey binâ eylediği darü’l-hadîs dersânesinde vazîfe-i mu’ayyene ile dersîâm olan Hafız Osman kendi rızâsıyla ...*”⁷³¹ şeklinde yer alan kayıta açıkça görülmektedir.

İncelediğimiz defterde kayıtların kısa bir tarih aralığını kapsamaları açısından elde edilen bilgiler sınırlı kalmıştır. Ancak kayıtlardan Amasya’da 1780-1781 yılları arasında bazı mahallelerde yer alan cami isimlerine ulaşılabilmektedir. Bir kayıta ise mahallede olan bir mescitten bahseder ancak mescidin adı yoktur. Bu cami isimlerini aşağıdaki tabloda sizlere aktarmaya çalışacağız.

Tablo 13. Amasya Kazası'nda camiler ve mescitler. (1780-1781)

Sultan Bayezid Cami ⁷³²	Yörgüç Paşa Cami ⁷³³
Mirza Bey Cami ⁷³⁴	Kavak Cami ⁷³⁵
Devehâne Mahallesiinde Orman Bağlarında yer alan mescit ⁷³⁶	

İncelediğimiz defterde yer alan tereke kayıtlarından eğitim ve öğretim ile ilgili araç gereç olarak sadece mürekkep⁷³⁷ ismi olduğu görülmektedir. Ayrıca muska⁷³⁸ adının kayıtlarda yer alması dikkat çekmektedir.

⁷³⁰ A.Ş.S., 58; 66/1.

⁷³¹ A.Ş.S., 58; 48/2.

⁷³² A.Ş.S., 58; 119/1.

⁷³³ A.Ş.S., 58; 38/1.

⁷³⁴ A.Ş.S., 58; 99/1.

⁷³⁵ A.Ş.S., 58; 102/1.

⁷³⁶ A.Ş.S., 58; 66/1.

⁷³⁷ A.Ş.S., 58; 90/1.

⁷³⁸ A.Ş.S., 58; 51/1.

3.1.5.13. Diğer Eşyalar

İncelemiş olduğumuz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan belgelerden ve ağırlıklı olarak tereke kayıtlarından 1780-1781 yılları arasında ev eşyalarının yanı sıra Amasya'da insanların günlük hayatlarını kolaylaştırmak için ev dışında da bazı eşyaları kullandıklarını görüyoruz. Bunlara ek olarak kayıtlarda bazı hayvan isimlerine de rastlanmak mümkündür. Bu eşyaların ve hayvanların isimlerini aşağıdaki tabloda toplamaya çalıştık.

Tablo 14. Amasya Kazası'nda diğer eşyalar. (1780-1781)

Öküz arabası	Neccar aleti	At çulu
At eyeri	Koyun	Mercan
Kara sığır öküzü	Camus	Bargir
Keçi	Kara sığır ineği	Kaz
Merkep	Parlak hörgüç	Tahta
Mih	Manda	

3.1.7. Vakıflar

Durma, duruş ve durak anlamlarını taşıyan *vakıf* kelimesi, Arapça va-ka-fe olan geçmiş zaman kipinden ortaya çıkmıştır. Terim anlamı ise bir kimsenin karşılık beklemeden sahip olduğu para, mal, arazi ve bina gibi mirasını oluşturan şeyleri insanların tasarrufundan çıkartıp Allah'a havale etmesi ve elde edilen gelirin halkın faydasına sunulması işlemine verilen addır. İhtiyacı olan kişilere gizli yollarla veya açık bir şekilde verilen sadakanın ise vakıftan daha geniş bir alanı kapsadığı bazen ise birbirlerinin yerlerine kullanıldıkları görülmektedir⁷³⁹. Bu durum kayıtlarda Medîne-i Amasya' da vaki' Sultan Beyazid Câmi'-i şerifte sakin olan yetimlere ve hala sakin olan yetim Mehmed bin Süleyman'a aylık kırk beşer akçe aylık her bir

⁷³⁹ Mustafa Güler, "Osmanlı Devleti'nde Vakıflar ve Vakıf Müessesesi", Tufan Gündüz (ed.), *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Grafiker Yayınları, B. 4., Ankara 2016, s. 319.

yağ kandili için ve hala vaktin hâkimi olan faziletli Derviş Mustafa Efendi hazretleri meblağ-ı sadaka için aylık kırk beşer akçe verilsin şeklinde yer almıştır⁷⁴⁰.

58 Numaralı Şer'iyeye Sicilinde vakıflarla ilgili 11 adet kayıt mevcuttur. Kayıtlarda berat, hüccet, ferman ve tereke şeklinde yer alan belgelerdeki vakıf isimleri şunlardır: Yörgüç Paşa Vakfı⁷⁴¹, Mahmud Ağa Vakfı⁷⁴², Emine Hatun Vakfı⁷⁴³, Köprülü Zade Vakfı⁷⁴⁴, Kavak Cami⁷⁴⁵ ve Sitti Hatun Vakfı⁷⁴⁶.

İncelediğimiz ferman kaydında Gümüş ma'a Hacı Köy naibi tarafından ulaşılan ilâmın dahilinde kasaba-i Gümüş ve nüvvâbı' kuralarında sakin olanlar mahkemeye varıp bundan akdem kapusuz ve eşkiyası kazalarında perişan olduğundan yine kaza-i mezbûre naibi Köprülü Zâde Vakfı olan Hacı Karyesi ve nüvvâbı' karyeleri bin beş yüz haneden saldıran ahâli ve reayası mamur ve mesmûl iken kazalarına vârid olan tekâlifin beş sehimde iki sehimî Gümüş kazasına ve üç sehimî Hacı Karyesine tecemmül ve evvel vecihle eda olunduğundan⁷⁴⁷ bahsetmektedir. Bu kayıta Köprülü Zâde Vakfı olan Hacı karyesi'nin üç sehim ödemesi gerektiği vakıfların yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülüklerinin olduğunu görmekteyiz.

Vakıflar üzerinde hakkı olan kişiler bunu mahkemeye bildirir mahkeme bu konuları araştırıp. Davayı açıklığa kavuştururdu. Evlâd-ı vâkıfan es-Seyyid İbrahim ve es-Seyyid Mehmed ve es-Seyyid Mustafa divan-ı hümâyûna arz-ı hâl edip vakıf ve mülk üzerinde haklarının olduğunu bildirmişler, ayrıca amcazâdeleri Mehmed bin Osman mutasarrıfken vefat edince hisselerinin onlara intikal etmesi gerektiğini, yetim ve evlâdı dahi olmayan Merzifon sakinlerinden Osman, Ömer ve Hasan'ın tevliyet hakkı alamayacağını ve hisse sahibi olamayacaklarını belirtmişlerdir⁷⁴⁸.

“... Devehâne Mahallesi'nde sakin orman bağlarında vâki' mescidin imamı Salih

⁷⁴⁰ A.Ş.S., 58; 119/1.

⁷⁴¹ A.Ş.S., 58; 84/1.

⁷⁴² A.Ş.S., 58; 84/1.

⁷⁴³ A.Ş.S., 58; 91/1.

⁷⁴⁴ A.Ş.S., 58; 32/1.

⁷⁴⁵ A.Ş.S., 58; 102/1.

⁷⁴⁶ A.Ş.S., 58; 88/1.

⁷⁴⁷ A.Ş.S., 58; 32/1.

⁷⁴⁸ A.Ş.S., 58; 38/1.

Efendi bin Ahmed mahzarında takrir-i kelâm edip ormanında vâki‘ Ave bağı demekle bilinen nâm mahalde vâki‘ bir taraftan Hamza Balı oğlu bağı ve bir taraftan Kedeb Hasan bağı ve bir taraftan orta yol ve dutluk bağı miras kalmış olup bundan akdem fevt olan Emir Kızıoğlu Hacı Mustafa nâm kimesne on beş seneden mütevacizdir ki vakf ve habs ve gelir dahi mescitte imam olanlara şart ve tayin eylemiştir bu takdirce bağı mahdud mezkûrda mülkiyet üzere asla ve kat‘ân alakam ve medhallerimiz olmamakla mescit imamı vakfı sahih olmak üzere zabt ve gelir beher sene kendileri ahz eylesünler ...’’⁷⁴⁹ şeklinde yer alan diğer bir kayıтта Emir Kızıoğlu Hacı Mustafa’nın on beş seneden beri mescit imamı olanlara vakfı, habs etmesi ve gelirleri beher senede kendilerine alması şartı görülmektedir.

Kişi ölmeden önce malını vakf etmek isterse bunu kendi özgür iradesiyle belirte bilmekteydi. Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sükkânından es-Seyyid Hasan bin İsmail mahkemeye başvurur. “... Orman bağları demekle vaki mescidin imamı olan Salih Efendi bin Ahmed nâm kimesne mahzarında üzerine dava ve takrir-i kelâm idüb Şeyh Garik Mahallesi’nde sakin iken bundan akdem fevt olan Alime binti Abdullah nâm müteveffiyenin min-ciheti’l-usûbeti’n-nesebiye hasrân vârisi olup ve veraseti bana münhasıra olmağla terekeden olup iç orman nâm mahalde vâki‘ bir taraftan Emir Hâfız Zâde Bağı ve bir taraftan Abdülğani Efendi Bağı ve bir taraftan Balı Bağı ve bir taraftan nehri kebir ile mahdud olan bir ... dutluk bağı Salih Efendi mescidi mezbûre vakfı ve gelirini dahi mescit-i mezbûrde imam olanlara şart olundu dedi bağı zabt eder suâl olunup bağı mezkûrdan imam-ı merkûmun kasr-ı yedine tembih olunmak matlubumdur dedikte merkûm Salih Efendi cevabında mezbure Alime fevt olalı altı sene olup fevtinden on beş sene mukaddem hâl-i hayatında bağı mezkûru mescidi mezbûr için vakf idüb ve gallesin dahi imam olanlara şart eyledim deyip hâl-i sıhhatinde bağı mezkûr vakf olmak üzere zabt ve tasarruf olup bade vefâtimâ altı senedir bu isteği üzere zabt olunmuşdur deyip ...’’⁷⁵⁰ şeklinde ifade edilmiştir. Bu belgede Alime’nin ölümünden önce mülkü olan bağları mescit için vakf idüb ve gelirini dahi imam

⁷⁴⁹ A.Ş.S., 58; 66/1.

⁷⁵⁰ A.Ş.S., 58; 67/1.

olanlara bıraktığı görülmekte olup Seyyid Hasan bin İsmail'in dava açıp bu bağlar üzerinde hak iddia ettiği görülmektedir..

Yer alan ilk kayıt Mehmed'in .emâmlı Hamide Hâtun emâmlı mezbûr Mehmed Ağa'ya Ferhat Kayası'nda vâki' bağını vakf eylediği vakfiye hüccetidir. “... şöyle ki kendi mülk malımdan olub Ferhâd Kayası demekle ma'rûf nâm mahalde vâki' bir taraftan ... bâğı ve bir taraftan ... Alime Efendi Bâğı ve bir taraftan tarîk-i 'âmm ve bir taraftan dahî ... ile mahdûd olan bir kıt'a dutluk ma' Göklük? Bâğı'ma ve yine İlyâs nâm karyede vâki' bir taraftan Gölcek Bâğı ve bir taraftan ba'zân Bazaroğlu Bâğı ve ba'zân ... Mehmed Bâğı ve bir taraftan Deli Çay? ve bir taraftan dahi Torsuzoğlu? Tarlâsı ile mahdûd bir kıt'a dutluk bâğı zevcem mezbûr Mehmed Ağâ'ya hasbeten lillâhi te'âlâ ve taleben li-mârzâti Rabbi'l-a'lâ vakf ve habs idüüb şöyle şart eyledim ki bâlâda muharrer Ferhâd Kayâsı'nda mevcûd bâğ Mehmed ve mezkûrun derûnunda ihdâs ... olunan ... mütevellî mezbûr ma'rifetiyle ihrâc ve hâla isâlinde vâki' ... mezbûrde müctemi olub ba'de cümle 'ibâdi'l-lahi abâmi's-siya'ze? ve müzâyaka hâretlerinde izen-i şerb? ve ittikâ' eylemek üzere ... oldukca bin mütevellîye olub bâ-emri'l-lahi te'âlâ ... irtihâl eylemediğimde işbu zevcem mezbûr Mehmed Ağâ mütevellî olub zevcem mezbûr Mehmed Ağâ dahi fevt oldukda li-ebeveyn kız karındâşım ... mütevellîye olub olduğu müteveffîye oldukda evlâd ve evlâd ve evlâdının batın olanda onlardan gerek inâslarından ve gerek zükûrlarından ekberi evlâdı ve ba'de'l-inkırâzihim medine-i mezbûrde me'zûn bi'l-iftâ' olan fâziletli efendilere ğalle-i bâğât mezkûr sâlifü'z-zikr kapû ve mahsenin ta'mîr ve termimî zuhûrunda mütevellî mezbûr ma'rifetiyle harc ve ta'mîr olunub mâ'adâsı mütevellî olanlara şurût ve ta'yîn ve bu husûsda şurût-u vakf-ı mezbûre ri'âyet eylemeyub ibtâl-i vakf-ı mezbûr olmak üzere hilâfına hareket ider olur ...”⁷⁵¹ şeklinde vakfettiği mülkünü ve şartlarını açıklıyor.

Diğer bir belge Yörgüçzâde Hasan Ağa Hilyaslıoğluyla mahkemeye başvurarak mütevellisi olduğu Yörgüç Paşa Vakfı'nın mahsulatı için hüccet kaydını içerir. “... Amasya Sancağı'nda vâki Havza kazasına tabi Hilyas nâm karye sakinlerinden es-

⁷⁵¹ A.Ş.S., 58; 68/1.

*Seyyid Abdullah bin Mustafa'nın vekaleten işlerini görmek üzere yerine bıraktığı Amasya sükkânından Bektaşoğlu es-Seyyid Mustafa bin İbrahim mahkemede, medîne-i mezbûre sakinlerinden Yörgüç Paşa mütevellisi Hasan Ağa bin Ahmed tarafından vekalet üzerine da'va hususunda konuşup müvekkilim merkûm Seyyid Abdullah'ın Amasya sancağında Argoma Nahiyesi'nde hayır eserleri ve insanların iyiliği için yaptırdığı el-Hâc Mahmud Ağa Vakfı bilinen nâm karyesinin öşr mâlikânesi bâ-vakfiyye ve sûret-i defter-i hâkânî. Tamâm mâlikânesi merkûm Seyyid Abdullah'a babadan oğula geçmek şartıyla ait olup kimse yoğiken mezbûr Seyyid Hasan Ağa mütevellisi olduğum Yörgüç Paşa Vakfı'na âiddir deyü mâlikâne-i mezbûreden ...*⁷⁵² şeklinde yer alan belgeden el çekmesinin söylenilmesini istemektedir⁷⁵³. Bu kayıttan vakıf mütevellisi olan kişilerin vakfın haklarını koruduğunu açıkça görmekteyiz. Diğer bir kayıтта bir vakfı vakfeden kişinin koyduğu kurallar çerçevesinde vakfı yönetecek olan bir müteveli tayin ettiğini görmekteyiz. Şöyle ki; Emir Hacıoğlu Ali Ağa'nın vakfiyesi için müteveli tayin edilmesine dair hüccette⁷⁵⁴. Amasya mahallâtından Kurşunlu mahallesinde sakin olan Alime Hatun binti el-Hâc Ahmed Ağa mütevellisini vakfettiği malları ve şartlarını sıralıyor. Şöyle ki; vakfettiği malları “... mahalle-i mezbûrede vâki' bir taraftan Keşleklizâde ve bir taraftan el-Hâcc Hasan Çavuş menzilleri ve bir taraftan nehr-i kebîr ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd olan dâhiliye ve hâriciye mülk menzilini bi-cümlleti't-tevâbi' ve'l-levâhık ve kâffetü'l-hukûk ve[l]-merâfiki ile ve yine medîne-i mezbûrede Muslu kurbunda vâki' bir taraftan tarîk-i âde ve bir taraftan Hacı Lütufzâde Hacı Osman ve bir taraftan nehr-i kebir ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd ve yine ol-mahallde vâki' bir taraftan Hacı Lütufzâde Hacı Osman ve bir taraftan vakıf bağçe ve bir taraftan nehr-i kebîr bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd olan iki kıt'a bağçe ve yine medîne-i mezbûre dâhilinde Karaağaç meydanı dimekle arîf mevzi'de vâki' bir taraftan Sadık Ağa ve bir taraftan Kurd Beğzâde es-Seyyid Abdullah Ağa ve bir taraftan nehr-i kebîr ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd olan bir kıt'a mülk bağ ve yine medîne-i

⁷⁵² A.Ş.S., 58; 84/1.

⁷⁵³ A.Ş.S., 58; 84/1.

⁷⁵⁴ A.Ş.S., 58; 91/1.

mezbûre dâhilinde Akbilek nâm mevzi 'de vâki' bir taraftan Emine Hatun Vakfı ve bir taraftan Kavukcu Hasan bağı ve bir taraftan nehr-i kebîr ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd mülk bağ hasbeten lil'l-lâhi'l-ahad ve taleben li-marzati Rabbi'l-ahad vakf-ı sahîh-i şer'î mü'ebbed ve habs-ı sarîh-i [mer'î] muhalled ile vakf u habs idüb ..."⁷⁵⁵, şeklinde, vakfettiği şeyler karşılığında şartları "... şöyle şart eyledim ki ev ve bağ-ı mezkûrların galle ve hâsılâtların hayâtda oldukça kendim binefsihâ mutasarrıfe olub ve ba'de vefâtihâ torunum Ali bin Bekir sulbiyle gerek ev ve gerek bağ ve gerek bağçe mezkûr Ali'nin evlâd-ı evlâd ve evlâd-ı evlâdına mutasarrıf olub ve ba'de'l-inkırâz mütevellî nasb olunan Emir Hacızâde es-Seyyid Ali Ağa bin es-Seyyid el-Hâcc Ali Ağa'ya ve anın dahi evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve ba'de'l-inkırâz Medîne-i Münevvere Allâhu te'âlâ ilâ yevmi'l-kıyâme fukarâsına olub mutasarrıf olanları beher cum'a gicelerinde bir sûre-i Yasin-i şerîf tilâvet idüb sevâbı benim ve benim evlâd-ı evlâdım ervâhlarına ihdâ eyleye deyü ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd birle hatm-i kelâm ve istifâ-i merâm idüb ev bağ ve bağçe mütevellî-i merkûma teslim ol dahi vakfiyyet üzere tesellüm ve kabz ..."⁷⁵⁶ şeklinde ifade edilmiştir.

Kadınlarda erkeklerde olduğu gibi vakfettiği mallar karşısında şartlarda bulunmuş olup öldükten sonra kendisi için dua, Yasin-i şerif ve hatm-i şerif okunması gibi isteklerde bulunmuştur.

Mülkünü vakf eden kişinin, vakf ettiği mülkü kendisinin koyduğu şartlara göre yöneten mütevellî adında memurlar görevlendirilmekteydi. Bu memurlar vakfın haklarını korur ve kendisine ait olan mahsulatı alırdı. Ancak kendisine ait olanı alıp teslim etmesi gereken hasılatı teslim etmeyen görevini kötüye kullanan memurlarda bulunmaktaydı. Kayıtlarda Sitti Hatun Vakfı mütevellîsi vefat edince yerine Canik muhassılı firari Hacı Ali Paşa tarafından tayin olunan kişi kendisine ait olan mahsulat ve rüsûmâtı ahz ve kabzına, bazende koru-i hümâyûnuma ait olan hasılatı ahz u kabz⁷⁵⁷ ettiği şeklinde açıkça görülmektedir. Son olarak ise

⁷⁵⁵ A.Ş.S., 58; 91/1.

⁷⁵⁶ A.Ş.S., 58; 91/1.

⁷⁵⁷ A.Ş.S., 58; 88/1.

zımmilere ait olan bir ferman kaydında “... *asâyiş-i emvâl-i ra’iyyete vakfiyyet düstûr-ı ameldir(?) memleket ve lâzime-i merâsime tesfize ve adâlet-i münîfde? ve bu makûle-i cizye-güzârî re’âyânın ızrâr ve ircâ’ların ...*”⁷⁵⁸ şeklinde 90/1 numaralı belgede vakfedilmiş mahalle akçesinin belirtilen vakf-ı mezbûr Veli Zâde’ye 60 kuruş⁷⁵⁹ ve 103/1 numaralı tereke kaydında Mehmed Emin Efendi zimmetinde yer alan Acem Ali Mahallesi’nde vakfedilmiş olan akçe vakf-ı mezbûr Hüseyin’e 169 kuruş, Köyceğiz Mahallesi’nin vakfedilmiş olan mahalle akçesi vakf-ı mezbûr Kaşık oğlu Ahmed Paşa’ya 150 kuruş olarak verilmiştir⁷⁶⁰.

3.1.8 Amasya’da Ekonomik Hayat

3.1.8.1. Tarım ve Hayvancılık

Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin “*Amasya Tarihi*” eserinde Amasya’nın bağlarının ve tarlalarının, toprağının bolluk ve zenginlikle dolu olduğunu, doğusunun ve batısının geniş bir sahra olduğunu ve bu sahranın ferahlatıcı bahçelerle dolu olduğunu, büyük bir kale kapısı şeklinde üç boğazdan meydana geldiğini kuzey tarafının Argoma-Suluovaya, kuzey-doğu tarafının Sonisa-Taşova’ya ve güney-doğu tarafının Derben-Çalak’a baktığı üç boğazdan meydana geldiğini yazmıştır. Bu boğazlardan ırmaklar akar, akan ırmakların etrafında yer alan bağlar ve bahçeler çok değerlidir⁷⁶¹. Bağların içinde sürekli akan sular, bir köşk ve köşkların önünde gül bahçeleri yer almaktadır. Bağlar Yeşilırmak’ın iki tarafını sarmış olup yine bu ırmağın taşması sonucu bereketlenmektedir⁷⁶². Yeşilırmak Amasya’da halkın hayatıdır. Bu şehrin elması, ayvası, karpuzu, cevizi, eriği, kavunu, buğdayı, bamyası ve kirazı en büyük zenginliklerinden olup dünyanın her yerinde ün kazanmıştır. Ayrıca dutları, ipek böceği ve kazasında en büyük zenginliklerindedir⁷⁶³. Böylelikle Amasya’nın zengin tarım arazilerinin ve

⁷⁵⁸ A.Ş.S., 58; 44/1.

⁷⁵⁹ A.Ş.S., 58; 90/1.

⁷⁶⁰ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁷⁶¹ Hüsameddin, 1986, 6.

⁷⁶² Hüsameddin, 1986, 73.

⁷⁶³ Hüsameddin, 1986, 79.

ekonomik faaliyetlerinin başında tarımın olduğunu görmekteyiz. Bunun yanında sadece kültür merkezi değil Osmanlı Devleti'nin önde gelen tarım şehirlerinden biri olduğunda görmekteyiz.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan kayıtlarda “bağ, üzümlük bağ, bahçe, dutluk bağ, vişne bağı ve böcüklik bağ” gibi isimler görülmektedir. Burada Amasya halkının bağ ve bahçecilik faaliyetleriyle uğraştığını söyleyebiliriz. Bunların yanında belgelerden tütün, üzüm, arpa, buğday, dut, ipek, saman, ot, kabak, vişne, bal (asel), pirinç ve çayır gibi ürün isimleri elde edilmektedir.

İncelediğimiz kayıtlarda bağ sahipleri mülkü olan bağları vakf etmiş ve buna karşılık şartlarda bulunmuştur. Bu durum kayıtlarda Medîne-i Amasya mahallâtından Kurşunlu mahallesinde sakine Alime Hatun mahkemeye başvuruyor. Mülkünü vakf ediyor ve müteveli olarak Emir Hacızâde es-Seyyid Ali Ağa bin es-Seyyid el-Hâc Ali Ağa görevlendiriliyor. “... İki kıt'a bahçe ve Karaağaç meydanı demekle arif mevzide vâki bir taraftan Sadık Ağa ve bir taraftan Kurt Beyzade es-Seyyid Abdullah Ağa ve bir kıt'a mülk bağ ve Akbilek mevzide vâki bir taraftan Emine Hatun Vakfı ve bir taraftan Kavukçu Hasan bağı ve bir taraftan mülk bağ ...” şeklinde yer almaktadır. Kayıtlarda yer alan diğer bağ isimlerini şu şekilde sıralayabiliriz;

Tablo 15. Amasya Kazası'nda yer alan bazı bağlar. (1780-1781)

Mehmed Bağı ⁷⁶⁴	Ballı Bağı ⁷⁶⁵
Dutluk Bağı	Kavukçu Hasan Bağı ⁷⁶⁶
Kedeb Hasan Bağı ⁷⁶⁷	Gedikoğlu Bağı ⁷⁶⁸
Emir Hafız Zâde Bağı ⁷⁶⁹	Mengenli Oğlu Bağı ⁷⁷⁰

⁷⁶⁴ A.Ş.S., 58; 68/1.

⁷⁶⁵ A.Ş.S., 58; 67/1.

⁷⁶⁶ A.Ş.S., 58; 91/1.

⁷⁶⁷ A.Ş.S., 58; 66/1.

⁷⁶⁸ A.Ş.S., 58; 98/1.

⁷⁶⁹ A.Ş.S., 58; 67/1.

⁷⁷⁰ A.Ş.S., 58; 98/1.

Terzi Halil Bağı ⁷⁷¹	Papasoğlu Bağı ⁷⁷²
Abdurrahman Bağı ⁷⁷³	Boyacı Kefere Bağı ⁷⁷⁴

Bu bağların adlarının genellikle kişi adları olduğu görülmektedir. Ayrıca kayıtlarda yer alan bir tereke kaydında aselin (bal) yer alması arıcılıkla uğraşıldığını gözler önüne sermektedir⁷⁷⁵.

İncelediğimiz kayıtlarda yer alan bir ferman kaydında Amasya’da hayvan ticareti yapıldığı⁷⁷⁶ “... *Dârü’s-saltanat-ı seniyyemde sâkin ibâdullâhın lahm husûsunda zarûretten vikâyeleri zımında Anadolu çavuşlarından aşâ’ir ve kabâ’il ve sâ’irleri yedlerinde bulunan satılık koyunları celebler ve ashâbı tarafından Der-aliyyem’e îsâl olunmaları ...*”⁷⁷⁷ şeklinde yer alan kayıta açıkça görülmektedir. Ayrıca bu hayvanlardan ağnam alındığı “... *merkûmenin ve aşîreti celeblerinin her biri yüzer ve ikişer ve üçer yüzer koyun ve ol-mikdâr gurusların aldıkları südde-i şevket-i şahâneme irsâ(l) olmak hâsebiyle hakları istirdâd ve fîmâ-ba’d Der-sa’âdetime ağnâm getürenlerden ...*”⁷⁷⁸ şeklinde yer alan kayıta açıkça görülmektedir. Diğer bir kayıta koyun ve keçinin 477 guruş olduğu görülmektedir⁷⁷⁹. Başka bir kayıta kasaplara koyun ve keçi eti için 16 meblağ ve 1 kıyye narh verildiği görülmektedir⁷⁸⁰. Kayıtlarda yer alan diğer hayvan isimleri şu şekildedir;

Tablo 16. Amasya Kazası'nda yetiştirilen hayvanlar. (1780-1781)

Davar	Koyun	Keçi
Karasığır ineği	Bargir	Camus
Karasığır öküzü	Merkep	Kaz

⁷⁷¹ A.Ş.S., 58; 98/1.

⁷⁷² A.Ş.S., 58; 98/1.

⁷⁷³ A.Ş.S., 58; 48/1.

⁷⁷⁴ A.Ş.S., 58; 98/1.

⁷⁷⁵ A.Ş.S., 58; 98/1.

⁷⁷⁶ A.Ş.S., 58; 64/1.

⁷⁷⁷ A.Ş.S., 58; 64/1.

⁷⁷⁸ A.Ş.S., 58; 64/1.

⁷⁷⁹ A.Ş.S., 58; 52/1.

⁷⁸⁰ A.Ş.S., 58; 25/1.

At	Mercan	Manda
----	--------	-------

Kayıtlarda bu hayvanların mevsimine göre beslenmeleri için yaylak ve kışlak alanlara götürüldüğü hayvanların ot, saman, arpa ve çayır gibi gıdalarla beslendiği görülmektedir⁷⁸¹.

3.1.8.2. Vergiler

Vergiler, bir devletin devamlılığını sağlayabilmesi için olağanüstü durumlarda veya devletin ihtiyaçları dahilinde padişahın kararıyla halkın ödemesi gereken bir yükümlülüktür. Osmanlı Devleti'nde ekonominin temelini topraktan elde edilen zirai üretim oluşturmaktadır. Bu nedenle vergilerin büyük bir kısmı topraktan elde edilen mahsulata dayanmaktadır⁷⁸². Bu yükümlülükleri şer'i hükümler çerçevesinde fıkıh kitaplarında yazılı olan “*tekâlif-i şer'iyye*” (zekat, öşür, harç ve cizye), devlet tarafından koyulan savaş zamanlarında ihtiyaç dahilinde tahsil edilen resim, harç ve vergiler “*tekâlif-i örfiye*” ve olağanüstü durumlarda tahsil edilen “*avâriz vergisi*” şeklinde sıralanmaktadır⁷⁸³. Ayrıca ihtiyaç dahilinde alınan tekâlif-i örfiye zamanla avarız-ı divaniye ile beraber anılmaya başlanmıştır. Geçici olan bu vergiler savaşlar, yaşanan sıkıntılardan ve iç meselelerin bitmemesinden dolayı sürekli alınan vergiler haline gelmiştir.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan vergileri aşağıda sizlere açıklamaya çalışacağız.

3.1.8.2.1. Tekâlif-i Şer'iyye

Tekâlif-i şer'iyye Osmanlı Devleti içerisinde temelleri şer'i hükümlere dayanan vergi sistemidir. Bu vergi türünün zekât, öşür (aşar), cizye ve haraç adında dört esası bulunmaktadır. Osmanlı Devleti içerisinde tekâlif-i şer'iyye vergileri arasında gösterilen ve zekat, öşür (aşar), cizye ve haracın çerçevesi altında alınan diğer vergiler şu şekildedir: Cizye, imaretler, gümrükler, öşür, ağalık, kulluk hakları,

⁷⁸¹ A.Ş.S., 58; 87/1.

⁷⁸² Yiğit Yılmaz, “Osmanlı Devleti'nde Vergi Sistemi ve Vergi Denetimi”, *Vergi Raporu*, S. 232, Ocak 2019, s. 11.

⁷⁸³ Ahmet Tabakoğlu, “Tekâlif”, *TDVİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 336.

mukâtaat, selâmet akçesi, ağnam, adet-i ağnam, ondalık ağnam, yaylak, kışlak, otlak, ağıl, dem, balta, bostan, bağ, camus, kovan, çift bozan, çift, penbe, harîr, deve, öküz, inek, at, merkep, tapu, bennâk, bâd-ı hevâ, kuvâre, mücerred, yaya ve kaçgun, zemin, arûs, ispenç, cürm ü cinayet, beytûmal resimleri, kasaphane, kellehane, salhâne, kelle, ayak parası gibi harç, vergi ve resimlerdir⁷⁸⁴.

İncelediğimiz kayıtlarda “... *defter-i cedîde kayd olunduğu ve hâsılı resm-i çayır ve resm-i yaylak ve hassa-i hümayûn ve öşr-i meyve ve sebzevât ve mukâta'a-i bazar galle yekûn ma'a gayruhu otuz yedi bin yedi yüz altmış akçe yazı ...*”⁷⁸⁵ şeklinde görülmektedir. Meyve-sebze öşürü, yaylak resm-i ve çayır resm-i için toplamda 37.760 akçenin yazı ile şart olunduğu görülmektedir. Yine aynı belgede “... *ceyb-i hümayûnuma âid ve rikâb-ı hümayûnuma hâsıl kayd olunan kışlak ve yaylak ve otlak ve a'şâr ve resm-i mücerred ve bennâk ve resm-i tapu-yı zemîn ve bağ ve bağçe ve öşr-i küvvâre ve beytü'l-mâl-ı âimme ve hâssa ve mâl-ı gâib ve mâl-ı mefkûd ve yaya ve kaçgun ve cürm-i cinâyet ve salb-ı siyâset ve bad-ı hevâ ve âdet-ı deştbanî ve haymâne ve gayr-ı haymâne ve kul ve câriye müjdegânesi ve rüsûmât-ı sâirenin cüz'î ve küllî mahsûlât-ı kadîmesi ve koruyân-ı hassânın defter-i ma'mûlün bihâsında ta'yîn olunan mümtâz ve mu'ayyen hudûd ve sınuru ... koru ağası tarafından ahz u kabz olunur defter-i hâkânide isim ve resimleriyle mukayyed ve mevcûd ve hâlen evkâf ve zeâmet ve timâr kurâlarında mütemekkin olan korucu ve küreci ve neferât-ı sâirelerin cürm-i cinâyet ve beytü'l-mâl-ı âimme ve hâssa ve sâlb-ı siyâset ve resm-i arûsâne ve bâd-ı hevâ koru ağaları tarafından ahz u kabz olub ancak koru hademeleri sâkin kurâlarda zirâ'atleriyle hâsıl eyledikleri mahsûlâtlarının öşrûn sâhib-i arz olanlara edâ eylediklerinden sonra koru hüddâmları serbest olmağla vüzerâ-yı izâm ve mîrmirân ve mirlivâ ve mütesellimler ve evkâf-ı selâtîn mütevellileri ve zuamâ ve erbâb-ı timâr ve mültezimleri ve alaybeğleri ve çeribaşları ve havâss-ı hümayûn voyvodaları ve yeniçerileri ve*

⁷⁸⁴ Tabakoğlu, 2011, 336.

⁷⁸⁵ A.Ş.S., 58; 88/1

beytü 'l-mâl emînleri ve sâir ehl-i örf tâifelerinin bi-gayri hakkın aldıkları mu 'âf ve gayr-ı mu 'âf tekâliflere dâhillerdir deyü ..."⁷⁸⁶ şeklinde devam etmektedir.

Kayıtta görüleceği üzere bazı görevlilerin vergiden muaf olabileceği gibi olmadığı da açıkça görülmektedir. Diğer bir kayıтта Köprülü Zâde Vakfı olan Hacı karyesi ve nüvvâbı' karyeleri bin beş yüz haneden müteceviz ve ahâli ve reayasına memur iken vârid olan tekâlifin beş hissesinin iki hissesinin Gümüş kazasına ve üç hissesinin Hacı karyesine verildiği görülmektedir⁷⁸⁷. Başka bir kayıтта "... bin yüz doksan dört ve doksan beş seneleri uhde-i iltizamımızda olan tarlalara ve kışlaya mutasarrıf olan Sâne bint-i Abbas hatun çocuksuz fevt olup tapuyla tasarrufunda olan mezbûre tarlayla kışla boş kalmış olup hak edilmiş tapu olunmasına işbu tapu olan Fazlı-zâde Seyyid Ali Efendi'ye tarafımızdan izn-i talep olup hâtunun resm-i tapusu alınıp izn-i verilmesi istenmiş ..." ⁷⁸⁸ olup, tasarrufunda olan tarla veya kışla mutasarrıfının ölümü üzerine bu tasarrufların boş kalmaması tapusunun çocuğu olmaması halinde başka bir kişiye tasarruf edildiği görülmektedir. Bunlara ek olarak hayvanlar için de "ağnam vergisi" alındığı kayıtlarda açıkça görülmektedir. Şöyle ki; "... Der-Sa'âdetime ağnâm getürenlerden ... ve emnen ü sâlimen imrârları vesâyası ... Erzurum ve Ahışa ve Esbhan ve iktizâ edenler ... mübâşir ta'yîn olunmuşdur koyun sâhibleri ve celeblerin uğradıkları kazâlar sükkânından ve zâbitân ve a'yândan ..." ⁷⁸⁹ şeklinde ifade edilmektedir.

3.1.8.2.4. Salyâne Vergileri

Eyalet ve sancak merkezlerinde görevde bulunan yöneticilere ödemek için mahalle ve nahiyelere taksim edilen imdadiyeler (seferiye, hazariye, menzil), vilayet, ulak, mübaşirinin konak, dolap tamiri, mahkemenin duvar tamiri, konak beklemesi, hizmet, ikramiye, kahve ve duhan bahası, saman bahası, sofracıbaşının yaptığı hizmetler vs. için ödenecek kuruşu, ulaşım, güvenlik, haberleşme için yapılan harcamalar yetkili olan görevliler tarafından belirli olan kurallar çerçevesinde

⁷⁸⁶ A.Ş.S., 58; 88/1.

⁷⁸⁷ A.Ş.S., 58; 32/1.

⁷⁸⁸ A.Ş.S., 58; 83/2.

⁷⁸⁹ A.Ş.S., 58; 64/1.

hesaplanarak idari birim, kent merkezindeki halk, kasaba, köy ve esnaf gurupları arasında tevzi ve taksim edilmekteydi⁷⁹⁰.

İncelediğimiz kayıtlarda 3 adet salyâne kaydı yer almaktadır. Bu kayıtlardan ilki “*Salyâne-i imdâd-ı menzil sene 1194 rûz-ı Hızır’ından rûz-ı Kasım’ına kadar*” denildikten sonra bu kayıttan Amasya’dan geçen ulaklara sıkıntı çektirmemek için menzilde 50 adet beygir bulundurulması, menzilcinin ihtiyacı durumunda eyaletteki beygirlerin ihtiyacı olan menzile getirilmesi, altı aylık 16,5 haneden almak üzere menzilhanenin giderleri harc-ı defter, kalemiye ve harc-ı bâbın ödenmesi için 4000 kuruşun mahalle ve nahiyelere tevzi defteridir. Bu dağıtım şu şekildedir; 2182,5 kuruş mahallelere, 657,5 kuruş Ezine Pazarı Nahiyesi’ne, 569,5 kuruş 1 rub’ Akdâğ Nahiyesi’ne, 278 kuruş Hakala Nahiyesi’ne ve 313,5 kuruş Geldigelen Nahiyesi’ne isabet etmiştir⁷⁹¹. Yer alan ikinci kayıttan “*Bin yüz doksan dört senesi Muharremü’l-harâmının gurrelerinden Recebü’l-mürreccebe gelinceye dek vilâyet umûruna dokuz bin kırk bir guruşun salyâne defteridir*”⁷⁹² denildikten sonra yapılan vilâyet masrafları sıralanmıştır. Ayrıca kayıttan mahalle ve nahiyelere verginin taksimi yapılmıştır. Son kayıttan ise bazı hizmetleri karşılığında salyâne vergilerinden muaf olan görevlilerinde olduğunu görmekteyiz⁷⁹³.

3.1.8.2.2. Tekâlif-i Fevkalâde

Devlet tarafından ödemesi için halka yüklenen vergilerdir. Bu vergiler “*tekâlif-i örfiye*” ve “*tekâlif-i şâkka*” (ödenmesi mümkün olmayan ağır vergiler)⁷⁹⁴ olarak ikiye ayrılmaktadır. *Tekâlif-i örfiye*, örfe dayanan ve çoğunlukla savaş zamanlarında ihtiyaca göre halka yüklenen vergi türüdür. Hane, çift ve ocak gibi esaslar dahilinde koyulan resim, harç ve vergilerdir.⁷⁹⁵ Ancak bu vergiler sadece

⁷⁹⁰ Baş, 2008, 80.

⁷⁹¹ A.Ş.S., 58; 6/1.

⁷⁹² A.Ş.S., 58; 71/1.

⁷⁹³ A.Ş.S., 58; 86/1.

⁷⁹⁴ Tabakoğlu, 2011, 337.

⁷⁹⁵ Tabakoğlu, 2011, 336.

olağanüstü durumlarda alınırken zamanla art arda olan savaşlar nedeniyle sürekli alınan vergilere dönüşmüşlerdir⁷⁹⁶.

İncelediğimiz defterde bazı hizmetlerinden dolayı bazı kişilerin vergi ve harçlardan muaf tutulduğu görülmektedir. Lâdik kasabası ve köylerde yaşayan halkın önceden beri beylik çayırı ve kuru-i hümâyûn hizmetlerinde bulunduğu otu biçip ve taşıdıkları için hizmetleri karşılığında ulaktan, araba sürgününden, yaya, azeb harcı, sekban, hisar yapma, zahîre, nal baha, devriye, kuddûmiye, kaftan baha, salyâne, tekâlif-i örfiye, şâkka ve avarız-ı divaniye ve'l-hâsıl cem'i tekâliften muaf ve müselleme ve serbest üzere oldukları⁷⁹⁷ belirtilmiştir. Diğer bir belgede Ömer Bey'in divan-ı hümâyûna arz-ı hâl gönderdiği kuru ahalsinin önceden beri beylik çayırı biçip ve taşıdığı hizmetleri karşılığında ulaktan, araba sürgününden, yaya, azeb harcı, sekban, hisar yapma, zahîre, nal'baha, devriye, kuddûmiye ve kaftan baha, tekâlif-i örfiye ve şâkkadan muaf⁷⁹⁸ oldukları belirtilmiştir. Kayıtlarda yer alan başka bir belgede hassa davalarının bakımı ile ilgilenip otlakları biçip ve taşıyıp yetiştirdiği hâlde mallarından otlak ve saman satın alıp Âsitâne-i sa'âdete davar gitmek lâzım geldiğinde yedekçilerin harc-ı râhlarını mallarından eda itmeleriyle hizmetleri karşılığında hâne-i avârizdan ve bedel-i nüzul ve sürsat ve celebkeşden ve menzil imdâdiye ve araba ve iştirâ ve mübâya'a ve sâir akçeli akçesiz tekâliften ve tekâlif-i örfiye ve şakkanın küllisinden muaf ve müselleme olduklarına⁷⁹⁹ dair ferman kaydı bulunmaktadır.

3.1.8.2.3. Avarız-ı Divaniye

Örfi vergilerden olan, padişahın emri ile beraber olağanüstü (savaş, seferberlik) durumlarda halka yüklenen bir yükümlülüktür. Tekalif-i örfiye ile beraber anıldığı için tekâlif-i divaniye adını da taşımaktadır. Tekâlif-i örfiye vergileri adı altında avarız akçesi ve avlarız türü olan vergiler iştirâ, nüzul, sürsât, asâkir-i bahriyye, tayinât, kürekçi bedelleri, tersane ve kalyoncu bedelleri, gabyar, kendir, kömür,

⁷⁹⁶ Tabakoğlu, 2011, 336.

⁷⁹⁷ A.Ş.S., 58; 86/1.

⁷⁹⁸ A.Ş.S., 58; 87/1.

⁷⁹⁹ A.Ş.S., 58; 88/1.

menzil, kereste ve şütürbânân şeklinde sıralanmaktadır. Sadece savaş zamanlarında alınan bu vergiler art arda yapılan savaşlar nedeniyle düzenli vergiler arasına girmiştir⁸⁰⁰.

İncelediğimiz defterde yukarıda olduğu gibi aynı belgelerde bazı hizmetlerinden dolayı bazı kişilerin vergi ve harçlardan muaf tutulduğu görülmektedir. Lâdik kasabası ve köylerde yaşayan halkın çok önceden beri koru-i hümâyûn hizmetlerinde bulunduğu bu hizmetleri karşılığında ulaktan, araba sürgününden, yaya, azeb harcı, sekban, hisar yapma, zahîre, na'l bahâ, devriye, kuddûmiye, kaftan baha, salyâne, tekâlif-i örfiye, şâkka ve 'avârız-ı divaniye ve'l-hâsıl cem'i tekâliften muaf ve müselleme ve serbest üzere oldukları⁸⁰¹ açıkça belirtilmiştir. Kayıtlarda yer alan başka bir belgede hassa davalarının bakımı ile ilgilenip otlakları biçip ve taşıyıp yetiştirdiği hâlde mallarından otlak ve saman satın alıp Âsitâne-i saadetime davar gitmek lâzım gedikte yedekçilerin harc-ı râhlarını mallarından eda itmeleriyle hizmetleri karşılığında hane-i avarızdan ve bedel-i nüzul ve sürsat ve celebkeşden ve menzil idadiyesin ve araba ve iştirâ ve mübâya'a ve sâir akçeli akçesiz tekâliften ve tekâlif-i örfiye ve şakkanın küllîsinden muaf ve müselleme oldukları⁸⁰² görülmektedir.

İncelediğimiz defterde vergilerden muaf olan bu kişilere karşı harekette bulunulmaması zulüm edilmemesi tembih edilmiştir. Ancak bunun dinlenmesi durumunda kayıtlarda koru-i hümâyûn hizmetinin tatiline karar verilmiş olup huzurun sağlanması için ulaktan, araba sürgününden, yaya, azeb harcı, sekban, hisar yapma, zahîre, nal'baha, devriye, kuddûmiye, kaftan baha, sekban, tekâlif-i örfiye, şâkka ve avarız-ı divâniyyeden serbestiyet muaf ve müselleme olduğundan serbestiyet üzere olup ehl-i örf taraflarından emn ü rahatlar iken ancak avarız bedeli senevî ceyb-i hümâyûn için 50.000 akçe ve menzilhanesine 40.000 akçe iânet ve 40.000 akçe irsâliye hazine-i âmire için tamamen teslim eylesmesi şeklinde açıkça görülmektedir.⁸⁰³ Karışıklıkları engellemek için ise avarız bedeli koyulduğu

⁸⁰⁰ Tabakoğlu, 2011, 336.

⁸⁰¹ A.Ş.S., 58; 86/1.

⁸⁰² A.Ş.S., 58; 88/1.

⁸⁰³ A.Ş.S., 58; 87/1.

görülmektedir. Başka bir salyâne kaydında ise Amasya'da mevcut olan bütün mahallâtında hane başına 21,5 kuruş avarız düştüğü görülmektedir⁸⁰⁴. Avârızın bütün hanelere eşit miktarda paylaşılmasına özen gösterilmiştir.

İncelenen kayıtlarda bunların yanında firarilerin zimmetinde kalan ve ödenmeyen vergilerin tahsili için ise memur görevlendirilip temini sağlanmıştır. Bu durum 1191 ve 1192 senelerin de babasıyla firar eden Canikli Ali Paşa'nın oğlu Battal Bey'in uhdesinde ihale eylediği Sivas'tan avarız ve cebelü bedeliyesi menzilciyân avarız mallarında gayr-ez-teslimat mîr-i mûma-ileyh zimmetinde alacağı kalan 36.199 kuruştan sudûr iden emr-i şerifim mantûkunca tahsili⁸⁰⁵ üzerine gönderilen ferman kaydında açıkça görülmektedir. Bu fermanın mucibince gelen buyuruldu da ise firari Hacı Ali Paşa'nın Battal Bey'in 1191 ve 1192 senesinin uhdesinde olan Sivas'ın avârız ve cebelü bedeliyesiyle menzilciyân avarız mâllarından gayr-ı-ez-teslim baki kalan 28.199 kuruş kimlerin zimmetlerinde kalmıştır ve Der-aliyye'nin verdiği karar ile Kara Hasan oğlunun zimmetlerinde kalan kuruşu toplayacağı kayıtlarda yer almaktadır⁸⁰⁶. Avârızlar görevliler tarafından ihtimam gösterilerek toplanmaktadır. Ayrıca zimmetlerinde bulunan vergiyi teslim etmeyen memur er ya da geç vergiyi teslim eder etmezse verginin teslim alması için görevlendirilen memur tarafından toplanırdı.

3.1.8.2.5. Cebelü Bedeliyesi

Osmanlı Devleti içerisinde tımar sipahilerinin belirli bir gelir karşılığında sefer vakti, sefere götürmekle sorumlu oldukları tam donanımlı olan askere cebelü adı verilmektedir⁸⁰⁷. Ancak bu tımar sipahilerinin aldıkları gelirler karşılığında cebelü getiremezlerse, getiremediği cebelü askerin karşılığında yerine masrafları ne kadar ise o kadar para ödemekteydi. Alınan bu para "*cebelü bedeliyesi*" adını almaktadır. Bu uygulama devletin paraya ihtiyacı halinde XVII. ve XVIII. yüzyıllarda daha sık alınmaya başlanmıştır⁸⁰⁸.

⁸⁰⁴ A.Ş.S., 58; 26/1.

⁸⁰⁵ A.Ş.S., 58; 16/1.

⁸⁰⁶ A.Ş.S., 58; 17/1.

⁸⁰⁷ Feridun Emecen, "Cebelü", *TDVİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 188.

⁸⁰⁸ Emecen, 1993, 189.

İncelediğimiz defterde cebelü belediyesine dair 3adet kayıt yer almaktadır. Bu kayıtlardan ilki doksan bir ve doksan iki senelerin de babasıyla firar eden Canikli Ali Paşa'nın oğlu Battal Bey'in uhdesinde ihale eylediği Sivas'dan avâriz ve cebelü bedeliyesi menziliyân avâriz mallarında gayr-ez-teslimât mîr-i mûma-ileyh zimmetinde alacağı kalan 36.199 kuruştan sudûr iden emr-i şerifim mantûkunca tahsili⁸⁰⁹ üzerine gönderilen ferman. İkincisi bu fermanın mucibince gelen buyuruldu da firari Hacı Ali Paşa'nın Battal Bey'in doksan bir sene ve doksan senesinin uhdesinde olan Sivas'ın avâriz ve cebelü bedeliyesiyle menziliyân avâriz mâllarından gayr-ı ez teslim baki kalan 28.199 kuruş kimlerin zimmetlerinde kalmıştır. Bu kuruşu Der-aliyye'nin verdiği karar ile Kara Hasan oğlunun toplayacağı⁸¹⁰ şeklinde ifade edilirken avârizlar ve cebelü belediyeleri görevliler tarafından ihtimam gösterilerek toplanmaktadır. Ayrıca zimmetlerinde bulunan vergiyi teslim etmeyen memur er ya da geç vergiyi teslim eder etmezse teslim alınması için görevlendirilen memur tarafından teslim alındığı görülmektedir. Yer alan 13 Muharrem 1195 tarihli son kayıta Amasya Sancağı'nda Geldigelen Nahiyesi'nde vâki' karye ve gayrinden 13.350 akçe tımara, Beyrut mutasarrıfı olan Mehmed es-Seyyid Ağa'nın doksan dört senesinde iltizâmen uhdesinde olan tımarın Amasya sükkanlarından Fazlızâde Feyzullah Efendi'nin iltizamında sadece bir sene mutasarrıfa olduğu ve bu senede iki cebelü bedeliyesi için 100 kuruş tayin edildiği ve memur Osman Ağa tarafından alınacağı⁸¹¹ bildirilmiştir.

3.1.8.2.6. İmdadiyeler (Seferiye, Hazariye, Menzil)

İlk başlarda savaş zamanlarında ihtiyaçların giderilmesi için toplanan imdâd-ı seferiyye adı ile anılan imdâdiye, XVIII. yüzyıldan başlayarak imdâd-ı seferiyye ve imdâd-ı hazariye olarak ikiye ayrılmıştır. 1718 yılında ilk defa düzenli ve barış zamanlarında toplanan ve seferiyenin yanında yarısı kadar olan imdâd-ı hazariye vergisi alınmıştır⁸¹². İmdâd-ı seferiyye tek seferde alınırken avâriz türü vergilerin

⁸⁰⁹ A.Ş.S., 58; 16/1.

⁸¹⁰ A.Ş.S., 58; 17/1.

⁸¹¹ A.Ş.S., 58; 79/2.

⁸¹² Ahmet Tabakoğlu, "İmdâdiyyeler", *TDVİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 221.

içerisinde yer alan imdâd-ı hazariye 2 veya 3 taksit ile toplanmaktadır⁸¹³. Bütçe açığını gidermek için alınan bu vergi zamanla asıl amacından uzaklaşmıştır. Vali ve mutasarrıf gibi görevlilerin senelik masraflarını temin etmek için halka yüklenen bir sorumluluk haline gelmiştir⁸¹⁴. Toplanan imdâd-ı hazariyenin geliri, savaşa götürmekle sorumlu oldukları askerlerin ihtiyaçlarını karşılamaları için eyalet ve sancak mutasarrıflarına teslim edilmektedir. Yeni düzenleme ile eyalet ve sancakların toplanması gereken imdâd-ı seferiyelerin miktarı belirlenmiş olacak ve beylerbeyleri ile sancakbeyleri direk merkezden tespit edilmiş olan miktar toplayacaktır. Toplanan gelirin yarısı kendisi için ayrılacak, kalan yarısının her bir 70 kuruşu ile ise bir askerin ihtiyaçları karşılanacaktır⁸¹⁵.

İncelediğimiz defterde 1 adet imdâd-ı seferiyye ve 14 adet imdâd-ı hazariye kaydı yer almaktadır. İmdâd-ı hazariye vergisi incelediğimiz sicilde yer alan kayıtlarda hazariye⁸¹⁶ veya imdad-ı hazariye şeklinde yer almaktadır. Sene 1194 imdâd-ı hazariyenin taksit-i sâninin tahsiline buyuruldu. 13 Cemaziye'l-evvel sene H.1194 (M.1780) tarihli kayıta "... 1194 imdâd-ı hazariyenin taksît-i sâninin tahsiline buyuruldu." denildikten sonra "... eyâlet-i Sivas sâbıkan Erzurum vâlisi devletlu Ali Paşa Efendi'mize tevcih-i ihsân-ı humâyûn buyurulmakdan nâşî sene-i mezkûru mâl-ı hazariye taksît-i sâni mebâliğin cânib-i muşîrânelerine eşedd-i luzûmu olmağla imdi ber-mûcib-i pusula sancağına isâbet ve iktizâ iden taksît-i sâni mâl-ı mebâliğ-i hazariyenin min haysu 'l-mecmû' bâliğ olduğu mikdârı mebâliğ-hazariye sancağınızın kazâ ve kurâlarına ma 'rifet-i şer' ve ta'yîn kılınan mubâşir-i mûmâ-ileyh ma 'rifeti ve cümle ittifâkıyla tevzî' ve taksîm ve 'alâ-eyyihâl yerlü yerlerinden bir kadem akdem ve bir sâ'at mukaddem cem' ve tahsîl ve kabzına me 'mûr-ı mûmâ-ileyhe edâ ve teslîm eylemeleriniz bâbında iş bu buyuruldu ..."⁸¹⁷ şeklinde devam eden buyuruldu da Amasya merkez kaza dahil 11 kaza için senede üç taksit olarak toplanacak olan imdâd-ı hazariyenin miktarı 1103,5 kuruş ve 48,5 akçe olarak tayin

⁸¹³ Tabakoğlu, 2000, 222.

⁸¹⁴ Baş, 2008, 81.

⁸¹⁵ Tabakoğlu, 2000, 222.

⁸¹⁶ A.Ş.S., 58; 71-72-73-74-75/1.

⁸¹⁷ A.Ş.S., 58; 5/1.

buyurulmuştur. Devamı olan kayıtta “... *Bâ'is-i nemîka budur ki hâlâ Sivas vâlisi vezîr-i âsaf-nazîr devletlu Ali Paşa hazretlerine senevi iki taksît ile eyâlet-i Sivas'dan bâ-fermân-ı 'âli mu'ayyen olan imdâd-ı hazariyelerinden bin yüz doksan dört senesine mahsûben taksît-i sânisî olmak üzere Sivas mahkemesinde ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifeti ile tevzî' ve taksîm ve sicill-i mahfûzdan muhrac mumzâ ve mahtûm pusula mantûki üzere Amasya sancağına bin yüz üç buçuk guruş kırk sekiz buçuk akçe isâbet idüb ...*”⁸¹⁸ şeklinde belirtilmiştir.

Sivas Valisi Ali Paşa'ya senevi iki taksit olarak ödenecek olan 1103,5 kuruş ve 48,5 akçe imdâd-ı hazariyenin Amasya merkez ve kazasına tevzî ve taksim defteridir. Bu taksimat şu şekildedir; Kaza-i Amasya/Berây-ı Zeyker bâ-hattı hümâyun 205,5-020=185 kuruş, Kaza-i Gedeğra 181,5 kuruş, Kaza-i Merzifon 131,5 kuruş, Kaza-i Verây 36,5 kuruş, Kaza-i Zünnün Abâd 82 kuruş 50 meblağ, Kaza-i Lâdik 96 kuruş 18 meblağ, Kaza-i Havza 11 kuruş 18 meblağ, Kaza-i Gelingiras 49 kuruş 18 meblağ, Kaza-i Merzifon Abâd 47 kuruş 26 meblağ, Kaza-i Gümüş ma' Hacı Köy 88 kuruş 50 meblağ ve Kaza-i Zeytun 75 kuruş 18 meblağ taksim edilmiştir.

Defterde yer alan diğer bir kayıtta tahsis buyurulan imdâd-ı hazariyenin taksit-i evveli, hizmet mubaşiriyesi ve dava beratı olmak üzere Amasya sancağına düşen 1000 kuruş hâlâ livâ-i Amasya mütesellimi Abdullah Bey'e hizmet eden Mehmed Bey tarafından teslimi ile mühürlendiği haber verilmiştir⁸¹⁹. 19 Cemaziye'l-evvel 1194 tarihli ferman kaydında hâlâ Sivas Valisi Dağıstâni Ali Paşa Amasya sancağında vâki' kazalardan mutasarrıfı için senede üç taksit ile tayin kılınan 3000 kuruş imdâd-ı hazariyeden, görevini yerine getirmediği günlerin aylık veya günlük hesaplanmasıyla hissesine isabet iden mâl-ı hazariye tamamen tahsiline memura teslim itdirilmek bâbında kapu kethüdâsı El-Hâc Ali dîvan-ı humâyûnda saklanmış olan tevcihât ve hazariye tertip defterlerine mürâca'-at ederek adı geçen tarihte Amasya sancağında vâki' kazalardan mutasarrıfı için senede 3 taksit ile 3000 kuruş imdâd-ı hazariye tertip ve tayin kılınmıştır. Hazariyeden sene muharrem itibar

⁸¹⁸ A.Ş.S., 58; 5/2.

⁸¹⁹ A.Ş.S., 58; 12/2.

olmakla ‘azl ve tayin edildiği durumlarda herkes memur edildiği tarihten itibaren görevini yerine getirmediği günlerin hesaplanması üzerine hissesine isabet eden almasının hazariyenin şartlarından olduğu belirtilmişti⁸²⁰. Buradan anlaşılacağı üzere görevini tam gün yapmayan memurun gelmediği günler hesaplanır ve diğer memurlara karşı haksızlık olmaması için hakkettiği kadarı verilmiştir. Defterde yer alan diğer bir kayıta Amasya sancağı mutasarrıflarına üç taksit ile tahsis edilen imdâd-ı hazariyenin beher taksitinde tahsis buyurulan bin kuruşun Amasya sancağında yer alan kazalara isabet eden taksit-i sâni defteri yer almıştır⁸²¹. Başka bir kayıta tahsis buyurulan imdâd-ı hazariyenin Amasya’ya isabet iden 185 kuruş 3 rub‘ tamamen taraflarına teslim⁸²² edildiği belirtilmişti. Son olarak ise “*Bin yüz doksan dört senesi muharremü’l-harâmının guresinden Recebü’l-mürreccebe gelinceye dek vilâyet umûruna dokuz bin kırk bir guruşun salyâne defteridir ...*”⁸²³ denildikten sonra Amasya’da masrafların ne için yapıldığı ve kaç kuruş verildiği, hazariye miktarı, tamir masrafları, konak masrafları, verilen ikramiyeler ve harc-ı hüccet gibi masrafların ücreti belirtilerek toplamda 9041 kuruşun mahalle ve köylere dağılımı bu kayıta açıkça ifade edilmiştir⁸²⁴. “*Hâla Sivas beglerbegisi Dârendeli İbrahim Paşanın hazeriyye taksît-i emr-i ‘âlişândır.*” denildikten sonra Sivas eyaletinde vâki’ kazalardan sefersiz vakitlerde alınması için iki taksit ile tertip ve tayin olunan on 15.000 kuruş imdad-ı hazariyenin vakt u zamanıyla tevzî ve taksim ve tahsili Sivas Beylerbeyisi Dârendeli İbrahim Paşa tarafından alınması memure teslim olunmak⁸²⁵ şeklinde devam eden ferman kaydında 1103,5 kuruş taksit-i evvel, 276 kuruş hizmet-i mübâşiriyyeye, 110 kuruş harc-ı bâb ve 27,5 kuruş sarrafiye masrafları için tayin edilmiş olup bu masrafların toplamda 1517 kuruşun olduğu açıkça görülmektedir⁸²⁶.

⁸²⁰ A.Ş.S., 58; 13/1, 75/1, 76/1, 79/3, 83/1.

⁸²¹ A.Ş.S., 58; 14/1 20/2.

⁸²² A.Ş.S., 58; 21/2.

⁸²³ A.Ş.S., 58; 71/1.

⁸²⁴ A.Ş.S., 58; 71-72-73-74-75/1.

⁸²⁵ A.Ş.S., 58; 82/1.

⁸²⁶ A.Ş.S., 58; 82/1.

Diğer bir imdâdiye vergisi olan “*imdâd-ı menzil ve ocaklık*” ise menzilhanelerin bir yıllık masrafının karşılanması için kaza ve nahiyelere yüklenen vergidir. Bu verginin gelirleri menzilhanelerin işlemesi için sermaye oluşturmaktadır⁸²⁷. İncelediğimiz defterde imdâd-ı menzil şeklinde yer alan 4 adet kayıt yer almaktadır. Bu kayıtlarda ilki “... *Salyâne-i imdâd-ı menzil sene 1194 rûz-ı Hızır’ından rûz-ı Kasım’ına kadar*” denildikten sonra “... *Amasya’dan murûr ve ‘ubûr iden ulaklara muzâyaka çekdirmemek ve paşa ve ilçiler vurûdunda elli bârgîre varınca menzilciler mâ-‘adâsı velayetli virmek vilâyet umûruna kalîl ve kesîr iktizâ iden bârgîrlerden menzilci virmek ve ber-mûcib-i mevkûfât altı aylık on altı buçuk hânedan almak üzere ocaklık ve dört yüz elli bir guruş menzilhânelerinden mâ-‘adâ nizâm-ı cedîd harc-ı defter ve kalemiye ve harc-ı bâb derûnunda dâhil olmak üzere cem’an dört bin guruş menzile vâzi‘u‘l-yed ... oğlu ve İsmail Ağa cümle ma‘rifetiyle tefvîz olundukda ol dahi tefavvuz ve ve kabz ve kabul itmekle meblağ-ı mezkûrun mahallât-ı şehre ve tevâbi‘ine tevzî‘-i defteridir ...*”⁸²⁸ şeklinde devam eder.

Yer alan bu kayıta Amasya 1196 senesi rûz-ı Hızır’ından rûz-ı Kasım’ına varıncaya kadar Medîne-i Amasya’dan murûr ve ubûr eden ulaklara sıkıntı çektirmemek için menzilde 50 adet beygir bulundurulması, menzilcinin ihtiyacı durumunda eyaletteki beygirlerin ihtiyacı olan menzile getirilmesi, altı aylık on altı buçuk hânedan almak üzere menzilhanenin giderleri harc-ı defter, kalemiye ve harc-ı bâbın ödenmesi için 4000 kuruşun mahalle ve nahiyelere tevzi defteridir. Bu dağıtım şu şekildedir; 2182,5 kuruş Mahallelere, 657,5 kuruş Ezine Pazarı Nahiyesi’ne, 569,5 kuruş 1 rub’ Akdâğ Nahiyesi’ne, 278 kuruş Hakala Nahiyesi’ne ve 313,5 kuruş Geldigelen Nahiyesi’ne isabet etmiştir. Başka bir kayıta avarız ve menzil bedeli için mahallelere ve nahiyelere taksimi görülmektedir. 1194 senesinde Amasya kazasının mevkûfât defteridir. 178 kuruş ve 1 rub’ hane-i ‘avarız ve bedel-i menzilden 149,5 hane mevcut olup hissesi mevcudundan tahsil olunmak ve

⁸²⁷ İzzet Sak, Cemal Çetin, “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği”, Selçuk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, 2004, s. 193.

⁸²⁸ A.Ş.S., 58; 6/1.

mevcut kuruşa zam şeklinde devam etmektedir. Burada olan vergiye zam yapıldığı görülmektedir⁸²⁹. Başka bir belgede “*Altı aylık doksan dört senesine ruz-ı kasımına, doksan beş senesi ruz-ı hızırına kadar altı aylık imdad-ı menzil-i üç bin beş yüz guruşdur...*”⁸³⁰ şeklinde kayıt yer almaktadır.

İncelediğimiz kayıtlarda bu imdadiyelerden muaf olanların olduğunu da görmekteyiz. Bu durumu “*...hidmetleri mukâbili bâ-hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn hâne-i avârizdan ve bedel-i nüzul ve sürsat ve celebkeşden ve menzil imdâdiyesi ... mu‘âf ve müsellemlub ...*”⁸³¹ şeklinde görmek mümkündür.

İncelediğimiz diğer kayıtlarda sadece menzilhaneler hakkında kayıtlar mevcuttur. Bir ferman kaydında “*Dokdan bir ve doksan iki senelerinin avarız-i bekâya kaldı deyu gelen ... ferman suretidir.*” denildikten sonra firar eden Canikli Ali Paşa’nın oğlu Battal Bey’in uhdesinde ihale eylediği Sivas’dan ‘avâriz, cebelü bedeliyesi ve menziliyân avarız mallarında zimmetinde alacağı kalan 36.199 kuruş için yazılan ferman mantûkunca tahsili ve doksan bir senesine mahsuben 8000 kuruşun teslimi hazine-i âmiremde gerçekleşmiştir. Bu esnada zimmetinde kalan 28.199 kuruşun bir miktarını tahsil eyledim⁸³² şeklinde devam ederken bu kayda istinaden gönderilen buyuruldu da “*Sivas Vâlisi devletlü Ali Paşa’nın fermân-ı mucibince gelen buyuruldu suretidir. Doksan bir ve doksan ikide (karalanmış) ‘avâriz kıldı deyû gelen buyuruldu.*” denildikten sonra firari Hacı Ali Paşa’nın Battal Bey’in doksan bir sene ve doksan senesinin uhdesinde olan Sivas’ın ‘avâriz, cebelü bedeliyesiyle menziliyân ‘avâriz mâllarından gayr-ı ez teslim baki kalan 28.199 kuruş kimlerin zimmetlerinde kalmıştır. Kara Hasan oğlu mübâşeretiyle gönderilmesi için Divan-ı Rum’dan buyuruldu⁸³³ şeklinde devam etmektedir. Bu kayıttaki kişilerin zimmetlerinde kalan vergilerin ve menziliyân mallarından kalan kuruşun tayin edilen memur tarafından teslim alındığı görülmektedir. Diğer bir buyuruldu kaydında “*... ta‘yin tüfenkci başımız muma-ileyhimâsız gereği gibi*

⁸²⁹ A.Ş.S., 58; 26/1.

⁸³⁰ A.Ş.S., 58; 88/1.

⁸³¹ A.Ş.S., 58; 88/1.

⁸³² A.Ş.S., 58; 16/1.

⁸³³ A.Ş.S., 58; 17/1.

muhâfiz ve muhârese iderken ve güçlü ve tîvânâ yerli menzil bargirlerini tedârik ve ihzâr idüb emin ve sâlim ...”⁸³⁴ şeklinde devam etmektedir. Görevlilerden güçlü ve yerli menzil bargiri tedarik etmeleri istenmiştir. Diğer bir tereke *kaydında* “*mülk menzil-i ma’ dutluk bağ*”⁸³⁵ şeklinde bağdan 565 kuruş alındığı görülmektedir. 20 Şaban 1194 tarihli belgede menzilci el-Hâc İsmail Ağa tarafına verilen 140 adet bargire dair kayıt yer almaktadır.⁸³⁶ Başka bir kayıta ise 130 re’sden ziyade menzil beygirlerine süvâr oldukları hasebiyle gereğinden fazla bargir menzilhanelerde bulunmayıp kasaba ve kazada imdâd ve ianet olunması elzem umûr ve akdem mühimmattan olduğuna dair buyuruludan bahsetmektedir⁸³⁷. Menzillere dair diğer belgeler şu şekildedir; (AŞS 58,[52/1], [57/2], [79/1], [80/1], [85/1], [86/1], [87/1],[91/1], [95/1], [96/1], [99/1], [100-101-102/1]).

3.1.8.3. Sanayi ve Ticaret

İlkçağlardan Tarsus-Kayseri-Zile-Samsun ticaret yolu üzerinde yer alan Amasya şehrinin coğrafi konumunun, ticaret yolları üzerinde yer alması bakımından gerek ev sahipliği yaptığı devletler ve gerek Osmanlı döneminde ticari ve iktisadi merkez olmuştur. Bunların yanında Amasya şehrinin, Azerbaycan ve Bursa yolu üzerinde yer alması gelen İran ipeği ’nin pazarlanması açısından önemli bir yere sahip olduğunu da göstermektedir. İlhan Şahin ve Feridun Emecen’in Amasya ile ilgili verdiği bilgiler arasında Evliya Çelebi’nin XVII. yüzyılda Amasya’da 1060 adet dükkân ve çarşının yer aldığı ifadelerine de rastlanmaktadır⁸³⁸. İncelediğimiz kayıtlarda attar dükkânı, ekmekçi dükkânı, boyahane, bedesten çarşısı ve kasaplar olduğu görülmektedir⁸³⁹. Ticari açıdan canlı bir hayata sahip olan Amasya şehrinde meyvecilik, tahıl üretimi, sahile yakın olması, ipek dokumacılığı (XVI. yüzyılda yaygınlaşır), pamuk üretimi ve satışı ve hayvancılık ticaretin gelişmesinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır⁸⁴⁰. Ayrıca Emecen ve Şahin’in verdiği bilgiler

⁸³⁴ A.Ş.S., 58; 21/1.

⁸³⁵ A.Ş.S., 58; 22/1, 23/1.

⁸³⁶ A.Ş.S., 58; 33/1.

⁸³⁷ A.Ş.S., 58; 42/1.

⁸³⁸ Şahin-Emecen, 1991, 2.

⁸³⁹ A.Ş.S., 58; 98/1.

⁸⁴⁰ Şahin-Emecen, 1991, 2.

arasında V. Cuinet'in Amasya'da 2500'e (XIX. yüzyıl sonlarında) yakın dokumacının bulunduğu dair ifadelerine yer verilmiştir⁸⁴¹.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan belgelerde ipekten bahseden 5 adet kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlar şu şekildedir; Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah'ın tereke kaydında ipeğin 76 kuruş ve 20 adet olduğu⁸⁴², başka bir tereke kaydında "Bâzu(r) bâğından hasıl olan harîr ..." ipeğin 90 kuruş ve 22 adet olduğu, "İlyas karyesinde Molla Ali ma'rifetiyle hasıl olan harîr ..." ipeğin 80 kuruş 20 adet olduğu, "Sevincir ovası bâğında Kürd Molla'dan ma'rifetiyle hasıl olan harîr ..." ipeğin 160 kuruş 40 adet olduğu⁸⁴³, diğer bir tereke kaydında "harîr ..." şeklinde ipeğin 20 kuruş ve 50 adet olduğu⁸⁴⁴, son olarak ise "karındâşı alacak ipekdir" şeklinde yer alan tereke kaydında ise 370 kuruş olduğu⁸⁴⁵ açıkça görülmektedir. En son ve en önemli olan kayıt ise ipeği işleyen ve satan kazaz esnafı için belirlenen narh fiyatlarının "Hâsır göz ibrişim ve ipek ve sâ'irler hâsır olmak üzere 1 dirhem için 12 guruş ve mecmu' elvân olmak üzere 1 dirhem için 10 guruş"⁸⁴⁶ şeklinde olduğu açıkça görülmektedir. Kayıtların kısa bir dönem aralığını kapsamasından dolayı elde ettiğimiz bilgiler sınırlı kalmıştır. Bunların yanında kayıtlarda üzümlük, böcüklük, dutluk ve azda olsa vişne bağlarının çoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu durum Amasya'da bağ-bahçecilik faaliyetleriyle uğraşarak üretim ve satış yapıldığını göstermektedir.

Amasya'da hayvancılıkla uğraşan kişilerin, hayvan ticareti yapan celepler vasıtasıyla hayvanlarını sattıkları kayıtlarda görülmektedir. Şöyle ki; "... Erzurum ve Ahisha ve Esbhan ve iktizâ edenler emr-i münîfi sudûr idüb mübâşir ta'yîn olunmuşdur mâru'z-zikr koyun sâhibleri ve celeblerin uğradıkları kazâlar sükkânından ..." ⁸⁴⁷ şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca celeplerin hayvanları satmak

⁸⁴¹ Şahin-Emecen, 1991, 2.

⁸⁴² A.Ş.S., 58; 22/1.

⁸⁴³ A.Ş.S., 58; 52-53/1.

⁸⁴⁴ A.Ş.S., 58; 85/1.

⁸⁴⁵ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁸⁴⁶ A.Ş.S., 58; 117/3.

⁸⁴⁷ A.Ş.S., 58; 64-65/1.

için bir yerden bir yere götürdüğü sırada hayvanların güvenliğine ihtimam ve özen gösterdiğini söyleyebiliriz.

58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde şehrin ticaret hayatına dair Bedesten, Boyahane, Serverhan, Attar Dükkânı, Helvacı Dükkânı ve Ekmekçi Dükkânı gibi yer isimlerini de görmek mümkündür. Ayrıca defterde yer alan bir kayıta 28 adet dükkândan bahsedilmektedir⁸⁴⁸.

Osmanlı Devleti içerisinde büyük özen gösterilen *narh*, çarşı-pazarda satılan mallar için yetkili kişiler tarafından belirlenen fiyatı ifade etmektedir. Esnafın bu fiyatlara uyup uymadığı ve ürünlerin kalitesi çarşamba günleri sadrazam tarafından teftiş edilmektedir. Fiyatlara uymayanlar anında cezalandırılmaktaydı. Narh fiyatları günlük ve mevsimlik olarak belirlenebilmektedir. Bunların yanında savaş, kıtlık, afet ve ablukalardan sonra yeni narh fiyatları belirlenmektedir⁸⁴⁹.

İncelediğimiz defterde yer alan kayıtlarda hallaçlara, ekmekçilere, kazazlara, mumculara ve kavukçulara verilen narh kayıtlarını görmek mümkündür. Kayıtlarda “Çiğ penpe” için 1 batman ve 1 miktar için 5 kuruş, 1 pâre, “Arınmış penpe” için 1 batman ve 1 miktar için 7 kuruş hallaçlara narh verilmiştir⁸⁵⁰. Buradan pamuğun 1780-1781 yılları arasında Amasya'da pamuğun ticaretin bir parçası olduğu üretiminin ve satışın yapıldığı söylenebilmektedir. Kayıtlarda kasaplara verilen narh fiyatlarını görmekte mümkündür. Şöyle ki; Keçi eti ve koyun eti için fiyat 1 kıyyede 16 kuruş olarak belirlenmiştir⁸⁵¹. 13 Şaban 1194 tarihli kayıta *mum fiti* için narh fiyatları “Arınmış yağ” için 1 kıyyede 15 kuruş “çerağ mumu” uş, için 1 kıyyede 17 kuruş olarak belirlendiği görülmektedir⁸⁵². Diğer kayıt kavukçulara verilen narh fiyatları ile ilgilidir. Şöyle ki; “altı kısım kavuk için 1 kıyyede 75 guruş, beş kısım kavuk için 1 kıyyede 70 guruş ve efendi kavuğu için 1 kıyye 75 guruş”⁸⁵³ şeklinde narh fiyatları verilmiştir. Diğer bir kayıta *kazaz esnafı*⁸⁵⁴ için belirlenen

⁸⁴⁸ A.Ş.S., 58; 8/1.

⁸⁴⁹ Kütükoğlu, 2006, 390.

⁸⁵⁰ A.Ş.S., 58; 117/3.

⁸⁵¹ A.Ş.S., 58; 25/1.

⁸⁵² A.Ş.S., 58; 37/1.

⁸⁵³ A.Ş.S., 58; 117/1. (belge eksik olduğundan dolayı tamamıyla incelenememiştir.)

⁸⁵⁴ Ham ipeği, ibrişim ve ipek durumuna getiren işleyen, ipek satan kişi veya kişilere verilen addır.

narh fiyatlarının “*Hâsır göz ibrişim*⁸⁵⁵ ve *ipek ve sâ'irler hâsır olmak üzere 1 dirhem için 12 guruş ve mecmu' elvân olmak üzere 1 dirhem için 10 guruş*”⁸⁵⁶ şeklinde olduğu açıkça görülmektedir. Yine aynı kayıta *ekmekçi esnafı* ile ilgili belirlenen *buğday fiyatları* ‘alâ 1 kile için 1 altın, evsat 51 kile için 100 pare, evsat 1 kile için 80 pare ve nân-ı aziz için ise 115 dirhemde 1 kuruş fiyat biçilmiştir⁸⁵⁷. Ayrıca defterde kile, batman, haml⁸⁵⁸, yük, kıyye ve dirhem gibi farklı farklı ağırlık ölçülerinin yer aldığı görülmektedir.

İncelediğimiz berat, ferman, tereke, narh, hüccet, buyuruldu ve salyâne kayıtları ve kişilerin adlarının başında yer alan lakaplardan tespit ettiğimiz meslekleri şu şekilde sıralayabiliriz.

Tablo 17. Amasya Kazası'nda yer alan meslek grupları. (1780-1781)

Duhancı ⁸⁵⁹	Mumcuyanlar ⁸⁶⁰
Kahveci ⁸⁶¹	Kasap ⁸⁶²
Ekmekçi ⁸⁶³	Kavukçu ⁸⁶⁴
Hallaç ⁸⁶⁵	Celepler ⁸⁶⁶
Nalbant ⁸⁶⁷	Attar ⁸⁶⁸
Kazaz ⁸⁶⁹	Mumcu ⁸⁷⁰

⁸⁵⁵ Bükülmüş ipekten yapılan iplik.

⁸⁵⁶ A.Ş.S., 58; 117/3.

⁸⁵⁷ A.Ş.S., 58; 117/3.

⁸⁵⁸ A.Ş.S., 58; 45/1.

⁸⁵⁹ A.Ş.S., 58; 25/1.

⁸⁶⁰ A.Ş.S., 58; 117/3.

⁸⁶¹ A.Ş.S., 58; 31/2.

⁸⁶² A.Ş.S., 58; 25/1.

⁸⁶³ A.Ş.S., 58; 117/3.

⁸⁶⁴ A.Ş.S., 58; 117/1.

⁸⁶⁵ A.Ş.S., 58; 117/3.

⁸⁶⁶ A.Ş.S., 58; 64-65/1.

⁸⁶⁷ A.Ş.S., 58; 64-65/1, 71-72-73-74-75/1.

⁸⁶⁸ A.Ş.S., 58; 98/1.

⁸⁶⁹ A.Ş.S., 58; 117/3.

⁸⁷⁰ A.Ş.S., 58; 69/1.

Sarrac ⁸⁷¹	Terzi ⁸⁷²
Kadayıfçı ⁸⁷³	Boyacı ⁸⁷⁴
Menzilci ⁸⁷⁵	Basmacı ⁸⁷⁶
Tokmakçı ⁸⁷⁷	Katırcı

“*Misafir olmak ve konaklamak*” anlamındaki *nüzûl* kökünden ortaya çıkan bir yer adı olan *menzil* iki konak arası ve bir konak yol; ev, konak; haberleşmeyi sağlayan görevlilerin beygirlerinin bulunduğu mekân anlamlarına gelmektedir. Osmanlı Devleti içerisinde ise menzil haberleşmeyi sağlayan posta teşkilatını ifade etmektedir. Ulaklar ve ulak hükmüyle haberleşme sağlanıyordu. Ulaklar ihtiyaçları olduğu durumlarda hayvanlara el koyabiliyordu. Gittikleri mekanlarda kendilerinin ve hayvanlarının ihtiyaçları temin edilmekteydi. Ancak yetkilerini kötüye kullanmaları nedeniyle Kanuni Sultan Süleyman döneminde menzil sistemi yeniden oluşturulmuştur. Bir yerin menzil seçilebilmesi için ulakların sıkıntı çekmemesi, ordunun ihtiyaçlarının karşılanması, iaşe akışının kolayca sağlanabilmesi ve iki menzil arasındaki yakınlık ve uzaklık önemli rol oynamaktaydı⁸⁷⁸. Haberleşme yanında birçok kervan bu menzilhanelere uğrayıp hayvanlarının ve kendi ihtiyaçlarını gidermekteydi. Buda menzilin bulunduğu bölgenin ticaretinin gelişmesin en önemli etkenlerden bir tanesiydi⁸⁷⁹.

İncelediğimiz defterde Amasya menzilhanesi ile ilgili 28 adet kayıt yer almaktadır. Bu kayıtlardan ilki Amasya 1196 senesi rûz-ı Hızır’ından rûz-ı Kasım’ına varıncaya kadar Medîne-i Amasya’dan mürûr ve ubûr eden ulaklara sıkıntı çektirmemek için menzilde 50 adet beygir bulundurulması, menzilcinin ihtiyacı durumunda

⁸⁷¹ A.Ş.S., 58; 66/1.

⁸⁷² A.Ş.S., 58; 98/1.

⁸⁷³ A.Ş.S., 58; 67/1.

⁸⁷⁴ A.Ş.S., 58; 98/1.

⁸⁷⁵ A.Ş.S., 58; 71/1.

⁸⁷⁶ A.Ş.S., 58; 103/1.

⁸⁷⁷ A.Ş.S., 58; 95/1.

⁸⁷⁸ Yusuf Halaçoğlu, “Menzil”, *TDVİA*, C.29, Ankara 2004, s.159.

⁸⁷⁹ Halaçoğlu, 2004, 159.

eyalettteki beygirlerin ihtiyacı olan menzile getirilmesi, altı aylık on altı buçuk haneden almak üzere menzilhanenin giderleri harc-ı defter, kalemiye ve harc-ı bâbın ödenmesi için 4000 kuruşun mahalle ve nahiyelere tevzi defteridir. Bu dağıtım şu şekildedir; 2182,5 kuruş Mahallelere, 657,5 kuruş Ezine Pazarı Nahiyesi'ne, 569,5 kuruş 1 rub' Akdâğ Nahiyesi'ne, 278 kuruş Hakala Nahiyesi'ne ve 313,5 kuruş Geldigelen Nahiyesi'ne isabet etmiştir⁸⁸⁰. Bu kayıтта menzilhanelerin ve ulakların ihtiyaçlarının mahalleler ve nahiyelere yapılan vergi taksimatıyla temin edildiği görülmektedir. Ancak bu vergilerden menzilhanelerde çalışan bazı görevlilerin muaf olduğu görülmektedir.

Bir ferman kaydında firar eden Canikli Ali Paşa'nın oğlu Battal Bey'in uhdesinde ihale eylediği Sivas'dan avâriz, cebelü bedeliyesi ve menzilciyân avâriz mallarında zimmetinde alacağı kalan 36.199 kuruş için yazılan ferman mantûkunca tahsili ve doksan bir senesine mahsuben 8000 kuruşun teslimi hazine-i âmiremde gerçekleşmiştir. Bu esnada zimmetinde kalan 28.199 kuruşun bir miktarını tahsil eyledim⁸⁸¹ şeklinde devam ederken bu kayda istinaden gönderilen buyuruldu da firari Hacı Ali Paşa'nın Battal Bey'in doksan bir sene ve doksan senesinin uhdesinde olan Sivas'ın avâriz, cebelü bedeliyesiyle menzilciyân avâriz mâllarından gayr-ı-ez-teslim baki kalan 28.199 kuruş kimlerin zimmetlerinde kalmıştır. Kara Hasan oğlu mübaşeretiyile gönderilmesi için Divan-ı Rum'dan buyuruldu⁸⁸² şeklinde devam etmektedir. Bu kayıтта kişilerin zimmetlerinde kalan vergilerin ve menzilciyân mallarından kalan kuruşun tayin edilen memur tarafından teslim alındığı görülmektedir. Diğer bir buyuruldu kaydında “... *ta'yin tüfenkci başımız muma-ileyhimâsız gereği gibi muhâfiz ve muhârese iderken ve güçlü ve tüvânâ yerli menzil bargirlerini tedârik ve ihzâr idüb emin ve sâlim ...*”⁸⁸³ şeklinde devam etmektedir. Görevlilerden güçlü ve yerli menzil bargiri tedarik etmeleri istenmiştir. İhtiyaç dahilinde beygirler gerekli yerlere gönderilmiştir. Diğer bir tereke kaydında “*mülk menzil-i ma' dutluk bağ*” şeklinde bağdan 565 kuruş

⁸⁸⁰ A.Ş.S., 58; 6/1, 62/1. (menzilhanenin ihtiyaçları için taksimat)

⁸⁸¹ A.Ş.S., 58; 16/1.

⁸⁸² A.Ş.S., 58; 17/1, 26/1.

⁸⁸³ A.Ş.S., 58; 21/1.

alındığı görülmektedir⁸⁸⁴. 20 Şaban 1194 tarihli belgede Menzilci el-Hâc İsmail ağa tarafına verilen 140 adede bargire dair kayıt yer almaktadır⁸⁸⁵. Başka bir kayıtta Asitâne-i Sa'âdetim tarafından müsekkik 4 haml hazine-i akçe Gümüşhane madenlerine sermaye olmak üzere gönderilen ve bu göreve memur edilen Gümüşhane emini çukadârlarından Mustafa tarafından emniyetli bir şekilde Amasya menziline ulaştırma ve miktar kifaye cebelüler tayin olunması şeklinde devam etmektedir⁸⁸⁶. Âsitâne-i Sa'âdetim tarafından müsekkik 20 haml hazine-i akçe Keban ve Ergani madenlerine sermaye olmak üzere gönderilen ve bu göreve memur edilen darphane emini ser-çukadarı Hasan Ağa vasıtasıyla Amasya menziline ulaştırılması ve miktar kifaye cebelüler tayin olunup⁸⁸⁷ gönderilmesi şeklinde devam etmektedir. Bu kayıtlarda merkezden gönderilen sermayenin gereken yerlere ulaştırılması için memur tayin edilmiş ve ihtiyaçların karşılanması için Amasya menzilhanesinin uğrak yerin olması kayıtlarda açıkça görülmektedir. Bunların yanında menzilhanelerde gereğinden fazla bargir bulundurulmaması 5 Zilhicce-i 1194 tarihli kayıtta açıkça ifade edilmiştir⁸⁸⁸.

“... Erzurum'dan menzil ve nüzul fermanı işbu mahalle kayd şod.” denildikten sonra “... avâriz ve nuzûl mâlları olarak Erzurum'dan Der-Sa'âdetime gelecek hazînenin îsâline me'mûr ile yollarda ve nuzûl eylediği mahallelerde mu'temed cebelü ta'yîn ... irsâline ikdâm ve gayret olarak mahsûben bir sâ'at evvel Üsküdar'a isâlim ... ”⁸⁸⁹ şeklinde yer alan kayıtta Erzurum'dan Üsküdar'a gelecek olan hazinenin ulaştırılmasında görevli olan memurun yol üzerlerinde yer alacak olan menzilhanelere uğrayarak ihtiyaçları gidermesi ve güvenli cebelü tayinlerinin sağlanması gerektiği görülmektedir. Diğer bir salyâne defter kaydında “... Menzilci Hacı İsmail'e saman bahasıçün verilen beş yüz guruş ... ”⁸⁹⁰ şeklinde devam eden

⁸⁸⁴ A.Ş.S., 58; 22/1. (23/1, 52/1, 80/1, 85/1, 90/1, 96/1 Menzil bu tereke kayıtlarında aynı şekilde yer almıştır.)

⁸⁸⁵ A.Ş.S., 58; 33/1.

⁸⁸⁶ A.Ş.S., 58; 40/2.

⁸⁸⁷ A.Ş.S., 58; 40/3.

⁸⁸⁸ A.Ş.S., 58; 42/1.

⁸⁸⁹ A.Ş.S., 58; 57/2.

⁸⁹⁰ A.Ş.S., 58; 71/1.

kayıtta menzil kelimesinin kişilerin isimlerinin başına gelerek lakap olduğunu görmekteyiz.

“*Bu def’a Kebân ve E(r)gani ma’denleri hâsılâtından darbhâne-i ‘amireye gidecek yigirmi beş yük sim ve zer hazînesinin Üsküdar’a varıncaya kadar bâ-emr-i ‘alişân isâline me’mûr olan Ebu Bekir Ağâ ma’rifetiyle medine-i Amasya’ya vâsıl olub ve mikdâr-ı kifâye cebelûler ile savb-ı me’mûriye emnen ve sâlimen irsâl olduğu işbu mahalle kayd şod*⁸⁹¹.” Bu belgede Keban ve Ergani madenleri hasılatından darphane-i amireye gidecek 25 yük altın ve gümüşün Amasya üzerinden ulaştırılması yine diğer bir kayıta “*Gümüşhane ma’denlerinden hâsılât zer u sim hazine-i menzilhâne-i ‘amire-i hümâyûn tarafına gidecek dört haml zer u sim hazinesi Şatır Hasan Ağâ yediyle bâ-emri ‘alişân medine-i Amasya’ya bi’l-emin ve’s-selam vurûd u mikdâr-ı kifâye cebelûler ile savb-ı ma’murede Asitâne-i aliyye tarafına ...ve sâiman irsâl olduğu işbu mahalle işâret olunmuşdur*⁸⁹².” şeklinde yer aldığı görülmektedir.

Bu belgede Gümüşhane madenlerinden merkeze gidecek olan hazinenin güvenli bir şekilde ulaştırılması. “... avâriz bedeli senevî ceyb-i hümâyûnum için elli bin akçe ve menzilhânesine kırk bin akçe i ‘ânet ve kırk bin akçe irsâliyyeden hazîne-i âmirem için tamâmen edâ-i eylediklerinden ...”⁸⁹³ şeklinde devam eden kayıta ise menzilhânenin ihtiyaçlarının giderilmesi için 40.000 akçenin belirlendiği görülmektedir.

⁸⁹¹ A.Ş.S., 58; 78/2. (“*Bu def’a Keban ve Ergani ma’denleri hâsılâtından darbhâne-i ‘amireye gidecek yigirmi üç üç haml sim ve zer hazinesinin Üsküdar’a varıncaya kadar bâ-emr-i ‘alişân isâline me’mûr Hasan Efendi yediyle medine-i Amasya’ya vâsıl mikdâr-ı kifâye cebelûler ile savb-ı me’mûresine emnen ve sâlimen irsâl olduğunu işbu mahalle kayd şod.*” şeklinde yer alan belge de yine hazinenin ulaştırılması esnasında Amasya’ya vâsıl olacağı görülmektedir. 45/1, “... Musul cânibinden Âsitâne-i Se’âdet’ime gelecek mîrî hazîne in-şâ‘allâhu te‘âlâ esna(y)-i râhda her kanğıñızñ taht-ı kazâsına dâhil olur ise mahfûz mahalde kondurub gecelerde ve gündüzlerde ba’ıñdurub (barındırıp) ve yollarda yanına kifâyet mikdârı yarar ve mu’temedun-‘aleyh tüfenk-endâz ve musellah âdemler (adamlar) koşub geregi gibi muhkem hıfz u hirâset iderek emn u sâlim ve ber-vech-i musâra‘at birbirlerinize ulaşıdurub ‘avn u te’hirde ve ihmâl ve ...” şeklinde yer alan kayıta Musul’dan merkeze gelecek olan hazinenin ulaştırılması hususuna değinilmiştir. 46/1.)

⁸⁹² A.Ş.S., 58; 79/1.

⁸⁹³ A.Ş.S., 58; 86/1. (87/1 Önceki belgede menzilhane için belirlenen akçenin teslimine dair)

İncelediğimiz bir belgede menzillerin vakfedilen mallar arasında yer aldığı görülmektedir. Şöyle ki; Alime Hatun binti el-Hâc Ahmed Ağa vakf ettiği mallarını yönetmesi için tevliyeti kabul iden Emir Hacızâde es-Seyyid Ali Ağa bin es-Seyyid el-Hâc Ali Ağa mahzarında malları sıralanıyor. Mahalle-i mezbûrede vâki bir taraftan Keşliklizâde ve bir taraftan el-Hâc Hasan Çavuş menzilleri ve bir taraftan nehri kebîr⁸⁹⁴ şeklinde yer alan kayıta açıkça görülmektedir. Yine diğer bir kayıta menzilin bir miras paylaşımında yer aldığı görülmektedir. Bu durum kayıtlarda “... *Ataullah nâm kimesneye isâbet ve intikâl iden şamlardan vâki' bir taraftan oğlu Ali menzili ve bir taraftan 'avlu civârı ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd olan mülk dutluk bâğından iki kıt'a hisse-i şâyi'am kızım mezbûre ...*”⁸⁹⁵ şeklinde görülmektedir. Başka bir belgede satılan mülk arasında görülmektedir. Gök Medrese Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Yörgüç Paşa Cami' şerîf imamı el-Hâc Mehmed Efendi'nin yakın akrabasından vârisi es-Seyyid Ömer bin Ahmed mahkemede Hâfız el-Hâc Halil mahzarında anlatıyor. Mülkün miras kaldığını bunların Sadık Ağa mülkü, kal'a Küplü? Tekkesi, Hakkı oğlu mülkü, bir kıt'a mülki menzil ve ma'a bahçesi Hâfız el-Hâc Halil tarafından 560 kuruşa satılıyor⁸⁹⁶.

Osmanlı Devleti içerisinde halkın çoğunluğu geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktaydı. *Tütünde* bu tarım ürünlerinden bir tanesiydi. 1492 yılında Amerika kıtasının keşfedilmesiyle beraber XVI. yüzyılda dünyaya yayılmış ve Akdeniz'den doğru Osmanlı topraklarına kadar ulaşmıştı. İlk ortaya çıktığı dönemlerde tabaka, resmi dilde duhan ve halk dilinde tütün olarak adlandırılmıştır. İmparatorluk içerisinde hızla yayılmaya başlamış olan tütün yabancı tüccarlar tarafından bütün hastalıklara şifa şeklinde anlatılmıştır. Dini tartışmalara (haram, mekruh ve mübah olup olmadığı, yasaklanıp yasaklanmayacağı) neden olsa da ekimi ve kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Tütünün yasaklanması ancak bu yasakların gevşemesiyle beraber devletin 1688 yılında resmen bu ürünü vergilendirmeye tabi tuttuğu

⁸⁹⁴ A.Ş.S., 58; 91/1.

⁸⁹⁵ A.Ş.S., 58; 95/1.

⁸⁹⁶ A.Ş.S., 58; 99/1.

görülmektedir. Bitkinin ekiminin daha karlı olması Osmanlı çiftçisini bu bitkiyi üretmeye yönlendirmişti⁸⁹⁷. Ayrıca kişileri keyiflendirmek için tütünün çürütülüp toz haline getirilerek burundan çekilmesi için elde edilen ürüne ise *enfiye* adı verilmektedir.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde enfiye ile ilgili kayıt bulunmamakla beraber duhân ile ilgili bir adet kayıt yer almaktadır. Bu kayıt “... *kahve ve duhan bahasıçün sekiz guruş mübâya'a isti'câline gelen Vanlı Mahmud Ağa'ya virilen hizmet yirmi beş guruş ...*”, “... *Sivas valisi İzzet Mehmed Paşa efendimizin hazeriyeye gelen kahve ve duhan bahası deyü virilen on buçuk guruş ...*”, “... *mütesellim ağanın bâlarıçün konak duhan bahâlarıçün altı aylık yüz yirmi guruş ...*” ve “... *vâli-i Sivas devletlü Ali Paşa efendimize mübâşir gelen bazergâne Ahmed Ağa'ya kahve ve duhân bahâ yedi buçuk guruş ...*”⁸⁹⁸ şeklinde ifade edilmiştir. Bu salyâne defterinde Amasya masraflarının karşılanması için mahalle ve nahiyelere taksim edilen kuruş yer almaktadır.

3.1.9. Amasya'da Asayiş Durumu

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. Defteri'nde yer alan 6 adet katlen fevt olan kayıt yer almaktadır. Bu kayıtlardan ilki “... *Maktûl Molla Musa'nın hâl-i hayâtında sâbıkan Amasya mütesellimi olan Es-Seyyid Abdullah Beg'den iştirâ idüb ba'de'l i'dâm cânib-i Mirîden zabt ve sebt-i defter olunan Terziköyü nâm çiftliği ...*” ve “... *maktûl-i merkûm Molla Musa'nın Terziköyü nâm çiftliğini yedi yüz elli guruşa inhâ ve tahrîrin üzre ikisini dahi ol vechile fûruht ve cem'an üç bin guruş bahâlarına ahz ve hazîneye rabt ve Âsitâne-i Sa'âdet'ime serî'an irsâl ve tesyîre ...*”⁸⁹⁹ şeklinde devam etmektedir. Kayıtta Molla Musa'nın idam edildiği ve Terzi Köyü'nde bulunan Terzi Çiftliği'nin 750 kuruşa satılıp merkeze acilen ulaştırılması istenmektedir. Diğer bir kayıta “... *maktûlen fevt olan Molla Musa'nın iyâline ve evlâdına in'âm ve ihsân olunan fermân-ı âlişân işbu mahalle kayd olundu.*” denildikten sonra “... *firâri Canikli Ali Paşa avanesinden olub bundan akdem*

⁸⁹⁷ Fehmi Yılmaz, “Tütün”, *TDVİA*, C. 42, İstanbul 2012, s.1.

⁸⁹⁸ A.Ş.S., 58; 71/1.

⁸⁹⁹ A.Ş.S., 58; 10/1.

*katlen fevt olan Molla Musa nâm kimesnenin üç nefer zevc[e] ve iki nefer yetimleri taraflarından Dîvân-ı Hümayûnum[a] takdîm olunan bir kıt'a arz-ı hâl mefhûmunda ...*⁹⁰⁰ şeklinde devam eden ferman kaydında katledilen Molla Musa'nın eşi ve çocukları arasında mirasa konu olan mallarına dair bilgiler yer almaktadır. Devamında yer alan kayıta ise “... *maktûlen fevt olan mumzî sûret-i defterdir ki zikr olunur*⁹⁰¹.” şeklinde devam etmektedir. Molla Musa'nın terekesine dair mektuba yer verilmiştir.

Hakala Karyesi'nden Ali Can oğlu Ahmed'in yerinden işbu karye-i mezbûreki yakınlarıyla habs-i arbede üzerine ve başının üstünden yaralanan Ahmed'in fevt olduğu Amasya mahkemesinin ise bu ölüm üzerine keşif yapılmasını istemesi. Oğlu Ahmed ve zevcesi Aişe'nin ifadelerine başvurulmasına⁹⁰² dair kayıta başının üzerinden yaralanarak ölen Ahmet'in ölümüne birinin neden olup olmadığı araştırılacaktır.

Defterde yer alan başka bir kayıta “... *Sivas Vâlisi Dağıstâni Ali Paşa hazretlerinin idâmına irâde-i aliyye-i hüsvânê buyurulmamağla ... dergâh-ı âli Kapûcu Başlılarından sa'âdetlü Ahmed Ağâ mübâşeretiyle vurûd ve mantûkı ... ser-maktû-i Der-Sa'âdetime irsâl kılınmağla ...*⁹⁰³ şeklinde devam ederken bu belgenin devamı niteliğinde olan Sivas valisi iken katilen fevt olan Dağıstanî Ali Paşa'nın Sivas cânibinde bulunan emval, eşya ve muhalledfâtıyla sâir mahallerde alacağı ve mecmû' bâkâyâsının dergâh-ı mu'allâm Kapıcı Başlılarından Seyyid Ahmed ve Emir Mehmed aracılığıyla cânib-i mîrîçün zabt ve tahriri istenmiştir⁹⁰⁴. Ayrıca kayıta Amasya kazalarından temin edilecek olan 28.598,5 kuruş ikramiyenin zabt edileceği görülmektedir.

24 Şevvâl 1194 (23 Ekim 1780) tarihli ferman kaydı Kars muhafızı olan Halil Paşa Derse'âdetime irsâl eylediği tahriratı gerek firarî Canikli Ali Paşa ve gerek oğlu Mikdad Ahmed Paşa olmak üzere cem'ân zimmetinde olan 1500 kuruşun

⁹⁰⁰ A.Ş.S., 58; 30/1.

⁹⁰¹ A.Ş.S., 58; 31/1.

⁹⁰² A.Ş.S., 58; 54/1.

⁹⁰³ A.Ş.S., 58; 54/2.

⁹⁰⁴ A.Ş.S., 58; 106/1.

hasa silahşörlerinden El-Hâc Mehmed Bey aracılığıyla tahsili ve Der-Sa'âdete gönderilmesi⁹⁰⁵ şeklinde devam etmektedir. Bu kayıta anlaşılağı üzere firar eden kişilerin devlete ödemek zorunda olduğı vergilerin olduğı ancak üzerlerine düşen görevi yerine getirmeyip elde edilen kazancı zimmetlerine aldıkları görölmektedir. Osmanlı Devleti içerisinde görevlendirildikleri mevkilerde görevini kötüye kullanan ve merkeze karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen memurların yer aldığı kayıtlarda görölmektedir. 1780-1781 yılları arasında Amasya'da asayişin tam anlamıyla sağlanamadığını söyleyebiliriz.

İncelediğimiz defterde ek olarak bir kayıta Osmanlı ve Rusya arasında siyasi ilişkilerin meydana geldiğı görölmektedir. Bu kayıt Rusya yolu üzerinde Osmanlı askerleri tarafından esir alınan kölelere dair ferman kayıdır. Osmanlı ile Rusya arasında meydana gelen savaş sonucunda Rusya'nın yürürlükte bulunan kurallara uymadığı ve bu sebeple Osmanlı askerleri tarafından esirlerin alındığı görölmektedir⁹⁰⁶. Ayrıca Amasya'da Sultan Beyazid Câmî'-i şerif de sakin olan yetimlere ve hala sakin olan yetim Mehmed bin Süleyman'a aylık kırk beşer akçe her bir aylık yağ kandili için ve hala vaktin hâkimi olan Derviş Mustafa Efendi hazretleri meblağ-ı sadaka için aylık kırk beşer akçe sadaka verilmesi şeklinde yer alan kayıta devletin sosyal sorumluluklarına dair izlere rastlanmaktadır. Bu kayıta yetim ve düşkün kişiler unutulmamış nakdi ve ayni yardım yapılmıştır.

⁹⁰⁵ A.Ş.S., 58; 46/2.

⁹⁰⁶ A.Ş.S., 58; 34/1.

IV. BÖLÜM

4.1.58 NUMARALI AMASYA ŞER'İYYE SİCİL DEFTERİ'NİN TRANSKRİPSİYONU VE BELGE ÖZETLERİ

4.1.1. 58 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu

Sayfa/ 1

Belge 1

Mahfel-i Peyğamberî câ(y)-i latîf-i sermedî olsun icrâ' dâ'imâ şer'-i şerîf-i Ahmedî
El-fakîr Hâfız Mehmed mahrûse-i kethudâ(y)-i bi-medîne-i Amasya el-İstanbulî el-
kâdî-i Anadolu el-mahrûse

Sayfa/ 2

Sayfa boştur.

Sayfa/ 3

Belge 1

Yâ Fettâh yâ Rezzâk yâ Kerîm yâ Allâh yâ Halîm

E'ûzu bi'llâhi mine'ş-şeytânî'r-racîm bi'smi'llâhi'r-Rahmânî'r-Rahîm Allâhumme
lâ-sehle illâ mâ-ca'alte sehlen ve ente tec'alu'l-hazne sehlen iza şî'te sehle(n)
allâhumme Rabbi sehhil umûr-i Dervîş Mustafâ el-kâdî yevme 'izin bi-medînet-i
Amasya el-mahrûse(t)-i kad vaka'a'l-ibtidâ'ü fî tahrîrihâ gurre-i cemâziye'l-evvel
li-sene erba'a ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Fî 3 Cemâziye'l-evvel sene 1194.

Sayfa/ 4

Sayfa boştur.

Sayfa/ 5

Belge 1

Sene 1194 imdâd-ı hazariyenin taksît-i sâninin tahsîline buyuruldu.

Hâlâ medîne-i Amasya'da şerî'at-i ğarrâ ve seccâde-nişîn fazîletlü efendi hazretleri zîde fazluhû ve kıdvetu'l-emâsil-i ve'l-akrân alay begisi ve yeniçeri serdarı ve a'yan-ı vilâyet ve sâir iş erleri zîde kadruhum sizler inhâ olunursuz İşbu sâl-i safvet-iştimâlde eyâlet-i Sivas sâbıkan Erzurum vâlisi devletlu Ali Paşa Efendi'mize tevcîh-i ihsân-ı humâyûn buyurulmakdan nâşî sene-i mezkûru mâl-ı hazariye taksît-i sâni mebâliğin cânib-i muşîrânelerine eşedd-i luzûmu olmağla imdi bermûcib-i pusula sancağına isâbet ve iktizâ iden taksît-i sâni mâl-ı mebâliğ-i hazariyenin min haysu'l-mecmû' bâliğ olduğu mikdâr-ı mebâliğ-i hazariye sancağınızın kazâ ve kurâlarına ma'rifet-i şer' ve ta'yîn kılınan mubâşir-i mûmâ-ileyh ma'rifeti ve cümle ittifâkıyla tevzî' ve taksîm ve 'alâ-eyyihâl yerlü yerlerinden bir kadem akdem ve bir sâ'at mukaddem cem' ve tahsîl ve kabzına me'mûr-ı mûmâ-ileyhe edâ ve teslim eylemeleriniz bâbında iş bu buyuruldu tahrîr ve isdâr ile irsâl kılınmıştır bi-mennihî te'âlâ vusûlünde gerekdir ki vech-i meşrûh üzere bermûcib-i pusula sancağına isâbet ve iktizâ iden taksît-i sâni mâl-ı hazariyeniz min-haysu'l-mecmû' baliğ olduğu mikdârı mebâliğ ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifeti ile ta'yîn kılınan mubâşir-i mûmâ-ileyh ma'rifetiyle 'alâ-eyyihâl yerlü yerlerinden cem' ve tahsîl ve kabzına me'mûr mûma-ileyhe edâ ve teslim eyleyüb mûcib-i buyuruldu ile 'amel ve hareket ve hilâfından tehâşî ve mucânebet eylesüz deyu.

Kayd şod fi 13 Ca sene 1194

Sarı Zâde Mehmed-Miralay-ı kâim-makâm-ı Sivas hâlâ

İmdâd

İmdâd-ı hazariye

...

48,5 akçe, 1103,5 guruş

Fî 13 Rebî'ü'l-'ahir sene 1194

Yalnız bin yüz üç buçuk guruş kırk sekiz buçuk akçedir

Ücret 'ani's-sicilli'l-mahfûz nemekahu'l-fakîr 'ileyh-i 'azze şânuhû Molla-Zâde Es-Seyyid Mehmed Emin el-muvellâ hilâfehû bi-medîne-i Sivas 'ufiye 'anh

Belge 2

Bâ'is-i nemîka budur ki hâlâ Sivas vâlisi vezîr-i âsaf-nazîr devletlu Ali Paşa hazretlerine senevî iki taksît ile eyâlet-i Sivas'dan bâ-fermân-ı 'âlî mu'ayyen- olan imdâd-ı hazariyelerinden bin yüz doksan dört senesine mahsûben taksît-i sânisî olmak üzere Sivas mahkemesinde ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifeti ile tevzî' ve taksîm ve sicill-i mahfûzdan muhrac mumzâ ve mahtûm pusula mantûkî üzere Amasya sancağına bin yüz üç buçuk guruş kırk sekiz buçuk akçe isâbet idüb pusula ve tahsîli bâbında me'mûr olan emr-i celîli's-şân ve mantûkî üzere paşa(y)-ı muşârun-ileyhin tarafından eyâlet-i merkûmeye mutesellim olan Sarı Zâde Mehmed Emin Bey tarafından sudûr iden buyuruldular kabzına me'mûr ağa yediyle Amasya mahkemesine vurûdunda sicillât-ı 'atîka-i mahfûzâna nazar ve mûcibince ma'rifet-i şer'le ve cümle ahâlî ittifâkı ile bin yüz üç buçuk guruş kırk sekiz buçuk akçenin livâ-i Amasya kazâsına tevzî' ve taksîm defteridir ki ber-vech-i 'âtî zikr ve beyân olunur.

Fî 13 Ca sene 1194

Açıklama	Guruş	Meblağ
Kaza-i Amasya/Berây-ı Zeyker bâ-hattı hümâyun	205,5-020=185	
Kaza-i Gedeğra	181,5	
Kaza-i Merzifon	131,5	
Kaza-i Verây	36,5	
Kaza-i Zünnün Abâd	82	50
Kaza-i Lâdik	96	18
Kaza-i Havza	11	18
Kaza-i Gelingiras	49	18
Kaza-i Merzifon Abâd	47	26
Kaza-i Gümüş ma'a Hacı Köy	88	50
Kaza-i Zeytun	75	18

Cem‘ân Yekûn 1103,5 guruş 48,5 akçe

Yalnız bin yüz üç buçuk guruş kırk sekiz buçuk akçedir.

*Ücret-i ‘ani’s-sicilli’l-mahfûz nemekahu’l-fakîr ‘ileyh-i ‘azze şâ(nuhû) Dervîş
Mustafa el-Kâdi Amasya ‘uftiye ‘anh*

Sayfa/ 6

Belge 1

Salyâne-i imdâd-ı menzil sene 1194 rûz-ı Hızır’-ından rûz-ı Kasım’-ına kadar

Bâ‘is-i nemîka budur ki iş bu bin yüz doksan dört senesi rûz-ı Hızır’ından rûz-ı Kasım’-ına kadar altı ayda Amasya’dan murûr ve ‘ubûr iden ulaklara muzâyaka çekdirmemek ve paşa ve ilçiler vurûdunda elli bârgîre varınca menzîlciler mâ-‘adâsı velayetli virmek vilâyet umûruna kalîl ve kesîr iktizâ iden bârgîrlerden menzîlci virmek ve ber-mûcib-i mevkûfât altı aylık on altı buçuk hânedan almak üzere ocaklık ve dört yüz elli bir guruş menzîlhânelerinden mâ-‘adâ nizâm-ı cedîd harc-ı defter ve kalemiye ve harc-ı bâb derûnunda dâhil olmak üzere cem‘an dört bin guruş menzile vâzi‘u’l-yed ... oğlu ve İsmail Ağa cümle -ma‘rifetiyle tefvîz olundukda ol dahi tefavvuz ve ve kabz ve kabul itmekle meblağ-ı mezkûrun mahallât-ı şehre ve tevâbi‘ine tevzî‘ defteridir ki ber-vech-i ‘âtî zikr ve beyân olunur

Tahrîran fi’l-yevmi’r-râbi’-i ‘aşera min şehri Cemâziye’l-evvel li-sene erba‘a ve tis‘în ve mi’ ete ve elf.

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
Gümüüslü Zâde	115,5	Şeyh Garik	26,5
Bâyezid Paşa	125,5	Gazgancı	36,5
Bozâhâne	95,5	Çırakçı	27,5

Acem Ali	74,5	Şeyh Cu'î	24,5
Çerî Paşa	91,5	Dere	35,5
Kamerüddin	63,5	Yâkutiye	36,5
Pervâne	29,5	Hâtuniye	15,5
Mehmed Paşa	64,5	Câmi-i Enderun	43,5
Şamlar (Şamlılar)	22	Hâcî Hamza	41,5
Uzun Mustafa	22	Sûfi Zâde	43,5
Sarây	22	Bâğ-ı Helkis	19,5
Fethiye	45,5	Çökce	25,5
Dârü's-selâm	32,5	İslâm	42,5
Şamice	34,5	Bâz'ar-ı Sufli	24
Üçler	37,5	Sarâçhâne	32
Kocacık	19,5	Köprübâşı	24,5
Kurşunlu	27,5	Gök Medrese	22,5
Karatay	25,5	Sûfiler	32,5
Eski Kethüdâ	71,5	Ahi Sa'deddin	22,5
Yukaru Suadiye	28,5	Receb	19,5
Kılıçcı	24,5	Hoca Süleyman	24,5
Aşağı Suadiye	93,5	Helkis	35,5
Hızır Paşa	58,5	Temennâ	33,5
Hâcî İlyâs	63,5	Devehâne	96,5
Köyceğiz	64,5		
Sabiküddin	28,5		

Birinci	18
---------	----

Cem'ân Yekûn 2182,5

Yalnız iki bin yüz seksen iki buçuk guruşdur.

Nâhiye-i Ezine Bazarı

Açıklama	Pâ re	Guruş	Açıklama	Pâ re	Guruş
Kızılca-i Kebir	1	26	Şeyh Sa'di	1	17
Dadi		12,5	A'si Abdâl		28,5
Kal'a		40	...		22,5
Ezine		47,5	Heneske		12,5
Sârı Alan		47,5	Tâtâr		14
Sâz		11,5	Kızılca-i Sağır		6,5
İmûk		22,5	Kürdler	1	9
Keşlik		13	Mahmudlar		4
Moramul		21	Ada Sarây		7,5
...		18	Bâlalan		7
Efte	1	17	Zığala		14,5
Halifeler		60	Kara Ali	1	10
Kârsân		11,5	Yağcı Abdâlî	1	24
Sarâyözü ma'a Danismend	1	26	Kızıoğlu Kız		6
Kerâb		6,5	Sevincir		4
Böke		12,5	Kayı	1	5

Afşâr	1	20	İlyas	1	11
Karatâş		26,5	Vermiş	1	22
Bayât		16,5	Sârı Gazi		8,5
Kara İbrahim		11,5			

Cem‘ân Yekûn 657, 1 rub‘
Yalnız altı yüz elli yedi guruş bir rub‘dur.

Nâhiye-i Akdâğ

Açıklama	Guruş	Pâre	Açıklama	Guruş	Pâre
Yenice	74		Sarûlar	21,5	
Zana	74		Kara Kise	27	
Ebemi	74		Kışlacık	51	1
Mürk (Mürg)	74		Kız Seki	6	1
Kâtır Kışla	16,5		Kürdler	3	
Sofu	11	1	Tavare	6	
Yeklihân	12,5		Seyfe	6	
Boyâlca	25,5		Akvirân	24	1
Göndes	9,5	1	Sofular	5	
Saraycık	17		Derebâş	4,5	
Sayfa/7			Kuz Alanı (Koz Alanı)	4	
Taşbâşı	21,5				

Cem‘ân yekûn 569,5 1 rub ‘

Yalnız beş yüz altmış dokuz buçuk guruş bir rub'dur.

Sayfa/7

Nâhiye-i Hakala

Açıklama	Guruş	Pâre	Açıklama	Guruş	Pâre
Hakala	22,5		Kurnâz	4,5	
Kazgancı	12,5		Mirahor	9,5	
Kuşcu	7,5		Feyze	33	1
Dere	8,5		Değirmân Deresi	7	
Deveci	10,5		Kayâcık	6,5	
Gani	10,5		Senezî	4,5	
Eymir	16,5		Firûz	7,5	
Harman Ağılı	3,5		Çorlu	4	1
Ulvi	26,5		Saluca	7,5	
Üyük (öyük)	4		Bâyırlı	4,5	
Arıcak	22,5		Kûlu	6	
Erâslan	10		Kolây	8,5	
Hâcı Bayram	6		Uzun Oba	5	
Boz Begi	9,5				

Cem'ân yekûn 278 guruşdur.

Yalnız iki yüz yetmiş sekiz guruşdur.

Nâhiye-i Geldigelen

Açıklama	Guruş	Pâre	Açıklama	Guruş	Pâre
----------	-------	------	----------	-------	------

Zâna	23		Amanuk	12	
Morâmîl	37,5		Ulus	13	
Girne	12,5		İlgâzi	6,5	
Kürdler	14		Ilıca	3,5	
Somâ	16	1	Yavru	21,5	
Atâbey	3,5		İmrü	3,5	
Yürdenik	23	1	Orta	20	1
Bâğlıca	15,5		Kuvay (Kovay)	6,5	
...	9,5		Boğa	25	1
Yağmur	18	1	Bulduklu	12,5	
Köycegiz	5,5		Musa	4	1

Cem‘ân yekûn 313,5 guruşdur.

Yalnız üç yüz on üç buçuk guruşdur.

El-Mahmûd

2182,5 Mahallat

0657,5 Ezine

0569,5, 1 rub‘ Akdâğ

0278 Hakala

0313,5 Geldigelen

4001 Yalnız dört bin bir guruşdur. Bir guruş fazla olunduk da bu cümle şer‘ verilmişdir.

Hurrîre ... bi-ma ‘rifeti ‘l-fakîr ileyhi azze şânuhu Dervîş Mustafa el-Kâdi medine-i Amasya ‘ufiye ‘anh

Sayfa/ 8

Belge 1

Fermân-ı celîli 'ş-şân ile devletlü Mikdad Ahmed Paşa'nın oğlu Es-Seyyid Hasan Bey'e altı bin guruşa fîruht olunan dekkâkîn ve konak ve konak yeri ve ağnâm ve bağın fîruhtu fermânıdır ki aynıyle bu mahalle kayd olunmuşdur.

Kıdvetu'l-kuzât ve'l-hukkâm ma'deni'l-fazl ve'l-keâm mevlânâ Amasya kâdîsı zîde fazluhû ve kıdvetu'l-emâcid ve'l-a'yân hâssa silahşörlерinden olub merfû'u'l-vezâre Mikdad Ahmed Paşa'nın emvâl ve eşyâsı zabtına me'mûriyet ile hâlâ ol cânibde El-Hâc Mehmed Bey zîde mecduhû tevki'-i refi'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki sen ki silahşör-i mûmâ-ileyhsiz bu def'a tarafınızdan Der-Sa'âdet'ime vârid olan tahrîrâtın hulâsasında me'mûr-ı zabt ve tahrîri olduğun Mikdad Paşa eşyâsından merhameten paşa(y)-ı mûmâ-ileyhin 'iyâl ve evlâdına in'âm ve ihsân-ı humâyûnum olan Gelingiras ve Hacı karyesi mukâta'alarının ikişer senelik mahsûlâtı ile Amasya kazâsında der-anbar olan hinta ve sâir iki aded boyahâne ve bir aded helvâcı dükkânı ve bir kıt'a bağ ve bir aded dört göz değirman ve Gelingiras'da vâki' ma'a hayevânât Nurani nâm bir aded çiftlik ve Zünnun-âbâd kazâsında bir aded cefne (asma) çiftliği ma'a-hayevânât ve Sulu-Ova nâm mahallede Gazanlı çiftliği ma'a-hayevânât ve Amasya'da vâki' hânesi hareminde iki aded sîm raht ve iki aded sîm kesme ile kerîmesi Safiye Hanım'ın bâ-hüccet-i şer'iyeye uhdesinde olan bir kıt'a bağ ve Havza kazâsında hayevânâtıyla celil nam çiftliği baş muhâsebeden muhrac sûret-i defter mûcibince evlâd ve 'iyâl-i merkûmûna redd ve teslî olunub ancak paşa(y)-ı mûma-ileyhin iki sürü ağnâmıyla çiftliklerinde mevcûd olan zahîresi defter-i mezkûrde mastûr olmadığı cihetden 'alâ-eyyi-hâlihî kaldığından ğayri kezâlik paşa(y)-ı mûmâ-ileyhin kaza-i mezbûrde vâki' 'iyâl ve evlâdının sâkine oldukları konak ve yigirmi sekiz aded dekkâkîn ve iki kıt'a bağ ve binâ olunacak arsa-i hâliye ve bir mikdâr keraste ve tımarhâne kurbünde vâki' nısf-ı boyahâne ve Boyacı Şirvan oğlunda olan bin guruş sermaye boyahâne dahi beyne'n-nâs muzâyede olundukda egerçe kimesne tâlib olmayub lâkin paşa(y)-ı mûmâ-ileyhin oğlu Hasan Bey emlâk-i mezkûre ile meblağ-ı mezbûr

sermayeyi ma'an ve değer bahâsı olmak üzere cânib-i mîrîden altı bin guruşta
iştirâsına tâlib olmağla husûs-ı mezbûr irâde-i 'aliyyeme ihâle ile tarafîndan vârid
olan tahrîrâtın başka paş(a)y-ı mûmâ-ileyhin el-yevm Amasya'da sâkine halîlesi
Şerife Emine Hanım'ın irsâl eylediği bir kıt'a arz-ı hâli mefhûmunda dahi hâric-ez-
defter olmak üzere ber-vech-i muharrer altı bin guruşta bahâ ile oğlu mîr-i merkûma
furuhtunu tahrîr eyledikleri dekâkîn-i mezkûre ile emlâk-i sâirenin dahi hâline
merhameten ihsan veyahut meblağ-ı mezbûru vakt-i vus'unda edâ eylemek üzere
'inâyet ve imhâl olunmuş ve çiftliklerinde mevcut olan tohum mahsûlleriyle iki
kıt'a çiftliği derûnunda dokuz yüz re's ağnâm sûret-i defter-i mezkûrde mevcûd
değildir deyu kendûlere 'adem-i teslîm-birle keyfiyeti Der-Aliyye'-me tahrîr
eyledigin cihetden husûs-ı mezbûr zımnında dahi ne vecihle irâde olunur ise re'y-i
'aliyyeme menût idüğünü hanım-ı mûmâ-ileyhâ tahrîr ve istid'â itmekle hazîne-i
'âmirem defterleri tetebbu' etdirildikde paş(a)y-ı mûmâ-ileyhin ber-vech-i
muharrer 'iyâl ve evlâdına ber-mûcib-i defter in'âm olunan emlâk-i mezkûreden
mâ-'adâ mahallinden vurûd idüb kayd olunan diğer defterde muharrer olan hâne ve
dekkâkîn ve bağ ve değirmân ve boyahâneler ile zikr olunan bin guruş sermaye
akçesinin zimemat-i sâiresiyle cânib-i mîrîden zabtiçün sûret ve emr-i şerîfim
verilmiş olduğu baş muhâsebeden lede'l-ihrac bu sûretde zikr olunan çiftliklerde
mevcud zahîre ile ağnâm-ı merkûmenin dahi 'iyâl ve evlâdına ihsân-ı humâyûnum
olmak ve dekkâkîn ve emlâk-i sâire-i mezkûre ile sermaye akçesi dahi altı bin guruş
bahâ takdîr ve meblağ-ı mezbûru senin

Sayfa/ 9

tarafına edâ eylemeleri şartıyla hanım-ı mûmâ-ileyhâya temlik i'tâsı husûsu takrîr
ile arz olundukda ber-vech-i meşrûh tanzîmine irâde-i 'aliyyem ta'alluk etmekle iş
bu (fermân-ı) 'âlîşânım ısdâr ve [] ile irsâl olunmuşdur imdi vusûlünde bâlâda
zikr ve tafsîl olunduğu üzere tarafîndan vârid olan tahrîrâtın ile paş(a)y-ı mûmâ-
ileyhin halîlesi mûmâ-ileyha tarafından vurûd iden arz-ı hâli mefhûmları üzere
mukaddemâ baş muhâsebeden ihrâc ve irsal olunan sûret-i defterde muharrer 'iyâl
ve evlâdına ihsân-ı humâyûnum olan Gelingiras ve Hacı karyesi mukâta'alarının
ikişer senelik mahsûlâtı ile bu def'a i'tâ ve ihsân-ı humâyûnum olan bâlâda mezkûr

çiftliklerde mevcûd zahîre ile sâlifü'z-zikr dokuz yüz re's ağnâmı ba'de't-teslîm hâne ve dekkâkîn ve bağlar ve arsa-i hâliye ve keraste-i mevcûde ve nisf-ı boyahâne ve Boyacı Şirvan oğlunda olan bin guruş dahi ber-vech-i muharrer altı bin guruş bahâ takdîr ve meblağ-ı mezbûru tarafına edâ ve teslîm eylemek şartıyla gerek kendülere i'tâ ve ihsân-ı humâyûnum olan ve ber-vech-i muharrer altı bin guruş bahâ ile fûruht olunan bir halâl ve bir habbesi gerüye kalmayub tamamen ve kâmilen teslîm ve meblağ-ı mezbûru ahz ve tamâmen Der-Sa'âdetime îsâl ve tesyîre bezl-i vus' u kudret ve bu husûsda mikdâr-ı zerre kusûr ve ra hâvet ve 'a'zâr-ı vâhiye ile ve emlâk ve zahâyir ve sâlifü'z-zikr dokuz yüz re's ağnâm ve sâire-i mezkûreden bir halâl ve bir habbesinin te'hîr ve 'adem-i teslîminden ve meblağ-ı mezbûru dahi ol tarafda beyhûde meks ve tevkîf eylemekden ittika' ve mubâ'adet eyleyesüz ve sen ki kâdî-i mûma-ileyhsiz sen dahi mûcib-i emr-i şerîfimle 'amel ve hareket eylemen bâbında fermân-ı 'âlî-şânım sâdır olmuştur: buyurdum ki hükm-i şerîfimle [] vardukda bu babda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celîli'ş-şân vâcibu'l-ittibâ' ve lâzimu'l-ittibâ'ımın mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla 'âmil olub hilâfıyla vaz' u hareketden gâyetu'l-gâye ihtirâz ve ictinâb eyleyesüz şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfeye i'timâd kılasuz.

Tahrîran fi'l-yevmi'r-râbi'i Cemâziye'l-evvel li-sene erba'a ve tis'în ve mi' ete ve elf.

Kayd şod fi 18 CA sene 1194

Sayfa/ 10

Belge 1

Maktûl Molla Musa'nın Terzi çiftliğini Abdullah Bey'e bey'a emr-i 'âlinin sûretidir.

Kıdvetu'l-kuzat ve'l-hukkâm ma'deni'l-fazl ve'l-keîâm Amasya ve Köprü kâdîları zîde fazluhumâ ve kıdvetu'l-emâcid ve'l-a'yân silahşörân-ı hâssadan firârî Ali Paşa ve 'avenesinin emvâl ve muhallefâtı zabtına me'mûriyyet ile hâla ol cânibde olan El-Hâc Mehmed Bey zîde mecduhû tevkî'-i refî'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki senki mubâşir-i mûmâ-ileyhsiz bu def'a tarafından vurûd iden tahrîrâtın hulâsasında firârî-i merkûm Ali Paşa'nın Köprü kazâsı kurbünde vâki' Kayalu çiftliğinde mutasarrıf olduğu sülûsân hisseyi mîr-i mîrândan muteveffâ Gürcü-Zâde

Mehmed Paşa'nın oğulları Hasan Bey ve Ömer Bey nâm kimesnelerden iştirâ ve çiftlik-i mezkûrun diğerk sülûs hissesi el-yevm muteveffâ mûmâ-ileyhin oğlu Ali Bey'in zabt-ı tasarrufunda olmağla zikr olunan sülûsân hisseyi derununda mevcûd olan dört yüz re's ğanem ve sekiz re's manda ve dört yüz yetmiş keyl-i İstanbulî 'ecnâs zehâyir ile ma'an mîr-i merkûm Ali Bey iki bin iki yüz elli guruş ve firârî-i merkûmun 'avenelerinden Maktûl Molla Musa'nın hâl-i hayâtında sâbikan Amasya mütesellimi olan Es-Seyyid Abdullah Bey'den iştirâ idüb ba'de'l i'dâm cânib-i mîrîden zabt ve sebt-i defter olunan Terziköyü nâm çiftliği kezâlik derununda mevcûd olan ma'lûmu'l-mikdar zahîre ve hayevânâtıyla ma'an mütesellim-i sâbika-i mûmâ-ileyhe yedi yüz elli guruşa tâlib ve râğib olmalarıyla ... merkûmînin ol vecihle tanzîmi irâde olunur ise emr-i şerîfim ısdâr olunmasın terkîmve iş'âr eylemişsiz zikr olunan çiftliklerin ... tâlibi olmadığı sûrette merkûmâna ol vecihle fûruht ve bahâları ahz ve hazîneye rabt ve Derse'âdetime irsal ihtimâ ve musâra'at eylemen fermanım olmağın hâssaten iş bu emr-i 'âlî-şânım ısdâr ve [] ile irsâl olunmuşdur imdi vusûlünde ber-minvâl-i meşrûh firârî merkûmun sâlifuz-zikr çiftliğinde olan sülûsân hissesine hayevânâtıyla ma'an takdîr olunan iki bin iki yüz elli guruş ile maktûl-i merkûm Molla Musa'nın Terziköyü nâm çiftliğini yedi yüz elli guruşa inhâ ve tahrîrin üzre ikisini dahi ol vechile fûruht ve cem'an üç bin guruş bahâlarına ahz ve hazîneye rabt ve Âsitâne-i Se'âdetime serî'an irsâl ve tesyîre ve teslîme bezl-i vus' u kudret ve ihmâl ve musâmahadan tevakkî ve mubâ'adet eyleyesüz ve siz ki kâdîlar mûmâ-ileyhimâsız siz dahi mûcib-i emr-i şerîfimle amel ve hareket eylemeniz bâbında ferman-ı 'âlî-şânım sâdir olmuşdur buyurdum ki hukm-i şerîfimle [] vardukda bu bâbda vech-i meşrûh üzre şeref-yâfte-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i 'âlî-şânımın mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla 'âlim olub hilâfından bi-ğâyeti'l-ğâye tehâşî ve mucânebet eyleyesüz şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfeye i'timad kılasız.

Tahrîran fi'l-yevmi's-sabi' 'işrîn Rebî'ü'l-âhir li-sene erba'a ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Kayd şod fi 17 Ca sene 1194

Sadr-ı a'zam devletlü 'inâyetlü Mehmed Paşa'nın fermân-ı celîli 'ş-şân mantûkunca bey'-i mezbûrân ekîd mektûb-i şerîfleri ba'de'l-mu'âyene bu mahalle kayd şod

Sayfa/ 11

Belge 1

Kıdvetu'l-kuzat ve'l-hukkâm ma'deni'l-fazl ve'l-keâm Amasya kâdîları zîde fazluhumâ ve kıdvetu'l-emâcid ve'l-a'yân hâssa silahşörlerinden merfû'u'l-vezâre Mikdad Ahmed Paşa'nın emvâl ve zimemâtı tahsîline me'mûriyet ile hâla ol cânib de olan El-Hâc Mehmed Bey zîde mecduhû ve kıdvetu'l-emasil-i ve'l-akrân bu def'a mubâşir ta'yîn olunan sadr-ı a'zam kethudâsı çukadarlarından Mustafa zîde kadruhû tevki'-i refî'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki senki silahşör-i mûmâ-ileyhsiz Erzurum vâlîsi esbak merfû'u'l-vezâre mûmâ-ileyh Mikdad Ahmed Paşa'nın emvâl ve eşyâ nukûdundan mâ-'adâ ba'zı kesâna zimmetlerinde olan yiğirmi dokuz bin beş yüz seksan gurusu alacağın bir ân akdem yerlü yerinde tamâmen tahsîl ve Der-Sa'âdetime irsâl ve tesyîri bâbında eğerçe evâmîr-i 'aliyyem ısdâr olunmuş olub lâkin hâcegân-ı dîvân-ı humâyûnumdan hâlâ silahdâr kâtibi olub paşa(y)-ı mûmâ-ileyhin kapu kethudâsı olan İbrahim zîde mecduhûnun takdîm eylediği takrîri mefhûmunda paşa(y)-ı mûmâ-ileyhin umûrunu ru'yet eylediği esnada luzûmu olub mubâyâ'a ve irsâl eylediği vezâret takımı ve eşyâ-i sâire ile mansıb-ı câizesi ve mevâdd-ı sâireden ğayr-ez makbûzât el-yevm paşa(y)-ı mûmâ-ileyh zimmetinde yiğirmi yedi bin yüz yetmiş gurusu alacağını olduğunu inhâ ve meblağ-ı mezkûr kendiye i'tâ olunmadığı sûrette mağdûriyetinden bahs ile paşa(y)-ı mûmâ-ileyhin cânib-i mîrîden zabt olunan emvâl ve eşyâ ve zimemâtından i'tâ olunmasını istid'â ve husûs-ı mezbûr paşa(y)-ı mûmâ-ileyhden bâ-mektûb isti'lâm olundukda ber-vech-i muharrer kapu kethudâsı mûma-ileyhin mubâyâ'a ve kendiye irsâl eylediği vezâret takımı ve eşyâ(y)-i sâire bahâlarıyla mansıb-ı câizelerinden ğayr-ez-teslîmât el-yevm mûmâ-ileyhe yalnız yiğirmi yedi bin yüz yetmiş gurusu sahîhan bâkî zimmeti olduğunu irsâl eylediği mektûbunda tahrîr ve inhâ etmekle bu sûrette paşa mûma-ileyhin varid olan tahrîrâtı kapu kethudâsı kavî ve istid'âsını musaddik olmakdan nâşî alacağı olan meblağ-ı mezbûr yiğirmi yedi bin yüz yetmiş gurusu mahallinde olan zimemâtından mûmâ-ileyhe

havâleten i'tâ ve tanzîm olunmasına irâde-i 'aliyyem ta'alluk eylediği cihetden zimemât-ı mezkurenin bir kıt'a memhûr ve mumzâ sûreti ihrac ve tarafına irsâl olunmağla lede'l-vusûl zimemât-ı mezkûreden şimdiye dek ne mikdâr meblağ tahsîl olunmuş. Evvel-i emirde mûmâ-ileyh tarafından kabzına me'mûra edâ ve teslim eyledikten sonra mâ-'adâsını dahi yerlü yerinden îcâb ve iktizâ idenlerden muddet-i kalîle tarafından 'ala-eyyi-hâlin tekmîlen tahsîl ve mûma-ileyhin alacağı olan meblağ-ı mezbûru tamâmen teslîm eylemeye ihtimâm ve dikkat ve sa'y u kudret eylemen fermânım olmağın hâsaten işbu emr-i 'âlîşânım ısdar [] ve ile irsâl olunmuşdur imdi vusûlünde ber-minvâl-i meşrûh paşa(y)-i mûmâ-ileyhin kapu kethudâsı mûmâ-ileyhe zimmet-i sahîhası olan mblağ-ı mezbûr yigirmi yedi bin yüz yetmiş gurus ber-mûcib-i sûret-i paşa(y)-i mûmâ-ileyhin tahsîline me'mûr olduğun yigirmi dokuz bin beş yüz seksan gurus alacağından eda ve teslim birle istîfâ itdirilmesine irâde-i 'aliyyem ta'alluk eylemekden nâşî bâlâda tahrîr ve tafsîl olduğun üzere meblağ-ı mezburdan bu âna dek tahsîlâtın ne mikdara bâliğ olmuş ise evvel-i emirde kabzına me'mûra teslim ve ba'dehû kusûrunun dahi birân akdem ve bir sâ'at mukaddem tahsîl ve tekmîli mûmâ-ileyhin alacağı olan sâlifu'z-zikr yigirmi yedi bin yüz yetmiş gurus az vakitte tamâmen ve kâmilen teslim ve îfâ ve taraf-ı mûmâ-ileyhe irsâl ve tesyîre ihtimam ve dikkat ve kusûr cânib-i mîrîye 'âid iki bin dört yüz on gurus dahi Der-Sa'âdetime irsâl ve mahalline teslîme mezîd-i sa'y u ğayret ve bu bâbda ihmâl ve musâmaha ile zimemât-ı merkûmenin te'hîrine ba'is olmakdan mubâ'adet ve erbâb-ı zimemden dahi hîle vü desîse ile şerrine sulûk veyahud imhâl dâ'iyesinde olmak ihtimâlleri olur ise kat'â amel ve i'timâd eylemeyüb 'alâ-eyyi-hâlin bir gün akdem tahsîllerine sa'y u dikkat eyleyesiz ve senki bu def'a ta'yîn olunan mubaşir-i merkûmsuz işbu emr-i şerîfimle ol tarafa vâsıl olduğun gibi me'mûr olduğun vechile kapu kethudâsı mûma-ileyhin alacağı olan meblağ-ı mezbûr ber-vech-i tekmîl tahsîl ve taraf-ı mûmâ-ileyhe serî'an îsâl ve teslîme mezîd-i sa'y u dikkat ve ihmâl ve tekâsulden tehâşî ve mucânebet eyleyesüz ve sizler kâdîlar mûmâ-ileyhimasız sizler dahi mûcib-i emr-i şerîfimle amel ve hareket eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlî-şânım sâdir olmuşdur: buyurdum ki hukm-i şerîfimle vardukda bu bâbda vech-i meşrûh üzre şeref-yâfte-i sudûr iden emr-i şerîf-i celîli'ş-şân vâcibu'l-ittiba' ve lâzimu'l-imtisâlimin mazmûn-ı munîfi

üzre ‘âmil olub hilafıyla vaz’ u hareketden be-ğayet ihtirâz ve ictinâb eyleyesiz
şöyle bilesüz ‘alâmet-i şerîfeme i’timâd kılasuz.

Tahrîran fi’l-yevmi’l-‘işrîn Rebî’ü’l-âhir li-sene erba’a ve tis’in ve mi’ ete ve elf.
Fî 18 Ca sene 1194

Sayfa/ 12

Belge 1

*Amasya Sancağı Sivas Valisi devletlü Dağıstânî Ali Paşa’ya ilhâkan tevcih
olundukda taraf-ı dustûrânelerinden sancağ-ı mezbûre çukadar-ı enderûn ...
mütesellimlik buyuruldusu.*

Şerâyi’-şi’âr Amasya kâdîsı fazîletlü efendi ve Amasya sancağının muhtevî olduğu
kazâların kuzât ve nuvvâbı efendiler zîde fazluhum ve mefâhiri’l-emâsil ve’l-akrân
kazâhâ(y)-i mezkûrenin a’yân ve serdârı ve alay beyi ve kethudâ yerleri ve zâbitân-
i sâire ve vucûh-i ahâlîleri zîde kadruhum inhâ olunur ki ‘avâtıf-ı ‘aliyye-i
husrevânedan eyâlet-i Sivas’a ilhâkan tarafımıza ‘inâyet ve ihsân buyurulan ve
Amasya ve sancağı kazâlarının tanzîm-i hâlî lâzime-i halden iken sâbık mütesellim
olanın ‘adem-i ihtimâmı tarafımıza inhâ ...ve zabt ve rabt-ı eşkıyâ ve himâyet ve
siyânet-i fukarâya kâdir kimesnenin nasb ve irsal olunması istihâm olunmağla imdi
sâye-i hazret-i pâdişahîde tanzîm-i kazâ ve âsâyış-i ahâlî ve fukarâ ve re’âyâ ve
berâyâ aksâ(y)-ı murâdım olmakdan nâşî öteden berü kendi terbiye-gerde ve bu
makûle hidemât-ı cesîmede müstahdem ve mücerrebim kâr-güzar ve re’âyâ-perver
ve zabt ve rabt-ı eşkıyâyâ sâhib-i iktidar kıdvetu’l-emâcid-i ve’l-a’yân çukadar-ı
enderûnumuz ve mu’temed ve mücerrebimiz olan Harputlu Zâde ‘izzetlü Ali Ağa
zîde kadruhû mütesellim nasb ve ta’yîn olunmağın siz ki mevlânâ ve sâyir-i mûma-
ileyhsiz ağa(y)-ı mûmâ-ileyhi liva-i mezbûre mütesellim ve zâbit bilüb tanzîm-i
umûr-i kaza ve terfih-i hâl-i ahâlî ve fukarâda ve zabt ve rabt-ı eşkıyâ ve iktizâ iden
tertîb-i mucâzât-ı meşrû’alarında ber-vech-i şer’ e kânûn mu’âvenet ve mutâva’at
ve hem-dest ittifâk ve ittihâd iderek umûr-ı mütesellimligi ‘alâ-mâ-cerâ el-‘âde
ru’yet ve idâresine ihtimâm ve dikkat ve tarafımıza vâsıl olacak îrâdât-ı mu’ayyene
ve vâridât ve tayyârât-ı sâireyi dahi bi-lâ-ketm ve bi-lâ-kusûr tamâmen teslim
eyleyesiz ve sen ki mütesellim-i mûmâ ileyhsiz sen dahi umûr-i kazâ ve ve mesâlih-

i 'ibâdı ber-muktezâ(y)-i şer' ve kânûn cümle ma'rifetiyle ru'yet ve kadîmi ve olageldiği vechile vâridât-ı mu'ayyene ve tayyârât-ı sâiresini 'alâ-vechi't-tekmil yerlü yerlerinden cem' ve tahsîl ve ol vecihle zabt ve rabt ve bâ-buyuruldu tarafına ihâle olunan mevâddı dahi mantûkunca ru'yet ve zuhûr iden mevâdd-ı cesîmeyi tarafımıza inhâ ve i'lâma mübâderet eylemen bâbında Dîvân-ı Rûm'dan iş bu mütesellimliğın buyuruldu tahrîr ve isdâr ve i'tâ ve irsal olunmuşdur inşâ'allâhü te'âlâ vusûlünde gerekdir ki ber-vech-i meşrûh üzere livâ-i mezbûr mütesellimliğın zabt u rabt ve kadîmi ve olageldiği vechile 'âyidât ve vâridât ahz ve kabz idüb hilâf-ı şer' ve muğâyir-i kânûn fukarâ(y)-ı ra'ıyyeti mezâlîm ve ta'addiyâtdan himayet ve siyânet ve mûcib-i buyuruldu ile 'âmil olasız.

Kayd şod fi 19 Ca sene [boş]

Belge 2

*Berâ(y)-i taksît-i evvel-i imdâd-i hazariye livâ-i Amasya 19 CA sene 1194
1000 guruş. Yalnız bin guruşdur.*

Vech-i meşrûh üzere bâ-fermân-ı 'alî hazîne-i hazret-i veliyyi'n-nimamîye tahsîs buyurulan imdâd-ı hazariyenin taksît-i evveli ve hizmet-i mübâşiriyesi ve da'vâ berâtı olmak üzere Amasya Sancağı'na yalnız bin guruş hâlâ livâ-i Amasya mütesellimi se'âdetlü Abdullah Bey'in mahdûmları Mehmed Bey yediyle teslîm-i hazîne-i hazret-i veliyyi'n-ni'amî olmağla işbu memhûr 'ilm u haber virilmiştir. Bende Ahmed ...

Sayfa/ 13

Belge 1

Mefâhiri'l-kuzat ve'l-hukkâm ma'deni'l-fazl ve'l-keâm Amasya sancağında vâki' kuzât ve nuvvâb zîde fazluhum tevkî'-i refî'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki 'avâtıf-ı 'aliyye-i şâhânemden bu def'a Amasya Sancağı işbu doksan dört senesi Rebî'ü'l-evvel'inin on yedinci gününde mâliye emr-i şerîfimde tafsîl ve beyân olunduğu vechile zabt eylemek üzere hâlâ Sivas Vâlîsi dustûr-i mûkerrem müşîr-i mufahham nizamü'l-'âlem vezîrim Dağîstânî Ali Paşa edâma'llâhu te'âlâ iclâlehü

ber-vech-i arpalık ilhâkan tevcîh ve ihşân-ı mülûkânem olub Amasya Sancağı'nda vâki' kazâlardan mutasarrıfçün senede üç taksît ile tertîb ve ta'yîn kılınan üç bin guruş imdâd-ı hazariyeden vezîr-i müşârun-ileyhin tevcîhi târîhinden kısta'l-yevm hesâbı üzre hissesine isâbet iden mâl-ı hazariye îcâb idenlerden tamâmen tahsîl ve vezîr-i müşârun-ileyh tarafından kabzına me'mûra eda ve teslîm itdirilmek bâbında emr-i celîli'l-kadrim sudûrunu vezîr-i müşârun-ileyhin kapu keyhudâsı kıdvetu'l-emâcid-i ve'l-a'yân El-Hâc Ali zîde kadruhû ba-'arz-ı hâl istid'â ve dîvân-ı humâyûnumda mahfûz tevcîhât ve hazariye tertîb defterlerine murâca'at olundukda livâ-i mezbûr ber-minvâl-i muharrer muharrer târîh-i merkûmda Sivas eyâletine ilhâkan müşârun-ileyhe tevcîh olduğu mukayyed ve Amasya Sancağı'nda vâki' kazâlardan mutasarrıfçün senede üç taksît ile üç bin guruş imdâd-ı hazariye tertîb ve ta'yîn kılınub ve hazariyeden re's-i sene muharrem i'tibâr olunmağla 'azl ve nasb vukû'unda halef ve selef herkes tevcîhi târîhinden kısta'l-yevm hesâbı üzere hissesine isâbet ideni ahz ve kabz eylemek şart-ı hazariyeden olduğu tahrîr olunmağla şurûtu mûcibince 'amel olunmak bâbında fermâ]-ı 'âlî-şânım sâdir olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfimle vusul bulduk da bu bâbda vech-i meşruh üzere sâdir olan emr-i şerîfim mûcibince 'amel dahi siz ki mevlânâ(y)-i mûmâ-ileyhimsiz ber-minvâl-i muharrer Amasya Sancağı'nda vâki' kazâlardan mutasarrıfçün senede üç taksît ile tertîb olunan mâru'z-zikr imdâd-ı hazariyeden doksan dört senesine mahsûben vezîr-i müşârun-ileyhin tevcîhi târîhine nazaran kısta'l-yevm hesâbı üzre hissesine isâbet iden mâl-ı hazariye selefi zimmetine geçmiş ise selefinden ve ahâlî zimmetlerinde kalmış ise mukerrer ve mikdâr-ı mu'ayyenden ziyâde hazariye tahsîlinden hazer olunarak cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le şurût mûcibince îcâb idenlerden tamâmen tahsîl ve müşârun-ileyh tarafından kabzına me'mûr edâ ve teslîme ihtimâm ve dikkat ve muğâyir-i şurût ta'allul ve muhâlefetden mubâ'adet olunub mazmûn-ı emr-i 'âlî-şânımla 'âmil olasız şöyle bilesiz 'âlâmet-i şerîfeye i'timâd kılınız.

Tahrîran fî evâsıt-ı şehr-i Rebî'ü'l-evvel li-sene erba'a ve tis'in ve mi' ete ve elf.

Kayd şod fi 19 Ca sene 1194

Fermân-ı celîli'ş-şân mantûkunca vâlî-i Sivas devletlü 'inâyetlü Dağüstânî Ali Paşa'nın ekîd ve şedîd buyurulduları ba'de'l-mu'âyene bu mahalle şerh virilmiştir.

Sayfa/ 14

Belge 1

Medîne-i Amasya'nın üç taksît ile imdâd-ı hazariyyesinin taksît-i sanî defteridir ki zikr olunur.

Bâ'is-i tahrîr-i defter budur ki Amasya sancağı mutasarrıflarına ba-fermân-ı 'âlî üç taksît ile mukassem olan imdâd-ı hazariyenin beher taksîtinde tahsîs buyurulan bin guruşun Amasya Sancağı'nda vâki' kazâlara cümle a'yân ve eşrâf ma'rifetleriyle beher kazâyâ isâbet iden meblağ ber-vech-i 'âtî defter olduğu Amasya mahkemesi sicillâtında mukayyed ve musarrah olmağın hâlâ Amasya Sancağı eyâlet-i Sivas'a ilhâkan mutasarrıf olan eyâlet-i mezbûr(e) vâlisi devletlü 'inayetlü merhametlü Ali Paşa yesserallahu mâ yüridu mâ-yeşâ hazretlerinin taraf-ı muşîrânelerinden sancağ-ı mezbur mütesellimi necâbetlü semâsetlü Şali? Ağa hazretlerine bin yüz doksan dört senesine mahsûben taksit-i sanî defteridir ki ber-vech-i 'âtî zikr ve beyân olunur.

Tahrîran fi'l-yevmi'l-'işrîn min-Cemâziye'l-evvel li-sene erba'a ve tis'in ve mi' ete ve elf.

Açıklama	Guruş
Veray	33
Amasya	185,5
Gedegra	162,5
Zünnunâbad	75,5
Ladik	87,5
Havza	100
Gümüş ma'a Hacı Köy	81,5

Zeytun	68/1 rub'
Merzifon	118/1 rub'
Gelengiras	43/1 rub'
Merzifonâbad	43

Cem'ân Yekûn (1000) guruş. Yalnız bin guruşdur.

*Ücret-i 'ani's-sicilli'l-mahfûz nemekahu'l-fakir 'ileyhi 'azze şanuhû Derviş
Mustafa el-kâdî-i Amasya 'ufiye 'anh*

Sayfa/ 15

Belge 1

Sivas Vâlîsi devletlü Ali Paşa'nın adâlet buyuruldusudur.

Şerâyi'-şi'âr Amasya Sancağı'nın muhtevî olduğu kazâların kuzât ve nuvvâbı efendiler zîde fazlhum ve mefâhiri'l-emâsil-i ve'l-akrân voyvodaları ve a'yân-ı vilâyet ve zâbitân-ı sâire ve iş erleri zîde kadruhum ve kurâ ihtiyarları inhâ olunur ki havze-i hükûmetimizde vâki' kâffe-i fukarâ ve re'âyâ ve berâyânın irâha-i âsâyışine hazret-i zıllu'llâhîde me'mûn ... sa'y-i bezl-i himmet-i vâcibe-i zimmet ve hulûs-i hâlisai niyetimiz iken bu halâlda gerek kapulu ve gerek kapusuz makûleleri kazâlarınız kurâlarına murûr ve nuzûllerinde yalnız müsâfir oldukları kanâ'at itmeyüb vedî'a-i cenâb-ı hâliku'l-berâyâ olan fukarâ(y)-ı ra'iyet ve ... memleket ahâlîlerinden ... akçesi ve kurban akçesi ve 'avâyidât-ı sâire ile tekdîr ve ta'zîr eyledikleri mesmû'umuz olmağla imdi ol makûle kapulu umûr-ı 'ibâd için bâ-buyuruldu me'mûr oldukları her kangnızın ... ve nevâhîlerine vurûd ve nuzûl iderler ise kifâyet mikdârı yem ve yiyeceklerin virdikden sonra gerek kapulu ve kapusuz tekrâr kurban akçesi ve ... ve 'avâyidât akçesi ve sâyir mine'l-'ibâd ... şey' talebinde olurlar ise zinhar ve zinhar bir akçe ve bir habbe verilmeyib işbu buyuruldumuzu kendülere ibrâz ve izhâr ve eğer mütenebbeh olmazlar ise ol makûleleri resm ve şöhretleriyle dîvan-ı rûm'a i'lâm olunmasına musâra'at ve bir akçe virmekden ve hilaf-ı rızâ harekete cevaz-dâde olmakdan ziyâde hazer ve

mübâ'adet eylemeniz bâbında Dîvân-ı Rum'dan işbu buyuruldu tahrîr ve irsâl ve tarafınıza ve şisdâr ve tarafınıza ib'âs ve irsâl olunmuşdur bi-mennihî te'âlâ vusûlünde ber-vech-i muharrer ol makûle kapulu mevâdd zımnında me'mûr olduklarından kâin-men-kâne kifayet mikdârı yem ve yiyecekleri virdikden sonra tekrar kapulu ve ...ve kurban akçesi nâmıyla zinhâr ve zinhâr habbe-i vâhîde verilmeyüb eğer mütenebbeh olmazlar ise iş bu buyuruldumuz kendilere ibrâz ve ifhâm ol makûleleri resm ve şöhetleriyle tarafımıza i'lâma musâra'at ve ber-mûcib-i buyuruldu ile amel olunub hilâfından tahâşî ve mücânebet eyleyesiz deyu.

Fi 16 Cemâzye'l-âhir sene 1194

Belge 2

Hâlen medîne-i Amasya serdârı es-Seyyid Sefir Salih Ağa'nın serdârlık mektûbudur
...

Şerî'at-şî'âr Amasya kâdîsı zîde kadruhû fazluhû ba'de's-selam inhâ olunur ki taht-ı hukûmetinizde serdar ... alınub yedime üslûb-ı sâbık olan kıdvetu'l-emâsil ve'l-akrân altıncı bölüğün ... ağalarından Seyyid Salih Ağa zîde kadruhû serdar nasb ve ta'yîn olunmağın işbu mektûb tahrîr ve irsâl olunmuşdur inşa'allâhu te'âlâ vusûlünde gerekidir ki merkûm kazâ-i mezkûrenin serdarlığı umûrunda kıyâm ve öteden berü ola geldiği vechile zabt ve rabtı mazmûmuna i'ânet ve ihtimâm eyleyesiz senki serdar-ı merkûmsun kazâ-i mezkûrenin serdarlığı sana tefvîz olmağla gerekidir ki ... kadîm ve kânûn üzere zabt ve rabt-ı neferden vâkî'... tanzîm-i bilâd ve ... hâl-i 'ibâd ... iktidâr eyleyesin ve kaza-i mezkûrde mukîm müsâfir yeniçeriler ve cebeci ve tobcu ve tob ... ve ... bi'l-cümlesini üzerine serdar bilüb ... hâric vaz' u hareketde bulunmayub dâimâ itâ'at ve inkıyâd üzere olalar ve sen dahi cümle umûruñu ahkâm-ı şer'-i şerîf ve kânûna kıyâm ve emr-i münîfî tatbîk ve tavâ-yif-i merkûmdan bi-lâ-vâris ... ma'rifet-i şer'le zabt ve sûk-ı sultânîde fûruht ve hâsıl olan nukûdun ... için defter mukarrarâtıyla ocak tarafına göndermeğe mübâderet ve beher-hâl sukkân-ı vilâyetin emn u râhatlarına bâ'is hidmet-i ... getirmeğe mucid ve sâ'î olunub ... mektûbla 'âmil olasın.

Tahrîran evâhir-i Cemâziye'l-âhir li-sene erba'a ve tis'in ve mi'ete ve elf

Sayfa/ 16

Belge 1

Doksan bir ve doksan iki senelerinin avârızı bekâya kaldı deyu gelen ... ferman suretidir.

Düstûrûn-ı mükerremûn müşîrûn-ı mufahhamûn nizâmü'l-alem müdebbiru umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimü mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib, mümehhidü el-bünyâni'd-devlet ve'l-ikbâl müşeyyidü erkâni's-sa'âdet ve'l-iclâl, el-mahfûfu bi-sünûfi avâtifi'l-melikü'l-'alâ hâlâ Sivas Valisi Vezirim Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclalehu ve kıdvetü'l-(kuzât) ve'l-hükkâm me'âdini'l-fazli ve'l- kelâm Mevlânâ Sivas kâdısı zîde fazluhu ve kıdvet'l-emâsil ve'l-akrân bu hususa mübâşir ta'yin olunan sadr'azam çukadârı Kır Hasan zîde kadruhu tevkî'-i refî'-i hümâyun vâsil olıcak ma'lum ola ki dergah-ı mu'allâm (karalanmış) ...larından Abdülkâdir zîde mecdûhunun takdîm eylediği 'arz-ı hâl mefhûmunda ... havâceğân dîvân-ı hümâyunumdan müteveffâ Vamık Ali'nin ... doksan bir sene ve doksan iki senelerine mahsûben cânib-i mîrîden ... ve der'uhde ve sût-i hâline binâen babasıyla ma'an firâr iden Canikli Ali Paşa'nın oğlu Battal Bey'in uhdesinde ihâle eylediği eyâlet-i Sivas'dan 'avârız ve cebelü bedeliyesi menzilciyân 'avârız mallarında ğayr-ez-teslîmât mîr-i mûma-ileyh zimmetinde alacağı kalan otuz altı bin yüz doksan dokuz guruşdan sudûr iden emr-i şerîfim mantûkunca tahsîl ve müteveffâ(y)-i mumâ-ileyhden doksan bir senesine mahsuben Selanik Baruthanesi ... cânib-i mîrîden olan deynine mahsûben teslîm-i hazine-i âmiremde olunan sekiz bin guruşun ve ber-vech-i muharrer tahsîli esnasında mîr-i merkûm ğayr-ez-teslîm zimmetinde kalan yiğirmi sekiz bin yüz doksan dokuz guruşun ba'zısını tahsîl eyledim kaldı bir mikdâr dahi mumteni'u'l-husûldür deyu cevabda ve bu mazmûnda tahrîrâtı dahi vârid olduğundan ... el-haletu hâzihî iki aydan beru ... habs etdiren gerek ba'zı hivâlât-i mühime ashâbına ve gerek ba'zı mevadd-i ma'lûmeden cânib-i mîrîden pederi müteveffâ(y)-i merkûmun kusûr-ı deyninin edâsın beher hâl bekâyâ(y)-i mezkûrenin tahsîlinden lâ-budd ve ... âhar ile kendisi bir akçe tedârikine 'adîmü'l-iktidâr olduğundan bahis ile ba'de-ezîn meblağ-ı mezbûr yiğirmi sekiz bin yüz doksan dokuz guruş firârî-i merkum mukaddem olan ... ve tahrîrine göre her kimin zimmetlerinde kalmış ise mümkün ve mumteni'u'l-

husûl olanları tettebbu'-ı defter olunan ... zâhire ihrâc ve mübâşir ma'rifetiyle ... imkân îcâb ve iktizâ idenlerden tamâmen tahsîl ve hivâlât-ı mezbûr ile duyûn-i merkûmesine edâ ve teslîm olmak için der-'aliyyeme irsal ... olunmak üzere emr-i şerîfim ısdâr ve irsâl ve ol vecihle kendisine dahi sebîli tahliye olunmasını tahrîr ve istid'â itmekle mûmâ-ileyhin istid'âsı mûcibince bekâyâ(y)-i mezbûrenin mahallinde ma'rifet-i şer' ve mübâşir ma'rifetiyle zâhire ihrâc ve her kimin zimmetlerinde kalmış ise îcâb ve iktizâ edenlerden 'alâ-eyyi-hâl ... ve ashâb-ı hivalat-ı eda itdirilmek üzere emr-i şerîfim ısdârı ... arz olundukda mukim emr-i şerîfim sudûru fermanım olmağın imdi senki vezîr-i müşârun-ileyh mübâşir-i ... iş bu emr-i şerîfim ol tarafa vâsıl olduğu gibi kat'â te'hîr ve tevakkuf eylemeksizin doksân bir ve doksân iki senelerine mahsûben eyâlet-i mezbûrenin 'avâzır ve cebelü bedeliyesiyle menzilciyân 'avâzır mallarından ... zikr bekâyâ kalan yigirmi sekiz bin yüz doksân dokuz gurus ... zimmetlerinde kalmışdır fi'l-hakîka ... husûlü ... re'y-i ma'rifetin ve mübâşir-i merkum ma'rifeti ve ma'rifetiyle ve ma'rifet-i şer'le gereği gibi taharrî ve dikkatle zâhire ihrâc ve tahrîr-i defter olunarak bi-eyyivechin-kâne îcâb ve iktizâ edenlerden tamâmen tahsîl ve hivalat-ı mezkûre ile duyûn-ı merkûmesine eda ve teslîm için Der-Sa'âdetime irsâl ve tesyîre bezl-i cell-i himmet eyleme fermanım olmağın te'kîden ve ihtimâm işbu emr-i 'âlî-şânım ısdâr ve (boş) ile irsâl olunmuşdur imdi bâlâda tafsîl ve beyân olduğu üzre gediklü(y)-i mûmâ-ileyh pederi müteveffâ(y)-i merkûmu cânib-i mîrîye olan duyûn-ı mezkûresinden edâsı zımında el-yevm mahbûs olduğundan ... duyûn-ı mezkûrenin eda ve teslîm dahi beher hal bekâyâ(y)-ı mezbûrenin tahsîli ... idügi ma'lûmun oldukda ber-vech-i muharrer sinîn-i mezbûreteyne mahsûben firârî mîr-i merkûm ma'rifetiyle zabt ve tahsîle mübâşeret olunan 'avâzır-ı merkûm ile cebelü bedeliyesi ve menzilciyân 'avâzır mallarından ğayr-ez-tahsîlât bekâyâsı ve mumteni'âtı ve ... zimmetlerinde kaldığı ... re'y ve ma'rifetin ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle gitdikde tahrîr ve dikkat-birle teftîş ve tefahhus ve 'alâ-eyyi-hâl zâhire ihrâc ve tahrîr ve defter itdirilerek tahsî mübâşir ... ve memhûr ve mumzâ defterile ma'an mübâşir-i merkûm teslîmen ... Der-Sa'âdetime tesyîre sarf-ı külli

meks eylemeyesün şöyle ki mebâliğ dîvân-ı emvâl-i mîriyeden olub beher halde tefîş ve tefahhus ve ‘ala-eyyi-hâlin zâhire ihrâc ve tahrîr ve defter etdirilerek tahsîline mübâşeret ve az vakitde tekmîl ve memhûr ve mumzâ defteri ile ma‘an mübâşir-i merkûm teslîmen şer‘iaten Der-Sa‘âdetime tesyîre sarf ve tahsîl murâd-ı hümâyûnum olduğundan gediklü mûmâ-ileyh hatt-ı humâyûnum ile el-yevm mahbûs ve pederi müteveffâ-yi merkûman canib-i mîriye edasına ta‘ahhudüne binâen kable‘t-teslim itlâk dahi ğayr-i mümkün idügi zâhir duyûn-ı mîriye-i mezkûrenin beher hal edâce teslîmi bekâyâ(y)-i mezbûrenin tamâmen tahsî ve celb etdirilmesinin lâ-budd idügi ma‘lûmun oldukda bu bâbda dahi der-meyân-ı himmet ve her ne vecihle olur ise olsun bekâyâ(y)-i merkûmenin yerlü yerinden ve îcâb ve ve iktizâ edenlerden vezîr-i muşârun-ileyhin inzimâm-ı re‘y ve ma‘rifeti ve ma‘rifet-i şer‘ ve mübâşeretinle ‘alâ-eyyi-hâl tekmîl ve tahsîl ve Dersa‘âdetime îsâl ve mahbûs-i merkûmdan duyûn-ı mîriyesine ve ashâb-ı havâlât-ı edâ ve teslîme sen dahi sa‘y u ğayret ve kusûr ve imhâlden ziyâde tahâşî ve mücânebet eylesesin ve sen ki kâdî-i mumâ-ileyhsin bu husûsun temyîz ve tahkîk ile şer‘iaten tahsîl ve irsâl etdirilmesine kimesne sen dahi ihtimâm ve defter ve mûcib-i emr-i şerîfimle amel ve hareket eylemen bâbında fermân-ı ‘âlî-şânım sâdır olmuşdur buyurdum ki hükm- i şerîfim vardukda bu bâbda vech- i meşrûh üzre şeref-yâfte-i sudûr olan iş bu emr-i şerîfim celîli‘ş-şân vâcibu‘l-ittibâ‘ ve lâzimu‘l-imtisâlimin itâ‘at-makrûnuyla ‘âmil olub hilâfına rızâ ve cevâz göstermeyesüz şöyle bilesüz ‘alâmet-i şerîfeme i‘timâd kılasız.

Tahrîran fi‘l-yevmi‘l-hâmis-i ‘işrîn Rebî‘ü‘l-âhir li-sene erba‘ ve tis‘ in ve mi‘ ete ve elf.

Belge 1

Sivas Vâlisi devletlü Ali Paşa'nın fermân-ı mucibince gelen buyuruldu suretidir⁹⁰⁷ doksan bir ve doksan ikide (karalanmış) 'avârız kıldı deyu gelen buyuruldu.

⁹⁰⁷ Belgede bu kısmın başlangıcından bitişine kadar üzeri çizilmiştir.

Şerâyi'-şî'âr Amasya sancâğında kazaların kûzât ve nüvvâbı efendîleri zîde kadrûhûm ve kıdvetü'l-emâsili ve'l-akrân ve'l'ayân Amasya mütesellimi zîde mecduhû ve mefâhiri'l-emâsili ve'l-akrân kazâların voyvoda ve sadât ve a'yân ve zabitân-ı sâir ve iş erleri zîde kadruhum inhâ olunur ki firârî Hacı Ali Paşa'nın Battal Beğın doksan bir sene ve doksan senesinin uhdesinde olan eyâlet-i Sivas'ın 'avârız ve cebelü bedeliyesiyle menzilciyân 'avârız mâllarından gayr-ı ez teslim baki kalan yığirmi sekiz bin yüz doksan dokuz gurus kimlerin zimmetlerinde kalmışdır ve fi'l-hakîka kimlerin zimmetlerinde ki mumteni'ul-husûldür ma'rifet-i şer' ve ma'rifetimiz kemâl-i tehârri ve tedkîk birle zâhire-i ihrâc ve tahrir ve defter olunan bi-eyyi vechin kâne icâb ve iktizâ idenlerin tamamen ve Der-aliyye-i dâimü'l-karâra irsâl ve tesyire ihtimâm u ahz olunmak bâbında mufassal ve meşrûh tarafımıza hitâb bir kıt'a emr-i şerifeme 'alışânım çukadâran hazret-i sadâret penâhında 'izzetlü Kara Hasan oğlu mübâşeretiyile serd? ve vurûd etmekle mûcebince divan-ı Rum'dan işbu bu(yuru)ldu tahrir ve isdâr ... ve ber-mantûk emr-i 'ali keyfiyet-i merkûm geregi gibi teftiş ve tefahhus ve hârice ihrâc ve bakâyâ-yı mezkûru lâzım gelenler dahi ale't-ta'cîl tahsîl ve mübâşir mûma-ileyh ma'rifetiyile Der-aliyye-i adalet-makarra ba's ve irsâl ve mezîd-i ihtimâm u dikkat ve sarf-ı ...

Sayfa/18

kudret eyleyib ber-mantûk-ı emr-i 'ali ve mûceb-i buyuruldu ile'amel ve hareket ve hilâfında ğayetü'l-gaye hazer ve mücânebet eyleyesiz deyu.

Fi 9 Ca sene 1194

Belge 1

Şerâyi'-şî'âr Amasya sancâğının muhtevî olduğu kazaların kuzât ve nüvvâbi efendiler ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-'ayân livâ-i mezbûrde mütesellimimiz 'izzetlü Ali Ağa ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân kazâhâ(y)-i mezkûrenin zâbitân ve kurâ(y)-i ihtiyârları ve söz sâhibleri zîde kadrûhûm inhâ olunur ki bu hilâlde livâ-i mezbûre kazâların kurâlarına mihmân olan gerek kapusuz ve gerek halkdan ba'zı me'mûriyetle ve virildikten sonra gerek ma'muriyetle murûr ve 'ubûr idenleri kable'l-asr mihmân etmeyib ... sevk ve ba'de'l-asr mihmân olanlar ve dâhi kadr-i kifâye ve i'tidâl vechiyle ... virildikten sonra ve meşrûbâtlarında hâne-i

sâhibelerinin iktidârlarından ziyâde teklîf-i mala yatak ettirmeyib ve diş mâl-ı ... ettirmeyib ve kirası ve ‘avâyidât mir ve kul akçesi ve gelgeç ve kerbân ve konak akçesi bunların emsâli bed‘ ü mezâlim ve mezâlim mutâlebesi fukarâ(y)-i ra‘iyyet ve bir ferdi vechen mine’l-vücûh ta‘addî ve rencîde etdirilmeyib işbu buyuruldu mu ve bâ-sûretten irâde men‘ ü def‘ ve eğer ızrâr ve inâd iderler ise kapûsuz makûlesinden olduğu ma‘lum oldukda ... ile def‘ ve kapûsuz makûlesinden olduğu ma‘lûmunuz oldukda kizb ü iftirâdan isim ve resmi ve sıhhat ve hakîkati ve hakikat üzere keyfiyyet-i tarafımıza i‘lâmı musarâ‘at birle min-küllî’l-vücûh aşâyış fukârama bi’l-ittifâk ihtimâm u dikkat eylemeniz bâbında Divân-ı Rum’dan işbu buyuruldu tahrir ve ısdârû ile [] irsâl olunmuşdur inşâ-allahü te‘âlâ vusûlünde gerekdir ki vech-i meşruh üzere fukarâ(y)-i ra‘iyyeti zulm ve ta‘addîden himâyet ve siyânet ve te‘addi verince de ... himâyete ve hiyânet ve hilâfına hareket edenleri li-ecli’t-te‘dîb i‘lâma müsâra‘at eyleyib müceb-i buyuruldu ile ‘amel olunub hilâfından tehâşi ve mücânebet eyleyesiz deyiş.

Fi 22 Ca sene (1)194

Belge 2

Selam oğlu hakkında sâdır olan Sivas vâlisi’ne buyuruldu.

Şeri‘ât-şî‘âr Amasya kâdısı faziletli efendi zîde fazlühü ve kıdvetü’l-emâcid ve’l-‘ayân Amasya Sancâğı’nda mütesellimimiz izzetli Ali Ağa ... mecdühü ve mefâhiri’l-emâsil ve’l-akrân serdâr ve sâ’ir zâbitân zîde kadruhüm inhâ olunur ki Amasya sükkânından ‘avârız-ı ser-...menden ve eşyâya Selâm oğlu Mustafa Ağa ve ... ma‘rûf nâm ... kendi hâlinde olmadığından nâşi Abdullah Bey’in mütesellimliği esnâsın bilen Refika ve ‘avalileriyle teşrib-i hammerden sonra Halzalıoğlu enâm kimesneye yanına alub Hâcı Eyyüb kızı Ümmü Gülsüm ma‘rûfe ... hânesinden ihrâc ve kendi hânesine tahliye getirmektir ve esnada iken mezbûre ‘avratın zevci Osman feryâd ve figân eyledikte merkûm Osman ze(v)ci ve katl eyleyib ‘ale’s-sebâ’ ... ve cümlesi ahz ve Halzalıoğlu ve ‘avratı katl olub gelen cümlenin ser-eşkiyâsı ve erâzil merkûm Selam oğlu Mustafa idiğü sahihân tarafımıza ihbâr olunmağla imdi merkûm Selam oğlu Mustafa ve avaneleri ‘alâ eyyihâl ahz ve hakimsin ve ol-tarafda cezây-i ... mümkün ise icrâ olmasını hâvi

tarafımıza ilâm ve eğer cümlesinde icrâsı mümkün olmayacak ise bu tarafa ... kurâlarını hâvi i'lâmıyla mecûsâ ... ile ihzâr-ı irsâller ... bâbında Divân-ı Rûmdan işbu buyûruldu tahrîre ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur. İnşa-âllahü te'âla vusûlünde gerekir ki vech-i meşrûh üzere merkûm Selam oğlu Mustafa ve 'avanelerini ... ve ol-tarafdan cezây-i tertîb olunma i'lâmını irsâl ve eğer ol-tarafda icrâsında ... tertîb icrâ i'lâmlarıyla merkûmları ve 'avanelerini mecûsân-ı karârların gâileleri bir taraf olmak ve inhâyla mübâşir mûmâ-ileyh ... bu tarafa irsâl eyleyib 'illet ve ...neden hilâfından tehâşi ve mücânebet ... buyuruldu ile âmil olasız.

Fi 23 S sene (1)114

Belge 3

İşbu bin yüz doksan dört senesi mâh-ı Cemâziye'l-ahirenin on sekizinci günü Maryem nâm nasrâniyye şeref-i İslam ile müşerrefe olub ismi Rabia tesmiye olunduğu işbu mahalle kayd şod.

[Şuhudü'l-hâl]

'umdeti'l-ulemâ Faziletlü es-Seyyid Hasan Efendi

El-Müftî bi-medine-i Amasya

Fahrü'l-müderresin Ahmed Efendi

Arabacızâde es-Seyyid Osmân Efendi

Hâcî Paşa Ahmed Abdullah Efendi

Ağâ Ser-küttâb-ı mahkeme-i mezbûre es-Seyyid el-Hâc Ömer Ağâ

El-Hâc Derviş Ağâ

Hâcî Lütfullah Zâde

Hâcî Osmân Ağâ

İbn-i Şehr-i Ali Efendi

Sayfa/19

Belge 1

... *nemekahu'l-fakir 'ileyhi 'azze şanuhû Derviş Mustafa el-kâdî bi-medine-i Amasya*

Medîne-i Amasya mahallâtından Fethiye Mahallesi sakinlerinden erbâb-timârdan işbu sahibi'l-kitab Mahmud Ağa bin Ali Ağa nâm kimesne meclîs-i şer'î şerîfi enverde şöyle ikrâr ve takrir-i kelâm idüb olan sâbikân medîne-i mezburede alay beyi olan es-Seyid Ömer Ağa'nın ocâk umûruna dâir hilâfî inhâ hareket zuhûruna binâen hâlâ Sivas Valisi vezîr asâf nazîr devletlû Ali Paşa hazretleri da'vâcî Mustafa nâm kimesne erbâb-ı timârdan 'arz-ı-hâl ile iştika ve müşârun-ileyh tarafından ihzârî bâbında sâdır olan buyruldu ile mübâşir ta'yin olunub medîne-i mezburede ahz ve Divân-ı Rum'a ihzârî için habs olundukda merkûm Seyyid Ömer Ağa birkaç gün istimhâl idub Amasya'da ba'zı ... idâme olunacak umûrum vardır ru'yet edeyim ba'dehu verdikde mübâşir merkûm ruhsat verilmeyib eğerce ben husûs-ı zimmetinde bırâkıb (üzeri çizilmiştir) diyâr-ı ahara firâr idersem tarafımdan mezbûr Mahmud Ağa'ya kefil ve zâmin ve vekil eyledim gerekse müşârun-ileyh ve mübâşir tarafına ve gerekse mahalle-i sâ'ireye her ne ki emvâl ve eşyâ ve akçe virilir ancak merkûm Mahmud Ağa'nın ma'rifetiyle verilsin cümlesine zâminim her hâlde makbûlümdür deyu medine-i mezbûre mahallâtından Üçler Mahallesi'nde erbâb-ı timârdan Feyzullah İbn-i Mehmed Çerîbâşı Mahallesinden Doru Sakâl İbrâhim Ağa bin Halil ve Malkoç İbn-i Mehmed ve Acem Ali Mahallesinde Ak Hasan Zâde Halil Ağa bin Hasan ve Mirâlây Yunus Ağa bin Hasan ve Cami'-i Enderûn Mahallesinde (karalanmış) nâmun kimesnelerin mahzarlarında bu minvâl üzere ikrâr-ı sahîh edub ba'dehu bir takrib firâr etmekle el-hâletü hezihi şimdî merkûmun firâri diyetim kefâlet ve vekâletim hasebiyle müşârun-ileyh ve mübâşir taraflarına ve mahalle-i sâ'ireye da'ir eşyâ ve sim raht ve nakdü'l-hesâb sekiz yüz guruş mikdârı akçe edâ eylediği işbu hâzırûn-ı bi'l-meclis olan kimesneler (karalanmış) ... ve yedime bir kıt'a hüccet i'tası olunması matlûbumdur dedikde bâlâda mastûrû'l-esâmî olan kimesneler fi'l-hakîka bizim huzûrumuzda merkûm sâbikân alây beyi Seyyid Ömer Ağa mâdde-i mezbûre zimmetinde firâr idersem hâlde işbu mezbûr Mahmud Ağa tarafımdan kefilim ve vekilimdir müşârun-ileyh tarafına ve mübâşir tarafına ve mahal-i sâ'ireye birkaç guruş edâ ider ise edâsına ben zâminim ve bu minvâl üzere makbûlümdür deyu bizim huzûrumuzda kirâren ve mirâren ikrâr ve i'tirâf eyledi deyu her birileri ihbâr ve takrir etmeleriyle işbu vesîka-i enika ketb ve tahrir ve bi't-tâleb i'tâ olundu.

Hurrire fi'l-yevmi's-sâdis 'ışrin min Cemâziye'l-ahir ve li-sene erbâ' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Def'a bâlâda muharrer hüccetden sonra mütesellim ağaya bir semur cedîd kürk virilmiştir. Hüccet ... guruşa.

[Şuhudü'l-Hâl]

Fazlızâde Fazıl Efendî bin Mustafa

Karındâşı Abdü'lkâdir Efendî bin Mustafa

Hâcî Efendî Zâde Ahmed Ağâ bin Hasan Ağâ

Es-Seyyid Ali Efendî bin Ali Efendî

Çârî Ahmed Zâde es-Seyyid el-Hâcî Ömer Ağâ bin Mehmed

Emîn Şehr Ali Efendî bin Mehmed Kâtib-i Mahkeme Ahmed bin İsmâ'il Efendî

Feyzullah Efendî bin İsmâ'il Efendî

El-Kâtib-i Mahkeme-i Fazlı Zâde

ve ğayrihum el-hazirûn

Belge 2

Harpûd kazâsında kal'a derûnunda sâkin müteveffâ Ömer ibn-i Ahmed'in Amasya'da Çakmakçı Mehmed oğlu Molla İbrahim'de alacağı olub Amasya'da mütesellim idüğün beyân

Harpûd kazâsında kal'a derûnunda sâkin olan Ömer bin Ahmed nâm kimesne Asitâne-i Sa'adetde fevt olub müteveffâ(y)-i mezbûrun verâseti babası mezbûr Ahmed ve vâlidesi Zeliha'ya isâbet iden mezbûran Ahmed ve Zeliha dahi def'a oğlu müteveffa(y)-i mezbûrun medine-i Amasya'da sâkin Çakmakçı Zâde İbrahim zimmetinde alacağı olan yiğirmi iki buçuk guruş ahz ve kabz ve taraflarına isâle sulbi oğlu Mehmed vekil olduğuna medine-i mezbûrdan Bolcacı? Molla Mehmed Hasan ve Katırcı Osman Bey'in şehâdetleriyle sâbit olduktan sonra merkûm Mehmed def'a yiğirmi iki buçuk guruş olub bi'l-vekâle mezbûr İbrahim'in zimmetime ibrâ amm' ile ibrâ eyledikde işbu mahalle kayd şod.

Fi 12 Receb sene 1194

Sayfa/20

Belge 1

Sivas Valisi Ali Paşa efendimizden Hacı Paşa eşyâsına me‘mur olan Serçavuşbaşî, Kapûcubâşî devlet-i ‘aliyyeye irsâl olan buyuruldu.

Şerâyi‘-şî‘âr medine-i Sivas’dan der-aliyyeye varınca ... râhda vâki‘ kazâları kuzât nüvvâb efendiler zîde fazluhûm ve mefâhiri‘l-emâsil ve‘l-akrân voyvoda ve ‘ayân ve zâbitân ve serdâr vücuh u zîde kadruhûm ve nüvvâhî kurâ ihtiyârları ... inhâ olunur bundan akdem cânib-i devlet-i aliyye-i daimü‘l-karar bâ-evâmir-i ‘aliyyem Sivas ... ma‘mûr dergâh-ı ‘ali kapûcubâşîlarından sâbıkan serçâvuşan divan-ı hümâyun se‘âdetlü ağâ hazretlerine bu def’a Asitâne-i Sa‘âdetime ... irsâl ve ib‘as idub isbât-ı mezkûrde der-‘aliyyede hüdâya verilecek ... olduğundan râhda muhâfız ve ... irsâl ibsâl olunmuşsa elzem ve akdem umûrdan olmağla imdi her kangınızın taht-ı kazâ ve kasaba ve nüvvâhî ve kurâlarında dâhil ve lâhık olur ise gerek dûayân-ı mezkûrde ve gerek ... olan ... konaklara ve iktizâ iden mâ‘kûlân ve ... verib muhâfız ederek birbirlerinde emîn ve sâir irsâl ve mikdâr-kifâye verib isâle ziyâde ihtimâm ... eylemeniz bâbında Divân-ı Rum’dan işbu buyuruldu ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur inşâ-allahü te‘âla vusûlünde ma‘lumunuz oldukda her kangınızın taht-ı kazâ ve kasaba ve nüvvâhî ve kurâlarında dâhil olur ise ... vereceklerini ve konâklarını ve mikdâr-ı kifâye yedikçileri virulub mahsûben ... birbirlerinde irsâl ve isâl eyleyib birbirlerinde mahsûben bâ-islâm vusûlünü yerlerinde sened-i ahz ... eder ... siyâle ziyâden ziyâde dikkat eylesin.

Gurre-i fi [] B sene (1)194

Belge 2

Bâ‘is- i nemîka budur ki [] Amasya Sancağı mutasarrıflarına bâ fermân- ı âli üç taksît ile mu‘ayyen olan imdâd-ı hazariyenin beher taksîtinde tahsis buyurulan bin guruşun Amasya sancağı’nda vaki‘ kazâlara cümle a‘yân ve eşrâf ma‘rifetiyle beher kazâyâ isâbet iden meblağ-ı ber-vech-i âti defter olduğu Amasya mahkemesi sicillâtında mukayyed ve musarrah olmağın hâlen Amasya sancâğı eyâlet-i Sivas’a ilhâk mutasarrıf olan eyâlet-i mezbûr valisi devletlü ‘inâyetlü merhâmetlü Ali Paşa yesserallahu mâ yüridu ve mâ-yeşâ hazretlerinin taraf-ı müşirânelerinden sancâğı

mezbûr mütesellimi necâbetlü hamâsetlü El-Hâc Abdullah Ağa hazretlerine bin yüz doksan dört senesine mahsûben takât-i sâlis defteridir ki ber-vech-i âti'z-zikr olunur.

Hurrire fi şehri Ramazânü'l-mübârek gurre li-sene erba' tis'in mi' eteyn ve elf.

Açıklama	Guruş
Kaza-i Verây	33
Kaza-i Amasya/ Berây-ı Zeyker bâ-hattı hümâyun	205,5/020=185,5
Kaza-i Gedeğra	162,5
Kaza-i Zünnun Abâd	75,5
Kaza-i Lâdik	87,5
Kaza-i Havza	100
Kaza-i Gümüş ma' Hâcı Köy	81,5
Kaza-i Zeytun	68/1 Pâre
Kaza-i Merzifon	118/1 Pâre
Kaza-i Gelingiras	43/ 1 Pâre
Kaza-i Merzifon Abâd	43

Cem'ân yekûn 1000 guruş. Yalnız bin guruşdur.

Ücret-i 'ani's-sicillil mahfûz nemekâhü'l-fâkir 'ileyhi 'azze şânuhu ve te'âla Derviş Mustafa el-kâdi bi-medine-i Amasya

Sayfa/ 21

Belge 1

Kaza-i Sivas Valisi Ali Paşa efendimizin buyuruldusu Rişvân oğlunun karındaşı buyuruldu.

Şerayi'-şi'âr Sivas'dan Tosya'ya varınca hilâl-ı râhda vaki' olan kazaların kadîleri efendimiz zide fazluhûm ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akrân tüfenkçi başımız Mehmet

Ağa ve kazâhâ(y)i mezkur a'yânı ve iş erleri ve zâbitân-ı saire ve menzilcileri ve vucûh u ahâlileri bi-ecmâ'ihim inhâ olunur ki bu def'a Rişvân tarafından der-i devlet-medâra Keleşlü hazâinesine? irsâl olunmuşdur olub medine-i Sivas ... emnen ve salimen medîne-i mezkûreden ihrâc ve irsâl olunmağla imdi kangınızın taht-ı kazâlarına dâhil ve lâhık olur ise sizlerin a'yân ve zâbitan vucûh-ı ahâlisü ber-mantûk-ı âlî hezâ'in-i mezkurun ma'iyetine ta'yin tüfenkci başımız muma-ileyhimâsız gereği gibi muhâfiz ve muhârese iderken ve güçlü ve tûvânâ yerli menzil bargirlerini tedârik ve ihzâr idüb emin ve sâlim ba's ve ... müsara'at veya bunda olan mahallelerde kavî ... üzere bekçiler koyub bâsiret üzere ... muhâfaza ve muhâreseye kemal-i mertebe dikkat ve ihtimâm ...mayub muhâfazası husûsi cümlelerin uhdelerine ma'âzallahu ol-mertebe kusûr ve rehâvetinize binâen gayr-ı mahdûd mahdud bir-hâlet-i zuhûr ider ise cevaba sâdırola ... olmayacağınıza mülâhaza iderek bâsiret ve intibâh üzere hareket mersûmu tekâsülden gıyâben mücânebet eylemek babında Divân-ı Rum'dan işbu buyûruldu isdâr ve [] ile irsâl olunmuşdur. Bi-mennihi te'âlâ vusûlünde gerekdir ber-minvâl-i meşrûh meşruh her bir kazalarınıza ... gereği gibi kere gibi muhâfaza ve muhârese ve güçlü ve tûvânâ ve menzilci bargirlerini verilub emin ve sâlim ve bir sâ'at akdem birbirlerinde ve mahal-i merkûmeye sevk ve ... şitâb ve müsâra'at ve ber-mucib-i buyûruldu ile a'mil olub bâ hilâfindan hazer ve mübâ'adet eyleyesin.

Fi 3 B sene 1194

Belge 2

Vech-i tahrir hurûf oldur ki

İşbu bin yüz doksan dört senesine mahsuben bâ fermân-ı celîlü'l-uvân tarafı-ı (karalanmış) hazret-i veliyyü'n-ni'am tahsis buyûrulan imdâd-ı hazariyenin taksid-i sâlisden nefis-i Amasya'ya bâ defter-i mumzî isâbet iden yüz seksen beş gurus üç rub' tamamen tarafımıza cümle ma'rifetiyle ve ma'rifet-i şer'le teslim olunmuş

Fi 19 Şevvâl sene (1)194

Hacı Abdullah mütesellim-i Amasya hâlen

Sayfa/ 22

Belge 1

Defter-i oldur ki medine-i Amasya mahallâtından Gökmedrese Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât iden hafız Mehmed Efendi bin Abdullah nâm müteveffânın zâhirde vâris-i ma'rûf ve ma'rûfesi olmayub cümle terekisi cânib-i beytü'l-mâla â'id ü râci' olub hala medine-i mezbur de emin-i beytü'l-mâl olan Kayabaşızâde Ömer Ağa cümle tereke-i müteveffâ-yı mezburu zabt eyledikten sonra sonra yine medine-i mezbure sükkanından Murad oğlu es-Seyid Ömer nâm kimesne zuhûr idüb müteveffâ-yı mezbûr min-ciheti'l-usûbeti'n-nesebiyye amnzâde olub ve verâseti kendiye münhasıra ve hasran vâris olduğunu ve müteveffâ(y)-i mezbur fevtinden mukaddem cümle mâlından yüz guruş techiz ve tekfin ve ıskât-ı salât ve kefâret-i savm ve kefâret-i yemîn ve tahfîr-i kabir ve techiz ...ve mesârif-i sâiresiçün ve mâ' adasından dahî duyûn-ı sahîhası ba'de'l-ihraç sülüs malını dahî vücuh u berre ikrâr ve vasiyet [idüb] ve musırnan fevt olduğunu emîn-i merkûm Ömer Ağa müvâcehesinde Şamice Mahallesi'nden Hafız Halil bin Osman ve Sakallu oğlu Hafız Ahmed bin Mehmed nâm kimesneler şehâdetleriyle şer'an sâbit ve ber-muktezâ-yı şer'-i kavîm emîn-i merkûm tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdan keff-i yed ve verese-i mezbûr Murad zâde es-Seyid Ömer ma'rifetiyle tereke-i müteveffâ-(y)i mezbûr tahrir ve yedine i'ta olunan terekenin defteridir ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Hurrîre fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-ısrîn min Zi'l-kadeti'ş-şerife li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Açıklama	Miktar	Guruş
Mülk-i menzil ma' dutluk bağ	1	565
Kile hinta	20	40
Kile şa'ir		12
Kile çeyiz	4	4
Harîr ...	20	76

Balâda muharrer cümle emval ve eşyâ-i bâ ma‘rifeti şer‘ sûk-i sultâniden mezad ve ba‘dehu eşyâ-i mezbûr furuht ve hasıl olan akçedir.	24
---	----

Cem‘ân yekûn 720 guruşdur. Yalnız yedi yüz yirmi guruşdur.

Minha’l-ıhrâcât	Guruş
Techîz ve tekfîn	100 Yüz guruşdur.
Resm-i kısmet	18 On sekiz guruşdur. ⁹⁰⁸
Kâtibiyye	3 Üç guruşdur.
Eminiyye	3 Üç guruşdur.
Çukadâriyye ve Hüddâmiyye	4 Dört guruşdur.
İhzâriyye	1 Bir guruşdur.
Kaydiyye	1 Bir guruşdur.
Dellâllara virilen	6 İhrâcat altı guruşdur.
Duyûn-ı müsbite Ahmed ve Mehmed ve Hasan	44 İhrâcat kırk dört guruşdur.

Cem‘ân yekûn 180 guruşdur. Yalnız yüz seksen guruşdur.

Sahhü’l-bâkî 540 guruşdur. Yalnız beş yüz kırk guruşdur.

Açıklama	Guruş
Meblağ-ı mezkûrden vücûh u berriçün sülûs ihrâc olunan	180 Yalnız yüz seksen guruşdur.

⁹⁰⁸ Belgede iki defa yazılmıştır.

Hisse-i amimizâde	360 Yalnız üç yüz atmış guruşdur.
-------------------	-----------------------------------

*Hurrîre bi-ma'rifeti min i'timâ-i aliyye nemekahü'l-fakir 'ileyhi 'azze şanuhû
Dervîş Mustafa el-kâdî-i medine-i Amasya el-mahruse 'ufiye 'anh*

Sayfa/23

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Hızır Paşa mahallesinde sâkin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer nâm müteveffânın verâseti zevcesi Sultan binti Ömer nâm hâtun ile sulbi sağır oğlu Ahmed ve sülbiye-i kebire kızı Ümmü Gülsüm ve Rafia'ya ba'de'l-inhisâri'ş-şer' tereke-i müteveffây-i mezbûrdur ki ber-vech-i ati zikr olunur. Hurrîre fi evahir-i Recebi'l-mürecceb li-sene erba'a ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l Hal:

Hasan Ağa bin Mehmed
Arpacı Zâde İbrahim
İsmâ'il bin Ahmed
Abdullah bin Yusuf
Uzun İbrahim Ağa
ve Mehmed bin Abdullah
gayrihum

Açıklama	Miktar	Guruş
Menzil-i der mahalle-i mezbur	1	30
Kal'a Dağı'nda vişne bağı	1	100
Evâni-i nuhâsiye	Kıyye 10	10
Köhne döşek	1	2

Köhne yasdık	3	2
Köhne kilim ma' keçe ve yorgân	1/1/1	1,5
Neccâr aleti		3
Köhne niş ve şalvâr çuka	1/1	7
Çadır bez antâr ve sârik ve âba şalvâr	1/1/1	3
Baygir	10	20
Karasığır öküzü	Çift 1	30
Öküz arabası	1	5
Akkaya üstünde vaki'... şa'îrden hasıl olan şa'îr ber-vech-i tahmin kile	Aded 13	26

Cem'ân Yekûn 239,5 guruşdur. Yalnız iki yüz otuz dokuz buçuk guruşdur.

Minhâ'l-ihracât	Guruş
Techîz ve tekfin	15
Resm-i kısmet	6
Katibiyye	1
Eminiyye	1
Hüdâmiyye	1
Muhzırıyye	Pare 30
Kaydiyye	Pare 10
Yekûnü'l-ihracât	35

Sahhü'l-bâki li't-taksîm beyne'l-verese 214,5 guruşdur.

Yalnız iki yüz on dört buçuk guruşdur.

Açıklama	Pare	Guruş
Hisseti'l-zevci'l-mezbure Sultan	30	26
Hisse-i bin-i mezbur Ahmed	4	75
Hisse-i binti'l-mezbure Fâtıma	22	37
Hisse-i binti'l-mezbure Ümmü Gülsüm		37
Hisse-i binti'l-mezbure Rafia		37

*Taallaka ilmi mâ allâm men i 'timâd-i aliyye nemekahü'l-fakîr 'ileyhi 'azza şânuhu.
Derviş Mustafa El-kâdı bi-medine-i Amasya el-mahruse 'ufiye 'anh.*

Sayfa/24

Sayfa boştur.

Sayfa/25

Belge 1

*Kad vasale ileynâ tahrîran fi 'l-yevmi 'l-aşere 'aşere min-Recebi 'l-mürreceb li-sene
erba 'a ve tis 'în ve mi 'ete ve elf.*

*Fermân-ı 'âlî-şân mucibince sadra 'zam efendimizin mektûb-ı şerîfleriyle vurûdu
işbu mahalle kayd şod.*

Fazîletlü [] efendim hazretlerinin meclis-i şerîfde da'vât-ı sâfiyât ve teslimât-ı
vâfiyet ithâfiyla ve şerâyi'-şi'âr Konya ve Ankara ve Tokad ve Trabozon
Gümüşhane ve Amasya kuzât efendîler zîde fazluhum ve mefâhiri'l-emâsil-i ve'l-
akrân bi'l-cümle zâbitan zîde ka(d)ruhum ba'de's-selâm inhâ olunur ki ... mahruse-
i mesken ... mezâlimden matlûb-ı şâhâne olunduğu işbu mahalle kayd şod.

Cümle ma'rifet ve ma'rifeti şer'le kassâblara virilen narhdır.

Fi 19⁹⁰⁹Receb sene (1)194

Açıklama	Kıyye	Meblağ
lahm-1 ganem	1	16
lahm-1 keçi	1	16

Sayfa/ 26

Belge 1

Salyâne-i hane-i 'avârız

Ba'is'-i tahrir-i nemikâ budur ki bin yüz doksan dört senesine mahsuben Amasya kazasından bâ-emr-i 'âli ve ber-mûcib-i-defter-i mevkufât yüz yetmiş sekiz ve bir rub' hâne-i 'avârız ve bedel-i menzilden yüz kırk dokuz buçuk hâne mevcut olub ber-mûcib-i şurut mâl-ı miriye kesr ü noksan terettüb etmemek için ... mevcut zamm olunub hissesi mevcudundan tahsil olunmak zâbita-i mu'tâd eden olmağla....mevcudine zam emr-i 'alîşân mâl-ı miriye ol-memâlik-i ve harç defter-i ve kalemiyede iki bin doksan üç guruş bâliğ olub mevcude her hâne-i mevcûdeye dördör guruş isâbet edub mâl-ı miri merkûme sene-i mezbure mahsuben ahz ve kabz Amasya mütesellimi se'adetlü Ali Ağa hazretlerine ihale ve tefviz olunmağla mal-ı miri merkûmun sicillât-ı 'atikada muharrer ve mestûr olan defter-i 'atika mucibince sicillât ihrâc ve ağa(y)i müma-ileyhin yedine verilen defterdir ki zikr olunur.

Hurrire fi'l yevmi'l-aşîr min-Recebi'l-mürreceb li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
----------	-------	----------	-------

⁹⁰⁹ Sayı yanlış yazılmıştır. 9 olduğu düşünülmektedir.

Birinci ma' Bâzar-1 Sufla Hane-i rub'	1	Şamice hane-i rub'	2
Sofular Hane-i rub'	2	Gümüşlü Zâde Hane-i rub'	2
Hatuniye Hane-i rub'	1	Saray Hane-i rub'	2
Uzun Mustafa Hane-i rub'	1	Hacı Hamza Hane-i	1
Saraçhane Hane-i rub'	1	İslam Hane-i rub'	1
Çeri Paşa Hane-i rub'	2	Hancı Hane-i rub'	1
Sofuzâde Hane-i rub'	2	Karatay Hane-i rub'	2
Helkis Hane	1	Kazgancı Hane-i rub' Kılıççı Hane-i rub'	1
Kamerüddin Hane-i rub'	3	Hızır Paşa Hane-i rub'	1
Acem Ali Hane-i rub'	2	Hacı İlyas Hane-i rub'	1
Dere Hane-i rub'	2	Fethiye Hane-i rub'	3
Köprü başı Hane-i rub'	1	Gök Medrese Hane-i rub'	2
Mehmet Paşa Hane-i rub'	2	Yakutiye Hane-i rub'	2
Üçler Hane-i rub'	1	Ahi Sa'deddin Hane-i rub'	1
Eski Kethüda Hane-i rub'	1	Şamlar Hane-i rub'	1
Pervane Hane-i rub'	1	Seyfeddin Hane-i rub'	1
Hoca Süleyman Hane- i rub'	1	Beyazid Paşa Hane-i	1

Çırakcı ⁹¹⁰ Hane-i rub‘	1	Aşağı ⁹¹¹ Suadiye Hane-i rub‘	3
Kübcez Hane-i rub‘	1	Receb Hane-i rub‘	1
Darüs’s-selâm Hane-i rub‘	1	Şeyh Cui’ Hane-i rub‘	1
Kurşunlu Hane-i rub‘	2	Devehane Hane-i rub‘	2
Bozahâne Hane-i	1	Bağ-ı Helkis Hane-i rub‘	1
Temennâ Hane-i rub‘	2	Kocacık Hane-i rub‘	1
Suadiye Hane-i rub‘	2	Şeyh Hane-i rub‘	1
Cami-i Enderun Hane-i rub‘	3		

Cem‘an yekûn rub‘ bir hâne-i yirmi bir
Yalnız yirmi bir hâne bir rub‘dur.

Sayfa/ 27

Nâhiye-i Ezinepazarı

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
Kerap Hane Rub‘	2/1	Afşar Hane Rub‘	2
Halifeler Hane	1	Saray Özü ma’ Danışmend Hane	2
Gökyük Abdalı Hane	2	Karsan Hane Rub‘	1/1
Zığala Hane-i Rub‘	1/3	Saraycık Hane Rub‘	1/1
Sevincir Hane-i Rub‘	2	Pehlivan Hane Rub‘	2

⁹¹⁰ Belgede çırakı şeklinde yazılmıştır.

⁹¹¹ Belgede asal şeklinde yazılmıştır.

Verseke Hane-i Rub‘	1	Kızıca-i Kebir Hane Rub‘	1/1
Dadi Hane Rub’	3	Saray Hane Rub‘	2
Kalınpınar Hane-i Rub‘	2	Ebemi Hane	3
Kal’a Hane	3	Böke (büke) Hane-i Rub‘	2
İlyas Hane	1	Ezine Bazarı Hane Rub‘	2
Keşlik Hane	1	Örtkuş Hane Rub‘	1
Uygur Hane	1	İmük Hane Rub‘	1/1
Mahmudlar Hane-i Rub‘	3	Kızılca-i Sağır Hane-i Rub‘	3
Yağcı ⁹¹² Abdal Hane-i Rub’	1/3	Kürdler Hane	1
Moramilar Hane-i Rub‘	3	Saz Hane-i Rub‘	3
Sâri Alan Hane	1	Heneske	2
Tatar Hane	3	Balalan Hane-i Rub‘	1
Vermiş Hane	2	Kara Ali Hane-i Rub‘	2
Efte Hane	3	Keçili Hane-i Rub‘	2
Boyât Hane-i Rub‘	2	Karataş Hane	1,5
Kara İbrahim Hane-i Rub‘	2	Şeyh Sâdi Hane-i Rub‘	1/1
Sâri Tosun Hane Rub‘	2	Ağılcak Hane	1

Cem‘ân yekûn hane 49,5 hanedir.

Yalnız kırk dokuz buçuk hanedir.

Nahiye-i Geldigelen

⁹¹² Belgede yasıci şeklinde yazılmıştır.

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
.... Hane	3	Karlu Hane	1
İlgazi Hane-i Rub‘	2	Ahmanuk (Amanuk) Hane-i Rub‘	2
Ulus Hane	1	Boğa Hane	3
Göne Hane-i Rub‘	1	Yürdenik Hane	2,5
Ilıca Hane-i Rub‘	1	Soma Hane	1
Gökyük Hane-i Rub‘	1,5	Köyceğiz Hane-i Rub‘	1
Bulduklı Hane	3	... Hane	1
Moramil Hane	3	Atabey Hane-i Rub‘	1
Könü Hane	2	Eymir Hane-i Rub‘	1
Bağlıca Hane-i Rub‘	2	Sayfa/28	
Ağurcuk- Rub‘	3	Bablâcık Hane	2
Or(t)a Hane-i Rub‘	1/3	Musa Hane-i Rub‘	2
Geldigelen Hane-i Rub‘	1	Kara Seki Hane-i Rub‘	1
Kürdler Hane-i Rub‘	3	Derbenciler Hane-i Rub‘	1
Yavru Hane	2,5	Kuva(y)i Hane-i Rub‘	1

Cem‘ân Yekûn hane 33,5 hanedir. Yalnız otuz (üç) buçuk hanedir.

Sayfa/ 28

Nahiye-i Akdâğ

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
Hakala Hane-i Rub‘	3	Mörük Hane	1/ 1 pâ
Çavuş Vîrân Hane-i Rub‘	1	Zana Hane	2
Ak Vîrân Hane-i Rub‘	2	Boyâlîca Hane-i Rub‘	3
Baklakan Hane	1	Kürdler Hane-i Rub‘	2
Derebâş Alanı Hane	1	Divânlı Hane-i Rub‘	2
Kı(z)ıl Kışlacık Hane	2	Suadiye Hane-i Rub‘	2
Kara Seki Hane-i Rub‘	2/1	... Baş Alanı Hane-i Rub‘	1
Kara Kise Hane-i Rub‘	3	Ovacık Hane	1
Katır Kışla Hane	1,5	Göndes Hane	1
Tavare Hane-i Rub‘	1/1	Yenice Hane	1
Sofular Hane-i Rub‘	1/3	Çapân Hane-i Rub‘	1
Sofu (Soku)	1,5		

Cem‘ân Yekün hane yirmi iki

Nâhiye-i Hakala

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
Ka(z)ganlı Hane-i Rub‘	3	Gani Hane	1
Kuşcu Hane-i Rub‘	1	Harmân Ağılı Hane-i Rub‘	1
Kolay Hane	1,5	Hakala Hane	2
Öyük Hane-i Rub‘	1	Firus Hane	1

Deveci Hane	1	Eraslân Hane-i Rub‘	1
Bârlu Hane-i Rub‘	1	Uzun Oba Hane-i Rub‘	1
Hacı Bayram Hane-i Rub‘	2	Dere Hane-i Rub‘	2
Eymir Hane	2	Arûcak Hane	1,5
Sâluca Hane-i Rub‘	1/1	Kulu Hane-i Rub‘	2
‘Ulvi Hane	3	Degirmân Deresi Hane-i Rub‘	2
Boz Begi Hane-i Rub‘	1	Kayâcık Hane	1
Mirahor Hane-i Rub‘	1	Kunârız (Kurnaz) Hane	1
Çorlû Hane-i Rub‘	2	Kûdelez Hane Rub‘	2
Senezî	1	Fey(z)e Hane	1
Bâyırlu Hane	1		

Sayfa/29

Açıklama	Aded
Amasya’da mevcûd cümle mahallât hâne-i avârız	21,5
Nâhiye-i Ezine Bâzârı	49,5
Nâhiye-i Geldigelen	33,5
Nâhiye-i Akdâğ	22,5
Nâhiye-i Hakala	23,5
Toplam	149,5

Yalnız yüz kırk dokuz buçuk hâne ve bir rub‘ hânedir. İşbu mahalle işâret olunmuşdur. Amil ...

Hurrîre haze'd-defteri bi-ma'rifeti'l-ahâlî nemekahü'l-fakir 'ileyhi 'azze şânuhu ve te'âlâ Dervîş Mustafa el-kadî bi-medîne-i Amasya 'ufiye 'anhu

Belge 1

El-emru hasbemâ hurrîre fimâ nemekahü'l-fakir 'ileyhi şânuhu ve te'âlâ Dervîş Mustafa bi-medîne-i Amasya el-mahrûse 'ufiye 'anhu

Medîne-i Amasya mahallâtından Hâcî Hamza Mahallesi sâkinlerinden Hanım Vanete nâm⁹¹³ nasraniyye meclis-i şer'-i şerîf-i enverde yine medîne-i mezbûre mahallâtından Sofiler Mahallesi mütemekkinlerinden işbu bâ'isü's-sifr Artin veled-i Andon nâm zimmî muvâcehesinde üzerine da'vâ ve takrir-i kelâm idüb bundan akdem mürd olan babamız Serkiz nâm zimmînin işbu mesfûr Artin zimmînin babası hâlik Andon nâm zimmî zimmetinde altı senelik ücret beher seneliği yigirmi beşer guruşdan cem'ân yüz elli guruş alacağı olub kable'l-edâ mürd olmağla meblağ-ı mezkû(r) bana isâbet idüb mesfûr Artin zimmî dahi babası hâlik-i mersûmun terekesine vâzî'ul-yed olmak hasebiyle kendiden taleb iderim sû'al olunub takriri ba'de't-tahrir müdde'âyâ olan meblağ-ı mezkûr aliverilmek matlubumdur dedikde gıbbü's-sû'al mesfûr Artin cevâbında babam Andon târih-i kitâbdan on iki sene mukaddem hâl-i sıhhatinde iken işbu müdde'iyân-ı mezbûrân Hanım Vanete'nin? babaları Serkiz zimmîye altı senelik ücreti mukâbelesinde yetmiş beş guruş virüb ol-dahi ba'de'l-ahz altı senelik ücret da'vâsına müte'allika âmm-i da'vâdan mersûm Serkiz zimmî babam Andon zimmînin zimmeti[ni] ibrâ-i 'âmm ile ibr[â] eyledi deyu def ile mukâbele müdde'iyân-ı mezbûrândan istintâk olunsun didikde gıbbe'l-istintâk ve 'akîbü'l-inkâr dâfî'-i mesfûr Artin zimmînin def-i mezkûrunu mübeyyine beyyine taleb olundukda tâife-i zimmiyândan Agob veled-i İshak ve Serkiz veled-i Abraham nâmân kimesne li-ecli's-şehâde mâkâm-ı kazâyâ hâzırûn olub istişhâd olundukda fi'l-hakika işbu mesfûr Artin zimmînin babası hâlik Andon nâm zimmî tarih-i kitâbdan on iki sene mukaddem hâl-i hayâtında iken bizim huzûrumuzda müdde'iyân-ı mezbûrân Hanım Vanete'nin?

⁹¹³ Belgede "nâm" tekrar edilmiştir.

babaları Serkiz zimmîye altı senelik ücretiçün yetmiş beş guruş verib ol-dahi ba'de'l-ahz mâru'z-zikr altı senelik ücret da'vâsına müte'allika âid da'vâdan mersûm Andon zimmînin zimmetini ibrâ-i 'âmm ile ibrâ ve ıskât eyledi bizler bu husûsa bu vech üzere şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyu her birleri edâ-i şehâdet-i şer'îyye eylediklerinde ba'de't-ta'dîl ve't-tezkiye şehâdetleri şer'ân hayyiz-i kabûlde vâkı'a olub işbu müdde'iyân-ı mezbûrân Hanım Vanete? nâm nasrâniyyeleri ücret da'vâsı mu'ârazasından ba'de'l-men' mâ-vaka'a bi't-taleb ketb ü imlâ olundu.

Hurrîre fi evâsıt-ı Şa'bânü'l-mu'azzam li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhûdü'l-Hâl:

Hâcî Efendi Zâde Ahmed Ağâ bin Ebû Bekir medine-i mezbûre ser-hâciyân

Fazlızâde es-Seyyid Ali Efendi bin Ali

El-Hâc Dervîş Mehmed Ağâ bin Hasan Ağâ

Emin-i Belde Ali Efendi bin Zeynelabidin

Ahmed Efendi bin İsmail Efendi el-mukayyid-i mahkeme

Abdullah Efendi Kâtib-i mahkeme

ve gayruhum minel-hâzırûn

Sayfa/30

Belge 1

Maktûlen fevt olan Molla Musa'nın iyâline ve evlâdına in'âm ve ihsân olunan fermân-ı âlişân işbu mahalle kayd olundu.

Kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-keâm Mevlânâ Amasya kâdîsî zîde fazluhu ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-ayân hassa silahşörlerimden bu husûsa mübâşeret ile hâlen ol-cânib de olan el-Hâ'cc Mehmed Bey ve bu def'a bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan sadr-ı a'zâm çukadârlarımdan Hüseyin zîde mecduhum tevkî'-i refî'-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki firâr Canikli Ali Paşa avanesinden olub bundan akdem katlen fevt olan Molla Musa nâm kimesnenin üç nefer zevc[e] ve iki nefer yetimleri taraflarından Dîvân-ı Hümayûnum[a] takdîm

olunan bir kıt'a arz-ı hâl mefhûmunda maktûl-i merkûmun hâl-i⁹¹⁴ hayâtında bâ-hüccet-i şer'iyeye yetîm-i merkûmâna kasr-ı yed eylediği beş on kıt'a tarlasıyla bir ırgad damını ba'de'l-vefât sen ki mübâşir-i mûmâ-ileyhsin muhallefâtını cânib-i mirîden zabt me'mûrundan hâş? ahz eyledikde bi'l-cümle eşyâsından mâ'adâ arâzî-i mezbûreyi dahi fuzûlî zabt dâ'iyyesiyle müdâhaleden hâlî olmadığından bahsi ile ba'de'z-zîn gerek ber-vech-i muharrer vâki' olan dahl u ta'arruzun men' ü def' ve gerek hâline merhameten el-yevm sâkin oldukları hâne ile zevcât-ı merkûmelerinin mehr-i mü'eccelelerin ve eşyâ-yı sâ'iresin kendülere ihsân-ı hümâyûnum olunmak üzere emr-i şerîfim sudûrunu tahrîr ve müsted'â etmeleriyle hazîne-i âmirem defterlerin tetebbu' etdikde maktûl-i merkûmun emvâl ve eşyâsının cânib-i mirîden zabtiçün emr-i şerîfim verildiği ve ba'dehu ma'rifetinle zabt olunan ma'lûmu'l-mikdâr emvâl ve eşyâsının müfredâtını hâvî kâdî-i mûmâ-ileyhin vârid olan memhûr ve mûmzâ defterinde mukayyed eylediği başmuhâsebe kaydların ihrâc eşyâ-yı mezkûre cüz'iyât makûlesini olmakdan nâşî hâllerine merhameten 'iyâl ve evlâdlarına in'âm ü ihsân olmasını husûs-ı takrîr ile arz olundukda mûcibince eşyâ-yı mezkûre iyâl ve evlâdlarına in'âm olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sudûruna binâen işbu emr-i şerîfim ısdâr ve eşyâ-yı merkûmesini bir kıt'a memhûr ve mûmzâ sûret-i defter ile ihrâc ve bu def'a ta'yîn olunan mübâşir-i mûmâ-ileyh ile tarafınıza irsâl olunmağla imdi vusûlünde maktûl-i merkûmun hâl-i hayâtında bâ-hüccet-i şer'iyeye merkûmâna kasr-ı yed eylediği tarlalarıyla zikr olunan ırgad damı ve kenâr-ı şehrde vâki' hânedan ber-mûceb-i sûret-i defter bi'l-cümle emvâl [ve] eşyâsını hâllerine merhameten 'iyâl ve evlâdeyn-i merkûmeyne ihsân-ı hümâyûnum olmağın ba'de'z-zîn sen muhallefât-ı mezbûreden keff-i yed eyleyüb bir hilâli noksân olmamak üzere tamâmen ve kâmilen ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ma'rifet[iy]le kendülere redd ve teslîm ve ma'lûmları olduğunu müş'ir yedlerinden hüccet-i şer'le ahz ve hazîne-i âmirem defterlerine kayd için Dersa'âdetime irsâl ü tesyîr [ve] ihtimâm ü dikkat ve bu bahâne ile merkûmlardan bir akçe ve bir habbe almakdan ve aldırılmakdan ziyâde ittikâ ve mûcânebet

⁹¹⁴ Belgede "hâlen" şeklinde yazılmış.

eyleyesin ve sen ki işbu emr-i şerîfim bu def'a irsâl olunan mübâsir-i mûmâ-ileyhsin ol-tarafa dâhil olduğun gibi maktûl-i merkûmun evlâd ve iyâlinin hâllerine merhameten kendilere in'âm ve ihsân-ı hümâyûnum olan emvâl ve eşyâsın mezkûreyi ber-mûcib-i sûret-i defter silahşör-i mûmâ-ileyhin ma'rifet-i şer'le ahz ve bi't-tamâm teslîm ve i'tâ ve makbûzları olmadığı müş'ir yedlerinde hüccet-i şer'le ahz ve mahalline kayd için Dersa'âdetime îsâl ve tesyîre ihtimâm ü dikkat ve bu husûsda kimesneye inâd ü muhâlefet ve dahl u ta'arruz etdirmeyib eytâm ve iyâl-i merkûme[y]i siyânet ve infâz-ı emr-i âlîşânıma bezl ü sa'y ve kudret ve mugâyir-i vaz' ve hareketden ittikâ ve mücânebet eyleyesin ve sen ki kâdî-i mûmâ-ileyhsin sen dahi mûmzâ emr-i şerîfimle amel ve hareket eylemeñ bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref- yafte-i sudûr olunan işbu emr-i şerîf-i celîlü's-şân-ı vâcibü'l-ittibâ'ım ve lâzımü'l-imtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla amel olub hilâfıyla vaz' ve hareketden be-gâyet ihtirâz ve ictinâb eyleyesin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın.

Sayfa/ 31

Belge 1

Tahrîran fi'l-yevmi's-sadis 'aşere Cemaziye'l- evvel li-sene erbâ'a tis'in ve mi'eteyn ve elf

Mustafa

Fermân-ı 'âlî-şân mûcibince devletlû sadr-a'zam vezir asaf efendimizin ... mektûb-u vardır işbu mahalle kayd şod.

Maktûlen fevt olan mumzî sûret-i defterdir ki zikr olunur.

Açıklama	Guruş
Şehr-i ... kebir konâk	1
Müsta'mel oda düşme	2

Kilim	8
Zerduvâ bâcası kürek	1
Şemşili cedîd kâyud	1
Müsta'mel kâyud	2
Müsta'mel kaplan postu	4
... dişi kabzalı sim kanca	2
Tombâk?	1
Simli in'âm? ...	1
Sim zarf	6
Sim cedidi te'ni	3
Simlice sâde bâşlık	1
Sim karalı fes	2
Mârdini fes	1
Sim ...	1
Sim ...	2
Sim topuz	1
Sim balta	1
İttiba' için ... kıyyesi	2
Harc zâde	6

Sâde ...	1
Simli ... kuşâğı	1
Harc-ı ittiba' tûfegi	7
Alâca top üç	3
Nühâs-ı ...	50
İstizân-ı rûs	6
Merkûmun Verây kazâsında olan	
Verây kazâsında vâki' Terzi karyesinde çiftlik kıt'a	1
Nefs-i Verây kazâsında vâki' çiftlik kıt'a	1
Mecidözü kazâsın'nda Çıkrık karyesi'nde on akçe ... oğlu Mehmed zimmetinde der-anbâr zahiresi olduğu şerh virilmiştir.	
Maktûl-i merkûmun iltizamâtından kazâ sû'alinde der-anbâr ... mahsûlân olduğu şerh virilmiştir.	
Nefs-i kazâ-i merkûmun nısf-ı' iltizâmında olub ta'yin olan cevaben ahâli zimmetlerinde olduğu şerh virilmiştir.	

Kad vasale ileynâ tahrirân fi'l-yevmi's-salis ve işrin li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Fi 10 ()⁹¹⁵ sene 1194

Belge 2

(Üzeri karalanmış.)

⁹¹⁵ Belgede ay'a yer verilmemiştir.

Bin yüz doksan dört senesi Zi'l-hicce-i şerifin guresinde Fazlızâde hattından kefr-i uşâğı olub hüccet-i çukadârın bir aded ... kebirin Kahvecibaşı oğlu Mustafa Paşa ma'rifetiyle huzur u şer'e konurub bint-i el-Hâcî Kayâbâşî Zâde Ömer Ağa bumiyye altışar pâre nafaka ile mezbûr Ömer Ağa'ya tenbîh ve göğsünde olan cerâhına dahi hizmet ettirmek üzere teslim olunduğu işbu mahalle işâret olundu ve izn-i hâkim ile nafakası üç ilerde on dört guruşa üç ilerden sonra izn-i hâkim ile on guruşa ... olunduğu işbu mahalle kayd şod.

Fi 18 S sene 1195

Fi Gurre-i [] Za sene 1195

Sayfa 32

Belge 1

Kıdvetü'l-nüvvâbî'l-... Gümüş ma'a Hacı Köy nâibi mevlâna zîde 'ilme tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki sen ki nâib-i mûmâ-ileysin bu defa' tarafından vurûd iden ilâmın mefhûmunda kasaba-i Gümüş ve nüvvâbî kurâlarında sâkin ... meclis-i şer'-e varub bundan akdem kapûsuz ... eşkiyası istidâsında kazâlrın perakende ve perişân olduğundan ... Gümüş ve nüvvâbî kurâların üç yüz hâneye tenzîl ... nısf ... bumiyye ... ve yine kazâ-i mezbûre nâibi Köprülü Zâde vakfı olan Hâcî karyesi ve nüvvâbî karyeleri bin beş yüz hânedan mütecâvüz ve ahâli ve re'âyası ma'mûr ve mesmûl iken kazâlarına o evâmir-i aliyem ile vârid olan tekâlifin beş sehimde iki sehim Gümüş kazâsına ve üç sehim Hâcî karyesine tecemmül ve evvel vecihle edâ olduğundan gümüş ve nüvvâbî kurâlarına ... ziyâde ... 'arız ... diğger gün olduğundan mâ' 'adâsı ... aded hâne 'avâriz ve ... verib ... edâlarına defa senevî yedi yüz kırk sekiz gurusu ... mirîlerini edâ eylediklerine yine binâen mâ'ri(fet)-i ... iden evâmir-i şerifden evâmir-i aliyeme vârid olan ... mûcib-i ... şerîfe gerek gümüş ve nüvvâbî karyesi kurâların te'dîl ve tesviye ... üzere hâl ve tahammillerine göre tevzî' ve taksîm eylemelerin ... iken sudûr iden evâmir-i aliyeme cümleleri ... sâlifü'z-zikr Hâcî karyesi ... Ali Paşa ve oğlu Mikdat Paşa'nın zîd(e) himâyelerine olduğu cihetden te'dîl ve tesviyeye 'ârim re'âyası ile ... ve vârid olan tekâlifin bâlâda zikr olunduğu üzere beş sehim i'tibâriyle iki sehim gümüş ve nüvvâbî kurâların ahâlilerine ve üç sehim Hâcî

karyesine tevzî‘ ve taksîm olunmak üzere dilediklerin ... rabt ile sâlifü’z-zikr gümüş ve nüvvâbı kurâları ahâlilerin gadri? ... olmağla ... kazâyâ ise vârid olan tekâlifin te‘addi ve tesviye vechi üzere dört sehim i‘tibâr ise bir sehimi gümüş (üzeri çizilmiştir) ve nüvvâbı kurâlarına ve üç sehimi Hâcı karyesine ve nüvvâbı kurâlarına tevzî‘ etdirilmek üzere emr-i şerîfim sudûrinî ... leriyle istid‘â ve hakikat-i kifâyet-i minvâl-i meşrûh üzere idügün ... i‘lâmında tahrir ve inhâ eyleyesin hazîne-i ‘âmirem defterlerin tenî‘? etdirildikde senevî yedi yüz kırk sekiz buçuk guruş ... ve bu ...larına virur üzere Amasya sancâğın’da sahihâ-i nıfs-ı kasaba-i gümüş ve kirâsında mukâta‘ sı nıfs-ı nefis-i hümâyunum Kahvecibâşı Şa‘bân dâme mecd(uhu) ile hâne-i keyl ... Pâşa ... Ahmed zîde mecduhûnun malikâne-i uhdelinde olduğu bâş muhâsebeden ve bu makûle tekâlifin tevzî‘inde ma‘rifet-i şer’ ve cümle ma‘rifetiyle te‘dil ve tesviye şurût-ı re‘âyâ lâzime-i hâlden iken ber-minvâl-i meşrûh vakf mezbûr karyesi ahalileri(ni)n icâbından ba‘zı erbâb-ı ... istizân didikleri ... tahmîl ve kazâ-i mezbûr ahâli ve re‘âyâsına gadr-i külli eyledikleri leddî alâ ... ba‘de bu makûle vârid olan tekâlif-i kazâ-i mezbûr ve karye-i merkûm ahâlilerine ma‘rifet-i şer’ ve cümle ma‘rifetiyle te‘dil ve tesviye şurût ... ve tahsîl itdurilub muğâyır-ı şurût kimesneye gadr u himâye ... mücânebet ve i‘nâd ve muhâlefet olur ise te‘dîb için ism ve şöhretleriyle Der-Sa’âdetime ‘arz ve i‘lâm olunmak üzere işbu sene-i mübâreke Cemâziye’l-evvelinin sekiz(inci) gününde emr-i şerîfim virildiği mevkûfâtından istân olunmağla bu sûretde ba‘de’z-zîn istid‘â olduğu vecihle emr-i şerîfim kazâsında vârid olan tekâlif-i terkîne gadr u himâye olunmak üzere ber-vech-i te‘dil (üzeri çizili) dört sehim ... üç sehimi Hâcı karyesi ve kurâsına ve mâ‘ adâyâ sehimi gümüş ve nüvvâbı kurâlarına tevzî‘ ve ol vechle tahsîl etdirilmeğin fermânım olunmağın hisse-i işbu emr-i ‘âlişânım ısdâr ve sadıka-i ... hisse-i ... İsmail Hakkı ile

Sayfa/33

irsâl olunmuşdur imdi vusûlünde bu def‘a vârid olan ... ihtimâlde tahrir ve inhâ olunmağın üzere bundan akdem vârid olan tekâlifin beş sehimde itibârlarıyla iki sehimi gümüş ve üç sehimi Hâcı karyesi’ni(n) kurâları ahâlilerine tevzî ve bu vecihle Gümüş kazâsı ahâlilerinin perişân ve ma‘duriyyetlerine bâ‘is oldukları zâhir

olmağla istida'a olundukda üzere ... emr-i şerîfim vârid olan tekâlîfe tarafına temdid olunmak üzere te'dil ve ber-vech-i muharrer dört sehimde üç sehm tekmillerinden bâşı Hâcî karyesi ve kurâsına ...bâğı sehimi dahi sâlifü'z-zikr gümüş ve nüvvâbî kurâsına tevzî ve taksim etdirilib kimesneye itdirilmemek ... muhâlefet etdirilmemek eydiri olur ise ma'rifet-i şer'le münî' vâki' ve tenbih ... olmadıkları hâlde te'dib ... ile Der-Sa'âdetime tahrir ve inhâ ve 'arz-ı i'lâm musâra'at ve senki (üzeri çizili) mûcib-i emr-i şerîfim amel ve hareket ... fermân-ı alişân sâdır olunmuşdu(r) buyurdum ki hükm-i şerîfim vârdukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sūdûr iden işbu emr-i şerîfim celili'ş-şân vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfi üzere amel olub hilâfıyla vaz' u hareketden be-ğâyet-i ihtirâz ve ictinâb eyliyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfeme i'timâd kılâsız tahrirân fi'l-yevmi'r-râbi' ısrîn Cemâziye'l-evvel li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Kad vasale ileynâ.

Tahrirân fi'l-yevmi'r-râbi' ve ısrîn li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Kostantiniyye el-mahrûse

Fermân-ı alişân mûcibince sâdır olunan vezir-i asaf Sivas Valisi devletlü Ali Paşa Efendi'nizin buyurulduhu dahi minvâl ve bu meşrûh ... üzere işbu mahalle kayd şod.

Fi 19 Recebü'l-mürreceb sene 1194

Belge 1

(Bin) yü(z dok)san beş senesinde mâh Şa'bâni'l-muazzam derûnunda ... sancâ(ğı)na ... ve te'âlâ şevketlü mehâbetlü kudretlü kerâmetlü Paşâ Osman Efendi'miz hazretlerinin Başçukadârî şevketlü [] Ağa hazretleri ... Behşet Abâd tarafından ... medine-i Amasya'ya nuzûlünde bâ-buyuruldu medine-i mezbûre mahallât ve kurâlardan ... ve nuzûllerîçün cümle ma'rifet-i ve ma'rifet-i şer'le menzilci el-Hâc İsmail Ağa tarafına verilen yüz kırk aded bâgirlerdir ki işbu mahalle kayd şod.

Fi 20 Şa'bân sene (1)194

Sayfa 34

Belge 1

Lehü gulâmı olan gulâmlar için teftîş-i fermân işbu mahalle kayd şod.

Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ⁹¹⁶ vülati'l-muvahhidîn ma'denü'l-fezâil ve'l-yakîn râfî'u a'lâmi'ş-şerîati ve'd-dîn vâris-ü u'lûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtasûn bi-mezîd-i inâyeti'l-melîki'l-mu'in Anadolu'dan orta kolında vâk'i ... zîdet fezâ'ilehûm ve mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm me'âdinü'l-fezâ'il ve'l-keîâm sâ'ir kuzât ve nüvvâb zîde fezâ'ilehûm ve mefâhirü'l-emâsi'l ve'l-akrân zâbitân ve a'yân zîde kadruhûm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-istimrâr ... Rusya ... olan lehü memhûri ... ve müvâlâtda sâbit-i kadim olub ... câri ve mer'i olan kâr üç uhdelerime muğâyır-ı memhûr mezkûrun re'âyası istirkâk iktizâmız iken bundan akdem devlet-i 'aliyyemle Rusya yolunda vâki' olan muhârebelerde asâkir-i İslam taraflarından muğâyır-ı rızâ-i şâhâneme ve hilâf-ı uhde nâm hümâyûn ... ba'zı re'âyâsı ahz ve istirkâk olub Rûm ili ve Anadolu'dan ba'zı mahallelerinde el-yevm mevcûd olduğu ve kârluca? uhde nâm ... istirdâd olunmaları husûs-u memhûri tarafından inhâ istid'â olunub bu ... birle mütemekkiye mehâc olunan mevâddan olub ... binâen Rum ili ve Anadolu'dan orta kolu ... ve emr-i şerîfim irsâl ve isti'dâmi husûsuna irâde-i pâdişahânâm ta'alluk etmekle sizki mevlânâ ve sâ'ir mûmi-ileyhimsiz kazâlarının da dahilini ... vechle ... ve fi'l-hakîka lehü isrâsı varmıdır bu ... tahkîk ve bu ... halde ... ahz olunmuşdur ve şark-ı islâm ile müşerref olmamışlarmıdır kimlerdir hakîkati ve ism ve resmleri kasr-ı sebeble der-aliyyeme i'lâm ihtimâm eylemeniz fermânım olmağı mahsûs işbu emr-i şerîfim isdâr ve sadr-ı azam tâtârlarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Seyyîd Mehmed zîd(e) kadruhû ile irsâl olunmuşdur imdi memâlik-i mahrûsemde lehü isdâsı kalmışmıdır kaldığı takdîrde şeref-i islâm ile müşerref olmuşlarmıdır ve ... İslami⁹¹⁷ kabul etmeyenleri varmıdır tahkîk-i lâzım kılduğu ma'lûmlar oldukça ber-vech-i muharrer kazâlarınıza dâhilini ... vefî ... el-emr-i el-yevm islâmî kabûl ... lehü isrâsı var ise ... ahz olunmuşdur sâhibeleri kimledir ve o makûle ... mahallî

⁹¹⁶ Belgede "evlâ" kelimesi "olan" şeklinde yazılmıştır.

⁹¹⁷ Belgede "islâmi" kelimesi "isrâmi" şeklinde yazılmıştır

re'âyâsındandır gereği gibi tahkîk ve 'ala vech-i ... etrafıyla ...der-aliyyeme i'lâm ve inhâya ikrâm ve vakt ve te'hîr ve tekâsülden ittikâ ve mübâ'adet ... bâbında fermân-ı 'alışânım sâdır olmuştur buyurdum ki hükmü şerîfim vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân(ım) vacibü'l-ittibâ ve lazımu'l-ımtisâlimden mazmûn-ı itâ'at-makrûniyle 'âmel olub hilâfından gâyeti'l-gâye hazer ve mücânebet eyliyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılâsız tahrîren el-yevm şehr Şevvâlü'l-mükerrem li-sene salis ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Kad vasale ileynâ

Fi'l-yevmi's-sâdis min-şehr Şa'bân-i şerîf li-sene erbâ' ve tis'in ve mi'ete ve elf

Be-makam-ı Konstantiniyye el-mahrûse

Fermân-ı 'alışân mucibince devletlü sadr-ı azam vezir-i asaf efendimizin mektub-u ısdâr olunmağı işbu mahalle kayd şod kad vasale ileynâ fi'l-yevmi's-sâdis şehri Şa'bân-ı şerîf li-sene erbâ' ve tis'in ve mi'ete ve elf

Sayfa/35

Belge 1

Mahalle kayd şod. Selâmin ile giden hazînenin fermân-ı işbu fermân-ı 'alışân Kebân ve Erġanı'den gelen ve bu tarafda.

Düstûrûn-ı mükerremûn müşîrûn-ı mufahhemûn nizâmü'l-âlem müdebbirû umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimu mehâmmi'l-enâmî bi'r-re'yi's-sâ'ib, mümehhidu bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidû erkâni's-sa'âdet ve'l-iclâl el-mahfûfun bi-sünûfi avâtifi'l-meliki'l-'alâ Kebân me'âdeninden Üsküdar'a gelince yol üzerlerinde vâki' vüzerâ-yı izâmın edâma'llahü te'âlâ iclâlehum ve mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm me'âdeni'l-fazl ve'l-keâm kuzât ve nüvvâb zîde fazlûhum ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akrân yeniçeri serdârları ve 'ayân-ı vilâyet iş erleri zîde kadrûhum tevkî'-i refi' hümâyunum vâsıl olıcak ma'lûm olaki Kebân ve Erġanı me'âdenleri hâsılatından darbhâne-i 'âmireme gelecek zer ve sim hazînesi inşâllahü te'âlâ Üsküdar'a gelince yol üzerlerinde her kangınızın taht-ı kazâsına dâhil olur ise me'men ve mahfûz yerlere kondurub gecelerde ve gündüzlerde bekletdürüb ve yollarda yanına kifâyet mikdârı tüfenk-endâz ve

müsellem bir âdem ve şeci' âdemler koşub gereği gibi muhkem hıfz u hırâset iderek emîn ve sâlim kazânızdan kazâya ulaştırub ve üzerlerine ta'yîn olunan âdemlerimizi hazîne üzerinde bir ân münfek olmayub mashûben bi's-selâm vardıkda kazânın kâdîsından 'arz alub bu vechile 'avdet eylemek üzere tenbîh ve te'kîd olunub şöyleki hıfz u hırâseti husûsunda bir türlü tekâsül ve taksîrleriniz sebebiyle kazâlarınız hudûdunda 'iyâzen bi'l-lahi te'âla hazîne-i merkûmeye zarar u gezend iriştirmek ihmâliniz olur ise bir dürlü özr ve cevâbınız ısgâ ve istimâ' olmayub iki kâtı mâllarınızdan tazmîn etdirileceğini ve mukarrer ve muhakkak bilüb ana göre ziyâde takayyüd ve ihtimâm ile hazîne-i merkûmeye müstevfî bayrakla ta'yîn ve emnen ve sâlimen birbirinize ulaştırub 'avn ve te'hîr ve ihmâl ve müsâmahadan zarar u gezend iriştirilmekte ve bu bahâne ile re'ayâ fukarasından akçe almakdan ve ald[ır]makdan gayetü'l-gâye hazer ve mücânebetde fermân-ı 'alışân sâdir olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr iden işbu emr-i şerîf-i celili's-şân-ı vâcibü'l-intisâl lâzım olan âmil mazmûn-ı münîfi birle 'amil olasız şöyle bilesiz alâmet-i şerîfime i'timâd kılarsız.

Tahrirân el-yevmi's-sâdisZi'l-hicce sene selâse ve tis'în ve mi'ete ve elf.

Kad vasale ileynâ fi'l-yevmi's-sâdis min şehr-i Şâ'bân-ı şerif li-sene erbâ' ve tis'în ve mi'ete ve elf.

Kostantiniyye el-mahrûse

Sayfa/ 36

Belge 1

Mâ fihi en-nasbü'l-vasî nemekahü'l-fakîr 'ileyhi 'azze şânuhu Derviş Mustafa el-kâdî be-medîne-i Amasya el-mahrûse 'ufiye 'anhu

Mehmed Paşa mahallesinde merkûm el-Hâcc Mustafa Efendî'nin mahtûmi? üzerine Kebir oğlu Emîn Efendî'ye vasî nasb hüccetidir işbu mahalle kayd şod.

Hâla medîne-i Amasya'da Mehmed Paşa mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefât iden müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed Efendi nâm müteveffânın sulbi sağır oğlu Atâullah nâm sağire babası müteveffâ-yı mezbûrdan

ve ba'dehu fevt olan li-ebeveyn er-karındaşı Nîmetullah nâm kimesneden ve ba'dehu fevt olan anası Emine bint-i Hüseyin nâm müteveffiyenin emvâl ve emlâk ve eşyâlarından hissesine isâbet iden hissesini sağîr-i mezbûrun a'vân-ı bulûğa ve rüşd sadâdına kadar zabt u rabt u hıfz u hırâsete bir vasî nasb u ta'yîn ebed ve mühim olmağla sağîr-i mezbûrun li-ebeveyn er-karındaşı işbu sahibü'l-kitâb es-Seyyid Mehmed Emin Efendî bin merkûm Mustafa nâm kimesne her vechile diyânet ve istikâmet ile ma'rûf olub vesâyet-i mezbûrenin uhdesinden gelmeğe kâdir olduğunu zeyl-i kitâbda mastûrû'l-esâmî müslimîn ihbâr etmeleriyle hâkim-i [mu]vakki'-i sad[r]-kitâb tûbâ lehû hüsn-i me'âb efendî hazretleri sağîr mezbûrun emvâl [ve] emlâk ve eşyâlardan hisselerine isâbet iden hissesin zabt u rabt ve hıfz u hırâsete er karındaşı işbu merkûm es-Seyyid Mehmed Emîn Efendî kibel-i şer'-i enverden vasî nasb u ta'yîn idüb ol-dahi minvâl-i muharrer üzere vesâyet-i merkûmesi ba'de'l-kabûl merâsimine ri'âyet üzere hidmet-i lâzimesin kemâ-yenbagî edâya ta'ahhüd ve iltizâm idicek mâ-vaka'a bi't-tâleb ketb olundu.

Hurrire fi evâhir-i Cemâzi(y)e'l-ahir li-sene erbâ' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

[Şuhudü'l-hâl:]

Ebu Bekir Efendî bin Hacı Ali Ağâ
El-Hâcc Hüseyin Ağâ bin Hasan
El-Hâcc Osmân Ağâ bin Ömer Ağâ
Mehmed bin Süleymân
Es-Seyyid Ahmed Ağâ bin Hasan
Es-Seyyid Hasan Ağâ bin Mustafa Ağâ
Ve gayruhum

Belge 2

Sivâs Vâlisi devletlü Ali Paşa efendimizin adalet buyurulduşudur ber-mûcebi 'âmil oluna

Şerî'at-şî'âr Amasya kâdîsî fazîletlü efendî zîde fazluhû ve kîdvetü'l-emâcid mütesellimimiz 'izzetlü Ali Ağâ zîde mecduhû ve kîdvetü'l-emâsil ve'l-ayân vilâyet ve zâbitan-ı sâire ve vücûhu'l-ahâli inhâ olunur ki bu esnâda ba'zı kapusuz

tâifesi deli ve tüfenkci zümerâtından erâzil makûleleri ve lâyıkı-i Rabbü'l-izzet olan fukâra-yı ra'ıyyete isâl-i zulm-i hasâretleri reside-i mesâmia'mız olmağın bi-mennihî te'âlâ bu makûle kapûsuz makûlelerinin derûn-ı eyâletde külliyyen tard ve te'bîdlerine kat'î niyet ve murâd olunmağla imdi bu def'a sizin dahi tevârüd iden i'lamınızdan erâzil-i merkûmânın te'addileri ma'lûmumuz olmağın sen ki mütesellimimiz muma-ileyhsin tevkî-i ni'ami'r-refik ile erâzil-i merkûmân bu havâlide buldukları mahallerde basdurulub eyyi-men-kâne haklarından gelinmeniz tard u te'bîdlerine ikdâm olunacağı ma'lumlarınız oldukda sizler dahi ahâliye enzâr-ı basîret üzere olub gerek bu taraftan firâr ile ol-havâliye varanları ve gerek ol-tarafda mevcûd vechile geşt ü güzâr idenleri ittifâk-ârâ ile basdurulub livâ-i Amasya derûnundan ihrâc ve tard [u] te'bîdlerine ikdâm olunarak fukâra-yı zu'afânın ... ziyâde hâllerine bezl-i makderet ve bu bâbda iğmâz-ı ayndan mücânebet ve alâ eyyi hâlin külliyyen ihrâclarına mübâderet olunmak bâbında Divân-ı Rum'dan işbu buyuruldu tahrir ve ısdâr

Sayfa/37

olunmuşdur. Bi-mennihî te'âlâ vusûlünde gerekdir ki bu bâbda tekâsül ve ihmâlden mücânebet vü tehâşi ve mehâfet ve ber-mûcib-i buyuruldu 'âmil olasız.

Fi 9 Şa'bân sene 1194

Kad vasale ileynâ tahrir(ran) fi'l-yevmi's-sâlis 'aşer li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve el

Belge 1

Orman bâğlarından Nefes oğlu Mehmed bin Hasan ve Cuma oğlu Hasan bin Ebû Bekir Ali oğlu Abdullah bin Ali nâmûn kimesneler huzûr-ı şer'a hâzirûn olub her birleri cevablarında yevm-i isneyn vakt-i mağribde havâda 'illet olmamağla hilâl-i Şa'bân-ı şerîfi re'yü'l ayn mu'âyene ve müşâhade eyledik bu takdirce gurre-i Şa'bân-ı şerîf yevm-i hâlidir bizler bu husûsa bu vech üzere şâhidleriz ve şehâdet dahi ideriz deyu herbirleri edâ-i şehâdet-i şer'iyye eyledikleri işbu mahalle kayd şod.

Fi 13 Şa'bânü'l-mu'azzam sene 1194

[Şuhûdü'l-Hâl:]

Hâcî Efendi Zâde Ahmed Ağâ

Mirâlay Yunus Bey

Mehmed Ağâ teberdâr-ı hâssa

Ve gayrihu mine'l-hâzirûn

Narh-ı mûm çerâg

Açıklama	Guruş	Miktar
Arınmış yağ	15	1 kıyye
Çerağ mumu	17	1 kıyye
Şa'bânü'l-mu'azzam sene 1194		

Belge 2

Medine-i Amasya'da vâki' Çıkrık mahallesinde sâkin Aişe bint-i Ali nâm hâtun huzûr-ı şer'de zevci Musa bin Süleyman mahzarında işbu zev[ce]m merkûm ile beynlerimizde hüsn-i mu'âşeretimiz olmamağla zimmetinde mukarrer ve ma'kûdun-aleyh olan mehr-i mü'eccel ve nafaka ve me'unet-i süknâmdan ... fâriğa olub cümlesine müte'allika âmme-i da'vâdan işbu merkûmun zimmetini ibrâ-i âmm ile ibrâ eyledim didikde merkûm dahi zevce-i mezbûre Aişe'yi mukâbelesinde muhâla'a-i sahîha ile hul' ve zevciyyete müte'allika âmme-i da'vâdan birbirlerinin zimmetlerini ibrâ eyledikleri işbu mahalle kayd şod.

Fi 15 Şa'bân sene 1194

[Şuhûdü'l-Hâl:]

Turdu? Zâde El-Hâc Ali Ağâ

Şeyh Mehmed Efendi

Feyzullah Efendi

Ahmed Efendi el-mukayyid

Ser-muhzırân Molla Mehmed

Belge 3

Medine-i Amasya da Kurşunlu Mahallesi'nde sâkin Mehmed bin Ali nâm kimesne zevcesi Emine binti Abdullah nâm hâtun hüsn-i rızâsıyla hul' eylediği işbu mahalle işâret olunmuşdur ve'(s)-selâm

Fi 22 Şa'bân sene 1194

[Şuhudü'l-Hâl]

Hâcibâşî Ahmed Ağâ

Emin-i Belde Ali Ağâ

El-mukayyid Ahmed Efendi

Ser Muhzırân Molla Mehmed

Sayfa /38

Belge 1

Paşalîzâde Mustafa Ağâ ve li-ebeveyn karındaşı es-Seyyid İbrahim ve es-Seyyid Mehmed'in berât-ı şerîf-i âlişanı işbu mahalle kayd-şod.

Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı sâmi-i mekân sultânî tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitânî hükmü oldur ki Evlâd-ı vâkifan es-Seyyid İbrahim ve es-Seyyid Mehmed ve es-Seyyid Mustafa divân-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüb Amasya muzâfâtından Hakala ve Kuşcu karyelerinde vâki' ecdâdları müteveffâ Mustafa Beğ ibni el-Hâcc Mirza Beğ câmi'-i şerîfi vakfından Amasya sancağında Argoma nâhiyesinde Câmeşûy nâm karye ve tevâbi'i karyelerinin tamâm mâlikânesi ecdâdları merkûm Mirza Beğ'in mülk-i mebî' evlâdlık ve hums mahsûl ile tevliyeti meşrûtiyet üzere zabt ve dîvânisi dahi evlâda mülk timâr olmakla seferler vukû'unda bir eşkün eşdirmek üzere ammizâdeleri Mehmed bin Osman bâ-berât mutasarrıfken fevt oldukda hissesi kendülere intikâl etmişken yetim ve bî-kes oldukda ecânibden evlâdında alâkası olmayan Merzifo[n] sâkinlerinden Osman ve Ömer ve Hasan nâm kimesneler hilâf-ı inhâ tevliyet ve mukaddemâ timârı üzerlerine berât ve gadr eylediklerinde mezbûrların ref'lerinden ammizâdeleri mezbûr Mehmed bin Osman'ın timâr hissesi ber-vech-i iştirâk kendülere tevcih olunub tevliyet-i mezbûre dahi timâr-ı mezbûrdan hisseye mutasarrıf olanlara iştirâken virilmek iktizâ ider iken bir hisse

berât itdiren Mehmed a‘lem-i ebnâ-i vâkıfın batn-ı evvelinden olmak üzere müstegallât üzerine berât itdirüb kendülerin ile batn-ı müsâvî olmakla tevliyet-i mezbûre dahi ale‘l-iştirâk tevcîh olunmak bâbında istid‘â-yı inâyet ve hakîkât-ı hâl Amasya âhâlîsinden olub meclis-i şer‘a hâzırûn Abdülgani bin el-Hâcc Osman ve Hafız Mehmed Emin ibni Ahmed ve Gevher oğlu Hasan ve el-Hâcc Salih ibni Ebubekir mevsûkû‘l-kelimât kimesnelerden su‘âl ve tefahhus olundukda fi‘l-hakîka mezbûrûn es-Seyyid Mustafa ve es-Seyyid İbrahim ve es-Seyyid Mehmed merkûm Mirza Beğ’in evlâdından olub sagîr-i⁹¹⁸ merkûm Mehmed ile .. berâber olmakla istishâb-ı hâl ve [ta]krîr-i meşruhâları üzere olmadığını her biri alâ tarîki’ş-şehâde haber virmeleriyle tevliyet-i mezkûrenin bir hissesi sagîr-i merkûm Mehmed’de ibkâ ve bâkî bir hissesini timâr-ı mezkûr küllî mezbûrûn es-Seyyid Mustafa ve es-Seyyid İbrahim ve es-Seyyid Mehmed mutasarrıf olmalarıçün yedlerine berât-ı şerîf-i âlişânım virilmek bâbında a‘lemü‘l-ulemâi‘l- mütebahhirîn bi‘l-fi‘l Rumili kâdîaskeri Dürrîzâde Mevlânâ Mehmed Nurullah edâmallâhu te‘âla fezâilehu i‘lâm etmekle i‘lâmı mûcibince bir hissesi Mehmed’e ibkâ ve bir hisse üç nefere tevcîh ve berâtları ve bir mül-i mezkûr Mehmed’in ref‘inden işbu tevkî‘-i refi‘ü’ş-şân-ı hâkânî mezbûrûn es-Seyyid İbrahim ve es-Seyyid Mehmed ve es-Seyyid Mustafa zîde kadruhum bir hisse tevliyet berâtı virilmeğın haklarında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getürmeğın bin yüz doksan iki senesi Cemâziye‘l-evveli’nin on yedini günü târîhiyle müverrah virilen ru‘ûs-ı hümâyûnum mûcebince bu berât-ı hümâyûnu virdim ve buyurdum ki merkûmûn es-Seyyid İbrahim ve es-Seyyid Mehmed ve es-Seyyid Mustafa zîde kadruhum varub ref‘ olunan merkûm yerine tevliyet-i mezkûrenin bir hissesini ale‘l-iştirâk mutasarrıflar olub edâ-i hizmet eyledikden sonra bu bâbda livâ-i tevliyet-i mezkûre hissesini ne vechile mutasarrıf olagelmiş ise merkûmûn dahi ol-vechile ber-vech-i iştirâk mutasarrıflar olub işbu berât-ı şerîf-i âlişânıma mugâyir ref‘ olunan merkûm Mehmed tarafından ve taraf-ı aherden hiç ferd vaz‘ ve müdâhale olunmayub bir

⁹¹⁸ Belgede “sagîre-i” şeklinde yazılmıştır.

dürlü dahl u ta‘arruz kılmayalar şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar tahrîren fi‘l-yevmi’s-sâmin aşer min Cemâziye‘l-evvel sene isnâ ve tis‘în ve mi’ete ve elf.

Kad vasale ileynâ fi‘l-yevmi[s-]sâmin ve aşer min şehri Şa‘bâni‘l-mu‘azzam sene erba ve tis‘în ve mi’ete ve elf.

Be-makâm-ı Kostantiniyye el-mahrûse.

Sayfa/39

Belge 1

El-emr-i hasbemâ hurrîre fima nemekahü‘l-fakir ileyhi ‘azze şânuhu Dervîş Mustafa el-kâdi bi-medine-i Amasya el-mahrûse

Medine-i Amasya mahallâtından Şâmice Mahallesi’nde Emîr Hasan’ın min ciheti‘l-usûbeti’n-nesebiyye bâğ-ı husûsiye işbu meşrûh üzere hüccet budur.

Medine-i Amasya mahallâtından Derehâne Mahallesi’nde sâkin Emine ve Zeyneb bint-i Hâcî Mehmed nâm hâtun taraflarından mirâs-ı ati’z-zikr da’vâya ve mirâsı ahza vekîl-i sâbitü‘l-vekâleleri olan es-Seyyid Halil nâm Mustafa nâm kimesne meclis-i şer’i şerîf-i enverde yine medine-i mezbûre mahallâtından Şâmice Mahallesi sâkinlerinden işbu sahibü‘l-kitâb es-Seyyid Hüseyin bin İsmail nâm kimesne mahzarında bi‘l-vekâle üzerine da’vâ ve takrir-i kelâm idub müvekkilelerim mezbûretân Emine ve Zeyneb nâm hâtunlar bundan akdem fevt olan Alime bint-i Halil bin Hasan nâm hâtu(n) müvekkilelerimiz babası müteveffâ Hâcî Mehmed’in vâlidesi Şerîfe nâm müteveffiyenin li-ebeveyn kız karındâşı olup zî-rahîm cihetden verâset-i makulelerimiz mezbû(r)etânlara isâbet itmekle işbu merkûm Seyyid Hasan tereke-i müteveffâ-i mezbûr ‘ammizâde olmak zu’muyla terekesine vâzı‘ul-yed olur sû‘al olunub takrir-i ba‘de‘t-tahrir salifü‘z-zikr tereke-i müteveffât-ı mezbûreden kasr-ı yedine tenbih olunmak bi‘l-vekâle matlûbumdur didikde gıbbe’s-sû‘al merkûm Seyyid Hasan cevâbında babam müteveffâ İsmail bin Emir Mehmed müteveffât-ı mezbûre Alime’nin babası Halil’in ve li-ebeveyn er-karında(üzeri çizilmiş)şları ve babaları ismi Hasan olub min ciheti‘l-usûbeti’n-nesebiyye verâset-i bana münhasıra olmağın binâen ‘alâ-zâlik müteveffât-ı mezbûreyi zabt iderim deyu def’ ile mukâbele idüb mezbûr

Seyyid Halil'den istintâk olunsun didikde gıbbe'l-istintâk ve 'akîbü'l-inkâr dâfi'-i merkûm Seyyid Hasan'ın def'-i mezkûruna def'-i mübeyyine beyyine taleb olundukda udûl-i ahrâr-ı ricâl-i müsliminden Alemdar oğlu Mehmed bin Osma(n) ve Osman bin Mehmed nâm kimesneler li-ecli'ş-şehâde mâkâm-ı kazâyâ hâzırân olub iştihâd olundukda fi'l-hakika işbu müteveffât-ı mezbûre Alime Hâtun'un babası Halil merkûm Seyyid Hasan'ın babası İsmail ve İsmail'in babası Emir Mehmed'in li-ebeveyn er-karındâşdır. Babaları ismi dahi Hasan'dır bizler bu hususâ bu vech üzere şâhidleriz⁹¹⁹ ve şehâdet dahi ideriz deyu her birleri edâ-i şehâdet-i şer'iyeye eylediklerinde ba'de't-ta'dîl ve't-tezkiye şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki' olmağın işbu müdde'iyân-ı mezbûretânların vekilleri mezbûr Seyyid Halil mirâs da'vâsı mu'ârazasından men' olunub mâ-vaka'a bi't-taleb ketb ve imlâ olundu.

Hurrire fi'l- yevmi'l-hâdi aşer min Şa'bânü'l-mu'azzam li-sene erba'a ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl:

Feyzullah Efendi

Feyzullah Efendi ibn-i İsmail

Karındâşı Ahmed Efendi el-mukayyid mahkeme

Kesdane Zâde es-Seyyid Ömer Ağâ bin Mustafa

Es-Seyyid Ali Efendi Fazlı-zâde

Emîn-i belde Ali Efendi

... Muhzır Molla Mehmed

ve gayruhum mine'l-hâzirûn

Belge 2

Fi'l-asl Erzurum sakinlerinden olub Hammâlî oğlu Manâs nâm zimmî-i kebîr hâlen bi-hidâyetillâhi te'âlâ şeref-i İslâm ile müşerref olub ismi Mehmed tesmiye olmağla işbu hüccete kayd olunmuşdur. Ve's-selâm.

⁹¹⁹ Belgede "şâidleriz" şeklinde yazılmıştır.

Fi 13 Zi'l-kade sene 1194

[Şuhûdü'l-hâl:]

İsmail Efendi

Zeynel Zâde Ömer Efendi

Kayâbâşî Zâde Ömer Ağâ

Mukayyid Ahmed Efendi

Sayfa/40

Belge 1

Devletlü Ali Paşa efendimizden Amasya mütesellimi Ali Ağâ 'azl olub yine müceddeden el-Hac Abdullah Ağâ mütesellim buyuruldu. İşbu mahalle kayd şod.

Şeri'at-şî'âr Amasya kadısı fazîletlü efendi zîde fazl ve bu def'a mütesellim nasb olunan kıdvetü'l-emâcid izzetlü el-Hac Abdullah Ağâ zîde mecduhu ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân a'yân-ı vilâyet ve serdâr ve zâbitan-ı sâ'ir ve vucûh-ı ahâli zîde mekadiruhûm inha-olunur ki sâbıkân Amasya'da mütesellimimiz olan enderûn çukâdârımız Ali Ağâ'nın tarafımızdan bulunması muktezi olmağın hasebiyle iktizâ merkûm 'azl ve yerine mücerreb-i muma-ileyh el-Hac Abdullah Ağâ mütesellim nasb u ta'yin olunan cümlelerin ma'lumları oldukda her şirrete(?) ittifâk olan cümleler mütesellim-i müma-ileyhin yerine mezbûr ve inkıyâd ile ruyet-i umûr-u ibâd(a) bezl-i makderet ve hilâf-ı rızâ hareketden mübâ'adet ve sen ki müma-ileyhsin her hâlde mahallenizde tahrir olunmuş olduklarına binâen kadr-i terfi' ve nasb u ta'yin olmuşken ber-mukteza-yı rüşd ve sadâkatin her umûru şer'-i şeri'atden ve kânun-u münife tatbik eyleyerek ruyet ve vedîa-i rabbü'l-izzet olan fukarâya ra'iyeti mezâlim ve ta'addiyâtdan himâyet ve siyânet ve tergîm-i ünûf-ı eşkiyâya mübâderet birle kuzât-ı memleket ve hıfz ve hırâset-i ırz ve mal-ı ra'iyet husûsuna sarf ve hâsıl-ı vüs' u kudret ve muğâyir-i hilâfından mücânebet ve tehâşi ve muhâlefet ve mezîd-i ittikâ ve mübâ'adet olunmak bâbında Divân-ı Rum'dan işbu mucib-i tahrir ve ısdâr ve yedine i'ta olunmuşdur inşaallahü te'âla vusûlünde gerekdir ki tergîm-i ünûf-ı eşkiyâ ile fukarâ ve mesâkine gunûde istirahat ve muzlime ... ve selâmet olmayub dikkat ve bî-dara makderet ... olunmuşdur ve

muğâyir-i hilâfindan mücânebet ve mezid-i ittifâk mübâ'adet ve ber-mucib-i buyuruldu âmil olunurki.

Kad vasale ileyna. Fi 19 Şa'bân sene 1194

Fi 9 Şa'bânü'l-a'zam sene 1194

Belge 2

Bu defa' Asitâne-i Sa'âdetim tarafından müsekkik dört haml hazine-i akçe Gümüşhane ma'denlerine sermâye olmak üzere bâ-emr-i âlişân isâline me'mûr Gümüşhâne emîni çukadârlarından Mustafa yediyle emnen ve sâlimen medine-i Amasya menziline ba'de'l-vusûl mikdâr kifâye cebelüler ta'yin olunub mashûben bi'l-emn ve's-selâm savb-ı me'mûresine irsâl ve tesyir olunduğu işbu mahalle kayd şod.

Fi 5 Zilhicce-i Şerife sene 1194

Belge 3

Bu defa' Asitâne-i Se'âdetim tarafından müsekkik yigirmi haml hazine-i akçe Kebân ve Ergani ma'denlerine sermâye olmak üzere bâ-emr-i âlişân isâline me'mur darbhâne emîni ser-çukadâr Hasan Ağa yediyle emnen ve sâlimen medine-i Amasya menziline ba'de'l-vusûl mikdâr kifâye cebelüler ta'yin olunub mashûben bi'l-emn ve's-selâm savb-ı me'muresine irsâl ve tesyir olunduğu işbu mahalle kayd şod.

Fi 17 Za sene 1194

Kad vasale ileynâ. Fi 18 Za sene 1194

Sayfa/41

Belge 1

Sivas vâlisi devletlü Ali Paşa efendimizden dahi tüfenkci ve kapûcusuz için adâlet bururuldusu işbu mahalle kayd şod.

Şerî'at şî'âr Amasya kadısı faziletlü efendi zîde fazluhûm ve kıdvetü'l-emâcid mütesellimimiz izzetlü Ali Ağa zîde mecduhû ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-a'yân vilâyet ve zâbitân-i sâire ve vucûhu'l-ahâli inhâ olunur ki bu esnada ba'zı kapusuz

tâifesi deli ve tüfenkci zümerâtından erâzil makûlelerinin ve lâyika-i Rabbü'l-izzet olan fukâra-yı ra'iyete isâl-i zulm-i hasâretleri reside-i mesâmi'amız olmağın bi-mennihî te'âlâ bu makûle kapûsuz makûlelerinin derûn-ı eyâletde külliyyen tardı ve te'bîdlerine kat'î niyet ve murâd olunmağla imdi bu def'a sizin dahi tevârüd iden i'lamınızdan erâzil-i merkûmânın te'addileri ma'lûmumuz olmağla sen ki mütesellimimiz muma-ileyhsin tevki'-i ni'ami'r-refik ile erâzil-i merkûmân bu havâlide buldukları mahallerde basdurulub eyyi-men-[kâne] haklarından gelinmek tard ve te'bîdlerine ikdâm olunacağı ma'lumlarınız oldukda sizler dahi ahâliye enzâr-ı basîret üzere olub gerek bu taraftan firâr ile ol-havâliye varanların gerek ol-tarafda mevcud bu vechile geşt ü güzâr idenleri ittifâk basdurulub livâ-i Amasya derûnundan ihrâc ve tard ve te'bîdlerine ikdâm olunarak fukarâ-yı zu'afânın ... ziyâde hâllerine bez[1]-i makderet ve bu bâbda iğmâz-ı ayndan mücânebet ve alâeyyihâlin külliyyen ihrâclar mübâderet olunmak bâbında Divân-ı Rum'dan işbu buyuruldu tahrir ve ısdâr olunmuşdur bi-mennihî te'âlâ vusûlünde gerekdir ki bu bâbda tekâsül ve ihtimâlden mücânebet ü tehâşi ve muhâfet ve ber mucib-i buyuruldu 'amel olasız.

Fi 9 Şa'bân sene (1)194

Kad vasale ileynâ fi 13 Şa'bân sene 1194

Sayfa/42

Belge 1

Sivas Valisi devletlü Ali Paşa Efendimizin buyuruldusu (dev)letlü efendimiz ... çukadâr Ağâ hazretleri 'azimetinde Bağdad'dan rahi olduklarında bângir buyuruldusudur. İşbu mahalle kayd şod.

Şerâyi'-şi'âr Tokad'dan Tosya'ya varınca hilâl-i râhda vâki' kazâların kuzât ve nüvvâbı efendimiz zîde fazluhûm ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân voyvoda ve a'yân ve serdâr ve zâbitân-ı sâ'ire ve vucûh-ı ahâli ve menziliyân zîdet mekâdiruhum inhâ olunur ki bundan akdem Bağdâd-ı nişîn-âbâd tarafına der-aliyye-i dâimü'l-karâr ve rikâb-ı hümâyun hazret-i tâcdârânedan me'mûren âzim olan ser-çukadâr-ı hazret-i şehinşâh-ı cihân-ârâ ağâ hazretleri itmâm-ı mesâlihiyle avdet ve medine-i Sivas ... vusûl olub bir iki gün zarfında azîmet edeceği emr-i

mukarrer olmağla ağa-yı mûmâ-ileyh hazretleri dâ'iresi halkıyla yüz otuz re'sden ziyâde menzil bârgirlerine süvâr oldukları hasebiyle ol-mikdâr bârgir menzilhânelerde bulunmayub cânib-i kasaba ve kazâda imdâd ve i'anet olunması elzem umûr ve akdem mühimmâtдан olunmağla imdi ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetiyle bir ân akdem ve bir sâ'at yüz otuz re's menzil ve gayr-ı menzil cânib-i vilâyetlerden imdâdı ve i'anet olunarak vusûlünde evvel tedârük ve cem' ve hazır ve amâde ve ağa-yı mûmâ-ileyh hazretleri hîn-i vusûlünde tehir ve terâhiye ruhsat virilmeyüb kadr-i şânlarına lâyık ve sezâ tevkîr ve ta'zîm ve tekrîm olunarak hulleten(?) ve mu'azzezen savb-ı maksûduna isbâl mezîd-i ihtimâm eylemeniz bâbında tenbihi hâvi Divân-ı Rum'dan işbu buyuruldu ısdâr ve irsâl olunmuşdur. İnşâallahü te'âlâ vusûlünde mübâşeret Sivas'a vusûl ma'lûmunuz oldukda der-akab ol-mikdâr bârgirleri tüvânâ ve yarar olmak mukarrer işbu cem' ve hazır ve âmâde olmayub hilâf-ı rızâ-i hareketden ğayetü'l-ğaye tevakkî ve mücânebet ve kadr-i şânlarına lâyık i'zâz ve ikrâm iderek savb-ı maksûduna irsâle ihtimâm eyleyesiz deyu.

Fi 15 Şa'bân sene (1)194

Belge 2

Neşfî Softa oğlu Hasan Ağâ'nın vasî hüccetidir

Medine-i Amasya mahallâtında Gümüslüzâde Mahallesi'(nde) sâkin iken bundan akdem fevt olan Neşfî es-Seyyid Hasan bin Abdullah nâm müteveffânın sulbî sağîr oğlu ve sülbîye-i sağîre kızı Fatıma babası müteveffâ-yı mezbûrdan ırs-i şer'le isâbet iden emvâl ve emlâk ve eşyâlarıçün evân-i bulûğa ve rüşd-i sadâdlarına kadar (üzeri karalanmış) zabt u rabt ve hıfz u hırâseti bir vasî nasbı lâzım ve mühim olmağla sağîrân-ı mezbûrânların valideleri işbu sâhibü'l-kitâb Emine binti Ali nâm hâtun her vechile diyânet ve istikâmet ile ma'rûfe olub vesâyet-i merkûman uhdesinden gelmeğe kâdire olduğunu zeyl-i kitâbda mastûrû'l-esâmî müslimîn ihbâr etmeleriyle hâkim-i muvakki'-i sadr-ı kitâb tûba lehu ve hüsn-i me'âb efendi hazretleri sağîrân-ı mezbûrânlarının üzerlerine valideleri işbu mezbûr Emine nâm hâtun meclis-i şer'-i enverden vasî nasb u ta'yîn olub ol-dahi minvâl-i muharrer üzere vesâyet-i merkûmeyi ba'de'l-kabûl merâsimine ri'âyet üzere hizmet-ı

lâzîmelerin kemâ yenbagî edaya ta'ahhüd ve iltizâm idicek mâ-vaka'a bi't-taleb ketb ve imla olundu.

Hurrire fi'l-yevmi't-tâsi Ramazânü'l-mübârek li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hal

El-hafız Ebû Bekir Efendi bin Abdullah

Îmâm Musa Efendi bin Mustafa

Molla İsmail bin Mustafa bin Mehmed Efendi

Sayfa/43

Belge 1

Mâ-fihî mine'n-nasbi'l-vasî ve'l-farz ve't-takdîr cerâ indi nemekahu el-fakîr ileyhi subhânehu ve te'âlâ Dervîş Mustafa el-kâdî be-medîne-i Amasya el-mahrûse ufiye anhu

Medîne-i Amasya mahallâtından Receb mahallesinde sâkin iken bundan akdem fevt olan Hamza Beyzâde İbrahim bin Hacı Ahmed nâm müteveffânın sulbî sağîr oğlu Mehmed ve sağîre kızları Halime ve Ümmü Gülsüm nâmun sağîrüne babaları müteveffâ(y)-i mezbûrdan ırs-i şer'le isâbet ve intikâl iden emvâl ve eşyâsı ve emlâkların sağîrun-ı mezbûrûnların âvâne-i bulûğa ve rüşd-ı sadâdlarına kadar zabt u rabt ve hıfz u hırâsete bir vasî nasb olunmak lazım ve mühim olmağın sağîrûn-ı mezbûrûnların valideleri işbu râfiatü'l-kitâb Şerife binti Abdullah nâm hâtun her vecihle diyânet ve istikâmet ile ma'rûfe olub vesâyet-i merkûmenin uhdesinde gelmeğe kâdire olduğunu zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmî müslimîn ihbâr etmeleriyle hâkim-i muvakki'-i sadr-ı kitâb tûba lehu ve hüsn-i me'âb efendi hazretleri sağîrûn-ı mezbûrûnların üzerlerine valideleri işbu mezbûre Şerife nâm hâtun kibel-i şer'-i enverden vasi nasb ve ta'yîn idüb oldahi minvâl-i muhârrer üzere vesâyet-i merkûmeyi ba'de'l-kabûl merâsimine ri'âyet üzere hidmet-i lâzîmelerin kemâ-yenbagi edâya ta'ahhüd ve iltizâm eyledikten sonra yine vasiyye-i mezbûre Şerife nâm hâtun huzûr-ı şer'de ikrâr-ı nâm ve takrir-i kelâm idüb sağîrûn-ı mezbûrûnların nafaka ve kisve-bâhaları farz ve takdîr olunmak

matlûbumdur dedikte hâkim-i muvakkî'-i sadr-ı kitâb tûba lehu ve hüsn-i me'âb efendi hâzretleri sağırûn-ı mezbûrûnların vasileri ma'rifetiyle ehl-i mücerrebin ihbârlarıyla babaları müteveffâ-yı mezbûrun mâlından kendülere isâbet iden mallarından her birinin üzerine yevmi altışar akçeden cümlesiçün on sekiz akçe olmak üzere nafaka ve kisve ve zârûret-i saireleriçün farz ve takdir idüb vasiyye-i mezbûre dâhi ba'de'l-kâbul mefrûz-ı mezbûr meblağ-ı mezkûr sağırûn-ı mezbûrûnların nafaka ve kisve ve zarûret-i saireleriçün harc ve sarfa ve vakt-i zarûretde istidâne ve vakt-i zaferde sağırûn-ı mezbûrûnların mallarına rücû'a valideleri mezbûre-i vasiyye Şerîfe nâm hâtun canib-i şer' de izin virülüb mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu.

Hurrîre fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-ışrin min Şevvâli'l-mükerrem sene erba' tis'in ve mi'ete ve elf

[Şuhudü'l Hal]

Hoca es-Seyyid Mehmed Efendi

Arpacı el-Hac Ali

Sarıtülü Mehmed Beşe

Hamza Beğzâde İbrahim

Karındâşı Abdullah Efendi

Molla Mehmed Sermuhzırân

Abdülhalim Efendi

Bâzar Başı İbrahim Ağa

Yahya Efendi bin Mehmed Efendi

Hafız Mehmed Efendi bin İbrahim

Ve gayrihi-mine'l-hazirûn

Sayfa/44

Belge 1

Metropolitlere ve papaslara ve sâ'ir zimmîyânlarla adâlet fermânı işbu mahalle kayd şod.

Akzâ kuzatî'l-müslimîn evlâ vülâtî'l-muvahhidîn ma'denü'l-fezâil ve'l-yakîn râfî'u a'lâmi'ş-şerîati ve'd-dîn vâris-ü u'lûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi inâyeti'l-melîki'l-mu'in Mevlânâ Kayseriye kâdısı zîdet fezâ'ilehum ve mefâhirü'l-kuzât⁹²⁰ ve'l-hükkâm me'âdinü'l-fezâ'il ve'l-keâm Konya ve Ankara ve Tokad ve Trabzon ve Gümüşhâne ve Amasya kazâlarının kuzât ve nüvvâbı ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akrân bi'l-cümle zâbitân zîde kadruhûm tevkî'-i refî'-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki i'mâr-ı bilâd ve emsâl ve asâyîş-i ra'iyet husûsuna mevkûf olduğundan memâlik-i mahrûsemde sâkin cizyegüzâr sunûfu ra'iyetin vucûh-ı mezâlimden siyânetlerin matlûb-ı mülûkânem olduğundan nâşi metropolidlerin yedlerine i'tâ olunan berât-ı münîfe ve 'evâmir-i şerîfe mantûklarınca himâye ve siyânetleri ve şerâyit-i mazarratları icrâsı lâzım iken Asitâne-i şevket-aşiyânemde mukîm Malta Rum metropolidleri taraflarından takdîm olunan mahzar-ı kevn-i arz-ı hâli mefhumunda seferler vukû'unda bir ehl-i 'örf câniblerinden şûrut-ı berât-ı münîfeye mugâyir evzâ'a ibtidâr ve bilâ-fermân metropolidân mahallî-i sâ'ireye ihzâr teklifi ve bahâne-i âhar ile kazâ-be-kazâ mübâşir ... ve metropolidândan ve reâyâdan hilâf-ı şer'-i şerîf ve muğâyir-i rızâ meblağ-ı kesire ahz ve ızrâr olduğundan metropolidân oldukları mahallere kârar ve idâre-i umûr icrâ-yı âyînlerine kudret-yâb olmayub 'aceze-i râ'iyet envâ'-ı mahâzirin müstelzim olan ayine-i aheresin ve bu vechile ma'zûr oldukları iştikâ olduğu ve metropolidâna yedlerine virilen berâtım mucibince amel olunub bilâ emri-i şerîf ihzâr ve habs teklif ve mübâşirlerler ta'yîni ve cihet-ı sâ'ire ile ta'cîz ve reâyâ dâhi hilâf-ı şer'-i tek bir kez ve emvâl-i mirîye ve rusûmât-ı münife tahsil siyâkında virilügelen buyuruldu ve mürâsele zımnında bir nesne talebiyle tecrîm ve tağrîm olunmayub ber-mûcib-i şerâyit-i berâta evâmir-i aliyyeye himâyet ve siyânet olunub reâyâ(y)-i fukârası sâ'irler ve murûr u ubûr idenleri taraflarından zulmen bir akçe ve bir habbe mutâlebesiyle zinhâr ve zinhâr rencîde ve ta'addi olunmamak mezâmini ve neht-i ekîdi müş'air Anâdolu ve Rumili ve Bah-ı Sefid'de vâkî' emirlerde ve metropolidân ve piskoposları buldukları mahallerde mevâlî ve kuzât

⁹²⁰ Belgede "kuzzâ" şeklinde yazılmıştır.

ve nüvvâb ve zabitânıma ahkâm-ı celîle sudûr istirhâm ve metropolidâna berât-ı⁹²¹ şerîfi tâife-i merkûmların himayetlerine dâ'ir tevâ(ri)h-i muhtelifede virilen on kıt'a evâmîr-i şerîfeye kaydları mahallinden ihrâc olunmağla bu gibi asâyîş-i emvâl-i ra'ıyyete vakfiyyet düstûr-ı ameldir(?) memleket ve lâzıme-i merâsîmi tesfîze ve adâlet-i münîfde? ve bu makûle-i cizye-güzârî re'âyânın ızrâr ve ircâ'ların müstevcib ve metropolidânım mahallelerinde adem (silik) ikâmetlerine inhilâl-i nizâm ve ihtilâl-i zâbita-i ra'ıyyet hâlâtın indifâ' ve ale't-tamâm asûde-i nişin-i muzlime emn ü asâyîş olmazlar esbâbının isticâl ile mahrûse-i memâlike taraf-ı himmet-i münîfin levâzım-ı mikdâr-ı mülkdâr ve ma'delet olduğuna nazâran ber mantûk-ı şerâyit-i berât emr-i şerîfe himâyet-i metropolidân ve ra'ıyyet için iktizâ iden mahallelerde evâmîr-i şerîfem ısdârıyla def'-i zulm ve ta'addiye mübâderet ve mezâlim ve ta'addiyât vesilesiyle me'mûr oldukları yerleri bırağıp Der-aliyyemde ibkâ iden metropolidânın ba'de'z-zin i'tirârlarına mahalle-i acîbe zâhir olduğunu

Sayfa/45

cihetde tâ'ife-i mesfûre berâtları mucibince umûr-ı re'âyâyı rûyet için me'mûr olduğu mahallelerde gitmeleri Rum tâ'ifesi tarafına tenbîh olunmak husûsuna iftihârü'l-emâcid bi'l-fi'l re'isü'l-küttâbım olan Celil dâme mecduhu i'lâm etmekle vech-i meşruh üzere amel olunmak olmağın imdi fimâ ba'd vucûh-ı mezâlim ve ta'addiyât ile rencide itdirilmesi ... ile ta'addi ve mezâlim vesilesiyle müteferrik olan metropolidân mahallerine gönderilmesini Rumili'ne ber-vech-i muharrer ve fermân-ı âli ile tenbîh olduğu ve ba'de'l-yevm mahallerinde aramlarına ve kurâ-i ra'ıyyetin istirahatlarına mâni'-i mezâlimin def'-i matlûb eylediği ma'lûmunuz oldukda siz muma-ileyhimsiz metropolidlerin yedlerinde olan berâtlar şerâyitine münâfi bilâ-emr hats ve ihtâr teklîfi ve cihât-ı sâ'ir Rûm ile rencideden ve gerek mesfûrları ve ehl-i zimmet reâyâ fukarâsını tecrîm ve tağrim ve tekdîrlerine ve ta'cîzinden siyânet husûsuna 'ale'd-devam i'tinâ ve vakt ve zâbitân taraflarından gayrı câniblerinden fermân-ı hümâyunuma muhâlif hareket ve metropolidân ve re'âyâya cevır ve zâlimen cür'et ider olur ise te'dîbât-ı lâzîmelerin icrâsı için

⁹²¹ Belgede "beratları" şeklinde yazılmıştır.

ehemm ve şöhretleriyle der-aliyyeme i'lâmlarına müsâra'at iderek cizye-güzârân-ı re'âyânıma min külli'l-vucûh mahmî kılınmaları hâla biz dâ'imen ve müstemirren cümle tarafından sa'yı ve dikkat birle tahassul ve sâ'ir ... himmetler husûsâtına bundan böyle ser-i mû kusûr ve rehâvet tecvîzden gâyet tehâşi ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı alişânım sâdir olunmuş buyurdum ki hükm-i şerîfimle vusûl buldukda bâbında vech-i meşruh üzere siyâkından sudûr iden fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-imtisalimin mazmûn-ı ita'at-makrûmiyle âmil olub hilâfından be-ğâyet tehâşi-i iktidâr eyliyesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerîfeme i'timâd kılasız.

Tahrîran fi evâhir-i şehri Rebi'ü'l-âhir li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Kad vasale ileynâ. Fi gurre-i R sene 1194

Fermân-ı alişân mucibince sadr-ı a'zam devletlü vezir-i asaf efendimizin mektûbu şerîfleri ber-minvâl üzere ve meşruh-ı siyâk üzeredir.

Belge 1

Keban ve Ergani ma'denlerinden yigirmi üç haml irsâl olunan fermân işbu mahalle kayd şod.

Bu def'a Keban ve Ergani ma'denleri hâsılatından darbhâne-i 'amireye gidecek yigirmi üç üç haml sim ve zer hazinesinin Üsküdar'a varıncaya kadar bâ-emr-i 'alişân isâline me'mûr Hasan Efendi yediyle medine-i Amasya'ya vâsıl mikdâr-ı kifâye cebelüler ile savb-ı me'mûresine emnen ve sâlimen irsâl olunduğunu işbu mahalle kayd şod.

Tahrîran fi'l-yevmi's-sâdis Zi'l-hicce-i şerîfe li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Kad vasale ileyna. Fi 27 Za sene 1194

Sayfa/46

Belge 1

Fermân-ı alişân ... Asitâne-i sa'âdetime irsâl olunan hazine ve cebelü fermân sûret-i işbu mahalle kayd şod.

Mefâhiri'l-kuzât ve'l-hukkâm ma'deni'l-fazl-i ve'l-keâm Musul cânibinden Âsitâne-i Sa'âdet'ime gelince yol üzerinde vâki' kazâların kâdîları ve nâ'ibleri zîde fazluhum ve kıdvetü'l-'emâsil-i ve'l-akrân kethudâ yerleri ve yeniçeri serdârlar ve a'yân-ı vilâyet ve iş erleri zîde kadruhum tevkî'-i refi'-i humâyûnum vasıl olıcak ma'lûm ola ki Musul cânibinden Âsitâne-i Sa'âdet'ime gelecek mîrî hazîne inşâllâhu te'âlâ esna(y)-i râhda her kanğınızın taht-ı kazâsına dâhil olur ise mahfûz mahalde kondurub gecelerde ve gündüzlerde ba'ıñdurub (barındırıp) ve yollarda yanına kifâyet mikdârı yarar ve mu'temedun-'aleyh tüfenk-endâz ve musellah âdemler (adamlar) koşub gereği gibi muhkem hıfz u hirâset iderek emn u sâlim ve ber-vech-i musâra'at birbirlerinize ulaşıdurub 'avn u te'hîrden ve ihmâl ve musâmahadan ve 'iyâzü bi'llâhi te'âlâ menâzil ve merâhilde mîrî hazîneye bir tarikle zarar u gezend irişdirmekde ve bu bahâne ile ra'âyâ fukarâlarına celb-i mâl dâ'iyesiyle zulm ve ta'addîden ğâyetü'l-ğâye ihtirâz (ve) ictinâb itmeniz bâbında fermân-ı 'âlî-şânım sâdır olmuştur buyurdum ki hukm-i şerîfim vardukda bu bâbda vech-i meşrûh üzre şeref-yâfte-i sudûr olan işbu emr-i şerîfim celîli'ş-şân vâcibu'l-'ittibâ' ve lâzimu'l-ımtisâlimin mazmûn-ı munîfi birle 'âmil olub hilâfına kat'â rızâ ve cevâz göstermeyesiz şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfeme i'timâd kılasız.

Tahrîran fi'l-yevmi's-sâlisi Rebî'î'l-âhir li-sene erbâ'a ve tis'în ve mi'ete ve elf.

Kad vasale ileynâ fi 13 Ramazân sene 1194

Fermân-ı 'âlî-şân mucibince mektûb dahi varur

El-mahsure-i Konstantiniyye

Belge 2

Düstûrûn-ı mükerremûn müşîrûn-ı mufahhamûn nizâmü'l-alem müdebbiru umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimü mehâmmi'd-devâm bi'r-re'yi's-sâ'ib mümehhidi el-bünyâni'd-devlet ve'l-ikbâl, müşeyyidü erkâni's-sa'âde ve'l-iclâl-el-mahfûfu bi-sünûfi avâtifi'l-melikü'l-'alâ hâlâ Sivas valisi vezirim Ali Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclalehu ve kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'deni'l-fazli ve'l-keâm Mevlâna Amasya kadısı zîde fazluhum ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân bu husûsa mübâşir ta'yin olunan sadr-azam çukadârlarından Ahmed zîde kadruhu tevkî'-i refi'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki mîrmîrândan sâbıkan-ı Kars

muhâfızı olan Halil Paşa dâme ikbâlehunun der-Sa'âdetime irsâl eylediği tahrirâtı hülâsa-i mefhûmunda gerek firarî Canikli Ali Paşa ve gerek oğlu merkümü'l-vezare Mikdad Ahmed Paşa'nın olmak üzere cem'ân zimmetinde olan bin beş yüz guruş hassa silahşörlere el-Hâc Mehmed Beğ zîde mecduhu ma'rifet-i ve ma'rifeti şer'le kenduden ... ve tahsil birle derse'âdetime irsâli bâbında sâdır olan emr-i şerifim egerçe ... vârid ve mazmûn-u münifi ma'lumu olub lakin el-haletü hezihi mirimiran muma-ileyhin müzâyaka hâli ... ol-mikdâr meblağ-ı mezbûrun edâsına ademü'l-iktidâr olduğunu ve mirimirân müma-ileyhin karındaşı İbrahim begin ve ... Paşazâde Ömer Beğ'nâm kimesneler ile Amasya sancağı'nda vaki' iştirâken mâlikâne-i mesârif oldukları zam-ı ... ve tevâbi' mukâta'ası birkaç seneden beru fizûli firârdan merkûm taraflarından kabz u ta'yin ve hâsılât her ne ise bi'l-cümle an bârlarında ... nâşi zehâyir-i mevcûdenin kenduye redd ve i'tâ olunmak niyâzında olduğunu paşayı müma-ileyh tahrir ve inhâ ve ... müma-ileyhden ve ahâlilerden i'lâm-ı mahzârı dâhi irsâl etmekle hâzine-i a'mire defterleri ... etdirildikde ber-vechh-i muharrer firâr-i ve oğlu paşa müma-ileyhimânın cânib-i miriden tahsili fermânım olan zimemâtından mirimiran müma-ileyhin zimmetinde olan ... bin beş yüz guruşun tahsili bâbında bid'-defa'at evâmir-i şerifeme

Sayfa/ 47

virildiği ve mir-livâ-i Amasya havzına tâbi' senevî iki yüz guruş malın beher sene livâ-i mezbûr mutasarrıflarına virmek üzere mukâta'a-i mezkûrenin nısf hissesi mirimiran-ı müma-ileyhin ve südüs hissesi karındaşı İbrahim Beğ'in ve bâkî sülüs hissesi dahi Ömer Beğ'nâm kimesnenin mâlikâne uhdelinde olduğu ve Canikli Ali Paşazâde Battal Begin oğlu firari Hayreddin Beğ'nâm mukâta'a-i mezbûru doksan üç senesine mahsûben Sivas sakinlerinden Seyyid Mehmed nâm kimesneye ihâle ve tefvîz eylemekden nâşi sene-i merkûme hâsılâtından ba'de'l-... ber-mucib-i defter-i mümzâ karındaşı merkûm hissesine isâbet iden gerek hinta ve şa'ir ve gerek rusûmâtından hasıl olan üç yüz on yedi guruşun cânib-i miriden zabt ve fûruhtîçün sene-i merkûme evâhir-i Muharreminde sûret ve emr-i şerifim verilmiş olduğunu baş muhâsebeden der-kenâr olunmağla bu sûretde paşa-yı müma-ileyhin zimmet-i

mezkûresi olan bin beş yüz guruş ber-vech-i muharrer orada teslîm birle mukâta‘a-i mezbûre mahsûlünden hâsıl olan mâru‘z-zikr hınta ve şa‘ir ile üç yüz on yedi guruş taleb dâ‘iyyesi mûcib-i istiğrab olduğundan gayrı henüz sene-i mezbûre bedel-i iltizâm firâri-i merkûmelerden me‘hûz olmadığını nâ-ma‘lûm olmakdan nâşi zimmet-i mezkûresi olan meblağ-ı mezbûr bin beş yüz guruş ba‘de‘l-eda matlûbu(üzeri çizili) hissesiçün dahi ba‘dehu ne-vechile fermanım olur ise tanzim olunmak üzere emr-i şerîfim tahrîri tağrîr ile ‘arz olundukda meblağ-ı mezbûrun paşa(y)-i mûma-(üzeri çizili) ileyhden ‘alâ eyyihâl tahsîli fermânım olmağla hâssaten işbu emr-i şerîf-i alişânım sâdır o [boş] ile [boş] irsâl olunmuşdur imdi sen ki vezir-i müşârün-ileyhsin ber minvâl-i meşruh paşa(y)-i mûma-ileyhin zimmet-i mezkûresini olan meblağ-ı mezbûr bin beş yüz guruşun ‘alâ eyyihâl kenduden tahsil ve der-Sa‘âdetime irsâl zımında bundan akdem bi‘d-defe‘at o emr-i şerifem ısdâr ve irsâl olunmuşken her bir def‘asında bir dürlü gadr ve illet ve bu def‘a dahi vech-i muharrer üzere iddiâ-yı beyhude ile imrâr-ı vaktine cesâreti muğâyir-ı rızâ-yı aliyyem olmağla vurûd emri şerîfimde kat‘an te‘hir ve tevakkuf ruhsat ve cevâz göstermeksizin meblağ-ı mezbûr bin beş yüz guruşa inzimâm-ı re‘y ve ma‘rifetinin ve mübâşir-i merkûm ma‘rifetiyle kendüden mütâlebe ve ‘alâ eyyihâl tekmlil [ve] tahsil ve mübâşir-i merkûm ile Der-Sa‘âdetime irsâl ve tesyîre bezl-i cidd-i himmet ve eğer bundan sonra dahi edâda ‘inâd ve muhâlefet ile tazyî‘-i evkâta ictisârı rûy olur ise ba‘dehu vech-i ahar ile âcilen ve serî‘an Der-Sa‘âdetime tahrir ve inhâya sarf-ı küll-i miknet eylesesin ve sen ki mübâşir merkûmsun ber-minvâl-i meşruh paşay-i muma-ileyhin zimmet-i mîriyyeyesi olan meblağ-ı mezbûriyenin beş yüz guruşu vezir-i müşârün-ileyhin inzimâm-ı re‘y ma‘rifet-i ve mübâşir ma‘rifetiyle ‘alâ eyyihâl kenduden tahsil ve tamâmen ahz u isti‘ab ve Der-Sa‘âdetime getirüb teslim ğâyetü‘l-ğâye sür‘at ve şitâb eylesesin ve sen ki kadı-i mûma-ileyhsin sen dahi mûcib-i emr-i şerîfimle amel ve hareket eylemek bâbında fermân-ı a‘lişân sâdır olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerifimle vardıkda bu bâbda vech-i meşruh üzere şeref-yafte-i sudûr iden işbu emr-i şerîf celili‘ş-şân vâcibü‘l-ittibâ‘ ve lâzimü‘l-intisâlimin mazmûn-ı münifi üzere âmil olub hilâfiyla vaz‘-ı hareketden be-ğâyet-i ihtirâz ve ictinâb eylesesin şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız.

Tahrîren fi‘l-yevmi‘s-sâdi ‘aşer li-Şevvâl li-sene erba‘ ve tis‘in ve mi‘ete ve elf.

Kad vasale ileynâ fi 24 L sene 1194

Kayd şod.

Sayfa/48

Belge 1

Müftî el-Hâcc Hüseyin Efendi'nin karındaşı Osman Efendi'nin dersiâmlık berâtı işbu mahalle kayd şod.

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sultân tuğrâ-yı garrâ-yı hakân mücebince.

Erbâb-ı istihkâkdan işbu râfî'-i tevkî'-i refî'ü's-şân-ı hâkânî Amasyavî Hafız Osman zîde ilmuhu Divân-ı Hümâyûnuma arz-ı hâl idüb medîne-i Amasya'da Bağçe derunu dâhilinde müteveffâ el-Hâcc Abdurrahman bağı vakfından almak üzere vazîfe-i mu'ayyene ile dersiâmlık-ı mezkûreye mutasarrıf olan Abdülkadir'in ehliyeti nümâyân iken Canikli Ali Paşa'ya kemâl-i intisâbı olduğundan zabt ve hizmet-i lâzimesi mu'attal kalmağla bundan akdem imtihânda istihkâkı zâhir olduğuna binâen dersiyye-i mezkûre merkûme Abdülkadir'in ref'inden kenduye tevcihi ve yedine berât-ı şerîf-i âlîşân virilmek bâbında istid'â-yı inâyet itmeğin mücebince tevcîh olunmak üzere a'lemü'l-ulemâi'l-[mütebahhirîn] efdâlü'l-füdelâi'l-müteverri'în bi'l-fi'l Şeyhü'l-islâm Mevlânâ Mehmed Şerif edâme Allâhu ta'âlâ fezâilehu işâret etmekle işâreti mücebince tevcîh olunmak fermânım olmağın hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getürüb Mevlânâ-yı müşârun-ileyhin işâreti ve bin yüz doksan dört senesi Şa'bânın on birinci günü târihiyle müverrah rû'us-ı hümâyûnum mücebince bu berât-ı hümâyûn virdim ve buyurdum ki merkûm Amasyavî Hafız Osman zîde ilmuhu varub merkûmun ref'inden zikr olunan dersiâmlığa mutasarrıf olub edâ-yı hizmet eyledikden sonra bundan akdem dersiâm olan[lar] vazîfe-i mu'ayyenesine ne vechile mutasarrıf olagelmişler merkûm dahi ol-vechile vazîfe-i mu'ayyenesin vakf-ı mezbûr mahsûlünden mütevellîsi olanlar yedinden alub mutasarrıf ola şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i'timâd kılâsın.

Tahrîren fi'l-yevmi's-sâmin aşer Şa'bânü'l-muazzam li-sene erba'a ve tis'în ve mie'te ve elf.

Be-makâm-ı Kostantiniyye.

Belge 2

Medîne-i Amasya'da Hacı Osman Bey evkâfî'ndan almak üzere Hacı Osman Bey binâ eylediği darü'l-hadîs dershânesinde vazîfe-i mu'ayyene ile dersiâm olan Hafız Osman kendi rızâsıyla erbâb-ı istihkâkdan ve ulemâdan işbu râfî'-i tevkî'-i refî'ü'ş-şân-ı hâkânî Mevlânâ Osman ibni el-Hâcc Ahmed zîde ilmuhuya ferâgat ve kasr-ı yed ve yedinde olan atîk berâtı teslîm etmekle merkûm dahi her vechile lâyıq ve müstahakk olmağın fâriğ-i mezbûrun kasrı yedinden tevcîh olunub yedine berât-ı şerîf-ı âlişân virilmek bâbında istid'â-yı inâyet etmeğın mücebince tevcîh buyurulmak ricâsına a'lemü'l-ulemâi'l-mütebahhirîn efdâlü'l-füdelâi'l-müteverri'in bi'l-fi'l Şeyhü'l-islâm Mevlânâ Mehmed Emin edâme Allâhu te'âlâ fezâ'ilehu işâret etmeğın işâretleri mücebince mezbûra sadaka idüb bu berât-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnu virdim ve buyurdum ki merkûm varub zikr olunan dershâne fâriğ-i mezbûrun yerine dersiâm olub hidmet-i lâzimesin mer'î ve mü'eddî kılındıktan sonra vazîfe-i mu'ayyene ile mutasarrıf olub vâkıfın rûhu ve devâm-ı ömr ü devletim için du'âya müdâvemet göstere şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i'timâd kılâsız.

Tahrîren fi'l-yevmi'r-râbi' min şehri Recebi'ül-ferd ve li-sene erba'a ve tis'in ve mie'te ve elf.

Kad vasele ileynâ fi 16 Ramazan sene 1194.

Tis'a ve semânîn ve mie'te ve elf.?

Be-makâmı Kostantiniyye.

Sayfa/49

Belge 1

Arabacızâde? Osman Efendi'nin müderrislik berâtıdır işbu mahalle kayd şod.

Nişan-ı şerîf-i âlişân-ı sultânî tuğrâ-yı garrâ-yı âlişân-ı hâkânî mücebince iftihârü'l-havâss ve'l-mukarrebîn mu'temedü'l-mülûk ve's-salâtın muhtârü'l-izzî ve't-temkîn bi'l-fi'l Dârü's-sa'âde ağası Haremeynü'ş-şerîfeyn evkâfî nâzırı olan el-

Hâcc Çomak Ağa dâme uluvvuhu Dîvân-ı Hümâyûnuma arz gönderüb taht-ı nezâretimde [olan] evkâfdan Amasya'da vâki' müteveffâ Yörgüç Paşa Vakfi mahsûlünden almak üzere vazîfe-i mu'ayyene [ile] müderris-i medrese ciheti müftî-i Amasya Kâşif Mehmed mahlûlünden merfû'ü'l-vezâret Mikdad Ahmed Paşa'nın kuvvetiyle a'vâmdan divân kâtibi Es-seyyid Ahmed'e tevcîh olunalıdan berü târik-i hidmet ve ibâdullâha tecâvüz üzere olduğundan mâ'adâ bu esnâda uyûb-ı sâbıkasın setriçün ba'zı avaneleriyle îkâz-ı fitne ve ihlâl-ı beledîye bâ'is olacağı ihtisâs ve ke[n]düden iddi'â-yı hukûk oldukda hafiyeten firâr ve diyâr-ı âherde tavattun ve karâr etmekle ref'inden medîne-i mezbûrda ba'de'l-izn ve'l-icâzet on beş seneden berü talebe-i ulûma tadrîs-i fûnûn-ı şettâ ile meşhûd-ı ulemâdan işbu râfî-i tevkî'-i refi'ü's-şân-ı hâkânî es-Seyyid Osman zîde ilmuhuya tevcîh olunmasın mütevellîsi Mustafa zîde kadruhu memhûr arz ile istid'â ve mücebince tevcîh olunmasın a'lemü'l-ulemâi'l-mütebahhirîn efdâlü'l-füdelâi'l-müteveri'in bi'l-fi'l Şeyhü'l-islâm Mevlânâ Mehmed Şerif edâme Allâhu te'âlâ fezâilehu işâret itmekle işâreti mücebince tevcîh ve yedine berât-ı şerîf-i âlîşân virilmek ricâsına i'lâm itmeğin mücebince tevcîh olunmak fermânım olmağın hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getürüb bin yüz doksan dört senesi Şâ'bân-ı şerîfin guresi gününden bu berâtı hümâyûnu virdim ve buyurdum ki mûmâ-ileyh es-Seyyid Osman varub ref' olunan merkûm yerine müderris olub edâ-yı hizmet eyledikten sonra bundan evvel müderris olanlar vazîfe-i mu'ayyenesini ne vechile mutasarrıf olagelmış ise merkûm dahi ol-vechile vazîfe-i mu'ayyenesin evkâf-ı mezbûre mahsûlünden mütevellîsi olanlar yedinden alub mutasarrıf ola şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.

Tahrîren fî gurre-i Şa'bân li-sene erbâ'a ve tis'in ve mie'te ve elf.

Kad vasele ileynâ 13 Ramazân sene 1194.

Belge 2

Kalender Hâfiz'in amzâdesi el-Hâcc Ali Taşabâdlı ile isbâtdan adem-i iktidârı.

Bayezid Paşa Mahallesi sâkinlerinden Çukadaroğlu el-Hâcc Ali nâm kimesne huzûr-ı şer'-i şerîf-i enverde yine mahalle-i mezbûre sükkânından Taşabad kazâsına tâbi' Birkızdı? karyesi sâkinlerinden Kara Velioğlu Seyyid Ömer bin Veli nâm

kimesneden on dört guruş ve sekiz kile hinta da‘vâ olduğu inkâr merkûm el-Hâcc Ali da‘vâsın isbâta âdem-i iktidârından nâşî hüsn-i rızâsıyla sâlifü’z-zikr hinta ve meblağ-ı mezkûra müte‘allika âmme-i da‘vâdan işbu merkûm Seyyid Ömer’in zimmetini ibrâ-i âmm ile ibrâ ve ıskat-ı hakk eylediği işbu mahalle kayd şod.

Fî 12 Zi’l-hiceti’ş-şerîfe sene 1194.

[Şuhudü’l-Hâl]

Lütfullah Efendi

Mukayyid Ahmed Efendi

Emîn-i belde Ali Efendi

Fazlızâde Fazlullah Efendi

Bazarbaşı İbrahim Ağa

Sermuhzırân Molla Mehmed.

Sayfa/50

Belge 1

Taksît-i sâlis için Sivas Valisi devletlü Ali Paşa efendimizden vurûd iden buyuruldu işbu mahalle kayd şod.

Şerâ’yi şî’âr liva-i Amasya’nın muhtevî olduğu kazâların kuzât ve nüvvâb efendiler zîde fazluhûm ve kıdvetü’l-emâcid mütesellimimiz izzetlü el-Hâc Abdülkadir Ağâ zîde kadruhûm ve kıdvetü’l-emâsil a’yân ve voyvoda ağâlar ve zâbitân-i sa’ire zîde kadruhûm inhâ olunur ki işbu bin yüz doksan dört senesine mahsuben liva-i Amasya’dan taksît-i sâlis cânib-i miriyye ‘aid olduğundan nâşî der-aliyyede kâpû kethüdamız taraf-ı miriye bi’t-tamâm teslim etmekden nâşî imdi ma’rifet-i şer’ ve ta’yîn olan mübâşiri ma’rifeti ve cümle ittifâkla taksît-i sâlis mâlını tevzî ve taksîm ve bir ân ve bir sa’ât akdem yerlü yerinden cem’ u tahsîl ve bi’t-tamâm tarafımıza müsâyere bezl-i dikkat ... ve bu husûs-ı sâireye kıyâs olunmayub bir kadem akdem tevzî’ ve taksîm ve yerlu yerinden cem’ u tahsil ve ta’yîn olunan mübâşirin teslim ve irsâle ikdâm-ı tâmm ve ihtimâm-ı kelâm eyleyub hilâfindan mücânebet olunmak babında Divân-ı Rum’dan işbu buyuruldu tahrir ve ısdâr ve irsâl olunmuşdur inşallahü te‘âlâ vusûlünden gerekdir ki ber-vech-i meşruh taksît-i sâlis bi’t-tamâm

kâpu kethüdamızı cânib-i mîriye eda vü teslim etmeğin buyuruldu vusûlünde tehîre ve bu def'a ruhsat gösterilmekden emvâl-i ma'lûmeyi tevzî' ve taksîm ve yerlu yerinden cem' u tahsil ve tarafımıza müsâyere bezl-i iktidâr sa'y-ı bî-şümâr eyleyüb hilâfindan mücânebet vü tehâşi ve muhâ[le]fet buyuruldu 'âmil olasız deyu .

Fi 15 Ramazan sene 1194 (üzeri çizilidir)

Kad vasale ileynâ tahrirân fi 13 Ramazan sene 1194

Belge 2

Şerâ'yi-şi'âr Amasya kâdısı efendî zîde fazluhû ba'de's-selâm olunur ki taht-ı hükümetinde serdâr olan ref' olunub yedine işbu sâbık üzere kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân altıncı bölüğün el-Hâc Mehmed Ağâ zîde kadruhu serdâr nasb u ta'yîn olmağın işbu mektûb tahrir ve irsâl olunmuştur inşâllahu te'âlâ vusûlünde gerekdirki merkûme-i kazâ işbu mahalle kayd şod.

Fi 28 Ramazan sene (1)194

Belge 3

Gümüştane'den Üsküdar'a gelince yol üzerinde vâki' vüzerâ(y)-i izâmın edâmeallahu te'âlâ fazlehû ve nâ'ibler zîde fazluhum ve a'yân ve vilâyet iş erleri ve yeniçeri serdârları ve zâbitân-ı sâ'ire zîdet ma-kâdruhum Gümüştânedeki(n) Üsküdar'a gelince kara cebelü ve tüfenk endâz ve bâyr atlu koşub vilâyet duhûlünde mu'temed yeniçeriler ta'yîn idub sâlimen birbirlerine ulaştırmak üzere vurûd iden fermân-ı 'âlişân işbu mahalle kayd şod.

Tahrirân fi'l-yevmi's-sâdis Zi'l-hicce li-sene sülüs ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Kad vasale ileynâ fi 15 Şevvâl sene 1194

Sayfa/51

Belge 1

El-emru hasbemâ hurrîre fima nemekahü'l-fakîr 'ileyhi ('azze) şânuhu ve te'âlâ Dervîş Mustafa el-kâdı bi-medîne-i Amasya 'ufiye 'anh

Abdülgani efendinin Mehmed efendinin ibrâ hüccet işbu mahalle kayd şod.

Medine-i Amasya'da vâki' Pervâne mahallesinde sâkin Mehmed Efendi bin Abdurrahman Efendi nâm kimesne tarafından husûs-ı âti'z-zikri ikrâr ve i'tâ-yı hüccete vekil ve zât-ı mezbûru bi'l-ma'rifeti'ş-şer'iyye 'ârifân es-Seyyid Ali bin Mehmed Zeki bin Mehmed nâmân kimesneler şehâdetleriyle vekâleti sâbit ve subût vekâletine hükm-i şer'-i lâhik olan Bâzarbâşı İbrahim Ağâ bin Ali nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i garrâ ve mahfil-i din-i münif-i behcet-efzâda yine medine-i mezbûrdan olub mezbûr Mehmed Efendi'nin sığârından bâ-hüccet-i şer'iyye vasi olan işbu sâhibü'l-kitâb Abdülgani Efendi bin el-Hâc Osman Efendi tarafından dahi husûs-ı ati'z-zikri tasdîka vekîl sâbitü'l-vekâlesi sulbi oğlu es-Seyyid Osman Efendi mahzarında bi'l-vekâle ikrâr-i tâm ve takrir-i kelâm idüb işbu müvekkilim mezbûr Mehmed Efendi bundan akdem vefât iden babam Abdurrahman Efendinin bi'l-cümle emvâl ve emlâk ve eşya ve nakd ve tereke-i sa'iresinden ırs-i şer'le bana isâbet ve intikâl iden hisse-i irsiyyem amucam işbu merkûm Abdülgani Efendi zabt ve âvan-ı bulûğ ve rüşd-i sadâdına hadd-ı sinnim ve cüssem olub bir dürlü emvâl ve eşya ve nakd ve tereke-i sa're müddet-i itlâfi ve ... olmadığından el-hâletü hazihi ve tereke-i sa'iremi işbu vâsi-i merkûm ammicem oğlu mezbûr Osman Efendi ile mâ'an hesâb-ı sahîh ile hesâbımız ru'yet ve zimmetlerinde bir akçelik ve bir habbelik emvâl ve emlâkin ve eşyâ ve nakd ve tereke-i sâ'irem kalmayub cümlesini ba'de'l-ahz ve'l-kabz cümlesine müte'allika âmme-i da'vâdan işbu merkûm Abdülgani Efendi'nin ve oğlu mezbûr es-Seyyid Osman Efendinin min-küllü'l-vucûh zimmetlerinden ibrâ-i 'âmm ile ibrâ ve istîfâ-i hâkk eyledim ba'de'l-yevm husûs-ı mezbûra müte'allika benden bi'l-asâle ve bi'l-vekâle da'vâ ve nizâ zuhûr ve sudûr ider ise lede'l-hükkâmi'l-kirâm mesmû'a ve makbûle olunmayasun' didi dedikde mukırr-ı merkûm Bâzarbâşı İbrahim Ağâ'nın ber-vech-i muharrer câri ve sâdır olan ve cemi' kelimâtı işbu mezbûr Seyyid Osman Efendi gıbbe't-tasdiki'ş-şer' mâ-vaka'a bi't-taleb letb olundu.

Hurrîre fi'l-yevmi'l-'ışrin min Şevvâli'l-mükerrem li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

[Şuhudü'l-Hâl]

Kaimmakâm? Mustafa Efendi el-Hâc Sa'id Efendi

Nâib-i sâbık İbrahim Efendi
Fazlızâde Feyzullah Efendi bin İsmail Efendi
Ahmed Efendi el-mukayyid der-mahkeme-i medine-i mezbûre
Hâcibâşı Ahmed Ağâ
El-Hâcî Derviş Mehmed Ağâ
Emin-i belde mezbûr Ali Efendi
Hâcî Lütfullahzâde El-Hâcî Osman
Es-Seyyid Hâcî Hüseyin (karalanmış)
Serdâr-ı Amasya El-Hâc Çızık? Mehmed Ağâ
Çukadâr Ahmed Ağâ
Baklacı?zâde Hâfız Ahmed
Kurtbeyzâde mütevellî Es-Seyyid Abdullah Ağâ
Ve gayrihim kayd şod.

Sayfa/52

Belge 1

Kâtib Ahmed Efendi'nin kassâm defteri işbu mahalle kayd şod.

Defter-i oldur ki medine-i Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken bundan akdem fevt olan Es-Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed'in verâset-i zevce-i menkûha-i metrûkesi Aişe bint-i Mehmed nâm hâtun ile sulbi sağîr oğulları Mehmed ve Numan ve sağîre kızı Hanife ve anâsı Hadice nâm hâtunun ba'de'l-inhisâri'ş-şer' tereke-i ... mezkûredir ki ber-vechi âti zikr olunur.

Hurrire fi gurre-i Ramazânü'l-mübârek li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl

Şeyh Zâde Es-Seyyid Abdullah Efendi El-Müderris
Es-Seyyid Ebû Bekir Efendi El-Müderris
Kâtibi'l Müfti Ali Efendi
Hafız Ebû Bekir Efendi
Hüseyin Efendi El-Müderris
Kâyabâşı Zâde Ömer Ağâ

Müezzîn Halil Ağa

Halil Efendi El-Müderris

Açıklama	Miktar	Guruş
Sadri'ş-şer'iyye ma' tirâziyye	1/1	4,5
Tebâyi ma' divâ(n)-ı hâfız	1/1	3,5
... tekbir-i şerîf ma' te'allem müte'allem	1/1	3
...beci ma' ... Ebû's-su'udi'l-sağîr	1/1	3,5
Külliyât-ı 'arz	1	10
... Konâr Zâde Ali Efendi	1	1
... ma' mesken	1/1	3
Kıt'a mine't-takrid? ma' sadîs erbâ'in	1/1	2
Tezkeri'ş-şî'ar ve mu'ayeni'l-hükkâm	1/1	3,5
Ebû's-su'udi'l-sağîr ma' divân-ı ...	1/1	1
Tefsîd ...	1	1
... şerhi tehlisi	1	1
Şerh ... bekâsı	1	5,5
Abdürrahim Efendi fetâvi?	1	40
Şeref el-insân ma' ... mine'l-...	1/1	3,5
Tematullah ma' kenez?	1/1	2,5
... ma' kenez? ...	1/1/1/1	3
Şerh muhtâr	1	3
Tercihî'l-beyân ma' nüvvârili'in ...	1/1/1	1,5
Divân-ı 'arz ...	1	3

Melenği?	1	1,5
Kuvâ'd-ı kurânız	1	1,5
...	1	1
Eda'ya ma' mu'ayeni'l-kuzât	1	1,5
Tahriri'l-...	1	15
Deyu ...	1	3
Zeyni oğlu ma'risi?	1	4
Şerh-i i'fâyed?	1	1,5
Şerh-i mufassıl ve ma' se'alün?	1/1	2,5
Kübelâyı mectûn ma' mekârimü'l-hilâf	1/1	2
... ahkâm haddinden ber-ahvâl	1/1	6
Me'âliyeden şerh-i sâlin	1	2
'inâye ve hâber şerh-i	1	4
İbn-i mülk	1	2
Sâmer-i? subût		3
Mesken-i kenez şerh	1	1
Sadî karyesi	1	
Tefsir ve çenber	1	4
... Ali Efendi	11	11
Ebât ve eşâr mecmû'ası	1	1
Kûl Ahmed ve hayâli ve ...	1/1/1	1,5
İbrahim Halebi ve müsta'melü'l-ahkâm	1/1	3
Serrâc ve mehâc şerh-i hadûri	1/1	15

...dât divân	1	0,5
... merâmmü'l-beyân	1/1	2
Muhît ber-hâkan	1	25
Hisâbeden bir kıt'a ma' ahlâk i'lânı ve divân-ı ...	1/1	3,5
Zâvre		1
Mir Hüseyin ma'mâsı şer'a şerh	1/1	2
Müsâvir-i liğat kârısı	1	1
Meşkülât-ı kadûri şerhi	1	1
Sâ'ir kitâb mantû'i-a beru tahmîn bâkiyâri'l-ma'in	1	20

(Cem'ân) Yekûn 260,5 guruşdur.

Yalnız (üzeri çizili) iki yüz altmış buçuk guruşdur.

Sayfa/53

Açıklama	Mikdar	Guruş
Menzil-i der mahalle-i mezbûr saman hisseden nısf-ı mâ'ada ... hisse-i ma'lûm	1	437,5
Bâzur bâğlarda vâki' bir kıt'a dutluk ve böcüklük bâğ sümünden mâ'adadır.		1166
Çây nâm mahalde vâki' üzümlük bâğ sümün ve sülüs hisseden mâ'ada sülüsân hissesidir.		45
Sevincir önünde vâki' üç bârca dutluk ma' böcüklük bâğ		1000
Koyun ve keçi mahlût	150	477
Sevincirde vâki' çiftlik dâmı	1	20

Camus (karalanmış)	Çift 5	120
İlyas karyesinde vâki' dutluk ma' bôcûklük bâğ		500
Kara sığır ineği	1	8
Kîle hinta	450	75
Kîle şa'ir	120	24
Bâzu(r) bâğından hasıl olan harîr ...	22	90
İlyas karyesinde Molla Ali ma'rifetiyle hasıl olan harîr ...	20	80
Sevincir ovası bâğında Kürd Molla'dan ma'rifetiyle hasıl olan harîr ...	40	160
Kürd Molla Ali zimmetinde alacak		7
Bağcevân Ebû Bekîr beşe zimmetinde alacak		35
Abdullah Beğ'in zimmetinde ât bahâsı		500
Sevincir önünde üzümlük bâğ	1	20
Müsta'mel nâkâ kürk	1	20
Köhne ... nîş kürk	1	15
Çûka ... nîş nâka kürk	1	30
Müsta'mel çakşır	1	5,5
Müsta'mel çiçeklu alâca entâri	1/1	12
Köhne Haleb kuşâğı	1	3
Köhne şâl kuşâk ve şâli nîş	1/1	8
...	1	4
Yüzlü yasdık	15	30
Yorğân kumâş ve	7	30

Köhne döşek minder	3	4,5
Yüzsüz yasdı(k)	Üzeri çizili	10
Bayburd seccâdesi	1	6
Tesline?	3	12
Müsta'mel köhne kilim	12	40
Muska	2	1,5
...	1	3
At egeri	4	20
Dokuma ...	1	3
Pirinç şem'dân	2	6
Şerit gügümü ve ark?	1/2	4
... ..	7/1	2,5
Selvi sarık	1	3
At çulu	6	11
Kavuk ve dülbend örtüsü	1/1	2
Evâni-i nühâsiye	149 kıyye	140
Tecemmülât-ı beyt		10

Cem'ân Yekûn 5000

Yalnız beş bin guruşdur.

Minhâ'l-ihracât	Guruş
Resm-i kısmet	125 ber-mu'tâd
Kâtibiye	10 ber-mu'tâd

Eminiye	10 ber-mu'tâd
Çukadâriye ma' Hüddâmiye	15 ber-mu'tâd
Kaydiye	2 ber-mu'tâd
Muhzırıye	3 ber-mu'tâd

Yekünü'l-ihracat 155 guruş

Yalnız yüz ellü beş guruşdur.

Sahhü'l-bâki li't-taksîm beyne'l-verese 4845 Guruş

Yalnız dört bin sekiz yüz kırk beş guruşdur.

Açıklama	Guruş	Pâre
Hisse-i zevcü'l-mezbûre Aişe	605,5	
Hisse-i ibni'l-mezbûr Mehmed	98,5	
Hisse-i binti'l-mezbûre Hakika	39	10
Hisse-i ibni'l-mezbûr Numan	980,5	
Hisse-i üm el-mezbûre Hadice	807,5	
Hisse-i mâl-ı mevkûf	980,5	

Te'allaka ilmi mâ allâm men i'timad-i aliyye ve anâ nemekahü'l-fakir 'ileyhi 'azze şanuhû Derviş Mustafa El-kâdı bi-medine-i Amasya el-mahrûse 'ufiye 'anhu

Sayfa/54

Belge 1

Hakala Karyesi'nden Ali Cânoğlu Ahmed'in yerinden işbu karye-i mezbûre karfinede habs-i arbede üzerinden murûr ve başının üstünden mecrûh ... şer'an fevt olduğu ser-kitâb mahkeme-i medine-i Amasya üzerine varub ba'de'l-... keşf ü tahrîr ve oğlu Ahmed ve zevcesi Aişe ber-minvâl üzere ikrâr ve beyân virilmesinden da'vâ-i karye kadar ve ... işbu mahalle kayd şod.

Fi 18 Şevvâlü'l-harâm sene 1194

Belge 2

Dağıstâni Ali Paşa ser-maktû-i Der-Sa'âdetime irsâl inâyetlü Mirâlay Mehmed Emir Beğ'in hazretlü Sivas'a mütesellim-i nasb olunduğu işbu mahalle kayd şod.

Şeri'at-şi'âr medine-i Amasya'da ... nişin ve şeri'at-i garrâ faziletlü efendi hazretleri zîde fazluhû ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Amasya mütesellimi izzetlü ağâ zîde mecduhû mefâhiri'l-emâsil ve'l-akrân alây begisi ve kethüdâ yerleri ve yeniçeri serdârı ve ayân-ı vilâyet ve iş erleri zîde kadruhûm sizler inhâ olunur ki işbu ... sâbıkân Sivas vâlisi Dağıstâni Ali Paşa hazretlerinin idâmına irâde-i aliyye-i hüsvâne buyurulmamağla ... iden emr-i âli dergâh-ı âli kapûcu bâşılardan sa'âdetlü Ahmed Ağâ mübâşeretiyile vurûd ve mantûkî emr-i şerîf ser-maktû-i der-se'âdetime irsâl kılınmağla eyâlet-i Sivas'ın umûr-u mütesellimliği ağâ(y)-i mûmâ-ileyhin ma'rifetiyle uhde'-i 'âcizânemize tefvîz ve ihâle buyurulub vedî'ati'l-hâliki'l-berâyâ olan ra'iyet-i fukarâlarının emn ve râht ve üzerlerinden zulm u te'addi münifi ve def'a dikkat u ihtimâm olunması tarafımıza sipâriş buyurulmağla her hâlde ra'iyet-i⁹²² fukarâlarının emn ve asâyişlerine dikkat u ihtimâm olunman vacibe'i zimmetlerimiz olunmağla imdi bu mislü fukarâyı ra'iyet⁹²³ ... ve teslit ve çûr idenler olur ise ketm u ihfâ ve himâyet (ve) siyânet olunmayub ... tarafımıza i'lâm ve ihbâre her birleriniz dikkat u ihtimâm eylemeniz ve ... zimmetinde i'lân ... hâvi işbu buyuruldu tahrir ve ısdâr ve ile irsâl kılınmışdır bi-mennihi te'âlâ vusûlünde gerekdir ki vech-i meşruh üzere fukarâyı ra'iyetin emn ve istirâhatlarına her birleriniz dikkat nâm ... ihtimâm eyleyub mûcib-i buyuruldularımız ile amel ve hareket u hilâfindan hazer u mûcânebet deyu.

69 (Fi) Ze sene 1194

Kad vasale ileynâ tahrir Fi 16 Ze sene 1194

... *Mehmed Emîn Sarı Zâde mütesellim-i Sivâs*

⁹²² Belgede yanlış yazılmıştır.

⁹²³ Belgede yanlış yazılmıştır.

Belge 3

Medine-i Amasya mahallâtından Temennâ Mahallesi'nde ... sekiz yaşında olan Kerhor oğlu Haçâdur nâm zımmî Hasan rızâsıyla şeref-i İslam ile (mü)şerref olub ... terk ... kabûl ve resm-i dahi ... tesmiye olunduğu işbu mahalle kayd şod.

Fi 27 ZE sene 1194

[Şuhudü'l-Hâl]

Es-Seyyid Mustafa Efendi
El-Hâc ... Serdâr Medine-i Amasya
Es-Seyyid İsmail Alemdâr Ağâ
Ahme(d) Efendi el-mukayyid Fazlızâde
Ser muhzırân Molla Mehmed
Ser Hâcıyân Ahmed Ağâ
Çukadâr Ahmed Ağâ

Sayfa/55

Belge 1

El-emru'l-mastûr hasbemâ yahvihi's-sutûr nemekahu el-fakîr ileyhi subhânehu ve te'âlâ Dervîş Mustafa el-kâdî bi-medîne-i Amasya el-mahrûse 'ufiye 'anh.

Medîne-i Amasya mahallâtından Şamice mahallesinde sâkin iken bundan akdem fevt olan Ali Efendi bin Hüseyin nâm müteveffânın verâseti zevcesi Raziye binti Halil nâm hatu[n] ile sulbiye kızları Rabia ve Hadice ve Fatma ve diğê Rabia'ya ve vâlidesi Rukiye'ye ve li-ebeveyn kız karındaşı Şerife nâm hatuna münhasıra olub ba'dehu mezbûre Rabia dahi fevt olub verâseti ceddese mezbûre Rukiye ile li-ebeveyn kız karındaşları mezbûretân Fatma ve Hadice'ye münhasıra olub ba'dehâ mezbûr Hadice dahi fevt olub verâseti ceddese mersûme Rukiye ile li-ebeveyn kız karındaşı mezbûre Fatma'ya ve li-eb kız karındaşı mezbûre Rabia'ya münhasıra olub ba'dehâ mezbûr Rabia dahi fevt olub verâseti vâlidesi mezbûre Raziye ile li-üm er karındaşı Halil nâm kimesneye ba'de'l-inhisârî's-şer'î mezbûre Raziye nâm hatun tarafından husûs-ı atıyyü'z-zikri da'vâ ve bi-gayr-i vech-i şer'î ahz

eyledikleri tereke müteveffiyenân-ı mezbûretânları kendüye redd-i cevâba vekîl ve zât-ı mezbûreyi bi't-tarîfi'ş-şer'iyye ârifân olan İbrahim bin Abdullah ve Ali bin Abdullah nâm kimesneler şehâdetleriyle vekâleti sâbit ve sübût vekâletine hükm-i şer'î lâhık olan zevci dâhili işbu râfi'ü'l-kitâb Abdurrahman bin Hasan nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i garra ve mahfil-i dîn-i münîf-i behiyyet-efzâda yine mahalle-i mezbûre sâkinlerinden Nalçacı es-Seyyid Şeyh Ali Efendi ve karındaşı Mahmud ve Emin Halil nâm kimesneler mahzarlarında bi'l-vekâle üzerlerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüb işbu merkûmân Seyyid Ali ve Seyyid Mahmud bundan akdem müteveffiyetân-ı mezbûretân Rabia ve Hadice'ye min-ciheti'l-usûbeti'n-nesebiye ammzâdeleri olmak üzere tekerelerinden meydanda vâki' lede'l-ahâlî ve'l-cirân ma'lûmu'l-hudûd mülk dutluk bağından ve bağ-ı mezbûrun⁹²⁴ kurbunda sökme bağından ve sâ'ir terekesinden hisse mukâbili fuzûlen zabt [olunan] bir mikdâr bağları aldıktan sonra hâlen fevtolan Rabia'nın dahi terekesinden kezalik mirâs ahz murâd iderler su'âl olunub takrîrleri ba'de't-tahrîr sâlifü'z-zikr mirâs mu'ârazası men' ü def' ve mukaddem fuzûlen zevcem mezbûr Raziye tarafından ahz eyledikleri tereke müteveffiyetân-ı mezbûretân Rabia ve Hadice'ye min ciheti'l-usûbeti'n-nesebiye bizler ammizâdeleri olub mirâshor olduklarımız [ecilden] doksan üç senesinde medîne-i mezbûrede hâkimü'ş-şer' olan es-Seyyid Mehmed Şakir Efendi huzûrunda müteveffâ-yı evvel Ali Efendi'nin vasîsi olan merkûm Şeyh Mehmed Efendizâde Şeyh Abdurrahim Efendi ve mezbûre Şerife nâm hatun zevci dâhili el-Hâcc Osman Ağa nâm kimesneler ile lede'd-da'vâ ve'l-mürâfa'a Karalaroğlu Ali Hüseyin ve Tuğluoğlu Abdullah nâmân kimesnelerin ihbâr ve takrîr-i şehâdetleriyle isbât ve efendi-i mumâ-ileyhden yedlerimizde hüccet-i şer'iyemiz olmağla binâen alâ zalik bi'l-verâse zabt ideriz deyü def' ile mukâbele ve müdde'î-i mezbûr Abdurrahman da istintâk olunsun didiklerinde gıbbe'l-istintâk vekîl-i mezbûr Abdurrahman cevâben tasdîk idüb şeyh-i merkûm Abdurrahman Efendi müteveffâ-yı merkûm Ali Efendi'nin techîz ve tekfîn husûsuna vasî olub ... müteveffiyetân-ı mezbûretân umûrlarını rü'yet ve

⁹²⁴Mezbûrun iki defa yazılmıştır.

da'vâlarına dahi vekâlet-i mu'ayyenesi olmağından ... merkûm Hacı Osman dahi işbu husûs-ı mezbûrda merkûmân es-Seyyid Ali ve es-Seyyid Mahmud ile mürâfa'aya zevcesi mezbûre Şerife nâm hatun tarafından vekâlet-i sahîhası olmamağla ve Karalaroğlu Hüseyin ve Tuğluoğlu Abdullah nâmân kimesneler öteden berü şâhid-i zûr ve ba'zen mevâdde zımnında huzûr-ı hâkimde kirâren ve mirâren mecrûmlar olub merkûmân es-Seyyid Ali ve es-Seyyid Mahmud müteveffiyetân-ı mezbûretânımıza asla ve kat'a vâris değıllerdir bağlar dahi fuzûlîdir deyü merkûmân es-Seyyid Ali ve Seyyid Mahmud'un def' -i mezbûrlarıyla def' -i merkûmândan istiksâ olsun didikde gıbbe'l-istiksâ merkûmân Seyyid Ali ve Seyyid Mahmud îade-i kelâm idüb şeyh-i merkûm Abdurrahim Efendi mukayyed vasî-i muhtâr değıldir mutallaka vasî-i muhtârdır deyü def' ve şeyh-i mûmâ-ileyhden dahi su'âl olundukda mukayyed vasî-i muhtârım techîz ve tekfînden ve bedel-i hüccetden gayrıya vasî-i muhtâr değılim deyü ikrâr ve i'tirâf idüb işbu verâset da'vâsına vekîl ve alâkası olmadığından ve merkûm Hacı Osman Ağa zevcesi mezbûretânlara amnzâdeler olduğı merkûmândan defe'âtle beyyine taleb olundukda ba'de'l-istimhâl ve'l-imhâl ityân-ı beyyineden izhâr-ı acz idüb bizler bu da'vâdan rücû' ve ba'de'l-yevm husûs-ı mezbûr(a) dâir mezbûre Raziye ile bizim da'vâmız yokdur didiklerinden sonra medîne-i mezbûr ahâlîlerinden ma'lûmu'l-esâmî ve mahzûru'l-eşhâs kimesnelerden cemm-i gafîr ve cem'-i kesîr kimesneler huzûr-ı şer'de merkûmân es-Seyyid Ali ve es-Seyyid Mahmud muvâcehelerinde işbu es-Seyyid Ali ve es-Seyyid Mahmud ve müteveffiyetân-ı mezbûretân Hadice ve Rabia'ya amnzâdelik cihetinden vâris değıllerdir ve verâsetlerinin dahi asla ve kat'a beyyinâtı olmamağla işbu husûs-ı mezbûreden da'vâları kizb-i sarîh ve lağv-ı mahzûr ve bundan esbak ahz eyledikleri tereke(y)i müteveffiyetân-ı mezbûretân dahi fuzûlîdir ve mezbûrân Karalaroğlu Hüseyin ve Tuğluoğlu Abdullah'ın öteden berü şâhid-i zûr olmağın veba'zen da'vâ zımnında huzûr-ı şer'de mecrûmlar olub makbûlü'ş-şehâde olmayan kimesnelerdir deyü her birimizi bi'ş-şehâdeti's-sübûte ihbâr etdiklerinden işbu müdde'î-i mezbûr Abdurrahman yedinde mevcûd fetvâ-yı şerîfe mûcebince merkûmân es-Seyyid Ali ve es-Seyyid Mehmed ve mirâs da'vâsı mu'ârazasından men' ü def' olundukdan sonra mukaddem mirâshor fuzûlen tereke(y)i müteveffiyetân-ı merkûmetânlardan ahz ve kabz eyledikleri bağları işbu

mü'ekkilim mezbûre Raziye tarafına redd ü teslîmine merkûmân es- Seyyid Ali ve es-Seyyid Mahmud'a tenbîh birle mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu.

Fi'l- yevmi's-sâdis aşer Zi'l-ka'deti'ş-şerîfe li-sene erba'a ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl

(silik)

Seyyid Hacı Ahmed

Es-Seyyid Hacı Osman

el-Hâcc Derviş Mehmed Ağa

Hacı Latif zâde el-Hâcc Ahmed Ağa

Osman Ağa Çukadâr

Çınarî Ahmedzâde Seyyid

Ömer Ağa

Emîn-i Şehr Ali Efendi

Fazlızâde es-Seyyid Ali Efendi

Fazlızâde Fazlullah Efendi

Süruri İmamı Seyyid Mehmed Efendi

Hacı Çırak Mehmed Ağa

Yüzbaşızâde es-Seyyid Mustafa

es-Seyyid Mustafa Ağa Efendi

Molla Mehmed sermuhzırân ve gayruhum ilâ ...

Sayfa/56

Belge 1

Sure-i mâ-katîb Hâcî Efendi Zâde Ebu Bekir Ağâ iden şikâyet mektubu işbu mahalle kayd şod.

Kıdvetü's-sâdâtî'l-kirâm kâimmakâm-ı esbak müderrisîn-i kirâmdan Çorumlu es-Seyyid Ali efendinin akrabâsından Hâcî Efendizâde Es-seyyid Ebu Bekir Çelebi dâme şerefe siyâdetehû ba'de't-tahiyyeti'l vâfiyye inhâ olunur ki [] Amasya ve Zünnunabâd kazâlarında olan sâdât-i kirâm-ı zevî'l-ihtirâm üzerlerine [] işbu sene erba' tis'in ve mi'ete ve elf Şevvâlü'l-mükerremi guresinden cenâbınızı

kâimmakâm nasb u ta'yîn etmişizdir gerekdir ki sâdât-i kirâma ihtirâm kuzât ve kâimmakâm lar senedleriyle tesyid ve izhâr-ı 'alâmet-i hazıra idenleri rif'at-ı ihtimâm cenâbın dahi kimesneye 'alâmet-i hazıra vaz'ına izin virmekden mücânebet ve iddi'ây-ı neseb-i siyâdat idenleri tarafımıza havâleye mübâderet ve te'dîbleri ve hukuk-ı şer'iyeye-i sâbite tahsîlî iktizâ itdigin cenâbınız idüb sâdât-i kirâm sâir hükkâm rencîde itdirmeyesiz [] hülâsa-i kelâm bu emanet-i kübrâda kelâm-ı iffet⁹²⁵ idüb tevcih ve arûsiyye ve muhaddesât-ı sâire-i nâ-marziyye nâmıyla bir akçelerin almayub ve aldı(r)mayub sıyânet-i ırz ve malların sa'y-i mevîr zımnında şevketlü, mehâbetlü, kerâmetlü padişâh-ı islâm eyyedallâhü te'âlâ yevmi'l- kıyâm hazretlerinin devâm-ı ömr ü devletleriçün sâdât-i kirâmın da'vât-ı haberlerin isticlâb idub her emirde şer'-i şerîfe imtisâl ile mazhâr-şefâ'at-ı hazret-i seyidi'l-enâm âleyhi efdali't-tahiyye olasız.

Ve's-selâm

El-fakîr es-Seyyid Ali İbrahim el-Hüseyini en-nakîbü'l-eşrâf

Belge 2

Batrik El-Hâc Mehmed Ağâ'nın serdârlık mektubu işbu mahalle kayd şod.

Şeri'at-şî'âr Amasya kadısı fazîletlü efendi zîde fazluhû ba'de's-selâm [] inhâ olunur ki taht-ı hükümetinizde serdâr olan ref' olunub yerine işbu (üzere çizili) üzere kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân altıncı bölüğün el-Hâc Mehmed Ağâ zîde kadruhu serdâr nasb u ta'yîn olunmağın işbu mektub tahrir ve irsâl olunmuşdur inşâllahü te'âlâ vusûlünde gerekdir ki [] merkûme kazâ-i mezkûrenin serdârlığı umûrunda kıyâm ve avaneden beru olageldiği ve cümle zabt u rabtı husûsuna i'ânet ve ihtimâm eylesesiz ve sen ki serdâr-ı merkûmsun kazâ-i merkûmenin serdârlığı tefvîz olmağla gerekdir ki kâ'ide-i kâdim ve kânun üzere zabt u rabt neferât vâki' def'-i haşerâtıyla tanzîm birle ve irâde-i hâl-i ibâda türâb-ı iktidâr eylesesin ve kazâ-i mezkûrede mukim ve misâfir yeniçerileri ve cebeci ve topcu ve top arabacısı ve gılmân ve 'acemi ve kul oğulları bi'l-cümlesine üzerlerine serdâr ve zâbit bilüb

⁹²⁵ Belgede "iffet" şeklinde yazılmıştır.

sürekden? taşra ve re'yinden hâric vaz' u hareketde bulunub dâ'ima itâ'at ve inkıyâd üzere olalar ve sen dahi cümle umûrunu ahkâm-ı şer'i şerîfe ve kânun-ı kadîm ve emr-i münife tatbîk vezâif-i merkûmeden bilâ-vâris-ı ma'rûf fevt olanların metrûkâtların ma'rifet-i şer'le zabt ve sûk-i sultânide fûrûht ve hâsıl olan nukûdun cânib-i beytü'l-mâl için defter müfredatıyla ocak tarafına göndermeğe mübâderet ve beher hâl sükkân-ı vilâyetin emn ve rahâtlarına bâ'is hidemât-ı müstehsene-i mebrûre vücûda getürmeğe mücidd ü sâ'î olub mücib-i mektûbla 'âmil olasız

Tahrirân evâhir-i şehri Ramazân-ı şerîfe li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Sayfa/57

Belge 1

Fi'l-asl medîne-i Tokat mütemekkinlerinden iken bundan esbak medîne-i Amasya'da Serdarhânî'nda müsâfereten mutavattın iken mürd olan Haçadur nâm hâlikin zâhirde vâris-i ma'rûf ve ma'rûfesi olmayub tereke-i hâlik-i mersûm hâlen medîne-i mezbûrede emîn-i beytü'l-mâl olan Ömer Ağa ma'rifetiyle tahrîr ve sûk-ı sultânide fûrûht ve hâsıl olan akçeden emîn-i mezbûr Kayabaşızâde Ömer Ağa'ya teslim olunan terekenin defteridir ki ber-vech-i âtî zikr olunur.

Hurrîre fi'l-yevmi's-sâlis aşer min Şevvâlû'l-mükerrem sene erba'a ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Açıklama	Guruş
Cümle fûrûht olunub hâsıl olan emvâl ve eşyâ bahâlarıdır.	56 guruş yalnız elli altı guruşdur.
Harc-ı mahkeme	6
Katibiyye ve hüddâmiyye	3

Sahhü'l-baki 47 guruş

Yalnız kırk yedi guruşdur.

Meblağ-ı mezkûr emîn-i mezbûr Ömer Ağa'ya teslim olunmuştur.

Ve's selâm.

Hatibzâde nemekahu el-fakîr 'ileyhi 'azze şânuhu Mahmud el-kâdî bi-medîne-i Erzurum el-mahrûse gufira lehu.

Belge 2

Erzurum'dan menzil ve nüzul fermânı işbu mahalle kayd şod.

Düstûrûn-ı mükerreremûn müşîrûn-ı mufahhamûn nizâmü'l-âlem müdebbirü'l-umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmil mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib mümehhidi bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidü'l-erkâni's-sa'âdet ve'l-iclâl el-mahfûfûnu bi-sunûf-ı avatıfı'l-meliki'l-alâ Erzurum valisi vezîrim es-Seyyid İbrahim Paşa ve Erzurum'dan Üsküdar'a gelince yol üzerinde vâk'î sâ'ir vüzerâ-yı izâmın edâme-Allahü te'âlâ iclâlehum ve e'âzîmü'l-ümerâi'l-kirâm ifâhimü'l-küberâi'l-fihâm ülû'l-kadr ve'l-ihtirâm ashâbü'l-izzî ve'l-ihtişâm el-mahfûfûn bi-mezîdi inâyetü'l-meliki'l-a'lâ (mîr)mîrân-ı kirâm dâme ikbâluhum akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn me'âdini'l-fazli ve'l-yakîn râfi'u'l-'ulûmi's-şerîati ve'd-din vâris-i 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtassî bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Erzurum Kâzası zîdet fezâ'ilehum ve mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm me'adinü'l-fezâ'il ve'l-keâm sâ'ir kuzât ve nüvvâb efendî zîde fazluhum mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân voyvodalar ve ayân-ı vilâyet ve zâbitân ve iş erleri zîde kadruhum tevkî'-i refî'-i hümâyûnum vâsıl olıcak ma'lûm ola ki: Bu esnâda avâriz ve nuzûl mâlları olarak Erzurum'dan Der-Sa'âdetime gelecek hazînenin isâline me'mûr ile yollarda ve nuzûl eylediği mahallelerde mu'temed cebelü ta'yîn vucûh-ı ahâr ile min külli'l-vücûh muhâfazasının hâlen istihsâline dikkat ve kazâ-be-kazâ irsâline ikdâm ve gayret olarak mahsûben bi'l-emn ve's-selâm bir sâ'at evvel Üsküdar'a isâlim husûsuna bi'l-ittifâk ve say' u liyâkat olunmak fermânım olmağın imdi hazîne-i merkûm isâline me'mûr eylesiz ki vüzerâ-yı müşâr ve mirmirân ve Mevlâna ve sâ'ir mûmâ-ileyhimsiz herkanınızın taht-ı hükümet ve kazâsına vâsıl olur ise emn ve mahfûz mahallere kondurub gecelerde ve esnâ-yı tevakkufdan gereği gibi muhâfaza ve muhâresesin kemâl-i ikdâm ve dikkat ve gider oldukda dahi bunların selâmeti esbâbının istihsâl ve

yanına kadr-ı kifâye tüfenk-endâz mu‘temed âdemler ta‘yin vücuh-ı sâ‘ire ile hıfz u hırâseti husûsuna sa‘y-yı hem-hâl iderek birbirinize irsâl ve mashûben bi’s-selâm Asitâneme isâle ‘alel-ittifâk gayret eyleyesiz şöyle ki hazîne-i merkûmenin muhâfazası mahsûs emr-i şerîfim cümledenize yanına ve tekrar iğmaz ve rehavetiniz sebebiyle ma‘âzallahi te‘âla bir mahalde zarar u gezend irişmek ef‘ali olur ise ol-memalik-i zâbitan ve ‘ayân ve ahâlisinden tazmîn itdirilmek iktifâ olunmayub sebep olanların ve muhâfazâ-i tekâsül idenlerin bilâ imhâl mazhar-ı eşedd-i ikâba ve ikâb olacakları muhakkaktır ana göre hareket u hilâfına tenbîh-i hümâyunum emr ve muhâsesinde mikdâr-ı zerre tekâsül ve kusûrdan be-ğâyet hazer ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı ‘alişânım sâdır olunmuşdur. Buyurdum ki hükm-i şerîfim vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşruh üzere şeref-yafte-i sudûr iden fermân-ı vacibü’l-ittibâ‘ ve lâzimü’l-imtisâlimin mazmûn-ı münifi birle ‘amel ve hareket ü ser-mû hilâfından ğayetü’l-ğâye hazer eyleyesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfeme i‘timâd kılasız.

Tahrîren fi şehri Recebü’l-mürreceb sene erba‘ ve tis‘in ve mi’ete ve elf.

Kad vasale ileynâ fi 13 Ze sene 1194

Kostantiniyye el-mahrûse

Sayfa/58

Belge 1

El-emru hasbemâ hurrîre fîma nemekahü’l-fakir ‘ileyhi (‘azze) sübhânehu ve te‘âlâ Derviş Mustafa El-kâdı bi-medine-i Amasya el-mahruse ‘ufiye ‘anhu

Belgenin üzeri çizilmiştir.

Sayfa/59

Belge 1

Çeri Bâşı Mahallesi’nden Murad oğlunun zevi’l-erhâm tarafından bundan akdem fevt olan Yörgüç Paşa Cami’şerîfin imâmı Mehmed Efendi vârisligin işbu mahalle kayd şod.

El-emru hasbemâ hurrirre fima nemekahü el-fakir 'ileyhi ('azze) sübhânehu ve te'âlâ Derviş Mustafa El-kâdî bi-medine-i Amasya el-mahruse 'ufiye 'anhu

Medine-i Amasya mahallâtından Çeri Bâşı Mahallesi sükkanlarından işbu sâhibü'l-kitâb Murad oğlu Seyyid Ömer bin Ahmed nâm kimesne tarafından mirâs ati'z-zikri taleb ve ahze vekil-i sâbit ol-vekâlesi olan es-Seyyid Mustafa Efendi bin Ali nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i garrâ ve mahfil dîn-i münîf-i ... efzâde hâlâ medine-i mezbûrede ... sebitü'l-hâl emîni olan Kayâbâşı Zâde Ömer Ağâ nâm kimesne mahzarında bi'l-vekâle üzerine da'vâ(y)-i ve takrir-i kelâm idub yine medine-i mezbûre mahallâtından Gök Medrese Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan İmam el-Hâc Mehmed Efendi'nin işbu müvekkilim mezbûr Ömer zevi'l-erhâm cihetinden vârisi olub verâseti için kenduye mahzar ve iktizâ etmez iken işbu emîn-i merkûm Ömer Ağâ müteveffâ(y)-i mezbûrun zâhirde vâris ma'rûf ve ma'rûfesi olmamak zımmiyle tereke-i müteveffâ(y)-i fuzûlen zabt iden sû'al olunub takrir ba'de't-tahrir-i mâru'z-zikr tereke-i müteveffâ(y)-i mezbûrun cümlesinden işbu emîn-i merkûm Ömer Ağâ'nın kasr-ı yedine tenbih olunmak bi'l-vekâle matlubumdur didikde gıbbe's-sû'al emîn-i merkûm Ömer Ağâ cevabında mezbûr Murâd oğlu Ömer müteveffâ(y)-i İmâm el-Hâc Mehmed Efendi'nin heran verâseti olduğunu ... inkâr etmekle müdde'î-i mezbûrun müdde'ası mübeyyin beyyine taleb olundukda udûl-i ahrâr-ı ricâl-i müsliminden Şamice Mahallesi'nden Hâfız Halil bin Osman ve Sakallu oğlu Hafız Ahmed bin Mehmed nâmân kimesneler li ecli's-şehâde mukâm-ı kazâyâ hâzırân olub iştihâd olundukda fi't-tahkik işbu müteveffâ(y)-i mezbû(r) imâm el-Hâc Mehmed Efendi bin Abdullah nâm kimesne ... gün fevt olmazdan beş sâ'at mukaddem 'aklı başında olduğu hâlde bizim huzûrumuzda Çeri Bâşı Mahallesi'nde sâkin Murâtoğlu Emir Ömer bin Ahmed nâm kimesne zevi'l-erhâm cihetinden hazırân vârisimdir ve verâsetim dahi ancak mezbûr Ömer'e münhasıradır ve cümle mâlik sülüşha dahi vucûh-u berre olsun ikrâr ve vasiyet ve i'tirâf idub kasrân fevt oldu bizler bu husûsa bu vech üzere şahidleriz⁹²⁶ ve şehâdet dahi ederiz deyu her birleri edâ-i şehâdet-i şer'iyeye eylediklerinde ba'de'l-kayd ile ve't-terekeye şehâdetleri şer'ân makbûle olmağın

⁹²⁶ Belgede “şahidleriz” kelimesinin sonuna “r” harfi yazılmıştır.

işbu müdde'i mezbûrun kasr yedine ve vâris-i mezbûr Murad oğlu Ahmed⁹²⁷ nâm kimesnenin oğlu işbu mezbûr Ömer'in zabtına tenbih olunub mâ-vak'a bi't-taleb ketb⁹²⁸ olundu.

Hurrîre fi'l-yevmi's-sadis aşere min Şevvâl-i şerif li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl

Hâcî Efendi Zâde Ahmed Ağâ

Fazlızâde Mustafa Efendi bin Abdurrahim Efendi

Fazlızâde Feyzullah Efendi bin İsmail

Emin-i belde Ali Efendi

El-Hâc Derviş Mehmed Ağâ

Sârî Ahmed Zâde el-Hâc Ömer Ağâ

Çukadâr Ahmed Ağâ bin Hasan

Hâcî Latifullah Zâde el-Hâc Osman el-Hâc Sa'id Efendi

Kal'a-i Bâlâ Dizdârî Ahmed Efendi el-mukayyid der-mahkeme-i medine-i mezbûr ve gayruhum

Sayfa/60

Belge 1

Devletlü Halil Paşa efendimize firârî el-Hâcc Ali Paşa ve oğlu Mikdad Ahmed Paşa'nın bin beş yüz guruş için gelen fermân işbu mahalle kayd şod.

Düstû[r]-ı mükerrerem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem müdebbirü'l-umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimü mehâmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâib mümehhidü bünyâni'd-devle ve'l-ikbâl müşeyyidü erkâni's-sâ'ade ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sınufi avâtıfi'l-meliki'l-a'lâ hâlen Sivas vâlîsi olub ber-vech-i ilhâk Amasya sancağı mutasarrıf olan vezîrim Ali Paşa edâme Allâhu te'âlâ iclâlehu ve kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazli ve'l-ikelâm Mevlânâ Amasya kâdîsı

⁹²⁷ Belgede "Ahmed" tekrar edilmiştir.

⁹²⁸ Belgede "bi't-taleb" tekrar edilmiştir.

efendi zîde fazluhu ve kıdvetü'l-emâsil ve ekrân bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan sadr-ı a'zam tatarlarından Ali zîde kadruhu tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki sen ki vezîr-i müşârun-ileyhsin bu def'a tarafından vürûd iden tahrîrâtın hülâsasında firârî el-Hâcc Ali Paşa ve oğlu Mikdad Paşa zimemâtında mîrmîrândan sâbıkan Amasya sancağında mütesellim nasb olunan Halil Paşa bin beş yüz guruş zimmetin tahsîliçün sudûr iden emr-i şerîfim mücebince tarafından âdem ta'yîn olundukda paşa-yı mûmâ-ileyh ızdırâb-ı hâlden bahisle istihsâl da'yyesinden olduğu nâtik tarafına gönderdiği arz-ı hâli Der-Sa'âdetime irsâl olunduğu tahrîr ve inhâ eylemişsin sen firâriyân-ı merkûmânın bu makûle zimemâtının ve bî-hasîs mîrmîrân-ı mûmâ-ileyhin zimmet-i mezkûresinin bilâ-imhâl tahsîl ve Der-Sa'âdetime irsâl ve hazîne-i âmireme teslîmi bâbında kerreten ba'de merreten emr-i şerîfim ısdâr ve irsâl olunmuş olmağla ba'de ez-zin vürûd emr-i şerîfde kat'an te'ahhur ve tevakkuf etmeksizin Paşa-yı mûmâ-ileyhin deyn olan meblağ-ı mezbûr bin beş yüz guruş inzimâm-ı re'y ve ma'rifetin ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle kendüden mütâlebe ve alâ eyyi hâlin tahsîl ve serî'an Der-Sa'âdetime irsâl ve tesyîri bâbında bezl-i cell-i himmet eylemek fermânım olmağın ekîd ve isti'câli hâvi işbu emr-i âlîşânım ısdâr ve ile irsal olunmuşdur imdi vusûlünde bâlâda mastûr ve tahrîr olunduğu üzere gerek firârî mûmâ-ileyh ve gerek oğlu merkûmun emvâl ve eşyâlarında mâ'adâ kâffe-i zimmetleri her ne ise yerlü yerinden ve ale'l-husûs mîrmîrân-ı mûmâ-ileyhin zimmeti olan meblağ-ı mezkûr serî'an kendüden tahsîl ve ısdâr etdirilmek üzere bi'd-defe'ât evâmîr-i şerîfem ısdâr ve irsâl olunmak olmağla mukaddemen ve bu def'a sudûr iden evâmîr-i şerîfem müceblerince mîrmîrân-ı mûmâ-ileyhin sâlifü'z-zikr bin beş yüz guruş zimmet-i mezkûresini bundan böyle kat'an te'hîr ve tevakkuf ve ruhsat ve cevâz gösterilmeksizin inzimâm-ı re'y ve ma'rifetin ve mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle kendüden mütâlebe ve serî'an tahsîl ve Der-sa'âdetime irsâl ve hazîne-i âmireme teslîmi sarf-ı küll-i miknet ve ihmâl ve imhâlden ittika ve mübâ'adet eylesin ve sen ki mübâşir-i merkûmsun mîrmîrân-ı mûmâ-ileyhin zimmeti olan meblağ-ı mezkûrun ihmâli husûsu müsâ'ade kabûl ider mevâddan olmayub bir gün mukaddem alâ eyyi hâlin kendüden tahsîl ve irsâline irâde-i aliyem ta'alluk eylediği ma'lûmun oldukda vezîr-i müşârun-ileyhin inzimâm-ı re'y ve ma'rifeti ve

mübâşeretinle bilâ-imhâl kendüden mütâlebe ve tahsîl ve Der-Sa‘âdetime irsâl ve tesyîr ve hazîne-i âmireme teslim mezîd-i sa‘y ü dikkat ihmâl ve müsâmaha

Sayfa/61

ile imrâr-ı vakitden mübâ‘adet eyleyesiz ve sen ki kâdî-i mûmâ-ileyhsin sen dahi mûceb-i emr-i şerîfimle amel ve hareket eylemek bâbında fermân-ı âlişânım sâdir olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfim vardukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i sudûr iden işbu emr-i şerîf-i celîlü’ş-şân vâcibü’l-ittibâ ve lâzımü’l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfi ile âmil olub hilâfıyla vaz‘ u hareketden be-gâyet ihtirâz ve ictinâb eyleyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız.

Tahrîren fi’l-yevmi’l-hâmis şehri Ramazan li-sene erba‘a ve tis‘în ve mi’ete ve elf. Kad vasele ileyna fi 22 Şevvâlü’l-mükerrem sene 1194.

Belge 1

Şeri‘ât-şi‘âr Amasya kâdısı fazîletlü efendi zîde fazluhu ve kıdvetü’l-emâcid ve’l-a’yân sancâğı mezbûr mütesellimi izzetlü el-Hâc Abdullah Ağâ zîde mecduhu ve bu husûsa me‘mûr devletlü sadr-ı a‘zam ve ... Tatârlarından kıdvetü’l-emâsil Ali Ağâ zîde kadruhu inhâ olunur ki firâri Ali Pâşâ ve oğlu Mikdâd Ahmed Pâşâ’nın zimemât-ı emvâlinden olub mîrmîrânından sâbikâ(n)-ı Amasya sancâğı mütesellimi nasb olunan Halil Paşa’nın bin beş yüz guruş zimmetinin tahsili için sudûr iden emr-i ‘âli mucibince bundan akdem tarafımızdan dahi buyuruldu⁹²⁹ tahrir ve mübâşir ta’yîn olundukda paşay-i mûmi-ileyh ızdırâb hâlinde tahsile istimhâl-i dâ‘iyyesinde olduğunu ... vurûd iden i‘lâm-ı şer‘iyye mûcebince der‘aliyyeye tahrir ve inhâ olundukda firâriyân-ı merkûmânın bu makûle zimmetin ve tahsîs pâşây-i mûmi-ileyhin zimmet-i mezkûresinin bilâ imhâl-i tahsîl ve serî‘ân ve ‘âcilen Der-Sa‘âdetime irsâl ve tesyîre mübâderet olunmak bâbında bû def‘a dahi isti‘câl hâvi vurûd iden fermân-ı ‘âlişân mûcebince Divân-ı Rum’dan işbu buyuruldu tahrir ve ısdâr ve ile irsâl olunmuşdur inşâllahü te‘âlâ vusûlünde gerekdir ki husûsu mezkûr emvâl-i mîriye ... olub te‘vik? ve te‘hir ve imhâ ... ve ‘allet-i

⁹²⁹ Belgede “buyuruldu” kelimesi tekrar edilmiştir.

kabûl ider mevâddan olmayub muharrer-i meblağ-ı mezbûr bin beş yüz guruşun tahsili paşay-i mûma-ileyhden ‘ala imhâ-i hâl tahsil ve tekmîl ve asitâne-i ‘aliyyeye irsâl ve teslim hazine-i ‘âmirem olunması efham ve elzem olunmakdan nâşi husûsa-i mezbûrun tahsisi mukaddem ... (üzeri çizili) ... emr-i aliyye dahi ... mezîd sudûr etmekle sizlerin ... ve mütesellim mûmi-ileyhâsız bu bâbda hâtıra bakılmayarak paşa mûmi-ileyh huzûr-ı şer‘iyye ihzâr-ı mazmûn o emr-i ‘aliyye mûcebince zimemât-ı merkûmesi temâmen ve kâmilten kabzına me‘mûre edâ vü teslîm ve Asitâne-i ‘aliyyeye i‘ân ve tesyîre her veche dikkat ve ihtimâm ... eylesin bu husûsi ... ba‘de tarafımıza i‘lâm etmekden ve ‘avk u te‘hîre bâdî olur hâl-i enden? ... hazer u mücânebet ve bir mantûk-ı emr-i ‘âli ve ber mûceb-i buyuruldumuz ile amel ve hareket ve hilâfından tehâşi ve mübâ‘adet eylesiniz deyu.

Fi 21 L sene 1194

Kad vasale ileynâ fi 22 L sene 1194

Sayfa/(62)⁹³⁰

Belge 1

Altı aylık doksan dört senesine ruz-ı kasımına, doksan beş senesi ruz-ı hızırına kadar altı aylık imdad-ı menzil-i üç bin beş yüz guruşdur.

İşbu mahalle kayd şod.

Fi 22 Rebiü'l-evvel sene 1194

Bâ‘is-i nemîka budur ki işbu bin yüz doksan dört senesi ruz-ı kasımından doksan beş senesine rûz-ı hızırına varıncaya dek altı aylık medine-i Amasya’dan murûr u ‘ubûr iden ulâklara müzâyaka çekdirmemek ve paşa ve elçiler derununda elli bârgire varınca menzilciler ve ma‘adası vilâyetlü virmek üzere vilâyet umûruna celil-i düstur-u iktizâ iden bârgiri dâhi menzilciye virmek şartıyla ber-mucibi mevkufât altı aylık on buçuk hânedan olmak üzere (üzeri çizili) ocaklık dört yüz elli bir kuruş menzilhâne andan mâ‘ada nizâm-ı cedid-i harc defter u kalemiyye ve

⁹³⁰ Belgede sayfa numarası sağ alt köşede “63” olarak yazılmıştır.

harc-ı bâb derununda dâhil olmak üzere cem'ân üç bin beş yüz guruşa menzile vaz'ü'l-yed Cüdi oğlu el-Hâc İsmail Ağâ'ya cümle a'yân-ı vilâyet ve ahâli-i belde ma'rifet-i ve ma'rifet-i şer'le ihâle ve ilzâm olundukda ol-dahi ba'de'l-kabul meblag-ı mezkurden derun-u mahallât-ı şehre nevâhi-i erba'aya tevzî' ve taksîm olunan defteridir ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Hurrire fi'l-yevmi'l-hâmis aşere Zi'l-ka'deti's-şerife li-sene erba' ve tis'in mi'ete ve elf.

Açıklama	Guruş	Pare	Açıklama	Guruş	Pare
Mahalle-i Gümürlüzâde	101		Pirinçci	15,5	
Bâyezid Paşa	110		Şeyh Garik	23	1
Bozahâne	84		Kazgancı	31,	1
Acem Ali	64		Çıracı	24,5	
Çeri Paşa	80	1	Şeyh Cu'i	21,5	
Kamerüddin	55	1	Dere	31	
Pervâne	25,5		Yâkutiye	31	
Mehmed Paşa	56,5		Hâtuniye	13,5	
Uzun Mustafa	19,5		Câmi-i Enderun	38,5	
Sarây	19,5		Hâcı Hamza	36,5	
Fethiye	40		Sofi Zâde	38,5	
Darü's-selâm	28,5		Bâğ-ı Helkis	16,	1
Şamice	30,5		Çöke(?)	22	
Üçler	33		İslam	37	
Kocacık	17,5		Bâzar-ı Sufla	21	
Kurşunlu	24		Saraçhâne	28	

Karatay	22,5		Köprübaş	21,5	
Eski Kethüdâ	63		Gök Medrese	19,5	
Yukarı Suadiye	25		Sofiler	28,5	
Kılıçcı	21,5		Ahi Sa'dettin	19,5	
Aşâğı Suadiye	81	1	Receb	16,5	
Hızır Paşa	50	1	Hoca Süleyman	21	
Hâcî İlyas	55		Sade Helkis	31	
Köycegiz	56	1	Temennâ	29	
Sâbıküddin	25		Devehâne	85	

Cem'ân yekûn 1911

Yalnız bin dokuz yüz on bir guruş bir rub'dur.

Der-beyân-ı Nâhiye-i Ezine Bâzarı

Açıklama	Guruş	Pare	Açıklama	Guruş	Pare
Karye-i Kızılca-i Kebir	23,5		Karye-i Şeyh Sa'deddin	15,5	
Karye-i Dâdi	11		Karye-i Ahi Abdâl	25	
Karye-i Kal'a	20		Karye-i Uygur	19,5	
Karye-i Ezine	41,5		Karye-i Heneske	10,5	
Karye-i Sârı Alân	41,5		Karye-i Tatâr	7,5	
Karye-i Saz	8		Karye-i Kızılca-i Sağir	8	1
Karye-i İmük	11		Karye-i Kürdler	8,5	

Karye-i Keşlik	11,5		Karye-i Mahmudlar	3,5	
Karye-i Moramil	18,5		Karye-i Üvesay	4,5	
Karye-i Balâlân	16,5		Karye-i Pehlivân	6	
Karye-i Efte	19,5		Karye-i Zığala	12	1
Karye-i Hakâla	9		Karye-i Kara Ali	9,5	
Karye-i Kârsân	11		Karye-i Yağcı Abdâl	21,5	
Karye-i Sarây Özü Ma' Danişmend	23		Karye-i Kız Oğlu Kapısı	6	
Karye-i Kerâb	11,5		Karye-i Sevincir	4	
Karye-i Bôke	13		Karye-i Kâyı	5	
Karye-i Afşâr	18		Karye-i İlyâs	10	1
Karye-i Karatâş	25,5		Karye-i Vermiş	23,5	
Karye-i Bayât	14		Karye-i Sârı Tosun	7,5	
Karye-i Kara İbrahim	11				

Cem'ân yekûn 567, 1 rub'

Yalnız beş yüz altmış yedi guruş bir rub'dur.

Sayfa/63⁹³¹

Nâhiye-i Akdâğ

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
----------	-------	----------	-------

⁹³¹ Belgede 62 olarak yazılmaktadır.

Yenice	64	Sârular	18,5
Zana	56	Kara Kise	23,5
Ebemi	64	Kızıl Kışla	55
Mürg	64	Kız Seki	6
Katr Kışla	14,5	Kürdler	3
Sofu	12	Tavâre	6
Yeklihân	8	Seyfe	2
Boyâlca	21,5	Akvirân	21,5
Göndes	8,5	Sofular	8
Sarâyıcık	15	Kuz Alanı	2
Taşbâşı	15,5	Dere Bâş	17

Cem'ân yekûn 504, 3 rub'

Yalnız beş yüz dört guruş üç rub'dur.

Der-Beyân-ı Nâhiye-i Hakala

Açıklama	Guruş	Pare	Açıklama	Guruş	Pare
Hakala	15		Kurnâz	4	
Gazganlı	10,5		Mirahor	8	
Kuşcu	6,5		Feyze	31	
Dere	7,5		Değirmen Deresi	6	
Deveci	5		Kayâcık	5,5	
Gani	13,5		Senezî	4	
Eymir	14,5		Firûz	6,5	

Harman Ağılı	4		Cürlü	4,5	
Ulvi	23		Sâluca	6,5	
Öyük	4		Bâyurlu	4	
Arucak	19,5		Kulu	5,5	
Arslan	8,	1	Kolay	8	
Hâcı Bayram	5,5		Uzun Oba	4	
Boz Beği	8				

Cem‘ân yekûn 241,5

Yalnız iki yüz kırk bir buçuk guruşdur.

Der-Beyân-ı Nâhiye-i Geldigelen

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
Zana	11	Amanuk	9
Morâmi	33	Ulus	17
Könü	11	İlgazi	5,5
Kürdler	13,5	İlica	3
Soma	17	Yavru	19
Atabey	3,5	Eymir	5,5
Yürdenik	23,5	Orta	22,5
Bâğlıca	8,5	Kuvây	7,5
Gököyük	3	Boğa	23,5
Yağmur	18	Bulduklu	12
Köycegiz	3	Musa	8

Cem'ân yekûn 276, 1 rub'dur.

Yalnız iki yüz yetmiş altı guruş bir rub'dur.

Der-Beyân-ı mahallât-ı bi'l-cümle hâsılât-ı der-mebla(ğ)-ı menzil

Açıklama	Guruş	Pâre
	1911,5	
Der-Beyân-ı Nâhiye-i Ezine Bâzarı	0567,5	
Der-Beyân-ı Nâhiye-i Akdâğ	0504	1
Der-Beyân-ı Nâhiye-i Hakala	0241,5	
Der-Beyân-ı Nâhiye-i Geldigelen	0276,5	
Toplam	3501	

Cem'ân yekûn 3501

Yalnız üç bin beş yüz bir guruşdur.

Fi 15 Ca sene 1194

*Hurrire haze'd-defteri bi-ma'rifeti'l-ahâlî nemekahu el-fâkir 'ileyhi 'azze şânuhu
Derviş Mustafa el-Kâdi bi-medînet-i Amasya el-mahrûse gufire 'anhu ve leh.*

İşbu mahalle kayd şod.

Mutâlebe şod-tashîh şod.

Sahh

Sayfa/64

Belge 1

Düstûrûn-ı mükerrerûn müşîrûn-ı mufahhamûn nizâmü'l-âlem müdebbirü'l-umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimi mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib mümehhidi bünyânü'd-devle ve'l-ikbâl müşeyyidü'l-erkâni's-sa'âdet ve'l-iclâl el-mahsûsûnu bi-sunûf-ı avatıfı'l-meliki'l-alâ Anadolu'nun sol kol nihâyetine varınca vüzerâ-yı izâmım edâme Allâhu ta'âlâ iclâlehum ve a'zamü'l-ümerâi'l-kirâm

efâhimü'l-küberâi'l-fihâm evlâi'l-kadri'l-ihtirâm ashâbü'l-izzi ve'l-ihtişâm el-muhtassûnu bî-mezîd-i inâyeti'l-meliki'l-alâ mîrmîrân-ı kirâm dâme ikbâluhum ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn me'âdenü'l-fazli ve'l-yakîn râfi'ü a'lâmi'ş-şerî'ati ve'd-dîn vârisü ulûmi'l-enbiyâi ve'l-mürselîn el-muhtassûnu bî-mezîd-i inâyeti'l-meliki'l-mu'în mevâlî-i fihâm zîdet fezâilehum ve mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm sa'âdet-i fezâili ve'l-keâm kuzât ve nüvvâb zîdet fazluhum ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân voyvoda ve mütesellimler ayân-ı vilâyet ve zâbitân zîde kadruhum tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki: Dârü's-saltanat-ı seniyyemde sâkin ibâdullâhın lahm husûsunda zarûretden vikâyeleri zımnında Anadolu çavuşlarından aşâ'ir ve kabâ'il ve sâ'irleri yedlerinde bulunan satılık koyunları celebler ve ashâbı ma'rifetleriyle pey-a-pey Der-aliyyem'-e îsâl olunmaları ve gelen Anadolu ağnâmından çaşni tutulmak husûsu külliyyen men' ve Der-sa'âdetim'-e geldikleri ... Suriçi ile kassâb tevzî' ve akçeleri bi'r-redd ve teslîm itdirilmesi taht-ı zâbitaya idhâl olunmakdan nâşî uğradıkları mahallerde ve memerrlerde ve ma'berlerde bâc taleb ve tekâlîf-i rüsûm-ı bid'at ile rencide itdirilmemeleri muhtevî kerreten ba'de uhrâ ahkâm-ı celîlem tasdîr ve hatta Kar ve Erzurum etrâfından ganemi isticlâbla me'lûf Merubi aşireti beğlerinden Mir Hacı ve Mir Abdurrahim ve Mir Ali yedlerine bu mazmûnda hükm-i celîlü'l-kadrim virilmişken Karahisar-ı Şarkî ve Ko[y]luhisar ve Bayburd ve Toprakkala kazâları sükkânından erbâb-ı na'lbanddan ba'zı kimesneler merkûmenin ve aşireti celeblerinin her biri yüzer ve ikişer ve üçer yüzer koyun ve ol-mikdâr gurusların aldıkları südde-i şevket-i şahâneme irsâ[l] olmak hâsebiyle hakları istirdâd ve fîmâ-ba'd Der-Sa'âdetime ağnâm getürenlerden habbe-i vâhideti'l-tamâm ve emnen ü sâlimen imrârları vesâyası ... Erzurum ve Ahîsha ve Esbhan ve iktizâ edenler emri münîfi sudûr idüb mübâşir ta'yîn olunmuşdur mâru'z-zikr koyun sâhibleri ve celeblerin uğradıkları kazâlar sükkânından ve zâbitân ve a'yândan ba'zılar tâ'ife-i merkûmdan akçeyi borç ile tedârük ve ahâlîden bir akçe kimesneler benim bu celeblerimden alacak şu kadar hakkım vardır mürâfa'a isterim kelâmıyla mahkemeye ve zâbita varub iddiâ ve celebler dahi ol-kazâda bir iki gün tevakkuf eyledikleri sûrette koyunları açlıktan telef ve külliyyen zarûret uğrayacaklarını takayyüd ve müdde'î nâmında olan kaziyenin dahi bu keyfiyet-i ma'lûmları

olduğundan terâfu‘ olmadıkça sizi koyuvmeyüb da‘vacınız vardır deyü mekslerini tebeyyün ve ashâb-ı ağnâm zarûrî istediklerini virmekden gayrı caba bulamayub bu vechile semen-i vâfîresi i‘tâ giryânların tahlîs eyledikleri ve bu malda Anadolu cânibinden murâd olunacak ağnâmın külliyyen inkıtâ‘ına bâdî hâlâtdan idüğü ihbâr-ı kuzât ile vâsıl-ı sem‘-i şâhânem ve tezvîrât-ı mezkûrenin def‘i ve celeblerin tahsîl-i refâh ve emniyetleri efzâ-yı metâlib-i şâhânem olmağın sizin vüzerâ-yı müşâr ve mîrmîrân ve Mevlânâ vesâir mûmâ-ileyhimsiz fimâ-ba‘d Der-Sa‘âdetime koyun getürenlerden mukaddem sâdır olan evâmîr-i münîfem mantûklarınca mürûruna ve bâc ve rüsûm-ı bed‘ ahzını men‘ ve (a)kçe ve akçeciçün ve iddiâyâ kıyâm iden mürûrîni ref‘ ve sahîh da‘vâları olduğı takdîrde der-bâr-ı adâlet fermânım gelecek ağnâm telef olmamak içün dost-ı aşiyâneme veyahud ba‘de‘l-avdet vilâyetlerinde şer‘le tevzî‘ olunmaları tenbîh birle muzlime-i merkûmenin indifâ‘ına ihtimâm ü dikkat ve hükûmetlerinin dâhillerinde olan ve gayrılar yedlerine İstanbul’a gelecek ağnâmı kat‘an eğlendirmeyüb bu cânibe sevk ve tesbîle mezîd-i ihtimâm ve gayret eylemeniz bâbında işbu emr-i şerîfim ısdâr ve sadr-ı a‘zamım tatarlarından kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân Hasan zîde kadruhu ile irsâl olunmuşdur asitâne-i aliyyeye gelecek ağnâmı hükkâm ve zâbitân yollarda bir dürlü eğlendirmeyüb celebleri himâyet ü sıyânet iderek âcilen göndermeleri ve sonra şeref-bahşâ-yı sudûr olan emr-i aliyyemin infâzına ihtimâm ve dikkat eylemeleri vâcibe-i zimmet me‘mûriyetleri iken celeblerden akçe ahzına zerî‘a olmak lâzım gelür ise vehâmeti size râci‘ olacağı ve fî nefsi’l-emr koyun getüren bir kimesnenin sahîh şer‘an da‘vâsıl olduğı takdîrde Der-aliyyem’-de veyâhûd (dü)vel beynlerinde ve bermuktezâ-yı şer‘iyye-i garrâya ve fasl u hasmı nâyib iken yol üzerine müstashibleri olan ağnâm sürüleriyle tevfiik olunmaları koyunlarının (silik) gadr

Sayfa/65

ve zulmü mü‘eddî idüğü ma‘lûmun oldukda ber-minvâl-i muharrer havza-i hükümetinizde mazmûn-ı ferman-ı celâlet-unvânımı tescîl ve mefhûmunu cümleye ifâdeye ve koyun sâhibleri ve celebleri bâlâda mezkûr bahâne-i aliyye ve kethüdâ akçesi ve metâlibân-ı sâire ile zerre kadar iz‘âc ve tekdîr etdirmeyüb istihsâl-i emniyet ve mâhiyetlerine bezl-i celb-i minnet ve İstanbul’a gelecek ağnâmı kat‘an

eğlendirmeyüb sevk ve tesbîllerine mübâderet ve hilâfına gâyetü'l-gâye ittikâ ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olunmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfim vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i sudûr iden fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımı'l-ımtisâlimin mazmûn-ı münîfi üzere hilâfından be-gâyet hazer idesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Hurrîre fî şehri [Şevvâlü'l-]mükerrem li-sene erba'a ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Kad vasale ileynâ fî 2 Zi'l-ka'de sene 1194.

Fermân-ı alişân mucibince devletlü merhametli vezir-i asaf nazir devletlü sadr-ı azam efendimizin mektubu dahi ber-minvâl ve meşrûh üzeredir sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Fî 2 Zi'l-ka'de sene 1194 ve's-selâm.

Belge 1

El-emru hasbemâ hurrîre fîma nemekahü'l-fakir 'ileyhi 'azze şânuhu ve te'âlâ Dervîş Mustafa El-kâdı bi-medine-i Amasya el-mahruse 'ufiye 'anhu ve leh.

Medine-i Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât iden el-Hâc Mehmed Efendi bin Abdullah nâm müteveffânın ihsân-ı verâseti Muratoğlu es-Seyyid Ömer nâm kimesne huzûr-ı şer'e gelub şöyle takrir-i kelâm idub mevrusem müteveffâ(y)-i mezbûr el-Hâc Mehmed Efendi ... iken kenduye techîz ve tekfîn ve ıskât-ı salât ve kefâret-i savm ve kefâret-i yemîn ve tahfir-i kabir ve fukarâ(y)-i müslimin it'âm ta'âm ... sâ'irde ru'yet için ikrâr ve ... eylediği yüz guraşa umûr-u mezkûreye ... olunasız cânib-i şer'den ... kimesne vasi nasb olunmak lâzım ve mühim olmuşdur. Bu takdirce vasi nasb olunması matlubumdur didikde yine medine-i mezbûre mahallâtından Sôfiler Mahallesi sâkinlerinden işbu sâhibü'l-kitâb Mehmed bin Hasan nâm kimesne her vecihle umûr u vesâyet edâya ve ru'yet iktidâr-i olub uhdesinden gelmekle kâdir olduğunu zeyl-i kitâbda muharreru'l-esâmî müslimîn ahyâr etmeleriyle hâkim-i mevkî'-i sadr-ı kitâb tûbâ-leh ve husne-me'âb efendi hazretleri müteveffâ(y)-i mezkûmun bâlada muharrer olan cümle umûrin şurût mezkûr üzere edâya ve ru'yet için cânib-i şer'-i enverde vasi nasb ve ta'yîn eyledikde ol-dahi minvâl-i muharrer üzere

vesâyet-i merkûmayi ba‘de’l-kabûl merâsimine ra‘iyet üzere hizmet-i lâzimesin ke-
mâ-yenbağî edâya ta‘ahhüd ve iltizâm idecek mâ vaka‘a bi’t-taleb ketb olıdu.

Hurrîre fi’l-yevmi’s-sâmin ve ısrîn min Zi’l-ka‘de-i şerîfe li-sene erba‘a ve tis‘în ve
mi’ete ve elf.

Şuhudü’l-Hâl

Es-Seyyid Abdullah Efendi

Feyzullah Efendi

Fazlızâde Ak Bıyık İbrahim Efendi

Fazlızâde Mustafa Efendi

Emin-i belde Ali Efendi

Köprü Paşa İmâmı es-Seyyid Mehmed Efendi

ve gayruhum el-hâzırûn.

Sayfa/66

Belge 1

Devehâne Mahallesi’nde sâkin ormân bağlarında mescid imâmılığı hücceti. İşbu mahalle kayd şod.

El-emru hasbemâ hurrîre fima nemekahü’l-fakir ‘ileyhi ‘azze şânuhu Derviş Mustafa El-kâdı bi-medine-i Amasya el-mahruse ‘ufiye ‘anhu.

Medine-i Amasya mahallâtından Devehâne Mahallesi’nde sâkin iken Emirkız oğlu es-Seyyid Halil nâm kimesne meclis-i şer‘-i şerîf-i enverde üvey vâlidesi Hanife bint-i Hasan nâm hâtun sadriye kızları Emine ve Şerîfe nâm kebîre taraflarından dahi Serrâc Hasan bin Mehmed ve İbrahim bin İsmail nâmân kimesneler şehâdetleriyle husûsu atıyyü’z-zikr ikrâr ve i‘tâ-yı hüccete vekâleti sâbit oldukdan sonra mezbûre Hanife nâm hâtun dahi bi’l-asâle ve bi’l-vekâle işbu râfi‘u’l-kitâb ormân bağlarında vâki‘ mescid-i şerîf imâmı Salih Efendi bin Ahmed mahzarında her birleri bi’r-rızâ ikrâr-ı tâm ve taktır-i kelâm idüb ormânımda vâki‘ Ave bâğı dimekle ma‘rûf nâm mahalde vâki‘ bir taraftan Hamza Balı oğlu bâğı ve bir taraftan Kedeb? Hasan bâğı ve bir taraftan orta yol ve bir taraftan nehr-i kebîr ile mahdûd bir andal? dutluk bâğı mevrûsemiz olub bundan akdem fevt olan Emir

Kızıoğlu Hâcî Mustafa nâm kimesne on beş seneden mütecâvizdirki vakf ve habs ve gallesin dahi mescid-i şerîfde imâm olanlara şart ve ta'yîn eylemişdir bu takdirce bâğ-ı mahdûd-ı mezkûrda mülkiyyet üzere asla ve kat'ân alakam ve medhallerimiz olmamağla imâm-ı mescid-ı mezbûr olanlar vakf-ı sahih olmak üzere zabt ve gallesin beher sene kendiler ahz eylesinler ba'de'l-yevm bâğ-ı mahdûd-ı mezkûre mülkiyyet olmak üzere bizlerden asâleten veyahûd vekillerimiz taraflarından bi'l-vekâle da'vâ ve nizâ' zuhûr ve sudûr ider ise lede'l-hükkâmi'l-kirâm mesmû'a ve makbûle olunmasun didiklerinde mukırrûn-ı mezbûrûnların ber-vech-i muharrer câri ve sâdır olan cemi' kelimâtın işbu imâm-ı merkûm Salih Efendi gıbbe't-tasdîki's-şer' mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu.

Hurrîre fi'l-yevmi's-sâbi ve'l-ısrîn min Şevvâlû'l-mükerrem li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl

Rıdvân Zâde sa'adeti İbrahim Beg

Serhâcıyân Ahmed Ağâ

Ladikli es-Seyyid Mustafa Efendi

Ak Bıyık İbrahim Efendi

Sâzlı Zâde Hâcî Mehmed

Hâcî Bâki Zâde Molla İbrahim

Kuru Veli Zâde Veli

Tahsin Zâde Emir Mehmed

Bâzarbâşı İbrahim Ağâ

Elvendî? oğlu İbrahim

Alemda[r] Zâde Hasan Abdullah

Ser muhzırân Mehmed Ağâ

ve gayruhum mine'l-hâzırûn

Sayfa/67

Belge 1

*El-emru hasbemâ hurrîre fîma nemekahü'l-fakîr 'ileyhi 'azze şânuhu Dervîş
Mustafa El-kâdî bi-medîne-i Amasya el-mahruse 'ufîye 'anhu*

Medîne-i Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sükkânından es-Seyyid Hasan bin İsmail nâm kimesne meclis-i şer'î şerîf-i garrâ ve mahfil-i dîn-i münîf-i behcet-efzâda ormân bâğları dimekle ma'rûf nâm mahallede vâki' mescid-i şerîfin imâmı olan işbu sahibü'l-kitâb Salih Efendi bin Ahmed nâm kimesne mahzarında üzerine da'va ve takrir-i kelâm idüb Şeyh Garik Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan Alime binti Abdullah nâm müteveffiyenin min⁹³²-ciheti'l-usûbeti'n-nesebiye hasrân vârisi olub ve verâseti bana münhasıra olmağla tereke-i müteveffîyye-i mezbûreden olub iç ormân nâm mahallede vâki' bir taraftan Emir Hâfız Zâde Bâğı ve bir taraftan Abdülğani Efendi Bâğı ve bir taraftan Balı Bâğı ve bir taraftan nehr-i kebir ile mahdûd olan bir tahta dutluk bâğı işbu merkûm Salih Efendi mescid-i mezbûre vakf-ı ve gallesini dahi mescid-i mezbûrde imâm olanlara şart olundu deyu bâğı zabt ider su'âl olunub takrir ba'de't-tahrir bâğ-ı mezkûrdan imâm-ı merkûmun kasr-ı yedine tenbih olunmak matlubumdur didikde gıbbe's-su'âl merkûm Salih Efendi cevabında mezbure Alime fevt olalı altı sene olub fevtinden on beş sene mukaddem hâl-i hayatında bâğ-ı mezkûru mescid-i mezbûr için vakf idüb ve gallesin dahi imâm olanlara şart eyledim deyüb hâl-i sıhhatinde bâğ-ı mezkûr-vakf olmak üzere zabt ve tasarruf olub ba'de vefâtilimâ altı senedir bu siyâk üzere zabt olunmuşdur deyüb def' ile mukâbele ve müdde'î-i merkûm Seyyid Hasan'dan istintâk olunsun didikde gıbbe'l-istintâk merkûm Seyyid Hasan cevaba tasaddî idüb bâğ-ı mezkûru mevrûsem mezbûr Alime bu minvâl üzere vakf ve gallesin imâm olanlara şart eyledi deyu ikrâr lakin tescîl-i şer'î ve teslim-i ile'l-mütevellî bulunmamağla hazret-i imâm-ı a'zâm tâcü'l-e'imme Numan bin Sâbit Ebu Hanife el-Kufî rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten mezheb-i şerîflerinde vâkıf mücedded vakf dimekle mülk vakf olmaz binâen alâ zalik bâğ-ı mezkûru mülkiyyet olmak üzere istirdâd murâdımdır deyu mezbûr Salih Efendi'nin def'-i mezkûrunu def' etdikde mezbûr Salih Efendi dahi hala medîne-i Amasya'da

⁹³² "min" tekrar edilmiştir.

me'zûn-ı bi'l-iftâ olan faziletli es-Seyyid el-Hâc Hüseyin Efendi'nin imzâsıyla mûmzâ bir kıt'a fetvâ-yı şerîfe ibrâz idüb mazmûn-ı latifinde “Zeyd sıhhatinde mülk bâğını bir cihete vakf idüb ba'dehu teslîm-i ile'l-mütevellî ve't-tescîl-i şer'î bulunmadın Zeyd fevt olub veresesi mütevellî ile kadıya mürâfa'a olduklarında kâdî-i imâm Ebû Yusuf kavli üzere bâğın vakfına hükm ile vakf-ı mezbûr lâzım olur” deyu cevâb-ı bâ-savâbında ta'yîn ve tasrîh buyurulmağla merkûm Seyyid Hasan'ın ikrârı ve imâm-ı mezbûrun yedinde mevcûd fetvâsı mûciblerince İmâm Ebû Yusuf hazretlerinin dahi kavli-i şerîfi üzere vakf husûsı cümle evveli ve ahiri görölüb binâen alâ zalik bâğ-ı mezkûrun vakfiyesiyle hükm-i şer'î olunub mâ vak'a bi't-taleb ketb olundu.

Hurrîre fi'l-yevmi's-sâmin ve'l-ışrîn Şevvâl'ül-mükerrem li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl

Ormândan Balı oğlu Ebû Bekir Ağâ

Nefes oğlu Hasan

Sâzlı Zâde Hâcî Mehmed

El-Hâc Abdülbaki Zâde Molla İbrahim

Kuru Veli Zâde Molla Veli

Nefes oğlu Seyyid Mehmed

Emin-i belde Ali Efendi

Ser muhzırân Molla Mehmed

Serrâc Zâde es-Seyyid Abdülhalim

Turhâl Ağası es-Seyyid Ali Ağâ

Mustafa Efendi el-Kâtib

Kurudibek? Zâde es-Seyyid Abdullah Ağâ

Serrâc Ali yeğeni Serrâc Hâfız Mehmed

Serrâc Alemdâr'ın karındâşı Kadayıfçı Ömer Beşe

Ahmed Efendi mukayyid el-mahkeme

ve gayruhum mine'l-hazirûn

Sayfa/68

Belge 1

... havî ... 'l-kitâb ... sevâb ve emâ'l?-fakir 'ileyhi şânuhu ve te'âla Dervîş Mustafa
El-kâdî bi-medine-i Amasya 'ufiye 'anhu

... Mehmed'in emâmlı Hamide Hâtun emâmlı mezbûr Mehmed Ağâ'ya Ferhâd
Kayası'nda vâki' bâğını vakf eylediği işbu mahalle kayd şod.

El-hamdülillahi'l-azîzi'l-gaffâr ve's-selavâtü ve's-selâmü ale'n-nebiyyi'l muhtâr
ve alâ alihi ve ashâbihi'l-ahyâr mâ vakfe'l-menkûl ve'l-akâr emmâ ba'd işbu sahîfe-
i sahîh-i şer'iiyenin tahrîrine bâ'is ve bu vesîka-i enîkanın tastîrine mûcib muktezâ
budur ki medine-i Amasya mahallatından Devehâne Mahallesi'nde sâkin
sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât ve râğbeti's-sadakât ve'l-mebrûrât Alime bint-i Halîl
nâm hâtun vaktâkim afitâb-ı ömrün zevâlin kârbân-ı vücûdun irtihâlin fehm idüb
yevm-i ukbây-ı cümleden evlâ ve ahrâ bilub ed-dünyâ mezra'atü'l-ahireti fehvâsı
üzere ... irtihâl-i zâd ile olmak ... hintasiçün vücûh-ı hayrâtdan vakfi ihtiyâr idüb
binâen 'ala zâlik meclis-i şer'-i şerîf-i ğarrâ ve mahfil-i dîn münîf-i bahis-i efzâde
vakf-ı atil-beyâna li-ecli't-tescîl ve ... mütevellî nasb ve ta'yîn eylediği hâlâ zevce-
i dâhili Mehmed Ağâ bin Ali nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı sahîh-i şer' ve i'tirâf-
ı sarîh mer'î idüb şöyle ki kendi mülk malımdan olub Ferhâd Kayası dimekle ma'rûf
nâm mahalde vâki' bir taraftan ... bâğı ve bir taraftan ... Alime Efendi Bâğı ve bir
taraftan tarîk-i 'âmm ve bir taraftan dahî ... ile mahdûd olan bir kıt'a dutluk ma'
Göklük? Bâğı'ma ve yine İlyâs nâm karyede vâki' bir taraftan Gölcek bâğı ve bir
taraftan ba'zân Bazaroğlu bâğı ve ba'zân ... Mehmed bâğı ve bir taraftan Deli
Çay? ve bir taraftan dahi Torsuzoğlu? tarlâsı ile mahdûd bir kıt'a dutluk bâğı
zevcem mezbûr Mehmed Ağâ'ya hasbeten lillâhi te'âlâ ve taleben li-mârzâti
Rabbi'l-a'lâ vakf ve habs idüb şöyle şart eyledim ki bâlâda muharrer Ferhâd
Kayası'nda mevcûd bâğ Mehmed ve⁹³³ mezkûrun derûnunda ihdâs ... olunan ...
mütevellî mezbûr ma'rifetiyle ihrâc ve hâla isâlinde vâki' ... mezbûrde müctema'
olub ba'de cümle 'ibâdi'l-lahi abâmi's-siya'ze? ve müzâyaka hâretlerinde izen-i
şerb? ve ittikâ' eylemek üzere ... oldukca bin mütevellîye olub bâ-emri'l-lahi te'âlâ

⁹³³ Belgede "ve" tekrar edilmiştir.

... irtihâl eylemediğimde işbu zevcem mezbûr Mehmed Ağâ müteveli olub zevcem mezbûr Mehmed Ağâ dahi fevt oldukda li-ebeveyn kız karındâşım ... müteveliye olub olduğu müteveffiye oldukda evlâd ve evlâdının batın olanda onlardan gerek inâslarından? ve gerek zükûrlarından ekberi evlâdı ve ba‘de‘l-inkırâzihim medine-i mezbûrde me‘zûn bi‘l-ifta‘ olan fâziletli efendilere ğalle-i bâğât mezkûr sâlifü‘z-zikr kapû ve mahsenin ta‘mîr ve termimî zuhûrunda müteveli mezbûr ma‘rifetiyle harc ve ta‘mîr olunub mâ‘adâsı müteveli olanlara şurût ve ta‘yîn ve bu husûsda şurût-u vakf-ı mezbûre ri‘âyet eylemeyub ibtâl-i vakf-ı mezbûr olmak üzere hilâfına hareket ider olur ise resûlu‘l-lahü salla‘l-lahü te‘âla‘ aliyye-i vesallem hazretlerinin şefâ‘atlerinden mahrûm olsun didikde ğıbbe‘t-tasdîki‘l-muğayır vâkıfa-i mezbûre ‘ilme vakf husûsunda kelâmı-ı semt-i vakâfdan cânib-i şifâhe atıf idub eğeçe vakf-ı ‘ekârim imâm-ı Nâci el-eimme-i Numan bin Sâbit Ebû ... el-Kûfi ve imâmî sâni ‘imân-ı me‘ali imâm Mehmed bin Hasan eş-şeybân rahimehâ‘l-lahü te‘âla kûl şerîfleri üzere sahîh gayr-i lâzımdır binâen ‘ala zalik vakf-ı mezbûrdan ... ve emlâkın merkûmî ... mülküme istirdâd murâdımdır deyu ... müteveli mezbûr Mehmed Ağâ‘ya cevâba nasri idub ...-hâl bast olunan minvâl üzeredirliĝin vakf-ı husûsunda ‘âlem ... imâm-ı Ebu Yusuf kûl şerîfi üzere rücû‘ ... ve luzûm vakf-ı mektû‘ gayr-i müdde-i... binâen ‘ala zalik redd u teslîmden imtinâ‘ iderim didikden sonra işbu sıhhat-i nisâb tevk‘î müstetâb ile şeref-yâb olan hâkimü‘ş-şer‘-i şerîf ... tûbâ-leh ve husne-me‘âb efendi huzûrunda müterâfi‘ân ve ... ve husûmete tâlibân ve râĝbân olduklarında hâkim-i müşâr(un)-ileyh ... te‘amme ‘aleyye cânibinin ... sonra bekâ ve te‘mil ... buyurub cânib-i vakıfe ve münâ‘?... (üzeri çizili) olmakdan hazer idub

Sayfa/69

her vecihle vakf-ı mezbûri cümleden evveli ve ahiri görüb imâm Ebû Yu(suf) kûl-ı şerîfi üzere vakf-ı mezbûrun hüccet ve luzûmuna ve te‘yidine hükm-i sahîh-i şer‘-i idüb min-ba‘d tefyiz ve tefyizine mecâl-i hilafına yine adimü‘l-ihimâl oldu femen beddelehü ba‘de mâ semi‘ahû fe-innemâ ismühû ale‘z-zîn yübeddilûnehû innellâhe semîu‘l-‘alîm ve ecrû-vâkıf ale‘l-hayyü‘l-cüdü‘l-kerîm cerâ zalik.

Hurrire fîmâ ‘azze Zi‘l-ka‘deti‘ş-şerîfe li-sene erba‘ve tis‘in ve mi‘ete ve elf.

Şuhûdül-Hâl

Faziletlü Şeyh Efendi Zâde
Şeyh Abdürrahim Efendi
Rıdvan Zâde İbrahim Beğ
Serî Hâcıyân Ahmed Ağâ
Sârî Ahmed Zâde es-Seyyid el-Hâc Ömer Ağâ
Hâcı Abdullah Zâde el-Hâc Osman Ağâ
El-Hâc Derviş Mehmed Ağâ
Es-Seyyid el-Hâc Hüseyin Ağâ
Emin-i belde Ali Efendi
El-Hâc Mehmed Ağâ ... Serdâr medine-i Amasya
Fazlı-zâde Feyzullah Efendi
Gözdâş Zâde Mustafa Ağâ
Ahmed Efendi
El-mukayyid Fazlı-zâde
ve gayruhum

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Kocacık Mahallesi'nde Fazlı-zâde Mustafa Efendi

Mâ-fihî mine'n-nasbi'l-vasî vaz' indî nemekahü el-fakir 'ileyhi ' azze şânuhu ve te'âlâ Derviş Mustafa El-kâdı bi-medine-i Amasya el-mahruse 'ufiye 'anhu

Medine-i Amasya mahallâtından Mehmed Paşa Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid Hasan Ağâ bin Abdullah nâm müteveffânın sülbiye-i sağîre kızı Aişe'ye babası müteveffâ(y)-i merkûmdan ve mukaddem fevt olan vâlidesi Aişe'den ırs-i şer'le isâbet ve intikâl iden emvâl ve emlâk ve eşyâ ve terekelerinden hissesini sağîrân-ı mezbûre Aişe'nin ... ve zamân rüşd-ü sedâdine kadar zabt u rabt ve hıfz u hırâset berusi nasb-ı lazım ve mühim olmağla sağîre-i mezbûrenin ve sâbit-i umûrine idâre ider akrâbası olmamağla hâlâ istikâmet ile ma'rûf-i hıyânet ile mûsûf ve umûr-u sâyini edâya ve rû'yet ider makulesindendir deyu hakkında zeyl-i kitâbda muharrer-i alâsı müslimîn ihbâr eyledikleri işbu

sahibü'l-kitâb Mustafa bin Abdurrahim Efendi nâm kimesneyi hâkim mevkî' sadr-ı kitâb tûbâ-leh ve husne-me'âb efendi hazretleri sağîre-i mezbûre Aişe'nin babası ve mukaddem fevt olan vâlidesi nâm müteveffâyân mezbûrandan isâbet iden emvâl ve emlâk ve eşya ve terekesine zabt u rabt u hıfz u hırâset işbu merkûm Mustafa Efendi cânib-i şer' -i enverden vasî nasb u ta'yîn idub ol-dahi minvâl-i muharrer üzere ve sâbit-i merkûmiyye ba'de'l-kabul merâsimine râ'ıyyet üzere hizmet-i lâzimesini ... edâya te'ahhüd ve iltizâm eyledikten sonra vasî merkûm Mustafa huzûr-ı şer'de ikrâr-ı nâm ve takrir-i kelâm idub sağîre-i mezbûre Aişe'nin nafaka ve kisve-bâhâ ve zarûret-i nâmesi olmağla kadr-ı ma'rûf üzerine nafaka ve kisve-bâhâ farz ve takdir olunmak matlubumdur didikde zeyl-i kitâb (üzere çizilmiştir) mastûri'l-esâmi-i müslimîn olan ... ihbâr ve tasrîh eyledikleri minvâl üzere hâkim mevkî' sadr-ı kitâb tûbâ-leh ve husne-me'âb efendi hazretleri sağîre-i mezbûrenin kendi malından olmak üzere nafaka ve kisve-bahâ ve zarûret-i sâ'iresiçün yevmi on beş akçe farz ve takrir idub merkûm Mustafa Efendi dahi meblağ-ı mezkûri sağîre-i mezbûre Aişe'nin nafaka ve kisve-bahâ ve zarûret-i sâ'iresine harc u sarf u vakt-i zarûretde istidâne ve vakit-i zâferde sağîre-i mezbûre Aişe'nin malına rücû'e vasî-i merkûm Mustafa Efendi'ye keyl-i şer'-i enverden izn virilüb mâ-vak'a bi't-taleb ketb olundu.

Hurrîre fi'l-yevmi'l-ısrîn min-Zi'l-hicce-i şerîfe li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl

Fazlı-zâde Feyzullah Efendi
Kesdâne Zâde es-Seyyid Ömer Ağâ
Mukayyid Ahmed Efendi
Fazlı-zâde el-Hâc Said Efendi
Bâzâr Bâşı bin İsmail
İbrahim Ağâ bin Hasan
Ser⁹³⁴ muhzırân Mehmed Pâşa

⁹³⁴ Belgede "seri" şeklinde yazılmıştır.

Ak Byık İbrahim Efendi
Mumcî-zâde es-Seyyid Ali Ağâ
Zeynel zâde Ömer Efendi bin Hasan
ve gayruhum mine'l-hâzirûn

Sayfa/70

Belge 1

Yegen Zâde İbrahim Beğ'in mütesellimlik fermânı sûretidir ki işbu mahalle kayd olunmuştur.

Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm me'adeni'l-fazâi'l ve'l-keâm Amasya sancağı'nda vâki' kuzât ve nüvvâb efendi zîde fazluhûm tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm olaki Amasya sancağı bu def'a 'avâtif-i 'aliyye-i şâhânemden Hotin Kal'ası muhâfızı şartıyla Hotin sancağı'na mutasarrıf düstûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-alem vezirim beğın es-Seyyid el-Hâc Mehmed Pâşa edamallahü te'âla iclâlehü işbu ... mübâreke Şevvâlü'l-mükerremün dördüncü gününde ber-vech-i arpâlık ilhâken tevcîh ü ve ihsân ...hânem olub zabt u rabt memleket zimmetinde livâ-i mezbûr müşârun-ileyh tarafından ... mütesellim nasb-ı lâbud ve muktezî olmakdan nâşi Amasya sükkânından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Beğın Zâde İbrahim Beğ zîde kadruhû mütesellim-i nasb olunmak bâbında emr-i celîlü'l-kadrim sudûrine müşârun-ileyh kapû kethüdası hacegân-ı divân-ı hümâyunumdan sâbıkâ-i küçük evkâf muhâsebesi olan Ahmed zîde mecduhû bâ-arz-ı hâl istid'â etmekle vech-i meşrûh üzere mütesellim-i nasb olunmak fermânım olmağın imdi siz ki ... mümâ-ileyhimsiz ber-minvâl-i muharrer livâ-i mezbûr-i mütesellimliği tarih-i merkûmdan mîri mümâ-ileyh zabt ve cânib-i müşârun-ileyhle râci' olan tayyârât ve 'âidâtı ahz u kabz itdirub mütesellimliği umûruna ... itdirmemek bâbında fermân-ı 'âlişânım sâdır olmuştur. [boşluk] buyurdum ki hükm-i şerîfim vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr iden fermân-ı vâcibü'l-ittibâ ve lâzımü'l-imtisalimin mazmûn-ı münifî ile amel olası söyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahrîren fi evâhir-i şehri Şevvâlü'l-mükerremi li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

... emr-i mezkûrun hâla vezîr-i ... sadr-ı ‘âli efendimiz hazretlerinin ... mektûb-ı vârid olmuştur.

Kad vasale ileynâ fi 6 Zi’l-kadeti’ş-şerîfe sene 1194

Belge 2

Mâ-fîhi mine’l-farz ve’t-takdîr cerâ indî nemekahü el-fakir ‘ileyhi ‘azze şânuhu ve te’âlâ Dervîş Mustafa El-kâdı bi-medine-i Amasya el-mahruse ‘ufiye ‘anhu

Medine-i Amasya mahallâtından Mehmed Pâşa mahallesinde sâkin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed Efendi’nin sulbî sağıre oğlu Atullah nâm sağıre babası müteveffâ(y)-i merkûmdan ve ba’dehu fevt olan li-ebeveyn er-karındaşı Tematullah nâm kimesneden ve ba’dehu fevt olan vâlidesi Emine nâm hâtundan ırs-i şer‘le isâbet ve intikâl iden emvâl ve emlâkın ve eşya ve terekesini zabt u rabt u hıfz u hırâsete ... şer‘-i enverden hüccet-i şer‘iyye-i vasiyye olan li-eb-er-karındaşı es-Seyyid Mehmed Emin Efendi nâm kimesne meclis-i şer‘-i şerîf-i enver gelub ikrâr-ı nâm ve takrir-i kelâm idub sağır-i mezbûrun nafaka ve kisve ve zârûret-i sâ‘ireye eşeddi ihtiyâç ile muhtâç olduğundan yevmiyeüzerine kadar ma‘rûfe nafaka ve kisve-bâhaları farz ve tekdir olunmak matlubumdur didikde zeyl-i kitâbda muharrer el-esâmi-i müsliminin ihbâra ve takrir ile geldi ber-minvâl-i meşruh ... mezbûrun kendi malından yevmi on ikişer akçe nafaka ve kisve-bâha ve zarûret-i sâ‘iresiçün hâkim ve sadr-ı kitâb efendi hazretleri farz ve takdir idub vasi merkûm dahi ba’de’l-kabul ... zarûretde istidâne-i ... mezbûrun malına rucû‘ işbu vasi merkûm es-Seyyid Mehmed Emîn Efendi’ye cânib-i şer‘den izin virilmiş mâ-vaka‘a bi’t-taleb ketb olundu.

Hurrîre fi’l- yevmi’s-sâdis min şehri Ramazânü’l-mübârek sene erba‘a ve tis‘în ve mi’ete ve elf

Şuhudü’l-Hâl

El-Hafız ebû Bekir Efendi bin Abdülbaki

Feyzullah Efendi bin İsmail Efendi

Molla Abdullah bin Hasan

Ak Bıyık İbrahim Efendi

Ahmed Efendi

El-mukayyid es-Seyyid Mehmed Efendi bin Mustafa

Ve gayruhum mine'l-hâzirûn

Sayfa/71

Belge 1

Bin yüz doksan dört senesi Muharremü'l-harâmının guresinden Recebü'l-mürreccebe gelinceye dek vilâyet umûruna dokuz bin kırk bir gurusun salyâne defteridir ki işbu mahalle kayd şod.

Fî 18 Za Sene 1194

Defter oldur ki işbu bin yüz doksan dört senesinin Muharremü'l-harâmının guresinden Rebî'ü'l-ulânın guresine gelinceye dek Molla Halil oğlu İbrahim Ağa ile bile vilâyet masârıfı için olub Amasya mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın içşehir başına vi[r]ilen hizmet yüz guruş Sivas vâlisi devletlü İzzet Mehmed Paşa efendimizin İbrahim Beğ'e mübâşirinin konak masârıfına virilen yirmi iki guruş İbrahim Paşa'nın olduğu yerin ta'mîri ve hâne ta'mîri ve kendi odasının ta'mîri ve konak önünde dolab masârıfı için virilen yüz elli dört buçuk guruş ve mahkemenin divân hânesi ve divâr ta'mîri için virilen yirmi sekiz guruş Sivas valisi devletlü İzzet Mehmed Paşa efendimize ikrâmiye def'ine irsâl olunan Yunus Beğ'e virilen on beş guruş mübâya'a isti'câline gelen İzzet Mehmed Paşa'nın ihrâm ağasına virilen hizmet on beş guruş İbrahim Paşa gittikten sonra konak beklemesine Hacı Mehmed'e virilen iki buçuk guruş mübâya'a tahsiline gelen kapucu başı el-Hâcc Osman Ağa'ya ta'âmiyesiçün beş yüzden fazla virilen üç yüz seksen iki guruş İbrahim Paşa'nın tüfenkçibaşısına mübâya'a salyânesiçün elli guruş Sivas valisi sadr-ı sâbık devletlü İzzet Mehmed Paşa efendimize virilen ikrâmiyeye yüz elli guruş hizmet mübâşirine yüz seksen guruş ve kahve ve duhan bahasıçün sekiz guruş mübâya'a isti'câline gelen Vanlı Mahmud Ağa'ya virilen hizmet yirmi beş guruş

kaftan ağasının def' için Hakala nâhiyesine bâ-mürâsele giden ademe virilen üç guruş mahzar mühürlemek için [silik] bir buçuk guruş Sivas valisi İzzet Mehmed Paşa efendimizin taksît-i evvel hazariyesine virilen yüz seksen beş guruş bir rub' hizmet mübâşirine doksan iki buçuk guruş menzilci Hacı İsmail'e saman bahasıçün verilen beş yüz guruş Amasya sancağının hazariyesinden nefsi-i Amasya'nın hissesiçün virilen yüz seksen beş guruş bir rub' hizmet mübâşirine kırk bir guruş Tokad'a irsâl olunan İzzet Paşa için giden ademe virilen otuz guruş Haliloğlu ve Hacı Eyüb kızı için hâkim efendiye harc-ı hüccet deyü virilen yüz elli guruş ... mezbûr için mütesellim sa'âdetlü Abdullah Beğ'e virilen yüz elli guruş kefereden İslam'a gelen adam için virilen on guruş Selhun Ağa'nın kâtibinin konak masârifiçün bir rub' [silik] zâdeye virilen yirmi dört guruş salyânedan alınmayub kurâlarda ve şehirde bâkî kalanlar için zimmiyân-ı bazergândan karz alınan masârif için altı yüz otuz altı guruş Sivas valisi İzzet Mehmed Paşa efendimizin hazariyeye gelen kahve ve duhan bahası deyü virilen on buçuk guruş masârif-ı müteferrika elli guruş cem'an yekûn üç bin sekiz yüz guruşdur bin yüz doksan dört senesinin mâh-ı Rebî'ü'l-ula guresinden mâh-ı Şa'bânü'l-muazzam guresine gelinceye dek masârif-ı beldedir Tokad'[d]a İzzet Mehmed Paşa efendimize irsâl olunan mahzar ve i'lâm getüren üç ademe virilen kır[k] bir guruş ... mezbûrdan gelen İzzet Mehmed Paşa'nın sofracıbaşısı Mustafa Ağa'ya virilen hizmet otuz beş guruş karz akçe cem' için tüfenkçi Mahmud'a virilen bir guruş Sivas tarafından mütesellim buyuruldusun i'lân için getüren ademe hizmet otuz guruş mâl-ı Amasya'nın mâlikânesin def' için Asitâne tarafına Hacı Mahmud Efendi irsâl olundukda virilen ücret yüz otuz guruş tüfenkçilerin odasına tahta ve mih ve üstadiye on sekiz buçuk guruş def'a karz akçe cem'içün virilen bir buçuk guruş etmekçilikde caşni tutulmasıçün virilen on guruş Sivas mütesellimi Emin Beğ tarafından hazariye-i sâni [içün] gelen çukadâra virilen yirmi beş buçuk guruş Acem ilçisini getüren tatara virilen beş buçuk guruş Amasya mütesellimi Ala Ağa'nın teşriflerinde saray ta'mîri ve hasır bahâ ve matbah ta'mîri ve sâ'ir masrûfât için virilen yetmiş yedi buçuk guruş ve hâlen Sivas valisi devletlü Ali Paşa efendimiz taksît-i sâni hazariyesini yüz seksen beş guruş bir rub' ve hizmet mübâşirine seksen beş buçuk guruş na'lbandların narhı için Zile tarafına irsâl olunan ademe virilen iki guruş

muhzır beğimiz oğluna virilen bir guruş Amasya mütesellimi Alağ Beğ içşehir başısına virilen elli guruş mütesellim-i mezbûr Ali Ağa medîne-i Amasya'ya teşrif etdiklerinde üç günlük virilen ta'yinât iki yüz otuz sekiz guruş hâlen Sivas valisi devletlü Ali Paşa efendimizin silahdârı ağa Köprü tarafına azimetinden bir gicelik İbrahim Beğ konağında masârif on beş guruş Amasya mütesellimi Ali Ağa konağında çömlek desti ve ibrik ve şem'dân bahasıçün virilen on iki guruş virilen on iki guruş Sivas valisi devletlü Ali Paşa efendimizin adâlet buyuruldusunu getüren ademe virilen hizmet yirmi guruş doksan bir doksan iki senesinin bâ-emr-i âlî avarız için gelen vezîr çukadârı Kara Hasan Ağa ve ma'yyetinde ta'yîn olunan mübâşir ağaya virilen⁹³⁵ hıdmet altmış beş guruş mütesellim ağanın kethüdâsı Mehmed Ağa'ya zahîre buyuruldusu hıdmetiçün virilen yüz guruş hâlen Sivas valisi düstûr-ı mükerrer devletlü Ali Paşa efendimize [silik] iki bin guruş Amasya sancağının hazariye-i sâni için virilen yüz seksen beş guruş bir rub' hıdmet mübâşirine kırk guruş mahkemenin at yemliği ve asmasıçün ve el bahâsı ve eski muhzırbaşı Koca'ya virilen on bir guruşluk ve karz akçe için cem' iden yedi ademe virilen ücret on guruş def'a Sivas valisi devletlü Ali Paşa efendimizin silahdârı Köprü'den avdetinde İbrahim Beğ'e iki gicelik masârif otuz beş guruş mezbûrun etbâ'larına masrufâtçı virilen otuz guruş mütesellim ağanın bâlarıçün konak duhan bahâlarıçün altı aylık yüz yirmi guruş firârî el-Hâcc Ali Paşa'nın Asitane'ye giden atlarına yek-dest keşâna virilen dört guruş vâli-i Sivas devletlü Ali Paşa efendimize mübâşir gelen bazergâne Ahmed Ağa'ya

Sayfa/72

kahve ve duhân bahâ yedi buçuk guruş mütesellim ağanın konağında olan ... yemliki divânhanesine olan masârif dokuz guruş bu defa' vilâyet-i husûsuma zimmetinde Asitâne'(ye) giden iki ademe ücret iki yüz guruş Ahmed Paşa'ya gelen silahşör Ağa'nın altı günlük masârifiçün ... Paşa'ya virilen elli bir guruş cemaziye'l-ahirin on beşi(n)ci günde olub sene-i mezbûre doksan dört senesine mahsûben olmak üzere doksan beş senesinin Cemazi(ye)'l-ahirin on beş(inci)

⁹³⁵ Virilen kelimesi belgede iki defa yazılmıştır.

gününe gelinceye kadar ... Ali Efendi'nin bir senenin ücreti için vaz' olunan iki yüz elli guruş masârif-ı müteferika on beş guruş Sivas tarafına irsâl olunacak iki ademe ücret-i elli guruş hazariye-i sâlis der-Sancağı Amasya ma'hezimet-i mübaşiriye iki yüz yigirmi altı guruş hüddamiyye kırk guruş, kalemiyye ve hamidiyye elli guruş, Mahzar Paşa'ya yigirmi guruş ve naib efendi ve serdâr ağa'ya kahve (ve) duhân bahâsı otuz guruş, hakim efendiye harç defteri beş yüz elli guruş, eminiyye kırk guruş, hüddamiyye kırk guruş, kalemiyye ve hamidiyye elli guruş, Mazhar Paşa'ya yigirmi guruş ve harc-ı hivâlat-ı yüz yigirmi guruş min-haysü'l-mecmu' dokuz bin kırk bir guruş bâliğ olub meblağ-ı mezkûr medine-i mezbûrde vaki' bi'l-cümle 'ayân ve eşrâf ve vucûh-u ahâli ma'rifeti şer'le medine-i mezbûrede mevcude-i mahallât ve nuvvâhı erba'-i derununda dâhil olan kurâların cümlesine tevzî ve taksîm olunan salyâne defteridir ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Fi evâhir-i Recebü'l-mürreceb li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
Mahalle-i Şâmlar	53,5	Mahalle-i Hâcı Hamza	127,5
Mahalle-i Bâyezid Paşa	312	Mahalle-i Pervâne	69
Mahalle-i Aşağı Suadiye	191,5	Mahalle-i Acem Ali	180
Mahalle-i Yukarı Savâdiye	32	Mahalle-i Çeri Paşa	239,5
Mahalle-i Çöke (Çökî)	43	Mahalle-i Bozahâne	277
Mahalle-i Mehmet Paşa	121,5	Mahalle-i Eski Kethüdâ	193
Mahalle-i Sofî Zâde	78	Mahalle-i Devehâne	309,5
Mahalle-i Yakûtiye	71,5	Mahalle-i Hâcı İlyas	123,5
Mahalle-i Bazar-ı Sufla	42	Mahalle-i Üçler	137
Mahalle-i Gümüşlü Zâde	267	Mahalle-i Köycegiz	127
Mahalle-i Sofular	110,5	Mahalle-i Şeyh Cu'i	25,5

Mahalle-i Hoca Süleyman	41	Mahalle-i Hızır Paşa	127,5
Mahalle-i Kocacık	71,5	Mahalle-i Kamerüddin	127,5
Mahalle-i Saraçhâne	48	Mahalle-i Sâbıküddin	59
Mahalle-i Köprübâşı	33,5	Mahalle-i Kurşunlu	79,5
Mahalle-i Uzun Mustafa	33,5	Mahalle-i Şeyh Garik	61,5
Mahalle-i Dere	83	Mahalle-i Şamîce	54,5
Mahalle-i Temennâ	71	Mahalle-i Receb	33
Mahalle-i Mimlice	32	Mahalle-i Gök Medrese	33,5
Mahalle-i Fethiye	142,5	Mahalle-i Ahi Sa'dettin	39,5
Mahalle-i Darü's-selâm	53	Mahalle-i Cami-i Enderun	95

Sayfa/73

Mahalle-i Karatây	47,5	Mahalle-i Çırâkcı	91,5
Mahalle-i Hâtuniye	23,5	Mahalle-i Pirinçci	13,5
Mahalle-i Sâde Helkis	108,5	Mahalle-i Kazgâncı	91
Mahalle-i Sarây	39	Mahalle-i Bâğ-ı Helkis	23,5
Mahalle-i İslam	97		

Cem'an Yekûn 4974,5

Yalnız dört bin dokuz yüz yetmiş dört buçuk guruşdur.

Der-Nâhiye-i Ezine Bâzarı

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
----------	-------	----------	-------

Karye-i Kızılca-i Kebir	25,5	Karye-i Kara İbrahim ⁹³⁶	18,5
Karye-i Dâdi	30	Karye-i A'si Abdâl	119,5
Karye-i İlyâs	30	Karye-i Heneske	20
Karye-i Kal'a	125	Karye-i Tatar	27
Karye-i Ezine	155	Karye-i Uyğur	86
Karye-i Vermiş	52	Karye-i Kızılca-i Sağır	33
Karye-i Meramil (Moramol)	27,5	Karye-i Kürdler	21
Karye-i Keşlik	27	Karye-i Zağla	311
Karye-i Bâlalân	46	Karye-i Sârı Tosun	19
Karye-i Hakala	12,5	Karye-i Yağcı Abdâl	61
Karye-i Bayât	33,5	Karye-i Kara Ali	22
Karye-i Karsân	26	Karye-i Kızıoğlu Kâpusu	15
Karye-i Afşâr	64,5	Karye-i Omük (Emük)	97
Karye-i Sarây Özü ma' Danışmend	114,5	Karye-i Ova Sarây	11,5
Karye-i Kerâp	49,5	Karye-i Sevincir	12,5
Karye-i Böke (Büke)	43,5	Karye-i Mahmudlar	7,5
Karye-i Efte	51	Karye-i Keçili	4,5
Karye-i Pehlivân	10	Karye-i Kâpu	7,5
Karye-i Karatâş	60	Karye-i Sârı Alân	155
Karye-i Şeyh Sa'di		Karye-i Sâz	21

⁹³⁶ İbrahim'in "him'i" belgede iki defa yazılmıştır.

Cem‘an Yekûn 1924

Yalnız bin dokuz yüz yirmi dört guruşdur.

Der-Nâhiye-i Akdâğ

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
Karye-i Yenice	122	Karye-i Boyâlîca	31
Karye-i Zana	137,5	Karye-i Gündes	14,5
Karye-i Eymir	150	Karye-i Sarâyıcık	26
Karye-i Kızık Kışla	95,5	Karye-i Taşbâşı	25,5
Karye-i Sofu	20	Karye-i Sârular	37,5
Karye-i Yeklihân	25	Karye-i Herseki	46

Sayfa/ 74

Karye-i Kız Seki	16	Karye-i Akvirân	34,5
Karye-i Kürdler	4,5	Karye-i Kuz Alânı	7,5
Karye-i Tâvare	9,5	Karye-i Derebaş Alânı	10
Karye-i Seyfe	8,5	Karye-i Katır Kışlası	3
Karye-i Sofular	14,5	Karye-i Mürk	137,5
Karye-i Aktâş	4		

Cem‘ân Yekûn 1007

Yalnız bin yedi guruşdur.

Der-Nâhiye-i Hakala

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
Karye-i Hakala	32	Karye-i Kayâcık	12,5
Karye-i Kazgânlı	14,5	Karye-i Değirmen Deresi	10
Karye-i Kuşcu	14	Karye-i Senezi	14,5
Karye-i Eymir	35	Karye-i Çorlu	14
Karye-i Harmanağılı	15,5	Karye-i Kurnaz	14,5
Karye-i ‘Ahi	50	Karye-i Sâluca	11,5
Karye-i Öyük	7,5	Karye-i Uzun Oba	8,5
Karye-i Arucâk	35	Karye-i Kürdler	6,5
Karye-i Eraslân	18	Karye-i Bâyırlu	18,5
Karye-i Hâcı Bayram	10,5	Karye-i Gani	23,5
Karye-i Boz Beği	19,5	Karye-i Deveci	14,5
Karye-i Firûz	17,5	Karye-i Dere	18,5
Karye-i Mirahor	27	Karye-i Kulu	14,5
Karye-i Feyze	55	Karye-i Kolây	5

Cem‘ân yekûn 487,5

Yalnız dört yüz seksen yedi buçuk guruşdur.

Der-Nâhiye-i Geldigelen

Açıklama	Guruş	Açıklama	Guruş
Karye-i Zana	44,5	Karye-i Yâvru	30
Karye-i Morâmil	81	Karye-i İmrü	26

Karye-i Soma	34,5	Karye-i Orta	47
Karye-i Kerne	28	Karye-i Kuvây	18
Karye-i Atabey	9,5	Karye-i Boğa	55
Karye-i Gökyük	15	Karye-i Bulduklu	25
Karye-i Yağmur	33,5	Karye-i Musa	16,5
Karye-i Köycegiz	12,5	Karye-i Geldigelen	1,5
Karye-i Amânuk	16,5	Karye-i Bâğlıca	27,5
Karye-i Ulus	42,5	Karye-i Yürdenik	53
Karye-i İlgâzi	11,5	Karye-i Kürdler	25
Karye-i Ilıca	6		

Cem'ân yekûn 648

Yalnız altı yüz kırk sekiz guruşdur.

Sayfa/75

*Hurrirre haze'd-defter bi-ma'rifeti'l ahâli nemekâhü'l-fakir 'ileyh-i 'azze şânuhû
Derviş Mustafa el-kâdî bi-medine-i Amasya el-mahrûse 'ufiye 'anhu*

Guruş	Açıklama
4974,5	Bi'l-cümle Mahallat
1924	Nâhiye-i Ezine
1007	Nâhiye-i Akdâğ
0487,5	Nâhiye-i Hâkala
0648	Nâhiye-i Geldigelen mukâbele şod

9041	Yalnız dokuz yüz bin kırk bir guruşdur.
------	---

Hurrire haze'd-defter bi-ma'rifeti'l-ayân ve ahâlî nemekâhü'l-fakir 'ileyh-i subhânehu ve te'âlâ Derviş Mustafa el-kâdî bi-medine-i Amasya el-mahrûse gufire leh.

Belge 1

Mefâhiri'l-kuzât ve'l-hukkâm ma'deni'l-fazl ve'l-keâm Amasya sancağı'nda vâki' kuzât ve nüvvabı zîde fazlûhum tevki'-i refi'-i humâyûnum vasıl olıcak ma'lûm ola ki Amasya sancağı hâlâ kal'ası muhâfız şartıyla Hotin sancağı'na mutasarrıf düstur-i mükerrem müşir-i mufahham nizamü'l-alem vezirim begin es-Seyyid el-Hâc Mehmed Paşa edâma'llâhü te'âlâ iclâlehum doksan dört senesinin şevvalinin dördüncü gününde ber-vech-i arpalık ilhâken tevcihi olunmağla Amasya Sancağı'nda vaki' kazalardan mutasarrıflarıçün verilegen hazariyeden sene-i mezkûre mahsûben müşarun-ileyhin tevcihi tarihine gün kiste'l-yevm hesâbı üzerine hazariyesine isâbet iden hazariye şurût mucibim tahsil ve kabzına me'mûra teslim olunmak babında emr-i şerifim sudûrini müşarun-ileyhin kapû kethüdası olan hâcegân-ı divân-ı humâyûnumda kıdvetü'l-emâcid ve'l-ayân sâbıkan küçük evkâf muhâsebecisi Ahmed zîde mecduhû bâ-arz-ı hâl istid'â ve divân-ı humâyûnumda mahfûz (ve) tevcihât ve hazariye-i tertîbi defterlerine mürâca'at olundukda liva-i mezbûr tarihi merkûmda ber vech-i arpalık ilhâken Hotin muhâfız müşarun-ileyh tevcihi olunduğu ve Amasya sancağı'nda vaki' kazalardan mutasarrıflarıçün senede üç taksid ile üç bin guruş imdâd-ı hazariye tertîb ve ta'yin kılınub ve hazariyede re's-i sene gurre-i Muharrem i'tibâr olunmağla azl u nasb vuku'unda halef ve selef herkes tevcihi tarihinden kiste'l-yevm hesâbı üzere hissesine isâbet iden ahz u kabz eylemek şurût-ı hazariyeden idüğü tahrir olunmağla hazariye-i şurûtu mucibim 'amel olunmak fermânım olmağın imdi livâ-i mezburden mutasarrıf mirîne ta'yin olan üç bin guruş hazariyeden doksan dört senesine mâhsuben re's-i gurre-i muharrem i'tibâr ile müşarun-ileyhin tevcihi iktizâ tarihinden kiste'l-yevm hesâbı üzere hissesine isâbet ve iktizâ iden hazariye herne ise icâb ve iktizâ idenlerden cümle ma'rifeti ve ma'rifeti şer'le mükerrerden hazır

olunarak kabzına ma'mûr eda ve teslim etdurub avk u te'hîrden ve bu bahâne ile ahâlıden mükerrer-i hazariye tahsil olunmak bâbında ve ta'addi vukû'undan hazer ve mücânebet eylemeniz babında fermân-ı âlişânım sâdır olunmuşdur. Buyurdum ki hükm-i şerîfimle

Sayfa/76

vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşruh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ ve lâzimü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at makrûnuyla amel olub hilâfindan be-ğâyet-i tehâşi ve mücânebet eyleyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerifeme i'timâd kılasız.

Tahriran fi evâsıd-ı zi'l-hicce-i şerîfe li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Belge 1

Mefâhiri'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'deni'l-fazl ve'l-keâm Amasya sancağı'nda vâki' kazâların kuzât ve nüvvâbı zîde fazlûhum ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akrân a'yân-ı vilâyet zîde kadrûhum tevkî'-i refî'-i humâyûnum vasıl olıcak ma'lûm ola ki Amasya sancağı'nde vaki' kazâlardan ... mutasarrıfçün tertîb u ta'yin olunan üç bin guruş imdâd-ı hazariye bin yüz doksan beş senesine mahsûben re's-i sene gurre-i muharrem i'tibâr olunarak senede üç tâksid ve beher tâksid-i vakt ve zamanıyla livâ-i mezbûrede vâki' kazalara ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetiyle tevzî' ve taksim ve yerlu yerlerinden cem'a ve tahsil ve hâlâ ilhâken merkûm mutasarrıf Hotin muhafızı düstur-ı mükerrer müşir-i mufahham nizâmü'l-âlem vezirim beğin el-Hac Seyyid Mehmed Paşa edâma'llâhü iclâlehu tarafından kabzına me'mure edâ vü teslim olunmak ... olmağın işbu emr-i şerîfim ısdârı ile [] irsâl olunmuşdur imdi siz ki Mevlâna ve a'yân-ı müma-ileyhsiz livâ-i mezbûrden mutasarrıfçün tertîb ve ta'yin olunan üç bin guruş imdâd-ı hazariye bin yüz doksan beş senesine mahsûben re's-i sene gurre-i Muharrem-i i'tibâr olunarak senede üç tâksid ve beher tâksid-i vakt u zamanıyla ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetiyle livâ-i mezbûrde vâki' kazâlar ahalilerine tevzî ve tâksîm ve yerlü yerinden cem'u tahsil ve vezîr-i müşârun-ileyh tarafından kabzına me'mura eda vü teslim ihtimâm ve dikkât olunub avk ve te'hîr ve ihmâl ve müsâmahadan ve kazâlara kesret üzere mübâşirler irsâliyle ahâli ve fukâraya zulm u te'addiden ve mikdâr-ı mukayyeden ziyâde ve mükerrer

akçe tevzî ve tahsilinden ücret-i mübâsiriyye mutâliyyesinden ğâyetü'l-ğâye hazer u mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı alışânım sâdır olunmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfim [boş] vusûl buldukda bu babda vech-i meşruh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermanım vâcibü'l-ittibâ ve lâzimü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at makrunuyla amel ü hareket ve hilâfından tehâşî ve mücânebet eyleyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfeme i'timâd kılarsız.

Tahrirân fi'l evâsıt-ı Zi'l-kadeti'ş-şerîfe sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf
Kad vasale ileynâ fi 17 Zi'l-hicce-i şerife sene 1194

Belge 2

Medine-i Amasya'da mesned nişîn şerî'at-i ğarrâ faziletlü efendi zîde fazlûhu ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akrân mütesellim Ağâ ve a'yân-ı vilâyet ve iş erleri ve yeniçeri serdârı ve zâbitân zîde kadruhûm inhâ olunur ki işbu sâl-i ferhûnde-i fâl-i mâh Şevvâlü'l-mükerremi dördüncü gün 'avâtıf-ı 'aliyye-i mülûkâne ve 'avârîf sene-i hüsvâne eyâlet-i Sivas'a uhde ihtimâm 'âcizânemize tevcîh ve 'inâyet ve ihsân-ı ihtimâm buyurulmağla eyâlet-i merkûmeye merbût ... ve gazâvât-ı ahâlilerine i'lân-ı ve ... merâsim-i kadîme ve ... müşeyyidimeden olmakdan nâşi ber-mukaddeme-i vâcibe-i zimmet olan devam-ı abâm ömr ü devlet hazret-i şeyhinşâhi da'avâtına muvâtin ve isticlâb-ı sâlâtine mübâderet-i akdem isâl-i hâlisânem olan sancâğınız dâhilinde serserî geşt ü güzâr iden kapûsuz dîvâne-i kâne ve tüfenkçiyân vesâ'ir ...lara konâk virilmeyub def'a ruhsat mu'âmele olunarak fukarây-i zua'fâ üzere girenlerin kayd hazretlerin ... bi'l-ittifâk ihtimâm olub eger gelinelü olub güçleri birleşmediği hâlde birbiriniz ile haberleşub üzerine varulub yine hifâ ve menî mümkün olmadığı hâlde ... tarafımıza inhâ ve ihbâr eyleyesiz avn 'inâyet ... cerây-i ... ecrî alınub hidmete halikinden me'mûren ol... verub mürûr u ubûr idenlere mikdâr-ı kifâye yem ve yiyecek virub 'avâid(at) ve kurbân ve külli ... akçesi tâ'mile bir habbe virilmeyub 'inâd ve muhâlefet idenleri tarafımıza i'lâm eyleyub yine himâyeye ...asâyîş emn-ü râht ve da'vât-ı hayriyye ... eylemeniz bâbında Dîvân-ı Rum'dan işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ve [boş] ile [boş] irsâl olundu inşâllahü te'âla vusûlünde gerekdir ki ber-minvâl-i muharrer livâ-

i mezkûre kazâları ve ahâlilerine tefahhim ve hakikat-i hâli ... arz ve i'lâm olunub mûceb-i buyu(ru)ld(u) ile 'amel ve hareket eyleyesiz deyu.

Fi 15 ZL sene 1194

Kad vasale ileynâ fi 2 (üzeri karalanmış) Za sene 1194

Şod.

Sayfa/77

Belge 1

Yâ-fettâh, yâ-rezzâk, yâ-hennân, yâ-mennân, yâ-allah ...

... ğarra şehr-i Muharremü'l-harâm li-sene hamis tis'in ve mi'ete ve elf ...
allahümme bârik lenâ ve'l-cem' iu'l-mü'minîn ve'l-mü'minât ve ifteh lenâ
ebvâbü'l-hayrât ve'l-henât âmîn yâ-mühibü's-sâ' ilîn ... bâ-errahim se'r-râhimîn
amîn

Fi'l-yevm Çehârşenbe mübârek Muharremi'l-harâm sene 1195

Belge 2

Kıdvetü's-sâdâti'l-kirâm Amasya ve Zünnun Abâd kazâlarına kaymakâm ... es-
Seyyid Ebû Bekir ... dâme şerefu siyâdetehu [boşluk] ba'de't-tahiyye(ti)'l-vâfiyye
inhâ olunur ki işbu sene hamis ve tis'in ve mi'ete ve elf. Muharremü'l-harâm
guresinden kazâ-i ... kâymakâmlığı cenâbınıza ibkâsı olunmuşdu(r) gerekdir ki
sâdâti'l-kirâm-ı ihtirâm ve üzerlerine şer'ân sâbit olan ahkâm-ı ma'rifetiniz ile ...
olunmasına ikrâm idub bundan akdem cenâbınıza virilen tevciyye mektûbuna
muharrer olan kapûsu merâ'ât zimmetinde şevketlü mehâbetlü kerâmetlü padişâh-ı
İslam eyye'd-allâhü te'âlâ el-yevmi'l-kıyâm hazretlerinin devâm-ı ömr ü
devletleriçün sâdât-ı kirâmın da'avât-ı hayriyyelerin isticlâb idüb⁹³⁷ her emirde
şer'-i şerîfe imtisâl ile mazhar-ı şefâ'at-ı hazreti'l-enâm âleyhi efzalü't-tahiyye
olasız.

⁹³⁷ Belgede "idüb" tekrar edilmiştir.

Kad vasale ileynâ fi 9 M sene 1195

Belge 3

El-fakir es-Seyyid İbrahim ...

Mehmed Pâşa Mahallesi'nde mütemekkin Haçadur nâm oyân ... terk ve hak dîni kabul-i şeref-i İslam ile müşerref olub ismine İbrahim tesmiyye olduğu işbu mahalle kayd şod.

Fi 1 M sene 1195

[Şuhudü'l-Hâ)

Fazlı-zâde Feyzullah Efendi

Fazlı-zâde mukayyid Ahmed Efendi

Es-Seyyid Mustafa Efendi

Mustafa (Efendi)

Şod.

Sayfa/78

Belge 1

Medine-i Amasya'da mesned-nişîn-i şeri'ât-gârra fazîletlü efendî zîde ilmühu ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akrân mütesellimin ve 'ayân-ı vilâyet ve yeniçerî serdârı ve zâbitân ve iş erleri ve söz sâhibleri zîde kadruhûm inhâ olunur ki bu sâl-i ferhûnde-i fâlde 'avâtif-i 'aliyye-i mülükânenen sâdır ve sunûh iden emr-i celîle-i cihândârîden takdîm ve müstebân buyurulan fukarâ-yı ra'iiyet ve sükkân-ı memleket emîn ve asayişler merâm-ı hazret-i şehinşâhi buyurulmakdan nâşi bizim dahî iktizâ-i merâmımız olmağla derûn-ı belde ve havâlilerinde zuhûr iden erâzil ve haramzâde ve bu makû[le] şekâvet-pîşelerin teftiş ve tefahhus lâbüd ü lâzım ve tedîb ü gûşmaları muk[te]zî olmağla husûs-ı mezkûr için tüfenkcibaşımız ve delibâşımız ta'yîn ve tertib olunmuşken rahmen li'l-fukarâ emânet olunub ol-makûle erâzil ve haramzâde ve mefsedet-endişeleri tefahhus ve tecessüs ve hakîkat-ı hâl tafsîlen haber ve ifâdesi lâzime-i hâlden olmağla teftiş ve tefahhus ve bermu'tâd hizmet-i lâzime[yi] dikkat eylemeniz bâbında Divân-ı Rum'dan işbu

buyuruldu tahrir ve ısdâr ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akrân kapûcular kethüdamız Hâcî Ömer Ağâ zîde kadruhû ta'yîn ve irsâl olundu inşâllâhu te'âlâ vusûlünde gerekir ki ber-minvâl-i muharrer belde-i mezkûrda ve kurb ve civârında ol-makûle fitne-îkâz [ve] şekâvet-pîşe ve mefsedet-endişe ve erâzil ve haramzâdelere aslâ ve kat'ân ruhsat ve cevâz gösterilmeyüb ismi ve resimleriyle Divân-ı Rum'a ihzâr ve ilâm olunub mûcib-i buyurulduyla 'amel ve hareket ve hilâfindan mübâ'adet eylesiz deyû.

Fi 25 Za sene 1195

Kad vasale ileynâ fi 9 M sene 1195

Şod.

Belge 2

Bu def'a Kebân ve E(r)gani ma'denleri hâsılâtından darbhâne-i 'amireye gidecek yigirmi beş yük sim ve zer hazînesinin Üsküdar'a varıncaya kadar bâ-emr-i 'alışân isâline me'mûr olan Ebu Bekir Ağâ ma'rifetiyle medine-i Amasya'ya vâsıl olub ve mikdâr-ı kifâye cebelûler ile savb-ı me'mûriye emnen ve sâlimen irsâl olunduğu işbu mahalle kayd şod.

Fi 5 M sene 1195

Kad vasale ileynâ fi 5 M sene 1195

Cizyen Amasya fi (tarih yazılmamıştır) Muharremi'l-harâm sene 1195

110 evrâk-ı a'lâdır

820 evrâk-ı evsâtdır

110 evrâk-ı ednâdır

1040 Yalnız bin kırk evrâkdır.

Sayfa/ 79

Belge 1

İşbu bin yüz doksan dört senesi Muharremi'l-haramın on altıncı gününden olub Gümüşhane ma'denlerinden hâsılât zer u sim hazine-i menzilhâne-i 'amire-i

hümâyun tarafına gidecek dört haml zer u sim hazinesi Şatır Hasan Ağâ yediyle bâ-emri ‘alışân medine-i Amasya’ya bi’l-emin ve’s-selam vurûd u mikdâr-ı kifâye cebelüler ile savb-ı me‘mure de Asitâne-i aliyye tarafına ...ve sâiman irsâl olunduğu işbu mahalle işâret olunmuşdur. Ve’s-selâm.

Şod.

Fi 14 M sene 1195

Belge 2

Ba’is-i hurûfu hülâsa oldur ki

Amasya sancağın’da Geldigelen nahiyesi’nde vâki‘ Gözlü virân nâm karye ve gayrinden on üç bin üç yüz elli akçe timâra ber-vech-i ... Bâyrat mutasarrıfı olan Mehmed es-Seyyid Ağâ’nın doksan dört senesine mahsûben iltizâmen uhdesinde olan medine-i Amasya ... Fazlı-zâde sa‘adettü Feyzullah Efendi timâr-ı mezbûrun iltizâmına ancak bir sene mutasarrıfa olub sâlifü’z-zikr sene-i mezbûrenin iki cebelü bedeliyesi yüz guruşa efendi müma-ileyh ... cebelü bedeliye-i mezbûre tahsiline me‘mûr Osman Ağâ tarafından bi’l-vekâle me‘mûr olduğum hasebiyle bi’t-tamâm ahz u kabz idüb efendi müma-ileyh ... işbu hülâsa virilmiştir. Ve’s-selâm.

Fi 13 M sene 1195

El-fakir Mustafa el-muhassıl

Cebelü bedeliyesi me‘mûr mezbûr

Belge 3

Ba’is-i nemika budur ki Amasya sancağı mutasarrıflarına bâ-fermân-ı ‘ali üç taksît ile ta’yîn olan imdad-ı hazariyenin beher taksitinde tahsis buyurulan bin guruşun Amasya sancağı’na vâki‘ kazalarda a’yân ve eşrâf ma‘rifetiyle beher kazaya isâbet iden meblağ ber-vech-i âti defter-i olduğu Amasya Mahkemesi sicillâtında mukayyed ve musarrah olmağla hâlâ Amasya sancâğı Hotin Kal’asına ilhâken mutasarrıf olan eyâlet-i mezbûr valisi devletlü, ‘inâyetlü, merhametlü es-Seyyid el-Hâc Mehmed Paşa yesserallahu ... ve mâ-yeşâ-i hazretlerinin taraf-ı müşirânelerinden sancâğı mezbûr mütesellimi necâbetlü ... Zâde İbrahim Begin

hazretlerine bin yüz doksan beş senesine mahsûben taksit-i evvel-i mâli defteridir ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Hurrire fi şehri Muharremi'l-harâm 'azze li-sene hamis tis'in ve mi'ete ve elf.

Açıklama	Pare	Guruş
Kazâ-i Amasya/Berây-ı zeyre bâ-hattı hümâyun		205,5- 020=180,5
Kazâ-i Veray		33
Kazâ-i Gedegra		162,5
Kazâ-i Zunnunabad		75,5
Kazâ-i Ladik		87,5
Kaza-i Havza		100
Kazâ-i Gümüş ma' Hacıköy		81,5
Kazâ-i Zeytûn	1	68
Kaza-i Merzifon	1	118
Kazâ-i Gelengiras	1	43
Kaza-i Merzifonabâd		43

Cem'an yekûn 1000

Yalnız bin guruşdur.

Ücret-i 'ani's-sicilli'l-mahfûz nemekâhü'l-fakir⁹³⁸ ileyh-i 'azze şânuhu Derviş
Mustafa el-kâdî bi-medine-i Amasya el-mahrûse

Sayfa/80

⁹³⁸ "Ücret-i 'ani's-sicilli'l-mahfûz nemekâhü'l-fakir" ibaresi belgede iki defa yazılmıştır.

Belge 1

Defter-i oldur ki [] medine-i Amasya mahallâtından Acem Ali Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer nâm müteveffânın verâseti zevce-i menkûha-i metrûkeleri Rafia binti Mustafa ve Emine binti Mehmed nâm hâtunlar ile vâlidesi Fâtıma ve Ümmü diyâr-ı efrâde? gâ'ib Hüseyin bin Ebû Bekir'e ba'de'l-inhisâri'ş-şer' tereke-i müteveffâ(y)-i merkûmedir ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Hurrire fi'l-yevmi's-sâni ve'l-ısrîn min Muharremü'l-harâm li-sene hamis tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl

Mehmed Efendi bin Hüseyin Efendi

Hüseyin Efendi Mustafa

Mehmed bin Abdullah

Es-Seyyid el-Hâc Ahmed bin İbrahim

Ser muhızırân Molla Mehmed

Ve gayrihum mine'l-hâzirun

Açıklama	Mikdar	Guruş
Menzil-i der-mahalle-i mezbûr	1	15
Kara sığır öküzü	1 çift	15
Câmus ineği	1	2
Merkeb	1	15
Evâni-i nühâsiye	50 kıyye	50
Araba dokumayla	1	5
Salımlı kılıç	1	11
Simli sinü		11
Tüfenk	1	7
Kebir bıçak	1	22

Köhne cebe kürk	1	1
Köhne niş	1	3
Çuka miltân	1	3
Âba şalvâr	1	2,5
Kavuk ma' sârik	1/1	1
Köhne yasdık ve seccâde	6	7
Müsta'mel kilim	2	8
Makad ve yorgân	2/2	5
Tesdere ma' bâca perdesi	2/1	2,5
Dokuma yasdık ve yorgân ve çul	5/2/3	7,5
Kile hinta	20	50
Kile şî'ar	15	30
Pehlivânda İsmail kethüda ve oğlu Seyyid Mustafa der-zimmet		50
Zimem-i nâsda mevcûd		10
...		1,5
Tecemmülât-ı beyt		2
Nakid der kise		121

Cem'ân Yekûn 596 guruş

Yalnız beş yüz doksan altı guruşdur.

Sayfa/81

Cem'ân Yekûnü'l-ihracât (285 guruş)

Yalnız iki yüz seksen beş guruşdur.

Guruş	Açıklama
285	Akl-i duyûndan?
023	Resm-i ‘âdi ve harc-ı harâm
308	Yalnız üç yüz sekiz guruşdur.

Sahhü’l-bâki li’t-taksîm beyne’l-verese 286 guruş

Yalnız iki yüz seksen altı guruşdur.

Açıklamam	Meblağ	Guruş
Hisset-i zevce-i mezbûre Rafiye	90	35
Hisset-i zevce-i mezbûre Emine	90	35
Hisse-i emm mezbûre Fatıma	40	95
Hisse-i ‘ümm mezbûr Hüseyin	20	119

Te’allaka ilmî mâ allâm men i’timâd-i aliyye nemekahü’l-fakîr ‘ileyhi ‘azzae şânuhu. Dervîş Mustafa El-kâdî bi-medîne-i Amasya el-mahruse ‘ufiye ‘anh

Belge 1

Mâ-fihi mine’n-nasbi’l-... vasî indi nemekâhü’l-fakîr ileyh-i azze şânuhû Dervîş Mustafa el-kâdî bi-medîne-i Amasya el-mahrûse ufiye ‘anhu

Medine-i Amasya mahallatından Acem Ali mahallesinde sâkin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer nâm müteveffanın ‘emücesi olub diyâr-ı aharda hayavâtı ve memât-ı nâ-ma’lûm olan Hüseyin bin Ebû Bekir nâm er-karındâşı oğlu müteveffâ(y)-i merkûmun emvâl ve eşya ve emlâk-i ve terekesinden ırs-i şer‘le şerîfle isâbet ve intikâl iden ve hissesin ... mezbûrun hâl-i mütebeyyin oluncaya dek zabt u rabt u hıfz ve hırâset-i ... nasb u ta’yîn olunmak lazım ve mühim olmağın ... mezbûrun akrabâsından olub işbu sahibü’l-kitâb es-Seyyid Ahmed Ağâ bin Mehmed nâm kimesne diyânet ve istikâmet ile ma‘rûfe kimliği merkûmun

uhdesinde gelmege hâzır olduğu zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmî müslimîn ihbâr etmeleriyle hâkim-i mevki' sadr-ı kitâb tûbâ leh ve hüsn-meâb efendi hazretleri ... mezbûr Hüseyin'in üzerine akrabasından işbu merkûm Seyyid Ahmed Ağâ bin Mehmed'in ... şer'-i enverden kim nasb u ta'yîn idub olduğu minvâl-i muharrer üzere kimligi mezbûri ba'de'l-kabul merasimine ra'iyet üzere hizmet-i imâr ... kemâ yenbeğî edaya mü'te'ahhüde ve iltizâm idecek mâ-vak'a bi't-tâleb ketb olundu.

Hurrire fi'l-yevmi's-sâni ve ışrin min Muharremi'l-harâm li-sene hamis tis' in ve mi'ete ve elf.

[Şuhudü'l-Hâl]

Mehmed Efendi bin Hüseyin Efendi
Hüseyin Efendi bin Mustafa
Ömer bin Abdullah
Hâcî Hüseyin bin Ali
Es-seyyid Hâcî Hüseyin bin Ahmed bin İbrahim
Ser-muhzırân ... Mehmed
Ve gayrihum mine'l-hâzirun

Sayfa/82

Belge 1

Hâla Sivas beglerbegisi Dârendeli İbrahim Paşanın hazeriyye taksît-i emr-i 'âlişândır.

Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm me'âdini'l-fezâ'il ve'l-keâm Sivas eyâletinde vâki' kazâların kuzât ve nüvvâbı zîde fazluhum ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akrân a'yân-ı vilâyet zîde kadruhûm tevki'-i refi'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki Sivas eyâletinde vâki' kazâlardan sefersiz vakitlerde vülât için iki taksît ile tertib ve ta'yin olunan on beş bin guruş imdad-ı hazariyenin bin yüz doksan beş senesine mahsûben re's-i sene gurre-i Muharrem itibâr olarak senede iki taksît ve beher taksît vakt u zamânıyla eyâlet-i merkûmeden ve sâ'ir kazâlara ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetiyle tevzi' ve taksîm ve yerlü yerlerinden cem' u tahsîl ve hâla mîrimirân-ı

kirâmdan Sivas Beglerbegisi Dârendeli İbrahim Paşa dâme 'aliyehu tarafından kabzına me'mûre eda ve teslim olunmak fermânım olmağın işbu emr-i şerîfim ısdâr ve eyle irsâl olunmuşdur imdi sen ki Mevlânâ ve a'yân-ı mûmâ-ileyhimsiz eyâlet-i merkûmeden vülât için tertib ve ta'yîn olunan on beş bin guruş imdâd-ı hazariyeyi yüz doksan beş senesine mahsûben re's-i sene gurre-i muharrem itibâr olunarak senede iki taksît ve beher taksît vakt u zamanıyla ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetiyle eyâlet-i mezkûrede vâki' kazâlar ahâlîlerine tevzî' ve taksîm ve yerlü yerlerinden cem' u tahsil ve mîrimîran mûmâ-ileyh tarafından kabzına me'mûre eda ve teslim ihtimâm u dikkat olunub 'avk u te'hir ve ihmâl müsâmahadan ve kazâlara kesret üzere mübâşirler irsâliyle ahâli ve fukarâya zulm ve ta'addiden ve mikdâr-ı mu'ayyeneden ziyâde ve mükerrer akçe tevzî' ve tahsîlinden ve ücret-i mübâşiriye mütâlebesinden gayetü'l-gaye hazer u mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlişân sâdır olmuşdur buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzimü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makruniyle amel ü hareket ve hilâfından hazer ü mücânebet eylesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahrîren fi'l-evâmîr-i şerîfe Zi'l-ka'deti's-şerife sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Kad vasale ileynâ fi'l-yevmi's-sâni Muharremü'l-harâm li-sene hamis ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Tıbku aslihi 'l-âli nemekâhü'l-fakir 'ileyhi 'azze şânuhu ve te'âlâ es-Seyyid Mehmed el-müvellâ hilâfetühu bi-medine-i Sivas 'ufiye 'anh şod.

İşbu emr-i şerîfin mücibince Sivas Beglerbegisi Dârendeli İbrahim Paşa hazretlerinin def'a buyurulduzu dahi murâddır işbu mahalle işâret ve elf. Kayd şod.

Akçe	İmdâd imdâd-ı hazariye	Amasya
48,5	1103,5	Taksît-i evvel Fi 22 M sene 1195

Yalnız bin yüz üç buçuk guruş kırk sekiz buçuk akçedir

Ücret-i 'ani's-sicil'l-mahfûz nemekâhü'l-fakir 'ileyh-i 'azze şânuhu ve te'âlâ es-Seyyid Mehmed el-müvellâ hilâfetühu bi-medine-i Sivas gıfıre 'anh

Sancağ ve kazâ-i Amasya ve livâhâ? ... mâl-ı hazariye taksît-i evvel

Fi 22 M sene 1195

	
	1103,5	taksît-i evvel
Akçe 48,5	0276	hizmet-i mübâşiriyye
	0110	ve harc-ı bâb
	0027,5	sarrâfiyye
	1517	Yalnız bin beş yüz on yedi guruşdan kırk sekiz buçuk akçedir

Sayfa/ 83

Belge 1

Bâ'is-i nemîka budur ki hala Sivas Valisi devletlü İbrahim Paşa hazretlerine senevî iki taksit-i ile eyâlet-i Sivas'dan ba-fermân-ı 'âlî mu'ayyen olan imdâd-ı hazariyelerinden bin yüz doksan beş senesine mahsûben taksit-i sâni olmak üzere Sivas mahallerinde ma'rifeti şer' cümle ma'rifet ile tevzî' taksim ve sicil-i mahfûzdan muhrec mümzî pusula (üzeri çizili) mantûkı üzere Amasya sancağı'na bin yüz üç buçuk guruş kırk sekiz buçuk akçe isâbet edüb pusula ve tahsil beyanında sâdır olan ol-celîli'ş-şân ve mantûk üzere paşa-yi muşârun-ileyhâ tarafından eyâleti merkuma valisi olan hala Dârendeli İbrahim Paşa tarafından sudûr iden buyuruldu. Kabzına me'mûr Ahmed Ağa yediyle Amasya mahallesine vardukda sicillât-ı 'atîkâ nazar ve mûcibince ma'rifet ve cümle ahâli ma'rifetiyle ittifâkıyla bin yüz üç buçuk guruş kırk sekiz buçuk akçenin livâ-i Amasya kazasına tevzî' ve taksim defter-i budur ki ber vech-i atî zikr olunur.

Mine'l-sâlis 'aşere şehr-i Muharremi'l-haram li-sene hamis tis'in ve mi'ete ve elf.

Açıklama	Guruş	Akçe
Kazâ-i Amasya/Berây-ı Ziğre bâ-hatt-ı hümayûn	205,5/020=185,5	
Kazâ-i Gedeğra	181,5	
Kazâ-i Merzifon	131,5	
Kazâ-i Verây	36,5	
Kazâ-i Zünnûn Abâd	82	50
Kazâ-i Lâdik	96	18
Kazâ-i Havza	110	18
Kazâ-i Gelingiras	49	18
Kazâ-i Merzifon Abâd	47,5	26
Kazâ-i Gümüş ma' Hâcî Köyü	88	50
Kazâ-i Zeytûn	75	18

Cem'ân Yek'ün 1103,5

Yalnız bin yüz üç buçuk guruşdur.

Akçe 48,5

*Ücret-i 'ani's-sicilli'l-mahfûz nemekahu'l-fakir 'ileyhi 'azze şanuhû Derviş
Mustafa el-kâdî-i medine-i Amasya 'ufiye 'anh*

Belge 2

Vech-i tahrir-i huruf budur ki

Bin yüz doksan dört ve doksan beş seneleri uhde-i iltizâmımızda olan yalnız ...
re'amenti dimekle ma'rûf ze' ametin kurâlarında olub elçik? nâm mezr'a tabir
etmenlerde vâki' ma'lû(mü)'l-hudûd lede'l-ahâli ve'l-cebrân... ma'lûmü'l-hudûd
târlalara ve kışlaya mutasarrıf olan Sâne bint-i Abbas nâm hâtûn bilâ veled fevt olub
tâpuyla tasarrufunda olan mezbûre tarlayla kışla mahlûl olub birle hâli ve müstehak

tâpû olmağla işbu tâpû olan Fazlı-zâde Seyyid Ali Efendi'ye tarafımızdan izn-i tâleb olub ber-mûcib-i hâtun bâd-yeşâ ... resm-i tâpûsu alınub yedine işbu izn-i ... virilmiştir tarafımızdan ve taraf-ı ahardan bir hazer mâ' ve müdahale olmayalar.

Fi 28 M sene 1195 ...

Sayfa/84

Belge 1

Hüccet Yörgüçzâde Hasan Ağa Hilyaşloğluyula mürâfa'ada mu'ârızdan men' hüccet işbu mahalle işâret olundu.

Ya'melü bi-fehvâ-yı nemekâhu el-fakîr ileyhi azze subhânehu ve te'âlâ Derviş Mustafa el-kâdî bi-medîne-i Amasya el-mahrûse 'ufiye 'anhu.

Amasya sancağında vâki' Havza kazâsına tâbi' Hilyas nâm karye sâkinlerinden es-Seyyid Abdullah bin Mustafa nâm kimesne tarafından husûs-ı atiyü'z-zikri da'vâ vekîl sâbitü'l-vekâlesi medîne-i Amasya sükkânından Bektaşoğlu es-Seyyid Mustafa bin İbrahim nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i garrâ ve mahfil-i dîn-i münîf-i behcet-efzâda medîne-i mezbûre sâkinlerinden Yörgüç Paşa mütevellisi işbu sâhibü'l-kitâb Hasan Ağa bin Ahmed nâm⁹³⁹ kimesne mahzarında bi'l-vekâle üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüb müvekkilim merkûm Seyyid Abdullah'ın Amasya sancağında Argo[ma] nâhiyesinde sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-Hâcc Mahmud Ağa Vakfı dimekle ma'rûf ileyyüddin nâm karyesinin öşr mâlikânesi bâ-vakfiyye ve sûret-i defter-i hâkânî ve emr-i âlî tamâm mâlikânesi merkûm Seyyid Abdullah'a evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere âid ve râci olub aharın medahi yoğiken işbu mezbûr Seyyid Hasan Ağa mâlikâne-i mezbûrenin nısfî mütevellîsi olduğum Yörgüç Paşa Vakfı'na âiddir deyü müddet-i vâfireden berü fuzûlen zabt ider su'âl olunub takrîr ba'de't-tahrîr sâlifü'z-zikr nısf mâlikâne-i mezbûreden kasrı yedine tenbîh olunmak matlûbumdur didikde gıbbe's-su'âl mütevellî-i mezbûr zabt ve tasarruf idüb ve ben dahi on üç senedir zabt ve tasarrufumda aherin bir dürlü müdâhalesi yokdur deyü def' ile mukâbele ve hâlen medîne-i mezbûrede me'zûn-ı

⁹³⁹ Belgede "nâm" tekrar edilmiştir.

bi'l-iftâ olan fazîletlü es-Seyyid el-Hâcc Hasan Efendi⁹⁴⁰ imzâsıyla mümzâ üç kıt'a fetvâ-yı şerîfe ibrâz idüb derûnuna nazar olundukda mazmûn-ı latîfide bir karyenin mâlikânesi bir cihete meşrûta Zeyd'in vakfî olmak üzere kadîmden ol- cihete sarf olunagelmişiken Amr karye-i mezbûrenin mâlikânesi defter-i hâkânîde ceddîm Bekir'in ismiyle müsemmâ bir kimesnenin evlâdına ve evlâd-ı evlâdına meşrûta vakıfdır deyü da'vâ ve defter-i hâkânîde tahrîr olunan sened idüb tasarruf- kadîmi tağyîre kâdir olur mu el-cevâb olmaz deyüb kırk sene bilâ-özr terk olunan vakf da'vâsı mesmû'a olur mu el-cevâb olmaz deyüb bu sûretde Zeyd kâdî da'vâ- yı mezbûreyi istimâ' ve hükm idüb hüccet virirse hükmü nâfiz ve hücceti mu'tebere olur mu el-cevâb Allâhu a'lem bi's-savâb olmaz deyü ta'yîn ve tasrîh buyurulduktan sonra ahâlî-i medîne-i mezbûreden olub ma'lûmu'l-esâmî ve mahzûru'l-eşhâs kimesnelerden dahi vücûh-i ahâlî işbu karye-i mezbûrenin nısf mâlikânesi iki yüz seneden mütecâvizdir ki Yörgüç Paşa Vakfî tarafından zabt olunagelüb hâsılı olan mahsûlâtı ancak mütevellî-i vakf-ı mezbûr olanlar ahz u kabz idüb aharın bir dürlü müdâhalesi yokdur deyü her birleri alâ-tarîki's-şehâde ihbâr etmeleriyle ber-müceb-i fetâvâ-yı şerîfe işbu vekîl-i merkûm Seyyid Mustafa nısf mâlikâne-i mezbûre da'vâsı mu'ârazâsından men' olunub mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu.

Hurrîre fî evâhiri Muharremi'l-harâm li-sene hamse ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Sayfa 85

Şuhudü'l-hâl

Fahrü'l-müderrişîni'l-kirâm Şeyhzâde es-Seyyid Abdullah Efendi

Fahrü'l-müderrişîni'l-kirâm Zaralızâde es-Seyyid Ahmed Efendi

Müfti zâde el-Hâcc Ahmed Ağa

Mütesellim-i sâbık es-Seyyid İzzet Bey

Pir-i Hacıyân Ahmed Ağa

Rıdvanzâde İbrahim Bey

Fazlızâde Feyzullah Efendi ve Fazlızâde Fazlullah Efendi

⁹⁴⁰ Belgede "efendi" tekrar edilmiştir.

Sarı Ahmedzâde Hacı Seyyid Ömer Ağa
El-Hâcc Derviş Mehmed Ağa
Çukadar Ahmed Ağa
Es-Seyyid Mustafa Efendi
Ladikli Mehmed Paşa
Mütevellî es-Seyyid Abdullah Ağa
Hacı Lütfullahzâde Hacı Osman Ağa
Es-Seyyid Hacı Hüseyin Ağa
Cabizâde Ali Efendi
Emîn-i şehri Ali Efendi
Sermuhzırân Molla Mehmed
ve gayruhum mine'l-hâzirûn.

Belge 1

Defter-i oldur ki Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkânlarından iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid İsmail bin Mehmed nâm müteveffânın verâset-i zevce-i menkûha-i metrûkesi Cemile binti Mehmed ile sülbiye-i sağîre kızı Rafia ve haml mevkûf ve vâlidesi Hadice'ye ba'de'l-inhisâri's-şer'i tereke-i müteveffâyı mezbûrdur ki ber-vechi âti zikr olunur.

Hurrîre fi evâil-i Ramazân-ı şerîf li-sene erba' ve tis'in mi'ete ve elf.

[Şuhudü'l-hâl]

Şeyh Zâde Abdullah Efendi el-Müderris
Es-Seyyid Ebû Bekir Efendi el-Müderris
Halil Efendi el-Müderris
Hafız Ebû Bekir Efendi
ve gayruhum mine'l-hâzirûn

Açıklama	Mikdar	Guruş
Menzil-i der mahalle mezbûr hisse-i		437,5
Ormânda dutluk mâ-böceklik	1	2000

Çây bağında sülüs hissesidir.		22,5
Sâlice?	03	12
Cedid kilim	1	8
Müsta'mel kilim	2	4
Def'a hâlî	1	4
Zeyl-i saġîr ve kebîr	1/1	4
Yorġân ve döşek	3/1	10
Yasdık yüzlü ve yüz­süz	3/1	6
Köhne kilim ve kebîr	1/1	2
Şem'dân-ı kebîr	1	3
Kahve ibriġi	1	1,5
Evâni-i nühâsiye	80	8
Tepme kaz	1/1	4
Tecemmülât-ı beyt		6
Abdullah Beġ'in da'iresinde alacak		105
Tâş Abâd'da iltizâma virdiġi		150
Harîr ...	50	20

Cem'ân Yekûn 3059,5 guruş

Yalnız üç bin elli dokuz (buçuk) guruşdur.

Açıklama	Guruş
Resm-i kısmet	76,5 ber-mu'tâd
Kâtibiyye	7 ber-mu'tâd
Eminiyye	7 ber-mu'tâd

Çukadâriyye ve hüddâmiyye	11 ber-mu'tâd
Kaydiyye	1,5 ber-mu'tâd
Muhzırıyye	1,5 ber-mu'tâd

Yekûnü'l-ihracât 104,5 guruş

Yalnız yüz dört guruş buçuk guruşdur.

Sahhü'l-bâki li't-taksîm beyne'l-verese 2955 guruş

Açıklama	Guruş	Meblağ
Hisset-i zevce-i mezbûre Cemile	369	35
Hisset-i bint-i mezbûre Rafia	697	28
Hisset-i ümm mezbûr Hadice	492,5	
Hisset-i haml mevkûfe	394	56

*Hurrîre bi-ma'rifet-i min i'timad-ı 'aliyye nemekâhü'l-fakir 'ileyh-i 'azze şânuhü
Dervîş Mustafa el-kâdî bi-medîne-i Amasya el-mahrûse 'ufiye 'anhu*

Sayfa/86

Belge 1

Mûcebince amel olunan deyü.

Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm me'âdinü'l-fezâ'il ve'l-keâm Sivas ve Amasya ve Lâdik [boşluk] ve [boşluk] ve [boşluk] kâdîları zîde fazluhûm tevki'-i refi'-i hümâyûn vâsil olıcak ma'lûm ola (ki) sâbıkâ(n) mîrâhor evvelim ... el-Hâc Ali dâme mecduhû mukaddemâ divân-ı hümâyûnuma memhûrân 'arz idub ... 'âmireme ola tâbi' havâs-ı hümâyûn korularından Amasya sancağında vâki nefsi Ladik kasabasının ve kurâ-i sâiresinin ahâlîleri mâ-tekaddemden berü beğlik çayırı ve koru-i hümâyûnum hizmetlerinde olub otun biçüb (ve) taşıyub mukâbelesinde ulâkdan ve araba sürgününden ve yaya (ve) azeb harcı ve sekbân ve hisâr yapma ve

zahîre ve na‘l bahâ ve ... ve devriye ve kuddûmiye ve kaftan bahâ ve salyâne ve tekâlîf-i örfiyye ve şâkka ve ‘avâriz-ı divâniyye ve’l-hâsıl cem‘i tekâlîfden mu‘âf ve müselleme ve serbest üzere olup ehl-i örf taraflarından emn ü rahatlar iken ancak avâriz bedeli senevî ceyb-i hümâyûnum için elli bin akçe ve menzilhânesine kırk bin akçe i‘ânet ve kırk bin akçe irsâliyyeden hazîne-i âmirem için tamâmen edâ-i eylediklerinden sonra sâ‘ir mahalle bir akçe virulmayub mu‘âfiyet ve serbestiyet düstûru’l-amel tutulub ancak müddet-i medîdeden berü yerlerinde vech-i muharrer üzere olan emr-i âlişân-ı zâyî‘ şurûtuna adem-i i‘tibâr ile hilâf-ı defter-i hâkânî ve mugâyir-i kadîm ehl-i örf tarafı ve a‘yânımızca bulub kazâ-i mezbûre ve kurâ-i sâiresi ahâlîleri fukarâlarına gûn-a-gûn tekâlîf tahmîl ve zulm ü ta‘addîye adem-i tahammüllerinden ekser fukarâ tefrîk ve perîşân ve bakî kalanları dahi bir mahalle perâkende olacakları nümâyân olmağla ceyb-i hümâyûn mâlının kesîrine bâdî ve hâlleri diğerk gûn ve şayeste-i merhamet olmalarıyla ber-mûceb-i defter-i hâkânî ve şurût-ı kadîme viregeldiklerin mâru’z-zikr ceyb-i hümâyûn mâlını ve menzil akçesi ve irsâliyyesi hazîne-i âmireye vakt ü zamânıyla ba‘de’l-edâ ahar gûna tekâlîf talebi ve tarîk-i ahar ile ehl-i örf ve eyâlet vâlisi ve zalemenin ta‘addiyâtı üzerlerinden men‘ ü def‘ ve bir vechile rencîde ü remîde etdirilmeyüb ... ve serbestleri kemâ fi’l-evvel düstûru’l-amel tutulub yedlerine ... emr-i şerîf-i âlişânım virilmek rızâsına mûmâ-ileyh mukaddemâ istid‘â etmegin defterhâne-i ‘âmiremde mürâca‘ât olundukda nefsi-i Ladik ... tevâbi‘inden olan kurânın cemâ‘ati mâ-tekaddemden sarây-ı ‘âmireme hizmet idüb beglik çâyırların otun biçüb tâşıyub(b) geldikleri için ulâkdan ve zahireden yâyâ (ve) azeb harcından ve sekbân ve toğâncıdan ve süriden ve arâba sürgününden ve hisâr yapmasından ve ... avâriz-ı divâniyye ve tekâlîf-i örfiyyeden messûn olalar deyu culûs-ü hümâyunda tecdîd itdirdikleri berât-ı ‘âlişânın mağlûmu şerîfi defter-i cedîde kayd olduğı defterhâne-i âmiremden der-kenâr olunmağla der-kenârı arz-ı mûcebince bin yüz altmış dokuz senesinde bâlâsı hisse-i şerîf ... ile mûcebince hüdâvendigar-ı esbâk merhûm ve ... ammizâdem Sultan Osman Han ... zamânında virilen emr-i şerîf mü‘bayâsınca bin yüz altmış

üç senesi Rebi'ü'l-ahirinin on ikinci günü târihiyle⁹⁴¹ müverrah karındaşı ve'l-ekserim merhûm ... Sultân Mustafa Hân ... zamanında tecdîden emr-i şerîf virildigi ve virilen emr-i şerîfin bâlasına mücebince amel oluna deyu hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn keşide kılınub lakin yüz seksen yedi senesi Zi'l-ka'desinin sekizinci günü ... ve ikbâl ve sa'âdet ve iclâl ile taht-ı ... üzere cülûs-ü hümâyûn ... vâki' olmağla evvel-i emr-i şerîfi Der-Sa'âdetime götürüb tecdîdin rızâ etmeleriyle imdi tecdîd olunmak fermânım olmuşdur buyurdum ki hükmi şerîfim vardukda bu bâbda hattı hümâyûn-ı şevket-i makrûnuyla mahtûn-ı mukaddemâ varid ve hâla vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan işbu emr-i şerîf celili's-şân vacibü'l-ittibâ ve lazımu'l-imtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûniyle amel olub hilâfına bir dürlü rızâ ve cevâz göstermeyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfeme i'timâd kılasız.

Hurrire fi'l-yevmi's-sâmin aşer min Rebi'ü'l-ahir li-sene erba' ve tis'in mi'ete ve elf.

Sayfa/87

Belge 1

Mücebince amel olunan deyü.

Düstûr-ı mükerrerem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem müdebbirü umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimü mehammi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib mümehhidü bünyâni'd-devlet ve'l-ikbâl müşeyyidü erkâni's-sa'âdet ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-ı avâtıfu'l-meliki'l-alâ Sivas valisi vezîrim [boşluk] paşa edâme Allâhu te'âlâ iclâlehu ve kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'deni fazli ve'l-kelâm Amasya ve Ladik kâdîları zîde fazluhum tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki havâss-ı hümâyûnum korularından Amasya sancağında ve Ladik korusu ağası kıdvetü'l-emâcid ve'l-akrân Ömer zîde kadruhum divân-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüb koru-i mezbûr ahâlîleri mâ-tekaddemden berü beğlik çayırı biçüb ve taşıyub hizmetleri mukâbelesinde ulakdan ve araba sürgününden ve yaya ve azeb harcı ve sekbân ve hisâr yapma ve zahîre ve na'l bahâ ve devriye ve kuddûmiye ve kaftan bahâ ve

⁹⁴¹ Belgede "tarihinle" yazılmıştır.

tekâlîf-i örfiyye ve şâkkadan mu‘âf ve müselleme ve mefrûzü’l-kalem ve maktû‘i’l-kıdem min-küllî’l-vücûh serbest olup ehl-i örf taraflarından bir dürlü dahil ta‘arruz olunmak icâb itmez iken ba‘zı ehl-i örf taraflarından mu‘âfiyetlerine mugâyir zulm ü ta‘addiden nâşî koru-i hümâyûn re‘âyâsı perâkende ve perîşân olmalarına ba‘is ve bâd(i) olduklarından gayrı avârizları mukâbili senevî ceyb-i hümâyûn malına dahi kesr tertîb etmekle hilâf-ı serbestnâme-i hümâyûn ol-vechile olan ta‘addî ve rencîdeleri men‘ ü def‘ olunmak bâbında mukaddemâ emr-i âlişân ısdâr olunmuş iken yine hilâf-ı fermân ta‘addî eylediklerinden koru-i hümâyûn hizmetinin ta‘tîline ba‘is oldukların bildirüb mukaddemâ virilen emr-i âlişânıma mugâyir ta‘addî ve rencide etdirilmemek bâbında emr-i şerîfim ricâ eylediği ecilden hazîne-i âmiremde mahfûz olan mevkûfât defterlerine nazar olundukda havâss-ı hümâyûn korularından Amasya sancağında vâki‘ nefsi Ladik kasabasının ve kura-i sâiresinin ahâlîleri mukaddemâ divân-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüb mâ-tekaddemden berü beğlik çayır ve koru-i hümâyûnum hizmetlerinde olup otun biçüb ve taşıyub mukâbele-i ulakdan ve araba sürgününden ve yaya ve azeb harcı ve sekbân ve hisâr yapma ve zahîre ve na‘l bahâ ve devriye ve kuddûmiye ve kaftân bahâ ve sekbân ve tekâlîf-i örfiyye ve şâkka ve avâriz-ı divâniyyeden ve’l-hâsıl cemî‘ tekâlîfden mefrûzü’l-kalem ve maktû‘i’l-kıdem serbestiyet mu‘âf ve müselleme olduğundan serbestiyet üzere olup ehl-i örf taraflarından emn ü rahatlar iken ancak avâriz bedeli senevî ceyb-i hümâyûn için elli bin akçe ve menzilhânesine kırk bin akçe i‘ânet ve kırk bin akçe irsâliye hazîne-i âmirem için tamâmen teslîm eylediklerinden sonra sâir mahalle bir akçe virilmeyüb mu‘âfiyet üzere min-küllî’l-vücûh mefrûzü’l-kalem ve maktû‘ü’l-kıdem serbestiyet üzere düstûru’l-amel tutulub ancak müddet-i medîdeden berü yerlü yerlerinden vech-i meşrûh üzere olan emr-i şerîf zâyi‘ ve şurûtuna dahi adem-i i‘tibâr ile hilâf-ı defter-i hâkânî ve mugâyir-i kadîm ehl-i örf tarafı ve a‘yânımızca bulub kazâ-i mezbûr ve kurâ-i sâire ahâlîleri fukarâlarına gûn-a-gûn tekâlîf tahmîl ve zulm ü ta‘addîye adem-i tahammüllerinden ekser fukarâ tefrîk ve perîşân ve bakî kalanları dahi bir mahalle perâkende olacakları nümâyân olmağla ceyb-i hümâyûn mâlının kesîrine bâdî ve hâlleri diğerk gûn ve şayeste-i merhamet olmalarıyla ber-mûceb-i defter-i hâkânî ve şurût-ı kadîme viregeldiklerin mâru’z-zikr ceyb-i hümâyûn mâlını ve menzil akçesi ve irsâliye[i] hazîne-i âmireye

vakt ü zamânıyla ba‘de‘l-edâ ahar gûna tekâlîf talebiyle ve tarîk-i ahar ile ehl-i örf ve eyâlet ve elviye ve zaleminin ta‘addiyâtı üzerlerinden men‘ ü def‘ ve bir vechile rencîde ü remîde etdirilmeyüb mefrûzu‘l-kalem ve maktû‘i‘l-kıdem min-küllî‘l-vücûh serbest olmak üzere düstûrî‘l-amel tutulmak için bundan akdemce bin yüz altmış dokuz senesi Cemâziye‘l-ahirinin yirmi yedinci günü yedlerine emr-i şerîfin bâlâsına mücebince amel oluna deyu mübârek hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn keşide kılınub ve keşide kılınan hatt-ı hümâyûn ile mu‘anven emr-i hümâyûn hilâfına hareket iden kazâ ayânları ve zâbitân ve sâ‘ir iş erlerinden her kim olur ise olsun Sivas valisi ma‘rifetiyle sürülüvirilüb men‘ ü def‘ olunduktan sonra fimâ-ba‘d gerek kazâ a‘yânları ve zâbitleri taraflarından emr-i hümâyûnun hilâfı hareket olunma[ma]k için mü‘ekkid emr-i şerîfim istid‘â eylediklerinde nefsi Ladik tevâbi‘inden olan kurânın cemâ‘ati mâ-tekaddemden berü saray-ı âmireye hizmet idüb ve beğlik çayırın otun biçüb ve taşıyageldikleriçün

Sayfa/88

ulâkdan ve ... ve yâyâ (ve) azeb harcından ve sekbân ve toğâncıdan ve sürgün ve arâba sürgününden ve hisâr yapmasından ve bi‘l-cümle avâriz-ı divâniyye ve tekâlîf-i örfiyyeden mesûn olalar deyu culûs-ü hümâyunda tecdîd eyledikleri berât-ı âlişânın mefhûmi defter-i cedidde kayd olunduğu defterhâne-i ‘âmireden der-kenâr ve der-kenârı ve arz-ı mücebince bin yüz altmış dokuz senesi Cemâziye‘l-ahirinin yigirmi yedinci günü tarihiyle müverrah emr-i şerîf virildiği ve virilen emr-i şerîfinin ... mücebince amel oluna deyu keşide kılınan hatt-ı hümâyûn şevket-makrûn sene-i mezbûre Receb-i şerîfin yigirmi altıncı günü bâ-fermân-ı ‘âli mahalline kayd olunduğu dahi der-kenâr şer‘le amel olunmak bâbında fermân-ı ‘âli sâdır olmağın bin yüz altmış dokuz senesi Şa‘bân’(ın)ın on yedinci günü şurûtuyla emr-i şerîf virildiği der-kenâr olunmağla der-kenâr ve arz-ı hâl müciblerince sadme-i mezkûri ehl-i örf tâ‘ifeleri ... bulan hatt-ı hümâyûn ve fermân-ı ‘âlişânın hilâfı rencide ve remide itdirilmemek bâbında ... mübâşeretiyle siz ki vezîri müşârun-‘ileyh ve Mevlânâ ... sizlerde hatt-ı bâ-emr-i şerîfim virilmek ricâsına mefahirü‘l-emâcid ve‘l-ekârim câmi‘ü‘l-mehamid ve‘l-ekârim el-muhtassu bi-mezîdi ‘inâyeti‘l-meliki‘l-â‘lam ... bi‘l-fi‘l rikâb-ı hümâyûnumda mirâhor-ı evvelim olan

Halil bin dâme mecduhu dahi memhûrân i'lâm etmegın imdi i'lâmi mucebince amel olunmak bâbında fermân-ı 'âlişânım sâdır olmuştur buyurdum ki hükmü şerîfimle ... mezbû(r) vardıkda bu bâbda sâdır olan emrim üzere 'amel idüb dahi vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr bulan hatt-ı hümâyûn ve fermân-ı 'âlişânın hilâf-ı sadme-i ehl-i 'arz tâ'ifeleri taraflarından ve taraf-ı ahardan hilâf-ı şer'-i şerîf ve muğâyır-ı serbestiyâme-i hümâyûn rencide ve remide etdirilmeyub ol-vecihle olan zulm ve te'addilerin ma'rifet-i şer' ve ... mezbûr ma'rifetiyle men' ü def' eylesesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahriren fi'l-yevmi't-tâsi' Rebi'ü'l-ahir sene semân ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Kad vasale ileynâ fi 8 S sene 1195

Konstantiniyye-i el-mahrûse

Belge 1

Düstûr-ı mükerrerem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem müdebbirü'l-umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimü mehammi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib mümehhidü bünyâni'd-devlet ve'l-ikbâl müşeyyidü erkânî's-sa'âde ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sunûf-ı avâtıfu'l-meliki'l-alâ Sivas valisi vezîrim [boşluk] Paşa edâme Allâhu te'âlâ iclâlehu ve kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazli ve'l-ikelâm Mevlânâ [boşluk] Ladik kâdîsı zîde fazluhu ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Amasya mütesellimi ve [boşluk] zîde mecdühu tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki Ladik kuru ağası Ömer zîde kadruhu divân-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüb istabl-ı âmire-i evvele tâbi' havâss-ı hümâyûn korularından Amasya sancağında vâki' mûmâ-ileyhin bâ-berât-ı âlişân mutasarrıf olduğu Ladik karyesinin ceyb-i hümâyûnuma mahsûs olan mahsûlât ve rûsûmât-ı mu'ayyene ve mukayyed olan dokuz yüz kırk beş nefer hademe ile serbestiyet üzere zabt u rabta valiler ve mîrmîrân ve sâir ehl-i örf ve vakf mütevellîleri taraflarından dahl u ta'arruz olunmak icâb etmez iken Sitti Hatun Vakfı mütevellîsi bundan akdem fevt oldukda yerine Canik muhassılı Firârî Hacı Ali Paşa tarafından ta'yîn olunan kimesne kendüye âid olan mahsûlât ve rûsûmâtı ahz ve kabzına adem-i kanâ'at birle ba'zen

koru-i hümâyûnuma râci‘ olan hâsılâtdan ahz u kabz ve ba‘zen dahi zikr olunan⁹⁴² koru-i hümâyûnuma hâsıl kayd olunan çayırlara itâle-i dest-i ta‘arruz ve ta‘addî eylediğinden ceyb-i hümâyûnum malının kesr ü noksânına bâ‘is ve kendüye gadri mûceb olduğundan hüccet ile ba‘de’z-zîn gerek mütevellî-i merkûmun hilâf-ı şurût-ı serbestiyet vâki‘ olan müdâhale ve ta‘addîsi men‘ ü def‘ ve ber-vech-i muharrer koru-i mezkure hâsılına kayd olunan çayır ve kışlak ve yaylaklar ve rüsûmât-ı sâireden müteveccih olan her ne ise ber-mûceb-i şurût-ı serbestiyet kadîmîsi üzere kendü tarafından zabt u rabt etdirilmek üzere emr-i şerîfim sudûrunu mûmâ-ileyh arz birle istid‘a-yı inâyet itmeğın defterhâne-i âmîreme mürâca‘at olundukda nefsi Ladik ve tevâbi‘inde olan⁹⁴³ kurânın cemâ‘ati mâ-tekaddemden saray-ı âmîreme hizmet idüb beğlik çayırların otun biçüb ve taşıyub geldikleri için ulakdan ve semereden ve yaya ve araba hizmetinden ve sekbân ve doğancıdan ve adem sürgününden ve hisâr yapmasından ve bi’l-cümle avârız-ı divâniyye ve tekâlîf-i örfiyyeden masûn olalar deyü cülûs-ı hümâyûnda tecdîd etdirdikleri berât-ı şerîf-ı âlişânın mefhûmu der-kenâr olunmağa der-kenârı ve arzı mûcebince bin yüz yetmiş üç senesi Rebî‘ü’l-ahirinin altıncı günü tecdîden virilen emr-i şerîfin bâlâsına mûcebince amel oluna deyü

Sayfa/89

sene-i mezbûr⁹⁴⁴ Zi’l-ka‘desinden hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn keşide kılındığı mevkûfâtdan ve Amasya sancağında vâki‘ Ladik nâhiyesinde nefsi Ladik ve mâlikâne-i vakf olan Seyyid Ahmed mûcebü’l-hâl mahallât ve neferât ve zeminhâ ile yazıldığı mahallinde nefsi Ladik’de ve tevâbi‘inde olan kurânın mâ-tekaddemden saray-ı âmîreme hizmet idüb beğlik çayırların otun biçüb ve taşıyageldikleri için ulakdan ve semereden ve yaya ve araba hizmetinden ve sekban ve doğancıdan ve adem sürgününden ve hisâr yapmasından ve bi’l-cümle avâ(rı)z-ı divâniyye ve tekâlîf-i örfiyyeden masûn olalar deyü cülûs-ı hümâyûnda tecdîd itdirdikleri berât-ı şerîf-i âlişânın mefhûmu defter-i cedîde kayd olunduğu ve hâsılı

⁹⁴² “Zikr” olunan ifadesi iki defa yazılmıştır.

⁹⁴³ “Olan” kelimesi iki defa yazılmıştır.

⁹⁴⁴ “Sene-i mezbûr” ifadesi iki defa yazılmıştır.

resm-i çayır ve resm-i yaylak ve hassa-i hümâyûn ve öşr-i meyve ve sebzevât ve mukâta‘a-i bazar galle yekûn ma‘a gayruhu otuz yedi bin yedi yüz altmış akçe yazu ile mukayyed olub ve çayırhâ-yı vilâyet-i Ladik hassa-i pâdişâh çayırındır ve der-karye-i Esengeldi çayır-ı sâire aded yedi hâsıl çayırhâ on iki bin akçe yazu ile defter mahallinde muharrir kalemiyle tahrîr ve sebt-i defter olmağın ve Rumili defterinde serbestiyet şurûtu görüldükde Paşa sancağında vâki‘ Filibe kuru ağası Mehmed zîde kadruhu ma‘rifetle yüz altmış sekiz senesi tahrîr-i cedîdde ıstabl-ı âmîre-i mezkûra tâbi‘ korucıyân-ı hâssalar mîrî koruhâ ve çayırhâ ve neferât-ı sâire der-ocağ-ı Rum ile yazıldığı mahalde zikr olunan korucıyân-ı mîriyân-ı hâssa neferâtları ocağ-ı mezbûrede olan hâssa davarlarını gözedüb ağıl ve sâirlerin yapub otlakları biçüb ve taşıyub ve kifâyet eylediği hâlde mallarından otlak ve saman satun alub asitâne-i sa‘âdetime davar gitmek lâzım geldikde yedekçilerin harc-ı râhların mallarından edâ itmeleriyle hizmetleri mukâbili bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn hâne-i avârizdan ve bedel-i nüzul ve sürsat ve celebkeşden ve menzil imdâdiyesi ve araba ve iştirâ ve mübâya‘a ve sâir akçelü akçesiz tekâlifden ve tekâlif-i örfiyye ve şakkanın küllîsinden mu‘âf ve müsellemler olub min-küllî’l-vücûh mefrûzü’l-kalem ve maktû’i’l-kıdem serbest olub ve kuru hüddâmlarının rüsûm-ı serbesiyetleri kânûn-ı mukarrerden olub ve hâss-ı hümâyûn korularının hâsıl ve tahsîli ceyb-i hümâyûnuma âid ve rikâb-ı hümâyûnuma hâsıl kayd olunan kışlak ve yaylak ve otlak ve a‘şâr ve resm-i mücerred ve bennâk ve resm-i tapu-yı zemîn ve bağ ve bağçe ve öşr-i küvvâre ve beytü’l-mâl-ı âmme ve hâssa ve mâl-ı gâib ve mâl-ı mefkûd ve yava ve kaçgun ve cürm-i cinâyet ve salb-ı siyâset ve bad-ı hevâ ve âdet-ı deştânî ve haymâne ve gayr-ı haymâne ve kul ve câriye müjdegânesi ve rüsûmât-ı sâirenin cüz’î ve küllî mahsûlât-ı kadîmesi ve koruyân-ı hassânın defter-i ma‘mûlün bihâsında ta‘yîn olunan mümtâz ve mu‘ayyen hudûd ve sınuru ve mahallinde vâki‘ kurâların ve koruyânların dâhil ve hâricin kâinen min kân askerî ve gayr-ı askerî ve haymâne ve gayr-ı haymâne re‘âyâlarının beytü’l-mâl-ı âmme ve hâssaları ve müsâfirîn vech üzere mürûr [u] ubûr iderken bi-emrillâhi ta‘âlâ fevt olan kimesnelerin beytü’l-mâl-ı âmme ve hâssaları ceyb-i hümâyûn-ı sa‘âdet-

makrûnum için⁹⁴⁵ kuru ağası tarafından ahz u kabz olunu defter-i hâkânide isim ve resimleriyle mukayyed ve mevcûd ve hâlen evkâf ve zeâmet ve timâr kurâlarında mütemekkin olan korucu ve küreci ve neferât-ı sâirelerin cürm-i cinâyet ve beytü'l-mâl-ı âmme ve hâssa ve sâlb-ı siyâset ve resm-i arûsâne ve bâd-ı hevâ kuru ağaları tarafından ahz u kabz olub ancak kuru hademeleri sâkin kurâlarda zirâ'atleriyle hâsıl eyledikleri mahsûlâtlarının öşrûn sâhib-i arz olanlara edâ eylediklerinden sonra kuru hüddâmları serbest olmağla vüzerâ-yı izâm ve mîrmirân ve mirlivâ ve mütesellimler ve evkâf-ı selâtîn mütevellîleri ve zuamâ ve erbâb-ı timâr ve mültezimleri ve alaybeğleri ve çeribaşları ve havâss-ı hümâyûn voyvodaları ve yeniçerileri ve beytü'l-mâl emînleri ve sâir ehl-i örf tâifelerinin bi-gayri hakkın aldıkları mu'âf ve gayr-ı mu'âf tekâliflere dâhillerdir deyü tekâlif-i örfiyye ve şâkka aldıkları kuru ağası ma'rifetiyle a'yân ve mütegalibeden girüye istirdâd itdirmeyüb bu misillü ta'addîleri men' ü def' itdirile deyü bin yüz otuz iki senesi Şa'bân-ı şerîfin yirmi ikinci günü târihiyle şeref-sudûr olan hatt-ı hümâyûn defterhâne-i âmireme kayd olunub bin yüz kırk üç senesinde vâki' olan cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûnda kuru ağaları⁹⁴⁶ yedlerinde olan serbestnâme-i hümâyûn tecdîd ve unvânına müceddeden hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn keşide olunduğu defter-i atıkde mastûr olmağın defter-i cedîde kayd olundu deyü defter-i koruyân- hâssada mastûr idüğü der-kenâr olundukda defter-i hâkânî der-kenârı mücebince amel olunmak bâbında bâ-fermân-ı âlî bin yüz yetmiş iki senesi Receb'in on beşinci günü emr-i şerîf virildiği ve hilâfına emr-i şerîf virildiğinin kayd bulunmadığı mâliye kaleminden der-kenâr olunub hidemât-ı mu'ayyeneden bir hizmet mukâbelesinde mu'âfiyet olanların mu'âfiyetleri ber-karâr-ı sâbık mer'î ve mu'teber olub anlardan mâ'adâ evkâf ve havâss ve zeâmet ve timâr re'âyâlarından mu'âfiyet kaydı ref' ve ilgâ ve serbestiyeti olanların kemâ fi'l-evvel şurût-ı serbestiyetlerine ri'âyet olunub ba'de'l-yevm evâmîr-i aliyem ile vâki' olan avâriz-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyye ve imdâd-ı hazeriye ve seferiye ve tekâlif-i sâire ale's-seviyye tevzi' ve tahsîl olunmak üzere sâdır olan hatt-ı hümâyûn ve şevket-makrûnum mücebince nizâm

⁹⁴⁵ İçün kelimesi iki defa yazılmıştır.

⁹⁴⁶ Ağaları kelimesi iki defa yazılmıştır.

virilmekle havâss-ı hümâyûnum koruları işbu emr-i âlîşânıma nazaran hizmetleri mukâbili mu‘âflar olunub serbesiyeti virilen nizâma muvâfik olduğu mevkûfâtıdan der-kenâr olunmağla der-kenârı mücebince bâ-fermân-ı âlî bin yüz yetmiş üç senesi Rebî‘ü’l-evvelinin yirmi beşinci günü emr-i şerîf virildiği der-kenâr olunmağla der-kenârı mücebince amel olunmak bâbında yüz yetmiş üç senesi Zi’l-ka‘desinin sekizinci günü emr-i şerîf virildiği mâliye ahkâmı kuyûdâtında mukayyed bulunduğu ve ıstabl-ı âmire-i evvele tâbi‘ havâss-ı hümâyûnum korularından Anadolu’da vâki‘ Amasya sancağında Ladik korusunun ba‘zı çayır ve sâir neferâtına hilâf-ı şurût-ı serbestiyet mütevellî-i mezbûrun ve aharın müdâhaleleri ve [silik] kadîmîsi üzere ber-müceb-i şurût-ı serbestiyet kuru ağası tarafından zabt u rabt ve mahsûlat ve rüsûmât-ı mu‘ayyenesi yerlü yerinde cem‘ ü tahsîl olunub min-ba‘d gerek mütevellî-i merkûm tarafından ve gerek taraf-ı ahardan vechen mine’l-vücûh dahl u ta‘arruz olunmamak üzere seksen senesi Şevvâlinde başka ve seksen dokuz senesi Rebî‘ü’l-evvelinde başka virilen evâmîr-i şerîfe kaydları ale’t-tafsîl mevkûfâtıdan der-kenâr olunmağla der-kenârı mücebince emr-i şerîfim virilmek bâbında iftihârü’l-ümerâi’l-ekâbir müstecmi‘-i cem‘ü’l-me‘âlî ve’l-mefâhir bi’l-fi‘l başdefterdârım es-Seyyid el-Hâcc Mustafa dâme uluvvuhu telhîs etmekle imdi telhîsi mücebince der-kenârı üzere amel olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur buyurdum ki hükm-i şerîfim vardukda bu bâbda sâdır olan emrim üzere amel idüb dahi husûs-ı mezbûr için tevârîh-i muhtelifle ile evâmîr-i şerîfem virilügedüğü hazîne-i âmirem defterlerinde mukayyed olmağla mukaddemâ vârid ve hâlen vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i âlîşânımın mazmûn-ı münîfi üzere âmel olub hilâf-ı emr-i âlîşân mütevellî-i merkûm tarafında ve taraf-ı ahardan vechen mine’l-vücûh dahl u ta‘arruz etdirmeyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘tikâd kılasız.

Tahrîren fî Zi’l-hicce sene selâse ve tis‘în ve mi’ete ve elf.

Be-makâmı Kostantiniyye el-mahrûse.

Sayfa/90

Belge 1

Defter-i oldur ki medine-i Amasya mahallâtında Üçler Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan Mustafa bin Hasan nâm müteveffânın verâset-i zevce-i menkûha-i metrûkesi Aişe bint-i Abdürrahim ile sulbî sağır oğlu Hasan ve sulbîye-i sağîre kızı Emine'ye ba'de'l-inhisâri'ş-şer' tereke-i müteveffây-i mezburdur ki ber vech-i âti zikr olunur.

Hurrire fi'l-yevmi'l-işrîn min şehri Saferi'l-hayr li-sene hamis ve tis'in ve mi'ete ve elf.

[Şuhudü'l-Hâl]

Kethüdâ Zâde el-Hâc İbrahim Ağâ

Sâzlı Zâde el-Hâc Hâfız Mehmed Ağâ

Mustafa Ağâ bin Abdullah

... Zâde es-Seyyid Osman Ağâ

Karındâşı Hasan bin Hasan

ve gayrihum mine'l-hazirûn

Açıklama	Miktar	Guruş
Menzil-i der mahalle-i mezbûr sülüs hissesidir.		30
Kapukâya nâm mahalde vâki' üzümlük bâğ ve ma' böceklik		300
Mürekkeb ...	1	13
Vesaye-i Kapu Kayâ'da vâki' dutluk bâğ		260
Şîre? ...	8	8
Çamâşûr gazgâni	5	5
Çorba sanı	1	1
Ufâk gazgân	3	3
Bâğ kalesinden ba'de'l-hükm nakid akçe		16
İplik		70

Bâğ tahsilâtından ... akçesi		30
------------------------------	--	----

Cem'ân Yekûn 666 guruş

Yalnız altı yüz altmış altı guruşdur.a

Minhâ'l-ihracât	Guruş
Techîz ve tekfin bâ-vasiyet	30
Kethüdâ Zâde Hâcî İbrahim Ağâ'ya bâ temessük	28
Mevkûf mahalle akçesi deyn-i müsbite ... vakf-ı mezbûr Veli Zâde'ye	60
Cebeci Zâde Seyyid Osman ... karz deyn-i müsbite	18
Mustafa Efendi karz deyn-i müsbite	15
Bâğ taksimîne ... iken Said Efendi'ye ve çûkadariye ve defter-i kalemiyye	10
Mukaddem hâkimü'l-vakt Mehmed Şâkir Efendi	13,5
Telâle? bâğ furûht olunmasıçün	6,5
Ve sonda hâkimü'l-vak'â olan efendi'ye vasî hüccetin için harc hücceti ve kalemiyye	6 yekûn altı guruş

Yekûnü'l-ihracât 439 guruşdur.

Yalnız dört yüz otuz dokuz guruşdur.

Sahhü'l bâki li't-taksîm beyne'l-verese 228 guruşdur.

Yalnız iki yüz yigirmi sekiz⁹⁴⁷ guruşdur.

Açıklama	Guruş	Meblağ
-----------------	--------------	---------------

⁹⁴⁷ Belgede "yedi" şeklinde yazılmıştır.

Hisset-i zevc-i mezbure Aişe	28	15
Hisset-i bint-i mezbûr Emine	66	35
Hisset-i ibn-i mezbûr Hüseyin	32	70

Bâlada zikr olunan Kapûkaya nâm mahalde dutluk bâğ Hayretdin? için sûk-i sultânide iki yüz altmış guruş furûht huzûr-ı şer‘de mezbûr deyn-i müsbit de tevzî‘ olunub edâ olunduğu işbu mahalle işâret olundu.

Fi 2 S sene 1195

*Hurrîre bi-ma‘rifeti min i‘timâd-i ‘aliyye nemekahü’l-fakir ‘ileyhi ‘azze şanuhû
Dervîş Mustafa el-kâdî-i bi-medine-i Amasya ‘ufiye ‘anhu*

Belge 2

Medine-i Amasya’da Kurşunlu Mahallesi sükkanlarından iken fevt olan Alime Ebû Bekir Ağâ’nın sulbî oğlu Ali nâm mecnûnun vasî mensûbu cedd-i olan Alime bint-i el-Hâc Ahmed Ağâ ru‘yetde ‘acizî olduğunuz mağrûf-u mağrif oluyor hâla huzûr-ı hâkimde oğlum Emir Hâcî Zâde Seyyîd Ali Ağâ’yı es-Seyyid Hacı Ali Ağâ’yı rızâ ve ... yerime vasî nasb etdim didikde hâkim-i sadr-ı kitâb tûbâ-lehü ve husne-me‘âb efendi hazretleri mezbûr Es-Seyyid Ali Ağâ’yi ... isticnâd ve umûr ve siyâne-i istihkâkına ... hâkim mûma-ileyh efendî hazretleri Es-Seyyîd Ali Ağâ’ya mecnûn ... mecrîd ... ve emvâl ... zabt u himâyeye vasî nasb idub ol-dahî umûr ve himâyem Alime yenbeğî ru‘yet ... etmekle mâ-vak‘a bi’t-taleb ketb ve imlâ olundu. Hurrîre fi’l-yevmi’r-rabi’ ve’l-ısrîn min Saferü’l-hayr li-sene hamis ve tis‘in ve mi’ete ve elf.

Sayfa/91

Belge 1

Emir Hacı oğlu Ali Ağâ’nın ber-mûceb-i tevliyet vakfiyye hücceti sûretidir.

Elhâmdülillâhi el-vâkıfu alâ külli hâl el-mütenezzehü ani’t-tağayyür ve’l-ittisâl ve’s-salatu ve’s-selâm ala Rasulihi Muhammedin el-mevsûf bi-mahasini’l-hisâl ve

alâ alihi ve ashâbihi el-ârici ilâ me'âric el-kemâl emmâ ba'd işbu vakf-ı celîlü's-şân ve cerîde-i bedî'ü'l-unvânın tahrîr ve inşâsına bâ'is ü bâdî ve tastîr ve imlâsına dâ'î oldur ki: Medîne-i Amasya -humiyet ani'l-afât ve'l-beliyye- mahallâtından Kurşunlu mahallesinde sâkine sâhibetü'l-hayrât ve ve râğıbetü's-sadakât ve'l-meberrât Alime Hatun binti el-Hâcc Ahmed Ağa meclis-i şer'-i şerîf-i şâmihü'l-imâd ve mahfil-i dîn-i münîf-i râsihü'l-evtâdda vakf-ı atıyyü'l-beyâna li-ecli't-tescîl ve'l-itmâm emri'l-vâkıf ve't-tekmîl mütevellî nasb olunmağla tevliyeti kabûl iden Emir Hacızâde es-Seyyid Ali Ağa bin es-Seyyid el-Hâcc Ali Ağa mahzarında ikrâr-ı sahîh-ı şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î idüb mahalle-i mezbûrede vâki' bir tarafdán Keşleklizâde ve bir tarafdán el-Hâcc Hasan Çavuş menzilleri ve bir tarafdán nehr-i kebîr ve bir tarafdán tarîk-i âmm ile mahdûd olan dâhiliye ve hâriciye mülk menzilini bi-cümleti't-tevâbi' ve'l-levâhık ve kâffetü'l-hukûk ve[l]-merâfıkı ile ve yine medîne-i mezbûrede Muslu kurbunda vâki' bir tarafdán tarîk-i âde ve bir tarafdán Hacı Lütufzâde Hacı Osman ve bir tarafdán nehr-i kebir ve bir tarafdán tarîk-i âmm ile mahdûd ve yine ol-mahalde vâki' bir tarafdán Hacı Lütufzâde Hacı Osman ve bir tarafdán vakıf bağçe ve bir tarafdán nehr-i kebîr bir tarafdán tarîk-i âmm ile mahdûd olan iki kıt'a bağçe ve yine medîne-i mezbûre dâhilinde Karaağaç meydanı dimekle arîf mevzi'de vâki' bir tarafdán Sadık Ağa ve bir tarafdán Kurd Beğzâde es-Seyyid Abdullah Ağa ve bir tarafdán nehr-i kebîr ve bir tarafdán tarîk-i âmm ile mahdûd olan bir kıt'a mülk bağ ve yine medîne-i mezbûre dâhilinde Akbilek nâm mevzi'de vâki' bir tarafdán Emine Hatun Vakfı ve bir tarafdán Kavukcu Hasan bağı ve bir tarafdán nehr-i kebîr ve bir tarafdán tarîk-i âmm ile mahdûd mülk bağ hasbeten lil'l-lâhi'l-ahad ve taleben li-marzati Rabbi'l-ahad vakf-ı sahîh-i şer'î mü'ebbed ve habs-ı sarîh-i [mer'î] muhalled ile vakf u habs idüb şöyle şart eyledim ki ev ve bağ-ı mezkûrların galle ve hâsılâtların hayâtda oldukça kendim bi-nefsihâ mutasarrıfe olub ve ba'de vefâtihâ torunum Ali bin Bekir sulbiyle gerek ev ve gerek bağ ve gerek bağçe mezkûr Ali'nin evlâd-ı evlâd ve evlâd-ı evlâdına mutasarrıf olub ve ba'de'l-inkırâz mütevellî nasb olunan Emir Hacızâde es-Seyyid Ali Ağa bin es-Seyyid el-Hâcc Ali Ağa'ya ve anın dahi evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve ba'de'l-inkırâz Medîne-i Münevvere Allâhu ta'âlâ ilâ yevmi'l-kıyâme fukarâsına olub mutasarrıf olanları beher cum'a gicelerinde bir

sûre-i Yasin-i şerîf tilâvet idüb sevâbı benim ve benim evlâd-ı evlâdım ervâhlarına ihdâ eyleye deyü ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd birle hatm-i kelâm ve istîfâ-i merâm idüb ev bağ ve bağçe mütevellî-i merkûma teslîm ol dahi vakfiyyet üzere tesellüm ve kabz bi't-tevliye kabz ider didikde gıbbe't-tasdîki'ş-şer'î vâkıfe-i mezbûre Alime Hatun inân kelâmını semt-i hilâfa atf ile vakf-ı mezbûrdan rücu' ve mütevellî-i merkûm ile hasmen nizâ'a şürû' idüb vakf-ı aka[r] mefhar-ı e'imme olan imâm-ı a'zâm ve hümâmı akdem sirâcü'l-mille ve'd-dîn üstâd e'immeti'l-müctehidîn Ebî Hanife Numan bin Sabit el-Kûfi hazretlerinin mezheb-i hatırlarında sahîh ve lakin gayr-ı lâzım olmağla vakf-ı mezbûrdan rücû' idüb ev bağ bağçe ke'l-evvel mülkûme istirdâd iderim didikde mütevellî-i mezkûr cevâb-ı bâ-savâba ağâz idüb hâl zikr olunan minvâl üzeredir lakin âlim ve bânî Hazret-i İmâm Yusuf el-imâmü's-sânî mezheb-i hatırlarında vâkıfın mücerred "vakaftu" kavliyle vakf sahîh ve lâzım ve sıhhat-i lüzûm müstelzim olmağla redd ve teslîmden imtinâ' iderim deyü hakim-i muvakkî'-i kitâb tubâ lehû hüsn-i me'âb efendi hazretleri vâkıfe-i mezbûre Alime Hatun ile mürâfa'ada ve herbirleri iddi'âsını fasl u hasm tâlibân olduklarında hâkim-i mûmâ-ileyh bu bâbda nazar-ı fâyika ve te'emmül-i lâyika etdikde temhîd-i kavâ'id-i hayrî evlâ ve teşyîd-i mebânî-i vakfî ahrâ görmekle âlimen bi'l-hilâf beyne'l-e'immeti'l-eslâf alâ re'y-i men yerâhu min e'immeti'l-müctehidîn rıdvânallâhu te'âlâ ecmâ'in vakf-ı mezkûrun evvelâ sıhhatine ve sâniyen lüzûmuna ve şurût-ı mezkûrenin cevâzına vâkıfe-ı mezkûre Alime Hatun mahzarında hükm-i şahîh-i şer'î⁹⁴⁸ ve vakf-ı sarîh-i mer'î itmeğın vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve habs-ı sarîh olub min-ba'd nakz ve tahvîli muhâl ve tebdîl ve tağyîri adîmü'l-ihimâl olunur cerâ zâlike

Hurrîre fi'-yevmi'r-râbi' ve'l-ısrîn min Saferi'l-hayr sene hamse ve tis'în ve mi'ete ve elf.

Şuhudü't-Hâl

Müftî-i Sâbık ... el-Hâcc İsmail Efendi

⁹⁴⁸ Belgede "şûru" şeklinde yazılmıştır.

Umdetü'l-müderrişîn el-Hâcc Mahmud Efendi
Hacı Efendizâde Ahmed Ağa
Kal'a-i Bâlâ dizdârı Ahmed Ağa
Emir Hacızâde es-Seyyid Ahmed Ağa
Sadır Ahmedzâde Hacı Ömer
Çukadâr Ahmed Ağa
Emîn-i Şehr Ali Efendi
Fazlızâde Feyzullah Efendi ve karındaşı Ahmed Efendi
Taşâbâd'dan Menzilizâde es-Seyyid Hüseyin Efendi
Kafşak Mehmed Beğ
Emir Hafız oğlu ve Hamza Beğ oğlu Hacı Hafız
Sakallu oğlu Ömer ve Serrâc Hüseyin Efendi
Ve gayruhum mine'l-hâzırîn.

Sayfa/92

Sayfa boştur.

Sayfa/93

Belge 1

Defter-i oldur ki medine-i Amasya mahallâtından Bâğ-ı Helkis Mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa nâm müteveffânın verâset-i zevcesi Halil bin Hüseyin ile sulbi sağır oğlu Mehmed ve babası merkum Hüseyin Ağayı ve validesi Emine'ye ba'de'l-inhisâri'sş-şer' tereke-i müteveffâ-yi mezbûredir ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Hurrîre fi evâhir-i Zi'l-ka'deti'sş-şerîfe li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Açıklama	Miktar	Guruş
Mihr-i mü'eccel der zimmet-i zevc-i mezbûr Halil		100
Sim kebîr ve sağır kuşâk	2	50
Sim tüfenk	1	40

Boğâz altun	20	60
İncilü küpe	1	10
Sincap kürk	1	20
Cedid hatâyî entâri	1	25
Çiçekli hanede tas	1	15
Hatâyî şalvâr	1	11
Def'a çiçeklu şalvar	1	5
Def'a çiçeklu entâri	2	12
Alaca entâri	1	5
İşli çenber el	1	8
Yeşil çenber	1	2
... çenber	1	1
Köhne el çenber	1	1
Köhne fes ve yemeni	3	1
Kebîr sağır yemeni	5	10
Def'a yeşil çenber	3	1,5
Sim çenber ... cübbe	1	13
Köhne çuka entâri	1	5
Sof ve peçe ve bürük	5	25
Def'a sof	1	5
Hamam esbabı		5
Boğça	5	10
Kenefî? mâ gömlek	6	9

Ayak donu	4	5
İşli ve ... peşkirler	17	8
Yağlık	14	5
İşli havlu	1	2
Kenefî? örtü	5	2
Yorgan yüzü	1	2
Çarşeb bone	1	3
Cedid dimi yemenî yasdık yüzü	1	1,5
Def'a ayak donu ve gömlek	11	15
Uçkur	9	2
Ayna	1	1,5
Seccâde	1	3
Yasdık	4	6
Döşek	2	8
Yorgân	2	8
(silik) ve sülüs	1/2	1,5
Bâca berdesi	1	1,5
Sândık şâmdan	1/1	7
Evani-i nühasiye	30	30
Köhne kilim	1	3
Tecemmülât-ı beyt		2

Cem'an Yekün 575

Yalnız beş yüz yetmiş beş guruşdur.

Minhâ'l-ihracât	Guruş
Tevhîz ve tekfîn bâ vâsiyet	50
Resm-i Kısmet	14
Kalemiyye	1,5
Eminiyye	1,5
Hüddâmiyye	1,5
Muhzâriyye	30
Kâydiyye	30
Yekûnü'l-İhacât	70 yalnız yetmiş guruşdur.

Sahhü'l bâki li't-taksîm beyne'l-verese 505 guruş

Yalnız beş yüz beş guruşdur.

Açıklama	Guruş	Para
Hisse-i zevc-i merkûm Halil	126	30
Hisse-i ibn-i mezbûr Mehmed	310	50
Hisse-i eb-i merkûm Hüseyin Ağâ	84	20
Hisse-i mezbûr Emine	84	20

Hurrîre bi-ma 'rifet-i min i 'timâdi 'aleyh nemekâhu el-fakîr 'ileyhi 'azze subhânehu ve te 'âlâ Dervîş Mustafa el-kâdi bi-medîne-i Amasya el-mahrûse 'ufiye 'anhu. Sahih-i mukâbele şod.

Sayfa/94

Belge 1

Cerâ elhâl alâ haze'l-minvâl nemekahu el-fakîr 'ileyhi 'azze subhânehu ve te 'âlâ Dervîş Mustafa el-kâdi bi-medîneti Amasya el-mahrûse ufiye anhu.

Medîne-i Amasya mahallâtından Bazar-ı Süflî mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem mahmiyye-i İslambol'da müsâfereten fevt olan Mücellidzâde Mehmed Emin bin Mehmed nâm müteveffânın min ciheti'l-usûbeti'n-nesebiye vârisi isbât idüb hasran vârisi olan hâlen mahmiyye-i mezbûrede Dere mahallesi sükkânından Ahmed bin Mustafa nâm kimesne medîne-i mezbûrede meclis-i şer'-i şerîf-i garrâ ve mahfil-i dîn-i münîf-i behcet-efzâda medîne-i mezbûre mahallâtından Mehmed Paşa mahallesi sâkinlerinden işbu sâhibü'l-kitâb Rıdvanzâde sa'âdetlü İbrahim Bey mahzarında bi'r-rızâ ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüb mûrisim olub ammizâdem müteveffâ-yı merkûm Mehmed Emin Efendi'nin terekesinden olub ırs-i şer'le müstakillen bana isâbet ve intikâl iden bağçeler derûnunda vâki' bir taraftan mekteb hocası mülkü ve bir taraftan Hafız Hüseyin mülkü ve bir (tara)fdan nehr-i kebîr ve taraftan dahi tarîk-i âmm ile mahdûd bir kıt'a mülk dutluk ma'a böcü mülk bağçemi tarafeynden îcâb ve kabûl hâvî ve şurût-ı müfsideden ârî bey'-i bât-ı sahîh-i şer'î ile işbu merkûm İbrahim Bey'e dokuz yüz yetmiş guruşa bey' ve teslîm ve temlîk eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer iştirâ ve teslîm ve temlîk kabûl idüb semeni olan meblağ-ı mezkûr dokuz yüz yetmiş guruşu işbu müşterî-i merkûm İbrahim Bey yedinden bi't-tamâm ahz u kabz zimmetinde semen-i mebî'den bir akçe ve bir habbe alacağım kalmamışdır sâlifü'l-beyân bağ-ı mahdûd-ı mezkûr işbu müşterî-i merkûm İbrahim Beğ'in mülk-i müşterâsı ve hakk-ı sarîhidir keyfe mâ yeşâ ve yahtâru mutasarrif olsun didikde mukırr-ı mezbûr Ahmed ber-vech-i muharrer câri ve sâdır olan cemî' kelimâtını işbu merkûm İbrahim Bey gibbe't-tasdîki's-şer' mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu.

Hurrîre fi'l-yevmi'l-hâdî aşer min şehri Saferi'l-hayr li-sene hamse ve tis'în ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl

El-hâcc Said Efendi bin İsmail Efendi

Bektaşzâde es-Seyyid Hafız Mustafa

Abdülğani Efendizâde es-Seyyid Osman Efendi

Yörgüçzâde es-Seyyid Hasan Ağa

Serhacıyân Ahmed Ağa bin Ebubekir

Ladikî es-Seyyid Mustafa Efendi

Fazlızâde Fazlullah Efendi⁹⁴⁹

Fahrü'l-müderrişini'l-kirâm Şeyhzâde es-Seyyid Abdullah Efendi

Cabizâde Ali Ağa

Kayabaşızâde Ömer Ağa

Mumîzâde es-Seyyid Ali Ağa

Ahmed Efendi

Ser muhzırân Molla Mehmed

ve gayruhum mine'l-hâzırûn.

Sayfa/95

Belge 1

El-emr-u hasbemâ hurrîre fîma nemekahü el-fakîr 'ileyhi 'azza şânuhu. Dervîş Mustafa El-kâdı bi-medîne-i Amasya el-mahruse 'ufiye 'anh

Medîne-i Amasya mahallâtından Mehmed Paşa mahallesinde sâkin Kürd Hasan bin İsmail nâm kimesne meclis-i şer'î şerîf-i enverde yine mahalle mezbûre sükkanlarından işbu sâhibü'l-kitâb es-Seyyid Mehmed Emin Efendi bin Hâcî Mustafa Efendi mahzarında bi'r-rızâ ikrâr ve takrîr-i kelâm idub bundan akdem fevt olan zevcim Emine bint-i Hasan nâm hâton zevc-i evveli olub merkûm Seyyid Mehmed Emîn Efendi'nin babası müteveffâ(y)-i Hâcî Mustafa Efendi'den ba'dehu sadri oğlu Te'matullah nâm kimesneden kenduye ırs-i şer'le isâbet ve intikâl idüb ba'dehu mezbûre Emine'den bekâ ve sadriyye benden minvalde Akrumiyye ve sadrî oğlu Ataullah nâm kimesneye isâbet ve intikâl iden şamlardan vâki' bir taraftan oğlu Ali menzili ve bir taraftan 'avlu civârı ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd olan mülk dutluk bâğından iki kıt'a hisse-i şâyi'am kızım mezbûre Akrumiye'ye ihrâc olundukda ... sonra bin zabt idüb mukâbelesinde yine tereke-i müteveffîyyûn mezbûrundan olmak üzere mahalle-i mezbûrde vâki' mülk-ü menzilde mevcûd ve hisse-i şâyi'ami kızım mezbûre Akrumiye'ye virulüb hâla mutasarrıf olmağla kefte mâ-yeşâ ve yahtâru mutasarrıf olsun ve bâğ-ı mahdûd-ı

⁹⁴⁹ Bu isim belgede iki defa yazılmıştır.

mezkûr saz iki kuş burnundan salifü'z-zikr iki kıt'a mahalin bir kıt'a bir ... işbu merkûm Seyyid Mehmed Emîn Efendi'ye tarafeynden icâb ve kabûlü hâvî (ve) şurût-ı müfsideden 'ârî bey'-i bât-ı sahîh-i şer'-i ile iki yüz isdî? guruşa ve yine bâğ-ı mahdûd-ı mezkûrun Molla Karaoğlu tarafından dahi bir kıt'a bir ... işbu merkûm Seyyid Mehmed Emîn Efendi nâm kimesnenin li-eb er-karındâşî Ataullah iken yine merkûm Seyyid Mehmed Efendi'ye yüz altı guruş cem'ân üç yüz altı guruş bey' ve teslîm ve temlîk eylediğimde ol dahi ba'de'l-iştirâ ol-kabûl teminî olan meblağ-ı mezkûri bi't-tamam yeddinden ahz u kabz eyledim sâlifü'l-beyân bâğ-ı mahdûd-ı mezkûrden iki kıt'a bürk? bir kıt'ası işbu merkûm Mehmed Emîn Efendi'nin ve bir kıt'ası mezbûr Ataullah nâm kimesnenin mülk-i müşterâlarıdır cümlesine müna'life âmme-i da'vâdan zimmetlerin ibrâ-i âmm ile ibrâ ve iskâd-ı hak eyledim keyfe mâ-yeşâ ve yahtâ(r)u mutasarrıf olsunlar didikde mukırr-ı (üzeri çizili) mezbûr Kürd Hasan'ın ber-vech-i muharrer câri ve sâdır olan cemî' kelimâtını işbu merkûm Seyyid Mehmed Emîn Efendi gıbbe't-tasdîki's-şer' mâ-vaka'a bi't-taleb ketb ve tahrir olundu.

Hurrîre fi'l-yevmi'l-aşer min şehri Ramazanü'l-mübârek li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl

Fazlı-Zâde Feyzullah Efendi

Serhâciyân Ahmed Ağâ

Mustafa? Molla Süleyman

Sofûlar Mahallesi İmâmı es-Seyyid Ömer Efendi bin Ahmed

Tûfan Zâde Ahmed bin Hasan

Hızır Paşa Hatibi Ahmed Efendi bin Halil kal'ası Tokmak Zâde Osman bin Halil

Begin es-Seyyid Ahmed bin Mehmed

Sayfa/96

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Mehemed Paşa Mahallesinde sâkin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâcc Mustafa Efendi bin Mehmed nâm

müteveffânın verâset-i zevce-i menkûha-i metrûkesi Emine binti Hüseyin nâm hâtun ile sulbi oğulları Nimatullah ve Atâullah nâmun kimesnelere ba'de'l-inhisâri'sş-şer' tereke-i müteveffâ-yi mezburdur ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Hurrîre fi evâhir-i Cemâziye'l-âhir li-sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Açıklama	Miktar	Guruş
Menzil-i der mahalle-i mezbûr	1	1000
Müsta'mel kilim	2	12
Müsta'mel kilim zeyli ve seccâde	1/1	4
Köhne hâlî ve seccâde	1/1	3
Müsta'mel kâpu berdesi ve bâca berdesi	1	1,5
Müsta'mel beledi yasdık	85	10
Müsta'mel cet? yorgân ma' mitil	2	5,5
Müsta'mel bân ve minder	2/3	7
Evâni-i nuhasiye	63	47
Havan ve buhurdan ve şem'dân	7/7	1
Temûr iskîni?	1	0,5
Tecemmülâd-ı beyt		10
Şâmlarda vâki' böceklik		500
Bağdan olub Molla Karaoğlu tarafından hisse-i ma'lûmedir.		300

Cem'ân yekûn 1901,5 guruş

Yalnız bin dokuz yüz bir buçuk guruşdur.

Açıklama	Guruş
----------	-------

Minhâ'l-ihracât	
Resm-i a'di	35
Kalemiyye	3
Emîniyye	3
Çukadâriyye ve Hüddâmiyye	5
Muhzâriyye	1,5
Kaydiyye	1
Yekûnü'l-İhacât	(boş)

Sahhü'l-bâki li't-taksîm beyne'l-verese 1844 guruş

Yalnız bin sekiz yüz kırk dört guruşdur.

Açıklama	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i mezbûre-i Emine	230,5	
Hisse-i ibn-i mezbûr Ta'matullah	806	30
Hisse-i ibn-i mezbûr Atâullah	806	30

Ba'dehu mezbûr Nimetullah fevt olub verâset-i anası mezbûre Emine nâm hâton ile li-ebeveyn er karındâşı Atâullah ve li-üm kız karındâşı Akrumiye ba'de'l-inhisâri's-şer' tereke-i müteveffâ-yi mezburdur ki ber-vech-i âti'z-zikr olunur.

Fi 21 Rebi'ü'l-evvel sene 1194

Müteveffây-i mezbûr Nimetullah kendinden mukaddem fevt olan babası	Şamlar Mahallesinde vâki' bağçe derununda su harkının bir taraftan olmak üzere müstakillen kendi malı
--	---

müteveffâ-yi merkûm Hâcî Mustafa efendîden isâbet iden hissedir.	olmağla işbu mahalle isâbet olunan hissesidir.
806 guruş /meblağ 90	600 guruş

Cem'ân yekûn 1406 guruş

Yalnız bin dört yüz altı guruşdur ve otuz pâredir.

Açıklama	Guruş
Minhâ'l-ihracât	
Resm-i Adî	20
Kalemiyye	2
Emîniyye	2
Çukadâriyye ve Hüddâmiyye	3,5
Muhzâriyye	0,5
Kaydiyye	0,5
Yekûnü'l-ihracât	28

Sahhü'l-bâki li't-taksîm beyne'l-verese 1378 guruş 90 akçe

Yalnız bin üç yüz yetmiş sekiz guruşdur. Doksan akçedir.

Açıklama	Guruş	Para
Hisse-i ümm-i mezbûre Emine	229	31
Hisse-i ah-i li-ebeveyn Atâullah	923	4
Hisse-i uht-i li-ümm Akrumiye	229	31

Ba'de zevce-i mezbûre Emine dâhi fevt olub verâset-i zevcû Hasan Ağa bin İsmail ile sadrî oğlu Atâullah ile sadrîye kızı Akrumiye ve babası Hüseyin'e ba'de'l-inhisâri'ş-şer'-i tereke-i müteveffâ(y)-i mezbûrdedirki ver-vech-i âti zikr olunur.

Fi 21 (boş) 1194

Açıklama	Miktar	Guruş
Mihr der-zimmet-i zevc-i mezbûr Hasan		60
Simli sâç bâğı	2	13
At çûlu zer küpe	1	30
Peşkir ve hamâm çenberi el ve yeşil	7/2/2	6
Müsta'mel hatâyî kaftân	1	5
İşli ... sof	1/1	3,5
Cet? yorğân yüzü ve don	1/3	3,5
Gömlek ve uçkur (peçe) ve bûruk	2/1/1/1	4/2
Kuşâk kulâğı	2	3
Kâvuk örtüsü	1	1
Sağır beyâz çulû?	2	1
Alaca şalvâr köhne boğça	2/1/1	4,5
Yemenî ve mercân hırdavât	2	2,5
Sim hırdavât		5
Basmane	1	1
Cedid kilim	1	9
Kumâş yüzlü yorğân	1	5
Kumâş yasdık	2	3
Bûruk	1	3,5

Beledi? döşek	1	4
Sim okluk? kuşâk	1	25
Def'a sim sağîr kuşâk	1	5
Altûn	15 aded	40
... olunan sof	1	20
Def'a altûn	32 aded	96
Ayna	1	2
Şâl cübbe	1	25
Çiçeklu entâri	1	15
Çiçeklu şalvâr	1	5,5
Zevce-i müteveffâ(y)-i mezbûr Seyyid Mustafa Efendi'den isâbet iden		230,5
Sadri oğlu Nimetullah'dan isâbet iden	30 pâre	229

Cem'an yekûn 862

Yalnız (sekiz) yüz altmış⁹⁵⁰ iki guruşdur. Pâre 13

Minha'l-ihracât	Guruş
Resm-i adi	1
Kalemiyye	1,5
Eminiyye	1
Çukadâriyye ve Hüddâmiyye	2
Muhzırıyye	0,5

⁹⁵⁰ Belgede sayı ile 862 yazılmıştır. Ancak bu sayıyı yazı ile yazarken yanlış yazılmıştır.

Yekûn cümle ... mallarına harcına resm-i 'âdi harcı akl üzere ihracât 15 guruş
Sahhü'l-bâki li't-taksîm beyne'l-verese 847 guruş
Yalnız sekiz yüz kırk yedi guruştur.

Açıklama	Guruş	Para
Hisse-i zevc-i mezbûr Hasan Ağa	211	30
Hisse-i ibn-i mezbûr Atâullah	329	
Hisse-i bint-i mezbûre Akrumiye	164,5	
Hisse-i-i eb-i mezbûr Hasan	141	7

Açıklama	Guruş	Para
İbn-i mezbûre Atâullah nâm kimesneye babasından ırs-i şer'le isâbet	706	
Er-karındaşı mezbur Nimetullah nâm kimesneden isâbet iden	923	30
Anası mezbûre Emine'den isâbet iden	329	04

Cem'ân Yekûn 2058 guruşdur.

Yalnız iki bin elli sekiz guruşdur.

*Ya melü 'ilmi mâ 'ilâm men i'timad-ı aleyh nemekahu'l-fakir 'ileyhi 'azze şanuhû
Derviş Mustafa el-kâdî-i bi-medine-i Amasya el-mahruse 'ufiye 'anh*

Sayfa/98

Belge 1

*Haze'l-kitâbi'l-cârî alâ beyne's-savâb nemekahu el-fakîr 'ileyhi 'azze şânuhu
Derviş Mustafa el-kâdî bi-medîne-i Amasya el-mahrûse ufiye anhu.*

Medîne-i Amasya mahallâtından Bağ-ı Helkisi'nde sâkine Emine binti Mustafa Beğ nâm hânım tarafından husûs-ı atıyyü'z-zikri ikrâr ve i'tâ-yı hüccete vekîl ve zât-ı mezbûreyi bi'l-mu'arrefeti'ş-şer'ıyye ârifân Hamâmcı es-Seyyid el-Hâcc Ömer Ağa bin Mehmed ve Molla İbrahim bin Ali nâm kimesneler şehâdetleriyle vekâleti sâbit ve sübût vekâletine hükm-i şer'î lâhık olan es-Seyyid Mustafa Efendi bin Ali nâm kimesneler meclis-i şer'-i şerîf-i garrâ ve mahfil-i dîn-i münîf-i behcet-efzâda hâlen medîne-i mezbûrede sâkin olub mîrmîrân-ı kirâmdan işbu râfi'ânü'l-kitâb devletlü Halil Paşa hazretleri ve er karındaşı es-Seyyid İbrahim Beğ nâm kimesneler mahzarlarında bi'l-vekâle ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüb işbu mü'ekkilim Emine nâm hanım bundan esbak fevt olan babam beğın ve büyük nenem Hadice nâm hanımın bi'l-cümle emvâl ü emlâk ve eşyâ ve tereke-i sâiresinden ırs-i şer'le bana isâbet ve intikâl iden emvâl ü emlâk ve eşyâ ve tereke-i sâiremden hisse-i şâyi'am mukâbelesinde hâlen medîne-i mezbûre sûkında Servarhan kurbunda vâki' lede'l-ahâlî ve'l-cirân ma'lûmu'l-hudûd bir bâb etmekçi dükkânı ve bedestan kurbunda vâki' kezalik lede'l-ahâlî ve'l-cirân ma'lûmu'l-hudûd bir bâb attâr dükkânı ile Ferhad nâm mahalde vâki' bir taraftan Mengenli oğlu bağı ve bir taraftan Derzi Halil bağı ve bir taraftan nehr-i kebîr ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd bir kıt'a mülk dutluk bağı ile Dana nâm karyede vâki' bir taraftan Papasoğlu bağı ve bir taraftan Gedikoğlu bağı ve bir taraftan Boyacı kefere bağı ve bir taraftan dahi hark [ile] mahdûd olan bir kıt'a mülk üzümlük deşti bağı işbu karındaşlarım paşa-yı mûmâ-ileyh hazretleri ile merkûm Seyyid İbrahim Beğ'den ahz u kabz idüb sâlifü'z-zikr babam ve büyük nenem müteveffân-ı mezbûrân Mustafa Beğ ve Hadice Hanım'ın bi'l-cümle emvâl ü emlâk ve eşyâ ve ve tereke-i sâiresine müte'allika âmme-i da'vâdan paşa-yı mûmâ-ileyhin ve merkûm Seyyid İbrahim Beğ'in min-küllî'l-vücûh zimmetlerini ibrâ-yı âmm ile ibrâ ve istîfâ-i hakk eyledim ba'de'l-yevm husûs-ı mezbûra müte'allika benden bi'l-asâle ve bi'l-vekâle da'vâ ve nizâ' zuhûr ve sudûr iderse lede'l-hükkâmî'l-kirâm mesmû'a ve makbûle ve mukırra olmasun didi didikden sonra ve hâlen medîne-i mezbûrda mezûn-ı bi'l-iftâ olan fazîletlü es-Seyyid el-Hâcc Hüseyin Efendi hazretlerinin Paşa-yı mûmâ-ileyh ile merkûm Seyyid İbrahim Beğ yedlerine i'tâ idüb ibrâz olunan fetvâ-yı şerîfenin mazmûn-ı münîfide "Zeyd fevt olub oğulları

Amr ve Bekri ve kızını Hindi terk etdikde Hind hissesinden Amr ve Bekr ile terekeden ma'lûmu'l-hudûd bir kıt'a dutluk ve bir kıt'a deşti bağ ve iki aded dükkân ve üzerine alâ tarîki't-tehârûc sulh olub Amr ve Bekr sulh kabûl idüb ve bedel-i sulhu Hind'e teslîm itdikden sonra şerâit-sıhhat-i sulhü tehârûc-i mevcûde olub sulh-i mezbûr sahîh olur" deyü ta'yîn ve tasrîh buyurduklarına binâen mukırr-ı mezbûr es-Seyyid Mustafa Efendi'nin ber-vech-i muharrer câri ve sâdır olan cemî' kelimâtı (i)şbu paşa-yı mûmâ-ileyh ile merkûm es-Seyyid İbrahim Beğ gıbbe't-tasdîki'ş-şer' mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu.

Hurrire fî evâhiri Muharrem sene hamse ve tis'în ve mi'ete ve elf.

[Şuhudü'l-hâl]

Umdetü'l-ulemâ fazîletlü es-Seyyid el-Hâcc Hüseyin Efendi el-müftî bi-medîne-i Amasya

Fahrü'l-müderrişini'l-kirâm fazîletlü Şeyhzâde es-Seyyid Abdullah Efendi Kâtibü'l-müftü Ömer Efendi

Fazlızâde Fazlullah Efendi el-müderriş

Feyzullah Efendi el-kâtib

Serkâtib Lütfullah Efendi

El-mukayyid Ahmed Efendi bi-mahkeme-i medîne-i Amasya

El-hâcc Derviş Mehmed Ağa

Emîn-i Belde Ali Efendi

Sarı Ahmedzâde es-Seyyid el-Hâcc Ömer Ağa

Hacı Lütfullahzâde el-Hâcc Osman Ağa

El-Hâcc Said Efendi

Sayfa/ 99

Belge 1

Mâ fihi mine'n-nasbi'l-amm vasî imdi nemekahü'l-fakîr 'ileyhi 'azze şânuhu Derviş Mustafa el-kâdî bi-medine-i Amasya el-mahrûse 'ufiye 'anhu

Medine-i Amasya mahallâtından Gökmedrese Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan Yörgüç Paşa Cami' şerîf imâmı el-Hâc Mehmed Efendi'nin zevi'l-

erhâm cihetden hazırân vârisi Murad oğlu dimekle ma'rûf es-Seyyid Ömer bin Ahmed nâm kimesne meclis-i şer'î şerîfi ğarrâ mahfil-i dîn-i münif-i behcet-efzâda yine mahalle mezbûr sükkânından işbu sâhibü'l-kitâb Hâfız el-Hâc Halil mahzarında bi'l-rızâ ikrâr-ı tâm ve takrir-i kelâm idüb hâlâ mülk-ü mevrûsem olub mahalle mezbûrde vâki' bir taraftan Sâdik Ağa mülkü ve bir taraftan kal'a-i Küplü? Tekkesi ve bir taraftan Hakkı oğlu mülkü ve bir taraftan tarîk-i 'âmm ile madûd bir kıt'a mülki menzil ve ma' bâğçesi tarafından icâb ve kabûl hâvî şurût müfideden 'âri bey'-i bât-ı sahîh-i şer' ile işbu merkûm Hâfız el-Hâc Halil beş yüz altmış guruş bey' ve tesellüm ve temellük eyledikde ol-dahi ber-vech-i muharrer iştirâ ve tesellüm ve temellük ve kabûl idub semenî olan meblağ-ı mezkûru bi't-tamâm işbu merkûm Hâcî Halil yedinden bi't-tamâm ve'l-kemâl ahz u kabz eyledim sâlifü'l-beyân menzil ve bâğçe mahdûd-u mezkûr işbu (üzeri çizilmiştir) merkûm Hâcî Halil mülkî müşterâsıdır keyfe mâ yeşâ ve yahtâru mutasarrıf olsun didikde işbu mukırr-ı mezbûr Seyyîd Ömer'in ber-vech-i meşrûh cârî sâdir olan cemî' kelimâtı işbu merkûm Hâcî Halil gıbbe't-tasdîki's-şer' mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu.

Hurrîre fi'l-yevmi'l-'aşer min Saferi'l-hayr li-sene (hamse) tis'în ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l-Hâl

Umdetü'l-ulemâ ... Faziletlü el-Hâc İsmail Efendî

Sârıklı Ali Efendî

... Ahmed Efendî

El-müderri es-Seyyid Ebû Bekir Efendî

Gümüşhâneli ... Bey Zâde el-Hâc Hâfız Mustafa

Lâdikli es-Seyyîd Fazıl Efendî

Kâtib-i mahkeme-i Karındâşı Ahmed Efendî

El-mukayyîd Hâcîbâşı Ahmed Ağâ

Hâcî ... Zâde el-Hâc Osman Ağâ

Emîn-i belde Ali Efendî

Belge 2

Mefâhiri'l-kuzât ve'l-hükkâm Erzûrum'dan Üsküdar'a varınca (yol) üzerinde vâki' kuzât ve nüvvâb efendiler zîde fazluhum ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akrân mütesellimler voyvodalar ve kethüdâ yerleri ve yeniçeri serdârları ve zâbitân ve sâ'ir zîde kadruhûm inhâ olunur ki vâli-i Erzurûm esbak İbrahim Paşâ merkûmûn eşyâ ve ... ittibâ'larından ve kethüdâ ve hazînedâr ve ba'zân muktezî ittibâ'larından Asitâne-i devlet devlet-i 'aliyye ihzârları bâbında fermân-ı 'âlişân mücebince irsâl (üzeri çizilmiştir) olunmalarıyla iktizâ iden yem vireceklerine mu'âvenet ve hak mühmâniye ri'âyet ve bâtlarına cebelü koşûb emîn-i ve sâ'im birbirlerin irsâli ve ibsâllerine mezîd-i ihtimâm ve vakt eylemek bâbında divân-ı Erzûrum'dan işbu buyûruldu tahrîr ve ısdâr [] ve [] ile irsâli olunmuşdur inşâllhü te'âla ... kağnız taht-ı hükûmete kazânız vâsil olur ise yem vireceklerine mu'âvenet ve bâtlarına berâr? kulağınız ve cebelü er koşûb emîn-i ve sâ'im birbirlerinde irsâl ve ibsâllerine mezbûr vakt u ihtimâm ve mücib buyurulduyla 'amel ve hareket ve hilâfindan ve mübâ'adet eyleyesiz deyu.

Fi 19 M sene 1195

Kad vasale ileynâ fi 16 S sene 1195

Sayfa/100

Belge 1

Defter-i oldur ki medine-i Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed nâm müteveffânın verâseti sadrî kebir oğlu es-Seyyid Mehmed ve sadri sağır oğlu Abdülbâki ve sadriye-i kebir kızı Şerife ve sadriye-i sağîre kızı Hadice ba'de'l-inhisâri's-şer' tereke-i müteveffâ(y)-i mezburdur ki ber vech-i âti zikr olunur.

Hurrîre fi'l-yevm evahir-i Muharrem el-harâm li-sene hamis ve tis'in ve mi'ete ve elf.

[Şuhudü'l-hâl]

Fahrü'l-müderrişini'l-kirâm Ahmed Efendi

Es-Seyyid Gedik Ahmed Efendi

Çerçu ... Ali Efendi

Es-Seyyid Osman Efendi
Fazlı-zâde Feyzullah Efendi
Es-Seyyid el-Hâc İbrahim Efendi
Sârı Ahmed Zâde
Seyyid Hâcî Ömer Ağa
Hâcî Lütfullah Zâde
Hâcî Osman Ağa
Es-Seyyid Abdullah Ağa
Hâcî Abdülkadir
Zâde İsmail Efendi
Ve gayrihum mine'l-hazirûn

Açıklama	Guruş
Menzil-i der mahalle-i mezbûr	500
Bâzu Bâğında vâki' Verânlu oğlundan iştirâ olunan dutluk ma' böceklik bâğ	600
Meydanda vâki' dutluk ma' böceklik bâğ	1000
Kendiden mukaddem fevt olan zevce-i Hâcî İbrahim'den ber-mûcib-i defter-i kassâm yemin hissedir	447,5
Yine kendiden mukaddem fevt olan sadri oğlu Halid'den ber-mûcib-i defter-i kassâm isâbet iden	149
Zevci müteveffâ-yi Mehmed Emin Efendi zimmetinde mihr-i mü'eccel ma'lûme	180
Altun mahlût cümlesi aded 63	209
İncülü okluk kûşâk	25
Derûn-ı menzilde mevcut bi'l-cümle tecemmûlat-ı beyt ... müslimin	30

Müteveffâ-yi mezbûre Şerîfe'nin terekesinden olub bi-hasbe'l-iktizâ bâ-ma'rifeti şer' ve vasi-i saġîrân ve verase-i sâ'ire ma'rifetleriyle sûk-ı sultânide furûht ve sahâ olan emvâl ve emlâkin ve eşyâ-i sâ'ire ve tereke işbu mahalle işâret olundu.

Açıklama	Miktar	Guruş	Pâre
Melez	2	4	2
Çenber		7	2
Çarşeb	1	22	31
Saġîr peşkirleri	3	3	31
Melez inci	3	9	6
İplik	4	8	26
Kenefi?	2	2	26
Def'a ipeġi	2	4	12
Çâdır	2	4	4
Kenefi?	2	1	38
Bez		4	13
Bez	7	3	37
Melez		4	31
Çâdır	2	4	7
Melez	2	4	36
Çarşeb	1	1	36
Çadır	2	4	35
Melez	2	4	17
Melez	2	4	2
Melez	2	4	11

Melez	2	4	22
Melez	2	1	5
Melez	2	4	6
Melez	2	4	4
Melez	2	3	30
Melez Pâresi	1	2	3
Melez	3	4	21
Diyârbekir alâcası	1	9	10
Yemeni	1	1	
Gömlük	2	1	10
Peştemâl	1	5	28
Yemeni	2	4	11
Boğca	2	4	30
Def'a boğca	1	2	(boş)
Örtü	(üzeri karalı)	6	13
Kuşâk	1	2	32
Gömlük parça	1	1	19
Kefenî?	3	5	5
Hatâyî kaftân	1	30	(boş)
Hâne-i cübbe	1	42	1
Pârçe esvâb		3	2
Kuşâk	1	1	30
Bazâr pârçe		2	8

İşli bâbüç		2	
Yalancı ...		1	8
Fincân	19	5	14
Kumâş döşek	1	6,5	
Yo(r)ğân	1	3	27
Minder	1	3	1
Minder	1	5	1
Yorğân	1	7	12
Döşek	1	5	21
Yasdık	2	2	30
Yo(r)ğân abâ	1	5	(boş)
Seccâde kilim	2	3	16
Döşek	1	7	8
Minder	1	5	11
Yo(r)ğân	1	7	1
Yasdık	1	2	15
Kuzu ğazgânı	1	6	24
Bakrâç	2	2	27
Bâkir pârçe	3	3	30
Leğen	1	1	22
Sini	1	1	13
Bakrâç ve sini	2	2	11
Yasdık	2	7	4

Leşker?	2	4	19
Leşker-i kebîr	3	6	25
Leğen	1	2,5	
Leşker	2	3	32
Kabâk	1	3	32
Leşker	3	4	1
Sağîr bâkır	14	3	37
Tâs	1	1	
Kazgân	3	3	
Bâkır pârçe	2	1	12
Kaz	1	1	28
Tâbe?	2	3	23
Bâkırlar		4	
Bâkırlar		5	
Kaz ve nesne	2	3	10
...	1	1	2
Yemeklik tâs	1	1	
Mikad	1	3	30
Dolû ve kuşâk	2	2	1
Köhne entâri		2	4
Yemeklik tâs	1	2	
Yo(r)ğân yüzü		1	15
Uçkûr	3	1	

Hırdavât bezleri	1	3	3
Boğçalar	550	14,5	
Peçe	1	4	5
Gömlek ve kâvuk örtüsü	2	2	20
Ferâce	1	1,5	
Çarşeb	1	1,5	

Sayfa/101

Açıklama	Miktar	Guruş	Pare
Alaca entâri	1	7	
Peşkirler	3	1	16
Melez	1	1	33
Çarşeb	1	3	8
Sincâb bez ve ketân	2	1	25
Şalvâr ve çûlu	2	1	35
Çarşeb	1	1	12
Melez	1	3,5	
Hırdâvât		2	38
Uçgurlar ve ...		1	15
Boğçalar ve hırdavât	3	2	
Bâbuç ve ... ve hurda	2/2/3	1	12
Sandık	1	1	3
Çâdır	6	1	13

Melez	2	6	12
Bez	2	3	30
Çâdır	3	5	3
Melez	2	4	1
Melez	2	4	11
Melez	2	8	8
... melez ve ipliği	2	4	2
Melez	2	8	5
Mikad	2	3	18
Ân-1 çenber	1	6	8
Örtûler	13	4	14
Fes	4	4	6
Asleker?	1	2,5	
Çiçekli sâre	1	26	10
Cedid-i teker	1	5	
Boğcalar	3		11
...	3	5	23
Melez	4	12	6
...	2	2	30
Şalvâr	1	2,5	
Çûka entâri	1	7	1
Gömlük	2	3	30
Entâri ve lût	2	8,5	

Pârçe yemişler	4	4	17
Şâli cübbe	1	1	12
Boğca	1	1	30
Yemişler	3	4	6
Şâli ferâce		28	
Yemişler	3	6	30
Sandık	1	3	
Seccâde	1	2,5	
Peşkir ve tûn	2	1,5	
Peşkir	3	1	10
Tûn ve gömlek	1	2	
Peşkir	3	2	30
Kumâş perçesi		5	30
Ketân pârçe	3	1	30
Tûn ve pârçe	4	2	
Hatây Pârçesi		8	24
Peşkir	2	1	38
Havlu	1	4	9
Asdâr	1	3	
Bürük	1	3	34
Kebce		2	1
Pârçe		3	30
Bürük	1	3	16

Bürük	1	3	1
Pârçeler		13	28
Sâre		1	
Boğca ve örtüler		1	14
Sürmesû ve kaftân	1	6	
Alâca kaftân	1	6	3
Gömlek	2	6	
Çiçekli entâri	1	7	25
Sürmesû ve ferâce	1	16	
Çiçekli entâri	1	7	25
Beyâz alâca çiçekli	1	2	28
Alâca entâri	1	5	11
Gömlek ve boğca	2/3	12	27
Çiçekli entâri	1	7	25
Çiçekli entâri	2	28	30
Çûka ...	1	8,5	
Pârçeler		1	5
Pârçeler		1	34
...	1	6	30
Boğcalar	2	2	
Sandık	1	2,5	
Takye ve yemişler	3	3,5	
Çâbrâr sim	21 dirhem	5	29

Mercân tesbih simay?		6,5	
Sağır çeşni? fevt	2	2	10
Duhân çubuğu gümüş altûn	1/1	8	14
Sim kobca		4	24
Sim sağır ve tâs	21 dirhem	7,5	
Hırdavât sim dirhem	20 dirhem	4,5	
Kuşâk kulağı	2	7	12
Sim sağır kutu	1	4	35
Sim sûrmedân	1	1	6
Kutu	1		30
Altûn tûb?	22,5 dirhem	78	
Sim himâyalar	28,5 dirhem/1	7	
Duruğân	1	8	30
...	5 miskâl/1 zenne	59,5	
Parlak hörgüç	1		30
Mercân	1	1	21
Çâkı bıçakları	1	1	20
İbrişim	1	1	12
Sim hırdavât		1	32
İnci	7 miskâl/ 1 zenne	116	
Tunîk? yüzük	2	1,5	
Def'a tunîk? yüzük	3	5	35
Altûn yüzük	2	5	

Hırdavât		1	1
Katırlar eger	1 kıyye	3	
Şa'ir	5 dirhem	11	10
Sağır tunîk? kuşâk		1	
Bâkır pârçe	5	2	30
Tâbe ve sûğla	2	2	27
Bâkır pârçe	5	3	13
Kazğân	2	3	23
Bâkır pârçe	4	2	8
Bâkır pârçe sağır		1	16
Tâbe	1	1	7
Legen ma' ibrik	1		30
Kazğân sağır	1	1	
Kazğân	3	15	11
Legen ve kazğân	1	16	10
Dîme ve kabâk	1/1	2,5	
Legen-i kebîr	1	12	32
Kazğân	1	2	16
Def'a kazğân	1	4	5
Bâkrâç ve sâiler bâkırlar		27	19
Sağîrât-ı mezbûrâtın vasîleri Hadice Hâtun üzerinde eşyâ-i ... bahâları olan		75,5	

Seyyid Mehmed ve Seyyid Osman Efendi üzerinde eşyâ-i ... bahâları		662	
Gözdaş oğlu Mustafa Ağâ'da ceb bahâsıdır.		9	
Oda olan iki ... bahâsı		8,5	
Ertûn zımmi zimmetinde eşyâ bahâsıyla		10,5	

Sayfa/102

Açıklama	Miktar	Guruş
Es-Seyyid Abdullah Efendi zimmetinde eşyâ bahâsıdır		16
... pâre ve akçedir.		18
Sâde yâğ batmân	5	15
Asel	3 kıyye	1,5
Piriç batmân	3	3

Hâla menzil ve iâşe-i eşyâ ... ve sûk-i sultânide furûht olub muhâsebinden hâsilât ve tereke-i sâ'irden cümlesi budur.

Cem'ân Yekûn 5129,5

Yalnız beş bin yüz yirmi dokuz buçuk guruşdur.

Minhâ'l-ihracât	Guruş
Techiz ve tekfin	63,5
Resm-i kısmet	128
Kâtibiyye	15

Eminiyye	15
Çukadâriyye ve hüddâmiyye	20
İhzâriyye	5
Kaydiyye	4
Dellallara virilen	40

Yekûnü'l-ihrâcât 290,5 guruş

Yalnız iki yüz doksan buçuk guruşdur.

Sahhü'l-bâki li't-taksîm beyne'l-verese 4839 guruş

Yalnız dört bin sekiz yüz otuz dokuz guruşdur.

Açıklama	Guruş
Hisse-i ibn-i mezbûr Seyyid Mehmed	1613 Yalnız bin altı yüz on üç guruşdur.
Hisse-i ibn-i mezbûr Abdûlbâki	1613 Yalnız bin altı yüz on üç guruşdur.
Hisse-i bint-i mezbûre Şerîfe	806,5 Yalnız sekiz yüz altı buçuk guruşdur.
Hiss-i bint-i mezbûre Hadice	806,5 Yalnız sekiz yüz altı buçuk guruşdur.

Hurrîre bi-ma'rîfet-i min i'timad-ı 'aliyye nemekahü'l-fakîr 'ileyhi 'azze sübhânehu ve te'âlâ Dervîş Mustafa el-kâdî bi-medîne-i Amasya el-mahrûse 'ufiye anhu.

Belge 1

Guruş	Açıklama
9041	Mâl-ı mevzi' yalnız dokuz bin kırk bir guruşdur.

0245	Derûn-ı defter-i beyân mezkûre edhâl olunmayub hâric ez-defter olmak üzere altı yüz virilen iki yüz kırk beş guruşdur.
9286	
0318	Mahallât ve ... mümteni'ü'l-husûl olmağla tahsîl olunmayan yâlnız üç yüz on guruşdur.
8968	Tahsîl ve kabz ... defter-i ...yinede olan mesârife virilen yâlnız sekiz bin dokuz yüz altmış sekiz guruşdur.

Amasya kazâsının bâ-hüccet ...umûr u husûslarımız ru'yet ve idâreye Hâcî Pâşa nâmına fikrâ vekîlleri olan Hâcî Efendî Zâde Ahmed Ağâ ma'rifetiyle ve ma'rifet-i şer'le ve hâcîyân-ı belde olan Sârî Ahmed Zâde Seyyid Hâcî Ömer ... Hüseyin oğlu Seyyid Hâcî Hüseyin ve Hâcî Dervîş Mehmed Ağâ ve Türîdi oğlu Hâcî Ali Ağâ ve Hâcî Latifullah Zâde Hâcî Osman Ağâ ve Hâcî Oğlu Ali Ağâ ve Çukadâr Ahmed Ağâ ve Emin-i Şehr-i Ali Efendî yine Zeyne'l-âbidîn ve hâla me'zûn bi'l-ifta olan fazîletlü Seyyid el-Hâc Hüseyin Efendî ve Şeyh Zâde Abdullah Efendî ve Zanalı Zâde es-Seyyid Ahmed ... İbrahim Efendî ve Arpacı Zâde Dâmâdı Ali Efendî ve Rahevân Zâde İbrahim Beg'in ve ... Beg Zâde es-Seyyid Abdullah Ağâ'nın ve sâ'ir vucûh u ahâli-i beldenin ma'rifetleriyle ma'lûmata ... mahzarında hâla medine-i Amasya'da sâkin serhâcîyân ve Emin-i Şehr-i Ali Efendî yine Zeyne'l-âbidîn nâmân kimesneler ile işbu bin yüz doksan dört senesi Muhârremü'l-harâm'ın guresinden sene-i mezbûre Rebi'ü'l-evveli guresine gelince(ye) kadar Molla Halîl Zâde Hâcî İbrahim Ağâ yediyle dört bin guruş sene-i merkûme Cemâziye'l-evveli guresinden doksan beş senesi Muhârremü'l-harâm'ın gurre-i sene gelince(ye) kadar Hâcî Efendî Zâde Ahmed Ağâ ma'rifetiyle ve Emîn Şehr-i Ali Efendî yine Zeyne'l-âbidîn yediyle beş bin kırk bir ğurûş ve Edremât ve Kavâk Câmî bâğlarından iki yüz kırk beş guruş cem'ân yekûn dokuz bin iki yüz seksân altı ğurûş olur mahallât ve kurâda mümteni'u'l-husûl olmağla tahsîl olunmayan yâlnız üç yüz on sekiz guruş ihrâcî olunmağın bâki sekiz bin dokuz yüz altmış sekiz guruşun hisse-i merkûm ser-hâcîyân mûmi-ileyh Ahmed Ağâ ve mûmi-ileyh Emîn Şehr-i Ali Efendî ile bi'l-muvâcehe ru'yet olunub mûmi-

ileyh Ahmed Ağâ'nın ve gerek Emîn Şehr-i Ali Efendî'nin zimmetlerinde mâllar fukarâdan bir akçe ve bir hibe kalmayub diyânetleri zâhir ve istikâmetleri nümâyân olduğu işbû mahalle kayd şod.

Sayfa/103

Belge 1

Defter-i oldur ki medine-i Amasya mahallâtından K pceğiz Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed nâm müteveffânın verâseti zevce-i menkûha-i metrûkesi Şerife binti Seyyid Muhammed Ağâ nâm hâatun ile sulb  sağır oğlu Abdalbaki ve sulbîye-i sağire kızı Hadice ve vâlidesi Hadice binti Ahmed nâm hâatun ba'de'l-inhisâri'ş-şer' tereke-i m teveffâyi mezb rdurki ber-vech-i âti zikr olunur.

Hurrire fi evâsıt-ı Muharremü'l-haram li-sene hamis tis'in ve mi'ete ve elf

[Şuhudü'l-Hâl]

Es-Seyyid Ahmed Efendi bin Halil Efendi

Ali Efendi bin İbrahim

Hâcı Abdülkadir Zâde

Es-Seyyid İsmail Efendi

Karındâşı Es-Seyyid Abdullah Efendi

... Zâde es-Seyyid Osman Efendi

Karındâşı es-Seyyid Mehmed Ağâ

Açıklama	Mikdâr	Guruş
İn'am-ı şerif hediyesi		5 Yalnız beş guruşdur.
Yâz ve bâğlarında vâki' dutluk ma' böcüklük	1	800 Yalnız sekiz yüz guruşdur.
Sevincir'de vâki' dutluk harabe bâğ	1	40 Yalnız kırk guruşdur.

Babasından ... yâz ve bâğlarının vâki' dutluk ma' böcüklik bâğdan ... hissesine ba'de'l-ihrac sülüs	1	583 Yalnız beş yüz seksen üç guruşdur.
Çâydan vâki' nisf-1 üzümlük		50 Yalnız elli guruşdur.
Karındâşı alacak ipekdir		370 Yalnız üç yüz yetmiş guruşdur.
Seyyid Ahmed Efendi zimmetindedir	37 aded	148 Yalnız yüz kırk sekiz guruşdur.
Tâşabâd Kazâsı'nda Değirmen karyesi ahâlilerinde alacak		300 Yalnız üç yüz guruşdur.

Tereke-i müteveffâ(y)-i merkûmdan olub menkûlât kısmından olan eşyâlar eğerçe hafız olursa kemâliyle itlâf ve izâ'at olunur mülâhazasıyla cümle eşyanın furûht ve hasıl olan nikad akçedir ... divân-ı müsbet müteveffâ(y)-i merkûme edâ vü mâ'adâsın istirbâh ... tarafına ittika' olunması sağırân-ı mezbûrân-ı vasileri olan ciddeleri? Hadice Elmas ve talebiyle sük-i sultânide furûht olunan ma'lûmü'l-'ired? yorgân ve döşek ve kilimler ve yasdıklar ve kilim ... ve bâkırlar ve sâ'ir terekeden hâsıl olan cümle akçelerdir ki işbu mahalle işâret olundu.

Guruş 592 Yalnız beş yüz doksan iki guruşdur.

Cem'a Yekûn 2888 guruş

Yalnız iki bin sekiz yüz seksen sekiz guruşdur.

Minhâ'l-ihracât	Guruş
Resm-i kısmet	71,5 ber-mu'tad
Kâtibiyye	6 ber-mu'tad
Eminiyye	7 ber-mu'tad
Çukadâriyye ve Hüddâmiyye	12 ber-mu'tad
İhzâriyye	3 ber-mu'tad

Kaydiyye	1,5 ber-mu'tad
Sûk-i saltânide furûht olan eşyâlar için dellâllara ve hamallara virilen.	16 Yalnız on altı guruşdur.

Mihr müeccele-i zevce-i mezkûre-i Şerîfe der-zimmet-i zevc-i mezbûr Seyyid Mehmed Emîn Efendi

Ye'kûnü'l-ihrâcat 318 guruş yalnız üç yüz on sekiz guruşdur.

Sahhü'l-bâki li't-taksîm beyne'l-verese guruş 2570

Yalnız iki bin beş yüz yetmiş guruşdur.

Açıklama	Guruş	Meblağ
Hisset-i zevce-i mezbûre Şerife	321 Yalnız üç yüz yirmi bir guruş	30 Otuz akçedir.
Hisse-i ibn-i mezbûr Abdül...	1213 Yalnız bin iki yüz on üç guruş	72 Yetmiş iki akçedir.
Hisse-i bint-i mezbûre Hadice	606 Yalnız altı yüz altı guruş	96 Doksan altı akçedir.
Hisse-i üm mezbûre Hadice	428 Yalnız dört yüz yirmi sekiz guruş	40 Kırk akçedir.

Sağîrân-ı mezbûrân ... iki akçe taksim kabul eyleyib ali-hâle kalmışdır ve's-selâm müteveffây-i merkûm Mehmed Emin Efendi zimmetinde deyn-i müsbet vasi merkûm tarafından vekili sâbit ol-vekâlesi olan Ali Efendi bin İbrahim muhaffidinde huzûr-ı şer'-i enverde sâbit olub vasi merkûm ma'rifetiyle edâ (o)lunan divân-ı sebtisidir ki zikr olunur.

Fi 2 S. sene 1195

Açıklama	Guruş
----------	-------

Sedâd oğlu Topâl Ağâ'ya ⁹⁵¹ deyn-i müsbet	1640 Yalnız bin altı yüz kırk guruşdur.
Hâcı Latifullah Zâde El-Hâc Osman Ağâ'ya deyn-i müsbet	220 Yalnız iki yüz yirmi guruşdur.
Acem Ali Mahallesi mevkûf akçe müteveffây-i vakıf-ı mezbûr Hüseyin'ne deyn-i müsbet	169 Yalnız yüz atmış dokuz guruşdur.
Küpcegiz Mahallesi'nin mevkûf mahalle akçesi müteveffây-i vakf-ı mezbûr Kaşık? oğlu Ahmed Paşâ'ya deyn-i müsbet	150 Yalnız yüz elli guruşdur.
Basmacı Zâde Seyyid Hâfız Efendi'ye deyn-i müsbet	13,5 Yalnız on üç buçuk guruşdur.
Kazâz Ömer Ağâ oğlu Mehmed ... deyn-i müsbet	24 Yalnız yirmi dört guruşdur.
Nâhilâl oğlu Ağob zimmiye deyn-i müsbet	52 Yalnız elli iki guruşdur.

Cem'ân Yekûn deyn-i müsbet 2268,5

Yalnız iki bin iki yüz altmış sekiz buçuk guruşdur.

Hurrire bi-ma'rifet-i i'timad-ı aliyye nemekahü'l-fakîr 'ileyhi 'azze şânuhu. Derviş Mustafa El-kâdı bi-medine-i Amasya el-mahruse 'ufiye 'anh

Sayfa/104

Belge 1

Düstûrûn-ı mükerremûn müşîrûn-ı mufahhamûn nizâmü'l-alem müdebbirun umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimü mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib

⁹⁵¹ Belgede "ağûya" şeklinde yazılmıştır.

mümeħhidü el-bünyâni'd-devlet ve'l-ikbâl müşeyyidün erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl, el-mahfûfu bi-sünûfi avâtifi'l-melikü'l-'alâ Sivâs'(dan) Üsküdâr'a gelince yol üzerinde vâki' vüzerây-i izâm edâma'llâhü te'âlâ iclâlehum ve âzimü'l-ümera'il-kirâm efâhimü'l-küberâi'l-fihâm ulû'l-kadr ve'l-ihtirâm ashâbü'l-izz ve'l-ihtişâm el-muhtasûn bi-mezîd inayeti'l-melikü'l-'alâ mîrmîrân-ı kirâm dâme ikbâluhum ve mefahirü'l-kuzzât ve'l-hükkâm me'âdeni'l-fezâ'il ve'l-keâm kuzât ve nüvvâb zîd(e) fazluhum ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân a'yân ve zâbitân ve iş erleri zîd(e) kadruhum tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki sâbık Sivâs vâlisi müteveffâ-(yi) Ali Pâşâ'nın hayvânâtına mahmûruz mübâşiriyye dergâh-ı mu'allâm kapûcu bâşından iktizârî'l-emâcid ve'l-ekârim es-Seyyid Ahmed dâm(e) mecduhu ... ma'rifetle bu esnâda der-'aliyyeme nakl olunacak ahvâl ve eşyâsının bir sâ'at evvel-i sâlmâd diyâr-ı 'atûfetğar edme vusûli matlûb mülûkâneme olduğuna binâen eşyây-i merkûmenin gerek yollarda ve gerek nuzûl eylediği mahallelerde min-küllî'l-vucûh muhâfiz sene-i ihtimâm ve kazâ-i bekażâ? irsâline ikdâm olarak ... bâ-bi'l-emin ve's-selâm serî'ân der-'aliyyeme ibsâli husûsuna bi'l-ittifâk ihtimâm ve su'î mâl-ı eklâm olunacak fermânım olmağın işbu emr-i 'âlişânım ısdâr ve irsâl olunandır imdi ... vüzerâ-yi müşâr ve mîrmîrân ve mevlâna ve sâ'ir mûmi-ileyhimsiz ber-vechi muharrer müteveffây-i müşâr(un)-ileyhin hayevânâtına mahmûruz mübâşir-i kapûcu bâşı mûmi-ileyh ma'rifetle der-'aliyyeme nakl ve ... olunacak emvâl ve eşyâsı isâline me'mûr ile her kağnızın taht-ı hükûmet ve kazâsına dâhil olur ise ... mahfûz mahallerde gönderür ise gecelerde muhâfuz ve esnâ-yi tevakkufunda ... sene-i ikdâm ve dikkat ve gider oldukda dahi yolların selâmete ahâli-i atî istihsâl ve yânına kadar kifâye tüfenk-endâz ... edâmlar ta'yîn ve vucûh-u sâ'ire mallarına ile hıfz ve vekâyesi husûsuna su'î-mihmâl iderek birbirlerinden irsâl ve ... bâ-bi's-selâme serî'ân ... isâline (üzeri çizilmiştir) dâmen-i der-meyân-ı gayret eylesiz şöyle ki eşyây-i merkûmenin muhâfazası husûsu mahsûs (üzeri çizilmiştir) sebt ve te'kîd olunmuş iken ... allahü-te'âla bir mahallere evvelâ hazer u gezend irişmek ihtimâli olur ise arz ve 'illet ber-vecihle karîn ... olmayub memâlik-i zâbitân ve a'yânından cebren zi'yân ile iktifâ olunmayub sebep olanların ve muhâfazada takâs edenlerin bilâ-imhâl mazhar-ı eşeddi 'ikâb olacakları mahkukdur ikâkûre amel u hareket ve ber-vechi ... sâlimen

ibsâli husûsuna dikkat olunub ... ve rehâvetden be-gâyet-i hazer-u mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı ‘âlişânım sâdır olunmuşdur buyûrdum ki [boş] vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân vâcibü’l-ittibâ’ ve lâzimü’l-ımtisâlimin mazmûn-u itâ’at makrûnuyla amel ve hareket eyleyub mikdâr-ı zerre hilâfından be-gâyet-i hazer u mücanebet eyleyesiz ‘alâmet-i şerîfe i’timâd kılasız.

Tahrîren evâsıt-ı Zi’l-hicce sene erbâ’ ve tis’in ve mi’ete ve elf.

Kostantiniyye el-mahrûse

Bi-mü’l-keîâm ... el-fakir ‘ileyhi ‘azze şânuhu Derviş Mustafa el-kâdi-i bi-medîne-i Amasya ‘ufiye ‘anh.

Sayfa/105

Sayfa boştur.

Sayfa/106

Belge 1

Maktûl Dağistanî Ali Paşa’nın Amasya sancağında bâkâyâ kılınan ikrâmiye fermân ve buyurulduşu işbu mahalle kayd şod.

Emîrû’l-ümerâi’l-kirâm kebîrû’l-küberâi’l-fihâm zü’l-kadri ve’l-ihtirâm sâhibü’l-izzi ve’l-ihtişâm el-muhtâssu bi-mezîdi inâyeti’l-meliki’l-alâ Sivas beğlerbeğisi İbrahim Paşa dâme ikbâluhu ve mefâhirü’l-kuzât ve’l-hükkâm ma’deni’l-fezâil ve’l-keîâm Amasya ve [boş] kâdîları zîde fazluhum ve kıdvetü’l-a’yân bu husûsa mübâşir ta’yîn olunan dergâh-ı mu’allâm gediklerinden Ahmed zîde mecduhu tevkî’-i refî’-i hümayûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki: Bundan akdemce Sivas valisi iken katilen fevt olan Dağistanî Ali Paşa’nın cânîb-i mîrî zuhûr iden düyûn-ı vâfîresi mukâbili Sivas cânibinde ... bulunan emvâl ve eşyâ ve muhalledfâtıyla sâir mahallerde zimem-i nâsda olan alacağı ve mecmû’ bâkâyâsının dergâh-ı mu’allâm kapucubaşlarından Seyyid Ahmed ve Emir Mehmed ma’rifetiyle cânîb-i mîrîçün zabt ve tahrîr itdirilmesine irâde-i aliyye-i mülûkânem ta’alluk eylemekden nâşî ol-bâbda ısdâr ve ırsâl olunan emr-i şerîfim mücebince kapucubaşı-i mûmâ-ileyh

müteveffâ-yı müşârun-ileyhin emvâl ve eşyâ ve muhallefâtını zabt ve tahrîr idüb ancak ve müteveffâ-yı müşârun-ileyhin doksan dört senesine mahsûben ikrâmiye olmak üzere Amasya sancağında vâki‘ ba‘zı kazâlar ahâlîleri zimmetlerinde yirmi sekiz bin beş yüz doksan sekiz buçuk gurus alacağı olduğun nâtik muhallefâtı derûnunda müfredât defteri memhûr ve kapucıbaşı-i mûmâ-ileyh dahi [der]-akab Der-Sa‘âdetime irsâl ve tesyîr idüb ancak müteveffâ-yı müşârun-ileyhin cânib-i mîriye olan külliyyetlü düyûnu bu makûle zimemâtın taraf-ı mîriden zabtın fermânım olan zimemâtın beher-hâl tahsîli vüzerâ-yı izâm ve mîrmîrân-ı kirâm re’y ve ma‘rifet ve ihtimâm ve dikkatlerine mütevakkıf ve menût olmağla bu takdîrce müteveffâ-yı müşârun-ileyhin dahi sene-i mezbûreden bi-aynihi kazâhâ-i mezbûre ahâlîleri zimmetlerince sahîhan alacağı olan mebâliğ-i mezbûrenin başmuhâsebeden ihrâc vatan-ı? emr-i şerîfime mevzû‘an irsâl olunan mûmzâ sûret-i defter mücebince yerlü yerinde serî‘an cem‘ ü tahsîl sen ki paşa-yı mûmâ-ileyhsin sana ihâle olunan matlûb-ı mülûkânem olmağla vürûd-ı emr-i şerîfimin bir an te’hîr ü tevakkuf eylemek bâbında mebâliğ-i merkûmeyi zimemât-ı merkûme ashâbından ma‘rifetin ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ma‘rifetiyle mütâlebe ve tamâmen yerlü yerinden tahsîl ve tekmîl ve Der-sa‘âdetime irsâl ve tesyîre bezl ve sa’y ü kudret ve kimesneye bilâ-müceb gadr u ta‘addî olunmandan ittikâ ve mübâ‘adet eylemen fermânım olmağın hâssaten işbu emr-i âlişânım ısdâr (silik) ile irsâl olunmuşdur imdi vusûlünde ber-minvâl-i meşrû‘ müteveffâ-yı müşârun-ileyhin zimemâtından muhallefâtı derûnunda zuhûr iden defter müceblerince Amasya sancağında vâki‘ ba‘zı kazâlar ahâlîleri zimmetlerin sahîhan alacağı olan mebâliğ-i merkûmenin serî‘an tahsîl ve Der-sa‘âdetime irsâl ve tesyîr ve hazîne-i âmireme teslîmi murâd-ı hümâyûnum olmağla ber-vech-i muharrer başmuhâsebeden muhrec irsâl olunan sûret-i defter-i mezbûre mücebince ahâlî-i kazâhâ-i mezbûrenin zimmet-i sahîhaları olan mebâliğ-i mezbûreyi kendülerden mütâlebe ve tamâmen tahsîl ve mübâşir-i mûmâ-ileyh ile Der-sa‘âdetime irsâl ü tesyîre sarf-ı küll-i miknet ve eğer ashâb-ı zimemât-ı merkûme zimmetleri olan meblağ-ı mezbûru bâ-inkâr ve yâhûd imhâl sevdasıyla edâda inâd ve muhâlefet iderler ise kat‘an amel ve i‘nâd eylemeyüb alâ eyyi hâlin tahsîl ve irsâle sa’y ü dikkat ve ihmâl ve tesâmuhdan bu bahâne ile kimesneye bilâ-müceb gadr u ta‘addîden tehâşî ve mücânebet eyleyesin ve sen ki

mübâşir-i mûmâ-ileyhsin müteveffâ-yı müşârun-ileyhin cânib-i mezkûrda ve ahâlî-i kazâ zimmetlerinde alacağı olan mebâliğ-i mezbûrenin tahsîl ve tekmîlen ahz ve îsâline irâde-i hümâyûnum ta'alluk etmekle zimmet işbu emr-i şerîfim ve mûmzâ sûret-i defter-i mezbûr ile nezd-i mûmâ-ileyhe vâsıl olduğunda bir gün ve bir sa'ât te'hîr ü tevakkuf etmeniz bâbında Paşa-yı mûmâ-ileyhin ma'rîfeti mübâşeretinle zimmet-i mezkûrelerin kendülerden mütâlebe ve tamâmen tahsil ve (silik)

Sayfa/107

dikkat ve ba'de't-tekmîl ahz ve istishâb ve getürüb hazîne-i âmireme teslîmine bezl ve sa'y ü kudret ve ihmâl ve musâmaha ile te'hîr ve rehâvetden ittikâ ve mücânebet eylesin ve siz ki kuzât-ı mûmâ-ileyhsiz siz dahi müceb-i emr-i şerîfimle amel ü hareket etmeniz bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur buyurdum ki hükm-i şerîfim vardukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celilü'ş-şân-ı vâcibü'l-ımtisâl ve lâzımü'l-ittibâ'ımın mazmûn-ı münîfi üzere âmil olub hilâfından ihtirâz u ictinâb eylesiniz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfime i'timâd kılasız.

Tahrîren fi'l-yevmi's-sâmin Zi'l-hicce sene erba' ve tis'in ve mi'ete ve elf.

Mûcebince sadr-ı a'zâm mektûbu dahi vardır kad vasele ileynâ.

Fî 12 Ra sene [1]195.

Müteveffâ Dağistânî Ali Paşa'ya Amasya sancağı kazâlarından doksan dört senesine mahsûb ikrâmiye nâmıyla mûmâ-ileyhin defterinde mukayyed olmağla bâlâda mezkûr kazâlardan matlûb olunan fermân-ı âlî mebâliğin mezkûrdur ki ber-vech-i âtî zikr olunur.

Açıklama	Guruş
Der-kazâ-i Amasya	5.555
Der-kazâ-i Ezinebazarı	2.222
Der-kazâ-i Zünnunabâd	1.389
Der-kazâ-i Gelingiras	1.666,5

Der-kazâ-i Gümüş ma‘â Hacıköy	1.666,5
Der-kazâ-i Merzifon	3.333
Der-kazâ-i Suluabâd	1.111
Der-kazâ-i Zeytün	2.767,5
Der-kazâ-i Havza	1.666,5
Der-kazâ-i Ladik	1.666,5
Der-kazâ-i Köprü	5.555

Cem‘an Yekûn 28.598,5

Belge 1

Medine-i Amasya’da mesned-i nişîn şeri‘ât-i garra faziletlü efendi zîde fazluhû ve kıdvetü’l-êmâsil ve’l-akrân mütesellimi izzetlü beğ ve a‘yân-ı vilâyet ve zâbitân ve iş erleri zîde kadruhûm inha olunur ki bundan akdem Sivas valisi olub katilen fevt olan Dâgistâni Ali Paşa’nın cânib-i mirîye zuhûr iden divân ve küberası mukâbele Sivas cânibinde yanında bulunan emvâl ve eşya ve muhâfâtıyla sâ‘ir mahallelerde zimem-i nâsda olan alacağın mecmu‘-i bekâsının dergâh-ı ‘âli kapûcu bâşılarında Seyyid Ahmed Ağa dâme mecduhû ma‘rifetiyle cânib-i mîrûçün zabt u tahrir olunması irâde-i aliyye-i mülükâne(me) ta’alluk eylemekden nâşi ol-babda ısdâr ve irsâl olunan emr-i ali mûcibince kapûcu bâşı mûmâ-ileyh müteveffâ müşârun-ileyhin emvâl ve eşyan ve muhalefâtını zabt ve tahriratda müşârun-ileyhin doksan dört senesine mahsûben ikramiye olmak üzere Amasya sancağı’nda vâki‘ bazı kazâlar işleri zimmetlerinde yigirmi sekiz bin beş yüz doksan sekiz buçuk guruş alacağı olduğundan tâtbik muhalefâtı derûnunda müfredât defterleri zuhûr eylediği buyuruldu işbu mahalle işâret olunur.

Fi 12 Ra sene 11945

Sayfa/108

Belge 1

İzzet Mehmet Paşa efendimiz mihr gider iken bargir buyurulduşu işbu mahalle kayd şod

Şerayi‘-şî‘âr Erzurum‘dan Üsküdar‘a varınca yol üzerinden vâki kazâların kuzât ve nüvvâbı efendîler zîde fazluhûm ve mefâhiri‘l-emâsil ve‘l-akrân mütesellimler ve voyvodaları ve a‘yan-ı vilâyet ve zâbitân-i sâ‘ire zîde kadruhum ve iş erlerisiz inhâ olunurki bu evan-ı meyâmîn-iktirânda bâ-hatt-ı hümâyun mevhîbet-makrûn Asitâne-i ‘aliyyeye med‘uvven azîmetimize irâde-i ‘aliyye-i cihândâri te‘alluk etmekle işbu mâh-ı Rebi‘ü‘l-evvelinin sekizinci yevm-i sebt medine-i Erzurum‘da hareket ve serî‘an ve ‘acîlen savb-ı maksûda azîmetimize [okunmuyor] dâ‘iremiz halkından ba‘zân ve rükûb ve ahmalleriçün kazâlarınızdan üç yüz re’s tûvânâ bârgir tedârük [okunmuyor] me‘mûre teslim-i musâra‘at olunmak bâbında tenbihi hâvi tarafımızdan işbu buyuruldu tahrir ve ile irsâl inşâ-allahü-te‘ala vusûlünde serî‘an azîmetimiz malûmlarınız oldukda ber-vech-i [okunmuyor] kazâlarınızdan üç yüz re’s tûvânâ bârgirini hazır ve cem‘an ve bundan sonra gönderilen [okunmuyor] tamamen teslim ve ber-mûceb-i buyuruldu amel ve hareket ve hilâfindan hazer eyleyesiz deyu.

Kad vesale ileynâ fi 17 Rebi‘ül-evvel sene 1195

Sayfa/109/110/111/112/113/114/115/116

Bu sayfalar boştur.

Sayfa/117

Belge 1 (Bu belgenin bir önce ki sayfanın devamı olduğu tespit edilmiştir.)

Açıklama	Kıyye	Meblag
(üzeri çizili) hâlis olmak üzere	1	240
Üzere ... kâpu bâğı mevki’	1	64

Kayd fi 21 Ca sene 1194

Tabûrdan ağâya mûmci ... olunub Hendî? Zâde hassa Ahmed Ağâ kefil olunmuşdur.

Narhhâ-yı kâvukcular

Açıklama	Kıyye	Guruş
Altı kısım kâvuk	1	75
Beş kısım kâvuk	1	70
Efendî kâvuğu	1	75

Belge 2

Yâkutiyye Mahallesi sâkinlerinden ... oğlu İbrahim bin Mehmed nâm kimesne huzûru şer‘de cümle ‘ibâdullahâ bundan sonra kışlarda ve yâz vaktinde bulunmak için mûmci olduğu nıfs-ı Amasya’ya işbu mahalle kayd şod.

Fi 20 Şevvâlü’l-azam sene (1)194

Mumciyânlar işbu mahalle kayd şod.

Acem Ali Mahallesi’nden Abdülkadir bin Mustafa	Çeribâşı Mahallesi’nden es-Seyyid Ali Abdullah
---	---

Narhhâ-yı kazzazlara bu uslûb üzere

Açıklama	Dirhem	Meblağ
Hâsır göz ibrişim ve ipek ve sâ‘irler hâsır olmak üzere	1	12
Mecmu‘ elvân olmak üzere	1	10

Narhhâ-yı nân-ı aziz

Açıklama	Kile	Pâre	Altun	Meblağ
'alâ hınta	1		1	
Evsat hınta	51	100		
Ednâ hınta	1	80		
Nân-ı azîz	115 dirhem			1

Narhhâ-yı hallâclara penpe narh-ı

Açıklama	Miktar	Batmân	Guruş
Çiğ penpe	1	1	5/1 pâre
Arınmış penpe	1	1	7

Fi 2 S. sene 1195

Bu uslûb üzere narh-ı cümle hâcıyân ve cümle ittifâkıyla ber-minvâl üzere ... hallâca şerh virildiği işbu mahalle kayd şod.

Fi 2 S sene 1195

Sayfa/118

Sayfa boş.

Sayfa/119

Belge 1

Medîne-i Amasya' da vaki' Sultan Beyazid Câmî'-i şerîf de sakin olan yetimlere ve hala sakin olan yetim Mehmed bin Süleyman'a şehriye kırk beşer akçe beher şehriye çerâğ için ve hala hâkimü'l-vakt olan fazîletlü Derviş Mustafa Efendi hazretleri bâlâ zikr olunan minvâl-i muharrer üzre meblağ-ı sadaka kırk beşer akçe şehriye verilsin deyu takrir-i fazîletleri işbu mahalle şart olunur.

Gurre-i fi [] S sene 119

4.1.2. 58 Numaralı Amasya Şer'iyeye Sicil Defterinin Belge Özetleri

Sayfa/ 1

Belge 1

El-fakîr Hâfız Mehmed'in Amasya'da kethüda olduğuna dair kayıt.

Sayfa/ 2

Sayfa boştur.

Sayfa/ 3

Belge 1

Derviş Mustafa'nın Amasya Kadısı tayin edildiğine dair 3 Cemâziye'l-Evvel 1194 (7 Mayıs 1780) tarihli kayıt.

Sayfa/ 4

Sayfa boştur.

Sayfa/ 5

Belge 1

Sivas Kaymakamı olan Sarı Zâde Mehmet Miralay tarafından görevlendirilen eyalet-i Sivas Valisi devletlu Ali Paşa Efendi'nin isabet eden 48,5 akçe, 1103,5 kuruş imdâd-ı hazariye taksidir sanisini tahsil etmesine dair 13 Rebiülahir 1194 (18 Nisan 1780) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 5

Belge 2

Amasya Kazası'na tevzi toplamda 1103,5 kuruş ve 48,5 akçenin imdâd-ı hazariye taksiti sâni defterine dair 13 Cemaziye'l-evvel 1194 (17 Mayıs 1780) tarihli salyâne kaydı.

Sayfa/ 6/ 7

Belge 1

Medîne-i Amasya'da Ruz-ı Hızırdan Ruz-ı Kasım'a kadar 6 aylık 10,5 haneden olmak üzere ocaklık ve dört yüz elli bir kuruş menzilhanelerinden, harcı defter ve

kalemiye harc-ı derûnunda dâhil olmak üzere Mahallelerden: 2182,5 kuruş, Nahiye-i Ezinebazarı: 657,5 kuruş, Nahiye-i Akdağ: 569,5 kuruş ve 1 rub, Nahiye-i Hakala: 278 kuruş, Nahiye-i Gedigelen: 313,5 kuruş, toplamda 4001 kuruşun cümle marifetiyle oğlu ve İsmail Ağa'ya tefviz olunmasına dair ... Cemaziye'l- evvel 1194 (Mayıs 1780) tarihli salyâne kaydı.

Sayfa/ 8/9

Belge 1

Mikdad Ahmed Paşa'nın oğlu Es-Seyyid Hasan Bey'e altı bin kuruşa fûruht olunan dekkâkîn ve konak ve konak yeri ve ağnâm ve bağın fûruhtuna dair 8 Cemaziye'l- evvel 1194 (12 Mayıs 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 10

Belge 1

Maktul Molla Musa'nın hâl-i hayatında sabıkan Amasya mütesellimi olan Es-Seyyid Abdullah Bey'den satın alınıp deftere kaydolunan Terzi Çiftliğinde bulunan zahîre ve hayevânata dair 17 Cemaziye'l-evvel 1194 (21 Mayıs 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 11

Belge 1

Mikdad Ahmed Paşa'nın emvâl ve eşyâ nukûdundan zimmetlerinde olan yirmi dokuz bin beş yüz seksen kuruş alacağın biran evvel tahsil ve Der-Sa'âdetime irsâl ve tesyîrine dair 18 Ramazan 1194 (17 Eylül 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 12

Belge 1

Amasya sancağı Sivas Valisi Dağıstânî Ali Paşa'ya ilahken tevcih olundukta tarafı dustûrânelerinden sancağ-ı mezbûre çukadar-ı enderûn ... dair 19 Cemaziye'l- evvel 1194 (23 Mayıs 1780) tarihli mütesellimlik buyuruldusu.

Sayfa/ 12

Belge 2

Amasya sancağına tahsis buyurulan imdâd-ı hazariyenin taksiti evveli ve hizmet-i mubâşiriyesi ve dava beratı olmak üzere yalnız bin kuruşun Amasya mütesellimi Abdullah Bey'in yardımcısı Mehmed Bey tarafından hazineye teslimine dair 19 Cemâziye'l-evvel 1194 (23 Mayıs 1780) tarihli kayıt.

Sayfa/ 13

Belge 1

Dağıstânî Ali Paşa arpalık ilahken tevcih ve ihsanı mülûkâneme olup Amasya sancağındaki kazalardan mutasarrıfı için senede üç taksit ile tertip ve tayin kılınan üç bin kuruş imdâd-ı hazariyeden tevcihi hissesine isabet edenlerden tahsili ve bunun eda ve teslim edilmesi için el-Hâc Ali'nin memur edilmesine dair 19 Cemâziye'l-evvel 1194 (23 Mayıs 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 14

Belge 1

Medîne-i Amasya'nın üç taksit ile imdâd-ı hazariyesinin taksiti sâni defteri 20 Cemâziye'l-evvel 1194 (24 Mayıs 1780) tarihli salyâne kaydı.

Sayfa/ 15

Belge 1

Sivas Valisi Ali Paşa'nın 16 Cemâziye'l-ahir 1194 (19 Haziran 1780) tarihli adâlet buyurulduşudur.

Sayfa/ 15

Belge 2

Hâlen medîne-i Amasya serdarı es-Seyyid Sefir Salih Ağa'nın evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1194 (Haziran 1780) tarihli serdârlık mektûbudur.

Sayfa/ 16/17

Belge 1

Doksan bir ve doksan iki senelerinin avarız, cebelü bedeliyesi ve menzilciyân avarız mallarının tahsili ve hususa mubâşir tayin olunan sadrazam çukadarı Kır

Hasan'ın görevlendirilmesine dair 25 Rebî'ü'lâhir 1194 (30 Nisan 1780) tarihli ferman suretidir.

Sayfa/ 17/18

Belge 1

Bir önceki belgede Sivas Valisi Ali Paşa'nın doksan bir ve doksan iki senelerinin avarız, cebelü bedeliyesi ve menzilciyân avarız mallarının tahsili hususuna dair ferman mucibince gelen 9 Cemâziye'l-evvel 1194 (13 Mayıs 1780) tarihli buyuruldu suretidir.

Sayfa/18

Belge 1

Liva-i mezbûre kazalarının kuralarına misafir olan gerek kapısız ve gerek halktan bazı memuriyetler verildikten sonra fukaradan kirası ve 'avâyidât mir ve kul akçesi, gelgeç, kurban ve konak akçesi ve bunların emsali olan ağır vergilerin inat ve ısrar ile fukaradan alınmaması, dikkat ve ihtimâm gösterilmesine dair 22 Cemâziye'l-evvel 1194 (26 Mayıs 1780) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/18

Belge 2

Selam oğlu hakkında sâdır olan Sivas valisi'ne 23 Safer 1194 (29 Şubat 1780) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/18

Belge 3

Maryem nâm nasraniyye şeref-i İslam ile müşerref olup isminde Rabia olduğuna dair hüccet kaydı.

Sayfa/19

Belge 1

Fethiye mahallesi sakinlerinden erbâb-timârdan Mahmud Ağa bin Ali Ağa medine-i mezburede alay beyi olan es-Seyid Ömer Ağa'nın ocak umûruna dair meydana gelen ters harekete binaen hâlâ Sivas Valisi Ali Paşa davacı Mustafa nâm kimesne

erbabı tımardan ‘arz-ı-hâl ile şikâyet etme ve muşârun-ileyh tarafından hazır bulundurulması bâbında sâdır olan buyruldu ile mübâşir ta’yin olunmasına dair 16 Cemâziye’l-ahir 1194 (19 Haziran 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/19

Belge 2

Harput Kazası’nda Kal’a derûnunda sakin müteveffâ Ömer ibni Ahmed’in Amasya’da Çakmakçı Mehmed oğlu Molla İbrahim’de alacağı olup Amasya’da mütesellim olduğuna dair 12 Recep 1194 (14 Temmuz 1780) tarihli hüccet beyanı.

Sayfa/20

Belge 1

Sivas valisi Ali Paşa efendimizden Hacı Paşa eşyasına memur olan Serçavuşbâşı, Kapıcıbaşı devleti aliyyeye irsâl olan ... dair Recep 1194 (Temmuz 1780) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/20

Belge 2

Amasya Sancağı mutasarrıflarına, üç taksit ile muayyen olan imdâd-ı hazariyenin beher taksitinde tahsis buyurulan bin kuruşun Amasya Sancağı’nda vaki kazalara cümle a’yân ve eşrâf marifetiyle beher kazaya isabet iden 1000 kuruşun taksiti sâlis defterine dair Ramazan 1194 (Eylül 1780) tarihli salyâne kaydı.

Sayfa/ 21

Belge 1

Rişvan tarafından Keleşli hazinesine gönderilen hazinenin güvenli bir şekilde ulaştırılmasına dair Sivas valisi Ali Paşa efendimizin 3 Recep 1194 (5 Temmuz 1780) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 21

Belge 2

Halen Amasya mütesellim-i Hacı Abdullah Bey’in tahsis buyurulan imdâd-ı hazariyenin taksiti salisten nefsi Amasya’ya isabet iden yüz seksen beş guruş üç

rub'un tamamen tarafımıza teslim olunduğuna dair 19 Şevvâl 1194 (18 Ekim 1780) tarihli temessük kaydı.

Sayfa/ 22

Belge 1

Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem vefât iden Hafız Mehmed Efendi bin Abdullah nâm müteveffanın zahirde vâris-i marûf ve marûfesi olmayıp cümle terekesinin canibi beytûlmale ait olduğuna dair 23 Zilkade 1194 (10 Kasım 1780) tarihli tereke kaydı.

Sayfa/ 23

Belge 1

Hızır Paşa mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer nâm müteveffanın verasetine dair Evahir-i Recep 1194 (Temmuz 1780) tarihli tereke kaydı.

Sayfa/24

Sayfa boştur.

Sayfa/25

Belge 1

Fermân-ı 'âlî-şân mücibince sadrazam efendimizin mektubu şerifleriyle cümle marifet ve marifeti şerle kasaplara verilen 19 Recep 1194 (Temmuz 1780) tarihli narh kaydı.

Sayfa/ 26/27/28/29

Belge 1

Amasya kazasından defter-i mevkufât yüz yetmiş sekiz ve bir rub' hane-i avarız ve bedeli menzilden yüz kırk dokuz buçuk hane mevcut olup mâl-ı miriye mevcut zam olunup hissesi mevcudundan tahsil olunmak ve harç defter-i ve kalemiyede iki bin doksan üç guruş baliğ olup mevcudu her hane-i mevcûdeye dörder guruş isabet edub bu göreve Amasya mütesellimi Ali Ağa hazretlerinin getirilmesine dair 10 Recep 1194 (12 Temmuz 1780) tarihli salyâne kaydı.

Sayfa/ 29

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Hacı Hamza Mahallesi sakinlerinden Hanım Vanete nâm nasraniyye yine medine-i mezbure mahallâtından Sofiler Mahallesi mütemekkinlerinden Artin veled-i Andon nâm zimmî muvacehesinde üzerine dava ve bundan akdem mürd olan babamız Serkiz nâm zimmînin işbu mesfûr Artin zimmînin babası halik Andon nâm zimmî zimmetinde altı senelik ücret beher seneliği yigirmi beşer kuruştan cem'ân yüz elli guruş alacağı olduğuna dair Evâsıt Şaban 1194 (Ağustos 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 30

Belge 1

Maktûlen fevt olan Molla Musa'nın iyâline ve evlâdına in'âm ve ihsan olunan ferman-ı âlîşâna dair kayıt.

Sayfa/ 31

Belge 1

Fermân-ı 'âlî-şân mûcibince devletlû sadrazam vezir asaf efendimizin ... maktûlen fevt olan, imzalanın 10 [boş] 1194 (10 [boş] 1780) tarihli mektup ve tereke defter suretine dair kayıt.

Sayfa/ 31

Belge 2

Bin yüz doksan dört senesi Zilhicce-i şerifin gurrende Fazlı-zâde hattından kefr-i uşağı olub hüccet-i çukadarın Kahveci Başı oğlu Mustafa Paşa marifetiyle el-Hacı Kayabaşı Zâde Ömer Ağa bumiyye altışar pâre nafaka ile mezbûr Ömer Ağa'ya tembih göğsünde olan cerâhına dahi hizmet ettirmek üzere teslim olunduğuna izni hâkim ile nafakası üç ilerde on dört kuruşa üç ilerden sonra izni hâkim ile on kuruşa dair Gurre-i Rebi'ü'l-evvel 1195 (Mart 1781) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 32/33

Belge 1

Naib tarafından bildirilen ilâmın mefhumunda kasaba gümüş ve nüvvâbı' kuralarında sakin olan kişiler mahkemeye varıp bundan akdem kapısız ... eşkıyası üzerine dilekçe kazaların parekende ve perişan olduğundan Gümüş ve nüvvâbı' kuraların üç yüz haneye indirildiği yine naip Köprülü Zâde Vakfı olan Hacı Karyesi ve nüvvâbı' karyelerinin bin beş yüz haneden saldırılar sebebiyle ulaşan verginin beş sehimde iki sehimî Gümüş kazasına ve üç sehimî Hacı Karyesine eda olduğuna dair 19 Recep 1194 (21 Temmuz 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 33

Belge 1

Paşa Osman Efendi'miz hazretlerinin Baş Çukadarı [] Ağa hazretleri Behçet Abat tarafından Amasya'ya nüzulünde mahallât ve kuralardan konaklama için cümle marifeti ve marifeti şerle menzilci el-Hâc İsmail Ağa tarafına verilen yüz kırk aded bargir dair 20 Şâban 1194 (21 Ağustos 1780) tarihli kayıt.

Sayfa/ 34

Belge 1

Lehü gulâmı olan gulâmların teftişine dair 6 Şâban 1194 (7 Ağustos 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 35

Belge 1

Keban ve Ergani madenleri hâsîlatından darphane-i âmireme gelecek olan zer ve sim hazinesine dair 6 Şâban 1194 (7 Ağustos 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 36

Belge 1

Amasya'da Mehmed Paşa mahallesinde sakin iken bundan akdem vefât iden müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed Efendi'nin mahtûmi? üzerine kebir oğlu Emin Efendi'ye vasi nasbına dair Evâhir-i Cemaziye'l-ahir 1194 (Haziran 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 36/37

Belge 2

Sivas valisi Ali Paşa efendimizin adalet buyuruldusuna dair 9 Şabân 1194 (10 Ağustos 1780) tarihli kayıt.

Sayfa/ 37

Belge 1

Orman bağlarından Nefes oğlu Mehmed bin Hasan ve Cuma oğlu Hasan bin Ebû Bekir, Ali oğlu Abdullah bin Ali nâmûn kimesneler huzurı şer hâzirûn olup her birleri cevaplarında Pazartesi günü güneşin battığı vakit havada hastalık olmamakla Şaban ayında görülen bu hastalığın kaynağını muayene ve müşahede eyledik bu takdirce adı geçen ayın normal hali olduğuna dair 13 Şaban 1194 (10 Ağustos 1780) tarihli narh kaydı.

Sayfa/ 37

Belge 2

Medine-i Amasya'da vâki' Çıkrık mahallesinde sakin Aişe bint-i Ali nâm hâtun huzuru şer'de zevci Musa bin Süleyman mahzarında zevcem merkûm ile aralarında güzel geçinmemekle zimmetinde karar verilmiş olan mehr-i müeccel ve nafakaya dair 15 Şabân 1194 (16 Ağustos 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 37

Belge 3

Medine-i Amasya'da Kurşunlu Mahallesi'nde sakin Mehmed bin Ali nâm kimesne zevcesi Emine binti Abdullah nâm hâtun hüsn-i rızasıyla hul' eylediğine dair 22 Şabân 1194 (23 Ağustos 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 38

Belge 1

Paşalızade Mustafa Ağa ve li-ebeveyn karındaşı es-Seyyid İbrahim ve es- Seyyid Mehmed'in evlad-ı vâkıfına dair 8 Şaban 1194 (9 Ağustos 1780) tarihli berat kaydı.

Sayfa/ 39

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Şamice Mahallesi'nde Emir Hasan'ın min ciheti'l-usûbeti'n-nesebiyye bâğ-ı hususiye dair 15 Şabân 1194 (16 Ağustos 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 39

Belge 2

Fi'l-asl Erzurum sakinlerinden olup Hammail oğlu Manas nâm zimmî-i kebir hâlen bi-hidâyetillâhi te' âlâ şeref-i İslâm ile müşerref olup isminin Mehmed tesmiye olduğuna dair 13 Zilkade 1194 (10 Kasım 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 40

Belge 1

Amasya mütesellimi Ali Ağa'nın 'azl olunup yine müceddeden el-Hac Abdullah Ağa'nın mütesellimliğine dair 9 Şabân 1194 (10 Ağustos 1780) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 40

Belge 2

Âsitâne-i Seâdetim tarafından müsekkik dört haml hazine-i akçe Gümüşhane madenlerine sermaye olmak üzere bâ-emr-i âlişân isaline dair 5 Zilhicce 1194 (2 Aralık 1780) tarihli temessük kaydı.

Sayfa/ 40

Âsitâne-i Seâdetim tarafından müsekkik yirmi haml hazine-i akçe Keban ve Ergani madenlerine sermaye olmak üzere bâ-emr-i âlişân isaline dair 18 Zilkade 1194 (15 Kasım 1780) tarihli temessük kaydı.

Sayfa/ 41

Belge 1

Sivas Valisi Ali Paşa efendimizden dahi tüfenkci ve kapıcısız için 13 Şaban 1194 (14 Ağustos 1780) tarihli adâlet buyuruldusu.

Sayfa/ 42

Belge 1

Sivas Valisi Ali Paşa efendimizin buyuruldusu efendimiz serî? çukadar Ağa hazretleri ‘azimetinde Bağdat’tan rahî olduklarına dair 15 Şabân 1194 (16 Ağustos 1780) tarihli bargir buyuruldusu.

Sayfa/ 42

Belge 2

Medine-i Amasya mahallâtından Gümüşlüzâde Mahallesi’nde sakin iken bundan akdem fevt olan Nefşî Softa oğlu Hasan Ağa’nın vasi hüccetine dair 9 Ramazan 1194 (8 Eylül 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 43

Belge 1

Medîne-i Amasya mahallâtından Recep mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Hamza Beyzâde İbrahim bin Hacı Ahmed nâm müteveffanın vasi hüccetine dair 13 Şevvâl 1194 (12 Ekim 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 44/45

Belge 1

Metropolitlere ve papazlara ve sair zimmiyanlara dair Gurre-i Rebiülâhir 1194 (Nisan 1780) tarihli adâlet fermanı.

Sayfa/ 45

Belge 1

Keban ve Ergani madenleri hâsılatından darphane-i ‘amireye gidecek yirmi üç haml sim ve zer hazinesinin Üsküdar’a varıncaya kadar bâ-emr-i ‘alışân isaline dair 27 Zilkade 1194 (24 Kasım 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 46

Belge 1

Âsitâne-i Seâdetime irsâl olunan hazine ve cebelü ferman suretine dair 13 Ramazan 1194 (12 Eylül 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 46/47

Belge 2

Kars muhafızı olan Halil Paşa Derse'âdetime irsâl eylediği tahriratı gerek firarî Canikli Ali Paşa ve gerek oğlu Mikdad Ahmed Paşa olmak üzere cem'ân zimmetinde olan bin beş yüz kuruş hassa silahşörlerinden El-Hâc Mehmed Bey marifeti ve marifeti şerle kendiden tahsil birle Derse'âdetime irsaline dair 24 Şevvâl 1194 (23 Ekim 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 48

Belge 1

Müftü el-Hâc Hüseyin Efendi'nin karındaşı Osman Efendi'nin dersiâmlığına dair 8 Şaban 1194 (9 Ağustos 1780) tarihli berat kaydı.

Sayfa/ 48

Belge 2

Mevlânâ Osman ibni el-Hâc Ahmed zîde ilmuhuya feragat ve kasrı yed ve yedinde olan atik beratı teslîm etmekle merkûm dahi her vechile lâyıq ve hak etmiş olmakla yedine dair 16 Ramazan 1194 (15 Eylül 1780) tarihli berat kaydı.

Sayfa/49

Belge 1

Arabacızade Osman Efendi'nin müderrisliğine dair 13 Ramazan 1194 (12 Eylül 1780) tarihli berat kaydı.

Sayfa/ 49

Belge 2

Kalender Hafız'ın amnzâdesi el-Hâc Ali Taşabâdlı ile ispattan adem-i iktidarına dair 12 Zilhicce 1194 (9 Aralık 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 50

Belge 1

Taksiti sâlis için Sivas valisi Ali Paşa efendimizden vüruduna dair 13 Ramazan 1194 (12 Eylül 1780) tarihli buyuruldu.

Sayfa/ 50

Belge 2

Amasya'da serdar olan ref' olunup altıncı bölüğün el-Hâc Mehmed Ağa serdar nasbu tayin olunmasına dair 28 Ramazan 1194 (29 Eylül 1780) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 50

Belge 3

Gümüşhane'den Üsküdar'a gelince kara cebelü ve tüfenk endâz ve bayır atlı koşup vilâyet duhûlünde mutemed yeniçeriler tayin edip salimen birbirlerine ulaştırmasına dair 15 Şevvâl 1194 (14 Ekim 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 51

Belge 1

Abdülğani Efendi'nin Mehmed Efendi'nin ibra hüccetine dair 10 Şevvâl 1194 (11 Ekim 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 52/53

Belge 1

Kâtip Ahmed Efendi'nin kassâm defterine dair Gurre-i Ramazan 1194 (Eylül 1780) tarihli tereke kaydı.

Sayfa/ 54

Belge 1

Hakala Karyesi'nden Ali Can oğlu Ahmed'in yerinden işbu karye-i mezbûre karinede hâbs-i arbeye üzerinden mürur ve başının üstünden yaralanarak şer'an fevt olduğuna dair 18 Şevvâl 1194 (17 Ekim 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 54

Belge 2

Dağıstâni Ali Paşa ser-maktu-i Der-Sa'âdetime irsâl Miralay Mehmed Emir Bey'in Sivas'a mütesellim-i nasb olduğuna dair 16 Zilkade 1194 (13 Kasım 1780) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 54

Belge 3

Medine-i Amasya mahallâtından Temennâ Mahallesi'nde sekiz yaşında olan Kirkor oğlu Haçadur nâm zimminin Hasan rızasıyla şeref İslam ile müşerref olup terk u hak iden kabul ve resm-i dahi ... tesmiye olunduğuna dair 27 Zilkade 1194 (24 Kasım 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 55

Belge 1

Medîne-i Amasya mahallâtından Şamice Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Ali Efendi bin Hüseyin nâm müteveffanın verasetine dair 16 Zilkade 1194 (13 Kasım 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 56

Belge 1

Kâtip Hacı Efendi Zâde Ebu Bekir Ağa'ya vürut iden şikâyet mektubuna dair kayıt.

Sayfa/ 56

Belge 2

Patrik El-Hâc Mehmed Ağa'nın serdarlık mektubuna dair Evahir-i Ramazan 1194 (Eylül 1780) tarihli kayıt.

Sayfa/ 57

Belge 1

Medîne-i Tokat mütemekkinlerinden iken bundan esbak medîne-i Amasya'da Serdarhânî'nda müsâfereten mutavattın iken mürd olan Haçadur nâm hâlikin zahirde vâris-i maruf ve marûfesi olmayıp medîne-i mezbûrede emin-i beytülmal olan Ömer Ağa marifetiyle tahrir ve sûk-ı sultânîde fûrûht ve hâsıl olan akçeden emin-i Kayabaşızâde Ömer Ağa'ya teslim olunduğuna dair 13 Şevvâl 1194 (12 Ekim 1780) tarihli terekenin defteridir.

Sayfa/ 57

Belge 2

Avarız ve nüzul mâlları olarak Erzurum'dan Der-Sa'âdetime gelecek hazinenin isaline dair 13 Zilkade 1194 (10 Kasım 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 58

Belge 1

Belgenin üzeri çizilmiştir.

Sayfa/ 59

Belge 1

Çeribaşı Mahallesi'nden Murad oğlunun zevi'l-erhâm tarafından bundan akdem fevt olan Yörgüç Paşa Cami 'şerifin imamı Mehmed Efendi'nin varisliğine dair 16 Şevvâl 1194 (15 Ekim 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 60/61

Belge 1

Firari el-Hâc Ali Paşa ve oğlu Mikdad Ahmed Paşa'nın zimmetinde kalan bin beş yüz kuruşun tahsili için Amasya sancağında mütesellim nasb olunan Halil Paşa'ya gönderilen 22 Şevvâl 1194 (21 Ekim 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 61

Belge 1

Firari Ali Paşa ve oğlu Mikdad Ahmed Paşa'nın zimemât-ı emvalinden olub Amasya Sancağı mütesellimi nasb olunan Halil Paşa'nın bin beş yüz kuruş zimmetinin tahsili için sudur iden ferman mucibince, tahrir ve mübâşir tayin olunduk da paşay-i mûmâ-ileyh ızdırıp hâlinde tahsile istimhâli dâ'iyyesinde olduğunu ... vürut iden ilam-ı şer'iyye mûcibince der-'aliyyeye tahrir ve inha, serian ve 'acilen Derse'âdetime irsâl ve tesyîre müsaderet olunmak bâbında bu defa dahi istical havi vüruduna dair Divân-ı Rum'dan 22 Şevvâl 1194 (21 Ekim 1780) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 62

Belge 1

Amasya Kazası'ndan altı aylık doksan dört senesine ruz-ı kasımına, doksan beş senesi ruz-ı hızırına kadar altı aylık imdad-ı menzil-i üç bin beş yüz kuruşun tevzi

ve taksim olunduğuna dair 15 Cemaziye'l-evvel 1194 (19 Mayıs 1780) tarihli salyâne defteridir.

Sayfa/ 64/65

Belge 1

Dârü's-saltanat-ı seniyyemde sakin ibadullahın lahm hususunda zarurettten vikayeleri zımnında Anadolu çavuşlarından aşiret yedlerinde bulunan satılık koyunları celepler ve ashâbı marifetleriyle pey-a-pey Der-aliyyem'e isal olunmalarına dair 2 Zilkade 1194 (30 Ekim 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 65

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden el-Hâc Mehmed Efendi bin Abdullah nâm müteveffânın ihsanı verasetine dair 8-10 Zilkade 1194 (5-7 Kasım 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 66

Belge 1

Devehâne Mahallesi'nde sakin orman bağlarında mescit imamlığına dair 17 Şevvâl 1194 (16 Ekim 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 67

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Gök Medrese Mahallesi sükkânından es-Seyyid Hasan bin İsmail nâm orman bağları dimekle maruf nâm mahallede vâki mescidi şerifin imamı olan Salih Efendi bin Ahmed nâm kimesne mahzarında üzerine dava ve takrir-i kelâm idüb Şeyh Garik Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan Alime binti Abdullah nâm müteveffiyenin hasrân vârisi olub ve verâseti bana münhasıra olduğuna dair 8 Şevvâl 1194 (7 Ekim 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 68/69

Belge 1

Mehmed Ağa'nın emâmlı Hamide Hâtun emâmlı mezbûr Mehmed Ağa'ya Ferhat Kayası'nda vâki bağını vakf eylediğine dair Gurre-i Zilkade 1194 (Kasım 1780) tarihli vakfiyeye hüccet kaydı.

Sayfa/ 69

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Mehmed Paşa Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid Hasan Ağa bin Abdullah nâm müteveffânın sülbiye-i sağire kızı Aişe'ye babası müteveffâ(y)-i merkûmdan ve mukaddem fevt olan validesi Aişe'den ırs-i şerle isabet ve intikal iden emval, emlâk ve eşyâsına dair 10 Zilhicce 1194 (7 Aralık 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 70

Belge 1

Yeğen Zâde İbrahim Bey'in 6 Zilkade 1194(3 Kasım 1780) tarihli mütesellimlik ferman suret kaydı.

Sayfa/ 70

Belge 2

Medine-i Amasya mahallâtından Mehmed Paşa mahallesinde sâkin iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed Efendi'nin sulbî sağire oğlu Ataullah nâm sağire babası müteveffâ(y)-i merkûmdan ve fevt olan li-ebeveyn er-karındaşı Tematullah nâm kimesneden ve badehu fevt olan validesi Emine nâm hâtundan ırsi şerle isabet ve intikal iden emval ve emlâk ve eşyaya dair 6 Ramazan 1194 (5 Eylül 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 71/72/73/74/75

Belge 1

Bin yüz doksan dört senesi muharremü'l-harâmının guresinden Recebü'l-mürreccebe gelinceye dek vilâyet umûruna dokuz bin kırk bir kuruşun Evâhir-i Receb 1194 (Temmuz 1780) tarihli salyâne defter kaydı.

Sayfa/ 75/76

Belge 1

Amasya Sancağı hâlâ kal'ası muhafızı şartıyla Hotin Sancağı'na mutasarrıf vezirim beyin es-Seyyid el-Hâc Mehmed Paşa doksan dört senesinin şevvalinin dördüncü gününde arpalık ilhaken tevcihi olunmakla Amasya Sancağı'nda vaki' kazalardan mutasarrıfları için verilegelen hazariyeden sene-i mezkûre mahsuben tevcihi tarihine gün kıstel-yevm hesabı üzerine hazariyesine isabet iden hazariye şurut mucibim tahsil ve kabzına memura teslim olunmasına dair Evâsıt-ı Zilhicce 1194(Aralık 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 76

Belge 1

Amasya Sancağı'nda vaki' kazalardan mutasarrıfı için tertîb u ta'yin olunan üç bin kuruluş imdâd-ı hazariye bin yüz doksan beş senesine mahsuben re's-i sene gurre-i muharrem i'tibâr olunarak senede üç taksit ve beher taksiti vakt ve zamanıyla livai mezbûrede vâki' kazalara marifeti şer' ve cümle marifetiyle tevzî' ve taksim olunmasına, el-Hac Seyyid Mehmed Paşa tarafından kabzına me'mure edâ ve teslim olmağın işbu emr-i şerifim ıstar ile irsaline dair 17 Zilhicce 1194(14 Aralık 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 76

Belge 2

Serseri geşt ü güzâr iden kapusuz ve tüfenkçiyân gibi kişilere konak verilmeyip defa ruhsat muamele olunarak fukarayai zaufâ üzere girenlerin kayıt olunması, bu kişilere yem ve yiyecek verip 'avâyidât ve kurban ve külli ... akçesi tamile bir habbe verilmeyip 'inat ve muhalefet edenleri tarafımıza ilam eyleyip inha ve ihbar eylenmesine dair 2 Zilkade 1194(30 Ekim 1780) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 77

Belge 1

Dua ile yeni yıla başlanmasına dair mübârek Muharrem 1195 (Ocak 1781) tarihli kayıt.

Sayfa/ 77

Belge 2

Amasya ve Zünnun Abâd kazalarına kaymakâm es-Seyyid Ebû Bekir'in kaymakamlığının cenabınıza ibkası dair 9 Muharrem 1195(5 Ocak 1781) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 77

Belge 3

Mehmed Paşa Mahallesi'nde mütemekkin Haçadur nâm Noyân terk ve hak dini kabul şeref-i İslam ile müşerref olup isminin İbrahim tesmiye olduğuna dair 1 Muharrem 1195(28 Aralık 1781) tarihli kayıt.

Sayfa/ 78

Belge 1

Belde-i mezkûrda ve kurb ve civarında fitne-îkâz ve şekâvet-pîşe ve mefsedet-endişe ve erâzil ve haramzadelere asla ve kat'ân ruhsat ve cevaz gösterilmeyip ismi ve resimleriyle Divân-ı Rum'a ihzar ve ilâm olunmalarına dair 9 Muharrem 1195 (5 Ocak 1781) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 78

Belge 2

Keban ve Ergani madenleri hasılatından darphane-i 'amireye gidecek yirmi beş yük sim ve zer hazinesinin Üsküdar'a varıncaya kadar bâ-emr-i 'alişân isaline memur olan Ebu Bekir Ağa marifetiyle medine-i Amasya'ya vasıl olup ve miktar-ı kifâye cebelüler ile savb-ı memureye emnen ve salimen irsâl olduğuna dair 5 Muharrem 1195 (1 Ocak 1781) tarihli vusul kaydı.

Sayfa/ 79

Belge 1

Gümüşhane madenlerinden hasılat zer u sim hazine-i menzilhane-i 'amire-i hümâyun tarafına gidecek dört haml zer u sim hazinesi Şatır Hasan Ağa yediyle bâ-emri 'alişân medine-i Amasya'ya bi'l-emin ve's-selam vurûd u mikdâr-ı kifâye

cebelüler ile savb-ı mamurede Asitâne-i aliyye tarafına sâimen irsâl olunmasına dair 14 Muharrem 1195 (10 Ocak 1781) tarihli vusûl kaydı.

Sayfa/ 79

Belge 2

Amasya Sancağı'nda Geldigelen Nahiyesi'nde vâki' gözlü virân nâm karye ve gayrinden on üç bin üç yüz elli akçe tımara hasil olan Beyrut mutasarrıfı olan Mehmed es-Seyyid Ağa'nın doksan dört senesine mahsuben iltizamında olan tımara Amasya sükkanlarından Fazlızâde saadetli Feyzullah Efendi'nin ancak bir sene mutasarrıfa olup senenin iki cebelü bedeliyesi olan yüz kuruşun tahsili için Osman Ağa'nın memur edilmesine dair 13 Muharrem 1195 (9 Ocak 1781) tarihli salyâne kaydı.

Sayfa/ 79

Belge 3

Amasya Sancağı mutasarrıflarına bâ-fermân-ı 'ali üç taksit ile tayin olan imdad-ı hazariyenin beher taksitinde tahsis buyurulan bin guruşun Amasya Sancağı'na vâki' kazalarda a'yân ve eşrâf marifetiyle beher kazaya isabet iden meblağaya dair Muharrem 1195(Ocak 1781) tarihli maliye defter kaydı.

Sayfa/ 80/81

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Acem Ali Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer nâm müteveffânın verasetine dair 28 Muharrem 1195 (24 Ocak 1781) tarihli tereke kaydı.

Sayfa/ 81

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Acem Ali mahallesinde sakin iken bundan akdem fevt olan Osman bin Ömer nâm müteveffânın 'emücesi olup diyar-ı aharda hayavâtı ve memât-ı nâ-ma'lûm olan Hüseyin bin Ebû Bekir nâm er-karındâşı oğlu müteveffâ(y)-i merkûmun emval ve eşya ve emlâk-i ve terekesinden ırsi şerle şerifle isabet ve intikal iden ve hisse-i mezbûrun hâl-i mütebeyyin oluncaya dek zabt u rabt

u hıfz ve hırâset-i nasb u tayin olunmasına dair 8-10 Muharrem 1195 (4-6 Ocak 1781) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 82

Belge 1

Hala Sivas beylerbeyisi Dârendeli İbrahim Paşa'nın hazariye taksitine dair 8 Muharrem 1195 (4 Muharrem 1781) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 83

Belge 1

Sivas Valisi İbrahim Paşa hazretlerine senevî iki taksit ile eyaleti-i Sivas'tan bafermân-ı 'âlî muayyen olan imdâd-ı hazariyelerinden bin yüz doksan beş senesine mahsuben taksiti sâni olmak üzere Sivas mahallerinde marifeti şer' cümle marifet ile tevzî' taksim ve sicil-i mahfuzdan muhrec mümzî pusula mantûkî üzere Amasya Sancağı'na bin yüz üç buçuk guruş kırk sekiz buçuk akçe isabet edip pusula ve tahsil beyanına dair 13 Muharrem 1195 (9 Ocak 1781) tarihli salyâne kaydı.

Sayfa/ 83

Belge 2

Bin yüz doksan dört ve doksan beş seneleri uhde-i iltizamımızda olan tarlalara ve kışlaya mutasarrıf olan Sâne bint-i Abbas nâm hatun çocuksuz fevt olup tapuyla tasarrufunda olan mezbûre tarlayla kışla boş kalmış olup hak edilmiş tapu olunmasına işbu tapu olan Fazlı-zâde Seyyid Ali Efendi'ye tarafımızdan izni talep olup ber-mûcib-i hâtonun resm-i tapusu alınıp yedine işbu izni verilmesine dair 28 Muharrem 1195 (24 Ocak 1781) tarihli kaydı.

Sayfa/ 84/85

Belge 1

Yörgüçzâde Hasan Ağa Hilyaslıoğluyla müdafaada muarızdan men' olunmasına dair Evahir-i Muharrem 1195 (Muharrem 1781) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 85

Belge 1

Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi sükkanlarından iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid İsmail bin Mehmed nâm müteveffanın verasetine dair Evâil-i Ramazan 1195 (Eylül 1781) tarihli salyâne kaydı.

Sayfa/ 86

Belge 1

Havâs-ı hümâyûn korularından Amasya sancağında vâki Ladik kasabasının ve kura-i sairesinin ahalipleri mâ-tekaddemden beri beylik çayırı ve koru-i hümâyûnum hizmetlerinde olup otun biçip taşıyıp mukabelesinde ulaktan, araba sürgününden, yaya, azeb harcı, sekban, hisar yapma, zahîre, na'1 bahâ, devriye, kuddûmiye ve kaftan baha, salyâne, tekâlif-i örfiyye, şâkka ve 'avarız-ı divaniye gibi vergi ve yükümlülüklerden affedilmiş ve serbest üzere olup ancak avarız bedeli senevî ceyb-i hümâyûnum için elli bin akçe ve menzilhanesine kırk bin akçe ianet ve kırk bin akçe irsaliyeden hazine-i âmirem için tamamen edâ-i eylediklerine dair 18 Recep 1194 (10 Temmuz 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 87/88

Belge 1

Havâs-ı hümâyûnum korularından Amasya sancağında ve Ladik korusu ağası Ömer koru-i mezbûr ahalipleri mâ-tekaddemden beri beylik çayırı biçip ve taşıyıp hizmetleri karşılığında ulaktan, araba sürgününden, yaya, azeb harcı, sekban, hisar yapma, zahîre, na'1 bahâ, devriye, kuddûmiye, kaftan baha, tekâlif-i örfiye ve şâkka gibi yükümlülüklerden muaf ve serbest olmaları ancak bazı ehli örf taraflarından muafiyetlerine karşı zulm ve saldırı meydana gelmesi, koru-i hümâyûn reayasının dağılmasına ve perişan olmalarına sebep vermeleri, avarız vermeyip, karşılıklı senevî ceyb-i hümâyûn malına dahi saldırı tertip etmeleri sebebiyle saldırıları def etmek bâbında emr-i âlişan ısdâr olunmuş iken yine ferman aykırı hareket edip saldırılara devam ettiklerinden ötürü koru-i hümâyûn hizmetlerinin tatiline sebep olduklarına dair 8 Safer 1195 (3 Şubat 1781) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 88/89

Belge 1

Ladik kuru ağası Ömer divan-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüb ıstabl-ı âmire-i evvele tabi havas-ı hümâyûn korularından Amasya sancağında vâki mutasarrıf olduğu Ladik karyesinin ceyb-i hümâyûnuma olan dokuz yüz kırk beş nefer hademe ile serbestiyet üzere el koymaya müdahale olunmak icap etmez iken Sitti Hatun Vakfı mütevellîsi bundan akdem fevt olduk da yerine Canik muhassılı firari Hacı Ali Paşa tarafından tayin olunan kimesne kendiye ait olan mahsulat ve rüsumatı teslim aldığına bazen kuru-i hümâyûnuma ait olan hasıllattan alma ve bazen dahi zikr olunan kuru-i hümâyûnuma hâsıl kayd olunan çayırlara saldırı eylediğinden ceyb-i hümâyûnum malına zarar verme ve noksan olmasına neden olduğundan def olunmasına dair Zilhicce 1193 (Aralık 1779) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 90

Belge 1

Amasya mahallâtından Üçler Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Mustafa bin Hasan nâm müteveffânın verasetine dair 20 Safer 1195 (15 Şubat 1781) tarihli tereke kaydı.

Sayfa/ 90

Belge 2

Medine-i Amasya'da Kurşunlu Mahallesi sükkanlarından iken fevt olan Alime Ebû Bekir Ağa'nın sulbî oğlu Ali nâm mecnunun oğlu Emir Hacı Zâde Seyyid Ali Ağa'yı yerine vasi nasbına dair 24 Safer 1195 (19 Şubat 1781) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 91

Belge 1

Emir Hacı oğlu Ali Ağa'nın tevliyet vakfiyye hüccet suretine dair 24 Safer 1195 (19 Şubat 1781) tarihli kayıt.

Sayfa/ 92

Belge 1

Sayfa boştur.

Sayfa/ 93

Belge 1

Amasya mahallâtından Bâğ-ı Helkis Mahallesiinde sakın iken bundan akdem vefat eden Fâtıma binti Hüseyin Ağa nâm müteveffânın verasetine dair Evahir-i Zilkade 1194 (Kasım 1780) tarihli tereke kaydı.

Sayfa/ 94

Belge 1

Amasya mahallâtından Bazar-ı Sufî Mahallesi sakınlarından iken bundan akdem mahmiyye-i İslambol'da müsâfereten fevt olan Mücellidzâde Mehmed Emin bin Mehmed nâm müteveffânın min ciheti'l-usûbeti'n-nesebiye vâris isbâtatına dair 11 Safer 1195 (6 Şubat 1781) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 95

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Mehmed Paşa mahallesiinde sakın Kürd Hasan bin İsmail nâm kimesne yine mahalle mezbûre sükkanlarından es-Seyyid Mehmed Emin Efendi bin Hacı Mustafa Efendi takrir-i kelâm edip bundan akdem fevt olan zevcem Emine bint-i Hasan nâm evvelden kocası olup Hacı Mustafa Efendi'den olan oğlu Te'matullah ve benden olan çocukları Akrumiyye ve Ataullah'a isabet ve intikal iden mirasa dair 10 Ramazan 1194 (9 Eylül 1780) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 96/97

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Mehmed Paşa Mahallesiinde sakın iken bundan akdem fevt olan Müderris es-Seyyid el-Hâc Mustafa Efendi bin Mehmed nâm müteveffânın veraseti üzerine Nimetullah fevt olup veraseti anası mezbûre Emine nâm hâtun ile li-ebeveyn er karındaşı Atâullah ve li-üm kız karındaşı Akrumiyye arasında paylaşımına dair Evahir Cemâziye'l-ahir 1194 (Haziran 1780) tarihli tereke kaydı.

Sayfa/ 98

Belge 1

Medîne-i Amasya mahallâtından Bağ Helkisi'nde sakine Emine binti Mustafa Bey nâm hânımın hüccetine vekil olacak olan, es-Seyyid el-Hâc Ömer Ağa bin Mehmed ve Molla İbrahim bin Ali'nin şahitliği üzerine vekâletin gerçek ve doğruluğu ortaya çıkmış olan es-Seyyid Mustafa Efendi bin Ali'nin vekâletine dair Evahir Muharrem 1195 (Ocak 1781) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 99

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Gökmedrese Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Yörgüç Paşa Cami' şerîf imamı el-Hâc Mehmed Efendi'nin yakın akrabalarından mirasında pay sahibi olan vârisi es-Seyyid Ömer bin Ahmed'in mahkemeye başvurması Hâfız el-Hâc Halil'in aracılığıyla miras kalmış olan mülkü satışına dair 10 Safer 1195 (5 Şubat 1781) tarihli hüccet kaydı.

Sayfa/ 99

Belge 2

Divân-ı Erzurum'dan önceki validen önce vali olan Erzurum Valisi İbrahim Paşa merkûmûn eşya, kethüda ve hazinedarın tabi olmaları gereken Asitâne-i devlet bâbında fermân-ı 'âlişân'ın gerekli kıldığınca gönderilmesi gereken yem vereceklerine yardım ve misafir hakkına itibarına cebelü koşûb emîn-i ve sâ'im birbirlerine yollamak, özen gösterilmesi ve vaktinde ulaştırılmasına dair 16 Safer 1195 (11 Şubat 1781) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 100/101/102

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Köyceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan Şerife binti es-Seyyid Mehmed nâm müteveffânın verasetine dair Evahir Muharrem 1195 (Ocak 1781) tarihli tereke kaydı.

Sayfa/ 102

Belge 1

Amasya kazasının bâ-hüccet konusu, işleri ve idareye bakmakla görevli Hacı Paşa nâmına fukara vekilleri olan Hacı Efendi Zâde Ahmed Ağa aracılığıyla ve Emin

Şehr-i Ali Efendî yine Zeyne'l-âbidîn yediyle beş bin kırk bir kuruş ve Edremit ve Kavak Câmî bağlarından iki yüz kırk beş kuruş cem'ân yekûn dokuz bin iki yüz seksen altı kuruş olur mahallât ve kurada olmağla tahsil olunmayan yalnız üç yüz on sekiz kuruş ihracı olunmağın bâki sekiz bin dokuz yüz altmış sekiz kuruşun hisse-i merkûm ser-hâcıyân Ahmed Ağa ve Emin Şehr-i Ali Efendi ile yüzleşme ile araştırılmasına, araştırmalar sonucunda zimmetlerinde fukaradan mal bir akçe ve bir hibe kalmadığı ve her şeyin meydanda olduğuna dair hüccet kaydı.

Sayfa/ 103

Belge 1

Medine-i Amasya mahallâtından Küpceğiz Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem fevt olan es-Seyyid Muhammed Efendi bin Mehmed nâm müteveffânın verasetine dair Evâsıt-ı Muharrem 1195 (Ocak 1781) tarihli tereke kaydı.

Sayfa/ 104/105

Belge 1

Sivâs valisi Ali Paşa'nın hayvanatına mübaşiriye kapûcu başından es-Seyyid Ahmed aracılığıyla der-'aliyyeme nakil olunacak emval ve eşyasının bir saat evvel-i ulaştırmak istenilen mülûkâneme, eşyanın gerek yollarda ve gerek konakladığı mahallelerde koruması ve özen gösterilmesi ile irsaline dair Evâsıt-ı Zilhicce 1194 (Aralık 1780) tarihli ferman kaydı.

Sayfa/ 105

Belge 1

Sayfa boştur.

Sayfa/ 106/107

Belge 1

Maktul Dağıstanî Ali Paşa'nın Amasya Sancağı kazalarından kılınan ikramiyesine dair 12 Rebîül-evvel 1195 (8 Mart 1781) tarihli ferman ve buyuruldu kaydı.

Sayfa/ 107

Belge 1

Sivas alisi olup katilen fevt olan Dâgistâni Ali Paşa'nın devlet malına zuhur iden ve ileri gelenlerin mukabele ettiği Sivas canibinde yanında bulunan emval ve eşya ve mükâfatıyla sair mahallelerde olan borçlar konusunda açık hükümle alacağıın olduğu dergâh-ı 'âli Kapûcu başlarından Seyyid Ahmed Ağa marifetiyle devlet malı için zapt u tahrir olunmasına dair 12 Rebiül-evvel 1195 (8 Mart 1781) tarihli buyuruldu kaydı.

Sayfa/108

Belge 1

İzzet Mehmet Paşa Efendi'mizin medine-i Erzurum'dan hareket ve serian ve 'acilen halkından bazen durgunlukları ve ihmalleriçün kazalarınızdan üç yüz re's tüvana bargir tedarikine ve memure teslimine vakit geçmeden başlanmasına dair 17 Rebiül-evvel 1195 (13 Mart 1781) tarihli bargir buyuruldu kaydı.

Sayfa/109/110/111/112/113/114/115/116

Bu sayfalar boştur.

Sayfa/117

Belge 1

Bu belgenin bir önce ki boş sayfanın devamı olduğu tespit edilmiştir. Belge eksik olduğundan dolayı incelenememiştir. Ancak burada kavukçulara verilen narh kaydı yer almaktadır.

Sayfa/117

Belge 2

Yâkutiyye Mahallesi sakinlerinden İbrahim bin Mehmed nâm kimesnenin bundan sonra nefsi-i Amasya'da kışlarda ve yaz vaktinde bulunmak için mumcu olduğuna hatta Acem Ali Mahallesi'nden Abdülkadir bin Mustafa ve Çeribaşı Mahallesi'nden es-Seyyid Ali Abdullah'ın mumciyân olduğuna dair 20 Şevvâl 1194 (22 Ekim 1780) tarihli görevlendirme kaydı.

Sayfa/117

Belge 3

Narhhâ-yı kazazlara, narhhâ-yı nân-ı aziz ve narhhâ-yı hallaçlara penpe narhına dair
2 Safer 1195 (28 Ocak 1781) tarihli narh kaydı.

Sayfa/118

Sayfa boş.

Sayfa/119

Belge 1

Medîne-i Amasya'da vaki' Sultan Beyazid Câmî'-i şerifte sakin olan yetimlere ve
hala sakin olan yetim Mehmed bin Süleyman'a aylık kırk beşer akçe her bir aylık
yağ kandili için ve hala vaktin hâkimi olan faziletli Derviş Mustafa Efendi hazretleri
meblağ-ı sadaka için aylık kırk beşer akçe verilmesine dair [] Safer 1195 (Şubat
1780) tarihli sadaka kaydı.

SONUÇ

Tarihi kaynaklarda “*Medinetü'l Hükemâ*” olarak adlandırılan Amasya şehri ilim, kültür ve medeniyet merkezi olmuştur. XVI. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı şehzadelerinin tecrübe edinmeleri için gönderildikleri merkez konumunda olmuştur. Çelebi Mehmed, II. Murad, Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid bu şehirde sancakbeyliği yapmıştır. Bunların yanında Bayezid'in oğlu Şehzade Ahmed, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları (Mustafa ve Şehzade Bayezid) ve II. Murad'ın oğlu Alaaddin Amasya'da idarecilik görevinde bulunmuştur. XVI. yüzyıl ortalarından itibaren Amasya Sancağı'nın merkeze uzak olması, İstanbul'a yakın olan şehzade sancaklarının değer kazanmasıyla önemini yitirmiştir. Şehzadeler yerine sancakbeyleri tarafından idare edilmeye devam edilmiştir. Şehir XVII. asrın ikinci yarısına gelindiğinde Sivas'a bağlı sancak merkezi konumunda varlığını devam ettirmiştir.

Osmanlı araştırmaları ve şehir tarihçiliği için vazgeçilmez arşiv kaynakları olan şer'iyye sicillerinden, tutulduğu dönemin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, askeri ve hukuki yapısı hakkında bilgi elde edilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin idari yapısını sıraladığımızda eyalet, sancak, kaza, nahiye, köy ve mezra olduğunu görüyoruz. Bu birimlere tayin edilen görevliler de aynı şekilde tayin edilmektedir. İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. defterinde 1780-1781 yılları arasında Amasya'nın Sivas Eyaleti'ne bağlı bir sancak olduğunu görmekteyiz. Eski Erzurum Valisi Dağıstani Ali Paşa'nın Amasya Sancağı Sivas Valisi olduğu “*Sivas Valisi devletlü Ali Paşa Efendimizin buyuruldu (dev)letlü efendimiz ... çukadâr Ağâ hazretleri 'azimetinde Bağdad'dan rahi olduklarında bârgir buyuruldu (dev)letlü efendimiz ...*” şeklindeki belgede açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca bu durum şehrin merkezden tayin edilen paşa tarafından idare edildiğinin göstergesidir. Sivas Beylerbeyi'nin İbrahim Paşa, mütesellimlerin sırasıyla el-Hac Abdullah Ağâ (1), el-Hac Ali Ağâ, el-Hac Abdullah Ağâ (2) ve El-Hac Abdülkadir Ağâ şeklinde olduğunu görmekteyiz. Bu bilgilere bakarak mütesellimlerin sıkça değiştiği söylenebilir. Bu görevlilerin başında gelen aslında en büyük görevi

üstlenen, şer'i ve hukuki kaidelerin uygulanmasını sağlayan kadılar önemli bir yer teşkil etmektedir. Kadıların Osmanlı Mahkemeleri'nde işlediği konular tarih ve kadının adı yazılarak kayıt altına alınmaktadır. Görevi son bulan kadının başından sonuna kadar tuttuğu kayıtlar toplanarak şer'iyye sicili adı verilen defterler meydana getirilmektedir. İncelediğimiz 58 No'lu Amasya Şer'iyeye Sicil Defteri'nde (H.1194-1195/M.1780-1781) bu kayıtların günümüze kadar ulaştığını ve tutulduğu dönemin siyasi, sosyal, ekonomik, siyasi ve idari yapısını gözler önüne sermesi açısından önemini bir kez daha vurguluyoruz. 1780-1781 yılları arasında kadının Derviş Mustafa Efendi olduğu ve değişmediği defterde yer alan kayıtlardan anlaşılmaktadır.

İncelediğimiz 1780-1781 yılları arasında Amasya merkez kaza ile beraber on bir kazadan meydana geldiğini salyâne kayıtlarından öğrenmekteyiz. Dönemin mahallelerini incelediğimizde salyâne kayıtlarında 70 adet, Hüseyin Hüsameddin'in eserinde 55 adet, yapılan diğer araştırmalarda olmak üzere mahalle sayılarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Bunun yanında Geldigelen, Ezine Pazarı, Akdağ ve Hakala Nahiyesi ve bu nahiyelere bağlı bulunan karyelerin yer aldığı salyâne kayıtlarından elde edilen bilgilerdir. Ayrıca Hakala Nahiyesi'nin Akdağ Nahiyesi'ne bağlı bir köy olduğu da gözlemlenmiştir.

İncelediğimiz 58 Numaralı A.Ş.S. defterinde 1780-1781 yılları arasında Amasya'nın dönemin alınan vergileri hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür. Belgelerde şer'i vergilerle (*öşür, resm-i çayır, resm-i yaylak, aşar, bennak ve resm-i tapu*), tekâlif-i örfiye ve tekâlif-i şâkka vergilerinin alındığı görülmektedir. Tekâlif-i örfiye, örfeye dayanan ve çoğunlukla savaş zamanlarında ihtiyaca göre halka yüklenen vergi türüdür. Hane, çift ve ocak gibi esaslar dahilinde koyulan resim, harç ve vergilerdir. Ancak bu vergiler sadece olağanüstü durumlarda alınırken zamanla ard arda olan savaşlar nedeniyle sürekli alınan vergilere dönüşmüşlerdir. Ayrıca olağanüstü durumlarda devlet tarafından alınan "*Avarız-ı Divaniyye*" gurubunu oluşturan *imdad-ı hazeriyye ve imdad-ı seferiyye, avarız ve nüzul, sürsât, imdad-ı menzil ve cebelü bedeliyesi* gibi vergilerin toplandığı da görülmektedir. Bunlara ek olarak belgelerde kazalara, kasaplara, hallaçlara, mumculara ve

ekmekçilere verilen narh fiyatları ve Amasya'ya düşen pay cizye evrakı kısmından *alâ, efsât ve edna* şeklinde fiyatlarıyla beraber kayıt altına alınmıştır. Bazı kişilerin bu vergilerden muaf oldukları ve bu durumu kabullenmeyen bir kesimin olduğu yine edindiğimiz bilgiler arasındadır. Bu vergiler görevli olan kişiler tarafından Amasya'nın kazaları, mahalleleri ve nahiyelerine paylaştırılmaktadır.

İncelediğimiz 1780-1781 yılları arasının ekonomik yapısına baktığımızda dut ve üzümlük bağ ve bahçelerin fazla olması, otların biçilmesi, saman, meyve ve sebzelerin belgelerdeki varlığı halkın tarımla uğraştığının göstergesidir. Yine belgelerde koyun, kara sığır öküzü, kara sığır ineği, bargir, camus, mercan, kaz alım satımı, at, keçi, inek, öküz ve sincap gibi hayvanların adları yer almaktadır. Bazı kayıtlarda hayvan satıcısı olan ceplerden bahsetmektedir. Tereke kayıtlarından alaca, çiçekli, aba, ipek gibi kumaş çeşitlerine rastlanmaktadır. Dönemin ev ve mutfak eşyaları, savaş aletleri, ziynet eşyaları, gıda malzemeleri ve elbise, don, çember gibi kıyafet modelleri hakkında bilgiler elde edilmektedir. Bedesten, Boyahane, Serverhan, Attar Dükkânı ve Ekmekçi Dükkânı gibi yer isimlerinin olduğu görülmektedir. Bunun yanında verilen narh fiyatlarından Amasya şehrinde pamuk, mum ve ipek satıcısının olduğu da söylenebilmektedir.

Sosyal yapıya baktığımızda Amasya'da müslim ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığını hatta bazı gayrimüslimlerin Müslüman olduklarını ve isimlerini değiştirdiklerini görmekteyiz. Hatta tereke kayıtlarında ölen kişinin bir gayrimüslime borcu olduğu ve terekesi hesaplandıktan sonra en son artanıyla bu borçların verileceği görülmektedir. Miras paylaşımına bakıldığında en büyük pay oğula düşmekte olup aile arasında paylaştırılmaktadır. Mirasçısı olmayanın terekesi beytülmale kalmaktadır. Varis olan küçük çocuk var ise onun hakkına ise buluğa erene kadar annesi veya bu göreve uygun bir kişi vasi tayin edilmektedir. Yine belgelerden boşanma, nafaka, mehr-i müeccel gibi konular hakkında bilgiler elde edilmiştir. Kullanılan isimlere bakıldığında yaptıkları işin veya babalarının adının lakap olduğu görülmektedir. Bazı belgelerden ise gayrimüslimlerin kullandığı isimler görülmektedir. Defterde yer alan fermanlarda merkezden gelen emirlere uyulması gerektiği sık sık tekrarlanmıştır. Ayrıca defterde Osmanlı Devleti'nin

Rusya ile münasebeti bulunduğu Osmanlı Devleti'nin meydana gelen savaşta Rusya'nın yürürlükte bulunan kurallara uymadığı ve Osmanlı askerleri tarafından yol üzerlerinde esirlerin alındığı açık bir şekilde görölmektedir.

1780-1781 yıllarına ait olan 58 Numaralı A.ř.S. Defteri göröldüğü üzere kısa bir dönemi içerse dahi dönemin şehir tarihi, siyasi, sosyal, kültürel, idari ve ekonomik yapısı hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Ancak belge sayısının az olması ve kısa tarih aralığını kapsamaması araştırmamızın tutarlı ve doğru bilgi içermesini sınırlandırmıştır. Çalışma konu ile alakalı araştırma yapacak olan araştırmacılara ve okuyuculara ufak bir destek niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Ahışhalı, Recep, “Muhzır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 31, İstanbul 2006, s. 85-86.
- Atar, Fahrettin, “Mahkeme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 27, Ankara 2003, s. 338-341.
- Aydın, M. Akif, “Osmanlı Devleti’nde Mahkeme”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 27, Ankara 2003, s. 341-344.
- Aydın, Mehmet A., “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 2, İstanbul 1989, s. 196-200.
- Aydın, Mehmet A., “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 28, Ankara 2003, s. 389-391.
- Atalar, Münir, “Şer’iyye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, S.4, 1980, s. 303-328.
- Açıkel-Ali-Sağırılı, Abdurrahman, “Tokat Şer’iyye Sicillerine Göre Salyâne Defterleri (1771-1840)”, *Tarih Dergisi*, S.41, 2005, s. 95-145.
- Akgündüz, Ahmet, İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki: Şer’iyye Mahkemeleri ve Şer’iyye Sicilleri, *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları*, Hollanda s. 1-24.
- Akgündüz, Ahmet-Oğuz, Mustafa, “Hüccet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 18, İstanbul 1998, s. 446-450.
- Ali, H., *1777-1780 Yılları Arasında Amasya (56. ve 57. şer’iyye sicillerine göre)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1999.
- Alkan, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Merkez Teşkilatı”, *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Tufan Gündüz (Ed.), Grafiker Yayınları, B. 4., Ankara 2016.
- Aktan, Hamza, “Miras”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 30, Ankara 2020, s. 143-145.
- Bekadze, Iasha, “Osmanlı’da Kullanılan Vilayet Tabiri Üzerine”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C. 36, S. 36, 2017, s. 240-268.

- Bostan, İdris, “Salyâne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 36, İstanbul 2009, s. 59-60.
- Bulduk, Üçler, “Çorum Sancağının Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri-1”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM)*, S. 3, 1992, s. 129-167.
- Bayram, Selahattin, “Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 21, 2012, s. 81-114.
- Baş, E., “62 Numaralı Amasya Şer’iyye Sicil Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2008.
- Baytal, Yaşar, “Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM)*, S. 12, 2001, s. 23-32
- Bayar, S. S., *61 Numaralı Amasya Şer’iyye Sicili (Hicri 1198–1199/1783–1785)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 1999.
- Canatar, Mehmet, “Kethüda”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 25, Ankara 2002, 332-334.
- Ceylan, Muhammet, “Tanzimat Dönemi Sonrası Şer’iyye Sicil Defterlerinin Muhteva ve Diplomatik Açısından Tahlili”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM)*, S. 29, Bahar 2011, s. 49-82.
- Çakmak, Ş., *39 Numaralı Amasya Şer’iyye Sicili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 1996.
- Çelik, Şenol, “Şehir Kethüdası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 38, İstanbul 2010, 451-453.
- Çetin, S., *Şer’iyye Sicillerine Göre III. Selime ve II. Mahmud Dönemleri Amasya’ında Merkez-Taşra Münasebetleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2018.

- Dinler, V., *Osmanlı Devleti'nin İdari Yapısı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2013.
- Derman, Uğur M., “Tuğra”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 41, İstanbul 2012, s. 336-339.
- Eroğlu, Haldun, “Şehzade”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 38, İstanbul 2010, s. 480-483.
- Eyice, Semavi, “Kale”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 24, İstanbul 2001, s. 234-242.
- Ekinci, Ekrem Buğra, *Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi ve İslam Hukuku Kürsüsü, B. 2 (Gözden Geçirilmiş), İstanbul 2010.
- Erünsal İsmail E., “Osmanlı Mahkemelerinde Şâhitler: Şühûdü'l-'udûl'den Şuhudü'l-hâle Geçiş”, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, C. XX, S. XX, LIV 2018, s. 303-352.
- Erbay, Celal, “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 32, İstanbul 2006, s. 282-285.
- Emecen, Feridun, “Cebelü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 7, İstanbul 1993, s. 188-189.
- Gökbilgin, Tayip, “15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum”, *Vakıflar Dergisi*, C. 6, 1965, s. 51-61.
- Güler, Mustafa, “Osmanlı Devleti'nde Vakıflar ve Vakıf Müessesesi”, Tufan Gündüz (Ed.), *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Grafiker Yayınları, B. 4., Ankara 2016, s. 319-344.
- Güven, Tamer, “Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlar, Sermaye Birikimi ve Girişimcilik”, *Türkiye İslam İktisadi Dergisi*, C. 3, S. 1, Şubat 2016, s. 63-88.
- Güngör, B. B., *H. 1226 -1229 (M. 1811- 1814) Tarihli Şer'iyye Sicil Defterine Göre Amasya'nın İdari, İçtimai ve İktisadi Durumu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2000.
- Gedikli, Fethi, “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, s. 187-213.

- Hüsameddin, Hüseyin, *Amasya Tarihi*, Mesut Aydın (Çev.), Amasya Belediyesi, C.1, 1911.
- Hüsameddin, Abdi-Zâde Hüseyin, *Amasya Tarihi*, Ali Yılmaz ve Mehmed Akkuş (Sad.), Amasya Belediyesi Kültür Yayınları No 1, C. 1, Ankara 1986.
- Hammer, J. Von, *Osmanlı Tarihi*, İlhan Bahar (Haz.-Yay.), Kamer Yayınları, İstanbul, 2017.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Dizi VII, S. 127, Ankara 1991.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Menzil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C.29, Ankara 2004, s. 159-161.
- İnalcık, Halil, “Mehmet I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 28, Ankara 2003, s. 391-394.
- İnalcık, Halil, “Murad II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 31, İstanbul 2006, s. 164-172.
- İnalcık, Halil, “Mehmet II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 28, Ankara 2003, s. 395-407.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Ruşen Sezer (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, B. 20, İstanbul Ocak 2015.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*, Kronik Kitap, B. 12, İstanbul 2020.
- İnalcık, Halil, “Timar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 41, İstanbul 2012, s. 168-173.
- İlgüleri, Mücteba, “Subaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 37, İstanbul 2009, s. 447-448.
- İlgüleri, Mücteba, “Şer’iye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 28, S. 29, 1975, s. 123-562.
- İpşirli, Mehmet, “Naib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 32, İstanbul 2006, s. 312-313.
- İpşirli, Mehmet, “Bab-ı Meşihat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C.4, İstanbul 1991, s. 362-363.

- İskender, Pelin, “Bir Yerel Tarih Araştırması: 17. Yüzyıl Şer’iye Siciline Göre Kastamonu”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 13, No 2, Ekim 2005, s. 565-582.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, B. 2. (Gözden geçirilmiş), İstanbul, 1998.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Osmanlı’da Narh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C.32, İstanbul 2006, s.390-391.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Ferman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 12, İstanbul 1995, s. 400-406.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Berat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 5, İstanbul 1992, s. 472-473.
- Kütükoğlu, Mübahat S. “Buyuruldu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 6, İstanbul 1992, s. 478-480.
- Karadeniz, Y., H. 1182 Şer’iye Sicillerine Göre Amasya’nın İdari, İktisadi, Sosyal ve Siyasi Yapısı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1996.
- Kuş, Ayşegül, Henry John Van Lennep’e Göre Amasya, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 11, S. 1, 2016, 253-276.
- Kavaklı Kundakçı, Sibel, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya*, Hiperlink Yayınları, Baskı 1, Ağustos 2016.
- Kılıç, Ümit, “İlmiye Teşkilatı”, Tufan Gündüz (Ed.), *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Grafiker Yayınları, B. 4., Ankara 2016, s. 275-315.
- Kayıran, Mehmet, "Şer'iyye Sicillerinin Askeri Tarih Bakımından Önemi", *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, 1983, s. 131-159.
- Kök, M., H. 1200-1201 (M.1785-1787) Tarihli Şer’iyye Siciline Göre Amasya’nın İdari, Sosyal ve İktisadi Yapısı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Kılınç, H., *72 Numaralı Amasya Şer’iyye Sicili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 2005.
- Kur’ân-ı Kerîm ve Muhtasar Meali*, Nisa Sûresi, Hayrat Neşriyat (Haz.), Isparta 2019.

- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Seyyid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 37, İstanbul 2009, s. 40-43.
- Maxim, Mihai, “Voyvoda”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 43, İstanbul 2013, s. 127-129.
- Mert, Özcan, “Ayan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 4, İstanbul 1991, s. 195-198.
- Mumcu, Ahmet, “Divân-ı Hümayun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 9, İstanbul 1994, s. 430-432.
- Olca, Osman Fevzi, *Amasya Şehri*, Kültür Yayınları, Temmuz 2010, s.19.
- Ocak, Ahmed Yaşar, “Baba İshak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 4, İstanbul 1991, s. 368-369.
- Ortaylı, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Kronik Kitap, B. 14, İstanbul 2021.
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı Devleti’nde Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 24, İstanbul 2001, s. 69-73.
- Oğuzoğlu, Yusuf, “Dizdar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 9, İstanbul 1994, s. 480-481.
- Öz, Mustafa, “Vasi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 42, İstanbul 2012, s. 546-547.
- Özaydın, Abdülkerim, “Danişmendliler”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 8, İstanbul 1993, s. 469-474.
- Özcan, Selim, “Amasya’da Sancak Beyliği Yapan Şehzadeler Döneminde Amasya Şehri”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 0, S. 5, 2015, s. 69-95.
- Özcan, Tahsin, “Muhallefât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 30, Ankara 2020, s. 405-406.
- Özkaya, Yücel, “Mütesellim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 32, İstanbul 2006, s.203-204.
- Özkaya, Yücel, “XVIII. Yüzyıl Sonlarında Tevzi Defterlerinin Kontrolü”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 1981, s. 135-155.

- Örenç, Ali Fuat, “Mutasarrıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 31, İstanbul 2006, s. 377-379.
- Öztürk, Said, “Kassam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 24, İstanbul 2001, s. 579-582.
- Özkan, B., *49 ve 50 Numaralı Şer’iyye Sicillerine Göre Amasya*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1994.
- Özdemir, Y., *H. 1109-1110 (M. 1697-1699) tarihli ve 22 No’lu Amasya Şer’iyye Sicili’ nin Transkripsiyonu ve Tahlili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara, 2003.
- Önkal, Ahmet-Bozkurt, Nebi, “Cami”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 7, İstanbul 1993, s. 46-56.
- Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türki (Latin Harfleriyle)*, Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal (Haz.), İdeal Kültür Yayıncılık, 2021.
- Sarı, Arif, “Osmanlı Hukuku ve Adliye Teşkilatı”, Tufan Gündüz (Ed.), *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Grafiker Yayınları, B. 4., Ankara 2016, s. 345-375.
- Solak, İbrahim, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı”, Tufan Gündüz (Ed.), *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Grafiker Yayınları, B. 4., Ankara 2016, s. 85-116.
- Sakal, Mustafa-Gölçek, Ali G., “Osmanlı Devleti’nde Mali Bunalım ve Reform, *Sosyoekonomi*, C. 25, S. 134, 2017, s. 11-33.
- Sak, İzzet-Çetin, Cemal, “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, 2004, s. 179-221.
- Şahin, İlhan-Emecen, Feridun, “Amasya”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. III, İstanbul 1991, s. 1-4.
- Şahin, İlhan-Emecen, Feridun, “Amasya Anlaşması”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. III, İstanbul 1991, s. 4-5.
- Şimşirgil, Ahmet, “XVI. Yüzyılda Amasya Şehri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 11, S 1, 1991, s. 77-109.
- Şimşirgil, Ahmet, “Osmanlı Taşra Teşkilatında Rum Beylerbeyliği”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 19, S. 5, 1990, s. 289-299.

- Şafak, Ali, “Ehl-i vukuf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 10, İstanbul 1994, s. 531-533.
- Şahin, G. N., *Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslim Tebaanın Hukuki Durumu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2015.
- Turan, Şerafettin, “Bayezid II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 5, İstanbul 1992, s. 234-238.
- Tuncel, Y., *Amasya Şer’iyye Sicili (8 ve 9 numaralı)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2001.
- Tabakoğlu, Ahmet, “Resim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 34, İstanbul 2007, s. 582-584.
- Tabakoğlu, Ahmet, “Tekâlif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 40, İstanbul 2011, s. 336-337.
- Tabakoğlu, Ahmet, “İmdâdiyyeler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 22, İstanbul 2000, s. 221-222.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Bayezid II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 5, İstanbul 1992, s. 234-238.
- Uğur, Yunus, “Şer’iyye Sicilleri”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 39, İstanbul 2010, s. 8-11.
- Uluerler, S., *71 Numaralı Amasya Şer’iyye Sicili (H. 1234–1236/1818–1821)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 1999.
- Üstündağ, Nagehan, “Osmanlıda Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, S. 2, Bahar 2005, s. 149-167.
- Yılmaz, Yiğit, “Osmanlı Devleti’nde Vergi Sistemi ve Vergi Denetimi”, *Vergi Raporu*, S. 232, Ocak 2019, s. 11-22.
- Yılmaz, F., *Amasya’nın Bir Numaralı Şer’iyye Sicili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1987.

Yılmaz, Fehmi, “Tütün”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA) C. 42*,
İstanbul 2012, s.1-4.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, B. 2, İstanbul, 2000.

SÖZLÜK

-A

ahz u kabz: almak, elde etmek.

ahrâr: esir ve köle olmayanlar.

arz-ı hâl: halini bildirme

akdem: ilk, önce, daha önceki.

ağnâm: koyunlar, koyun, manda ve keçi gibi hayvanlardan alınan vergi.

alâ eyyi hâl: her halde, her nasıl olsa.

alaca: genellikle kırmızı zemin üzerine sarı çubuklu bir pamuklu ve ipekli kumaş

ârâm: durma, eğlenme, yerleşme.

asaf: vezir sıfatı.

asâkir: askerler.

a'sâir: aşiretler, kabileler.

'avâtîf: lutuflar

aşiyân: kuş yuvası. mesken, ev.

atîk: eski.

âmme-i dava: kamu davası.

avârif: iyilikler. armağanlar, bağışlar, nazik, kabiliyetli, yetenekli kimseler.

avdet: dönüş, gidilen yerden dönen.

avâtîf: karşılık beklemeden gösterilen sevgiler, iyilikseverlikler.

avn: yardım etme.

a'yân: memleketin ileri gelenleri, eşraf.

-B

bâ.: ile

basîret: kalp gözü açık.

ba'de ez-în: bundan sonra

bâdî: sebep olan.

bahâ : kıymet, değer.

bâ'is: sebep olan.

bâliğ: toplam, yekûn.

bargîr: yük tutan, at.

bârmak: barındırmak, muhafaza itmek

batnen ba‘de batnın: soydan soya, kuşaktan kuşağa.

bed’ ü mezâlim: zülme başlayan

berren : kara yolu.

berâya: halkın haraç ve vergi vermeyen müslüman kısmını ifade eder. (Bunun dışındakilere reaya denmektedir.)

reâyâ vü berâyâ: bütün halk

ber-minvâl-i muharrer: yazıldığı gibi

ber-vech: zikr olunan surette.

ber-vech-i meşrûh: anlatıldığı üzere.

ber-vech-i muharrer: yazıldığı şekilde.

bey‘: alış veriş, satış

bey‘-i bât: kat’i satış

beyn: ara, aralık

beyne‘l-verese: vârisler arasında

bezl: Bol bol verip saçma.

bi-eyyi vechin kâne: hangi şekilde idi ise, ne şekilde olursa olsun.

bila-veled: çocuksuz, veledsiz.

bi‘t-taleb:

bi‘l-istishâb: berâber alarak ile birlikte olmak.

biniş: yüksek tabakanın ve bilhassa ulemanın giydiği bir çeşit cübbe.

-C

cânib: taraf, cihet, yan.

câri: yürürlükte olan, geçerli olan.

celb: kendine doğru çekmek.

cebrân: zor kullanma.

cevr: haksızlık

cem‘: toplama, birden fazla insan, hayvan ve eşyâyı gösteren isim.

ceyb-i hümayun: padişahın cep harçlığı.

-Ç

çerağ: yağ kandili.

çiğ: ham, olgunlaşmamış.

çuha: yün kumaş.

çukadâr: sarayın büyük memurlarından olan ve padişahın hizmetlerinde yer alan memurlar.

-D

dahl: bir işe karışma.

dergâh-ı âlî: padişah kapısı.

der-i âliyye: İstanbul.

der-kâr: ma'lûm, bilinen, belli.

derûn: iç, içeri, dâhil.

deyn: borç.

dizdâr: kale muhafızları hakkında kullanılan bir tabirdir.

duhân: tütün, duman.

duhûl: dahil olma.

düstûr: kânun, kaide, kural.

düstûr-ı mükerrerem: kanun nizam üzere hareket eden.

düstûrü'l-amel: gereği gibi uygulanacak olan kanun.

-E

ecnâs: cinsler.

ecrî: bir iş karşılığında alınan ücret.

edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû: Allah büyüklüğünü devam ettirsin.

ednâ: pek aşağı, çok alçak.

edâ: ödemek.

ehl-i örf: kanundan çok örfi ve idari tedbirlerle iş gören idare adamı.

e'imme: imamlar.

el-hâletü hâzihî: şimdiye kadar, şimdiki zamanda.

elzem: çok, lüzumlu.

enzâr: bakışlar.

envâ-i: çeşitler, türler.

emâcid: en çok haysiyet ve onur sahibi olan kimseler.

emnen ve salimen: emniyet içinde, sağlıklı, güvenli.
emâsil: en çok benzeyenler, eşler.
emr-i âli: padişah tarafından verilen emir.
emvâl: mülkler, para ile alınan şeyler.
enfiye: tütün tozu, burun otu.
esami: yeniçerilerin kaydı, ulufe defteri.
evâni: kap kacaklar, kaplar.
evzâ'a: durumlar.
evâsıt: ayın on ila on yirminci günleri arası için kullanılan terim.
evlâ: daha uygun, daha iyi.
evladiyyet: babadan oğula kalan.
evza': haller, vaziyetler, tavırlar, duruşlar.
ez- : ..den, ..dan.
ez-kadim: önceden, eskiden.

-F

ferâğ: işlerin bitmesi.
fasl u hasm: ayırma, kesme, sona erdirme.
fevt: ölen (Müslümanlar için kullanılır).
fimâ ba'd: bundan sonra.
fürûht: satma, satış.

-G

galle: zâhire, mahsul, ekin.
garrâ: parlak.
ga'ib: göz önünde olmayan.
ganem: koyun
gâyetü'l-gâye: en son derece.
geşt ü güzâr: gezip tozan.
gıbbü's-su'al: sorulduktan sonra.
gıbbü't-tasdîki's-şer'î: mahkeme tarafından onaylandıktan sonra.
gurre: arabî ayın birinci gecesi ve günü.
gulâm: esir, köle, kul.

-H

hâlik: ölen kişi için kullanılır.(Müslüman olmayanlar için kullanılır).

hamâ'il: bağ, nişan, kılıç.

haml: yük, ağırlık.

hazer: sakınma, çekinme.

hâsil: meydana çıkan.

hasebiyle: dolayısıyla, -den ötürü.

haremeyni's-şerîfeyn: ilmiye sınıfının Mısır pâyesinden sonra, İstanbul pâyesinden evvel nâil oldukları büyük rütbe.

harîr: ipek.

hasrân: üzüntü.

hazer: çekilme, kaçınma.

hazîne-i amire: devlet hazinesi.

hınta: buğday.

hüsn: güzellik.

-I

ısdâr: meydâna çıkarma.

ıstabl-ı amire: padişah sarayının ahır.

-İ

ibrâ: borçtan kurtarma.

ibrâ-yı amm: alacak ve verecek davasından temize çıkma.

ibrâ-yı ıskat: hakkını terk etme.

ibâd: kullar.

ibtidâr: bir işe çabuklukla başlama.

ibkâ: daim.

ibrâz: gösterme, ortaya koyma.

ib'as: gönderme, yollama.

ihale: bir işi üzerine bırakma.

ihzâr: hazır etmek, hazır bulundurmak.

ihsân: bağışlama, bağış.

ihsân-ı veraset: mirasını bağışlama.

ihrâc: dışarı çıkarma, dışarı atma.

ihtiyât: 1. ilerisini düşünerek davranma. 2. sakınma, tedbirli olma.

ikrâr: dil ile söyleme.

ikdâm: bir şeyi elde etmek için çalışma.

ikrâr-ı tâm takrîr-i kelâm: her şeyi söylenmiş, mahkeme önünde her şey anlatılmış.

ilâm: bildirme.

illet: hastalık.

imhâl: süre tanıma, mühlet verme.

in'âm: iyilik etme, ihsan.

inhâ: ulaştırma, bir vazifeye tayin veya bir maaşa terfi için yazılan yazı.

inkâ: pak, temiz olma.

indifâ': savmak.

intihâb: 1. Seçme 2. yağma ile mal edinme

inzimâm: zam olunma.

inkıyâd: boyun eğme.

irkâb: bindirilme, bindirme.

irsâl: gönderme, gönderilme

isâl: varılma, ulaştırma.

isbât-ı vücûd: varlığını gösterme, hazır bulunma.

istî'ab: içine alma, tutma, kaplama.

isticlâb: celb etme, uyandırma.

istimhâl: zaman isteme.

istimâ: kulak verme, dinleme.

istimrâr: devâm etme, sürme.

isticâl: acele etme.

istintâk: söyletmek, sorguya çekmek.

istihkâk: hakkı olma, hak etme.

istishâb: yanına alma, yanına alınma, beraber götürme.

istirkâk: esir olma.

istirdâd: sahibine geri verme.

istişhâd: şahid gösterme, şehit olma.

iştikâ: şikayet etme, yanıp yakılma.

iştirâ: satın almak

ittihaz: kabul etme.

i'tâ: verme.

i'ânet: yardım.

iyâzen billâh: Allah'a sığınarak.

iyâzen: sığınma.

iyâl: eş, zevce.

izhâr: hazır etmek.

iz'âc: taciz etme, tedirgin etme.

-K

kasr-ı yed: ferağat etme, el çekmek.

kassâm: varisler arasında mirası taksim eden.

kazzâz: ipek alıp satan.

kabz: teslim alma.

kemâ yenbagi: gereği gibi, lâyük olduğu gibi, uygun şekilde.

ketb: yazma.

ketm: saklama, gizli tutma.

ketm u ihfâ: gizlemek, saklamak

kemal: olgun.

kesret: bolluk, fazlalık.

keyfe mâ yeşâ': istediği gibi.

kefâret-i savm: orucun kefareti .

kefâret-i yemîn: günahların kefareti.

kefere: müslüman olmayanlar.

kezâlik: keza, bu;bu da öyle.

kıbel-i şer'den: mahkeme huzurunda.

kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân: haysiyet ve onur sahibi olanların en büyüğü.

kıste'l-yevm: bir aylık maaşın bir güne isabet eden kısmı.

kıyye: okka, dört yüz dirhem.

kurâ: köyler.

kuzât: kadılar.

-L

lahm: et.

lahm-ı ganem: koyun eti.

lahm-ı keçi: keçi eti.

lâhık: arkadan gelip, ulaşan.

lede'l-iktizâ: gerektiği zaman.

levâhık: bütün, her şeyi ile ona âit olan.

lehü: ona, onun.

leh: o

li-eb: baba tarafından, baba yoluyla.

li-ebeveyn: baba ve ana tarafından, ana baba yoluyla.

li-ecl: -den dolayı, için, maksadıyla.

li-ümm: ana bir kardeş.

-M

mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu: olay istek üzerine yazıldı.

ma'an: berâber birlikte.

ma'ber: köprü, geçit.

mahallât: mahalleler.

mahdûd: sınırlı, sınırları belirlenmiş.

mahfûz: saklanmış, korunmuş.

mahtûm: hatemlenmiş, mühürlenmiş, kilitlenmiş.

mahzar: dilekçe, mahkeme sicili.

mahsûben: hesaba geçirmek.

makrûn: yakınlaştırılmış, yakın, ulaşmış, kavuşmuş.

maktû': kat' olunmuş, kesilmiş, değeri biçilmiş.

makderet: güç, kuvvet.

maktû'u'l-kadem: ayağı kesilmiş, başkasının girmesine izin vermeme.

makûle: takım, çeşit, soy.

makûdun: bağlanmış, akdedilmiş.

makûdan aleyh: akdin yapılmasına esas olan.

magrib: batı, garb, güneşin battığı vakit.

matlûb: talep edilen, istenilen.

mazmûn: içerik.

ma'zûr: mazereti olan.

me'mûl: umut.
me'lûf: alışık, alışmış.
meclis-i şer'-i enver: mahkeme.
mefhûm: anlaşılması, sözden çıkarılması.
meham: ehemmiyetli şeyler.
memhûr: mühürlü, mühürlenmiş.
merkûm: yazılmış, adı geçmiş.
mersûm: yazılmış, çizilmiş.
merbût: bağlı, bağlanmış olan.
mer'i: yürürlükte bulunan.
mesfûr: yazılmış, adı geçmiş.
mestûr: satırlanmış, yazılmış.
mesned: destek alınan şey.
meşrûh: şerhedilmiş, açıklanmış.
metrûke: kocası tarafından ortada bırakılmış kadın.
metâlibân: istekler.
met'une: yaralı
mevâd: cizimler, maddeler.
mevkûfe: vakfedilmiş
mevkûfât: tutulmuş, bekletilmiş.(mal veya para)
mevhibet: bağış.
mevrûse: miras edilmiş, miras edilen eşya.
mezbûr: adı geçen, yukarıda söylenmiş olan.
mezkûr: zikredilen, adı geçen.
mezîd: artma.
mezûn bi'l-ifta: fetva vermeye yetkili
miknet: kuvvet, kudret, güç.
min-küllî'l-vücûh: her cihetle, her yönden.
minvâl: biçim.
mihmân: misafir, konuk.
mîrî: devlet hazinesine ait.
mu'âşeret: iyi geçinme.

mucib: icab eden, lazım gelen.
muhâlata: arkadaşlık etmek.
mufahham: saygı, büyüklük, ululuk kazanmış, itibarlı, kerem sahibi
muhallefat: ölen bir kimsenin bıraktığı şeyler.
muhkem: dayanıklı güçlü.
mu‘în: iane eden, yardımcı.
mu’temed: emin, inanılır.
mukaddemâ: önce, eskiden.
muktezî: gerekli olan, lazım.
muktezâ: icâp, gerekli.
mukarrer: hakkında karar verilmiş olan.
mutasarrıf: kullanma hakkı olan
muvâfık: uygun, yerinde.
muvakki’: nişancı, padişah fermanlarına tuğra çeken kişi.
muvâcehe: yüzleşme, yüz yüze gelme.
mutallaka: kocasından boşanmış kadın.
mumzî: imza edilmiş olan.
muğâyır: aykırı olan
murûr: geçmek.
mürâf‘aa: mahkemeye verme, mahkemeye getirtme.
mübâ‘adet: birbirinden uzaklaşma
mübâşeret: bir işe başlama, girişme.
mübâşir: bir işe başlayan, bir vâzife olarak merkezden bâzı emirleri götüren kimse.
mübâya‘a: satın alma.
mübeyyin: bildiren, açıklayan, meydana koyan.
mücânebet: bir şeyden sakınma, çekinme, çekilme, uzak durma.
müceddeden: ilk defa, ilk olarak.
mücerreb: denenmiş, tecrübe edilmiş.
müdde‘î: davacı, bir hükümde ayak direyen.
mükâlebe: dalaşma.
mülk-i müşterâ: satın alınan mülk
mülâhaza: iyi düşünme.

mümzâ: imzalı, imza edilmiş.
mümzi: imza eden, imza sahibi.
mühâsır: yalnız olan.
mürd: ölmüş.
mürâfa‘a: mahkemeye verme, mahkemeye getirme, duruşma.
mürûr u ubûr: gelip geçme.
müsâra‘at: sür‘at ve acele etme, teşebbüs, girişme.
müsekkik: para
müstevcib: gereken icap eden.
müsellem: teslim edilmiş.
müsta‘mel: kullanılmış, eski, köhne.
müstehâk: hak olunmuş.
müsbet: doğruluğu ispatlanmış olan, sağlam olan.
müşârun-ileyh: kendisine işâret olunan, adı geçen kimse.
müşeyyid: yüksek ve sağlam.
müşterâ: satın alınmış.
mütâba‘at: ittiba etme, birine tabi olma, arkasından gitme, uyma.
mütemekkin: oturan, yerleşen (gayri müslimler için).
mütecâvüz: saldıran.
mü‘teallik: ilgili, dair.
mütesellim: teslîm edileni alan, vergi tahsildârı. (Eskiden mülkî teşkilât içerisinde kaymakam)
mütevelli: bir vakfı vakfedenin koyduğu şartlara göre yöneten kişi.
müvâlât: yardımlaşma.
müvâcehe: yüzleşme, yüz yüze gelme.
müverrah: tarihli, tarihi atılmış.
müzâyaka: sıkıntı, darlık, parasızlık, yokluk.

-N
nan-ı azîz: ekmek.
nasb: bir memurluğa tayin.
naşi: yeniden vücuda gelen, yetişmiş, delil, ötürü, sebebiyle.
nemika: mektûb.

nukûd: paralar, akçeler.
nüvvâb: nâiblik eden, vekillik eden.
nüzul: konaklama.
nısf: yarım.
nühas: bakır, bakır para.

-P

pare: para.
penbe: pamuk.

-R

râci': geri dönen, münasebeti ola.
raht: binek hayvanlarına vurulan takım.
rahî: yolcu, yolla ilgili olan.
re'âyâ ve berâya: bütün halk.
resîde: erişmiş, yetişmiş, olgunlaşmış.
rehâvet: gevşeklik.
re's: reis, başkan.
rikâb: köleler, cariyeler.
ricâl: erkekler.
rub': dörtte bir.
rü'yet: görme, bakma, görülme.
rücû: dönme, sözünden dönme.
rüsûm: vergiler, gümrük vergileri.

-S

sa'y u liyâkat: çalışmaya uygun
sâbit-i kadim: karardan dönmeyen.
sâbık: eski.
sâkin: oturan, yerleşen (Müslümanlar için).
sâlifü'z-zikr: zikri geçen bildirilen.
sahîh: gerçek, doğru.
sehm: hisse, pay.
sebt: yazma.

sehâciyan: baş hacı.
siyânet: korunma, muhafaza etme.
sim: gümüş
sûk: çarşı, pazar, alım-satım yeri.
sûk-ı sultani: mezat yeri.
sulbî: birinin sulbünden gelme, kendi öz evladı, oğul.
sükkân: sakinler oturanlar.
sülüs: üçte bir, sikkenin üçte bir değerindeki madeni para.

-Ş

şa'îr: arpa
şâkka: zahmetli, eziyetli.
şehriye: aylık.
şeref-yâfte-i sūdûr: şeref bulan.
şerî'at-ı garrâ: İslâm dini.
şiâr: alamet, nişan.
şühûd: şahitler, tanıklar.
şurût: şartlar.

-T

ta'addiyat: zulümler, adaletsizlikler, adet ve kanunların sınırını aşma.
tahrîren fî: tarihinde yazılmıştır.
ta'alluk: ilişki, bağ.
tatbik: uygulama
takaddüm: önce gelme, önce davranma, ileri geçme, ileride bulunma.
takrîr-i kelam: konuşma.
takayyüd: bağlanma, özen gösterme.
tarîk-i âmm: geniş yol.
tard: sürme, uzaklaşma.
tağrim: ödenmesi gereken bir şeyi ödetme.
ta'zîm: hürmet etme, saygı gösterme.
tazyî: yok olmaya sebebiyet verme
te'bîd: ebedileştirme.
tenzil: aşağı indirme.

tehiz ve tekfin: kefenleme, ölüyü gömmek için hazırlama.
tehâşi: korkma sakınma.
tecrîm: birinden para cezâsı alma, birini cezâlandırma.
tecemmül: süslemek.
te'kîd: sağlamlaştırma.
te'hîr: erteleme.
te'dib: terbiye etme.
tefvîz: bir işi üzerine bırakma, ihale etme.
tekâsül: tembellik.
tekrîm: yüceltme
tekâlif: vergi, yükümlülük.
temellük: mülk edindirmek.
temessük: borç senedi.
temlîk: mülk edinmek.
terettüb: icap etme, sıralama.
tesellüm: teslim almak
tesviye: ödeme, sonuçlandırma.
tesmiye: 1. Ad koyma, adlandırma, isim verme. 2. Besmele çekme.
tesyîr: yürütme, yürütülme, gönderme, gönderilme.
tevakuf: durma, eğlenme, bekleme.
tevâbi: bir kişi ile beraber bulunan ona tabi olan kimseler.
tevkîr: karşısındakini yüceltme.
tevâkkuf: bekleme.
tevârüd: birbiri ardınca gelme.
tevâkki: sakınma, çekinme.
tevkî'-i refî'-i hümâyun: padişahın yüce buyruğu.
tevliyet: mütevellilik, vakıf işlerine bakma vazifesi. 2. yüz çevirme, yüz döndürme
tevcihât: memuriyet tayini.
tevzî': dağıtma, herkese payını dağıtma.
tezkiye: aklama, kusurlardan arıtıp temiz duruma getirme.
tüvvân: güçlü, kuvvetli.

-U

udûl: sapma, yoldan çıkma,

ulak: devlete ait kağıtları bir yerden başka bir yere götürüp getiren devlet görevlisi.

umûr: iş, vazife.

-V

vâcibü'l-ittibâ': huk. bağlanmak.

va'd: söz verme, üstüne alma, yapılmasına söz verilen şey.

vârid: ulaşan, gelen.

vaz': koyma, konulma, tayin etme.

vaz'-ı yed: el koyma.

vedia: mülkiyeti sahibinde kalmak şartıyla saklamak.

vedîatu'llâh: ruh, can.(Allah'ın emâneti)

verese: mirasçılar.

vürûd: geliş, yetişme, ulaşma.

voyvoda: bazı mahallerin idare ve zabt u rabtına memur kişilere verilen isim.

-Y

yed: vasıta, mülk.

yevmi: gündelik.

-Z

zâhir: meydanda olan.

zer: altın

zevi'l-ihiram: saygı değer.

zevi'l-erham: yakın akraba.

zımında: için, dolayısıyla.

zîde fazluhû: fazlı, bilgisi çok olan (kadı elkâbı).

zîde kadruhû: kadri, itibarı çok olan (divân kâtibleri, dergâh-ı âlî çavuşları ve sipâhi ünvânı).

zîde mecduhû: büyüklüğü artsın haşmeti çoğalsın (voyvoda, müteferrika, reisülküttab ünvânı).

zimmî: İslam devleti tebaasından olan Hristiyan ve Yahudiler (reâyâ).

zimem: zimmetler.

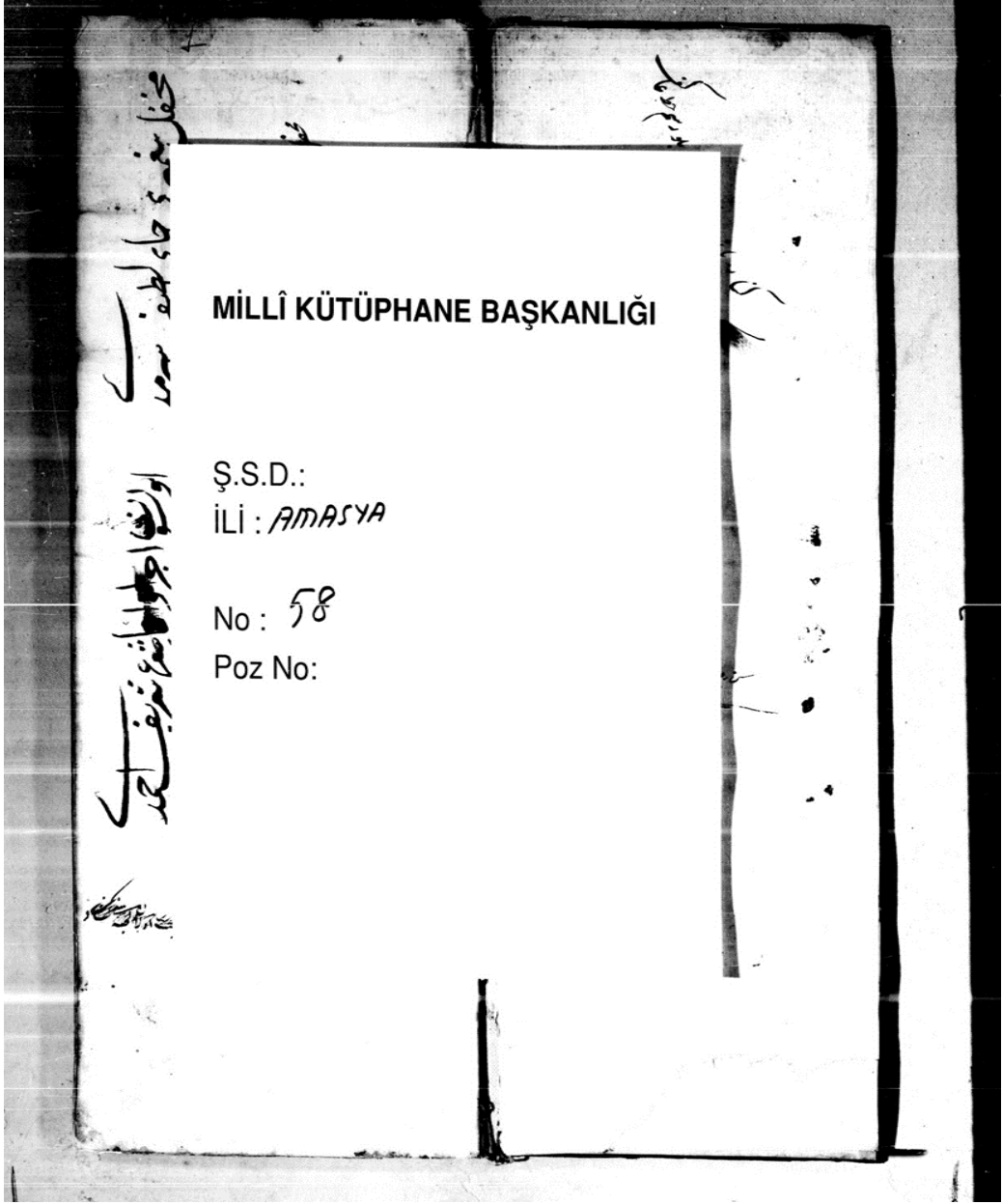
zimemât: borçlar.

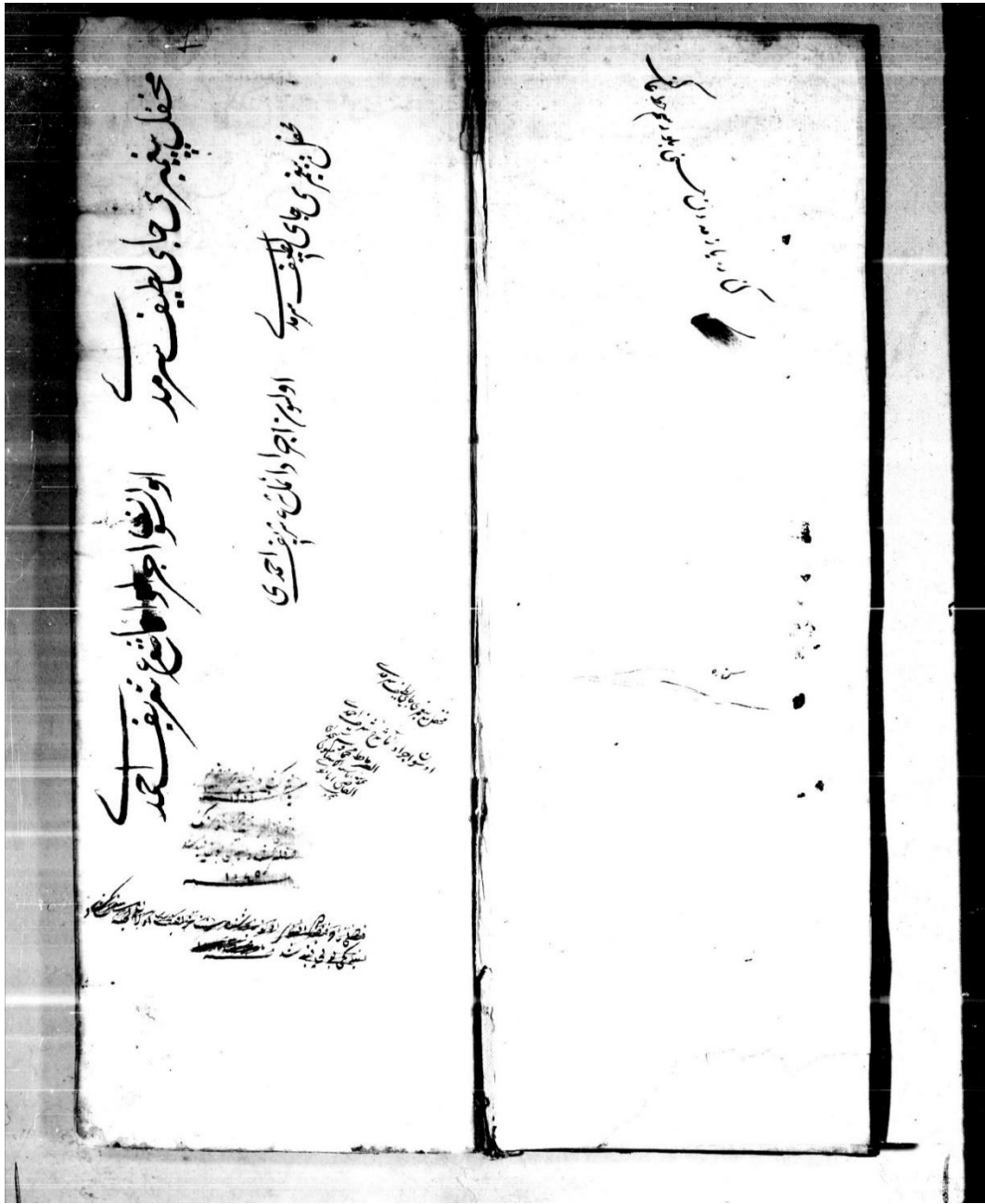
zimmet: sahip çıkma, koruma zorunda kalma

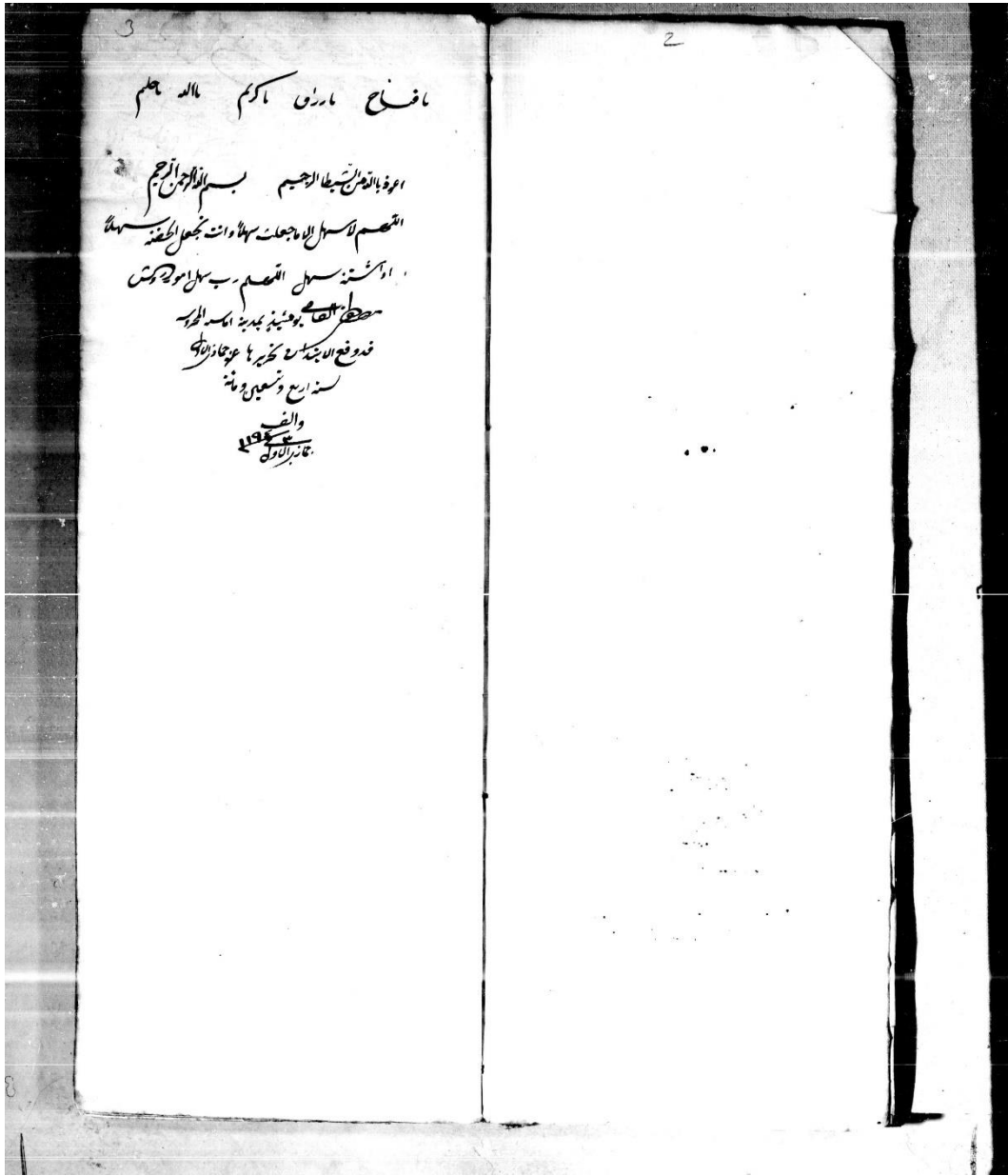
zu'afâ: zayıflar

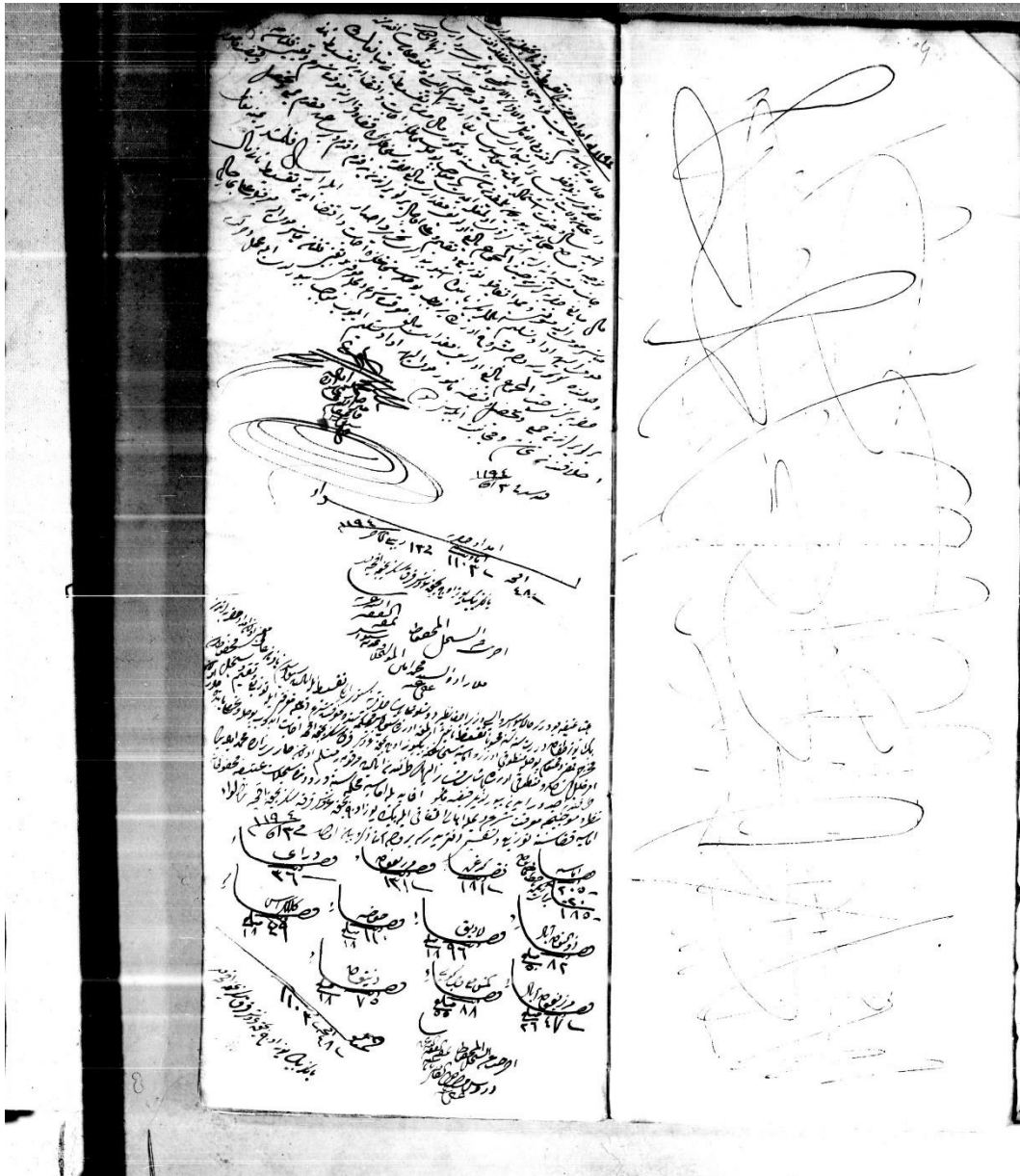
EKLER

EK-1

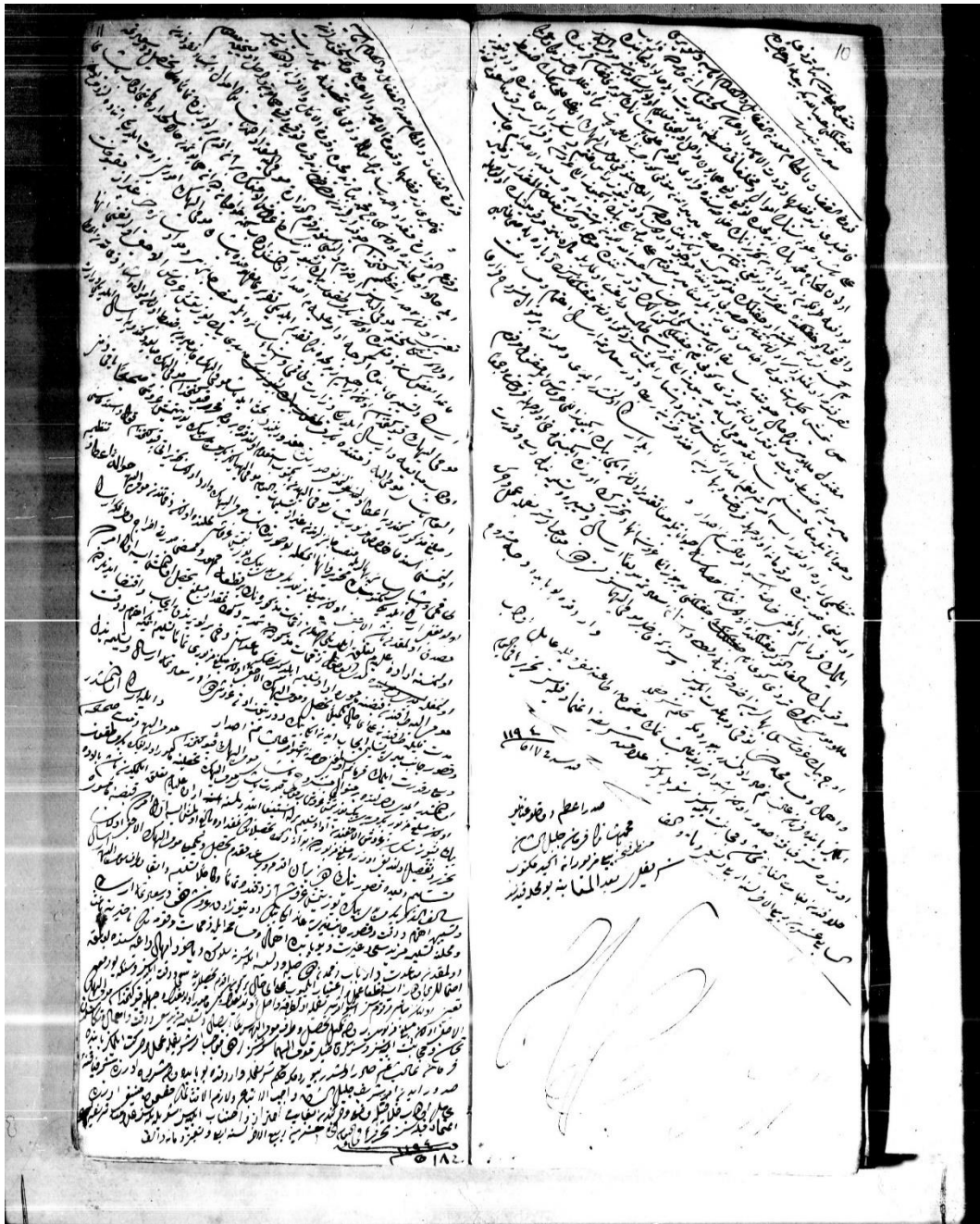

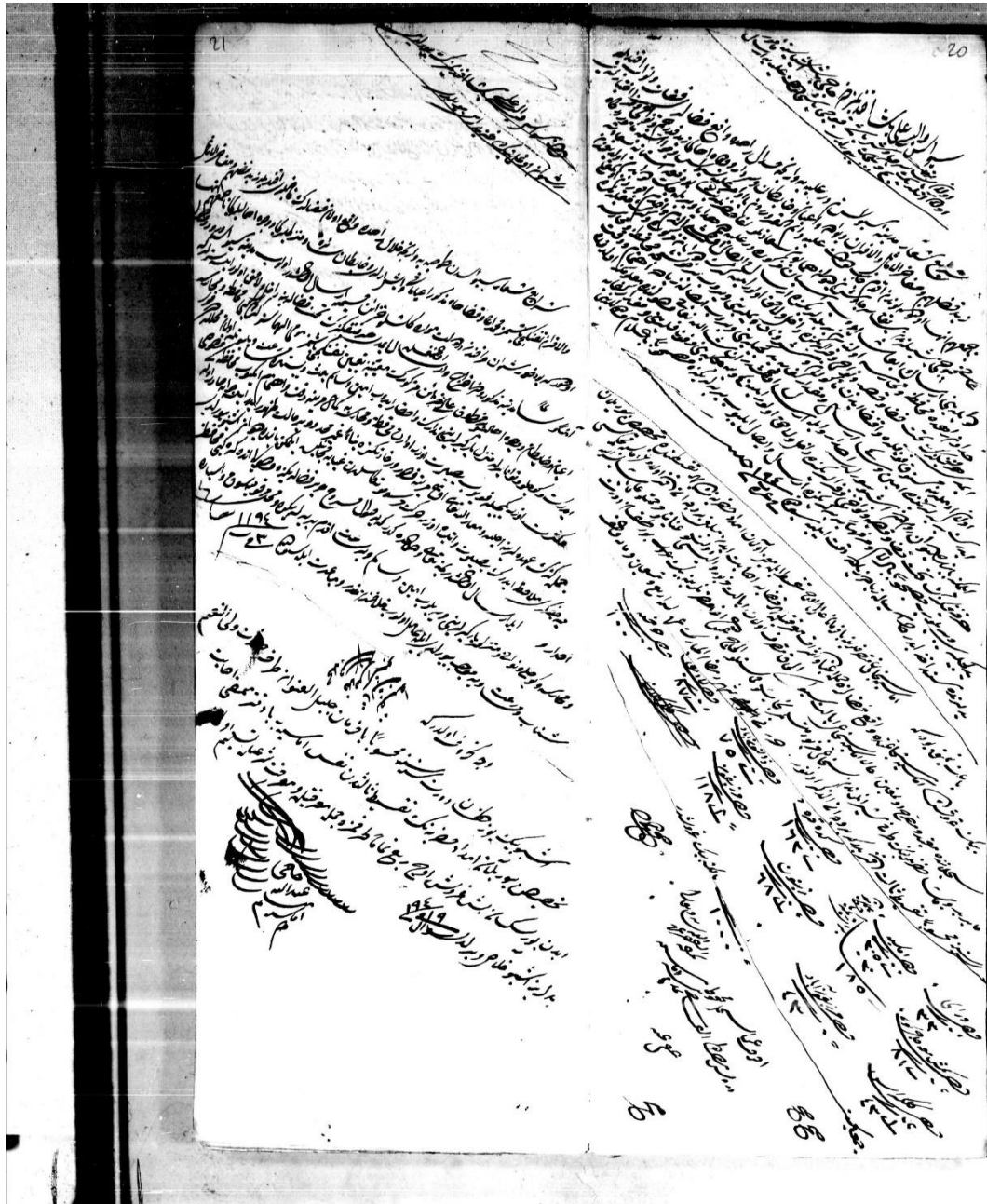

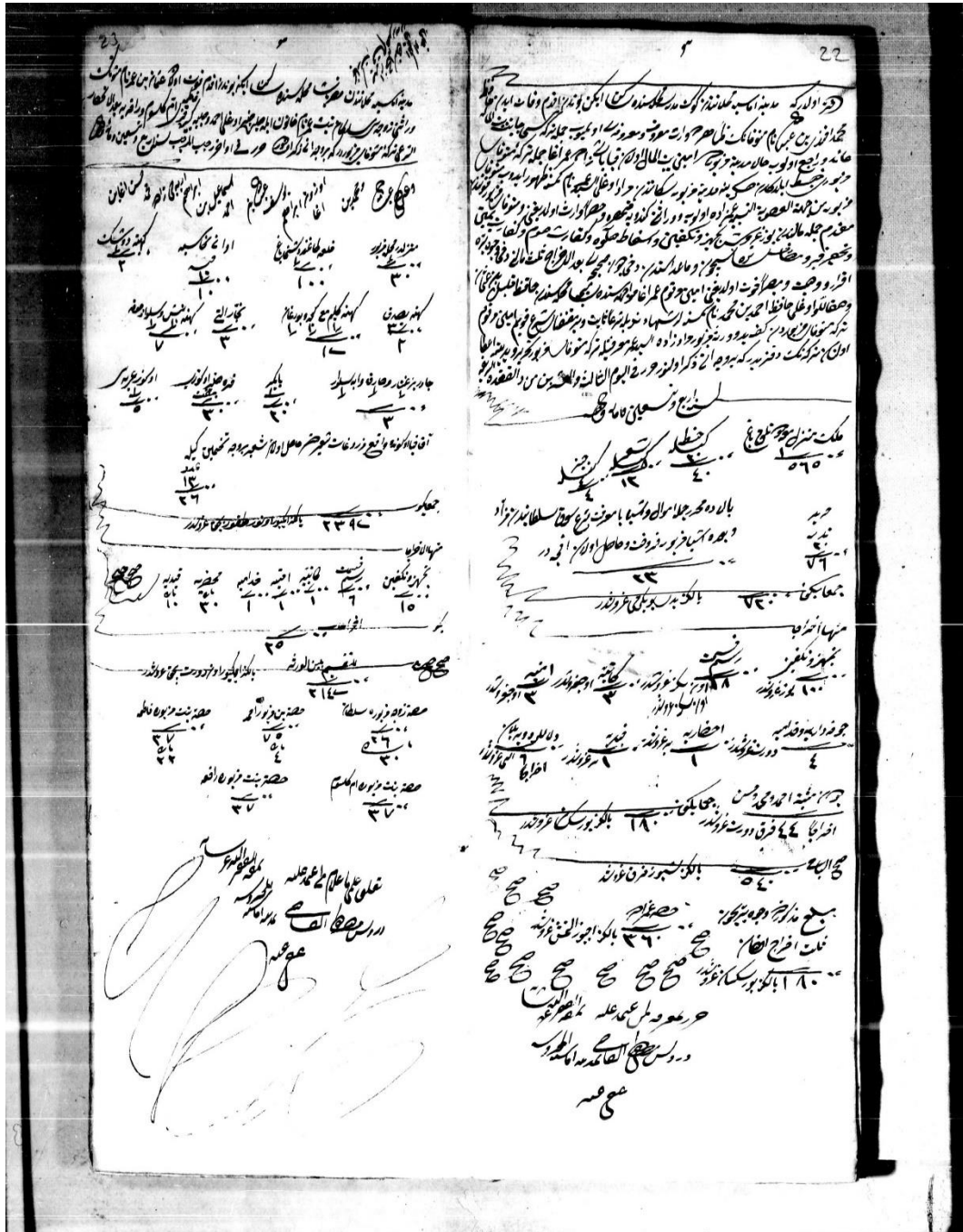
Handwritten text in Arabic script, organized into columns and rows. The text appears to be a list or a series of entries, possibly related to a historical or administrative record. The script is dense and fills most of the page area.

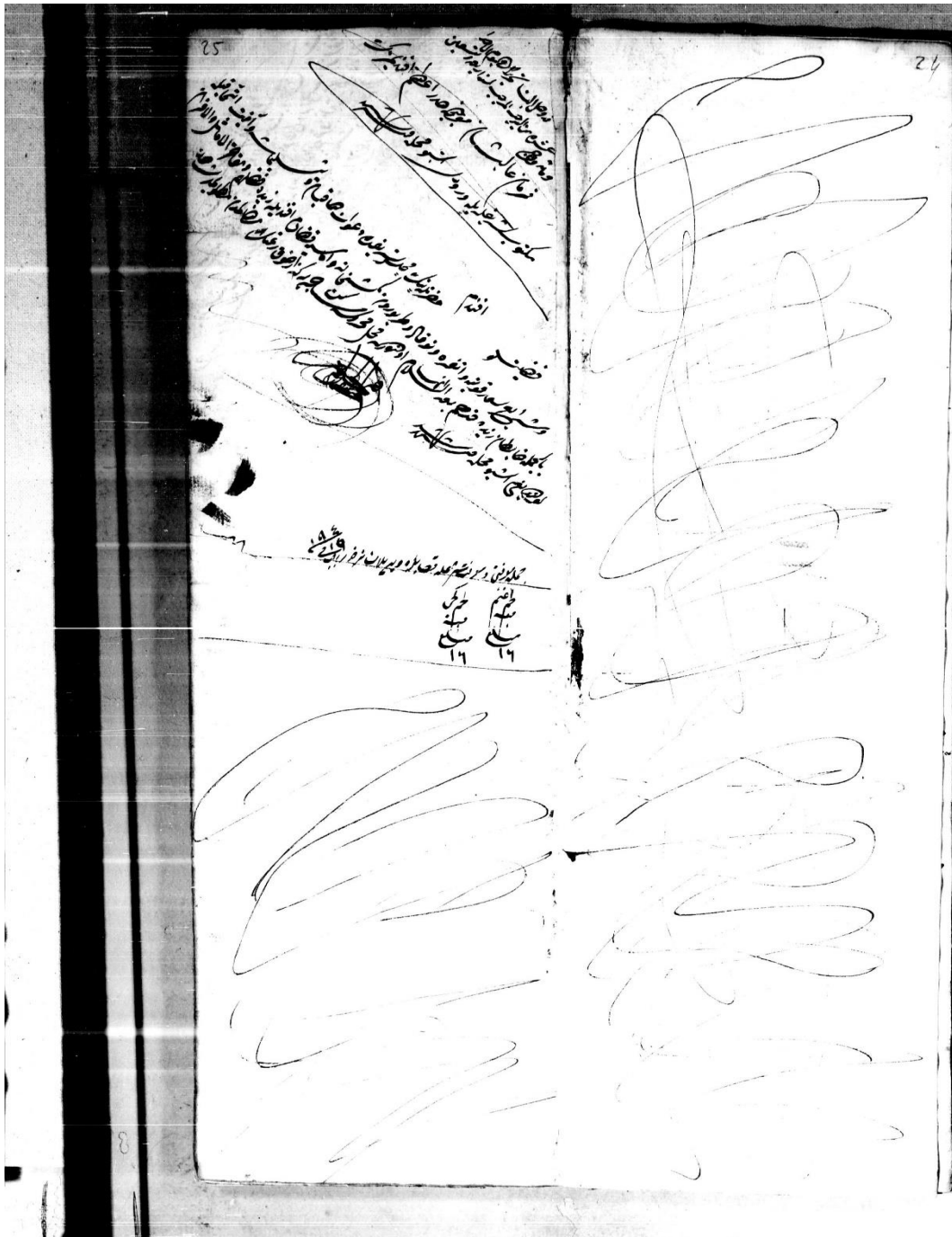
At the bottom of the page, there is a large, stylized signature or seal, likely belonging to the author or a high-ranking official. The signature is written in a cursive style and is accompanied by some smaller text.

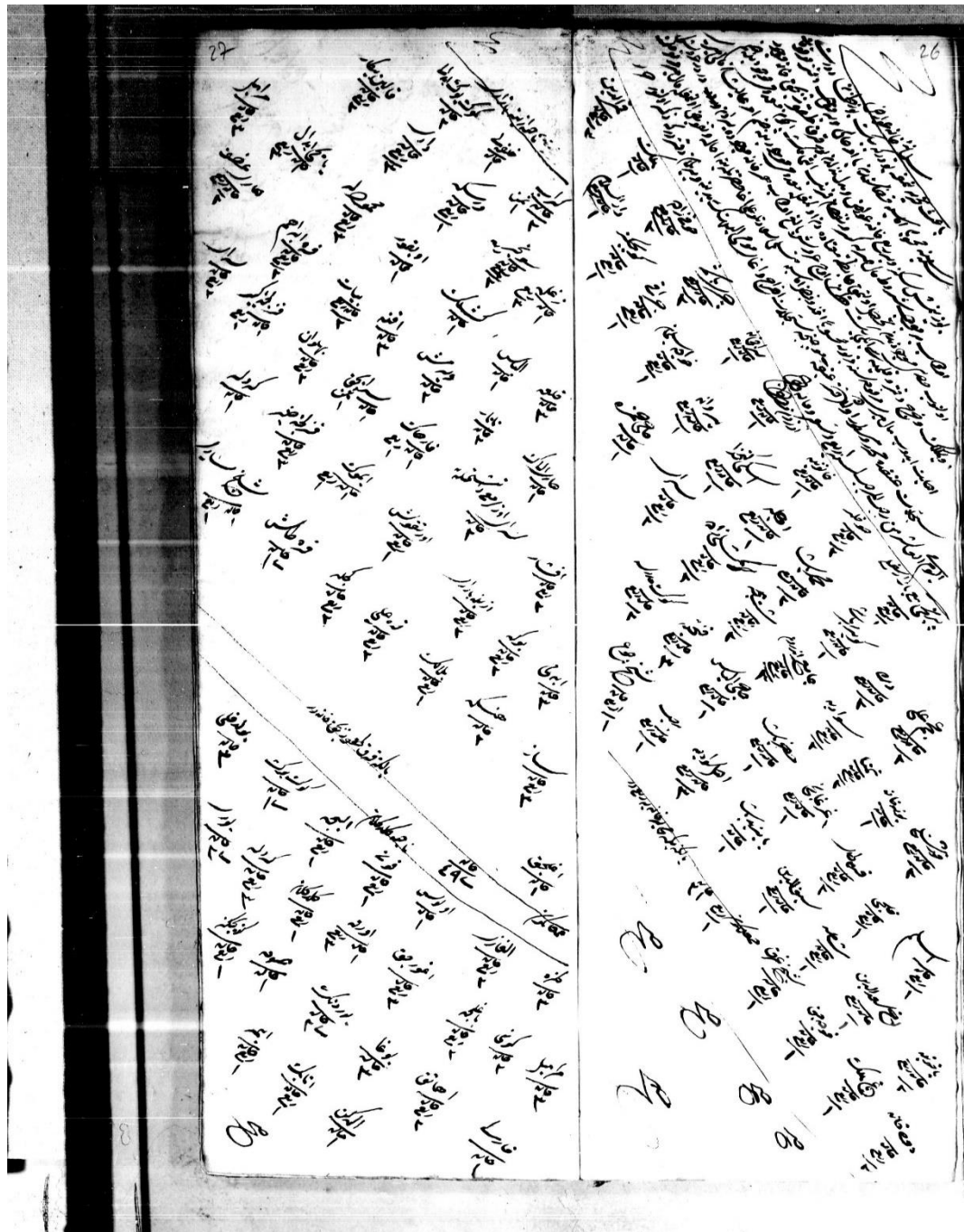

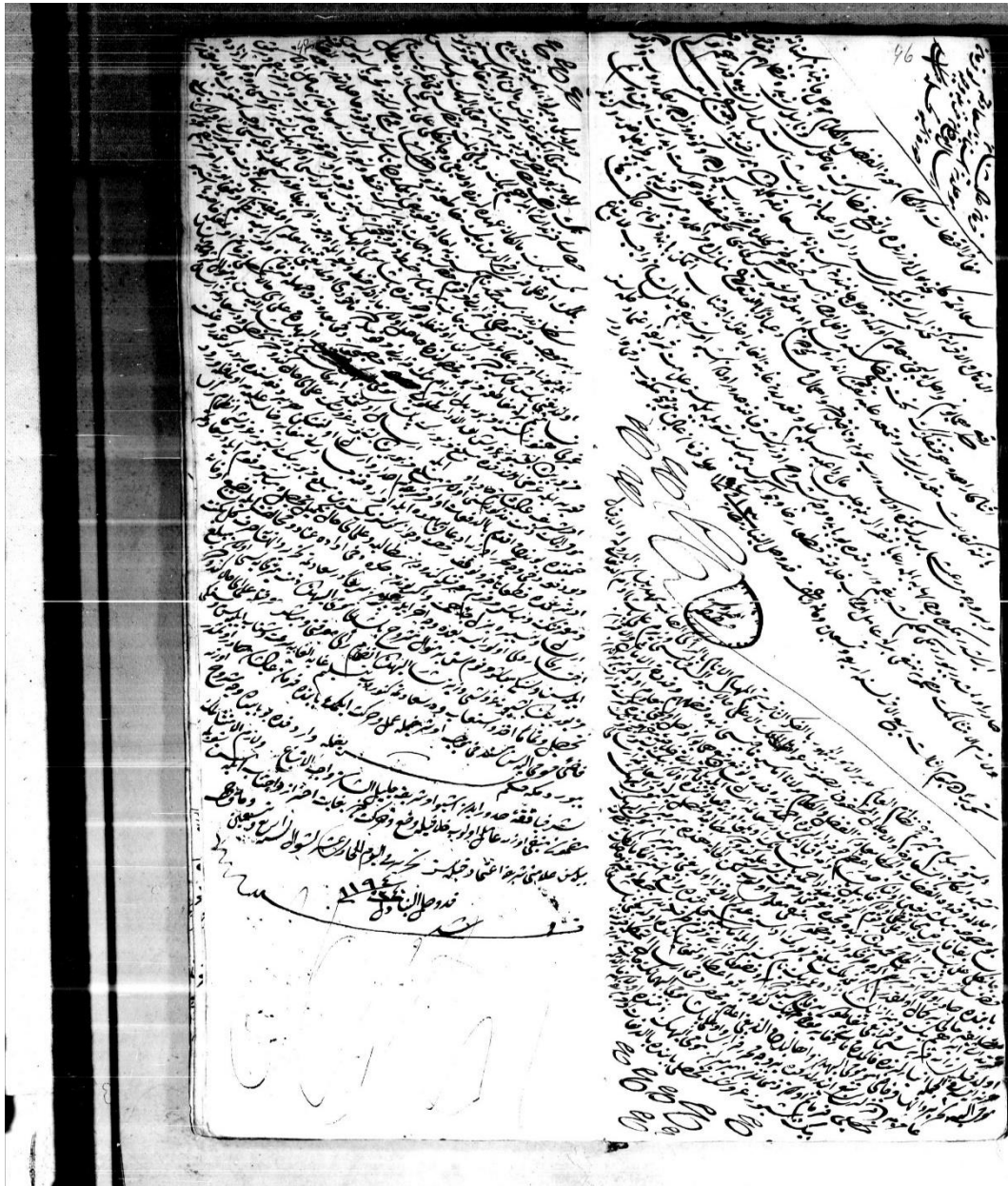
Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript or a collection of letters. The text is densely packed and covers most of the page area. There are several distinct sections or paragraphs, some starting with large, decorative initial letters. The script is cursive and characteristic of the Ottoman or Persian periods. The text appears to be a mix of prose and possibly some shorter, more formal communications or notes. The right side of the page shows some text that is partially cut off or written in a different style, possibly indicating a continuation from another page or a specific section. The overall appearance is that of an aged, well-used document.

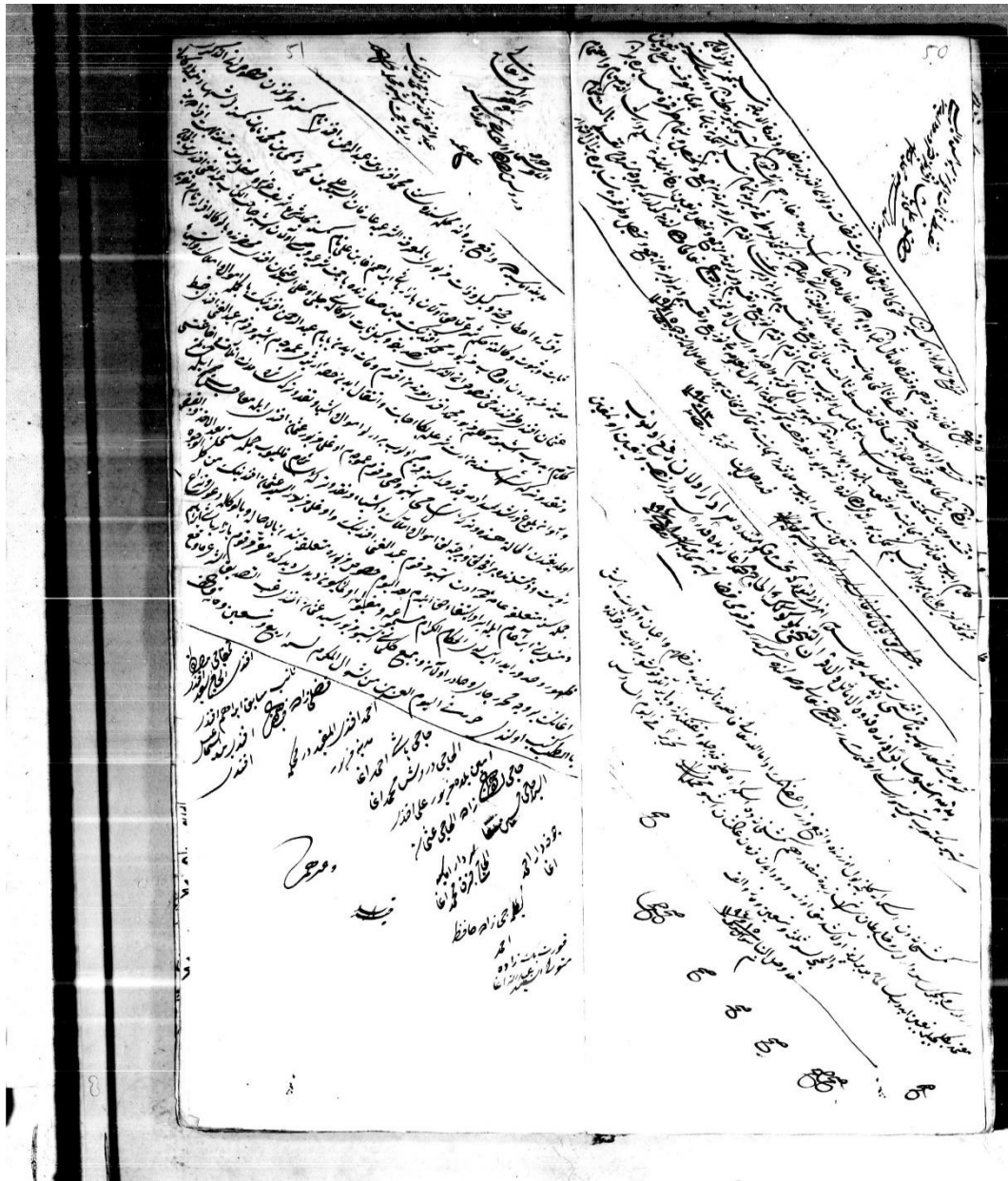

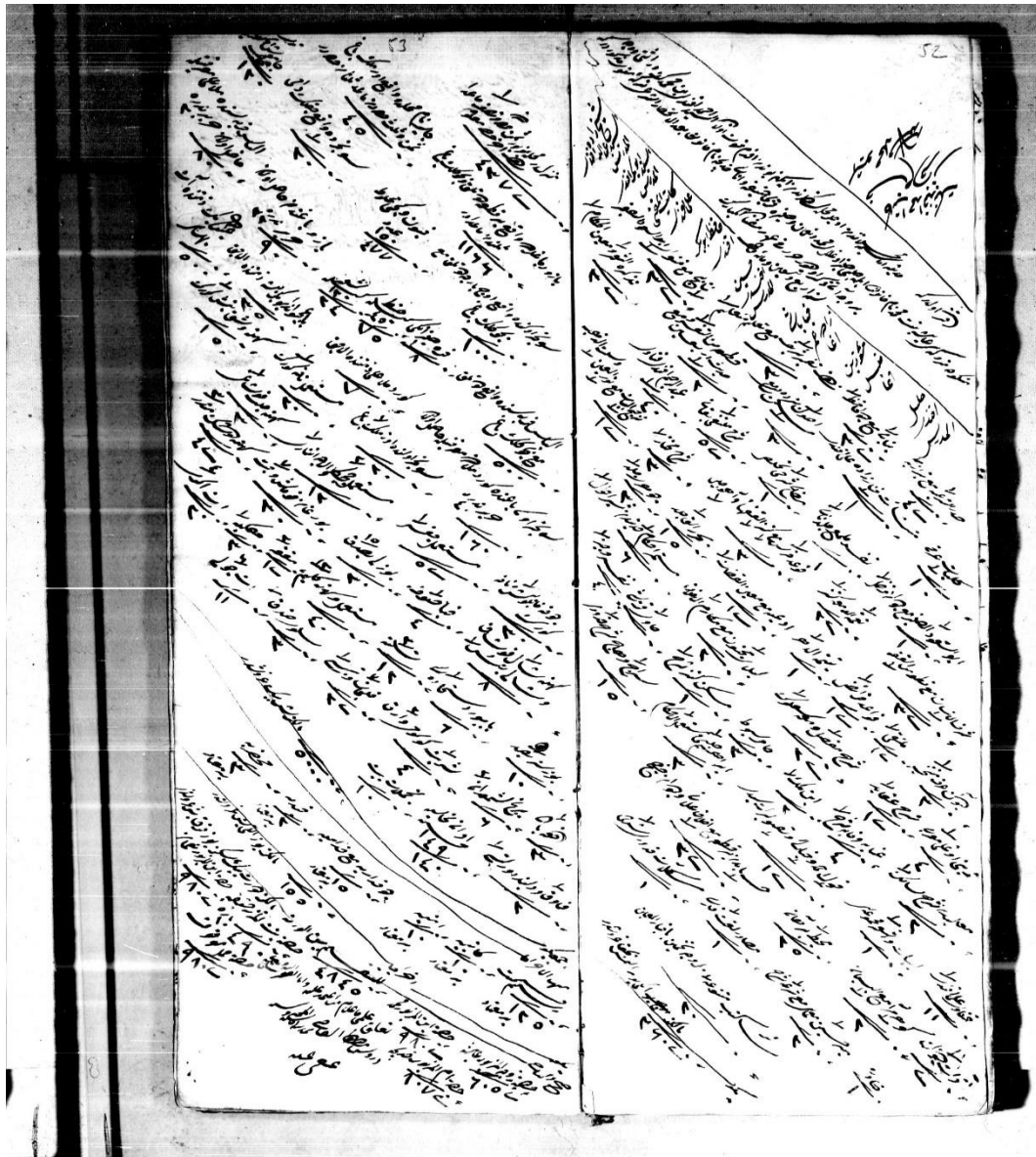
Handwritten manuscript in Arabic script, consisting of two pages. The text is dense and appears to be a historical or administrative document. The right page (top) contains a large heading and several paragraphs of text. The left page (bottom) contains a large heading, followed by several paragraphs of text, and ends with a signature and date. The script is in a cursive style typical of Ottoman or Persian manuscripts. There are some marginal notes and corrections throughout the text.

49

48

Handwritten text in Arabic script, including headings and multiple paragraphs of dense text. The script is cursive and includes some marginal notes.

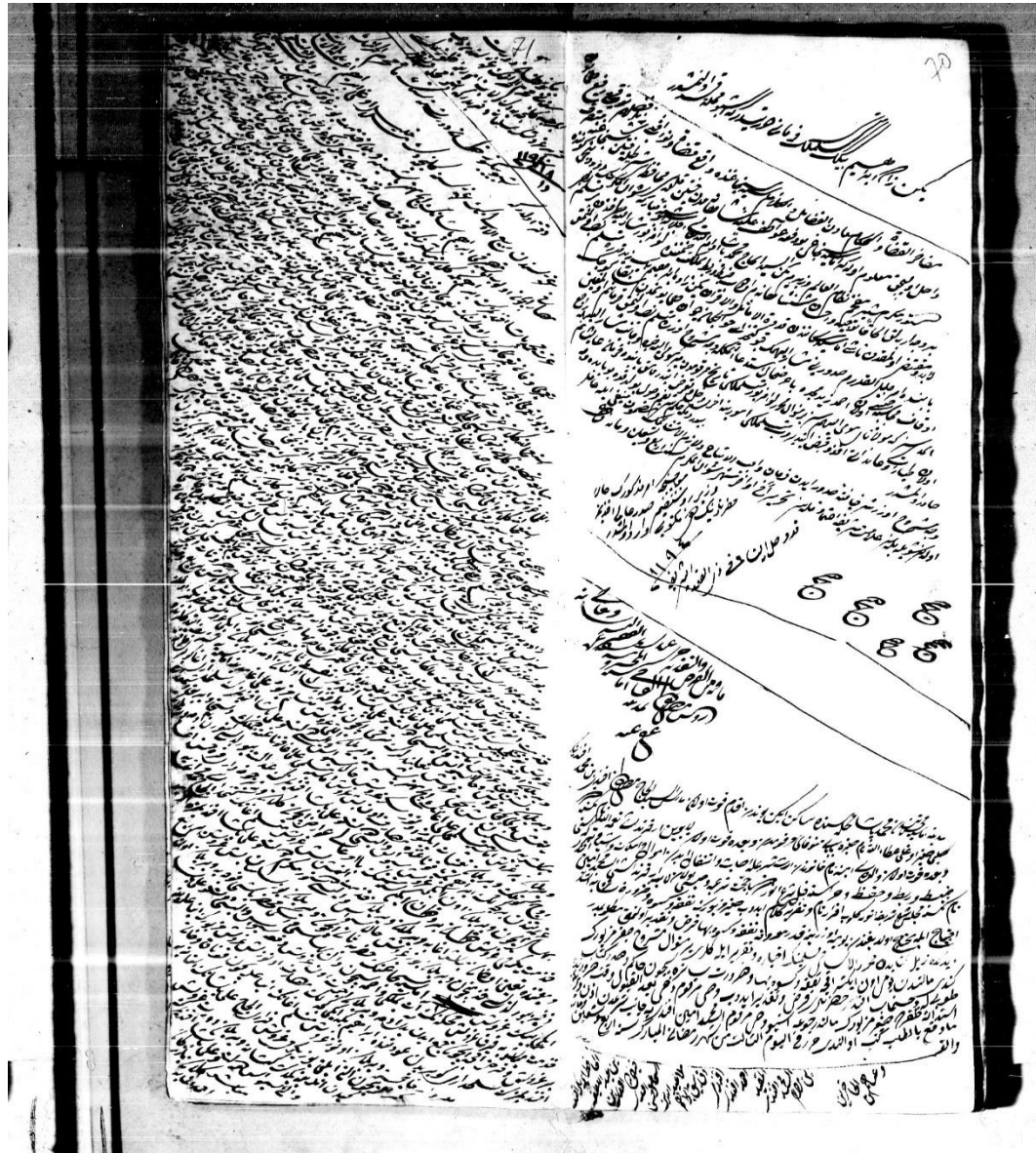

This image shows a page from a handwritten musical manuscript, labeled EK-33. The page is divided into two main sections by a vertical line. The left section contains musical notation on a staff, with Persian text written below it. The right section contains musical notation on a staff, with Persian text written above it. The handwriting is in a cursive style, characteristic of Persian or Arabic script. There are several lines of text and musical notation on each side. In the bottom left corner, there is a small table with numbers and some text. The page is numbered 471 at the bottom center.

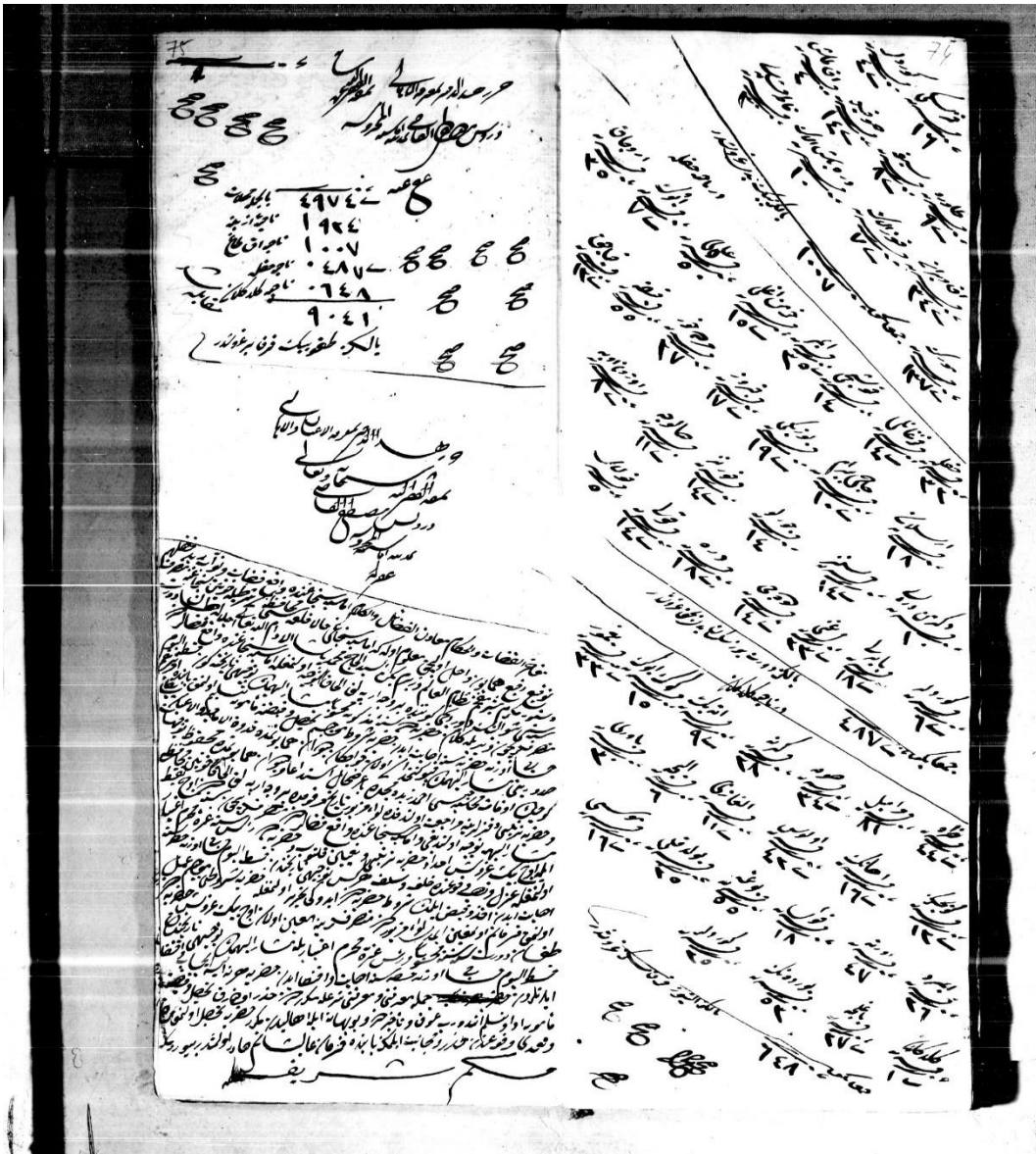
Handwritten musical notation and Persian text on two staves. The left side features musical notation on a staff with Persian text below it. The right side features musical notation on a staff with Persian text above it. The handwriting is in a cursive style. There are several lines of text and musical notation on each side. In the bottom left corner, there is a small table with numbers and some text.

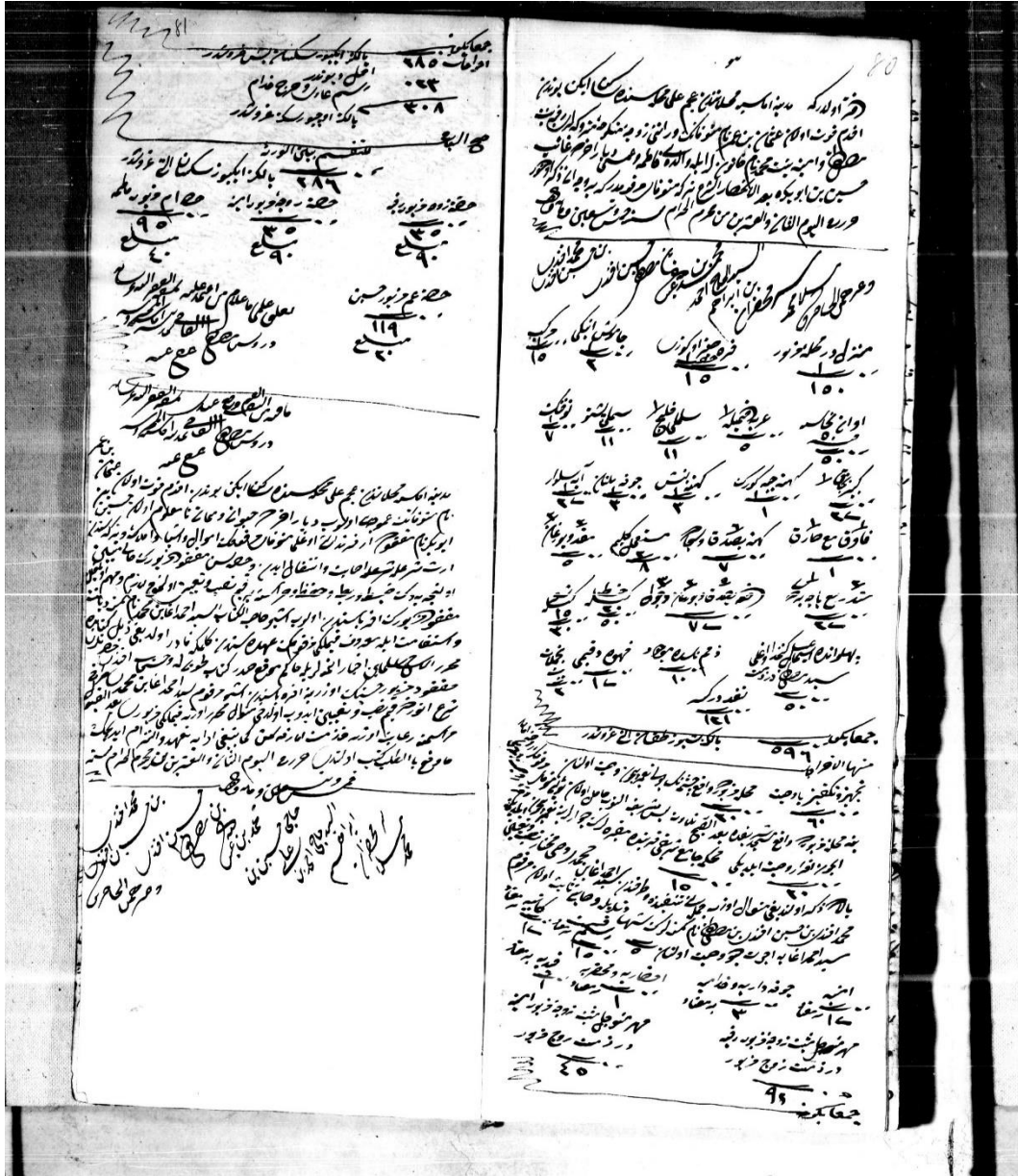
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰
۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰
۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰

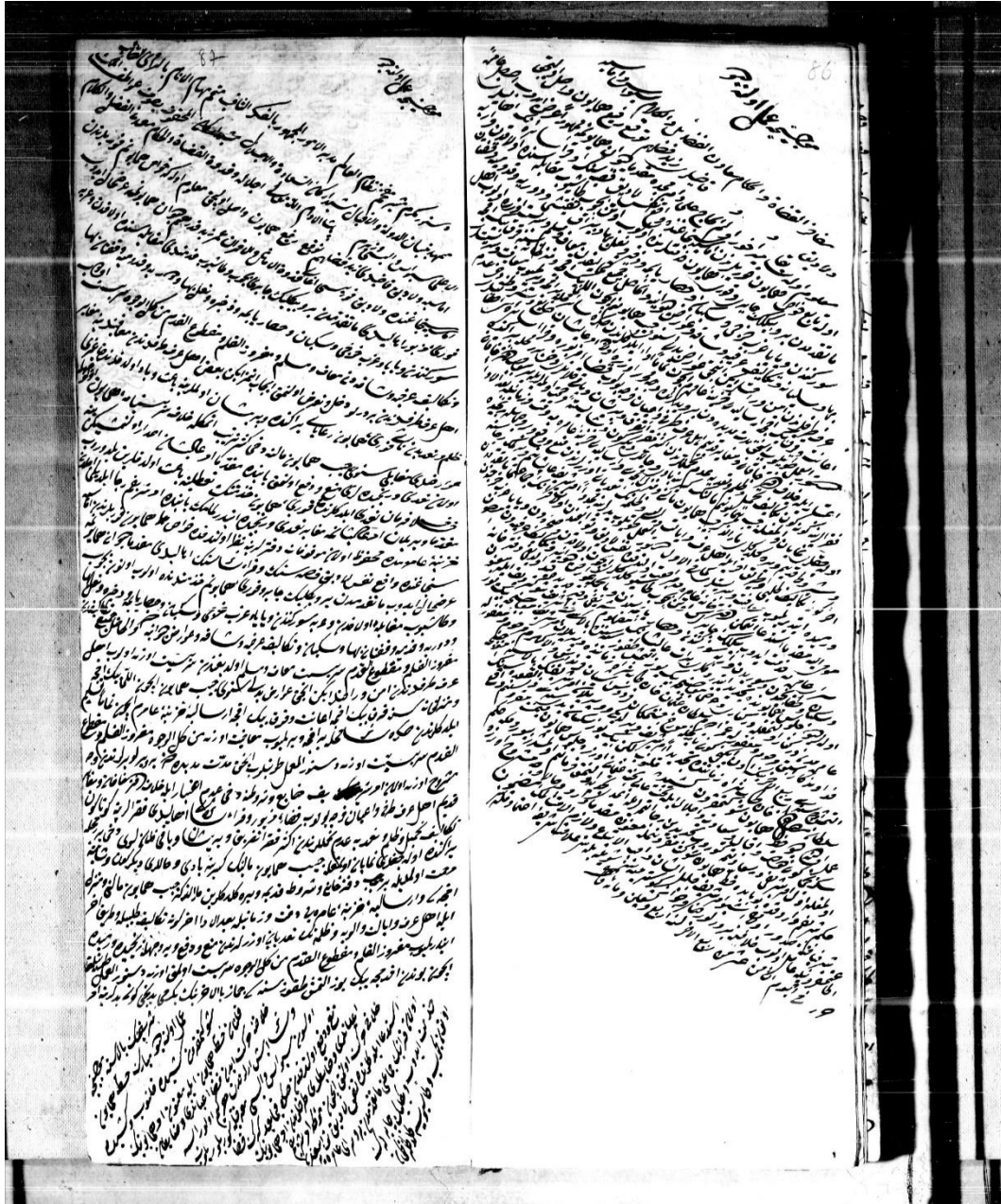
۴۷۱

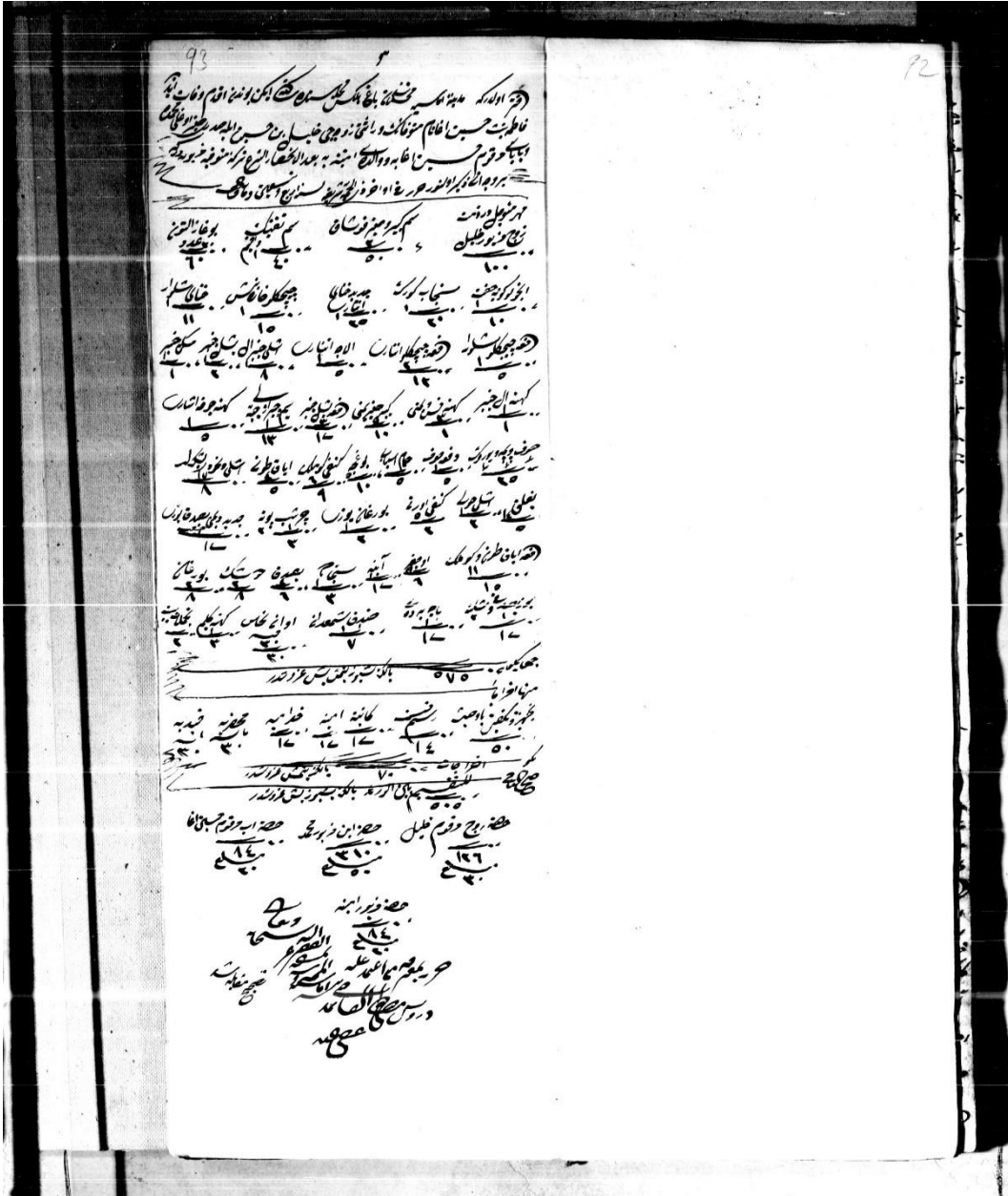

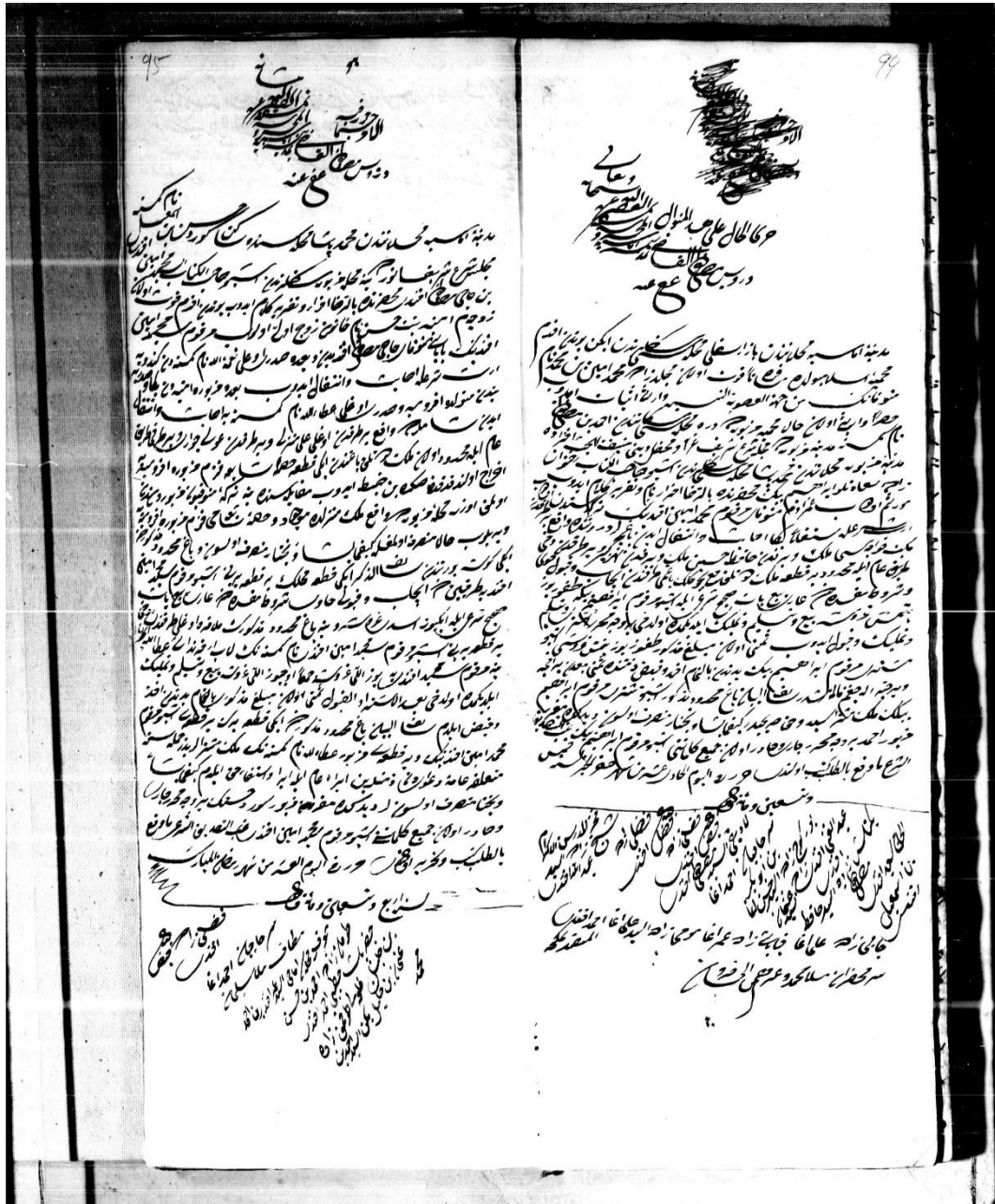

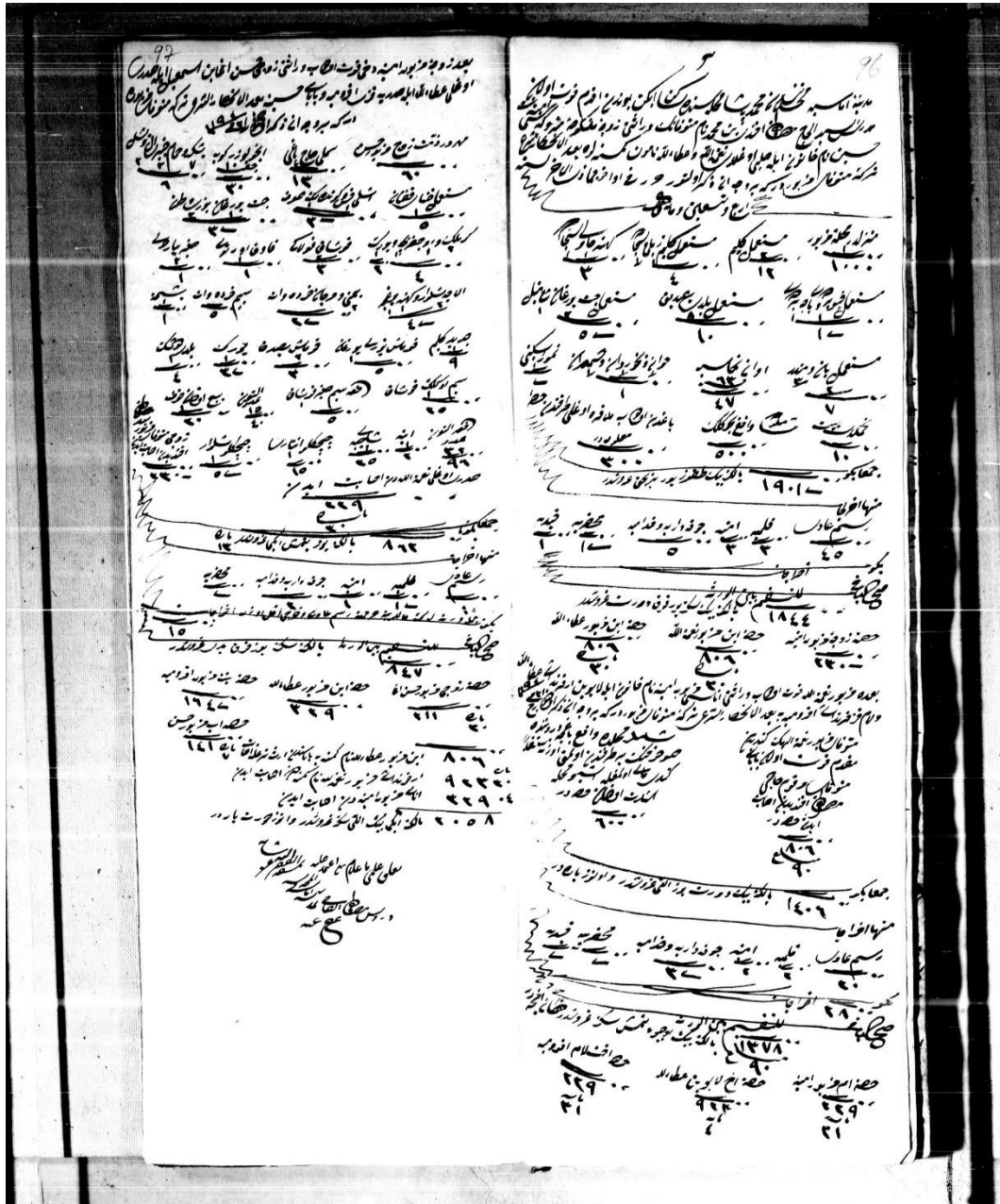

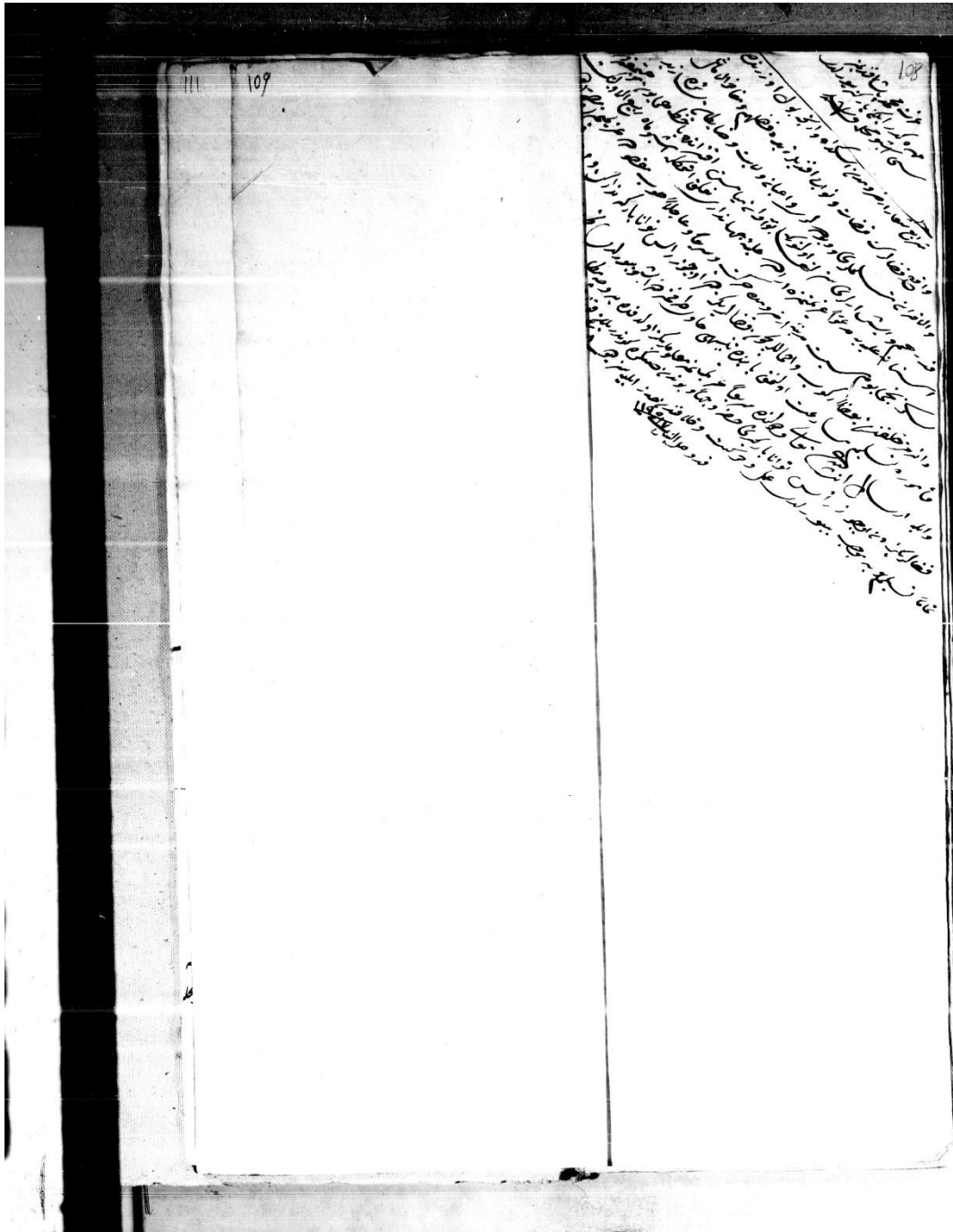

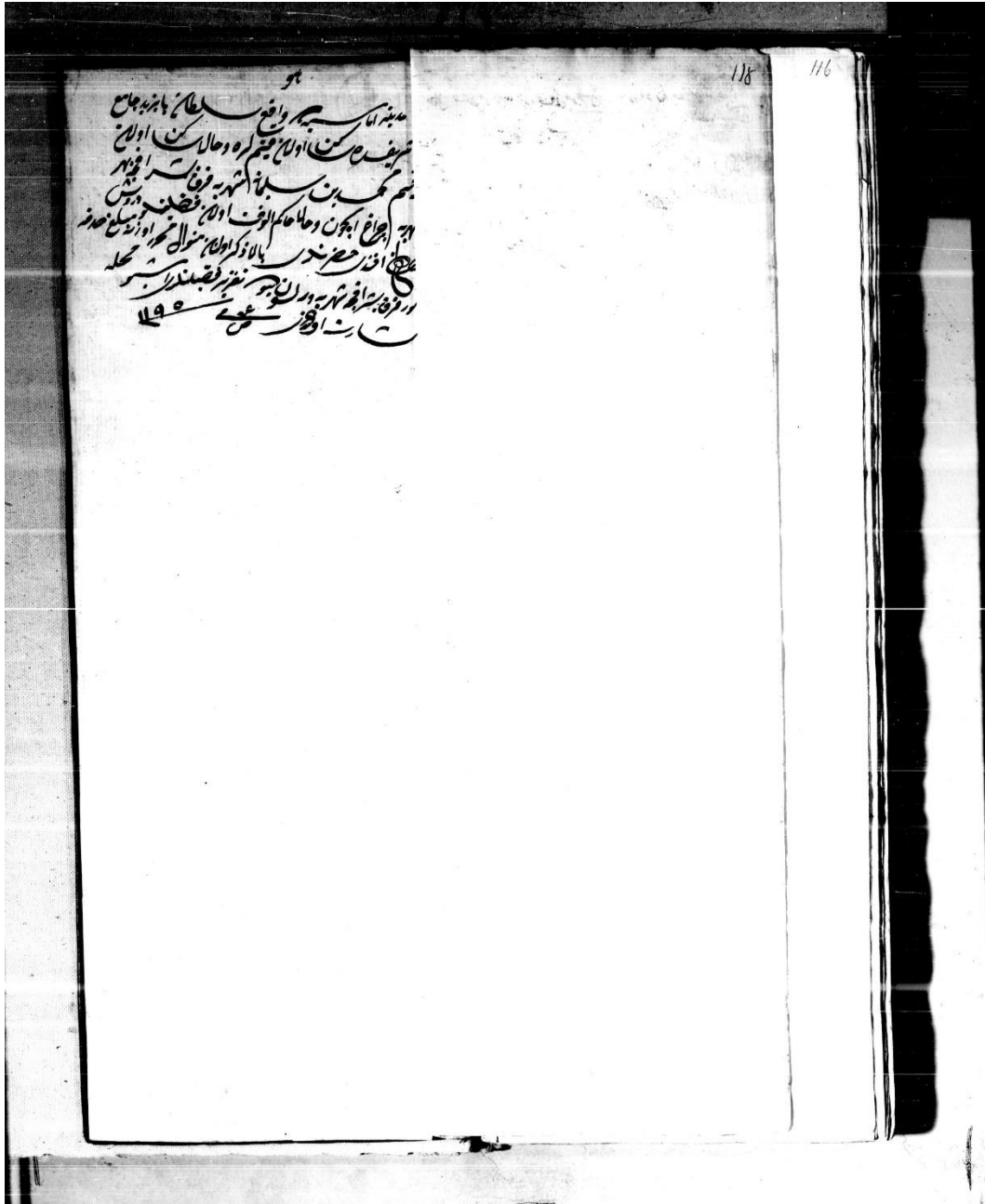

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Elif EYİBİL
Yabancı Dili	
ORCID Numarası	0000-0003-2523-288X
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10328672
Lise	Tirebolu Lisesi/Giresun
Lisans	Erciyes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans
Mesleki Deneyim	
Akademik Çalışmaları	